

BEGIN

Microfilmed By
The Library Photographic Service
University of North Carolina
at Chapel Hill

Rare Book
Collection

PA3895

.D4
1543
Folio

Aristoteles.

Simplicii commentarii in libros De anima
Aristotelis. Quos Ioannes Faseolus
Patavinus ex graecis Latinos fecit: atque
illustriss. & opt. Tridenti episcopo, ac
principi Christophoro de Madrucio dicavit.
Accesserunt autem et tres eiusdem Faseoli
epistolae. ... Venetiis, Apud Octavianum
Scotum, 1543.

✓
CXLV numb. 1. ~~30cm~~ 30.7cm Hanes sl

Printer's device on t.-p.

LL 8 recl 4-28-73
NcU

(Over)

1

2

ORIGINAL OWNED BY DUKE UNIVERSITY, PERKINS LIBRARY

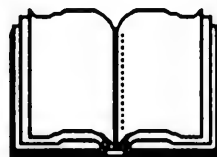
CAMERA OPERATOR GWS

DATE FILMED 22 Mar 1989

CAMERA POSITION 2B

REDUCTION RATIO 12X

NOTICE: THIS MATERIAL MAY BE PROTECTED BY COPYRIGHT LAW (TITLE 17 U.S. CODE)

Microfilmed By
The Photographic Services Section
University of North Carolina Library At Chapel Hill

IRREGULARITIES

Missing Pages:

Pagination Incorrect:

BETWEEN CXXIX AND CXXXI.

BETWEEN CXXV VII AND CXXXIX.

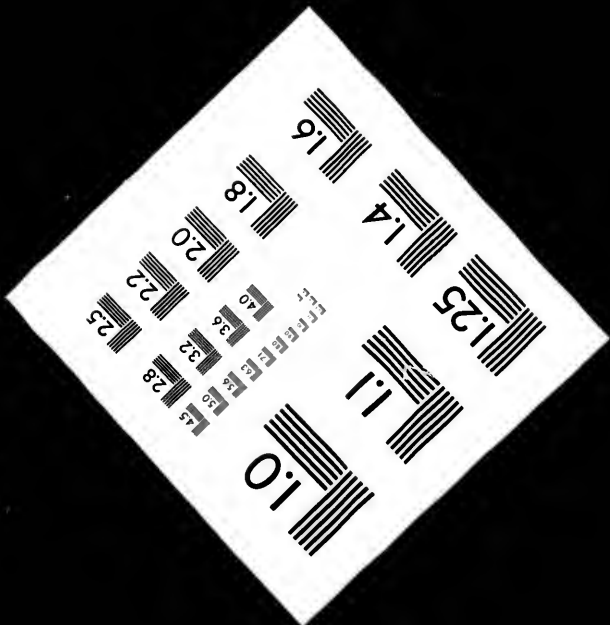
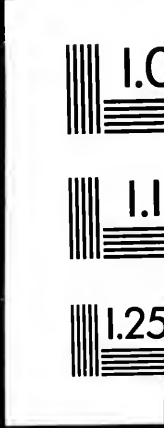
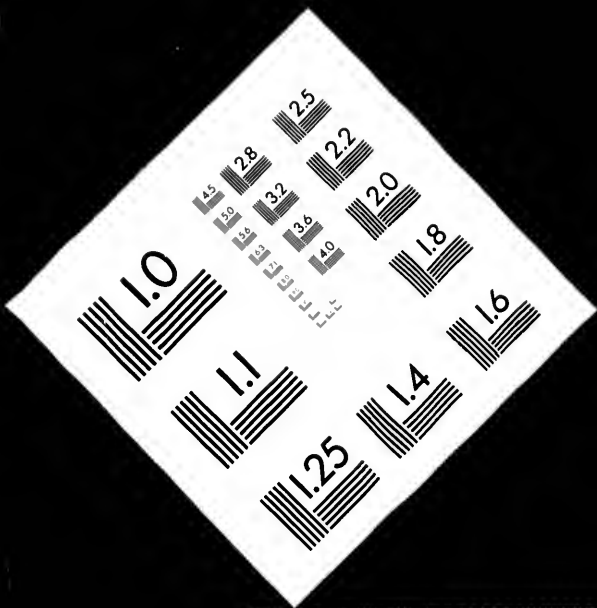
BETWEEN CXXXIX AND CXLI.

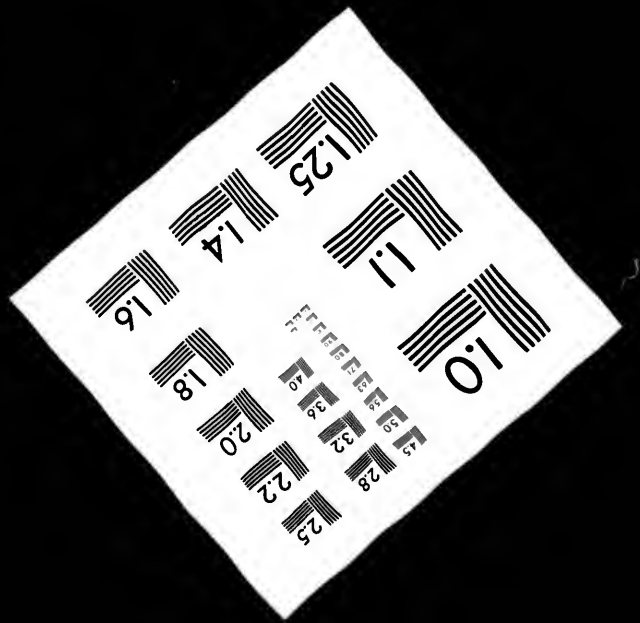
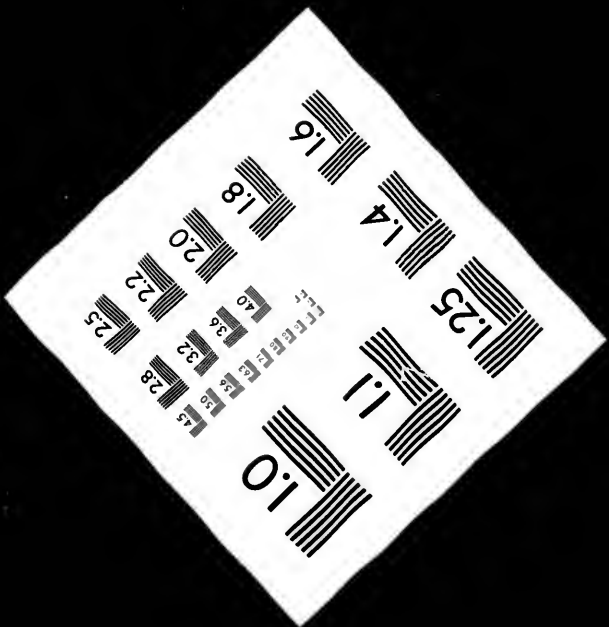
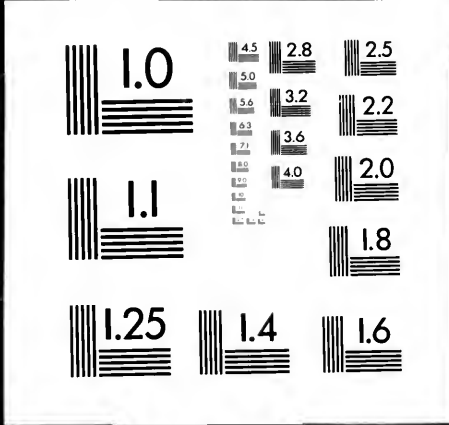
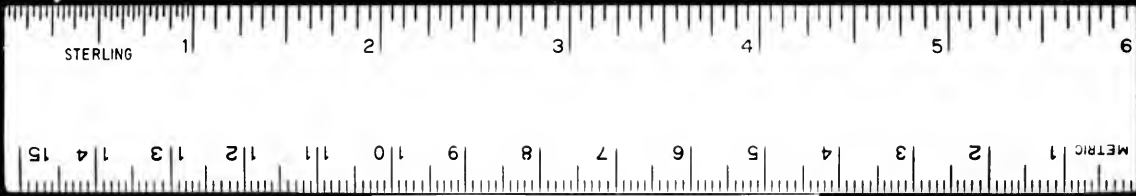
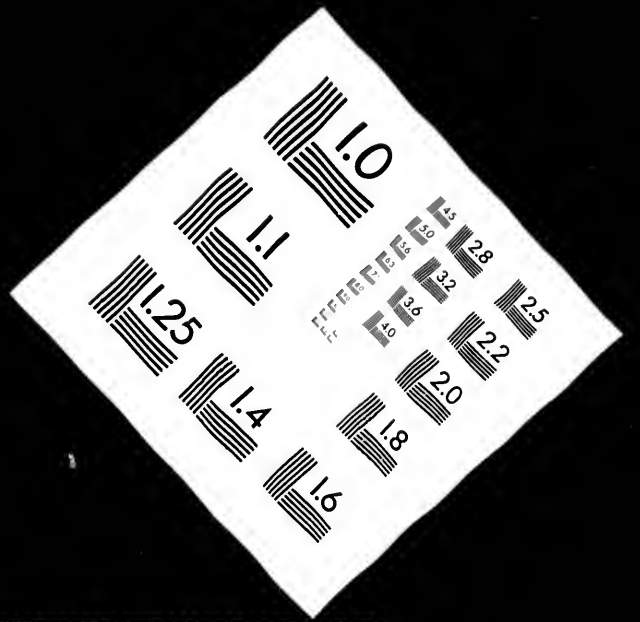
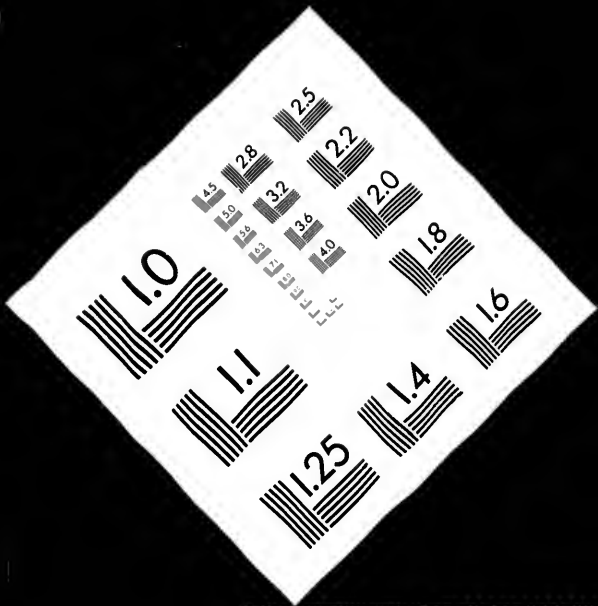
BETWEEN CXLIII AND CXLV.

Missing Issues:

Missing Volumes:

Other:

SIMPLICII COMMENTARII IN LIBROS DE ANIMA ARISTOTELIS.

Quos Ioannes Faseolus Patavinus ex græcis latinos fecit: atq; illustris.
& opt. Tridenti Episcopo, ac principi Christo-
phoro de Madrucio dicavit.

ACCESSERVNT AVTEM ET TRES EIVSDEM FASEOLI EPISTOLÆ.
Quarum prima imperitos, inelegāteisq; latinis interpretes deserendos admo-
net, Altera vero Arabas quoq; relinquendos probat. At tertia ad bo-
nas literas, probatissimosq; authores præclara ingenia,
ornatissimi viri Ioannis Baptistæ Campeii
Episcopi Maioricensis exem-
plo, hortatur.

*Cautum est Privilegio Senati Veneti, ne quis hunc Librum
intra decennium imprimat uendatue.*

Jo: bap: hardinj et socij

Venetis Apud Octavianum Scotum.

1 5 4 3

13 17 1910

ILLVSTRISS. VIRO CHRISTOPHORO DE MA
 DRVCIO TRIDENTI ET EPISCOPO,
 ET PRINCIPI OPTIMO.

Ioannes Fafeolus. S.P.D.

RARA, atque præclara egregii adolescentis Aliprandri fratris tui indoles, quem quatuor abhinc annos: quo sanè tempore hos Simplicii commentarios latinos faciebam: in græcis literis instiuebam, in causa fuit: ut cum de te tum ex iis, quæ in eo uidebam: tum ex omni omnium sermone optima, ac præstantissima quæq; intelligerem: si iis unquam datum esset, ut in publicum prodirent: eos omnino tuo nomine præditos apparere uellem. Verum et illud quoq; confestim accessit: quod cum paulopost Venetias horum impresoribus tradendum causa me conferrem: forte fortuna accidit, ut optimum uirum, medicumq; eximium, ac tui amantissimum Tremenum Perotium, qui eodem proficiscebatur, inuenerim. Quem cum propter familiaritatem illam, quæ mihi cum eo intercedit: meæ huiusce uoluntatis participem reddidisset: eam sanè primo laudauit: deindeq; pluribus me ad id cohortatus est. At huiusmodi postea tempora partim ex patris mei morte, partim ex aliis non paucis meis sollicitudinibus subsequuta sunt: quæ quod à me celerrime confectum fuerat: attamen adhuc penitus absoluti prohibere. Quo omni tamen tempore ad id opinionis, quam de te conceperamus, tantum cumuli additum est: ut nulli non mirum uideri queat. Sed quis nunc de optimo, atq; præstantissimo principe loquitur: qui te non omnibus exemplum statuatur? Quis omnium bonarum artium fauorem nominat: qui te non cæteris omnibus anteponat? Quis iustior? Quis clementior? Quis populorum suorum amator? Quis omnis eorum utilitatis cupidior? Cæterum, ut alias præclaras animi tui dotes prætermittam: quis nunc in tam amplo dignitatis gradu collocatus repletur: qui tecum diuinarum, humanarumq; rerum peritia comparandus sit? Admiratus equidem persæpe sum, cum et ex aliis permultis, et ex præstantissimo in primis medico, atq; adeo iam ferè his temporibus medicorum parente ac principe Francisco Fris. melecha, audiuissem: quo studio, et qua animi alacritate, cum tibi per occupationes, quas in maximo imperio maximas esse quilibet facile sibi persuadere potest, datum est: literis, ac libris incumbas: et quam docte, quam copiose, quantaq; cum omnium admiratione de abditis, reconditisq; atq; difficillimis rebus uerba facere soleas. Incredibili etiam afficiebar lætitia ex fama illa, quæ tacita iam esse non ualet: qua unus penè rectorum studiorum amator, studioforum adiutor, ac bonarum literarum defensor ubiq; prædicaris. Nam de pietate religionis, ueræq; sanctimoniam, quæ in te elucescit: quid plura commemorem? Quam maxima enim indicia offerri possunt. Sed illud grauissimum, ac certissimum absq; ulla dubitatione existit: quod in his adeo diuturnis, et adeo molestis christianæ reip. controuersis, una, cui tu præsis, ciuitas, ad eas conciliandas, ac tollendas delecta fuerit: et ad te in primis earum diiudicandarum arbitrium deferri, omnes arbitrati sint. Quod cum aliis permultis de causis, nobis admodum gratum, atq; exoptatum fuit: tum quia non paruam disputationem futuram aud. uimus, de iis omnibus latinis, græcisq; scriptoribus: qui eloquentiæ, politiorisq; omnis doctrinæ nobis magistri, ac doctores existunt. Quos nonnullos reuera barbaros, et cuiusq; humanitatis expertes omnino delere conari, multi dicunt. Quod, qua animorum feritate, immamitate ue illi sunt: libentissime perfecturus mihi persuadeo. Nam hac quoq; ratione, quæ eorum impletati, falsæq; inductioni aduersantur, destruerent. Verum te, tuiq; similibus iudicantibus, quid hac in causa aut illis sperandum, aut nobis timendum est? Nosti enim profecto horum scriptorum uim, nosti copiam, ac tum uerborum, tum sententiarum ornamenta: nosti et præceptiones. Quæ licet ad uerum finem christianum hominem non perducant: at neq; procul ab eo ipsum abducunt. Atq; adeo si recte considerare uelimus: tamen si aliquando quædam in horum libris inueniantur, quæ cum delectationis causa literis mandata sint, ad licentiam quampiam animos nostros deducere uidentur: attamen et non pauca ibi extant, quibus ad uirtutis, laudabiliumq; actionum, ac contemplationum iter, adducipossumus. Quare haud sanè intelligo, cur paruam quarundam offensionum gratia, nos iis et sciendi, et loquendi præceptis priuatos uelint. Verum quando haud is huius quæstionis tractandæ locus est: hanc nunc omittam: atque eo, unde mea fluxit oratio, reuertar. Nam, ut uel in ipso huiusce epistolæ initio, dicere insitueram: cum exercitationis, atq; amicorum quorundam causa in prima illa ætate hos Simplicii commentarios latinos fecissem: haud nêpe de eis emittendis, quicquid in animo habebam. Postea uero, cum amicissimorum hominum precibus parandū mihi uiderem: uel ob ea, quæ de te, tuaq; in omni uirtutum genere præstantia, una omnium uoce prædicari audiebam: uel ob excellenti lectissimi iuuenis Aliprandi fratris tui probitatem, quem intuens, singularem quandam tui imaginem intueri mihi uidebatur: eum esse duxi, cuius nomine, et auctoritate fratris hos ederem. Quod nō solum aliorum multorum exemplo mihi faciendum fuit: qui ita suos libros foras dare cōsueueret: sed et ob eam præsertim causam, quod in complus

riam reprehensionem meas has lucubrationes incurrere animaduvertebam. Aderunt enim iniquo, iratoque in me animo et iuniores, et seniores istorum temporum philosophi, magnaque in primis, ac pertinaces eorum, qui, aut Ioannem illum Scotum, aut Diuum Thomam sequuntur, caterua. Quorum nonnullos ob imperitos, inellegantisq; Latinos interpretes, eorumque duces à me reprehensos, mihi in se ueni. Alii uero existunt, qui meum illud Arabum defendendorum consilium, nulla ratione pati queunt. At cum magnam partem solitiorum literarum penitus ignari sint: qua animi æquitate meas ad bonas literas cohortationes suscepturos, putandum est. Malunt etenim hi: quod commune semper uitium fuit: quæ callent didicisse, quæ ea dediscendo, alia sibi nunc exacta iam ætate discenda proponere. Insantiâque, atque imperitiâ suam ita anant: ut neminem nisi in illa sua face, atque infelicitate doctum futurum existimet. Sed neque horum omnium solum impetus mihi excipiendi erunt. Nam, et illi altera ex parte urgebunt: qui in tenuioribus quibusdam dictionibus omnem rerum cognitionem collocarunt. Meque puri, ac Jynceri Latini minoris professores, non recte nonnunquam latine locutum asserent. Quippe cum et locutionibus quibusdam haud admodum, et pud antiquiores illos crebris usus interdum sim: et uocabula forsitan nonnulla in meis his scriptis reperiantur: quæ iuniorum philosophorum potius usum, quæ incorruptum illum prisorum sermonem oleant. Quibus paucis id responsum datû uelim. Quod ut uerissimum est: ita præstantissimorum uirorum auctoritas munitur. Nam in rebus nouis, nos uorum nomnum copiam acquirendam esse, nullus est, qui nesciat. Et latinam linguam ut terminis, ac quasi cancellis circûscriptam, ut iam latius uagari nequeat, nequaquam concedendum est. Unde tum in simplicibus uerbis, tum in eorum coagmentationibus me aliquid ausum esse non nego. Licet neque eam ob causam me uita progressum putem: ut quicquam quod tolerari non possit, inducere uouerim. Ceterum illis, quibuscum propter ea, quæ in meis epistolis conscripta sunt, mihi controuersia est, qua sanè ratione obsequi potest. Videntur enim Latinos, atque Arabas tuere: uidentur philosophiæ caterarumque facultatum doctores defendere: uidentur, hos de antiqua possessione sua depelli non sine exiudicio præterea et ipsi non parum de causa nostra ob suorum illorum principum nomina detrahere. Vbinam locorum igitur confisiam? Quo confugiam? Quæ uero ratione his obuiâ prodire audeam? At prodibo nempe: atque eius principis iudicio, ad quem nunc scribo confisus faciam. Mihi namque dubium esse non potest, quin tua sententia superior discesurus sim: cum me ita malos Latinos, ac barbaros interpretes oppugnare noueris: ut ad præstantissimos, atque optimos quosque præclaros tu uenes traducere exoptem. Ita superiorum temporum barbariem uituperare uideris: ut ad rerum notitiam cum eloquentia coniungendam mortaleis quidem omnes, sed rara in primis ingenia inflammem. Quæ sanè quæ pulchra, quæ utilia, quæ laudabilia, quæ hominum generi honesta futura sint, quis iam in dubium reuocare audeat? Paululum iam nonnullis abhinc annis bonæ artes, quia cum bonis literis societatem inire se se exererunt. Quid ergo de illis temporibus sperandum est, cum sine ornandæ, ac collocandæ orationis peritia rerum cognitio nulla erit? Quod tamen haud antea fore mihi persuadeo, quæ optac propè de cælo delapsi tui similes principes imperitis, atque ineptis doctoribus sublati, eos uiros deligent: qui ita sapientes sint: ut et ornate loquendi facultate præsent: neque hanc sine maximarum rerum doctrina sibi asciscendam duxerint. Cuius quidem rei iam signa non dubia se ostendere incipiunt. Sed quanto ulterius progrediemur: tanto absque ulla dubitatione peritius se indicabunt. Tu uero interea optac, et raris, princeps, et in uestigiis uis, in quæ ingressus es, perstas: et inter eos, qui bonas literas in prisam dignitatem resituerere debeant: principatum expecta. Hosque meorum studiorum primos, ac nondum maturos fructus ita excipe: ut mihi ad præclarioris, perfectiusque aliquid aliquando pariendum, dux atque author sis. Vale.

I O A N N E S F A S E O L V S B O
N A R V M L I T E R A R V M
S T V D I O S I S, S. P. D.

Debius equidem sum, utrum plus gratiæ apud uos mihi comparaturus sum: quod uestra causa id reprehendendorum malorum interpretum onus suscepim: an odi apud eos qui propter sectas, quibus se addixerunt, me id suscepisse, iniquissimo an. mo sumlaturi. At hæc mecum reputans ea profecto spe confirmor, quod cum uel omnes omnium maleuolorum uituperationes cum unius præstantis ingenii bene uolentia nequaquam comparandas sciam si ex uobis ulli extiterint, qui hæc eo animo, quod a me tractata sunt, excipiant: illud futurum confido: ut et ego meæ erga uos uoluntatis amplissima præmia consequar: et uos non sine maximo uestro emolumento mihi gratias habeatis. Quod uos tunc facturos puto: cum relictis obscuris, ac deuiis uerborum itineribus, eodem accedetis: ubi absque ulla difficultate, et absque ullis salebris ad pulcherrimarum rerum cognitionem peruenire poteritis. Cuius quidem rei una est ratio: quam nunc uobis propono, ut imperitos, atque inellegantis interpretes deseratis: et politos, atque doctos scriptores in manus sumatis. Quod si efficiendum uobis uideatur: meas has epistolas que se perlegite. Nam ex iis, et quibus in tenebris maior es nosiri errarint: et ætulum luminis se nobis ostendat, cognoscetis. Duo namque cum sint: quibus homines ceteris animantibus antecellunt: intelligendi, atque eorum quæ animo concepta fuere exponendi ratio: quorum alterum Sapientiæ, alterum Eloquentiæ nomine significari solet: hoc neglecto in priori illo uim omnem maior es nosiri collocasse uidentur. Unde et rerum peritiã sibi asciscunt: se harum tum cas, tum euentus nosse profitentur. Aptè uero, ornate, ac copiose loquendi facultatem aspernantur. Quod si et rerum cognitionem, quam uel solã plurimi æstimandã esse cõcedo: apud hos nullã ferè reperiri ostendero: et dicendi laudem minime spernendã probauero: nonne et hosturpissime lapsos, et eorum ineptas fugiendas esse, luce clarius patere poterit? Antea uero quã ulterius progrediamur: siquid uel ex scriptorum multitudi, uel ex hominum imperitiã, uel ex annis quos uixerunt, uel temporum beneficio, uel ex insigni aliquo dignitatis, nacti sunt authoritatis, ea, quo absque ullo impedimento ueritas appareat, remoueatur. Interpretati igitur Aristi. libros sunt Albertus, Egidius, Burleus, Suesianus, horumque confirmantes non pauci. In quorum interpretationibus, ut cui libet notum esse potest, illud earum uideatur propositum: ut omnem orationis ornatum, atque adeo purã, ac integrã omnem latinitatem despiciant: et se rerum solum explanatores profiteantur. In quibus tamen plerumque sunt, qui adeo ab illius philosophi mente, et intelligentiã aberrant: ut alia omnia nouerint, præter ea, quæ is declarare uoluerit. Quod ibi locorum præsertim accidit: ubi maiora, præstantiora, ac diuiniora traduntur. De mentis nosiræ immortalitate quotusquisque ex his existit: qui nosirum Aristi, non longe secus, ac senserit: sensisse dicat? Consulamus Simplicium, Consulamus Themistium: quæ apud eos omnia certa, ac perspicua sunt, intelligemus. Sed quid unum uobis locum cito? Sexcenti alii sunt: in quibus se nullã Aristi, sensorum cognitionem adeptos præseferunt. Quarè si quæ omnibus in promptu sunt, tantum in assequi uidentur: quæ uero obscuritatis aliquid habent: uel desiderant: hos omnino fugiunt: Græcis contra nihil non rectissime, atque uerissime explicant. Cur hos neglectos, in illis operam nosiram consumptam malumus? Ceterum hic illud tenendum aiunt: quod in exponendis Aristi, sententiis, Græcis sanè palma eripi non potest: at dubitandi rationes sunt: quæ Latinos magno opere commendent. Nam illi neque admodum frequentes in his sunt: neque huiusmodi apud illos: cuiusmodi apud nostros: dubitationes reperuntur. Quorum utrumque uerissimum est. Licet alterum haud magni faciam: alterum penitus aufugiã. De illa namque dubitationum multitudi ualde sollicitus non sum, Satis mihi superque existit: quod a Græcis ad dubitandum cum pulchra quæpiam occasio oblata est, excitior: neque omne meæ uitæ tempus in his conterere cogor. Genus autem illud earum dubitationum, quæ a Latinis inductæ sunt, prorsus deuito. Scitum etenim peripateticorum principis in primo naturalium auditionum: Scitum et Philoponi in eiusdem libri expositione dictum extitit. Quorum alter ex unius absurdi positione facile permulta inde sequi asseruit: alter ambiguitatem quamplurimorum errorum fontem atque originem esse dixit. Aristi, enim absoluta, atque rotunda scripta nostri inlectione sua non assequentes, ex pessimo, ac turpissimo hoc ambiguitatis genere: et ut aperte rem omnem enunciem, ex imperitiã sua ad dubitandum feruntur. Quo absurdo posito in ineptissima quæque delabuntur. Testificari quid proxima, quæque hæc præcesserunt, tempora possunt: quibus quid nugarum? quid stultitiæ? quid imperitiæ uiguerit? quis est, qui ignoret? Nosira uero hæc etiam oculos aperire, Græcorum luce prodeunte, cepit. Unde et illa quoque aliqua ex parte euanuerunt. Quod haud sanè uobis mirum uideri debet: nam et illud crebro a permultis usurpari solet: quod ab Aristi, ut opinor, emanauit: qui rectam ipsarum rerum inlectionem, dubitationum omnium dissolutionem esse pronuntiauit. Quapropter si ex Græcorum expositionibus, quæ re uera ab Aristi, traduntur doceor: si inde rerum ueritatem agnosco: si ex hac notitia difficultates omnes tollere ualeo: si ex hac uel ex animo, uel alia quacumque ratione abunde dubitare queo: quid

præter hos, alios præsertim nihil ferè prædari dicentes, requirere debeo? Verum proximas ætates hæc Græcorum
uidendorum facultatem non habuisse respondent: hæc quæ ob eam neque eas hanc uiam secutas dicunt. Quibus si infelicitatem
suam mouerunt: et huiusce rei deprecationem petunt: facile hanc concedo. Sed ea lege, ut ineptas, indoctas,
inelegantibus, ac barbaras illas suas expositiones in tenebris abstant: hominū conspectu auferant: neque bonos adole-
scentibus in iis meliores annos, ac illum ætatis florere cōsumere permittant. Quod si hæc in luce degerit uelint: aut alia
paranda, aut quæ à me hactenus dicta: quæque mox dicentur, confutanda. Verum quæ quantoper e in rerum cognitioe,
quam tamen omnem sibi uendicant: nostris istis inanibus, atque contemnendis sunt, à me ostentum duco: ad ornamenta ora-
tionis, quæ omnino necessaria existimanda sunt, me confero. Quod tamen si ex eorum amplitudine, ac dignitate, ex
ui, ac natura, ex hominum opinionibus, antiquorum auctoritate, atque usu, aliisque plurimis huiusmodi rationibus com-
probare possem: attamen ne longior sim: hæc oia prudens, sciensque prætermitto: et nouam quandam, uobisque neque inuti-
lem, neque inuicendam uiam in eo. Ægyptios namque, atque Chaldæos, apud quos diuinarum, humanarumque rerum notitia
penè nata uidetur: iis rationibus usus fuisse comperimus, ut commutatis, ac fabulis quibusdam eam, tanquam tegumentis
contexerint: itaque contectam, alius tradiderim. Quos imitatus Pythagoras est: qui tum numerorum, tum solidorum figu-
ruris eam abdidit. A quo ne Plato quidem longius recessit: qui illius uiri inuenta sua imitatione cōmendauit. Aristi-
uero diuinum illud ingenium hæc oia mutauit: apud quem non umbras, neque imagines, ac simulacra reperies: sed res
pura, ornataque oratione, expositas uideri poteris. Tamen si etis quoque suam illam uel breuitatem, uel, ut ego dicere,
soleo, scribendi perfectionem ex cogitarit: quæ tum amabilem, tum admirabilem se nobis præbuit. Quæ quidem oia
haud aliam ob causam à sapientissimis uiris inuenta fuisse mihi persuadeo: nisi quo et eorum animi, qui ad rerum
cognitionem apti non essent, penitus remouerentur: et qui ab iis diuersi multo magis accenderentur: et præclarissi-
marum rerum cognitio us seruaretur: quibus in primis conueniret, id quod nobis quoque, nostrisque maioribus curæ
esse debebat. Nam neque rara, atque præclara ingenia ab iis studiis amouenda: neque tarda conuocanda: neque scientiarum
fores omnibus patefacienda. At ex ornandæ orationis facultate contempta, et præstantibus iuuenes ab alienatis, et
stultos incitatos, et omnia omnibus reclusa uidemus. Quotus quisque namque qui ingenio uigeret, his temporibus extitit:
qui cum aut Dialecticæ, aut alicui ex philosophis operam nauare studuerit: ad aliquem horum doctorum accesserit:
ineptas illas degustarit: neque hinc, tanquam ex turbidissima tempestate aufereretur? Rursus quis adeo rudis, adeo
hebes, ac impolitus, qui in illo cæno, in illa fece, se palmarium consecuturum non speraret? Noui sane plerisque, qui
hanc ob causam, aut maiora studia deseruerint: aut ad ius ciuile se contulerint. Quare cum neque amplius illæ Ægy-
ptiorum fabellæ, neque Pythagæorum, Platoniarumque numeri ullo in numero esse possint: neque diuinam illam Ari-
stoteliam scribendi rationem assequi queamus: illud reliquum est, ut ornandæ orationis laudem, loquendi que, ac scri-
bendi notitiam, splendoremque omnibus uiribus retineamus. Quod si re ipsa præstare uoluerimus, et magnalatio-
rum interpretum pars abiicienda: et Græci omni diligentia uersandi. Cuius quidem rei facilius illi compotes erunt,
qui Græcæ literas exacte nouerint. At cum et Aristoteli tam omnia ferè scripta, et huius interpretum, aliorumque non
paucorum libri latini facti sint: uel qui eas non didicerint, non parum in eis se exercere poterunt. Quod si uos quoque
studiosi adolescentes, qui esse debetis, eritis, illud uobis polliceor, in meque recipio: quamprimum eos in lucem exitu-
ros, qui non inania, ac barbara doceant: sed præclarissimarum, atque abditissimarum rerum notitiam cum summa elo-
quentiæ laude coniungant. Quod uel facilius uobis datum iri confidite: si et horum temporum principes iri erunt, qui
studiosorum commodis, dignitatibusque hilariter, ac prompto animo. Seruire cupiant: et stulto intelligens quid intersit, per-
spiciant. **Velete. Meque amate.**

PROOEMIUM ERUDITISSIMI SIMPLICII

In libros de anima Aristotelis Ioanne

Faseolo Patauino interprete.

MAXIMO sane studio digna, ea quidem primum veritas est, quæ de anima traditur: siue res ipsas, siue alia permulta respicias. Quæ tantum conuenientia, atque affinitatis nobilicum obtinere videtur: vt aliis omnibus antecellat. Deinde vero & eorum cognitio eiusmodi est: quæ ab iis diiudicata sunt, qui ad summum scientiæ fastigium peruenerunt. Quas equidem ob causas, & omni diligentia hanc Aristotelis tractationem, quæ de anima inscribitur, complectendam puto. Nam licet præceptiones, contemplationeque non pauca, ac diuinæ à Platone de ea nobis concessæ fuerint: at tamen abunde à Platonis interpretibus tractantur, atque explicantur. Verum cum Aristoteles is extiterit: qui hanc tractationem de anima abfoluerit: vt & Iamblichus præstantissimo veritatis iudici videtur: multæ reperiuntur inter eos, qui hæc, quæ ab eo scripta sunt, dilucida reddunt; dissensiones. Quæ non solum ad Aristotelicarum dictionum expositionem pertinent: sed ad ipsas res, vel maxime, uergunt. Quas propter mihi quoque visum est, inuestigandum, literarumque motu mentis mandandum esse philosophi consensum. siue ipse tecum, siue cum veritate conueniat. Ita tamen, vt quibus in locis aliis aduersetur; obseruem: ac quæ mihi in controuersia aliqua posita videbuntur, tum perspicuis Aristotelis decretis, tum dilucidis eius verbis comprobem: ubique sanè rerum veritatem, quo ad eius fieri poterit, complectens: ac Iamblichi expositionem. ex eius ipsius de anima commentariis sequens. Studium itaque, atque propositum id nunc unum nostrum est. Quare non sine eius numine, qui animarum, disciplinarumque omnium causa est, presens opus aggrediamur. Aristotelis namque mens aperte patet: quod de anima agere, ac loqui velit. Inuestigabimus autem postea, vtrum de omni anima agat, & propter quam quoque causam nullum de corporum celestium anima verbum, facere videatur. Nam antea inquirendum à nobis est, vtrum naturali philosophiæ, aut superiori contemplatio de anima conueniat. Admodum enim id utile est ad comprehendendam substantiam ipsius animæ: nunquid naturalis vlla ratione sit: an præstantior: an quodam modo utriusque particeps existat. Quoniam igitur haud simpliciter, atque inconsiderate de his quærere Aristoteles uidetur: sed & causas quoque admouet: ut ipse in libris de animalium particulis demonstrat: ideo describendum, atque exacte, quod ab eo dictum fuit, tractandum. Nam cum illud philosophus sumpserit: quemadmodum à naturali non solum materia, sed forma quoque cum in aliis, tum in animalibus consideranda est: infert, si sanè hæc est anima: aut animæ pars, aut non sine anima. Quia ubi ea recesserit, nequaquam præterea animal est: neque ulla ex particulis eadem erit: excepta sola figura. Vt ea, quæ in lapides conuersa feruntur. Sin autem hæc ita sese habent: ad naturalem de anima loqui, atque cognoscere spectabit. Licetque haud de omni: ac id ipsum inspiciendo iuxta quod huiusmodi animal est. Et quid anima sit: aut ipsa particula: & in iis quæ acciderunt circa huiusmodi substantiam, instrui, atque erudiri debet. Præsertimque cum & natura dupliciter dicatur: & cum sit altera quidem tanquam materia: altera uero tanquam forma: quæ etiam est, & tanquam mouens, & tanquam finis. Huiusmodique sit animalis, aut omnis anima, aut aliqua eius particula. Quare & hac etiam ratione, qui, quæ de natura scribenda sunt: contemplatur: de anima potius, quam de materia loqui debet. Nam multo magis materia propter eam natura est, quam contra. Lignum enim lectulus, ac mensa est: quia potestate hæc est.

D 66. Dubitare autem aliquis posset, in id quod dictum fuit intuens: *utrum de omni anima naturali loquendum sit: aut de quadam.* Nam si de omni, philosophia nulla præter naturalem scientiam reliqua est. Intellectus enim intelligibilia requirit. Quare cuncta naturalis cognitio contempleretur. Ad eandem etenim de intellectu, atque intelligibilibus contemplationibus agere pertinet. Siquidem hæc sub eandem rationem cadunt: atque eorum omnium quæ sub eandem rationem cadunt, eadem consideratio est. *ut & in sensu, atque iis, quæ sentiuntur, patet.* Nunquid autem non est omnis anima motus principium? neque particula omnes? Nam accretionis illud quidem est, quod & in plantis reperitur. Alterationis autem, quod sentiendi vim habet. Latentisq; aliud aliquid. Haud autem, quod intelligendi facultatem obtinet. Inest enim latitudo & in aliis ab animalibus. Cogitatio vero nulli eorum adest. Patet itaque quemadmodum de omni anima loquendum est. Neque enim omnis anima est natura: sed vna quæpiam eius particula: aut & plures. In his autem determinatum fuit: quod ipsum quidem esse animæ ex naturali philosophia cognoscendum est. Quatenus ipsa animalium forma est: forma, inquam, quæ animalia, quatenus animalia determinat. De qua etiam dubius noster Aristoteles est: siue animam, siue particulam animæ, siue non sine anima appellare oporteat. Quatenusq; augendi, atque sentiendi vim habet: & motus secundum locum causa est. Nam quatenus intelligens existit: se primæ philosophiæ cognoscendam præbet: quæ intelligibilia ipsa cognoscit: & intellectum, etiam illum, qui intelligibilium contemplandorum vim habet. Neque eum tantum tractat qui seiunctus est: sed & eum, qui in nobis reperitur. Nanque ea intellectui huic, qui in nobis est, intelligibilia sunt. Quodque intelligendi vim habet, atque intelligibile ipsum, cum mutuo inter sese referantur: ab vna, atque eadem scientia considerantur. Quemadmodum quod sentiendi vim obtinet, & quod se sensibus sentiendum offert. Ideoq; neque naturalis pure, atque sincere contemplatio ista de anima est: neque iis simpliciter ascribenda, quæ post naturalia dicuntur: sed his ambobus scientiis connexa. *Ut & ab Aristotele in his determinatum fuit.* Nam cum in latitudine quadam naturalem, ac post naturalem philosophiam Aristoteles collocarit: alteram quidem ad animam usque deducere, alteram vero subducere videtur. Quoniam dilucidum est, quod neque iuxta naturales corporum formas, anima terminus, qui substantialis dici debeat, existit. Illæ nanque tanquam corporum: hæc autem tanquam animalium forma est. Atque illæ principia sunt, ut moueantur. Hæc autem quæ moueat. Illud enim ex seipsis moueri, animatorum proprium est: ut in octauo naturalis auditionis dictum fuit. Neque intelligens illud animæ huiusmodi est: cuiusmodi quæ supra naturam: & quæ pure impartibilia: quæ penitus firma, atque stabilia, & quæ exacta, ac sincera. Ideoque si quis in extremis philosophias statueret: ita ut altera ex parte naturalis, ex altera vero quæ post naturalem sequitur, collocetur: hæc de anima media inter vtranque futura est. Idque ei euenit dum in latitudine, atque adeo in profunditate considerata fuerit. Quatenus intelligens animæ pars ab ea, quæ sentiendi vim habet: quæque naturalis est, distincta, ac disiuncta est. Patet quemadmodum scientia de anima huiusmodi existit. Quandoquidem & ipsius animæ substantia huiusmodi est: ut media inter naturalia, atque ea, quæ naturam superant, dici queat, & quia aliquid quidem habet, quod cum iis quæ naturam superant, ei commune sit: aliquidq; quod ad ea, quæ naturalia sunt, vergat. Tamen id alio quodam modo sese habeat: quem ratio indicare posset. Quoniam & Aristoteles id ipsum inuestigat: qui concludens in iis, quæ dicta sunt, inquit. Patet, quod haud de omni anima loquendum, naturali profecto. Neq; enim omnis anima est natura: sed quæpiam vna eius particula, aut & plures. Quando igitur ipse quoque de intellectu animæ: non autem de eius naturalibus solum particulis, sermonem habet: dilucidum est, quemadmodum non est simpliciter naturalis tractatio de anima. Hæc q;

iam

Quæ præces
se: ut codicis
m: ita scripti,
m: oq; benefi
c: o habes: nã
in Aldino de-
siderantur.

iam apud nos conclusio certa, firma, atque fixa sit. Propositum autem eius id esse videtur: ut de ea tantum loquatur anima, quæ in mortalibus animalibus reperitur. Ne verbum quidem enim vnquam, de corporum cœlestium anima facere videtur. Nisi quatenus notam inurit mathematicis illis. Timæi de ea demonstrationibus. Ac forsan Platonicis contemplationibus: quippe quæ satis iuperque ea de re differant: sibi acquiescendum putauit: aduersus Timæum id totum modo afferens, quod haud iis, quæ ex mathematicis sese ostendunt, atque apparent, hærendum sit. Forsan autem & propter ea, quæ de præstantia nostri intellectus dicta fuere: silentium agit. Tanquam statuens ad cœlestem quoque animam illa eadem referri posse. Animam etenim vniuersi, huiusmodi profecto esse debere, inquit, cuiusmodi est: qui dicitur intellectus. Neque enim qualis anima, quæ sentiendi, aut, quæ appetendi facultatem obtinet. Vniuersi nanque anima, ratio pura, atque intelligens est: quæ tota per seipsam totam abit, immixta secundarum istarum vitarum respectu. Quoniam neque ad corpora accedit: neque ipsa corporum existit. sed corpora ipsa existunt, vel ea in seipsa manente. Ideoque in circulum eius latio fertur: quod propter conuersionem eius totius in seipsam tota fit. At neque de variis, atque diuersis humanæ animæ euentibus: aut de permultis illis opinionibus, quæ nobis occurrunt, quidpiam philosophus noster tractasse videtur: quia sciebat a vero illo principe de his exactum atque absolutum habitum fuisse sermonem. Cæterum cum neque tanquam inseparabilem a corpore animam statuat: causam affert, in tertio libro, propter quam, separabilis illius vitæ haud recordemur: quippe qui profecto & antequam ad corpus accedamus, simus. Verum cum de ea sola anima in primis agat, quæ in mortalibus reperitur: nullam eius potestatem, & substantiam illaboratam dimittit. Sed primo quidem communiter omnibus formalem causam tribuit: haud tamen tanquam corporum: sed tanquam instrumentorum viuacium. Natura nanque ea est, quæ tanquam corporum formalis causa est: non autem anima. Quæ vero tanquam viuax instrumentum effingit, aut anima, aut animæ pars, aut non sine anima. Atque hæc quidem vna formalis causa est: ex qua, quod forma affectum sit, viuaciter moueri pote est. Altera vero ea est, a qua mouetur. Ab anima enim, animal mouetur: quemadmodum a gubernante, nauigium. Diuersaque quodam pacto hæc, ut visuri sumus, est: quæ viuaciter mouet, ab ea ex qua, quod ita mouetur, determinatur. Quandoquidem ipsum mouens nequaquam cum eo, quod mouetur, idem est: sed ex se distinctum est. Mouetur autem viuacibus moribus, ut ambulatione, & volatu, & respiratione, non corpus ipsum simpliciter: sed viuens corpus. Viuens autem est, ex vita, quæ in ipso existit. Quare ex ea quoque viuaciter mouetur. Quoniam igitur & ipsum mouens in animali anima est: utrum eadem, cum ea, secundum quam mouetur? An impossibile est? Nam & totum quoque animal secundum eam forma afficeretur, tum quod mouet, tum quod mouetur. Neque, quemadmodum Aristoteli videtur, anima quidem moueret: animal autem moueretur. Instrumentumque præterea ab eo diuersum est, quod ipso vitur: vnde & forma, quæ eam habet vim, ut tanquam instrumentum formet, atque effingat, ab ea diuersa erit, quæ vitur. Illaque etiam quæ vitur actus est, quemadmodum nauta nauis. Duplex namque est actus: alter quidem iuxta quem est nauis: alter vero, ut nauta. Primo itaque, ut iam dictum fuit: omnibus mortalium animalium animis, formalem earum causam Aristoteles tribuit: quæ duplex est. Deinde vero & vnamquamque pertractans, simul quidem earum diuersitates tradit: simulque & quod communiter omnibus inest, singillatim contemplatur. Atque alias quidem magis ad id, quod instrumentarium est, vergere: alias vero magis prope id, quod vitur, stare videt. Omnemque animam instrumentarii corporis actum esse asserit. Licet haud oëm, iuxta oëm sui ipsius vim intelligat. Nam manifeste intellectus huiusmodi esse dicitur: ut nullum cohibeat, atque coagmetet

corpus: neque corpore tanquam instrumento vtatur. Hancq; ob causam neque etiam hebetatur: cum à præstantiorum intellectu ad ea, quæ minora sint contemplanda accedit: quemadmodum sensus: qui corpore ipso tanquam instrumento vtitur. At exacte præterea Aristoteles noster diiudicat, quæ ad intelligentem animæ facultatem spectat. Nam alteram quidem in actione collocatam nouit: quæ imaginatione etiam vtitur: quæ non sine vita corporum formam referente, quo ad minorem propolitionem spectat, existit. Altera vero ea est, quæ in contemplatione posita est. Quæ etiam duplex est. Nam altera prope eam actionem permanet, quæ a substantia ortum habet. Quæ aut imperfecte se habet: aut iam perfecta est, & aut in id, quod primo modo dicitur potestate propter imperfectionem decidit: aut iuxta id, quod licet potestate sit, attamen perfectiori quadam ratione est, stat. Aut & iuxta id, quod actu. Quæque imaginatione quidem non vtitur: sed ipsam consequentem habet. Ita, vt vna cum contemplatione illa agendi vim habente, cum progrediatur, atque a substantia recedat: illa quoque simul moueatur. Altera vero prope actionem eam, quæ firma, atque stabilis est, permanet. Quæ etiam in vnum & idem actionem cum substantia contrahit, iuxta quam & seiunctum illum intellectum imitatur. & sua ex substantia actus est. ex quo solo est immortalis: quippe cum per eum cum perpetuis illis connectatur. Atque eiusmodi existit: vt semper permanens illud obtineat. Verum purum, atque excellum in separabili illa vita. A se ipso autem quadam ratione recedentem in impetu, atque appulsiu ad secunda ista. Tametsi neque huiusmodi existit: vt nequaquam permanens sit. Est quidem igitur & tunc firmum, atque stabile secundo loco. Nam quod modo in hanc, modo in illam partem vergit, nequaquam immortale est: tanquam id, quod mutatur: & quod in separabili illa vita non adsit. Verum cum distinxerit etiam philolpphus vires, ac facultatis eas, quæ appetendi vim habent, ab iis, quæ cognoscere valent: quænam eæ sint vires, quæ secundum locum animalia mouere possint, accurate tractat. Hæcque ea omnis contemplatio est: quæ in secundo, ac tertio libro nobis traditur. Nam in primo, posteaquam suam nobis mentem Aristoteles designauit: & quot, qualiaque de anima inuestiganda sint, proposuit: tractationisque viam, atque rationem sibi præscripsit: ita, vt ab appositis incipiendo per actionem ad animæ substantiam accedat: antiquorum de anima opiniones scriptione prosequens, a quibus quædam tum comprobanda, tum confutanda recipiens, cognoscendi vim, atque mouendi animam obtinere statuit. Incorporæamque & impartibilem, & immobilem, quo ad corporatos motus spectat, esse vult. Prætereaque neque corporatam harmoniam, neque compositionem, neque rationem quandam administrationis esse demonstrat. Principiumque eam esse declarat, haud tanquam elementum, neque tanquam ex elementis: sed tanquam rationem, & formam. Vnamque insuper in vnoquoque animali animam esse Aristoteles vult: & in iis, quæ rationem participant, Quæ omneis habeat viuaceis substantias, atque vires: iuxta quas appetit cum ratione, & ita, & appetitione: & iuxta quas cognoscit intelligendo, aut scientiam pariendo, aut oprando, aut imaginatione concipiendo, aut sentiendo. Atque naturales quoque illas vires extremo loco possidet. In tertioque etiam libro, cum ex eo, quod rationis compos animam nostram Aristoteles considerauit: atque in medietate extremorum animalium eam statuerit: aliquando quidem facultati illi sentire valenti ipsam similem facit: aliquando autem intelligenti. Et aliquando quidem ad eam, quæ sentiendi vim habeat, deduci, aliquando autem ad intelligentem imitationem adduci asserit. Et aliquando quidem in id, quod impartibile: quatenus ei pote est, contrahi fatetur: atque totam in seipsa permanere: quando etiam intellectum ipsam superatorem imitatur: aliquando vero quodâ pacto a seipsa ita impetu illo, ad ea quæ extra, recedere: & ex appulsiu agere: & in partitionem progredi. Haud tamen ita, vt omnino ab oppositis abeat. Nanque eius partitio non sine contractione in id, quod impartibile, fit.

Et appulsiu

Et appulsus conuersione aliqua in seipsam. & recessus a seipsa vna cum permanfione in seipsa existit: quæ tamen tenuis, atque obfcura redditur, cum in id, quod extrinsecus existit, tendit. Ita, vt & simul maneat, & mutetur, nostra anima, propter medietatem eorum, quæ solum permanent, atq; eorum quæ omnino mutantur. Nam extremorum ei quodam pacto affinitas intercedit. Quia & quadam ratione diuiditur, & quasi impartibilis est. Simulq; fit, atque ingenita est. Quodam etiani modo corrumpitur, & incorrupta feruatur. Vnde neque omnino aliquid ex ea eodem modo semper, & pure permanere, ex Platonici sententia statuemus: neque omnino in impetu illo ad ortum progredi. Sed tota progreditur: atque sincere in impetu illo ad secunda permanet. Cæterum hæc manifestius, & tota Aristotelicorum verborum explanatio demonstrabit: quippe cum ea sint, quæ ita Aristoteli videantur: & a Iamblichō dilucidius explicata fuerint. Iam vero philosophi verba aggrediamur.

1870

1871

1872

1873

1874

1875

1876

1877

1878

1879

1880

1881

1882

1883

1884

1885

1886

1887

1888

1889

1890

1891

1892

1893

1894

1895

1896

1897

1898

1899

1900

1901

1902

1903

1904

1905

1906

1907

1908

1909

1910

1911

1912

1913

1914

1915

1916

1870

1871

1872

1873

1874

1875

1876

1877

1878

1879

1880

1881

1882

1883

1884

1885

1886

1887

1888

1889

1890

1891

1892

1893

1894

1895

1896

1897

1898

1899

1900

1901

1902

1903

1904

1905

1906

1907

1908

1909

1910

1911

1912

1913

1914

1915

1916

SIMPLICII COMMENTARIUM

IN PRIMUM DE ANIMA ARISTOTELIS.

IOANNE FASEOLO PATAVINO INTERPRETE.

PRIMA PARTICULA.

X HONESTIS & honoratis scientiam esse existimantes

EXPOSITIO.

Procerium id propositæ tractationis metâ designat; ac quippe cum res maximo studio digna sit, cunctis hominibus gratulatur; prætereaq; auditorê exacuit. Nam & generatim difficultatem contemplationis substantiarum, & speciatim ipsius quoq; animæ manifestat. Omnem igitur scientiam inter honesta, & honorata collocat; licet non quamlibet cognitionem scientiam vocet; sed eam quæ

Arist. poem. quid pñet.

Sciã iter q̄ ē. Sciẽtia quẽ

Opfo quæ

Phãtasia ac sensus qd p̄cipiant?

Sciẽtiã defõ.

Honestũ & honorati rõ.

Honestũ qdẽ

Honoratũ quid?

Rõ qd faciat

Sciã quidẽ

verã notitiam gignere valet. Ex hac enim ipsius scire participes facti sumus; ex opinione vero ipsius opinari. Superantur autem & phantasiæ, & sensus ab ipsa scientia; quippe qui semper accidentia, & nullam vnquam percipiunt substantiam. Sciẽtia itaq; cognitio erit, quæ veram notitiam parere potest. Honestæ vero, & honoratæ subiecto quidem conueniunt. Nam quicquid vere honoratum, honestum quoq; est; & omne quod honestum honoratum; sed ratione differunt. Honestum nanq; est, tanquam amandum, ac ex se eligendum. Honoratum vero propter grauitatem, atq; excellentiam dicitur: cum ei illa cedant, quibus est honoratum. Iure igitur nos qui homines sumus, atq; ex ratione perficimur, ex honestis, & honoratis esse existimamus contemplationem scientiæ gignendæ vim habentem, quippe quæ præstantissima rationis perfectio sit; & ob hanc quoq; causam ab ea ex se expectanda; quæq; vbi affuerit, præstantiam ei omnem largiatur.

MAGIS autem alteram altera, aut propter exactam notitiam: aut quia meliorum maioriq; admiratione dignorum sit.

Omnis nanq; scientia honesta, & honorata est: verum alia alia honestior, atq; honoratior existit; aut quia certior sit; quemadmodum sese Geometria habet erga Astronomiã ea comprehendentem, quæ in cœlo apparent; quod quidem cœlum exacta propter distantiã deseritur notitia. Aut quia meliorum sit, quæ admodum e contrario sese habet Astronomia, & quæ in iis versatur, quæ apparent, erga intuentem illam facultatem, quæ Geometrica est. Cæterum hæc quia mathematicæ tractationes sunt, a propriis vincuntur scientiis; quippe cum neq; substantiam spectent, neq; ex veris causis principia sortitæ sint. Veræ nanq; sunt substantiales formæ. At detur has quoq; inter illas connumerari, quæ substantiarum contemplandarum potestatem habent; autamen exactius animis nostris insita est cognitio de animalibus, q̄ contemplanõ de rebus cœlestibus; quia propter propinquitatem illa occulta non est. Hæc autem ea potior, quia de nobilioribus agit. Præstantius quidem igitur est, eo quod aliquando est, quod perpetuum; & quod magis causæ locum obtinet, aut tanquam finis, aut tanquam efficiens, aut tanquam forma, eo cuius causa est. Et omnino quod diis propinquius eo nobilius quod ex sua substantia ab iis longius recessit. Exactior autem est cognitio quæ necessitatem retinet; quæq; deficere non valet; quæq; ei quod cognosci debet conueniens existit.

Cœlũ an cognoscatur.

De mathematicis.

Forma substantialis.

Perpetui & cãgnobilitas

Dei excellentia.

Cognitio exactior quæ

PROPTER ambo hæc de anima historiam iure in primis collocemus:

Tum propter exactam notitiam; tum quia meliora, maioriq; admiratione digna tractet. Namq; propter propinquitatem, atq; conuenientiam ipsius animæ erga seipsam; cū maxime propinquum sit cognoscenti quod cognosci debet; præbet & exactam compositi

Notanda.

torum cognitionem. Ille enim compositorum consensus qui a nobis ipsis percipitur, perspicuus, atque certus est. Conuersio vero illa ipsius animae in seipsam quae secundum intellectum, atque rationem absque ulla perturbatione fit, dilucidior, atque certior existit. Verum & ea in seipsam conuersione, cum seipsam sine corpore, atque adeo se a corporibus separabilem inuenit, suique ipsius noscendae se proprie vim habere uiderit; quia secundum uoluntatem uiuat; atque principatum, tanquam praestantissima obtineat; se quoque ceu a primis causis haud seunctam admirabitur. Neque enim tanquam omnino primam assero; sed ceu inter primas naturalem. Quod sane ei accidit propter subingressum ad eas cum rebus naturalibus fere continuum. Historia uero scientiae loco nunc accepta fuit. Nam ea nos scire dicimus quae exacte cognoscimus.

SECUNDA PARTICULA.

VIDETVR praeterea & ad ueritatem omnem cognitio ipsius magnopere spectare. praesertim autem ad naturam. Est enim tanquam principium animalium.

EXPOSITIO.

Cum ex se notitia de anima; ut iam dictum fuit; honesta, atque honorata est; tum uero si & ad omnem ueritatem eius cognitio magnopere spectat; hoc est ad cognitionem, quae rerum scientiam gignere ualeat. Veritatem namque hic haud eam interpretari debemus; quae ex sentiente, aut opinante notitia proficiscitur; sed eam, quae sciam gignere ualeat; quaeque substantiarum sit. Ad quam non solum spectat cognitio de anima; sed & admodum quoque spectat. Atque ad eam quidem primo quae de iis agit, quae sunt quandoquidem, ut in libris de particulis animalium ab Aristotele dictum fuit, nequaquam sine ipsius intellectus cognitione, ipsum intelligibile cognoscere potes sumus. At neque sine cognitione ea quae nostri ipsius intellectu sit. Si quidem nobis quacumque ratione cognoscibilia ipsa intelligibilia redduntur. Eodem igitur modo neque sensibilia absque ipsius sentientis facultatis cognitione percipi queunt. Verum quando nequaquam sciri possunt, ne ipsae quidem substantiae; tanquam ea quae sensu percipiantur; sed ratio atque intellectus ille est, qui substantiarum, & naturalium rerum contemplandarum potestatem habet; huius quoque cognitio ad naturalium cognitionem, tanquam eorum quae sciri queant, satis superque pertinet. Deinde media inter uere intelligibilia, atque ea quae naturaliter sunt; & inter ea quae impartibilia, atque partibilia, anima est; & contemplatio de ea ad extremas philosophiae partes spectare ualeat. Ad primamque in primis philosophiam propter similitudinem animae cum iis, de quibus in ea agitur. Ex iis namque quae in medio collocata sunt, facilius ad maiora ascendere possumus. Ad naturalem uero maxime pertinet, quia scientiae munus existit, tanquam ex causa ea cognoscere, quae inde deducta atque effecta sint. Iure itaque praesertim autem ad naturam dictum fuit, quoniam cognitio quae a causis, in ea quae ab iis effecta sunt, ducimur; ea cognitione conuenientior, atque praestantior est, quae e contrario ab effectis rebus ad causas ipsas agimur. Ex anima uero res ipsae naturales, ceu ex principio pendent, maxime namque propria inter naturalia, animalia sunt, quorum tanquam principium animam esse inquit, particulamque illam, tanquam addidit, quoniam forma, & intelligibilis, atque impartibilis substantia, reuera principium est. Anima uero cum decidit a substantia illa uere impartibili; & ab eo quoque quod uere principium dicatur, superatur. Formale enim principium impartibile est. Omnis namque forma terminus, & cuius causa existit. Perfectio enim est, & illud uide motus principium fit. Intellectus namque quod primo mouet, existit. Videtur autem dixit, non quia incertus sit, sed tanquam id efferens, quod omnium concessu habetur.

TERTIA PARTICULA.

INQVIRIMVS autem contemplari, & cognoscere naturam ipsius, & substantiam;

EXPOSITIO.

Manifestius ex his propositum nobis suum philosophus indicat: qui id agit, ut animam substantiam, quaeque per se ipsi animae insunt, aliisque per hanc, contempletur, atque cognoscat. Contemplatio uero significat relationem eam quae ex ipsa perspicuitate, atque

ex iis

Anima an sit
pria causa?
Historiae si-
gnificatio.
Quae scia-
mus?

7ep. 2.

Veritas hic
quo inter-
pranda.
Quarum pro-
prie scia.
Ratio pria.
Intelligibile
quo cognos-
catur.
Intelligibi-
lia quae?

Ronis atque in-
tellectus quae
cognitio.
Ratio scda.
Aia inter qua
media sit
Extremis phi-
losophiae par-
tes. & hic ani-
mae media
habeto.
Scie munus.
Quae cogni-
tio praestator.

Principium re-
uera.
Formae dotes

7ep. 3.

Aristo. his in
libris mens.
Contemplatio
& cognitio
significatio.

ex iis quæ sensui apparent ad veritatem de anima spectat. Cognitio autem comprehensio-
nem illam scientiam patientem, quæ secundum rationem acquiritur. Nomen vero illud
natura, neq; genus mihi significare videtur: neq; enim ita vti eo vocabulo consueverit: Naturæ signi-
ficatio & sub-
stantiæ.
neq; quia idem quod substantia dicat, ibi positum est: sed per naturam quicquid ipsius ani-
mæ ad ea quæ naturaliter sunt vergit, innuitur: substantia vero quod cum intelligibili-
bus cognatum, atq; separabile manifestat.

DEINDE quæcunq; euenerit circa ipsam, ex quibus alia quidem, propriæ pas-
siones animæ esse videntur: alia uero communia, & animalibus per illata inesse.

Quæ scilicet ex se. Ea enim tanq; animæ euenerit. Ac quâdo in cognitione causarum,
quæ scientiæ parandæ vim habet, substantiæ notitia notitiam accidentium præcedit: nosq;
scientiam adipisci volumus: iure inquirimus prius cognoscere substantiam, deinde quæ-
cunq; euenerit. Verum quoniam ex nobis notioribus disciplinæ tradendæ ratio existit: &
ad ea, quæ naturæ priora sunt, progredimur: necessario in iua hac doctrina ex accidenti-
bus ad ipsam substantiam peruenit. Passiones autem intelligit, non ea quæ quæcunq; ra- Passiones autem
quæ dicantur?
tione ipsi animæ insunt. Neq; enim & permanentes eius intelligibiles actiones compre-
hendit. Sed quæcunq; ei ita insunt, vt ipsa aliquid patiat. Cuiusmodi impetus ille ad corpus
est: & omnino vita ea, quæ iuxta appulsum quendam consistit. Nanq; in necessu quodam
ipsius animæ a seipsa illa posita est. Idq; passio dicitur. Quandoquidem permanens illa
actio eadem cum ipsius animæ substantia est: non autem accidens existit. Ex accidentibus
autem, quæ & passiones dicuntur, alia sunt propria animæ, vt contemplans eius cogni- Accidens autem
propria.
tio, quæ neq; sensu, neq; phantasia, neq; omnino corpore vitur. Quæcunq; vero sentiendi,
aut cogitatione informandi vim habet, & quæ his quoq; vitur, agens est cognitio, quæ
cõis cõ aliis quoq; aialibus. Neq; ipsis solis adest aialibus, quæ reuera cõposita sunt: sed
ipsius quoq; aia est. Nanq; vt dicitur, aut initium sumit ab ipsa, aut in ipsam definit.

QUARTA PARTICVLA.

PENITVS autem, & omnino est ex difficillimis accipere aliquam fidem de ea.
Nanq; cum communis sit quæstio, & multis aliis. Dico sane eius, quod circa substā-
tiam, & ipsius quid est: forsitan alicui uideri possit, una quædam esse methodus de om-
nibus, de quibus uolumus cognoscere substantiam. quemadmodum & priorum
secundum accidens demonstrationem. Quare inuestigandum esset methodum hanc.

QUINTA PARTICVLA.

SIN autem nõ est una, & communis quædam methodus circa ipsum quid est,
adhuc difficilius sit id tractare. Oportebit enim inuenire circa unumquodq;, quis
modus. Sin autem manifestum sit, utrum demonstratio est, aut diuisio, aut & aliqua
alia methodus. Præterea multas dubitationes habere posset, & errata, ex quibus nã
oporteat inuestigare.

EXPOSITIO.

Cum contemplationem de anima ex iis quæ dicta sunt eligendam, atq; expetendam de-
monstrari: cumq; illud prædixerit, quod in primis eius substantiam cognoscere inuesti-
gamus: nunc eorum animos præparans, qui rerum studiosi sint: primo generatim diffi-
cultatem methodi, quæ substantiarum cognoscendarum facultatem habet, nobis in me-
moriã prouocat, neq; enim verum vna, an plures sint, facile est cognoscere. Vna nanq;
videri posset, quandoquidem & ipsa substantia quæ inuestigatur, cõmunis & vna quæ-
dam in omnibus esse videtur. & ita rei quoq; societas adest. Præsertim cõ vna quoq; de-
tur methodus, in simplicibus quidē proprietatibus intelligentia illa, quæ ex notione in-
telligit: qua terminos cognoscimus. In iis autem quæ ex pluribus constant, ea quæ ex ge-
nere, & differentia. At & plures videri possent propter generum, atq; differentiarum diuer-
sitate, & formarum quoq;. Siue autem vna, siue plures sint, siue, quod verum est, & vna,
& plures haud in promptu eius comprehensio est. Quandoquidem & omnis quoq; ha-
 simpli, de Anima. A ii

Quæ ad habi-
tu scientiã p-
stante requi-
rantur.

bitus scientiam præstans difficilis est, naturaq; indiget apta, longaq; exercitatione, & vita secundum rationem peracta, atq; ab omni vitio remota; si omnino debeamus recte eius quod propositum est substantiam, pulchreq; consequi. Cæterum hæc quæstio haud propria est cõtemplationis de anima; sed cõmunis inquit, est, & cum aliis permultis: in quibus ipsum quid est inuestigamus. Communis namq; horum omnium quæ ad definitio- nem spectat. Deinde quia vnam, fere non sine excufatione posuit; quemadmodum enim vna est scientia eorum quæ secundum se insunt; quæ ipsa est demonstratiua; ita & vna quoq; est, quæ ipsum quod quid erat esse definit; quoniamq; & resolutiua vna, & diuisiua vna, inuestigandum, inquit, methodum hanc; ita scilicet, vt definiendi habitum possidere queamus. At quando & multæ quoq; quodam modo sunt; quod & nobis significauit, cum dixit, oportebit inuenire circa vnum quodq; quia modus. Opus namq; est in vnoquoq; singillatim communi vti methodo; quoniam igitur, inquam, & multæ sunt, difficilius sit id tractare, id autem est, vt propriam vniuscuiusq; inueniamus substantiã. Illud vero, quod postea infertur, si autem manifestum sit, vtrum demonstratio, & quæ sequuntur, interpretatio mihi esse videtur eius quod antea dictum fuit, eius inquã, oportebit enim inuenire circa vnũ quodq; quis modus. Quippe cum & iis id quoq; accidat, qui vnam quamcunq; ipsius quid est, fatentur methodum. Accidit enim & his, vt inuestigent ex quibusnam principiis propria vniuscuiusq; assignanda sit definitio.

ALIA enim aliorum principia, quemadmodum numerorum, & planorum.

Accidit vñ di-
ctũ, quod de
monstratur.
Propriũ cur
quod demõ-
strat, dicat.
Colligunt q̃
dicta sunt: &
& pponitur
q̃ dicenda.

Et alia quoq; rerum naturalium principia sunt; & in aliis omnibus eodẽ modo. Propria vero quæ demonstrantur secundum accidens dicuntur; licet substantialia sint. Quomodo omne quod demonstratur, tanquam aliud de alio dicitur. Et propter hanc causam accidens, seu cum alio cadens nominatur. Proprium autem dicitur, quoniam quod multorum cõmune est, singillatim ex demonstratione cognosci debet. Hac igitur ratione primo generatim quam difficile sit definiendum consequi habitum, nobis in memoriam reduxit; deinde & propriam, atq; priuatam obscuritatem in ipsa animæ substantia inuestiganda admo- uuit; simulq; & quæstiones proponit de quibus inquisiturus est, ex his,

SEXTA PARTICVLA.

PRIMO autem forsitan necessarium distinguere, in quonam ex generibus, & quid est. Dico autem utrum hoc aliquid, & substantia, aut quale, aut quantum, aut & aliquod aliud ex diuisis generibus.

EXPOSITIO.

De genere &
differentia.
Forma im-
partibilis.

Genus & dif-
ferentia quõ
dicantur.

In quibus ge-
neribus asa.

Quandoquidem in orationibus definiendi vim habentibus genus esse solet, quod ante omnia accipitur; & deinde differentia; quoniam forma impartibilis est, impartibiliterq; comprehendit quod circumscriptum, atq; designatum est. definitioq; diuidens, atq; colligens, singillatim illud primo eius indicat quod circumscriptum, atq; inde quod designatum; ex quibus alterum quidem in ipso quid est, alterum vero in ipso quale quid est, consicitur, atq; dicitur. Quapropter & ipse cum dixerit, in quonam ex generibus necessarium esse distinguere, addidit & quid est, explanans quid illud in genere esse significet; quoniam iuxta quod quid est; quemadmodum in differentiis, iuxta quod tale. Dubium autem est de anima, vtrum eius genus substantia, aut quale, aut quantum sit. Vnde & de tribus his generibus speciatim mentio facta fuit; tanquam ea sint, quæ in iis opinionibus circunferantur, quæ de anima recitantur. Adiectum autem & illud a philosopho fuit, aut & aliquod aliud ex diuisis generibus, quia euenire potest, vt & ad aliud quodpiã genus ab aliquo adducatur. At Pythagoræi quidem vna cum Platone substantiam eam esse asserunt. Qui autem corporum harmoniam ipsam dixerunt, quique talem mixtionem, in qualitate collocarunt. Xenocrates vero qui ipsam numerum esse voluit, in quantitate posuisse videtur.

PRAETEREA uero, uerum ex iis, quæ in potestate sunt, aut potius actus quidam, differt enim non parum.

Forma

Forma quidem ea est, quæ primus, & purus est actus. Forma nanque actus, atq; perfectio existit. In potestate autem non solum materia constituta est: quippe quæ, cum imperfecta secundum se sit, quia recipiendarum formarum vim habeat, perficiatur: sed & omne id, quod forma affectum est; compositumq; in primis propter societatem, quam cum materia habet. Immo vero & omne corpus, licet sine materia sit, quippe cum neq; secundum seipsum, neq; a seipso uiuat, sed aliunde id accipiat, neq; enim quatenus corpus uiuit. Anima uero si rei ueritatem quæramus, media inter formas, atque ea, quæ formis affecta sunt, est: quippe quæ tota sui ipsius totius cum horum utroque coniunctionem indicat. Censet autem Aristoteles, quia ex seipsa uiuat, atque excitetur, & tanquam principium mouendorum corporum vim habens sit, non in id quod terminatur, sed in id quod terminat, uergeret. quapropter & sic quodam pacto dixit, aut potius actus, quandoquidem non pure, neque simpliciter. Siquidem & anima rationis particeps, & intellectus cuius ipsa particeps est potestate, ac materialis dicitur. Propter eandemq; causam, & particula illa, quidam adiecta fuit: quoniã haud determinate, & simpliciter est actus, sed subingrediendo. Vnde neque semper iuxta perfectum manet actum, sed interdum & iuxta imperfectiorem eum, qui secundum habitum. In potestate autem est, & quod forma affectum posuit, quod actu quidem est, non tamen actus: is namq; forma est. Iureq; ei quod in potestate, non id quod actu, sed ipsum opposuit actum. Nam actu illud existit, quod forma affectum est. Forma uero haud in ipso est actu, sed ipsemet actus est, quod non parum differt. Is nanque est secundum seipsum substantia, ut in septimo eius tractationis quæ post naturalia dicitur, didicimus, quod uero actu est, iuxta alteri substantia existit. & actus quidem primus, ac causa, id autem secundum, & quod ex causa efficitur.

Forma qd?
In præte qd?
Corpus q̄te-
nus uiuat.
Aia inter q̄
media?
Aia ex Arist.
sentētia quo
uergat.
Aia quō act?
Actus quo-
tuplex.
Actus esse &
actus ipse
quō differat

SEPTIMA PARTICULA.

INVESTIGANDVM præterea & an partibilis, aut impartibilis.

EXPOSITIO.

Partibilis quidem simpliciter corporea omnis substantia est: quia alia alibi partes collocatae sunt. Impartibilis autem quæ pure intelligibilis: quæ & multum profunditatis habet, & quæ media quoq; inter utranque est, in qua & anima existit. Indicat autē eius ingressum in id quod partibile, & comprehensio eius quod cognosci potest, quæ non sine distantia fit: & ex aliis in alia transitus: & decursus qui singillatim in iis, quæ inuestigantur, fit. Cæterum quæ eius quod impartibile est, particeps sit, illud manifestat, quæ & cognitionis iuxta id, quod cognosci debet, status fit. Coniunctio nanque illa utriusque impartibilis est, & gressus ille in mutatione semper iuxta terminos: & collectio quoque, quæ post singularium decursum in unum uenit, idem declarat. Aristoteles autem, ut apud formam, ita & apud id quod impartibile, potius animam collocat. Ea quæ quidem est ceu non partibilis. Id autem huiusmodi, ut non solum a partilibus, sed & a substantia ea, quæ circa corpora dispersa est, seiuncta sit rationis particeps anima.

Partibilis, at
q̄ impartibi-
lis substantia
quæ?
Quæ aiã
partibile in-
dicent.
Quæ aiã l-
partibile si-
gnificant.
Aia ubi ab
Arist. collo-
cetur.

ET utrum eiusdem speciei omnis anima, aut non.

Id quoque inuestigandum proponitur, utrum eiusdem speciei inter se omnes animæ sint, uel vegetatiua scilicet, sensitua, rationalis. Eiusdem autem speciei ea profecto sunt, quæ iuxta unam postremam aliquam determinantur formam. Quæ enim iuxta aliquid communius, eiusdem dicuntur generis, non autem eiusdem speciei. Inuestigatione autem, quod nunc propositum est, dignum iudicatur, propter eos, qui diuersitatem in compositis ex materia, non autem ex forma adducunt. Quemadmodum in tibiis inquirunt soni ex propinquiore foraminibus diuersi redduntur ab eis, qui longius distant: cum tamen unus sit, qui inflat spiritus. Verum neque secundum formam, neque secundum substantiam, huiusmodi differentiam esse dicemus. Quemadmodum enim quod prolixius, quodque breuius in hominibus est, nullam facit secundum formam

Eiusdē spe-
ciei quæ?
Eiusdem ge-
neris quæ?

Diuerſitas i
rebus vnde
originem ha
beat.

mutationem: ita neque quod grauius, quodque acutius tiliarum sonum iuxta formam mutat. Quoniam omnis substantia cum et suum esse, et quod huiusmodi sit ex aliqua forma habeat, ex ea & diuerſitatem suam quo ab aliis differat, recipere debet. Diuerſitas namque quæ in instrumentis atque materiis cernitur, aut ex diuerſis oritur formis, aut ex diuerſis rationibus, quæ in vna reperiuntur forma. Accidit autem ei, qui eiusdem speciei animas ponit, ut & diuerſæ potestates in vna anima tanquam eiusdem speciei ponantur, ita ut in nobis absque vilo discrimine sint, vegetatiua, ſenſitiua, rationalis, & aliæ quæcunque. Nequaquam autem si diſſimilium ſint formarum, quæ diuerſorum animalium exiſtunt, ut equi ſenſitiua ab ea, quæ hominis, altera enim rationis expertis, altera autem rationis particeps; iam & in homine plures erunt diſſimilium formarum potestates, ut quæ ſentiendi exempli gratia, & quæ opinandi vim habet. Omnes enim hominis exiſtunt; & hominis ſpeciem iuxta poſtremam vnam formam designant. Verum diuerſis rationibus; namque multæ ſunt iuxta vnamquamque formam rationes.

SIN autem non eiusdem speciei, utrum ſpecie differunt, aut genere.

Hæc ſunt quæ
analogia dicuntur

Licet enim omnes animæ, & vitæ quoque quædam ſint; tamen iuxta id quod prius, ac poſterius inter ſe differunt; ita ut neque ſub vno genere conſtituendæ ſint. Talia namque ſunt, quæ omnino ſimul exiſtunt. Poſteriora vero cum prioribus, ut quæ ab vno, & ad vnum coniunctionem habent.

NVNC quidem enim dicentes, & inueſtigantes de anima de humana ſola videntur conſiderare.

Excufaſ
Timæus.

In Timæum orationem nunc dirigere videtur, qui in naturali ſuo ſermone de homine, atque huius animis mentione facta finem fecit; tanquam & ipſe ad reliquorum animalium animas, & plantarum quoque contemplationem ſuam perducere debuerit. Ego autem iudico Timæum proprium ſermonem de animis, quæ in aliis reperiuntur dimiſiſſe; cum cenſeret ex exemplo ſecundæ, atque terciæ partis, illius animæ, quæ in homine reperitur, & eas quæ in aliis animalibus ſunt, nos percipere poſſe.

OCTAVA PARTICULA.

CAVENDVM autem eſt, ne nos aliqua ratione lateat, utrum una ratio eius eſt, quemadmodum animalis, aut iuxta unumquodque diuerſa. ut equi, canis, hominis, Dei.

EXPOSITIO.

Siquidem enim eiusdem ſpeciei omnes ſunt, vna quoque erit cunſtarum ratio, quemadmodum & hominis, & ut ipſe dixit, animalis. Sin autem diſſimilium formarum exiſtunt, iuxta vnamquamque formam diuerſa aſſignabitur ratio.

VT equi, canis, hominis, Dei.

Dei coeleſtis animalis dicens. Quoniam autem & de vnoquoque eorum quæ diſſimilium formarum ſunt generis dicitur ratio, diſcrimen ſubiungens rationis ipſius ſpeciei, erga rationem generis infert.

ANIMAL autem uniuerſale, aut nihil eſt, aut poſterius.

Species vltima
quod indi
cet.

Omnis enim vltima ſpecies ſubſtantia perfectam indicat permanentiam, & quæ ſecundum ſeipſam perficiatur; licet materialis ſit. Quippe cum haud perficiatur a materia, aut a composito; ſed ipſius quidem composita conſtituat, materiamque perficiat, in actum eam ipſius naturam, quæ recipiendi vim habet, adducens. Ipſum vero genus, quod tanquam ſine formis ex ſe ſubiſtat, nihil eſt. Semper enim cum aliqua ſpecie exiſtere debet, aut coeleſti, aut hominis, aut equi, aut aliqua alia. Aut poſterius. Nam genus quod in vnaqueque ſpecie eſt, poſt ſpeciem exiſtit, quandoquidem ipſa quidem ſpecies impartibiliter

est totum. Genus vero iuxta particularem quandam rationem eorum quæ in specie continentur, illa complectitur. Quapropter quatenus quidem per se subsistens nihil est, quatenus vero particularis quædam ratio, quæ in specie continetur, posterius specie est.

Genus quæ
nihil, & quæ
posterius sit.

EODEM præterea modo & si aliquid commune aliud dicatur.

Non solum siquid aliud tanquam genus dicatur, ut planta, sed adhuc magis etiam si quid tanquam in prioribus, & posterioribus commune sit. Neque enim aliquid pure in his commune datur: sed quodcumque cum aliqua mutatione dicas.

Aliam genus
ut dicunt, ana
logum est, hinc
habeto.

NONA PARTICVLA.

PRAETEREA vero si non multæ sunt animæ, sed particulæ: utrum oporteat antea inquirere totam animam, aut particulas, Difficile autem & ex his determinare quænam diuersæ sint inter se.

EXPOSITIO.

Si non multæ sunt animæ, inquit, hoc est, si non secundum speciem inter se differunt: quæ in diuersis, atque vno reperiuntur homine; sed particulæ existant: quæ diuersitatem, verum non secundum speciem obtineant: cum vnus sint particulæ; sed secundum rationes differant: ut ignis leuitas atque illustrandi facultas. Quod in vno quidem animæ, siue homine, siue aliquo alio verum est: quo vna vniuscuiusque anima sit. Siue igitur particulæ, siue potestates, quæ in vnoquoque multæ existunt vitæ, dicendæ sint: eiusdem sane speciei, at ratione differentes, fatendum est. Illas vero, quæ in animalibus diuersarum formarum videntur: & in specie quoque variandæ. Quo eorum secundum speciem diuersitas ab animis in primis oritur: atque deueniat. In quibus itaque particulæ sunt multæ: proponit inuestigare, utrum totum antea, an particulæ contemplandæ sint. & quænam ex particulis reuera inter se diuersæ sint, & quæ non. ut quæ producendi vim habet, diuersa ab ea quæ appetere valet. Nutriens autem, & augens, & generans plures non sunt: sed hæc omnes in vna coeunt. Difficilisque de his determinatio est. Quoniam si veritatem sequi velimus sua ex substantia, & vna anima est, & multæ: & secundum seipsam, & iuxta quamcunque vitam. Namque vnaquæque & vna, & multiplex reperitur: & quadam ratione partibilis, atque impartibilis. Quod propter eam causam euenit: quia in medio collocata est. Hacque ratione fit: ut neque quod pure, atque syncere idem per seipsam totam habeat: neque diuersitatem diuisam, aut omnino partibilem. Difficilis itaque est, ac non sine magno labore diiudicari potest has ob causas, consideratio ea quæ inter media, atque opposita constituta est: propter coniunctionem scilicet, quam cum iis retinet: quæ extremis in locis sita sunt.

Quod a se,
& vna, & multiplex.

Cur consideratio inter media, atque opposita difficilis.

DECIMA PARTICVLA.

ET utrum particulas oporteat primo inuestigare: aut opera earum. ut ipsum intelligere, aut ipsum intellectum. & ipsum sentire, aut quod sentiendi vim habet. Eodemque modo & in aliis. Sin autem opera prius, rursum aliquis dubitare posset, siue & opposita horum antea inuestiganda sint, ut sensibile ante id quod sentiendi vim habet: & intelligibile ante id quod intelligere potest.

EXPOSITIO.

Scientiæ ea sane propria ratio est, quæ ex ipsa substantia actionum noscendarum vim adipiscitur. Respectu vero nostro ea manifestior existit: quæ contrario modo progreditur. At neque actiones cum ad aliquid referantur propter respectum, aut tanquam ad id cognoscitur: aut quod expetitur: aut quod nutrit: cognoscere possemus, sine eorum cognitione ad quæ referuntur. Quæ opposita dicuntur, secundum oppositionem eorum quæ ad aliquid dicuntur. ceu recursus ac reflexio quædam sit: eorumque mutua, inter se permanetia. Magisque perspicua hæc quæ de oppositis habetur cognitio cognitione illa est,

Propria scientiæ ratio quæ Nobis manifestior quæ

Opposita quæ hæc dicuntur.

quæ de actionibus confestim tradi posset. Quandoquidem & sensui magis exposita sunt ipsa opposita. quæ admodum ipsum sensibile; & quod inter hæc appetibile; & quatenus ipsum quoque intelligibile inter ea, quæ sentiri possunt, connumerandum est. Quod vero nostri intellectus seiunctum est, ex ipso intellectu melius percipiemus.

VNDECIMA PARTICVLA.

VIDETVR autem non solum ipsum quid est cognoscere utile esse ad considerandas causas eorum quæ euenerunt substantiis, quemadmodum in mathematicis, quid ipsum rectum, & quid ipsum obliquum. aut quid linea, & planum, ad perspiciendum quod rectis trianguli anguli sunt æquales. At & e contrario accidentia conferunt magnam partem ad cognoscendum ipsum quod quid est. Vbi enim habuerimus tradere iuxta imaginationem de accidentibus, aut omnibus, aut plurimis, tunc & de substantia habebimus aliquid dicere quam pulcherrime.

EXPOSITIO.

Posteaquam quæstiones proposuit; & huius contemplationis difficultatem explicauit; quod inde consequens erat, agit ac rationes, modosque quibus copiosi esse possimus, tradit; & primo ad totius definitionis inuentionem. Scientiæ nanque munus est, ex ipso quid est, hoc est, ex definitione quæ ipsum esse declarat, quæ ex se substantiis euenerit, considerare. Quoniam contemplatio ex causa procedit. Accidentium autem causa ipsa existit substantia. Substantiam autem nunc communius omnem formam interpretari debemus. Licet sub quocunque reperiaturo genere. Rectum itaque, & trigonum accepta fuerit, quibus quæ contingant ex eorum definitione cognoscimus. Definitio enim quæ proprie esse ipsorum indicat, nos per facile præparat; ut & quæ per se huiusmodi rei insunt, cognoscamus. Scientiæ itaque munus id est, quoniam & ipsa res in causa esse ostenditur eorum, quæ sibi insunt. Verum cum ipsa res interdum haud ex se ipsa nota sit, e contrario ex iis, quæ ei per se euenerunt; quæ & a sensu, & ab imaginatione comprehendere possunt; cognoscitur. In mathematicis quidem igitur, notum est ipsum quod quid erat esse cuiusque quia & quanta quædam, aut qualia sunt, quæ definiuntur; quæ & a sensu, & ab imaginatione comprehendere possunt. Quæcunque vero substantiæ sunt; quarum contemplandarum ratio, atque intellectus vim habet; haud ex se iis manifestæ sunt; qui secundum sensum viuunt. Sed ex iis quæ ipsis acciderunt ad ipsas relatio fit. Qui sane modus in anima necessarius est.

OMNIS nanque demonstrationis principium ipsum quid est. Quare ex quibuscunque definitionibus non licet accidentia cognoscere; at neque coniectura affequiri. de ipsis facile est; patet quod dialectice dicta sunt; atque inanes omnes.

Coniunctio causam inferens addita est; quæ indicat quemadmodum & propter hanc causam, maximo studio digna est contemplatio substantiæ; quia & demonstrationis principium in se contineat. Demonstratio namque est, quæ ex ipso quid est, accidentia ratiocinando colligit. Et non e contrario ex his in substantiam recursus fit. Dicit itaque quemadmodum aliquid in primis de substantia dicendum est, quo ipsum quid est nobis demonstrationis principium sit. Propter quæ tanquam corollarium inferit; quo distinguantur definitiones quæ recte traditæ sint ab iis quæ ceu descriptiones existant, atque adubræ scriptæ sint. Ex definitionibus enim quæ rei naturam complectuntur, tum manifestius, tum obscurius sequitur accidentium cognitio. Sin autem non sequitur, dialectice dictæ sunt; & inanes habedæ. pro eo quod est logice, & non naturaliter. Solitus namque Aristoteles est huic particulæ naturaliter distinguendo opponere particulam illam logice. Quæ id, quod apparet, atque in opinione positum est, significat; non autem quod ex natura atque esse ipsius rei acceptum sit. Nam non de vera rerum cognitione; sed de ea quæ in opinione posita sit, dialectices vocabulum adducit.

Inane

Sciæ munus.

Contemplatio
non vnde fiat.
Quæ accidentium
causa. Substantia
hic quo accipienda.

Substantiæ
contemplatio
quod comprehendat.
Ex substantia
accidentia
patere, non contra.

Naturaliter
logice.
quod apud
Aristotelem
significat.
Dialectices
vocabulo
quo Aristoteles
vtat.

Inane vero dixit, id significare volens quod a natura, rerumque profunditate abfit.

DVODECIMA PARTICVLA.

DVBITATIONEM præterea habent & passiones animæ, utrum sint omnes communes habitis: aut est aliquid & ipsius animæ proprium. Id namque inuenire quidem necessarium, non tamen facile. Videtur enim ex plurimis nihil sine corpore pati, neque facere, ut irasci audere cupere, omnino sentire.

Passiones quidem animæ, ut & antea diximus, non simpliciter appellat omnem eius actionem, sed illius quæ patitur: atque extrinsecus a se ipsa quasi recedens, progreditur. Neque enim & permanentes eius actiones, & quæ non recedunt a substantia: sed in idem cum ea veniunt, passiones dicit. Verum censeat ex his, tanquam ex manifestis in animæ substantiam, nos esse adducendos: & ad eas actiones quæ cum animæ substantia conueniunt: quæque non secus sunt occultæ atque ipsa animæ sit substantia. Quapropter neque facile est, ut ipse dixit, has inuenire. ex quibus solis, quid ipsa a corporibus separabile habeat, colligere possimus. Videtur enim tanquam manifeste ponere omnem animam esse substantiam: quoniam & omnis vita est substantia. & illa præsertim postrema: quippe quæ contraria suscipere queat, ut voluptatem, dolorem, cupiditatem, odium, & quæ mouere, atque cohibere corpora colligere ve possit: atque animantia conuenienter determinare. Quæ re vera magis quam alia omnia corpora sunt iustantia. Quod autem secundo loco viuens est: id primo ipsa est vita: ex qua & illud viuentibus adest propter quod vere viuētia sunt. Primo itaque & magis proprie iustantia ipsa est vita. Inuestigat præterea utrum sit vlla anima, quæ omnino a corporibus separari possit. Nam quod multæ inseparabiles sint, tanquam percipi cum ponitur: quandoquidem neque earum actiones a corporibus separari posse videntur. Pronuntiatum autem illud verissimum, atque apertissimum est: quod scilicet in substantiis pares, atque conuenientes sine actiones. Viuaces namque sunt, eorum quæ viuunt, rationales autem eorum quæ utuntur ratione. Quare & separabilis substantia separabiles quoque omnino actiones habebit. Sensus vero omnes, & imaginationes, & perturbationes quæ vna cum his insunt: ita scilicet audacia, cupiditas, odium, haud absque corporibus reperiri possunt. Quapropter neque anima, quæ hæc patitur, atque agit omnino separabilis esse poterit. Verum quando multæ sunt illius animæ quæ inseparabilis existit iuxta profunditatem diuersitates: quæ quidem extremæ inseparabiles, ab omnibus conceduntur, quippe quæ instrumentarii corporis actus sunt: secundum quos viuaciter moueri potest. Qui vero actus eam habent vim, ut instrumentum moueant: quique nauis ex proportionem respondenti: qui & præstantiori quodam modo illud obtinent, ut inseparabiles sint: quippe qui excellendo eam habent vim, ut ea quæ mouentur, moueant: omnino propter actionem illam erga corpora a corporibus ipsis inseparabiles existunt: cum tamen possint & alias quoque actiones separabiles habere. Quæmadmodum & nauis rector eas exempli gratia habet, ut deambulare possit. Alio autem modo inseparabiles sunt agentes, nostri intellectus scientiæ: quia in minori sua propositione a sensu, atque imaginatione sciungi nequeunt: & propter hanc causam & communes cum eo quod ipsas retinet, existunt. Quod autem ad maiorem pertinet, nihil hoc indigent. Eodem autem modo sese habent, & quæcumque ea contemplantur, quæ naturaliter sunt. Quæ vero intelligibilia tractant, nihil hoc utuntur. Quæcumque vero non sine quadam eminentia agentes, intelligibilium contemplationem exercent, haud absque imaginatione sunt: quippe cum ipsa imaginatio consequens sit, non autem simul agat. quemadmodum umbra in lumine corpus consequitur. Quod nepe euenit propter progressum illum rationis, quæ extrinsecus tendendo, imaginationem mouet. Hoc itaque passio & hæc quoque inseparabilis est: cum omnino imaginationem habeat consequentem. Quoniam quæ permanens est, atque in sui substantiam actionem contrahit, omnino est separabilis: neque quocumque moueatur modo vna cum quopiam corporeæ aut appetitionis, aut cognitionis motu, mouetur.

MAXIME autem uidetur proprium ipsum intelligere.

Alie passiones
quæ dicuntur.

Vnde, quod
anima a corpo-
ribus separa-
bile habet col-
ligi queat.
Quod omnis anima
a quo adeo om-
nis vita
substantia.

Axioma ve-
riss.
Conuenientes
substantiis esse
actiones.

Sciæ practice
& agēs cur
inseparabiles
& naturales
intelliguntur
sine corpore

Neque anima
sine corpore
possit existere

Cum ipsum sentire tanquam commune quoddam admouerit; & patietes appetitiones irasci, scilicet, & audere, & desiderare sub ipsum sentire adduxerit; quoniam passiones hæc aut sunt sensus, aut non sine sensu; & cum ex alia parte obiecerit ipsum intelligere; profecto in ipso intelligere omnes vitas comprehensas voluit, quæ sensum superant; hoc est imaginationem, & actionem omnem quæ cum ratione fiat. Quibus ambabus commune est, ut intus incipiatur; & a seipsis excitentur; & propter hanc causam ei quod maxime proprium ipsius animæ similes sunt.

SIN autem est ea id imaginatio quædam aut non sine imaginatione, non contingeret neque id sine corpore esse.

Non nisi imaginatio intellectus.
Qui intellectus imaginatio sit.

Recte cum conditione locutus est. quoniam neque omnis imaginatio est intellectus. neque enim ea quæ animalium ratione carentium. Quare & illa particula quædam ipsi imaginationi adiuncta fuit. Neque simpliciter intellectus est imaginatio; sed totum id, intellectus qui pati, atque effingi potest. At neque omne intelligere in ea actione quæ rationis particeps est, non sine imaginatione existit. Sed quatenus non pura est actio, neque in seipsa permansens, sed tunc id accidit, cum anima extrinsecus progrediens a seipsa recedit, & a substantia partibiliter disiungitur. Id quod & passio quadam ratione est. Propter hæcque causam dubitationem esse dicit, non de actionibus, sed de passionibus animæ. quas hoc in loco non sine corpore esse ponit, in tertio vero libro præterea declarat. At quamnam ob causam omnino dubitationem habere inquit si de passionibus sermo habetur? Videtur namque perspicue omnis passio ex eo fieri impetu, qui ad corpus tendit. Nihil quoniam actionem illam rationis participem, quæ haud corpore indigeat, licet imaginatio consequatur; dubitare tamen aliquis posset; num oportet & cum corpore communem ducere. Quod namque separabile existit, manifeste habet. Verum utrum id ita possideat, ut ipse exactius loquens indicat dubium est. Quoniam haud omnino sine corpore est. Quod tamen non de mortali omnino intelligendum. Sentienti namque vim habet atque cogitatione concipiendi, & illud quoque diuinum animæ nostræ vehiculum.

Dubitatio.

Responsum.

DECIMATERTIA PARTICULA.

SIQVIDEM igitur est aliqua, animæ actionum, aut passionum propria contingeret ipsam separari. Sin autem nulla est propria eius non esset separabilis.

EXPOSITIO.

Rectissime ex actionibus sese in substantiam reducit. quemadmodum enim ex viuacibus viuentem scimus, & ex rationalibus rationabilem, ita ex separabilibus quoque separabilem. Quandoquidem & quod conuertitur necessarium est, rationale scilicet substantiam rationales habere actiones; & separabilem separabiles. Antea vero adducta dubitatione de passionibus, an omnes communes sint, & cum eo quod habet; nunc iam vniuersaliter determinans, non ex solis passionibus, sed & ab ipsis actionibus quod animæ separabile est, cognoscendum censet. Cum sane sciat passiones quadam ratione esse inseparabiles; actiones vero eius stabiles, esse separabiles. At quædam ratione inquit, tanquam cernitur testula quæ in naris profundo existit, cum tamen apta sit, ut cernatur? Quoniam, respondo, forte fortuna euenit, ut antea corrupta sit, quæ cerni potuerit. Neque enim quicquid ambulandi potestatem habet, ambulabit; licet ad ambulandum aptum, atque natum sit. Neque id quod sua ex substantia huiusmodi est; & iam aliquo huiusmodi pacto agere censemus; sed aptum, natumque esse, nobis iam sufficit. Nam & oculus qui proprias habet actiones, attamen a toto corpore secundum substantiam inseparabilis est. Neque enim idem esse dicam quod proprium, & quod inseparabile est. Proprium namque eius ipsum intueri, haud tamen absque toto. Quandoquidem erat quoque proprium oculi simul cum toto. Gubernator vero diuerso modo se habere videtur; nam cum inseparabiles a nauis habeat actiones; attamen ipse secundum substantiam separabilis est. Quatenus namque homo separabilis est; quippe qui & alias quoque habeat actiones separabiles. Hominis enim sunt, & quæ gubernandi vim habent; sed ex complexione quadam cum alio fiunt, Nihil autem prohibet quod

Dubitatio.

Responsum
Fieri quædam potest, quod non quædam fuerit

Aliud proprium aliud separabile esse.

quod separabile est: ex aliqua aliquando actione cum eo connecti, a quo separatum est.

SED quemadmodum recto, quatenus rectum, multa contingunt, ut tangere æneam spheram in puncto: non tamen tangeret id separatum ipsum rectum. Inseparabile enim, siquidem semper cum corpore aliquo est.

Quemadmodum enim id nomen, album, ambiguum est, dum aliquando albedinē, aliquando quod albedine infectum indicat, ita & id nomen rectum: quod & ipsam significat rectitudinem: & quod secundum eam formatum est: ut corpus quod oīno dirigendi potestatem habet. Quandoquidem inseparabilis a corporibus ipsa est rectitudo, ipsum itaq; rectum quod tangit æneam spheram, quatenus rectum, corpus est, quod rectitudi-
ne figuratum fuit. Quandoquidem & spheram quoq; ænea est. Namq; rectū ipsum separatum nunq̄ tangit id. Et illud id, subiectum ipsum significat. Rectūq; nunc pro ipsa forma, atq; rectitudine accipitur. Vult autē ex his Aristoteles eius passiones cōsiderare, quod terminatum, atq; forma honestatum sit, quæ quidem passiones definitionem sequatur: verū nō definitionē eius quod definitur. Qm̄ & ambulatio vitā sequitur, verū huius aīalis.

Album
Rectum
Ambigua ē

DECIMAQVARTA PARTICVLA.

VIDENTVR autem & animæ passiones omnes esse cum corpore, ira, clementia, timor, misericordia, audacia, præterea lætitia. & ipsum amare, & odisse. Simul enim cum his patitur aliquid ipsum corpus. Indicat autē id, quod aliquando quidam uehementibus, & perspicuis perturbationibus eueniētibus, nihil incitatur, aut timemus, aliquando autem & a paruis, atq; obscuris mouemur. Quādo concupiscit corpus, & ita sese habeat, quemadmodum cum irascatur. Præterea id magis manifestum, nam nullo formidoloso eueniente in passionibus aliqui collocantur, eius qui timet.

EXPOSITIO.

Cum opera, hoc est, animæ actiones dimiserit, de solis nūc eius loquitur passionibus. Quæ quidem oēs ei ex illo impetu in corpus eueniunt. Et propter hanc causam passionēs dicuntur: atq; inseparabiles quadā ratione a corpore existunt. Sed aliæ quidē eius ita existūt, ut consequatur: aliæ vero ita, ut ipsum quoq; corpus simul agat. Atq; hæc dupliciter fiunt, tū iuxta vitam eam, quæ vititur, atq; mouet instrumentū: hoc est, ipsum viuēs corpus: tum iuxta vitam eam, quæ tanq̄ instrumentum, illud efficit, atq; effingit. Passiones itaq; eas, quæ corporis sunt, tanq̄ eius quod tantū consequitur, haud huiusmodi indicantur, ut de eis nūc sit mētio faciēda, Qm̄ illæ potius actiones sunt. Ipsum nanq; intelligere licet nō sine imaginatione fiat, actio potius tñ est, q̄ passio. Verū in primis allatæ sunt passiones illæ, quæ iuxta vitā eam positæ sunt, quæ instrumentum format, ira scilicet, clementia, & quæ eiusdem ordinis cum his. Quæ passiones quidē sunt, eius quod viuaciter mouetur, tanq̄ patientis: animæ vero tanq̄ mouentis. Quādoquidem neq; agētes, practicæve illæ intellectiones huiusmodi sunt, quippe quæ secundum seipsas totas corpore vtantur: neq; ita vtantur, ut patienti: cum ex conuenienti conuersione vtūtur corpore: sed potius vtantur tanq̄ animali agente. Hæc q; præterea non sine actione quadam iudicandi vim habente, reperiuntur. Passiones autem illæ intellectus quæ enumeratæ fuere, qui ex cōuersione, atq; alteratione corpori insunt: licet dū aīa iudicat, vititur q; innascentur: attamen ita instrumento insunt, ut viuaces dicēdæ sint passiones. Neq; enim huiusmodi hæc sunt, quales eorum quæ anima carēt: quæ ex solo impetu ab eis quæ extrinsecus sunt, eis adueniunt. Sed non sine quadam actione consistunt, quia id viuax est. Ipsum nanq; mouens in iis quæ animā habent, intrinsecus existit. Quapropter, quæ admodum in imperitis corporea apparet tēperatio, quæ harū perturbationum causa est: sic & in iis qui disciplinis imbuti sunt, animæ illa mouendi vim habens adest actio, quæ mouet, licet nō cōcupiscat ipsum corpus, aut cohibet motū illū corporis vel cōcupiscētis. Aristoteles vero ceu p̄spiciū sit ex morali philosophia, quod aīa rationis particeps domina

Aīæ passio-
nes vnde &
quot?

Mouēs in iis
q̄ aīam hñt
intrinsecus
existere.

istius excitationis, atq; cohibitionis sit, id nunc prætermisit. Vnde & in fine huius libri, intellectum imperare, atq; in corpus potestatem habere, confirmatum fuit. Quod vero perturbationes, passionesve hæc haud ad ipsam animam spectent; sed corporis sint probatur. Nam passiones omnes eas, quæ cum mutatione, atq; alteratione fiunt, corporeas esse vult. Animam vero a quacunq; perturbatione liberat, neq; eam solum quæ separabilis sit, atq; in seipsa maneat; sed quæcunq; vitur corpore, tanquam instrumento, & in ipso motu collocata est. Quæ itaq; ipsius instrumenti sola est vita, vna cum corpore eas excipit passiones, de quibus hæcenus locuti sumus. At si secundum se impassibilis mouens anima est, quonam pacto eadem edocta perturbationes reprimat; quove præterea modo anima quæ extra seipsam vergit, ab ea diuersa erit, quæ tota in seipsa permanet, si & ipsa impassibilis est? Nūquid in actionibus est aliquis subingressus, cōuersiove quæpiam; quam alio modo passionem appellamus; licet neq; passio vocanda sit. Quæ nanq; proprie passio, perturbatiove dicitur, extrinsecus tota accedit; & in mutatiōe ea posita est, quæ ab alio aliquo mouente fit. Anima vero mouens, atq; ipso corpore vtens; haud extrinsecus aliquid recipiens, neq; dum ab alio mouetur; sed iuxta propriam actionem, & subingreditur, & variis modis versando mouet; & vitur instrumento, dum obscure, aut præter rationem, aut inordinate, aut quacunq; ratione indefinite agit. Atq; ipsa quidem eruditio medicina est, illius actionis inuersæ, intelligens vero contemplatio ab actione tendente ad id quod extra, ad substantialem ipsam actionem transmutatio est. Iræ nanq; & timores, & quæ huiusmodi sunt, quæ vna cum corporea illa conuersione innascuntur; quod totum id est; quia viuaces sunt motiones; passioēs sane animales sunt; verum iuxta vitam eam, quæ ipsum fere animal effingit. Fiuntq; ab anima illa, quæ mouet; aut inordinate, & immoderate; & ab ea quæ indefinite agit, aut ordinate ab ea quæ naturam, & rationem sequitur. Quod itaq; communes cum corpore quod ipsas habet, huiusmodi sint passiones, prima probatio vel inde sumi valet; quia vna cum his ipsum quoq; corpus patitur. id autem est; quod corporea mutatio fiat. Altera vero sumitur ab iis, qui imperite erga corporeas temperationes, atq; dispositiones se habent; qui vel immobiles permanent; licet valida interdum, atq; vehementia sint, quæ extrinsecus accidunt, tum suauius, tum molesta; (quæ passiones quoq; appellatæ fuere;) aut vltra mediocritatem omnem mouentur, cum corpus ipsum incitatum est, quemadmodum quod semine affluat, erga venereas sese res habet, aut quod indignatione accensum est, in ipsam iracundiam. Aliquando vero, quamuis nihil extrinsecus molesti euenierit; qui paulo plus ad atram bilem proni sunt, in timores incutiuntur; manifestiorq; hoc pacto redditur perturbationum causa, quæ ex ipsa corporis affectione pendet. Licet anima quoq; huc ipsum corpus mouens accersita fuerit. Quemadmodum enim dicitur, aliquando quidem ipsa animæ actio exordiens, progreditur ad corpus; aliquando vero corporis passiones animæ actionem ad ipsum reuocant. Verum nequaquam tanquam in finem, vt panis appetitionem ad se trahit; sed tanquam eam, quæ fingat, atq; formet, in ipso corpore congruas, atq; conuenientes subiectæ temperationi passiones.

DECIMAQVINTA PARTICVLA.

SIN autē ita sese habet, patet, quod & passiones rationes in materia sunt. Quare & definitiones tales, ut, ipsum irasci, motus quidam talis corporis, aut partis, aut potestatis.

EXPOSITIO.

Viuacem quidem actionem ratio manifestat. Passiones vero inseparabile eius miscellam indicant, quod cum in materia sit, ad corporeum vergit motum, quia ipsius quoque compositi est. Sermo itaq; qui passionum ita definiendarum vim habet, vt rebus quoq; ipsis conueniat; non solum ipsum viuax; sed corpus quoq; comprehendet. Vt, exēpli gratia, ipsum irasci motus quidam est, huiusmodi corporis, aut partis. Mutatio nanq; corporea est, & propter hanc causam, motus quoq; dicitur. Licet non simpliciter motus appellari queat; sed quidam motus. Quandoquidem totum id est, viuax scilicet motus, & tanquam

Dubitatio

Responsum

Passio proprie.

Eruditio cuiusmodi medicina.

Irasci quidam motus est.

quæ uiuentis corporis. Quapropter neque corporis simpliciter dicimus: sed huiusmodi corporis, hoc est, uiuentis, & uiuentis iuxta talem uitæ speciem, ut exempli gratia, appetendi, & sentiendi, & uiscendi vim habentem. Interdum uero sermo ipse definiens haud totum comprehendit corpus: sed partem solum illam, quæ primo passionem eam recipere solet, ut sanguinem circa cor existentem, aut spiritum sentiendi vim habentem, & propter hanc causam, aut partis dixit. Illud autem, aut potestatis, adiectum fuit, quia aliquando definitiones illius uitæ motum primo significare solent, quæ instrumentum format. Qui namque iram feruorem esse dixit sanguinis circa cor, uel uisionis appetendæ vim habentem: cum motum corporis primo enuntiarit, qui in materia est: deinde formam ex eo, quod appetendi vim habet, significauit. Qui uero appetitionem uisionis, ex sanguine circa cor feruente dicat, motum potestatis antea adduxit, hoc est, formantis uitæ instrumentum.

AB hoc, causa huius.

In perfectis itaque passionum definitionibus accipere debemus non solum quod ita uiuat corpus: sed & quod ipsum mouet: & quod tanquam instrumento utitur: & quod tanquam finis in causa est: siue uere bonum sit, siue ita uideatur. Namque, ut exemplis hanc rem declaremus, salus secundum naturam bonum est: uel uero bonum esse uideatur.

ET propter hæc iam naturalis est contemplari de anima, aut cuiuscumque, aut talis.

Talem quidem intelligit non solum eam quæ instrumentum effingit: sed & eam quæ illius mouendi vim habet: & tanquam instrumento utitur: qua mouet: & qua utitur: & oïno eam quæ ad corpus uergit, quatenus uergit, & eam præterea oïem quæ rerum ueritatis contemplandæ vim habet: tum quia emineat: tum quia suam in substantia actionem reducat. Quoniam enim una, multiplexque animæ substantia est: quatenus quidem una, atque eadem subiecto, quæ firme, atque aliquando eminendo contemplatur: & quæ in corpus inclinatur: & quæ corpore utitur: quæque ipsum mouet, de quacumque naturalis ipse sermonem habere uideri posset. Materiam namque attingit, qui quacumque ratione ipsam contemplatur. Quatenus uero diuersa redditur: ita ut haud una sola, sed multiplex sit: qui eam contemplatur iuxta id quod inseparabile est, haud de oï contemplaretur: sed speciatim de ea quæ inseparabilis quacumque ratione est a corporibus, quatenus talis.

DECIMASEXTA PARTICULA.

DIVERSA autem ratione definiret naturalis, ac dialecticus, unum quodque ipsorum, ut, ira quid est. Is enim appetitionem uisionis, aut aliquid tale. Ille uero feruorem sanguinis circa cor, aut calidi. Ex his autem, alter quidem materiam affert: alter uero formam, ac rationem.

EXPOSITIO.

Quandoquidem determinatum est, qua ratione animam substantiam sibi naturalis uendicat: quatenus scilicet, a corporibus inseparabilis est: & modum quoque cognitionis eius, qui rebus conueniat, Aristoteles determinat. Quicquid enim animæ ipsius a corporibus inseparabile est, ut aptum, atque natum est, ita intelligi quoque debet, hoc est, iuxta eam cognitionem quæ rebus conueniat, id autem est, quatenus & illud quoque inseparabile. Duoque simul, uiuacem scilicet formam, atque ipsum corpus, qui res ipsas consequitur, uidebit. Qui uero haud tanquam inseparabilem, inseparabilem contemplatur uitam, leuiter ipsam attingere, ac nequaquam ad intima peruenire uideatur. & propter hanc causam, logice, atque dialectice agit. Leuem namque notitiam, & quæ haud ad res ipsas usque perueniat, logicam, atque dialecticam Aristoteles appellare conuenit, quippe cum opinionem, non autem scientiam gignat. Qui de naturæ itaque rationibus disputat, cum scientiæ professor existat, & tanquam inseparabilem uidebit: & qua ratione inseparabilis sit, perspiciet: & qualisnam uitæ forma sit, de qua sermo est: & a quonam corpore inseparabilis. In ipsa uero dictione, cum antea dixerit, diuersa ratione definire naturalem, atque dialecticum: cum utrunque diuersitatem suam sub exemplo iræ in formis, atque passionibus animæ in medium adducere uoluit: alterum in sola forma uersari, inquit, alterum uero in sola materia. Neque tamen naturalem ipsum solam materiam tractare intelligit: manifeste enim hunc ambas sibi acci-

simpli, de Anima.

B

scere, inquiet. Sed cum metam sibi hanc statuerit, quo inter naturalem, dialecticumque, quid discriminis sit, indicet: vniuersaliter diuidit, quotcumque iræ definitiones afferri posse videtur. Inter quas & ea quæ ex materia cõstet, sumpta quoque fuit propter diuisionis perfectionem. Quæ itaque ex appetitione datur definitio, formæ est, quæ vero ex calido circa cor ad materiam spectat. At infert postea & eam quæ ex ambabus constet, ex his,

HAEC quidẽ enim ratio, illa uero rei. Necessẽ autẽ esse hanc in materia tali si erit. Quẽadmodũ de domo, ratio quidẽ talis esse posset, quod umbraculũ prohibẽs interitũ a uetis, & ibribus, & caloribus. Illa uero loqueretur lapides, & lateres, & ligna.

Haud sane hæc intelligẽda, quemadmodum Plutarchus philosophus exponit, qui diuidit rationem, aduersus eam quæ rei. Sed cum Aristoteles dixerit appetitionẽ vltionis formam esse, & rationem, rationẽ rei esse inquit, hoc est, formã: iuxta quã perficitur ira. Quã autem composita est ipsa ira, necessẽ est, & rationem, & formã in materia videre, si licebit. Namque cum sit, haud sine materia est. Deinde cum & in domo separatim formam, ac separatim materiam dixerit, definitionem ex ambabus addit,

ALTERA autẽ in his forma, causa horũ. Quæ itaque naturalis ex his? utrũ quæ circa materiã, rationẽ autẽ ignoras: aut quæ circa rationẽ solã: aut quæ ex ambabus.

In lignis scilicet, & lapidibus, & lateribus forma est, hoc est, ipsum umbraculum: cũ addiderit & finem. Quando quidem in iis quæ ab arte fiunt, determinatum est ipsum cuius causa ex forma. Verum cum distinxerit definitiones, inuestigat quod reliquũ est, quãnam ex his naturalis sit: & eam esse iudicat, quæ ex ambobus constat.

EX illis sane, quæ utraq;

Quæ in materia, & quæ solum in ratione. Verũ videtur mihi eam, quæ in materia posita est, dimittere cum demonstret neminem vnquẽ ex sola materia definire. Ex iis uero quæ postea infert, distinguit vniuersaliter definitiones quæ circa rationem positæ sunt. Ex materialibus namque rationibus, cum aliæ quidem substantiales sint: secundum quas cõposita substantiæ sunt: qualis quæ animalium vitam, & quæ ignem, quæque alia elementa, & quæ ex his cõposita definire potest: aliæ uero substantias sequantur: oēs illæ scilicet rationes, quæ secundum accidentia consistunt: & cum ex his substantiarum, accidentiumque rationibus: aliæ quidem a materia inseparabiles sint: quæ & quatenus naturæ participes sunt, intelliguntur: aliæ uero quatenus per se sunt, cognoscantur: de omnibus ipsis substantialibus, atque accidentium materialibus rationibus, quæ non sint separabiles, & quatenus non separabiles, solus naturalis tractabit.

DECIMASEPTIMA PARTICVLA.

AN non est aliquis qui circa passiones materiæ nõ separabiles. neque quatenus separabiles. Sed naturalis circa omnia, quacumque talis corporis, & talis materiæ opera, & passiones.

EXPOSITIO.

Sed naturalis circa omnia, quæ talis corporis, & talis materiæ opera, & passiones. Hacque ratione materiales rationes vocat: quas omnes siue substantiæ, siue accidentium sint, solus considerat naturales, cum inseparabiles sint, quatenus inseparabiles.

QVAECVNQVE autem non sine huiusmodi alius.

Hoc est, non quatenus inseparabilia, sed quatenus separabilis alius. Dialecticus namque est, qui substantiales rationes, tanquam per se ipsas existentes cognoscit.

ET circa quædam quidem artifex, si euenerit. ut faber, aut medicus. Ex iis autem quæ quidem nõ separabilia: quatenus uero non huius corporis passiones, & ex ablatione mathematicus.

Quippe

Quippe cum de inseparabilibus & artifex quoq; consideret: haud tamen de oibus, sed de solis accidentibus. Accidens nanq; est, & bona ualerudo, & pulchritudo ligni. & hac ratione a naturali differt: quia in illis versetur, vt dictum est. quæadmodum dialecticus quia fere separabiles, atq; substantiales rationes consideret. De quibusdam autem & mathematicus agit, quæadmodum & artifex: & de his accidentibus, & profecto haud separabilibus. At non amplius erit mathematicus, cum de huius corporis passionibus tractabit. non. n. tanq̄ de inseparabilibus. Sed ceu ex ablatione, & ipsos per se numeros, & mutuos eorum respectus, atq; figuras considerat.

QUATENVS autem separata, primus philosophus.

Quod quidem de separabilibus primus philosophus agat perspicuum est. Illud autem quatenus separata locum habet non in iis quæ supra nos sunt: sed in nostra rationali aia: quæ intellectum appellat. Ipsa nanq; in illo ad corpus respectu, separabilis simul est, atq; inseparabilis. & quatenus quidem inseparabilis a naturali cognoscitur: quatenus uero separata se primo philosopho contemplandam tradit.

DECIMOCTAUA PARTICVLA.

SED redeundum iam est unde discessit oratio. Dicebamus enim quod passiones animæ inseparabiles sunt a naturali materia animalium. Quatenus uero huiusmodi sunt, ira, & timor: & non quemadmodum linea, atq; planum.

EXPOSITIO.

Id autem est, redeundum ad animæ passiones, quæcunq; separabiles cum sint a naturali materia animalium, quatenus huiusmodi insunt. Animæ quidem igitur dicuntur passionibus: cū tamē ipsius cōpositi sint. quippe cum illa moueat, atq; agat ipsas in cōposito. Quæadmodum & solis lumen in aere dicimus: quippe cum sol quidē illud agat, aer uero patitur. Naturalis autem materia animalium est, instrumentarium corpus, & quod ad uitā aptissimum est. Illud uero, quatenus huiusmodi sunt, & quæ secuntur: indicat huiusmodi passiones, iram dico, & timorem, & quæ his similes. Quæ nequaquā ex ablatione, quæadmodū linea, atq; planū sine materia intelligi possunt. quippe quæ quatenus talia, materiā quoq; secum trahant: & non quæadmodū planū sine ære, atq; oino sine duritie poni possint. Ipsum nāq; planū, vt & ipsum cauum sese habet, cū sine naso intelligitur. Ira uero, vt ipsum simū. Simū nāq; cavitatis in naso est. vt ira appetitio uisionis in feruore sanguinis circa cor.

DECIMANONA PARTICVLA.

INVESTIGANTES autem de anima, necessarium simul dubitantes de quibus abundare oportet, prodeuntes antiquiorum opiniones una cōprehendere quotquot aliquid de ea dixerunt. Quo quæ quidem dicta sunt recte, accipiamus: sin autem quicquam non recte, id caueamus.

EXPOSITIO.

Quando haud confestim nobis rerū ueritas apparere potest: cum ita affecti ad cōtemplationem post ortum simus: præcedit inuestigatio, & impetus, qui nos in diuersas partes trahit, atq; de his dubitatio. Vt exēpli gratia in eo quod propositum est: utrum scilicet substantia anima sit, necne. & si substantia, utrum potestate, an actu. & utrum corpus, an sine corpore. & rursum si substantia, utrum separabilis, an inseparabilis, uel quadam ratione utrunq;. At qm̄ opiniones quæ antehac de ea habitæ fuerunt, opposita de ipsa quoq; enuntiarūt: earum narratio ad nos magnopere pertinet: qui & ad dubitationem, & ad inuentionem eius aciem dirigimus. Quo ex iis: in quæ illi intuentes, alii quidem sic, alii uero sic statuerūt: nonnulla refellamus, nonnullaq; probemus.

PRINCIPIVM autem inuestigationis proponere quæ maxime uidentur in se ei secundum naturam.

Quædoquidē & cognoscere ea quæ insunt: ut antea dictū fuit: magnā partē cōferret ad cognoscendū ipsum quid est. Particula uero illa, secundū naturā, adiūcta fuit: quo quæ secundū se indicaret. Quæ. n. ex audientibus cōiora sunt: haud in propriā aia substantiam reducunt.

ANIMATVM sane ab inanimato duobus in primis differre uidetur, motu, & ipso sentire. Accepimus autem & ab antiquioribus hæc fere de anima.

Vult sane ex iis, quæ animæ insunt, eius substantiam inuenire. Quænam vero ea sint, quæ insunt: ex iis quæ ab ea determinata sunt: hoc est, ex animatis quatenus talia sunt: cōtemplatur. Quænam ea itaq; sunt: quæ animato, quatenus animato: ex omnium, ut vno verbo comprehendam, sententia: insunt. Ipsum intrinsecus moueri. Motus namq; hic acceptus fuit, qui intrinsecus ei inest. & non simpliciter. Qui namq; intrinsecus animatorum proprius est. Qui vero ab altero, & in iis quæ anima carent, reperitur. Ipsum vero sentire sumptum fuit, non tanquam id, quod omnibus animatis insit: sed tanquam quibusdam solis. Illud vero intrinsecus moueri oibus. Namq; & in plantis accretio, atq; decretio extat.

VIGESIMA PARTICVLA.

INQVIVNT enim nonnulli & maxime, & primo animam esse ipsum mouens.

EXPOSITIO.

Natura quidem principium est eius in quo est, sed ut moueatur: nō ut moueat. Anima vero haud simpliciter principium existit: sed huiusmodi, ut intrinsecus viuaciter illud moueatur. Quapropter non solum ipsius moueri principium animalibus præstat; sed tanq̄ ea quoq; quæ mouendi vim obtineat. Vita itaq; quæ corpori concessa est, eius principium est, quod viuaciter mouetur: atq; ita ut illud moueatur. At quando hæc, non omnino animam: sed aut animæ partem: aut non sine anima appellat: adcurrit ad eā, quæ vim corporibus largitur: quæ anima magis proprie est, q̄ vita: quam ex eo quod mouet definit. Mouens quidem igitur esse animam, & ipse quoq; statuit: sed non primo: & præsertim animā eorum quæ genita sunt: de qua nunc sermo habetur. Animæ vero corporum celestium: nisi & ante has intellectus sit: nostræq; quæ non per se ipsas omnino verum est, quod moueant mortalia corpora: sed aliquem finem, qui extrinsecus accidat, intuēt: ut in physicis dictum fuit: & cum per accidens moueant: propter accessum scilicet eum, quod ad corpora spectant: neq; primo, neq; maxime, mouentes dicēdæ sunt. Quippe cū neq; causæ quæ mouent ea, quæ errando vagantur, siue animæ, siue intellectus sint: propter id haud solæ omnem eorum exordiantur motum. Forsan aut, particula illa, nonnulli addita fuit & propter Anaxagoram, qui nō manifeste appellat animam illum intellectum, quē primū mouens ponit: & propter Empedoclem, qui amicitiam, atq; discordiam, & nō aīas vocat, quæ mouent: aut & propter eos naturales, qui materialibus solum vtuntur causis.

ARBITRATI uero quod ipsum non mouetur non posse alterum mouere: ex iis quæ mouentur quoddam hæc ratione animam esse putarunt.

Non secus in formalibus causis sese res habet: & in iis quæ mouēdi vim habent: atq; in materialibus. In quibus aliā quidem proxima est: aliāq; lōgius abest: & aliā prima existit. Et quoniam ipsum mouens causa est: motus uero ex causa efficitur: primum ipsum mouens nullo pacto moueri necesse est, quo pure in mouendi causa remaneat. Media uero quadam ratione moueri Plato uult: quippe quæ subingrediantur primum illū intellectū, qui mouendi potestati habet. Haud tamen ita, ut corporeo illo motu moueantur: qui potestremus est, & eorū quæ mouentur solum. Decimus itaq; in libris de legibus aīa motus esse dicitur: cū post octo corporeos sit: atq; nonū, qui naturalis est. Natura enim apud eū mouetur, per subingressum ex impartibili: & multo magis aīa. Verum Aristoteles, qui solum corporeū noīat motū: hæc vlli mouēdi vim habentiū causarū sese adiūcturum negat.

VNDE Democritus quidem ignem quendam, atq; calidum, ipsam esse inquit. Nam cum infinitæ sint figuræ, atq; atoma, quæ sphaeræ formam habent, ignē & animam dicit. ut in acie quæ ramenta dicuntur: quæ apparēt in radiis per fenestras ingredientibus: quorum cuiuscunq; generis semen, elemēta dicit totius naturæ. Eodē præterea modo & Leucippus. Ex iis aut, quæ sphaeræ formam habent, animam: quia præcipue ubiq; possunt ingredi huiusmodi figuræ: & reliqua mouere, cum moueantur & ipsa. Existimantes animam esse quod præbet animalibus motum.

VIGESIMAPRIMA PARTICVLA.

QVAPROPTER & ipsius uiuere definitionem esse respirationem. Cum enim colligat ipsum continens corpora, & eiciat ex figuris eas, quæ præbent ipsis animalibus motum: cum neq; hæc unq̄ quiescant: auxilium extrinsecus accedit: quatientibus aliis huiusmodi in respirando. Prohibent namq; hæc & quæ insunt in animalibus, diuidi prohibentes quod colligit, atq; coniungit. Et uiuunt donec id facere possint.

VIGESIMASECVNDA PARTICVLA.

VIDETVR præterea & quod a Pythagoreis dictum fuit eandem habere sententiam. Dixerunt enim quidam ipsorum, animam esse ramenta illa, quæ in aere sunt. Alii uero quod hæc mouet. De his autem dictum fuit: quoniam continenter moueri uidentur: licet sit tranquillitas summa.

EXPOSITIO.

De Democrito primo mentionem facit, tanquam de eo qui manifeste corporeum motum animæ assignarit: namq; localem dedit. Siquidem quoddam ex corporibus atomis ipsam ponebat: quatenus scilicet sphericū quid existit: id quod & ignis quoq; est. Quod enim facillime moueatur: & per omnia pertranseat: ita ut nō prohibeatur: cum sine angulis inter figuras, quæ spheræ formam habet, existat: igni, atq; animæ conuenire uidetur. Manifesta autem Democriti opinio de elementis est, ex primo naturalis auditionis: cū atomas posuerit parua quædam corpuscula, qualia illa apparent ramenta in radiis, qui per fenestras ingrediuntur. Neq; enim hæc, sed similia his propter paruitatem elementa Democritus posuit: quæ ex vna quidem substantia omnia essent: sed magnitudine, atq; figura inter se different. Ex quibustanq̄ seminibus cōposita omnia corpora constare inquit: atq; eam ob causam, & cuiuscunq; generis seminarium ipsa vocat: tanq̄ omnium rerum feminam. Quapropter & ipsius uiuere definitionem respirationem esse uult: quæ duplici quoq; ratione ipsius uiuere causa est. Tum quia prohibeat egressum rotundorum illorū corporum iam intus existentium: ingrediente, atq; occurrente aere rotundis illis figuris: quæ ab ipsis exeunt: quia facile mouentur: & ex necessitate elisis ex collectione solidorum, quæ a continente fit: & aere ingrediente pugnante aduersus illam collectionem, causa dilatandi, atq; expellendi solida. Hacq; ratione respiratio ipsius uiuere causa est. Tū quia loco exeuntium rotundarū extrinsecus similia inducit. Vtrum autem hoc modo Democritus ex corporibus animam genuerit: quam quasi digito intelligentem volebat substantiā per spheram indicare: haud sane habemus declarare. Neq; enim cōueniens est Aristotelicæ aduersari historię: quia, ut plurimum illud tantum exponit, quod apparet: quemadmodum & illud quod de Pythagoricis adductum fuit. Democritum enim scribit elementa similia ramenti quæ sunt in aere dicere: nonnullosq; præterea Pythagoreorum hæc eadem sentire: cum tamen hæc nunq̄ opinati sint Pythagorici illi viri: atq; adeo forsitan demonstraerint animæ substantiam iam diuisam, & in id quod perspicuum est, progredientem.

IN idem præterea feruntur & quicunq; dicunt animam ipsum mouens. Videatur enim hi omnes existimare motum esse maxime proprium animæ. Et alia quidē omnia moueri propter animam.

Qua quidem ratione Plato animam moueri dicat ex subingressu a primo mouente, iā dictum est. Non simpliciter tamē mobilis sed per se mobilis dicitur: ita ut haud omnino ab impartibili illa substantia, atq; actione recedat. Idem namq; impartibilem ipsam substantiā, atq; perfectam actionem apud Platonem indicat. quemadmodum & ipsum nobile eam habet vim, ut partibilem significet. Medietati itaq; animæ nomē compositum ex extremis tribuitur. propter coniunctionem mediū cū ambobus extremis. Aristoteles uero qui motus nomine solum utitur, cum de partibili loquitur actione: atq; ea quæ dū fit suū habet esse: iure incorporeas motus causas moueri negat: siue primæ, siue mediæ, siue extremæ sint.

HANC autem a seipsa: quia nullum uideant mouēs, qđ nō & ipsū moueatur.

VIGESIMATERTIA PARTICVLA.

EODEM præterea modo & Anaxagoras animam esse dicit mouentē: & si quis
piam alius dixit, quemadmodum ipsū omne mouit mens. Non tamen omnino
quemadmodum Democritus. Ille enim simpliciter animam, & mētem. Id nanq; ue-
re est, quod apparet. Quare recte scripsit Homerus, ut Hector iacet aliud sentiens.
Non sane utitur mente, tanquam potestate aliqua circa ueritatem: sed idem dicit ani-
mam, & mentem.

VIGESIMAQVARTA PARTICVLA.

ANAXAGORAS autem minus dilucide loquitur de ipsis. Multis enim in lo-
cis causam ipsius bene, ac recte mentem dicit. Altera uero ex parte mentem esse ean-
dem cum anima. In omnibus nanq; ipsam existere animalibus, & magnis, & paruis
& honoratis, & inhonoratis. Non autem uidetur, cum iuxta prudentiam mens ista
dicatur, omnibus eodem modo inesse animalibus, at neque hominibus omnibus.

VIGESIMAQVINTA PARTICVLA.

QVICVNQVE quidem igitur propter ipsū mouere animarum in spexere, hi
quod maxime mouet existimarunt esse animam.

EXPOSITIO.

Licet enim mens primo moueat, cum omnino immobilis sit; at simul cum anima, atq;
natura mouet. Si itaq; moueantur anima, atq; natura, causa quæ mouendi vim habet cō-
flata ex iis ipsis, atq; ex mente, quod mouetur, erit. Verum cum mentionem fecerit de Ana-
xagora, qui mentem motus causam esse dixit; tanquam & animam quoq; ipsam mouen-
tem pronuntiarit; addit, haud tamen omnino quemadmodum Democritus. Hunc quidē
enim tanquam non distinguentem potestatem illam cognoscendi vim habentem semper
veram; quam mentem appellamus; ab ea quæ aliquando fallitur; qualis ea in nobis uita
est, quæ sentiendi, cogitatione effingendi, atq; opinandi potestatem habet; quia oē quod
apparet uerum esse iudicat; in idem, inquit, adducere mentem, atq; animam; eam scilicet,
quæcunq; sit, quæ cognoscendi vim habeat. Laudariq; Homerum a Democrito Aristote-
les scribit; qui dixit, ut Hector iacet aliud sentiens propter vulnus. cum tamen propter cor-
poris percussione læsa ea fuerit uita, quæ iudicandi facultatem obtinet; non autem ea,
quæ a corpore separabilis est. Quam animæ huiusmodi potestatem appellat, ut ueritatem
comprehendere possit; & eam profecto mentem innuit, quæ non sine prudentia ad uerā
notitiam perueniat. Homerum quidem igitur ex poetica quadam licentia absq; ullo disci-
mine dictionibus uti, admiratione dignum nequaquam est. Verum Democritus eum lau-
dans dilucidum facit, quod in quamcunq; cognitionem mentem illam cum prudentia ad-
ducit. Anaxagoram uero Aristoteles inquit, haud omnino in idem animam, atq; mentem
conferre; quodq; non manifeste loquitur; atq; adeo opposita dicere uidetur. Nanq; inter-
dum solius rectæ cognitionis mentem causam esse dicit; & propter id quadam ratione ip-
sam ab anima seiungit; quippe cum ea sit; quæ haud omnem comprehendat ueritatem; sed
sine præstati illa vi. Interdum autem cum ipsam in omnibus animalibus reperiri asserat;
eandem quoq; ita cum anima ponit. Anima enim in omnibus est; at nequaquam mens;
nisi quispiam imaginationem mentem appelleret; cuius respectu distinguens, mētem cum
prudentia haud in omnibus esse dicit. Quandoquidem ne in omnibus quidem homini-
bus reperitur. Perpauci nanq; sunt, qui cum prudentia ueram notitiam gignentem uerita-
tem contemplantur. Haud in omnibus itaq; hominibus est; non tanquā si ea careant sub-
stantia, quæ intelligere ualeat; (nanq; una est anima, quæ omnes habet potestates) sed ceu
ipsi ea nequaquam utantur;

QVICVNQVE uero propter ipsum cognoscere, atq; sentire ea quæ sunt: hi sane dicunt animam principia. Alii quidem plura facientes principia: alii uero unam hanc. Quemadmodum Empedocles quidem ex elementis omnibus: esse autem & unumquodq; horum animam, sic dicēs. Terra nanq; terram uidimus, Aqua autem aquam. Aethere uero Aethera deum, at igne ignem sauum. Amore uero amorem. Discordiamq; discordia mœsta.

VIGESIMASEXTA PARTICVLA.

EODEM præterea modo in Timæo Plato animam ex elementis facit. Cognoscitur nanq; simili simile, resq; ex principiis sunt.

EXPOSITIO.

Subintelligendum est uerbum inspexerunt, quod ab Aristotele superius positum fuit. Verum cum duobus animam effingi dixerit, eo scilicet quod mouendi habeat, atq; eo quod cognoscendi: & cum scripserit, quod quia moueretur, mouere quoq; ipsam antiquiores uoluerunt: addit, & qua ratione ipsam ea quæ sunt cognoscere existimarunt. Simili nanq; simile semp cognosci opinantes: & animam quippe quæ ea quæ sunt cognosceret: iis quoq; quæ sunt similem esse uoluerunt. Ac ne ex iis omnibus quæ sunt, ea sibi constituenda esset, quæ infinita fere sunt: ex principiis ipsam posuere. Quandoquidem & incipientium cognitio ex principiis ortum habet. Satis superq; igitur, cum ex principiis anima constituta sit; non solum ipsa illa principia: sed & alia quæ ex eis deducuntur, cognoscere ualet. Hacq; sane ratione Empedocles ex quatuor elementis ipsam existere inquit: & ex duobus principiis vim mouendi habentibus, amicitia, scilicet, atq; discordia. Ita, ut nō solum anima miscella sit ex omnibus illis principiis; sed & unumquodq; principium cum habeat vim cognoscendi simile. Quod nanq; cuiusq; rei cognoscendæ vim habet, illud anima est. Plato uero in Timæo ex impartibili substantia, & ea quæ circa corpora diuisa est, ipsam constituit. Ex quibus altera quidem intelligentem, altera uero sentientem terminum indicat: cū ex substantia elementorum rerum generandarum vim habentium, & ex eodem, atq; diuerso constituatur. Quæ sane, & his similia eodem sunt ordine genera disposita, rerum omnium elementa Plato ponit.

EODEM præterea modo & in iis quæ de philosophia dicuntur, determinatum fuit.

De philosophia nunc intelligit, quæ de bono ab eo cum Platonem allocutus esset, scripta fuere. In quibus Pythagoricas, atque Platonicas opiniones de iis quæ sunt, memoriæ commendat.

IPSVM quidē animal ex unius idea, ac prima longitudine, & latitudine, & profunditate. Alia uero eodem modo.

Aristoteles quidem semper quod extra apparet scriptis suis mandare, atq; confutare cōsuevit: uerbaq; aduersus antiquorum consuetudinem excipere; neq; exactam uirorum illorum ueritatem, quæ cum rebus ipsis conuenientiam habet tollit; sed cōtra dictiones, uocabulumue, quibus abusi sunt, sese obiicit. Nonnullos nanq; cognoscebat, qui iam decipiebantur: & in mathematicos numeros, geometricasq; magnitudines ferebantur. Viri uero illi itinera multitudini trita fugientes, & occulte iis tantum qui digni existerent philosophiam tradentes, aliis ex mathematicis nominibus eam indicabant. Ac manifestius quidē uirorum illorum sententia in iis libris conscripta fuit: qui a me in ea quæ post naturalia dicuntur, editi fuere. Nunc autem tantum dicamus, quantum necesse est in memoriam reuocare: quo quæ nunc proposita sunt, exponantur. Numeros nanq; appellabant species: quippe quæ primæ ab imparibili illa coniunctione disiunctæ essent. Quæ enim supra species, & supra omnem disunctionem sunt. Absolutam quidem formarum multitudinem

ex denario numero significabant. Namque prima formarum principia unitate, atque dualitate innuebant, tanquam iis, quæ neque essent numeri. Primum vero principium trinitate, atque quaternitate, tanquam primis numeris constabat; quorum alterum imparium, alterum vero parium existit. Ex quibus postea non sine quadam collectione numerus ille fit, qui decem appellatur. Post numeros vero in vitis istis secundis, atque multiplicibus geometricas magnitudines loco naturalium ponentes; & has in numeros, atque eorum principia, tanquam in suas formales causas adduxere. Punctum quidem, ceu id quod impartibile fit, in unitatem. Lineam vero, ceu primam dimensionem, in dualitatem. Et superficiem, ceu plus dimetientem, in trinitatem. In quaternitatem autem solidum. Et vocabant, ut ex iis quæ ab Aristotele dicta sunt, assequi coniectura licet; dualitatem primam longitudinem. Neque enim simpliciter longitudinem dicebant; sed primam; quo causam indicent. Eodemque modo & primam latitudinem trinitatem; & primam profunditatem, quaternitatem. Adducebant præterea in formalia principia, & animatas omnes cognitiones. Intelligentem quidem in unitatem, ceu non sine coniunctione indiuisibili contrahentem. Sciendi vero vim habentem, in dualitatem; tanquam eam, quæ conuoluat; atque ab altero quod causa sit, in effectum deducat; sed per id quod nunquam aberret; atque per eadem semper iter faciat. Opinionem autem in trinitatem; quia eius vis haud ad idem semper, sed aliquando quidem in verum, aliquando autem in falsum vergit. In quaternitatem vero sensum; quia corporum comprehendendorum vim habet. Namque in dualitate unam dimensionem ab altera unitate ad alteram esse volebant. In trinitate vero duas ex quacunque ad reliquas. In quaternitate tres. Adduxerunt itaque in principia ea omnia quæ cognoscuntur; hoc est, ea quæ sunt; & cognoscetes horum vires. Diuidebant autem ea, quæ sunt, non secundum latitudinem, sed secundum profunditatem; in intelligibilia, & scibilia, & opinabilia, & sensibilia. Eademque ratione cognitiones ipsas, in intellectum, & scientiam, & opinionem, & sensum. Illud igitur ipsum animal ex diuisione eorum quæ cognosci possunt, sumptum fuit; quod intelligibilem significat apparatus. In quo ipsæ formæ sunt; hoc est, quæ maxime primæ, atque earum principia. Ipsius unius scilicet idea, quæque primæ longitudinis; quæ erat ipsa dualitas, quæque primæ latitudinis, & quæ primæ profunditatis. Ex communi enim quadam ratione primum id in omnibus concipiendum est. Id autem est, ut ipsam trinitatem, & ipsam quaternitatem dicamus. Alio vero eodem modo, Aristoteles inquit. Reliqua intelligens, ex diuisione eorum quæ cognosci possunt; ipsa scibilia, opinabilia, sensibilia. Quæ ex principiiis quoque sunt, hoc est, ex formis. Verum haud ex principiiis, tanquam ex elementis. Sed ex illis tanquam ex causis seiunctis ab iis, quæ cum unoquoque eundem seruant ordinem.

VIGESIMASEPTIMA PARTICULA.

PRAETEREA uero & aliter, intellectum quidem, quod unum. Scientiam quæ duo. Simpliciter namque ad unum. Plani uero numerum opinionem. Sensum autem cum qui solide.

EXPOSITIO.

Alium sane modum, particula illa aliter significat. Indicat autem & diuisionem ipsam quæ fit, in iis quæ sunt. Haud tamen quatenus cognosci possunt; sed quatenus cognoscendi vim habent. & id eis euenit, in sua principia ipsis adductis.

NUMERI quidem enim formæ ipsæ, & principia eorum quæ sunt, dicebantur. Sunt autem ex elementis. Iudicantur autem res, aliæ quidem intellectu: aliæ autem scientia: aliæ uero opinione: aliæ sensu. Formæ autem sunt numeri hi rerum.

Posteaquam utraque separatim diuisit & quæ ut cognoscantur, & quæ ut cognoscant, vim habent; mutuam eorum similitudinem in his demonstrat. Quo & ex virorum illorum sententiâ simili simile cognoscatur. Numeri namque cum ipsæ, atque maxime primæ sint formæ, erant quidem ex elementis ipsius unius dualitatis, & trinitatis, & quaternitatis. Principia uero dicebantur tam substantiarum earum quæ cognoscendi facultatem habent; quæ earum quæ cognosci queunt. Namque ea, quibus iudicantur res, elementariis determinantur principiiis:

principiis: & ipsæ quoq; res, quæ cognosci possunt. Quoniam formæ numeri hi sunt: hoc est formalia, atq; harum rerum elementaria principia. Omnes nanq; res quæ cognosci queunt, formis determinantur, quatenus formæ sunt.

VIGESIMAOCTAVA PARTICVLA.

QVONIAM autem & mouendi uis uidebatur animæ inesse, & cognoscendi, hac ratione nonnulli contexerunt ex ambobus asserentes animam numerum mouentem seipsum.

EXPOSITIO.

Xenocratis ista fuit oratio: qui uoluit animæ medietatem, & formarum, & eorum quæ ex formis essent conficta, atq; vna eius proprium demonstrare. Numerus nanque forma est. Quod uero moueri potest, uis quæ formis affecta sunt, conuenit. Ex extremis quidem scitur hæud id solum indicat: quod neq; numerus simpliciter erit, neq; mobilis. Id quidē enim subingreditur: cum ab indiuisibili electa fuerit. Illo uero nobilior est: quia diuisibili præstat. Vtrunq; itaq; quadam ratione esse poterit: quippe quæ utriusq; particeps sit: numerus scilicet mobilis. Ex conuenientia uero medietatis, ex seipso mobilis dicitur. Quoniam hæud tanquam cum dimensionibus media anima est: qualis physica ratio existit: & ante hanc ex virorum illorum sententia mathematica substantia. Neq; qualis substantia quæ prouenit secundum lumen intellectus: cum intelligens adhuc maneat. Sed quia in id quod lucidum, atq; moderatum progrediatur in illustratis ab intellectu, declarans intelligentis naturæ permanentiam, atq; latentiam. Licet uita quidem omnis iuxta uiuacem suam proprietatem, excitationem, atq; accensionem quandam indicet: sed quæ intelligit indiuisibilem, atq; in seipsa permanentem. Quæ uero corporis formam refert, eam, quæ circa corpora partita est, significat: & eam quæ ex altera parte ad alteram succedit. Verum anima collectionem ex seipsa in orbem, atq; distantiam proponit. Horum itaq; causa Xenocrates animam numerum sese mouentem esse asseruit. Aristoteles uero, qui numerum definire posse paulo ante dixit, & quæ cognosci, & quæ cognoscere ualent: de anima iure, tanquam is qui cognoscendi vim habeat, dici interpretatur. Et propter hanc causam eos qui dicunt animam numerum seipsum mouentem, contexisse dixit, quod mouendi, & sentiendi facultatem habeat.

DIVERSI autem sunt de principiis quænam, & quot. Maxime quidē qui corporea faciunt ab iis, qui incorporea. Ab his uero qui miscent, & ex ambobus principia fecere. Differunt præterea, & circa multitudinem: nam alii unum, alii plura dicunt.

VIGESIMANONA PARTICVLA.

CONSEQUENTER autem his, & animas assignant. Quod enim mouendi uim habet, naturam primorum existimant, nõ sine ratione. Vnde uisum est quibusdam ignem esse. Nanq; is maxime tenuis, & maxime ex elementis sine corpore, præterea mouetur, atq; mouet alia primo.

EXPOSITIO.

Quandoquidem ex principiis contexunt animam, qui de ea, ut ipse scribit, commentantur: qualiacunq; & quantacunq; quilibet posuisset principia, ex talibus atq; tot ipsi animam constituerunt. Corporea quidem rerum principia naturales ipsi posuere. Corpore uero carere Pythagorei uia cum Platone uoluerunt. At Empedocles, atq; Anaxagoras ex his utrisq; miscent. Consequenter autem his animas assignant: dum unumquisq; suum principium, aut principia in animam refert. Quippe cum non rerum solum cognoscendarum, sed mouendarum quoq; uim habeat. Non sine ratione enim inquit ipsos existimasse eam primorum mouendorum causam facultatem habentem. Nanque effectus omnino est, qui mouetur. Quod autem per seipsum mouet: & nõ quia moueatur ab altero: ex natura ea est, quæ in causa motus existit. Qui uero ignem principium posuere: & ceu corpus maxime tenue animæ ascribunt: quoddam magis conueniens ei tribuunt: quàm si qui putat, aliud

quoddam corpus esse. Sine corpore nanq; secūdum rei veritatem anima est. Quapropter conuenientius ipsi est quod magis tenue: ceu magis sine corpore: q̄ quod crassum. & ceu id quod facile moueri posse videtur: atq; alia quoq; mouet, aīæ p̄p̄inquitius id visum est.

TRIGESIMA PARTICVLA.

DEMOCRITVS autem & ornatius dixit, declarans propter quid horū utrūque. Animam quidem enim esse idem, & intellectum: quemadmodum dicebamus: & ex primis, atq; indiuisibilibus corporibus. Mouendi autem uim habere propter partium paruitatem, & figuram. Ex figuris autem facillime moueri posse sphaericā dicit: huiusmodi autem esse intellectum, atq; ignem.

EXPOSITIO.

Ornatius sane dixit: quippe qui & causas admouerit, iuxta cōmunes quidem causas, animas intelligentes ponens: iuxta proprias autem positiones ipsam inter indiuisibilia corpora collocans: & in idem præterea animam cum intellectu ducens: & ipsis principiis mouendi vim assignans. Inter indiuisibilia autem rotundam inueniens figuram: quæ facile moueri potest: in hac animam collocauit.

TRIGESIMAPRIMA PARTICVLA.

ANAXAGORAS autem uidetur quidem diuersam dicere animam, & mentē: quemadmodum diximus & antea. Vitur autem ambabus tanquam una natura. præterquam quod principium mētem ponit maxime omnium. Solum itaq; inquit ipsam ex iis quæ sunt simplicem esse, & immixtam, & puram. Assignat autem ambo eidem principio: ipsumq; cognoscere, & ipsum mouere. Dicēs, mentē mouere totū.

EXPOSITIO.

Quoniam, quemadmodum iam dixit, solum eius quod honeste, atq; recte fit, mētem in causa esse vult: viturq; ambobus tanquam vna natura. Quoniam ad omnia animalia affert & mentem. Tamen mentem principium maxime omnium facit: quando manifeste, & ante omnia immixtam: ceu ab omnibus seiunctam ipsam celebrat: & cognoscendi, atq; mouendi vim ei assignat.

TRIGESIMASECVNDA PARTICVLA.

VIDETVR autem & Thales, ex iis quæ hi commemorant, mouendi aliquid uim habens animam existimare. Siquidem lapidem dicebat animam habere, quia ferrum mouet. Diogenes uero, quemadmodum & alii quidam, aerem hunc arbitratu omnium maxime tenue esse, & principium, & propter id cognoscere, atq; mouere animam. Quatenus quidem primum est, & ex hoc reliqua cognoscere: quatenus uero maxime tenue, mouendi uim habere. Et Heraclitus præterea principium esse inquit animam: siquidem exhalationem ex qua reliqua constituit. Nanq; maxime sine corpore, & fluēs semper. Quod uero mouetur ab eo, quod mouetur cognosci, in motuq; esse, ea omnia quæ sunt, & ille opinabatur, & permulti.

EXPOSITIO.

Ex iis quæ hi commemorant dixit, quoniam nullum eius volumen circumferabatur. Tantumq; de Thale memoriæ prodidit: neq; id sine quadam ueneratione fecit: quod magneti lapidi animam concesserit: quippe cum ferri mouendi vim haberet. Quo ex illius sententia mouendi vim animam habere confirmaret. Haud tamen aquam animam esse, ei ascripsit: licet aquam elementum posuerit. Quoniam corporum aquam elementum esse dicebat. Hincq; verisimile est ipsum animam incorpoream posuisse. At perspicua sunt, quæ de Diogene scripta fuere. Quæ autem ad Heraclitum spectat, ei Aristoteles similis videtur, qui ratiocinatione colligat, Quippe cum haud ille manifeste dicat, ignem, aut exhalationem

tionem siccam animam esse. Sed cum ignis præter tenuitatem illam partium, & id quoque obtineat, vt facile moueri possit: & quia cum alia mouet, mouetur: propter hæc quoque causam animæ conuenire uidetur. Tanquam illa per totum viuens progrediatur corpus: & quia moueatur mouendi, intelligendique præterea, cognoscendive vim habeat. Namque cū in perpetua mutatione res Heraclitus poluerit: & cum quod cognoscere debet tactu cognoscat: consequi volebat, vt semper in motu apud ipsum cognoscens essent.

PROXIME autē his, & Alcmeo uidetur existimasse de anima. Ait enim ipsam immortalem esse: quia similis sit immortalibus. Id autem inesse ei, tanquam ei quæ semper moueatur. Moueri autem & diuina cuncta continue semper. Lunam. Solē. Stellæ. & cœlum totum.

Alcmeo qui Crotoniates fuit, ab aliis quidem tanquam Pythagoreus habitus fuit, Ab Aristotele autem in iis libris, qui post naturalia tractant, ceu duos illos ordines, aut ipse Pythagoreis tradiderit: aut ab illis acceperit: commemoratione dignus iudicatus fuit. Visus autem est, præstantissima in philosophia excogitasse: vt ex iis quæ nunc dicuntur, coniectura assequi possumus. Immobilem namque animam dicit, ceu immortalibus similem. Et apud Platone[m] quoque ambigüe dicitur immortalibus similis: quia immortalitatis parte & anima nostra quoque particeps sit. Inest autem ei immortalitas, quia semper mobilis existit. Hac eadem sententia in Phædro, tanquam semper mobilis, quia est per se mobilis, demonstratur immortalis. Non eo tamen motu, qui corporibus conueniat: sed eo quo & cœlestes animæ vtuntur: per quem et quæ earum corpora apparent, perpetuo mouentur.

EX IIS autem qui magistetri, & aquam nonnulli dixerunt: quemadmodum Hippo. Persuasi autem fuisse uidentur ex femine: quia omnium humidum. Namque redarguit eos, qui sanguinem dicunt animam. quoniam semen, non sanguis. Id autem esse primam animam. Alii uero sanguinem, quemadmodum Critias: ipsum sentire animæ maxime proprium existimantes. Id autem inesse propter sanguinis naturam.

Ponebat quidem et Thales aquam esse elementum: sed corpus: et haud animam omnino corpus arbitrabatur. Hippo autem, vt verisimile est, sic existimauit: quem et Deum reperiri, inficiatum scribunt. Quare et in iis quæ naturalia dicuntur: ipsum inter naturales connumerandum nequaquam censuit: et hic quoque tetrum appellat: non solum tanquam eum qui crassius elementum ipsam esse dicat: namque ex hoc eum se eripere posse censuit: cū causam opinionis exposuerit: sed in primis propter impietatem. Critias uero qui animam sanguinem esse statuit: siue ex triginta illis vnus fuerit: siue sophista quispiam nostra nihil refert. In hanc autem sententiam ferebatur: quia partes illas, quæ sine sanguine nostro in corpore sunt, vt ossa, sensu carere videbat.

OMNIA namque elementa iudicem nata sunt, præter terram. Eam autem nemo asciuit. Nisi quispiam eam ex omnibus elementis esse dixerit: aut omnia.

Eam nemo asciuit: qui scilicet iudicavit vnum aliquod elementum esse principium: animæque conuenire. Nemo autem solam terram: quia ex crassioribus partibus constat: & immobilis est.

TRIGESIMATERTIA PARTICVLA.

DEFINIUNT aut omnes animam tribus, ut ita dicam, motu, sensu, incorporeo.

EXPOSITIO.

Primo quidem, quoniam ex iis quæ animato insunt, ad ea quæ animæ adsunt, adducebatur: solam ei adiunxit motum, & sensum. Neque enim ad animatum spectabat, quod tenues haberet partes, aut sine corpore esset. Deinde uero ex iis qui de ipsa loquuntur: prætereaque quia facile moueri posset, & quia per totum corpus pertransit: incorporeo quoque eam ab omnibus definiri dicit. Haud tamen incorporeum illud proprio accipiens: sed in-

corporeum intelligens corpus illud, quod pertinet habet partes.

HORVM autem unumquodque adduci in principia. Quapropter & qui ex ipso cognoscere definiunt ipsam, aut elementum, aut ex elementis faciunt. Loquentes conuenienter inter se, præter unum. Inquiunt enim cognosci simile simili. Quãdoquidem enim anima omnia cognoscit, constituunt eam ex omnibus principiis.

TRIGESIMAQVARTA PARTICVLA.

QVICVNQVE quidem igitur unam aliquam dicunt causam, & elementum unum, & animam unam ponunt. exempli gratia, ignem, aut aerem. Qui uero plura dicunt principia, & animam plura dicunt. Anaxagoras autem solus, impassibilem inquit esse mentem: & commune nihil cum ullo aliorum habere.

EXPOSITIO.

Mouendi sentiendique vis, & incorporeum esse, non aliter animæ insunt: atque ad illam cognationem spectat: quæ in principia vergit. Quod quidem igitur ipsum incorporeum, ac mouendi vim habens principiis conueniat, nunc tanquam ex se motum, prætermisit. Quod namque corporatum est, & quod omnino corporeo motu mouetur: cum diuisibile sit, atque diuisibilem habeat actionem: & propter hanc causam eo, quod complectatur, indigeat: effectibus, non autem causæ conuenit. Quod autem mouendi facultatem habet: atque incorporeum est. ceu primas illorum causas, & ipse quoque statuit. Quæ autem ratione & qui sentiendi, aut simpliciter cognoscendi vim ei ascribunt: propter conuenientiam scilicet, quam cum principiis habet, & id ei tribuant: expositione nunc dignum iudicauit. Quia nempe arbitrantur simile simili cognosci. Ab hac autem causa solum Anaxagorani excipit: non quia & ipse cognoscendi vim principiis illi facultati conuenire statuerit: mentem namque & ipse statuit: sed quod manifeste illud infert: ex quo haud secundum similitudinem cognitionem fieri ipsum arbitratum dicere possumus. Namque cum immixta ab aliis, nihilque cum iis commune mens habeat: & quod illa participant huiusmodi erit. Id namque illud omni passione carere indicat. Licet omnia cognoscat.

HUIUSMODI autem cum sit, quo pacto cognoscit, & propter quam causam, neque ille dixit, neque ex iis, quæ dicta sunt, dilucidum est.

TRIGESIMAQVINTA PARTICVLA.

QVICVNQVE uero contrarietates faciunt in principiis, & animam ex contrariis constituunt. Qui uero alterum contrariorum, aut calidum, aut frigidum, aut aliquid huiusmodi aliud, & animam eodem modo unum aliquod horum esse ponunt. Quapropter & nominibus conueniunt. Alii quidem calidum dicentes: quoniam propter id & ipsum uiuere, nominatum est. Alii uero frigidum propter respirationem, & refrigerationem, uocari animam. Quæ itaque tradita sunt de anima, & propter quas causas dicunt sic, hæc sunt.

EXPOSITIO.

Propter quas sane causas is quod primi principii immixtum, atque passione carens, eorum respectu, quæ ab ipso sunt, uoluerit, perspicue apparet. Verum quia ei impingit Aristoteles, ceu cognitionis causam non dixerit: sed solum immixtum principium enuntiarit: videri alicui posset, conuenientiam principii, cum iis quæ ab ipso deducta, ac ceu coordinata sunt, non probare. Licet neque illud Anaxagoras approbet, quod omnino sine cognatione existat. Opus namque est, ut cognoscens seipsum sistat iuxta eius formam, quod cognosci debet. Hoc autem illud non erat, ut nullam haberet cum eo affinitatem. Oportebat itaque & in principio antecellere non solum congruentem illam, cum iis quæ ab eo deducuntur cognitionem: sed & eam quæ præstantiori fulgeat idea: & quod caput est, anticipatio

patio quædam sit: quæ eorum causa sit: quæ inde ortum habent. Quæ sane anticipatio non eodem ordine: sed ex similitudine sibi subiecta, illa & adducet, & iudicabit. Quapropter & iis, qui elementaria principia in anima collocarunt, Aristoteles applaudit: quippe qui ad eam quæ moueatur, principia ab iis quæ moueatur inseparabilia traduxerint. Patet præterea quod & qui vnum ex contrariis animam ponunt: vtriusque cognoscendi vim habere opinati sunt: cum ex altero & alterum cognoscat. Siquidem vna, atque eadem contrariorum est scientia.

TRIGESIMASEXTA PARTICVLA.

INVESTIGANDVM autem primo quidem de motu. Forſan enim non ſolum falſum eſt ſubſtantiam eius talem eſſe, qualem aſſerunt, qui dicunt eſſe animam, quod mouet ſe, aut poteſt mouere. Sed vnum quoddam ex impoſſibilibus ineſſe ei motum.

EXPOSITIO.

Ariſtotelis nunc mens eſt traditas examinare opiniones: & explorare ſiquid recte dictum ſit: ſiquidque haud ex ſolito vocabulorum vſu traditum fuerit, illud corrigere. Ne cum nos his antiquorum opinionibus exceperit: & ceu veriffime ſenſerint, propter illuſtre eorum nomen, ad eos accedentes decipiamur. Confeſtim itaque quia Plato motus nomine vtitur: & de animata quoque vita, ceu conuoluta, at non omnino ſeparata, neque pure indiuiſibili permanente: & hunc motum appellat, propter ſubingreſſum ex eo quod omnino indiuiſibile eſt: & ſubſtantiam animæ ipſum quod moueri poteſt, ſtauit: quippe cum illa iuxta huiusmodi vitam perficiatur: quæ indiuiſibilem quidem ſubſtantiam ſubingreditur: ſed haud omnino conſiſtit. Ita vt ex eo, quod nobilis ſubingreſſum: ex eo vero quod per ſe, permanceat, atque ſtatum in eo, quod indiuiſibile demonſtret: & eam quæ ſimul in ſeipſa manet: atque a ſeipſa recedit. Ariſtoteles vero qui ſolum diuiſibilem, atque cum continuitate numeratum ſolet motum appellare, ex vocabuli vſu, qui apud vulgus frequens eſt: non modo ab animata ſubſtantia ipſum remouet: ſed ne vlla quidem ratione ſecundum ſe animam moueri, concedit.

QVOD quidem igitur non neceſſarium mouens, & ipſum moueri, antea dictum fuit.

TRIGESIMASEPTIMA PARTICVLA.

DVPLICITER autem cum moueatur omne, aut enim ſecundum alterum, aut ſecundum ſe. Secundum alterum autem dicimus, quæcumque mouentur, quia in eo quod mouetur ſint, ut nauis. Neque enim eodem modo mouentur, cum nauis. Hæc quidem enim ſecundum ſe mouetur: illi uero quia in eo ſunt quod mouetur. Patet autem in particulis. Proprius quidem enim eſt motus, pedum initio. Is autem & dominum. Non ineſt autem nauis tunc.

TRIGESIMAOCTAVA PARTICVLA.

DVPLICITER autem cum dicatur ipſum moueri, nunc inueſtigamus de anima, ſi ſecundum ſeipſam mouetur, & motum participat. Quatuor autem exiſtentibus motibus, latione, alteratione, interitu, accretione, aut vno horum mouetur, aut pluribus, aut omnibus. Sin autem mouetur non ſecundum accidens natura ineſſet motus ei. Sin autem hoc, & locus. Omnes enim qui dicti ſunt motus in loco.

SIN autem est substantia animæ mouere seipsam, non secundum accidēs ipsum mouere ei inquit, quemadmodum albo, aut tricubito. Mouentur enim & hæc. Sed secundum accidens: cui nanq; insunt, illud mouetur corpus. Quapropter & non est locus ipsorum. Animæ autem erit: siquidem natura motus particeps est.

EXPOSITIO.

In octauo nanq; naturalis auditionis, in quo demonstrata sunt omnia prima mouentia secundum se immobilia: quod maxime primum secundum accidens quoque immobile esse, demonstratum fuit. Quod nunc quoque nobis Aristoteles in mentem reuocat, ex homine eo, qui in naui, quæ mouetur, quiescit, Qui quadam ratione mouetur: cū ibi ex alio in alium deferatur locum. Verum non eodem modo, quo naui. Quoniam ipsa quidem secundum se: qui vero in ipsa quiescit: neq; secundum seipsum totum: neq; secundum particula: sed quia in eo quod mouetur est, secundum accidens quidem igitur Aristoteles animam iis motibus moueri concedit, quibus corpus in quo est mouetur: non tamen secundum se. Quatuor autem sunt motus, dum substantialis non connumeratur mutatio: sed illi tantum, qui in tribus generibus positi sunt. Ex quibus qui secundum quantitatem fit, vnus licet existat: attamen quia nomen commune non habet, tãquam duo enumerati fuere, quemadmodum & ipsis quoq; prædicamentis. Quod igitur nullo motu ex iis qui corporei sunt, moueatur anima, ex loco declaratum est. Quod enim quocunq; ipsorum mouetur, aut corpus simplex est, aut compositum, vt ipsum animal. Hæc autem sunt in loco. & id indicat, quod dicti motus in loco, sunt: quippe qui ei insunt, quod in loco est: hoc est, ei quod alibi proprias habet partes. Ita vt cum diuisibiles motus illi sint, eius quoque sint actus, quod diuisibile existat. Anima vero non est in loco, cum tota vbiq; toti adfit corpori. Vt & extrema eius vita indicat, quæ tangendi vim habet: quæ tota in vnaquaque nostra reperitur parte. Eadem itaque quoque est, quæ sensilia diuersis particulis occurrentia percipere valet: quæque eorum omnium similitudinem, atque diuersitatem iudicat: non secundum sui ipsius particulas: sed secundum seipsam totam. Quoniam simile esset: atque si id quidem ego tu vero illud sentires. At quantum ratione non mutatur, aut ex imperitia, aut malitia: cum in virtutem, aut sciendi habitum transit. Qualitates nanque ipsi habitus sunt. Sed quemadmodum in septimo naturalis auditionis dictum fuit: mutationes & hic post affectiones fiunt: quæ quidem affectiones, non animæ, sed animalis sunt. Collecta nanque habitus præsentia in anima existit: mutatio vero illa pertransiens, quæ præsentiam præcedit, in composito reperitur. Et manifestius quoque hæc a nobis in iis, quæ ibi scripta fuere, declarata sunt. Quoniam autem anima in loco non est: neque eorum motibus moueri poterit, quæ sunt in loco. Nisi secundum accidens id ei eueniat. Verum si quidem natura sua motus particeps esset, hoc est: si non iuxta id in quo est, moueretur: sed secundum seipsam: in loco quoque esset.

Dubitatio.

Responsum.

QUADRAGESIMA PARTICVLA.

PRAETEREA vero si natura mouetur, etiam ui moueri posset: & si ui, & natura. Eodemq; modo sese habet, & circa quietem. Ad quod enim mouetur natura: & quiescit in eo, natura. Cõsimiliterq; & ad quod mouetur ui: & quiescit in eo ui.

EXPOSITIO.

Anima scilicet eorum animalium, quæ in generatione versantur: de qua sermo est. Et positio ea fuit, quod moueret, quia moueretur. Neque enim vniuersaliter positum fuit: omne quod natura mouetur, & vi quoque moueri. Quod falsum esset, propter cœlestia corpora. Sed speciatim de huiusmodi anima dictum fuit. Quæ huiusmodi motus mouet: qui in toto reperiuntur animalia: quibus & ipsum quoque violentum subest. Interdum enim cum

cum ex seipsis totis secundum naturam moueantur: & interdum quiescant: & ut vi quoque moueantur, apta, atque nata sunt. Et anima itaque, si quia moueatur, moueat: alioquando moueretur, licet ipsa non moueret. Quapropter vi mouebitur. Nunquid neque anima vnquam mouetur: licet secundum vitam moueatur. Neque quod secundum appetitum mouetur: licet aliquando moueatur: necesse vi quoque moueri. Neque enim aliunde vnquam incitatur: sed a seipso semper, atque sua sponte appetit. De iis vero quæ aliunde mouentur: ut & de corporeis ipsis motibus: si id fiat: verum est pronuntiatum. Siquid enim horum natura mouetur, & vi: & contra si vi, & natura: Neque enim vi cogi potuisset, nisi aptum esset. Quod autem aptum est, aliquem secundum naturam motum habere possit. Et id quoque quiescere natura, atque vi recte iudicatum fuit. Et ad quem locum fertur natura: & in eo quoque secundum naturam manet. In hoc enim cum ab alio moueatur ad proprium: cum non semper scilicet proprium teneat: aptum quoque est ad non proprium ab aliquo adduci præter naturam, & vi.

QVALES autem uiolenti animæ motus erunt, & quietes: neque fingere uolentibus facile reddere.

Quoniam tota ex se eligens rationalis est vita: præeligeni autem aduersatur uiolentum. Quapropter & in tyrannicis imperiis declaratur quod animæ uoluntarium est: siue ipsa resistat: siue non: atque adeo quadam ratione imperio, atque vi illi concedat.

PRAETEREA uero si quidem sursum mouebitur, ignis erit. Sin autem deorsum terra. Horum namque corporum motus hi. Eademque ratio, & de mediis.

Vide quemadmodum ubique corporeos motus ab anima remouet.

QVADRAGESIMA PRIMA PARTICVLA.

PRAETEREA uero, quoniam uidetur mouere corpus, his æquum est mouere motibus, quibus & ipsa mouetur. Sin autem hoc, & conuertentibus uerum dicere, quod quo corpus mouetur, eodem & ipsa. Corpus autem mouetur latione.

EXPOSITIO.

Semper quidem quod mouet, prope formam eius quod mouetur, manet. ut & in tertio naturalis auditionis dictum fuit. Formam autem semper aliquam ipsum mouens intuebitur: siue hoc, siue tale, siue tantum ea sit. Quæ quidem erit principium, & causa motus cum moueat. Sed agendo id quidem omnino semper fiet. Patiendõ autem aliquando, cum moueat, quia moueatur. Pater namque, quia ipse quoque homo est, hominem generat: & tanquam homo agens, atque ita quoque affectus. Sol uero hominem generat: qui licet iuxta humanam formam agat: attamen homo non est. Manus quoque calaminum localiter mouet: ita tamen, ut ipsa quoque simul localem motum agat, atque patiatur. Anima uero quæ manus mouendæ vim habet solum localiter agit. Nam si, quia pateretur ageret, conueniens quoque esset: ut utranque sibi ascisceret formam, actionem scilicet, atque passionem. Neque enim leuitate, sed caliditate ignis calefacit: manusque calaminum mouet, quia secundum locum mouetur. At neque arans aratur, inquit: neque uerberans uerberatur: quæ cum moueantur mouent: neque coelum, nostra hæc ita alterat, ut ipsum quoque alterationem patiatur. Quandoquidem, dicam, licet hæc habeant, quia localiter moueant, atque moueantur: quod scilicet localem motum agant, atque patiantur: at neque arandi, neque percutiendi, neque alterandi motus iis, quæ mouerentur iccirco concedebatur, quia paterentur: sed quia agerent solum. Antea namque forma eius quod perficiendum erat in ipso mouente præaccepta fuit: uerum agendo, non autem patiendõ. Neque animam itaque quicquam prohibere poterit, quia cum uiuaciter moueatur: corporeos quoque motus agat. Qua itaque ratione firmum quod ab Aristotele dictum fuit, censabitur: eodem scilicet mouens, si moueatur, moueri motu: quo ipsum quoque moueat. Siquidem neque in corporibus id appa-

Responsum. reatneque in ipsa quod adhuc maius est, anima. Quoniam qui dicit formam antea acceptam fuisse; quia agat in mouente: non autem quia patiat: concedit non semper ipsum mouens iccirco mouere, quia moueatur. Sequeretur namq; vt iuxta eandem motus formam: ne aliqua ratione aliquid immobile existens moueat. Hac itaq; ratione, & quod conuertitur quoq; verum est.

QVARE & anima mutaretur iuxta corpus ea. & ipsa aut tota, aut secundum particulas recedens.

Hæc est, quemadmodum corpus localiter & ipsa, aut tota, aut secundum particulas recedens. Quandoquidem latio motus ille est: qui ab anima primo animalibus datur.

SIN autem hoc contingit: & egressam ingredi rursus contingeret. Huicq; consequens esset resurgere mortua animalium.

Si enim quibus motibus ipsa mouetur, & corpus quoque mouet: & conuertendo, quibus mouet, mouetur: non habebit alium motum præter corporeos. Hi autem locales sunt, qui ab anima corpori in primis largiuntur. Et animæ itaq; viuaces motus locales erunt: ita vt ex locali motu solo intus existente viuant: ex solo vero eius egressu moriantur. Cui consequens est, vt resurgant mortua animalia. Quia cum secundum locum anima moueri queat: & ingredi, atq; egredi quoq; valebit.

QVADRAGESIMASECVNDA PARTICVLA.

MOTV uero secundum accidens licet ab altero moueatur. Impelli namq; ui animal posset.

EXPOSITIO.

Cum secundum seipsam immobilem animam esse voluerit: qui ipse cum eos tantum motus appellet, qui cum corpore fiunt: & secundum accidens in eo corpore esse concedat, quod moueatur: & a seipsa, & ab alio quoq; eam ita moueri concedit. Namq; ab ea mouetur corpus, ab aliquo vero alio moueri posset vi.

NON oportet autem cui ipsum a seipso moueri in substantia, id ab alio moueri præterquam nisi secundum accidens.

Et quod secundum accidens a seipso, atq; ab altero mouetur: patet quod non quatenus a seipso, ea ratione & ab altero mouetur. Et adhuc manifestius existit, quod natura, atq; secundum seipsum: quod particula illa, in substantia significat. Quod scilicet a seipso mouetur, quatenus a seipso mouetur: hæud ab alio mouetur, præterquã si secundum accidens. Siquidem enim altero motu a seipso, & altero ab alio moueatur: quemadmodum planetarum sphæræ: eo quidem qui ad orientem vergit a seipsis: illo autem qui ad occidentem tendit ab ea quæ non vagatur: omnium confessione secundum accidens quod mouetur a seipso, atq; ab altero mouetur. At si eodẽ motu & a seipso, & ab altero aliquid moueretur: vt si eũ qui sua sponte ad aliquem locum proficiscatur, aliquis compellat: nõ secundum se a seipso, & ab alio mouetur. Neq; enim quatenus a seipso extrinsecus: neq; quatenus extrinsecus a seipso. Verum secundum accidens tantum idem est motus: quia in eo quod mouetur, reperiuntur ambo.

QVEMADMODVM neq; quod secundum se bonum, aut per se, cum id quidem propter aliud sit: illud uero alterius causa.

Ei quod secundum se bonum, quod propter aliud opponit: ei vero quod p se, quod alterius causa. Exẽpli gratia bona valetudo secundũ seipsam bona: cũ pfectio viuẽtis corporis sit. Quod vero salubre existit, propter bonã ipsam valetudinẽ bonũ est. Et ipsa quidem virtus propter seipsam bona. Quãdoquidem ipsa cuius causa, atq; finis est. Diuitiæ vero al-

terius

terius causa, vt ita dicam, bonæ sunt. Atque ea omnia huiusmodi sunt, quæ instrumentaria dicuntur bona. Non est itaq; quod secundum se, quatenus tale, propter aliud. Neq; quod per se, quatenus per se, aliud causa. Neq; opposita eadem ratione sese habent. Sed licet idem per se, & per aliud sit eligendum: haud tamen iuxta eandem rationem.

QVADRAGESIMATERTIA PARTICVLA.

ANIMAM autem in primis dicere aliquis posset a sensibilibus moueri, siquidem mouetur.

EXPOSITIO.

Quandoquidem contra, solum corporeum appellat motum: iuxta quem a sensibilibus ipsis non anima, sed sensorium mouetur: cum disiungitur: aut coniungitur: aut omnino alteratur. Id quod & Aristoteles quoq; indicans, siquidem mouetur, dixit,

ATQVI & si mouet ipsa seipsam: & ipsa moueri posset.

Eodem nanq; motu qui alterandi vim habet. Quandoquidem solus is animæ corporeus motus esse videtur, & secundum quod a sensibilibus fit, ea ratione, & ab ea ipsa quoque fieri diceretur. Quoniam non præsentibus, neq; agentibus sensibilibus, non fieret.

QVARE si omnis motus extensio est eius quod mouetur, quatenus mouetur: & anima recederet a substantia, nisi secundum accidens ipsam mouet. Sed est motus substantiæ ipsius secundum seipsam.

QVADRAGESIMA QVARTA PARTICVLA.

NONNULLI uero & mouere inquirunt animam corpus in quo est, ut ipsa mouetur, ut Democritus. Qui consimili fere ratione loquitur cum Philippo comico magistro. Inquit enim Dædalum, quæ moueretur fecisse ligneam Venerem, cum infunderet argentum liquidum. Eodemq; modo & Democritus loquitur. Moueri nanq; inquit diuisibiles sphaeras: quia aptæ sunt, nunquam manere, simulq; trahere, atq; mouere corpus omne. Nos autem interrogabimus, utrum & quiescere faciet id ipsum. Quo autem pacto faciet id, difficile, aut & impossibile dicere.

EXPOSITIO.

In mutatione nanq; omnis motus collocatus est. Omne autem quod mutatur ab eo omnino recedit, in quo prius erat. Quare secundum quod genus fiat motus, secundum id recedit quod mouetur, vt secundum quantum, aut secundum quale, aut nempe secundum substantiam. Si itaq; & animata substantia non secundum accidens, sed secundum seipsam mouetur: recedet secundum substantiam, ita vt intereat, aut fiat. Huiusmodi nanque substantiales mutationes existunt. Secundum accidens autem substantia mouetur: aut quia in altero quod secundum se moueatur fit: aut quia non secundum substantiam, sed secundum passionem: aut iuxta aliud aliquod, quod contingat, mutetur genus. Propter corpus itaq; in quo est, secundum accidens moueri anima posset. Haud tamen secundum passionem: aut secundum quantum; aut secundum vbi. Neq; enim quantum anima est, neque in loco reperitur. Et mutatio illa quæ secundum passionem in habitibus, atque virtutibus fit non in ipsa anima sedem habet, sed in animali. Transitum vero illum, qui iuxta eius actiones ab alia in aliam progreditur: cum collectus fit, & prope terminos semper fiat: nequaquam motum Aristoteles appellat. Sed eum tantum motum dicit, qui vim pertranseundi habet: atque non sine continuitate fit. Quandoquidem neque ipsa corpora, cum ex ipso non moueri, a recontrario progrediuntur, moueri dicuntur. Ne ipsius motus, motus sit. Plato vero & animæ transitiones illas secundum illam actionem motus vocat. Huiusmodi autem ipsum considerare, atque consulere est.

Vocat præterea & subingressum illius, qui secundum eius substantiam fit ab intelligibili, atq; indiuisibili illa substantia, motum, ceu recedentem. Quod ipsum sane & Aristoteles quoq; dignum iudicat termino, atq; forma. Sed terminum, atq; formatam substantiam appellare consuevit. Erit itaq; anima formalis substantiæ digressus: cum iuxta ipsum motum suum habeat esse, atque perficiatur. Verum non huiusmodi, vt aut fiat, aut intereat. Alio itaq; modo cum anima moueri dicatur, secundum substantiam scilicet, atq; rationes: recte corporei ab ea remouentur motus. At quando ad distinctionem diuersorum motus significatorum manifeste eius sermo de eo quod per se mobile ei spectat: & se iam corporeos ab ea motus remouere, indicauit: & nunc quoq; scriptione prosequitur, quæ ex Democriti sententia dicuntur: atq; ea, quibus Timæus dicere, eundem animæ, atq; corpori localem ascribi motum: qui ipse cum & alia quoq; ratione ille motus in anima exponi possit. Nonnullos enim ita asserere inquit: ceu & alii quoq; sint, qui haud ita. Perspicua autem sunt, quæ de Democrito dicuntur. præterquam quod liquidum illud argentum, quod vitum dicunt argentum, significare, volunt. Interrogat autem Aristoteles eum, qui motu animatorum atomorum mouet corpus, vtrum & quiescere quoq; faciet corpus, eorum motus. Quod ceu difficile positum sit, atq; adeo ceu impossibile reiciens, non etiam ponebat atomorum egressu, aut immobilitate corpus ipsum quiescere. Egressus namq; illius vitæ priuationem, non autem quietem animalis inferret. Immobilitatem vero atomorum, neq; Democritus concederet: qui semper mobilia esse vult. Neq; pote est, vt ponatur animatorum atomorum in corpore immobilitas: quia neq; alio quopiam motu animal, atq; eorum mouetur.

OMNINO autem haud sic uidetur mouere anima animal: sed ex electione aliqua, & intellectu.

Quod localiter scilicet moueatur, iuxta Democriticas positiones. Sed ex electiōe aliqua & intellectu. Electionem quidem mentem, loco appetitionis intelligit. Intellectionem autem vocat, & phantasiā. Quo & in aliis quoq; animalibus motus causas indicet: vt & manifestius in tertio libro dicturus est. Simul præterea & quodam modo innuit, quosnā Plato animatos motus appellat. Appetitiones namq; atq; intellectiones, ceu agētes cum continuitate corporum, motum: & vitæ quædam sint conuoluentes.

QUADRAGESIMA QUINTA PARTICULA.

EODEM autem modo & Timæus physica ratione ostendit animam mouere corpus. Quia enim ipsa mouetur, & corpus mouet, quia complexa est cū eo. Ipsam namq; constantem ex elementis, & diuisam iuxta harmonicos numeros: quo sensum atq; innatam harmoniam habeat: & uniuersum feratur concordibus lationibus, rectitudinem in circulum deflexit: & cum diuisisset ex uno circulo duos circulos geminos coniunctos: rursus unum diuisit in septem circulos: ceu sint cœli latione: animæ motus.

EXPOSITIO.

Cum ex mathematicis obscure consueuerint Pythagoræi, quæ ad excelsa illa, atque ad animam, & ad naturalia pertinent, considerare: & Plato quoq; Pythagoræum hominem Timæum agens, vt simplicibus corporibus quinque ascribit solidas, recti lineas figuras: ita & substantiam animæ vniuersi ex rectis, atq; in circulum deflexis lineis indicat. Quo simul medietatem eius respectu indiuisibilis, atq; diuisibilis illius substantiæ: quæ ad corpora vergit: demonstrat. Quemadmodum linea quoq; media est inter puncta, atque solida. Simulq; & subingressum menti propinquiorem declarat: prætereaq; progressum illum, qui nullam patitur conuersionem, quiq; ab ea ipsa progreditur. Id quod rectitudo significat. At & conuersionem quoq; animæ in seipsam ex flexione illa in circulum manifestare voluit. Tanquam sane ex diuisione vnius rectitudinis in duas, & eius rursus, quæ inte-

rior, in septem, comprehensionem illam declarat: quæ in causa cœlestium sphaerarû iuxta conuenientem medietatem existit. Non enim ceu mens, omnino absq; vlla diuisione est: sed ceu anima iuxta reuolutionem. Cuius circulares lineæ animatæ vitæ inditia sunt: quæ admodum harum linearum motus. Licet enim mens cœlum moueat: at id non sine anima facit: quæ per propriam reuolutam mentem, tanquam mediam, producit indiuisibilem mentis mouendi vim habentem actionem, in continuam, & diuisibilem cœli actionem. Quem solum philosophus is appellat motum: & Timæo aduersatur: ceu diuisibilem, & distantiam, & actionem animæ assignet. At ne frequentem vocabulorum vsum sequentes, & sic Platonica illa accipientes, aut magnitudinem aliquam animam esse existimemus, aut corporeo moueri: patere dicimus, quod complexio illa eius cum corpore, non secundum locum interpretanda est: sed secundum præsentiam per totum illud, atq; secundum substantiam. Constitutio autem illa ex elementis, perfectionem indicat ex substantia, & eodem, atq; altero: & omnino ex proprietatibus constituētibus ea quæ sunt: quatenus sunt. Cum proprio quodammodo & hæc quoq; in anima deprehensa sit. Ex omnibus quidem enim communibus ea omnia constant, quæ sunt. Sed proprie quælibet iuxta eum ordinem, quem sortita sunt. Mens quidem enim ex indiuisibilibus constat. Corporeæ vero vitæ ex iis, quæ circa corpora diuisa sunt. Anima autem ex mediis. Rursum & diuisio quoque ea, quæ secundum harmonicos numeros fit, permanentiam omnium rationum in ipsa indicat: & illius permanentiæ modum: qui in diuisionem adducitur: & in id, quod indiuisibile colligitur: & propter id, secundum harmoniam numerorum qui diuiduntur, fieri dicitur. Harmonia enim ex concentu collectionis indicandæ vim habet. earum rationum, quæ iuxta diuersas proprietates permanent. Numeri namq; eam obtinent vim, vt proprietates significare queant. Rationibus autem sui ipsius anima & mouet cœlum concinna latione: & cognoscit eam harmoniam, quæ in superioribus existit: & eam quæ in inferioribus. Quoniam & cum præstantioribus non sine continuitate coniunguntur: & inferiorum quoq; causæ sunt. Quippe cum cœlestes lationes animæ motus sint. Quandoquidem & circulares illi motus suspicionem hanc præbent: tanquam sphaericis lationibus similes. Quod argumentis quoq; confirmat, tum incorpoream animam esse demonstrans: tum quod actionem habet nequaquam cum continuitate diuisam. Hæc enim corporibus conuenit: tanquam iis, quæ ex interuallo perficiantur. Animæ autem & vniuersi præcipue nequaquam conuenire potest.

QVADRAGESIMASEXTA PARTICVLA.

PRIMO quidem igitur non recte, dicere animam magnitudinem esse. Ipsi namq; vniuersi profecto huiusmodi esse uult: qualis est, quæ uocatur mēs. Neq; enim sane cuiusmodi quæ sentiendi, aut appetendi vim habet. Harum enim motus nequaquam est circulatio.

EXPOSITIO.

Etiam omnem animam incorpoream esse demonstrauit, quia motus actiones corporum propriæ, atq; conuenientes sunt. Animæ autem nullus conuenit: qui diuisibilis, atq; continuus sit. Cum ea in loco non reperiatur: vt eius præsentia per totum corpus indicat: & ipsa quæ tota in quacunq; existit parte. Quod perspicuum in sensu vim tangendi habere existit. Et cum debeat mortalium anima violento quoq; aliquo motu moueri: siquidē omnino mouetur. Quod autem violentum est erga id, quod in animæ specie sua spōte, atq; impulsu proprio fit, opposito sese habet modo: ita, vt viuax eius præsentia permutata in locali motu, natura, sit. Mortuo namq; viuaciter animam adesse, impossibile est. Localiter autem possibile esset, si secundum locum moueretur. Necesse autem erat ipsam ita moueri: quo & ipsa haud secus moueatur, atq; corpus: quod ab ipsa mouetur. Siquidem mouebat, quia particulariter mouebatur. Localis autem erat motu, qui ab ea corpori largitus fuerat. Atq; id iccirco eueniebat: quia alteratio quæ sentiendi vim habet: quæ animæ in primis esse videtur: non huius, sed sensorii potius existit. Atq; anima quidem vita secū-

dum substantiam est: verum recessus quoque a substantiali motu, secundum substantiam existit. Contrarium autem accidit, cum vita corpus firme, donec ei adsit, contineat. Ex his itaque omnem quoque animam incorpoream esse demonstravit. Ex iis vero quæ proposita fuerunt, singillatim rationalem, quam mentem vocat: ut ipse indicat: cum eam distinguat ab ea, quæ sentiendi, atque appetendi vim habet. Quæ ne secundum Pythagoræos quidem circulus erit: quippe quæ haud in seipsam conuertatur. Quod earum animarum proprium est, quæ rationem participant: atque ideo rationales appellantur.

QUADRAGESIMASEPTIMA PARTICULA.

INTELLECTVS uero unus, & continuus, quemadmodum & intellectio. Intellectio uero cogitationes. Hæc autem quia deinceps unum, ut numerus: sed non ut magnitudo. Quapropter neque intellectus ita continuus: sed aut impartibilis: aut non ceu magnitudo quæpiam continuus.

EXPOSITIO.

Platoni noster Aristoteles adhæret: qui ex actionibus substantiam confirmat. Quod in iis præsertim fieri licet, quæ sine corpore sunt: quorum neque figura, neque color ullus existit. Nam ex his interdum in substantiam ipsam adducimur. Actio autem intellectus, intellectio est. Quæ una quidem est: quia omne id, quod quacunque ratione est: unum quoque dici potest. At non iuxta diuisibilem distantiam dicitur una. Cum in ea, neque totum, neque pars quælibet omnis simul sit. Verum licet paruum quid accipias, hic, & hic, aut aliud, atque aliud, sui ipsius particulas existentes illud habeat. Intellectio uero haud huiusmodi est. Sed aut ita una, ut impartibilis: quemadmodum illa existit: quæ intellectus ab anima seiunctus est. Quæ ea omnia, quæ sunt, una colligit, atque tollit: quæque pertransiri non potest. & quemadmodum nostra formalium terminorum cognitio, non iuxta omnia simul est: sed iuxta quamlibet formam. Quæ post particularium proprietatum notitiam, in contemplationem totius absque ulla diuisione: quatenus ei potest se colligit. Quæ itaque ratione rationalis cognitio propositionum, atque syllogismorum est: cum se exponat in particulares propositionum terminos: & singillatim quod subiicitur, & quod dicitur, cognoscat: & rursum componat: & tanquam unum, utrunque collectum, inspiciat: & sic quæ sequuntur: & postremo syllogismum omnem in unum colligat: non iuxta corpoream, atque diuisibilem mutationem pertransiens: ipsa enim neque secundum partem quæcunque, neque secundum totum simul omne existit: ita & nostra cognitio quæ rationis particeps est, prope terminos semper progreditur: & propositionum partes considerat: atque totam propositionem simul comprehendit: totumque colligit syllogismum: & præterea, quod maius est, ita ex rationibus in formam adducitur, & pertransit: ut non secundum magnitudinis, aut continuitatis interuallum id fiat: sed potius quemadmodum qui numerant: ex unitate ad aliam perueniat unitatem. Ita ut impartibilis iuxta quæcunque actionem sit. Quandoquidem quælibet quoque cogitatio impartibilis est, dum simul cognoscitur. ut exempli gratia animal, & rursum rationis particeps, & mortale rursum, & quod ex omnibus ceu unum. Intellectus namque inquit, unus, atque continuus est. Quoniam intellectus seiunctus ab anima unus tanquam impartibilis. Rationis autem particeps nostra substantia propter conuolutionem ita una, ut quæ in continuitatem extenditur. Haud tamen huiusmodi qualis quæ magnitudinis: sed ut quæ amittit, quod pure formarum indiuisibile. Quæ admodum & intellectio. Quoniam quemadmodum sese habet actio, ita & substantia. Intellectio uero cogitationes existens: quæ quia ordine se sequuntur: iunguntur: ut & numerus qui ex diuisis constat: at nequaquam ut magnitudo: neque ipsa cum dimensione esse poterit. Neque intellectus ita continuus, ut magnitudo, & interualla. Sed aut est impartibilis: aut non ceu magnitudo, continuus. Quandoquidem intellectus, & forma materia carens, atque substantia rationis particeps existit. Sed is quidem omnino impartibilis est. Anima uero quadam ratione in distantia collocata est, tum propter conuolutionem, tum propter remissionem. Verum nequaquam ceu ea, quæ magnitudinis continuitatem habeat: ut corpora ipsa habent. Ut enim

eis cedit formis, quæ sine materia sunt: sic supra eam dimensionem attollitur: quæ cū corpore est. Ex quibus substantiam eam, quæ media sit inter eam, quæ indiuisibilis, atq; eam, quæ circa corpora diuisa est, indicat. Ex iisq; verbis, an non tanquam magnitudo continuus: vt & ex eo, aut impartibilis: intellectum eū intelligit, qui sine materia sit: atq; ipsam animam superet. Quoniam cuius anima particeps est, medius est. Neque enim absq; vlla proportione eius anima particeps existeret.

QVA enim ratione & intelliget, cum magnitudo sit, utrum uniuersaliter: aut in quacunq; particularum eius. Particularum autem aut secundum magnitudinem, aut secundum punctum. Si oportet & id particulam nominare. Siquidem igitur secundum punctum.

Purus rationalis animæ actus, qualis quidem semper est: qui animæ vniuersi existit: aliquando autem & qui nostræ: cum neq; sensu, neq; imaginatione vtitur: quia neq; ad corpus, neq; ad corpoream aliquam formam tendit: sed ad eas, quæ a corporibus seuctæ sunt: neque tanquam instrumento vtitur corpore: quod vel vlla ratione simul agat: cum absq; vlla dimensione iis se accommodet cognoscibilibus: quæ non cum continuitate magnitudinis coniuncta sunt. Quapropter neq; etiam intellectio ista continua est: sed prope terminos semper consistit. Multoq; magis, neq; ipsum intelligēs magnitudo erit. Id nanq; quod intelligitur vnum absq; vlla dimensione est. Ipsum vero intelligens, si magnitudo sit: aut secundum seipsum totum videbit, quod cognosci potest: aut iuxta aliquid eorum, quæ eius. Et si secundum totum, aut ipso quidem toto, omne: partibus vero sui ipsius, extremis ve magis particulares proprietates: aut toto & vnumquēq; terminum comprehendet eorum, quæ cognosci debent. Sin autem iuxta aliquid eorum, quæ sui ipsius, aut iuxta puncta, aut iuxta minores magnitudines. Atq; ita vt vnaquæq; particularum, atq; extremorum totum cognoscat: aut vnaquæq; quidem magis particularem proprietatem: totū autem quatenus totum, omne cognoscat: aut & iuxta aliquid eorū, quæ sui ipsius, & iuxta totum, omne. Quod & ceu conuenientius, primum ponit. Nāq; cum magnitudo vim intelligendi habeat: cognoscendi quoq; vim habebit, & ipsius totius, & vniuscuiusq; eorū, quæ eius, actio. Nequaquam autem alia vnumquodq; eorum, quæ eius: alia autē ipsum totum cognoscere poterit. Quod haud dissimile esset, atq; si id ego: tu vero illud sentires. Neq; ipsum totum id omne videbit, quod cognosci potest: nisi secundum seipsum & illud omne: & ea ex quibus illud omne constat, cognoscat. Conuenientius itaq; est, vt eiuſdem & totum: & eorum, quæ eius vnumquodq; aut extremorum, si secundum punctum contemplationem faciat: aut particularum, si iuxta magnitudinem, alia alias cognoscat. At cū generatim particulas nō solum magnitudines, sed signa quoq; appellarit: addidit: si oportet signa quoq; punctave, particulas dicere. Deinde infert absurda illa, quæ positionē hanc sequuntur: quo ad eos pertinet, qui iuxta vnumquodq; punctum idem intelligere velint: sed ita, vt alias aliud: quia non sine motu, intelligat.

HAEC autem infinita: dilucidum, quemadmodum nunquam pertransibit. Sin autem secundum magnitudinem, sæpe, aut infinities cognoscet idem. Videtur autem & semel contingere.

Neq; circulus itaq; erit: neq; totum, vt totum cognosceretur vnquam. Nanq; si totum cognosceretur: & puncta omnia, quæ in ipso sunt: nota erunt. Ex quibus postea totius cōtemplatio colligitur. Impossibile autem est puncta illa omnia propter infinitatem nouisse. Infert præterea & absurdum: quod iis accidit: qui non secundum punctum: sed secundum particulas diuidunt. Diuidere nanq; necesse est: quando quidem & magnitudinē, & quod mouetur positum fuit nos intelligere. Quid itaq; absurdi contingeret? Quod per sæpe, atq; adeo infinities idem intelliget. Per sæpe quidem si determinatæ sint magnitudines, in quas diuisio fiat. Infinities autem si indeterminatæ. Quia semper secūda, aut tertia, verbi causa,

eius dimidium assumat: quæ ipsam præcesit. Necessè itaq; si toto cognitio eius quod propositum est fieri debeat, per se, aut infinites, At quia id nunquam pertranscat, impossibile existit. Illud autem per se, absurdum quoque est. Videtur enim & semel contingere. Nam ubi aliquid cognouerimus, recta ad aliud, percurramus.

SIN autem satis est, tangere quacunq; ratione particulas: quid opus est circulo moueri: aut & omnino magnitudinem habere.

QVADRAGESIMA OCTAVA PARTICVLA.

SIN autem necessarium est intelligere toto circulo tangentem: quinam est particulis tactus.

EXPOSITIO.

Ratio hæc eam omnem cognitionem refellit: quæ ex particulis, aut extremis fit. Si enim actio hæc cognoscendi vim habet, aut quod propositum est, vt cognoscatur: aut quacunq; particulam: aut extremum: quid opus est circulo moueri? Sin autem totum confestim ex tactu comprehendit: quid opus est, vt cognoscens ipsum magnitudinem habeat. Si quidem & vnaquæq; quoq; particula eam habeat vim vt totum cognoscere queat. Patet enim quemadmodum in impartibili, & iuxta tempus indiuisibile cuiuscunq; cognitio fit. Ita vt neque cum motu fiat. Omnis namq; motus in tempore, atq; partibili fit. Neque enim magis particulares proprietates alias alia particula, aut extremitate comprehendit: toto vero ipso, omnes. Impartibiliter quidem enim contrahi oportet, atq; in tempore impartibili, quod cognosci debet. Magnitudo autem omnis diuisibilis est. Atq; licet alias alii proprietati eius quod cognosci debet, cognoscens ipsum sese accommodet: attamen omne collectim, atq; impartibiliter tollit: vnumq; & idem esse necesse est: quod omnes proprietates percurrit: & quod rursum oēs in vnum contrahit. Siquidem qui nouit ipsum omne: & illas quoq; magis particulares nouit: ex quibus & ipsum omne cognoscit. Confutata itaq; profecto, & positio quoq; ea est: quæ quidem tota magnitudine ipsum omne: particulis autem, aut extremis magis particulares proprietates cognosci vult. Reliqua vero est contemplatio: quæ toti ipsi concedit & ipsius omnis, & magis particularium quoq; cognitionem. Quæ enim solis partibus vtrunq; tribuit: ne confutatione quidem digna est: quippe quæ perspicue impossibilis est: quæ ne ipsum quidem intelligens intelligere ponit. Quandoquidem & intelligētis quoq; particulas, haud intelligendi vim obtinere, impossibile est. Quis namq; est inquit particulis tactus, si ipsum quidem totum intelligat: eius autem partes nequaquam. Neq; enim ipsius intelligentis particula: quatenus intelligentis sunt: calefaciendi vim habebunt: sed & ipsæ quoq; intelligere poterunt.

PRÆTEREA uero qua ratione intelliget diuisibile indiuisibili: & indiuisibile diuisibili.

Omnis cognitio, licet rei diuisibilis quoq; sit: illud tamen in indiuisibile contrahit. Quo simul totum, tanquam totum contempletur. Quæ namq; per partes pertransit: atque alias aliam tangit: illius semper est: quam semper tangat. Et totius itaq; quoq; est: cum tanquam totum illud tractet. Non autem quia partibus agat, partium. Quoniam simile esset, ac si id quidem ego: illud autem tu sentires. Sed ceu vnius totius est: quod in vno, atq; indiuisibili cognoscente cum toto hæreat. Vnde & sensus, licet extrema sit partibilium cognitio: attamen iuxta formam eius, quod cognosci debet, nititur. Omnis autem forma impartibilis est: tanquam ea, quæ illud impartibiliter complectitur: quod per ipsam perficitur. At non quemadmodum punctum lineæ extremum est. Id quidem enim arcte, & quia ab ipso partibili excidit, atq; deteriori quodam modo impartibile est. Puncti itaq; notitia, eius solius est notitia: lineæ autem nequaquam. Quia lineæ quoddam extremum existit. Cognitio vero illa quæ iuxta eius formam habetur: & lineæ, & extremorum est. Intellectus itaque si magnitudo sit: licet extrema habeat impartibilia: ex eorum sententia loquendo, qui ei lineæ magnitudinem ascribunt: attamen neq; diuisibilia, neq; indiuisibilia cognoscat. Totum quidem

Forma quō impartibilis

Punctū quō.

quidem enim cognoscens, ac iuxta id, quod sui ipsius omne, omne id quod cognosci potest, comprehendet. At quod diuisibile est, nequaquam ab impartibili cognosci valet: cum sui ipsius punctum sit. Quoniam punctum non extenditur eodem modo, quo magnitudo: ita ut illam quoque tangat. Verum neque quod impartibile eius, quod cognosci debet, a diuisibili sui ipsius cognoscetur: tanquam ab eo, quod ei non quadret. Si enim ea magnitudine, quæ iuxta formam consistit, quispiam quod cognoscendi vim habet, definiret: iam hac ratione illud sine corpore esse, sateretur. Forma namque terminus est: verum non id quod terminatur. Quemadmodum autem ex motu distinguimus ipsum mouens ab instrumento, quod viuaciter mouetur. Neque enim ceu corpus: sed ut viuens, atque animatum mouetur, quod volat: aut ambulat. Ipsum vero mouens anima est: quæ aliam habet vim mouendi retinentem actionem: neque eandem cum eo, quod mouetur. Quapropter & tanquam instrumenti actus anima statuitur: & tanquam ea, quæ viuente corpore vtatur: quæ seiuicta quoque est, non solum a corpore: sed & a vita etiam est, quæ ipsi corpori inseparabiliter data est: ex qua viuaciter perfectum est, quod mouetur. Sic & quod cognoscendi vim habet: quodque per corpus agit, dupliciter censemus intueri. Altero quidem modo, iuxta vitam eam, quæ corpori data est: quæque simul cum corpore fit. Quæ sane ratio haud pure agendi vim habet: sed non sine corporis passione, ab eo quod sentiiri potest, aut disgregatur, aut congregatur. Altero vero modo in formam spectat, atque agit tantum: quatenus in ipsa anima vtente, cognoscendi vis adest. Quæ quidem anima vtens, nequaquam magnitudo est: nulla namque forma magnitudo existit: sed id quod forma absoluitur, atque perficitur. At leparabilis quoque ea, quadam ratione a magnitudine est: dum non patiēdo, sed agendo, cognoscit. Ipsum vero intelligens adhuc multo magis, quod separabile est, indicat. Siquidē, quemadmodum demonstrabit, nequaquam similis est, eius quod sentiendi, atque eius quod intelligendi vim habet impassibilitas. Cum mens neque tanquam instrumento corpore ipso vtatur: tuncque in primis, cum separabiles formas cognoscit. Vbi neque corporea vtatur cognitione, neque sensu, aut imaginatione. Atque hæc ea sunt, quæ nunc de mente, intellectuue demonstrantur. Mentem autem, ut dicebamus, appellat, vitam animæ rationis participem: quam etiam distinxit ab ea quæ sentiendi, atque appetendi vim habet. Quæ itaque nunc demonstrantur, non solum mentem incorpoream esse demonstrat: verum etiam neque corpore ipso, tanquam instrumento, suis in intellectioibus vti. Quod namque impartibile: aut prope terminos incedens, qua ratione vtetur eo, quod non sine diuisibili continuitate proficiat: nisi forma, quæ cognoscitur in diuisibili collocata sit. Tunc enim ipsum quoque instrumentum auxilium fert, propter ipsius diuisibilis comprehensionem. Quandoquidem & forma quoque quæ in corpore est, cognoscitur. At cum separabiles formas intellectus cognoscit: neque tanquam instrumento ipso vtetur corpore. Atque adeo huiusmodi intellectum imaginatio consequitur: non tanquam ea, quæ simul agat: sed tanquam consecutio quædam consequitur. Quemadmodum umbra quoque solidum illud consequitur: quod in lumine existit, aut quemadmodum oculorum conuersio validam animæ contemplationem comitatur. Quæcumque sane igitur collecta sunt inconuenientia: quia magnitudinem aliquam, quispiam intellectum esse dicat: eadem contingent & illis: qui intellectum ponunt, corpore, tanquam instrumento vti, in separabilium formarum intellectioe. Aristoteles vero, vbi eos, qui intellectum magnitudinem esse dicunt, confutauit: deinceps confirmat, eandem quoque, ex eo, quod apparet, Timæi esse positionem, scribens.

NECESSARIUM autem intellectum esse circulum hunc. Intellectus quidem enim motus intellectio. Circuli autem, circulatio. Si itaque intellectio circulatio, & intellectus esset circulus. Cuius huiusmodi circulatio intellectio.

Et neque tanquam actum eius: neque tanquam instrumento vtentem: neque adhuc magis, ut omnino separabilem. Ac si quidem ex illius sententia, circuli circulatio est intellectio: non cuiuscunque: sed huius: quem diuisum, atque deflexum circūduci, inquit. Qua itaque ratione

colligitur circulum hunc intellectum esse: Quadoquidem quorum actiones eadem: eorundem & substantiæ quoq; eadem. Dicitur autem circuli circulatio, intellectio. At & intellectus quoq; actio intellectio existit: vt omnium confessione constat. Quorum autem vna est actio, ipsa quoq; eadem sunt. Intellectus itaq; isq; circulus eadem erunt. Quae vero ratione demonstratiue hæc ex mathematicis scripserit, Timæus, iam a nobis explicatum fuit.

SEMPER autem sane aliquid intelliget. Opus nanq; est, siquidem perpetua circulatio. Agentium nanq; intellectio sunt extrema. Omnes enim alterius gratia. Contemplantes autem rationibus eodem modo determinantur. Ratio autē omnis, aut definitio, aut demonstratio. Demonstrationes autem & a principio: & habēt quadam ratione finem syllogismum, aut conclusionem. Sin autem non perficiuntur: at neq; flectunt rursus ad principium. Assumentes autem semper medium, & extremum, recte progrediuntur. Circulatio autem rursus in principium flectit. Definitiones uero omnes finitæ.

Oportet enim quandoquidem perpetua est circulatio: perpetuam quoq; intellectioñ esse: cum eadem cum circulatione sit. Et ita quoq; perpetuam esse conuenit: vt & circulatio est. Quæ non prope terminum vnum stans perpetua est: sed quia in mutatione collocata. At non in ea mutatione, quæ prope terminos: sed in ea quæ cum cōtinuitate fit. Quæ neq; in statu, neq; in fine vnquam est. Huiusmodi itaq; si intellectio fuerit: semper alicuius vnus erit. Quoniam in transitu illo, qui ab alio ad aliud fit: statu necesse est excipi: qui quidem status in eo positus est: quod antea intellectum fuerat. Circulatio vero statu non excipitur. Erit igitur & eiusdem semper intellectio: & non in statu: sed semper in ipso fieri. Quippe quæ idem semper pertranseat: & nunquam ad finem accedat. Interrogabat itaq;, quid semper intelliget? Quod nanq; semper, breuiter in memoriam reuocauit: quia circulatio perpetua sit. Neq; enim in actione collocatum est, quod intelligitur, neq; in contemplatione. Quandoquidem vtraq; tam scilicet, quæ agitur, quæ contemplatur, cognitio, finita est. Altera quidem a fine eorum quæ agi, atq; tractari debent, exordium sumens: atq; ibi desinens, vnde actionis postea capitur principium. Altera vero determinando quidem confestim agit: atq; prope vnum permanet terminum in illa totius comprehensione. At cum demonstratiue a propositionibus incipiat: & in conclusionem desinat: propter hanc quoq; causam, finem sibi syllogismum, atq; conclusionem statuit. Cōclusionem quidem tanquam in ipsam desinens: syllogismum vero, ceu vna cum conclusione, propositiones quoq; colligens. Demonstratum nanq; fuit in demonstratiuis libris, quemadmodū neq; ad extrema versus, neq; ad principia infinitus est progressus. & quemadmodum cum extrema determinata sint: & media quoq; finita existunt. Nunc vero expositione quoq; concedens finita non esse: attamen huiusmodi infinitatem ab ea diuersam ostendit, quæ iuxta circulationem fiat. Si quidem hæc flectendo: illa recta progrediendo consistit. Eodē præterea modo, tum contemplatio quæ diuidendi, tum quæ resoluendi potestatem retinet, determinata, ac finita demonstrabitur.

PRAETEREA si eadem circulatio persæpe, opus erit persæpe intelligere idē. Præterea uero & intellectio similis est quieti cuidam, & statui potius, q̄ motui. Eodem autem modo & syllogismus.

Semper quidem idem præstantior illa nostra mēs mouit: verum haud persæpe idem. Neq; enim rursus, atq; rursus neq; omnino cum extensione: neq; nunc, atq; iterū nūc. Sed prope vnum nunc stans, quod omnem temporis infinitatem impartibiliter comprehendit. Ita vt haud persæpe idem intelligat: sed semel, iuxta illud perpetuum semel. Nostra vero intellectio, quæ pertranseundi vim habet: non ab eodem in idem pertransit: sed ab altero ad alterum: atq; per media rursus ad idem. Quod si intellectio sit circulatio, & persæpe: &

pe: & nequaquam perpetua erit intellectio: & a seipsa in seipsam haud per alia media pertransibit: & nihil forsitan sequetur absurdi, esse idem ipsum nunc vere, & nunc illud quod in temporis extensione positum est. Quod terminatum quidem est in iis quæ ortui subiecta sunt: infinitum autem in ipsis cœlestibus. Quandoquidem naturalium rerum esse haud perpetuum est: ita ut in vno nunc permaneant. Propter quam itaque causam & diuinarum animarum intellectio ita vna est: ut semper quidem omnium sit, atque pertransiri non possit: & non tanquam perpetua: quæ in vno nunc permaneat. Quoniam ipsum perpetuum præstantius existit, quàm quod secundum animam consideratur. At ipsa quidem nunc atque nunc non sine infinita quadam continuitate permanet: atque ea ratione intellectui illi cedit: qui supra animam est. Quemadmodum & in coniunctione quoque ea, quæ cum intelligibilibus existit. Altera quidem enim cum coniunctione quadam indivisibili consistit: altera vero quasi cum quadam tactione. & ita ut in illa multitudine intellectio secundum speciem tantum distinctio fiat. Nanque propter impartibilem quandam contractionem, & vnaquæque id vere est, quod aliæ sunt: & propter id cuiuscunque generis. In diuinis autem animis, & mutua earum cognitionum contractione: cum ea quæ, eorum, quæ cognoscuntur, habetur cognitio, haud pure impartibilis sit: aliter sese res habet: cum iam ea quoque ad diuisionem tendat. Si igitur nunc, atque nunc eadem est: propter quam causam absurdum persæpe idem intelligere? Quoniam, dicam, non solum subiicitur idem: sed dum mutatur. Si quidem intellectio sit circulatio. Non est itaque simul tota: sed qualis quæ apud nos: dum haud adhuc totum cognoscimus: attamen præcidimus quod ad ipsum tendit. Quia antea substantiam noscimus: deinde animatum: & deinde quod sentiendi vim habet: atque hac ratione animal totum. Absurdum autem illud, ita rursum, atque rursum. Cognitio nanque quæ semel perfecta est, nihil eo indiget. Et ita dixi: quoniam infinities quoque indigebit. Quandoquidem in diuinis quidem animis, ne semel quidem eget. Intellectio nanque in illis manifestius cuidam quieti, atque statui, similis est, quàm motui. Si quidem & in nobis, qui ex aliis alia colligimus: id quod syllogismus facit: attamen quod stat, potius apparet, quàm motus, propter ingressum scilicet eum, qui prope terminos sit. Neque enim in transitu: sed in statu prope vnumquemque terminum, semper intellectio collocata est.

Interrogatio.

Responsum

Dubitatio.

Responsum

QUADRAGESIMANONA PARTICVLA.

ATQVI neque beatum, quod non facile, sed uiolentum.

EXPOSITIO.

Perspicua vtraque ex propositionibus est. Nanque in eo, quod secundum naturam ipsum facile positum est: in eo autem, quod facile, beatitas. Quapropter & in eo quod secundum naturam: & non in uiolento, incorruptio, atque beatitas collocata est. Ipsum autem non corrumpi, vel corruptibilibus quoque adest: donec sese secundum naturam habeat. Semper itaque secundum naturam existit, quod incorruptibile. Antea vero id sumptum fuit propter id, quod confestim infertur.

SIN autem est motus eius non substantia, præter naturam moueretur.

Violentum nanque quod præter naturam: quod autem violentum non beatum. Quod autem haud secundum naturam cœli animæ insit motus: antea quidem iuxta communem quandam rationem in omni anima demonstraui: deinde vero & in ipsa quoque id singillatim agit. Si nempe mouetur, inquiens, præter naturam mouetur. Id quidem igitur dilucidum. At propter quam causam, si non substantia eius sit motus, dixit, præter naturam moueretur. Neque enim cœli substantia motus est: neque tamen præter naturam mouetur. Nunquid, quoniam ut in tertio dicturus est: intellectus sua ex substantia est actio: neque tantum ille qui animis ipsis præstantior est: sed nostra anima quoque. Cum omnem eam eminentiam, quæ extra tendit, contrahat: & inseparabiliter, atque impartibiliter: quatenus ei fas est, viuat: & propter hanc quoque causam actionem, suam in substantiam reducat. Multo itaque maiori quodam modo: & haud aliquando, sed semper, diuina vniuersi

Dubitatio.

Responsum

anima sua, ex substantia, erit actio. Et si eius motus actio est: substantia quoque eius erit motus. Sin igitur haud id ita sese habet: aut non mouebitur: aut præter naturam mouebitur.

LABORIOSVM autem & id mixtum esse corpori: ita, ut non possit dissolui. & præterea fugiendum. Siquidem melius est menti, haud cum corpore esse: quemadmodum solet dici: ac multis quoque uidetur.

Exiis quæ antea dicta sunt: cum neque corpus, neque magnitudinem omnino, quod intelligibile animæ est: hoc est, vitam eam omnem, quæ rationis particeps sit: demonstrari: (conueniunt enim & animæ nostræ, secundo loco tamen, quæ de vniuersi anima, antea demonstrata fuere:) nunc quod separabilis a corporibus sua ex natura, omnis rationis particeps anima sit, nobis in memoriam reuocat. Verum de ipsa vniuersi anima præcipue sermonem habens: ubi & omnia quoque absurda maiorem habent vim. Quodam itaque modo, quod inseparabile ipsius animæ rationis participis: quam mentem appellat: demonstrat. Quoniam melius est ei nequaquam cum corpore esse. Quod non modo Plato confessus est: sed ita quoque permultis esse videtur. Siquidem præstantior ea philosophia existit, quæ contemplandi vim habet, quæ quæ agendi, & in ea quæ contemplandi vim habet: quæ in his versatur, quæ a materia separabilia sunt: quæque nequaquam corpore vitur. & ea omnino nobilior, quæ in seipsa complectitur, quæ quæ extra fertur. Cæterum ei, quæ a corporibus inseparabilis existit, nequaquam id melius est. Proprium namque bonum vnicuique bonum est. Ei itaque vitæ, quæ inseparabilis est a corporibus, ut non sine corpore sit, melius est. Ac nisi ipsum cum corpore esse, melius esset: separabilis a corporibus esset. Vita igitur, quæ cum corpore est: quam mixtionem appellat: itaquam ea, quæ haud præcipue animæ secundum naturam separabili adsit: laboriosa est. Neque enim ei, tanquam separabili inest: sed potius ceu ei, quæ quadam ratione a seipsa recedit. At non sine labore discessio a proprio, atque conuenienti fit. Quapropter nequaquam præcipue eligenda. Sed in nostris quidem tolerari posset: quia dissolui queunt. Ad aliquod namque tempus usque commixtio durat. In ipsa vero vniuersi anima, ea fugienda omnino esset: quia nunquam dissolui potest. Intensum ergo illud laboriosum est in vniuersi anima: quia perpetuum est. Ex quibus videtur Aristoteles Platonicis verbis instare, mixtioni scilicet, atque complexioni. Videri namque posset, nutum, atque impetum in corpus, & usum quoque, tanquam instrumenti, ei assignare. Hacque ratione semper quod melius, atque bonum existit in seiunctione positum esset. Neque igitur ita Platonis verba intelligenda sunt: neque ita sese res habere arbitrandum: ut scilicet nutu, aut impetu in corpus: aut eo tanquam utentem mixtam accipiamus. Sed quia maneat in seipsa ad seipsam conuersa: corpusque sui ipsius faciat: eximendoque ipsum moueat: atque ceu id superans, quod appeti debet. Ita, ut nostræ animæ, quæ separabilis existat, quæ aliquando, atque secundo loco, exemplum habeamus, ipsum semper, atque primo.

QUINQVAGESIMA PARTICVLA.

IMMANIFESTA præterea, & ipsius circulariter ferri cœlum causa. Neque enim animæ substantia causa, propter quam circulariter feratur. Sed secundum accidens sic mouetur, neque corpus causa.

EXPOSITIO.

Confutata huiusmodi positione: quod scilicet, quia circulariter anima moueatur: causa sit circulationis ipsius cœli: immanifesta redditur huius rei causa. Neque enim animæ substantia, causa est, ut circulariter feratur. Quemadmodum qui motum substantiam esse arbitrantur: & sua ex substantia circulariter ferri volunt: atque hac ratione mouere. Neque enim circulariter: atque adeo ne moueri quidem animam dandum est. Quia igitur mouetur, nulla erit causa. Neque enim secundum seipsam, sed secundum accidens mouetur.

Cum

Cum nequaquam corpus in causa sit: aut sui ipsius iuxta eam motus: aut animæ secundum accidens.

SED anima potius ei.

Corpori scilicet. Illud vero potius additum fuit: quoniam licet natura motus principium sit: attamen potius anima existit. Magis namque proprium mouens ipsum est, quam principium illud iuxta quod mouetur. Natura vero huiusmodi principium, ut id secundum quod moueatur: non autem ceu id, a quo ipsius motus origo ducatur. Nunquid autem & illud, quod iam blicio videtur, demonstratur: cœleste scilicet corpus ex seipso viuere: non autem aduentitiae, quemadmodum nostra viuunt corpora. Quippe quod iua in substantia insitam habeat vitam: atque vitam eam, quæ mouendi vim habeat. Ita, ut & a seipso quoque ad motum excitetur: sed magis profecto proprie ab ipsa anima. Quapropter potius anima corpori causa motus est: quam ipsum sibi ipsi. Adiectio autem illius particulæ, potius, eam quoque vim habere potest, ut demonstrat: quod licet & aliæ adhuc magis propriæ sint motus causæ: attamen anima potius causa erit, quam corpus sibi ipsi: atque adhuc antea intellectus ille cuius anima particeps est: atque adhuc antea is, quem nulla participat. Hæc quidem igitur recte sese habent. Illud vero quoniam pacto vere dicitur: immanifestam scilicet esse, vel ex Platonis sententia causam, propter quam cœlum circulariter feratur. Quoniam demonstratum fuit, quod neque circulariter, neque ulla omnino ratione, anima mouetur. Corporeus namque, atque naturalis in ea motus confutatus fuit: quem ne Plato quidem ad animam referendum vult. Quare si ex Platonis sententia animati motus propositum interpretemur: cum vita sit, quæ a mente, atque intellectu clam, atque parumper recedit: atque illum indiuisibilis terminum relinquit: haud tamen adhuc diuiditur: aut a seipsa recedit: sed in seipsam secundo loco conuersa est: quod sane ille per circulationem mathematicè significauit: perspicua est causa circulationis ipsius cœli. Proxima namque causa est: cum continuus, atque diuisibilis sit cœlestis motus: verum semper in fine: & ab eodem in idem: atque ipse quoque idem semper fiat. Vita itaque, quæ antea adducta fuit, propter subingressum ex indiuisibili, diuisionem facit: verum haud patitur: propter illam vero conuersionem secundo loco in seipsa continua semper est: & ab eodem in idem, atque eundem semper perficit motum. At, quod persæpe quoque diximus, ex vulgi atque multitudinis consuetudine vocabula Aristoteles interpretatur: atque hac ratione refellit: & immanifestam esse causam inquit.

ATQVI neque quia melius dicitur. Et certe oportebat Deum propter id circulariter facere ferri animam: quoniam melius ipsi moueri, quam manere. Moueri autem ita, aut aliter.

Cum eo omni, quod præcipue, atque secundum se est: & bonum quoque existit. Priuatio namque cum malum sit: tanquam id, quod non sit, præcipue est: atque ita neque bonum existit. Et quemadmodum rursum est, ita & bonum quoque est: quia vestigiis quibusdam consequitur bonum. Recte itaque noster Aristoteles censet: quod qui res ipsas contempletur: & bonum, quod quibuscunque conueniat: considerare debeat. Ita ut alterius quoque probatio ex altero inducatur. Si itaque motus animæ non conuenit: neque bonum, quod motui conueniens est: cum anima quadrabit. Et qui bonum animæ aptum vidit: ipsam quoque ab huiusmodi motu seiunctam nouit. Belle autem iudicat & Deum in primis boni causam sustinere: & in id aciem suam dirigere: quod inter omnia præstantissimum sit, bonum. Pulchre quoque illud testimonio non sine Platone confirmat: qui haud dicit: quod melius ipsius motus in anima: quam ipse interpretatur. Cuius namque Plato & formam determinat: & perfectionem: substantiam ei quoque assignat: quæ media existit inter indiuisibilem substantiam, atque eam, quæ circa corpora diuisam: quæ & tota quædam est. Vnde etiam patet, quod simplicitas quædam est: quæ huiusmodi substantiæ complectenda, atque seruandæ vim habet. In qua ipsa, quod bonum, atque melius est, continetur.

Priuatio malum.

QVONIAM autem est huiusmodi consideratio aliis sermonibus cōuenientior, cam quidem dimittamus nunc.

EXPOSITIO.

Non de motu intelligitur: ita ut nos ad naturalem auditionem dimittat: quemadmodum Alexandro, atq; Plutarcho videtur. Neq; enim ei de motu præcipuus sermo erat. Sed utrū anima moueatur: & utrum id ei melius. & quod oportet deum propter bonum facere. Consideratione itaq; circa bonum super sedet: quippe cum aliis sit sermonibus conuenientior: is scilicet, qui res naturales transgrediuntur. In quibus & bonum illud, quod in simplicitate collocatum a primo illo bono deductum, expositum fuit.

ILLVD autem absurdum cōtingit, & huic sermoni, & plurimis ex iis, qui de anima. Colligant enim, & ponunt in corpus animam, nihil præterea determinantes propter quam causam, & quo pacto sese habente corpore.

QUINQVAGESIMA SECUNDA PARTICVLA.

ATQVI uideretur id necessarium esse, propter societatem enim, id quidem facit, illud autem patitur. & id quidem mouetur, illud autem mouet. Horum autem nullum inest mutuo quibuscunq;.

EXPOSITIO.

Cum iam animā haud corpus esse collegerit: quia corporis propria actio motus est: anima vero nequaquam mouetur: qua ratione in corpore sit inuestigandum censet: ita ut non solum cuiusmodi ipsa sit: sed cuiusmodi quoque corpus: quod ei subiiciendum esse oporteat, intelligamus. Colligatam namq; ipsam cum corpore esse, perspicuum est. Quo cum igitur, atq; quam ratione se habente, videndum est. Neq; enim cum quocunq;. Deinde cum illud tanquam perspicuum stumpsit, quod scilicet anima agat: corpus autem patitur: & ea quidem moueat: id autem moueatur: iure & eam quoque id esse vult, quod utatur: illud vero ipsum esse instrumentum. Neq; quodcunq; forte fortuna oblarum fuerit ipsi animæ instrumentum esse asserit: sed quod ad vitam aptum sit: & diuersarum vitarum respectu diuersum. Neq; enim quæcunq; a quibuscunq; patiuntur,

QUINQVAGESIMA TERTIA PARTICVLA.

HI AVTEM solum nituntur dicere quale quid anima. De recipiente uero corpore nihil præterea determinant.

EXPOSITIO.

Exempli gratia, quod vim habeat mouendorum viuaciter corporum. & hæc quidem nutriendo: illa vero præterea quoq; cognoscendo: alia autem & secundum locum concitando: at & alia quoq; ratione utendo. De recipienti autem corpore nihil præterea determinant. Neq; enim distinguunt instrumenta: quæ ad diuersas vitas apta sint.

TANQVAM contingat iuxta Pythagoricas fabulas: quamcunq; animam in quodcunq; ingredi corpus.

Recte sane mouit: atq; ita Aristoteles loquitur: quod quasi fabulose, eo Pythagoræi sunt velamine vsi. Nanque animam rationis participem in vehicula ratione carentia adiudicari dicebant: vitam eam quæ perturbationibus obnoxia esset: atq; sine ratione existeret: amplificare, ac fere tragice nobis prodere volentes.

VIDETVR enim unumquodq; propriam habere speciem, atq; formam. Proxime uero dicunt, ac si quis diceret: fabrilem in tibus ingredi. Oportet enim artem quidem uti instrumentis. Animam uero corpore.

QVINQVAGESIMA QVARTA PARTICVLA.

ET ALIA præterea quædam opinio tradita est de anima: persuasibilis quidem multis: & nulla minor earum quæ dictæ sunt. Quæ tamen rationes, tanquam normas dedit: & sermonibus quoque qui communiter dicuntur. Harmoniam namque quandam ipsam nonnulli asserunt.

EXPOSITIO.

Etenim viuere iam opus est corpus, quod viuaciter ab anima moueri debet: atque viuere ita, ut determinetur ex forma animæ mouentis. Idque illud est, quod in iis discernendam censet in corpore vitam ab anima. Quippe cum anima iuxta id, quod utitur stet: quæque corpus tanquam instrumentum, ac tanquam id, quod viuaciter mouetur, effingit. Nam vis quæ instrumenti effingendi vim habet, ei similis ducitur, quæ semper utitur. Quem admodum enim fabrilis ars sibi uti non possit: ita neque anima quæ rationis particeps existit, illis uteretur instrumentis, quæ ex vita ratione carente formata essent. Quoniam extrinsecus adueniens, non autem innatus, atque insitus is esset usus. Mihi que videtur ex hoc præcepto censere, respectu cuiusdam similitudinis ad id, quod utitur, determinandum esse instrumentum: sed respectu cuiusdam similitudinis iam egressæ. Quod nanque animatum est, animæ egrediendo, atque ad opus veniendo simile est. Ita, ut haud ex ipsa mouente anima formam adipiscatur: sed ex ea, quæ inde subingreditur. Quia haud adhuc mouendi vim habeat: sed id quod mouetur determinare possit: & secundum similitudinem quandam subingrediatur. Quæ etiam quod mouetur mouenti simile redditur. Quippe cum id passum sit, quod mouens ipsum motu agit. Verum id quod mouetur, tanquam huiusmodi, ei quod solum mouet, nequaquam simile reddi oportet: & præsertim tanquam ei, quod ita moueat: ut sensu, aut ratione utendo. Post hæc igitur, quod neque harmonia corporis particularum anima sit, philosophus demonstrat: neque huiusmodi, ut eius quod viuaciter mouetur, effingendi vim habeat: neque adhuc magis tanquam mouens. Opus nanque est, omnino concinne paratum esse corpus, quod vitam recipere debeat: atque apte, concinneque inquam paratum esse ad vitam eam, quæ adesse debet. Quo accommodatum postea ad eam recipendam, atque participandam. Differre autem omnino oportet, quod ad participationem aptum est, ab eo, cuius particeps esse debet: & quod tanquam materia formæ substernitur. Et quod formam respicit: aliud quidem respicit, tanquam eam, quæ instrumenti determinandi vim habeat: aliud autem tanquam eam, quæ utatur. Exempli gratia, talis lignorum compositio apta quidem est, ad formam nauis. Haud tamen eadem cum figura existit: neque adhuc magis cum vi ipsa, quæ gubernare valet. Neque igitur corporatorum elementorum compositio, aut qualitatum temperatio, aut mutuus ille compositorum, mixtorumve consensus, atque ratio, ipsa erit animata uita. Sed ceu materia subiecta est uitæ illi, quæ instrumenti determinandi vim habet. Ob quam ergo causam uerisimilis permultis ea uisa fuit opinio, quæ animam harmoniam esse constituit. Quandoquidem proximæ materiei quæ perfectam iam receperit aptitudinem, collectim, atque simul innascens forma, non secus, ac si eadem cum ipsa sit, opinionem permultis præbet. Hoc itaque pacto figura nauis, nihil differre uideretur ab huiusmodi lignorum harmonia. Ac quando non distinguit uulgus uitam, quæ tanquam instrumento utatur, a uita ea, quæ instrumentum, tanquam instrumentum effingit: ideo & Alexandro germano fere Aristotelis interpreti, id quoque etuenit. Qui nequaquam iudicat, tanquam instrumento anima ipsa uti. Neque enim unum quoddam fieri uult ex eo, quod utitur, atque ex ipso instrumento. Vnde neque ei uim mouendi concedere ualet: ita ut eam, eius quod mouetur, tanquam eius quod mouetur formam statuatur: atque ex hoc tantum ipsam corporis actum interpretetur. Cum Aristoteles & illud instrumentarium præterea addiderit: ac ceu ipsa sit, quæ utatur, atque moueat, confirmarit, & propter hanc causam, naturam superare dixerit. Quoniam natura, ut moueatur, atque patiatur tantum principium est: anima uero mouendi quoque uim habeat.

Simpli. de Anima.

D iii

Dubitatio.

Responsum.

Digressio contra Alexandrum.

Quo igitur pacto vnum animal est, cum ex anima, atq; corpore sit: nisi ex eo, quod vitur, atq; ex instrumento vnum quoddam fiat. Nunquid id haud verum simpliciter est: verum quadam determinatione indiget. Quando enim dispositio illa, quæ instrumenti effingen- di vim habet, disiuncta ab eo, quod vitur, fuerit: nequaquam vnum fit: vt in artibus res se- se habet. Quando vero illud contingit, & innate instrumentum cum eo, quod vitur, iun- ctum fuerit: vnum quoddam perficitur: haud tanquam ex materia, atq; ex instrumenta- ria forma: iam enim instrumentum subiectum est: sed tanquam ex instrumento, atq; ex eo, quod vitur, propter substantialem illam coalescentiam. Sermones autem qui commu- niter dicuntur, Aristoteles eos appellat, qui licet non sine modestia, attamen apud multos habentur. Atq; eos forsitan innuit, qui in Phædone existunt. Forsan vero & eos intelligit, qui ab ipso Aristotele, in Dialogo, cui nomen est Eudemus, harmoniam refellentes, scri- pti fuere.

NANQVE harmonia, temperatio, atq; compositio quædam contrariorum est: & corpus componitur ex contrariis.

Non solum concedit, concinnatum esse corpus animalium: sed & id quoq; ratione col- ligit: cum componi quidem viuens corpus, atq; moderate ex cõtrariis temperari, ceu per- spicuum sumpserit. Omne autem quod ex contrariis moderate temperatum, aut mistũ, concinnatum est. Et inde patet, quod colligitur. Concinnum igitur viuens esse corpus, ve- risimum est. Verum illud nequaquam verum, quod scilicet anima eius harmonia sit: vt confestim inferens, demonstrat.

QVINQVAGESIMAQVINTA PARTICVLA.

ATQVI harmonia quidem, ratio quædam est, eorum quæ mista sunt, aut com- positio. Animam uero, neutrum horum esse, pote est. Præterea uero ipsum mouere, non est harmoniæ. Animæ uero id tribuunt omnes, in primis, ut ita dicam.

QVINQVAGESIMASEXTA PARTICVLA.

CONVENIT autem magis de valetudine dicere harmoniam, & omnino de corporeis uirtutibus, q̄ de anima.

EXPOSITIO.

Quid quidem igitur compositio, & quid ratio sit, ipsemet parumper descendens diluci- dabit. Cuniq; id nunc tantum acceperit, quod respectus quidam mutuus eorum quæ mi- sta sunt, compositio, atq; ratio sit: ex eo inde quod propositum est, animam substantiam, non autem respectum esse demonstrat. Ex hac itaq; ratione, non solum vitam, quæ tan- quam instrumento, ipso vitur corpore, nequaquam esse harmoniam, nobis expositum fuit. ed & ea quoq; vita, quæ instrumenti formandi vim habet. Omnis nanq; vita substã- tia est: quando quidem & ipsum quoq; animal substantia existit: & quoniam vita ipsa con- trariorum recipiendorum vim habet. Quod uero deinceps sequitur, de ea, quæ vitur, di- ctum fuit. Illa nanq; quæ mouet, non solum est substantia: sed & principalis substantia. Harmonia uero ista, quæ in respectu collocata est, neq; substantia, & multo minus princi- palis est substantia. Hoc nanq; tempore dimittatur illa Pythagoræorum: licet mathemati- casit harmonia: quæ substantia habita fuit. Nanq; Aristoteles ex bona valetudine, & om- nino ex corporis uirtutibus, harum inquam comparatione, eos confutat: qui animam cor- poris harmoniam esse, arbitrabantur. Est quidem enim, neq; bona valetudo, aut robur, aut pulchritudo, aut quas communius corporis uirtutes uocant: cum corporis perfectio- nes sint: ipsa harmonia. Sed illud omnino uerum existit: quod hæ in harmonia, atq; pro- portione collocatæ sunt: illa quidem qualitatũ: altera uero similitum particularum: at il- la dissimilium. Neq; ipsæ proportionēs, com̄moderationes uel dicendæ sunt: sed perfectio- nes, quæ his adhaesuntur ita appellandæ. Attamen his quoq; potius harmoniæ nomen conuenire uideretur, q̄ ipsi animæ. Quoniam bona valetudo, atq; rebus, vires uel, licet uiuẽ- tium corporum existant: haud tamen animam sequuntur: sed corporis formam comitan-

ur: atque ex eius temperatione emergunt. Vita vero, post remaq; in primis illa ex anima ortum habet.

MANIFESTIVS autem si quis assignare nifus fuerit passiones, & opera animæ harmonia quapiam. Difficile nanq; quadrare.

Ex ipsis actionibus hæc argumentatio sumitur. Quorum nanq; actiones sunt diuersæ: & ipsæ quoq; res existunt diuersæ. Animæ quidem igitur actiones, quæ passibiles dicuntur: quas etiam passiones appellat: quæcunq; & corporis communes, vt ira, mansuetudo, cupiditas, odium, sensus, imaginatio: & quæ passionibus carent: quas opera vocat: quales contemplandi vim habentes scientiæ sunt, & separabilium intellectiones: difficile est, atq; adeo impossibile, quæcunq; corporea sit harmonia, vt ei huiusmodi actiones accommodentur. Quod nanq; viuax sit, hæc omnes indicat: & id, quod est, iuxta animal formam adipisci: at non iuxta corporis constitutionem: licet cõpositi sint. Diuersa vero quædam substantia præter corpora vita est. Harmonia autem corporatam quandam dispositionem refert, tum particularum, tum qualitatum corporatarum. Quæ licet viuientium corporum sit: attamen vita non est.

QVINQVAGESIMASEPTIMA PARTICVLA.

PRAETEREA uero si dicamus harmoniam in duo intuētes: maxime proprie quidem magnitudinum, in habentibus motum, ac situm, compositionem eorum. Cum ita conueniant: ut nihil eiusdem generis recipiant. Inde uero & eorū quæ mixta sunt rationem. Neutro quidem igitur modo, æquum.

EXPOSITIO.

Situs quidem ipse continuarum, ac permanentium particularum mutua coordinatio est. Quapropter neq; numeri particulæ, quia continuæ non sunt: neq; temporis, quia nõ permaneant: neq; orationis, propter istas ambas causas, situm habere dicuntur. Compositio vero plurimarum rerum est: quæ situm inter sese habent: ita vt nihil eiusdem generis medium incidat. Harmonia nanq; ac compositio plura requirit, quæ posita sint, & ea inter sese colligat. Quapropter tangi oportet, & exacte tangi, quæ proprie componi dicuntur. Ita, vt nihil quod eiusdem generis sit: aut inter vtrumq; si similia sint: aut inter vtrumuis: si diuersorum generum existant: medium cadere possit. Exempli gratia si ligna sint, non lignum. Sin autem lignum, & lapis, neq; lignum, neq; lapis. Humidum nanq; aliquid, vt aerem, aut aquam, nequaquam admiratione dignum est, intercidere. Compositio autem hæc maxime proprie dicitur: quoniam vna cum situ, habet quod mutuum est. In eo quidem enim, quod est, maxime proprie quidem magnitudinum in habentibus motum, & situm: compositionem eorum non harmoniam in compositione maxime proprie dici, interpretari debemus: sed in habentibus motum, & situm, compositionem maxime proprie habere. Naturales vero philosophus magnitudines indicans, motum & situm eas habere dixit. Mathematicæ nanq; situm quidem habent: motum autem nequaquam. Inde autem & rationem eorum, quæ mixta sunt, ex compositione inquam, quæ proprie dicta fuit: & mixtionem, atq; temperationem, quæ secundum rationem fit: compositionem communi quodam modo vocamus. Neque enim v inum miscetur cum vino, sed vinum cum aqua: ita vt ambo mutuo confundantur: neutrumq; purum, atq; syncerum permaneat. Haud tamen ita vt omnino pereant: aut dum alterum ab altero admodum superatur: vt si vini cyathus in mare infundatur: aut ambo in diuersam quãdam naturam ab aliquo alio mutantur: vt si ab igne, & aquam, & vinum in aerem redigantur. Quamobrem si mixtio esse debeat ex quadam commoderatione omnino erit: eaq; eorum, quæ miscentur inter sese, existet. Ne dum alterum admodum excellit: alterum in suam naturam conuertat. Neque enim amplius erit mixtio. Quemadmodum in ea compositione contingit, quæ iuxta appositionem fit. Potest enim cum quoq; quod valde excellat, conuenire. Quando quæ ita composita sunt, haud mutuo inter sese patiuntur. Neutro quidem igitur modo æquum,

neq; eam scilicet harmoniam, quæ iuxta appositionem fit, neq; eam, quæ iuxta mixtionem ipsam animam esse. Quoniam neutrum ex his, quod viuax fit, indicat.

COMPOSITIO uero corporis partium, quamperitissima. Multæ nanq; compositiones partium sunt, ac multipliciter.

Hoc est, perfacilis, ut confutetur. Quod ei euenit, quia magis perspicuam habet absurditatem. Mixtio nanq; in compositis corporibus ex ipsorum elementis omnibus fit. Licet non iuxta eadem rationem in omnibus fiat. Quæ nanq; partes sequitur, neq; ex eorum subiectis existit. Sed aliquando quidem ossium ad ossa, aut ad carnes: aliquando autem neruorum, aut arteriarum, aut & dissimilium partium, erga alias dissimiles partes existit: ut manus erga humerum. Neq; eadem omnino est compositio. Neq; enim eadem est ossis, atq; carnis, & ossis ad os, & carnis ad neruum. Multæ igitur in vno quoq; animali erunt animæ: cum multæ, atq; diuersæ sint cõpositæ partes: multisq; modis ipsæ cõpositiones fiât.

CVIVSNAM igitur, aut quonam pacto existimare oportet mentem compositionem esse, nunquid & ipsum sensibile, aut quod appetendi uim habet.

Duo absurda positioni huic contingere inquit. Quorum alterum quia haud recte assignare queamus, horum aut illorum compositionem mentem esse: aut aliam quampiam animæ potestatem. Alterum uero, quia omnino philosophus declarat, omnem modum ex corporis compositione prodeuntem, viuares effingere substantias. Id quod particula illa, quonam pacto, manifestat.

QVINQVAGESIMA OCTAVA PARTICVLA.

EODEM præterea modo absurdum, & rationem mixtionis esse animam. Neq; enim eandem habet rationem mixtio elementorum, iuxta quam caro, & iuxta quam os. Continget itaq; multas animas habere, & iuxta omne corpus. Siquidem omnia ex elementis mixtis. Mixtionis autem ratio, harmonia, atq; anima.

EXPOSITIO.

Eodem modo eo, quatenus & plures sint mixtionum rationes, & plures quoq; propter hanc causam in vno quoq; animæ. Quia uero omnia ex iisdem sint elementis haud amplius eodem modo. Ibi quidem enim, quia haud ex iisdem sint partibus absurdum erit. cõtinget igitur multas habere animas, & secūdum totum corpus. In vnaquaq; enim instrumentarum partium, venæ, arteriæ, nerui, ossa, carnes, membranæq; reperiuntur: quæ diuersis mixtæ sunt rationibus: ita, ut multæ quoq; sint animæ dicendæ. Neq; in ipso tantum toto, sed & in vnaquaq; dissimilium particularū, ista animarū multitudo reperiatur.

QVINQVAGESIMANONA PARTICVLA.

PETERE autem id saltem aliquis ab Empedocle posset. Vnumquodque enim eorum in ratione aliqua esse inquit. Vtrum igitur ratio est anima: aut potius cum aliterum quid sit, innascitur membris. Præterea uero utrum amicitia forte fortuna euenientis causa mixtionis, aut eius, quæ secūdum rationem, & hæc utrum ratio est, aut præter rationem alterum quid.

SEXAGESIMA PARTICVLA.

HAEC quidem igitur habens huiusmodi dubitationes. Sin autem est alterum anima a mixtione, quid sane unquam una cum ipso carni esse destruitur, & id aliis particulis animalis. Præterea uero, siquidem haud unaquaq; particularum animam habet: si non est anima ratio mixtionis: quidnam est, quod corrumpitur, anima deficiente.

SEXAGESIMAPRIMA PARTICVLA.

QVOD quidem igitur neq; harmoniam pote sit, esse aimā, neq; circulariter circunferri, patet ex iis, quæ dicta sunt. Secundum accidens autem moueri, quemadmodum diximus, licet, & mouere seipsam. Vt moueri quidem in quo est: id autem moueri ab anima. Alia autem ratione, nequaquam pote est, ipsam secūdū locū moueri.

EXPOSITIO.

Empedocli quoq; notam noster Aristoteles inurit: tanquam ei, qui non manifeste distinxerit formam illam vitæ innascentem, ex ratione mixtionis elementorum ei substrata: neq; ipsam amicitiam explicarit: vtrum scilicet solius secundum rationem mixtionis, causa sit, aut & cuiuscunq;. Licet enim omnis mixtio secundum quandam rationem fiat: attamen & quod præter naturam existit in ipsa multum reperitur: & quod secundum naturam se habet in quadam latitudine positum est. Ita, vt quamuis ipsam mixtionis rationē, amicitiam substantiam statuatur, aut ipsius rationis causam: attamen alteram præter hanc ponat. Deinde vero iis dubitationem philosophus proponit: qui animam harmoniam esse non concedunt: & vnam hanc. Quo scilicet pacto & vna sublata mixtione, ea inquam, iuxta quam hæc caruncula sit: & aliarum quoq; particularum mixtiones tollantur: ex quibus ipsis particulis esse, tanquam animalis largiatur: ita, vt & anima ex necessitate recedat: cum id, quod recipiendi vim habet, nequaquam aptum redditum sit. Hanc itaq; dubitationem adducit, aduersus eos, qui haud vnam mixtionis arbitrantur esse rationem: sed plures iuxta vnam quāq;. & adducit nos ad id, vt & plures simul rationes ponamus: quæ iuxta vnā quāq; similarium partium differant: & vna quoq; sit: quæ ex histotius animalis omnibus perficiatur: ita vt cum principales eius particulæ corrumpatur: & totum quoq; corrumpatur. Quod vero deinceps sequitur, id ipsum confirmare vult, animam scilicet mixtionis esse rationem: quia quælibet particula animam habeat: & quia deficiente anima ipsa corrumpuntur instrumenta: tanquam rationes amittentia. Habet quidem igitur quælibet particularum animam: verum vnam, atq; eandem, quæ vnicuiq; adest. Et spectat quidem mixtionis ratio ad animæ præsentiam. Aptam namq; eam naturam esse oportet, quæ recipere debeat. Verum ratio illa, nequaquam anima est. Quoniam autem ab anima, & in materia quoq; aptitudo est: cum illius species, atq; imago quædam sit: iuxta quā mixtionis quoq; ratio procedi iure itaq; anima deficiente, & species illa, & mixtionis ratio corrumpitur. Rationes igitur illæ, quæ hanc immobilem esse ostendunt: & corpore quoq; carere, atq; impartibilem esse, confirmant. Rationes autem illæ quæ harmoniam confutare valent: nequaquam permittunt, tanquam aliquod accidentium: quod sine corpore sit, ipsam putare. Sed ceu substantiam: atq; adeo ceu principalem quandam substantiam. Nam vim mouendi habere ponunt: & tanquam vnum vbiq; in corpore existentem colunt: & tanq; eam, quæ ipsius complectendi vim habeat: atq; in causa sit illius aptitudinis ad vitam.

SEXAGESIMASECVNDA PARTICVLA.

AEQVIVS autem dubitaret aliquis de ea, ceu quæ moueatur, in ea, quæ huiusmodi intuens. Dicimus enim animam dolore, lætari, confidere, timere. Præterea uero irasci, & sentire, & cogitare. Hæc autem omnia, motus esse videntur. Vnde arbitrari aliquis potuisset, ipsam moueri.

SEXAGESIMATERZIA PARTICVLA.

ID AVTEM non est necessarium.

EXPOSITIO.

Quandoquidem incorporea anima est: & ceu substantia incorporea, distinguit ex iis philosophus, quæ proposita sunt: animam eam, quæ viuens corporis effingendi facultatem obtinet: ex qua viuens est: atq; viuaciter mouetur: & eam, quæ tanquam mouens, atq; instrumento viuente ponitur vtens. Atq; hinc eam duplicem conspiciere fas est. Nam altera ex eo tantum perficitur: quod corporum, mouendorum vim habet: quæ aliā quoq;

præter corporum vsum haud habet actionem. Altera vero ceu ex seipsa agit: & tunc omnino a corpore separatur. Aequa itaq; hæc de ea, ceu quæ moueatur dubitatio in eam intuetur animam: quæ corporis viuents determinandi potestatem secum ducit. Nanq; hæc cum actus tanquam eius, quod viuaciter moueatur, sit: eius quoq; passionem, quod ex ipsa determinatur, recipere videri posset. Rursum vero nobis in memoriam reuocandum, quod alius quidem illius corporis motus est: quod naturaliter tantum mouetur: vt sursum ignis latio: alius vero eius, quod tanquam animatum: vt accretio, & ambulatio, & volatio: ac quoniam horum motuum vterq; diuisibilis est: propter hanc quoq; causam substantiæ diuisibilis existit. Huiusmodi autem est, quæ forma affecta est: nõ autem formalis est. Quapropter quemadmodum in sexto eius tractationis, quæ post naturalia traditur, naturalem formam immobilem esse demonstrat: cum tamen eius, quod mouetur, determinandi vim habeat: eodem quoq; modo hic, & eam animam, quæ quod viuaciter mouetur, effingendi facultatem habet. At cum duplices existant viuents actiones: ex quibus alteræ quod corporeum potius est, indicant: alteræ vero quod viuax: accretionis quidem, atque ambulationis, quod corporis formam obtinet in causa est: sensuum vero, atq; voluptatum, atq; aliarum huiusmodi rerum, quod viuax. Vnde & priores illæ omnium concessione dicuntur motus: posteriores autem hæc motus esse videntur. Pati nanq; & ipsum quoq; instrumentum aliquid oportet, corpus existens. Motus vero corporis passio est. Verum quandoquidem viuens corpus est: non simpliciter patitur: sed non sine viuaci actione. Quæ vero quod viuax potius indicant: actiones quoq; potius, q̄ motus, dicenda sunt. Quare & moueri quoq; dixit: & rursum ex positione,

SI ENIM & quam maxime ipsum dolere, aut lætari, aut cogitare motus sunt: & unumquodq; moueri horum.

Moueri qd?
Morus qd?

Quandoquidem humanum animal rationis particeps est: & ea quoq; anima, quæ instrumenti determinandi vim habet, cogitandi facultatem obtinebit. neq; vita tantum mouendi vim retinens, huiusmodi erit. Neq; ipsum dolere, aut lætari solum: sed & ipsum cogitare motus erit, aut moueri. Vtrumq; enim de iis dictum fuit. Alterum quidem si ipsam actionem non sine passione, vt ipsum lætari & cogitare intelligamus: alterum vero si participationem illam, quæ secundum actionem fit. Quæadmodum enim ab albedine ipsum albedine affectum esse: ita & a motu ipsum moueri: & omnino ipsum agere ab actione, diuersum est.

IPSUM autem moueri, est ab anima.

Quæ quidem antea dicta fuere, vitam eam indicabant: quæ instrumenti, quod viuens corpus, erat, tanquam huiusmodi effingendi vim habebat. Quod ex actionibus ei conuenientibus fiebat: quæ quidem actiones vna cum corporeis motibus colligata erant: & propter hanc quoq; causam motus quidam esse videbantur: & quædam quoq; ratione erant. Hinc autem ad eam ascendit vitam, quæ ipso uiuitur instrumento. Quia oẽ quod mouetur ab aliquo mouetur. Ipsum uero iucunde, aut cogitabunde moueri ab anima esse, haud ab ea dicendum est, iuxta quam mouetur: sed ab ea, quæ determinat: atq; ex eius actione. Ipsum nanq; mouere illius proprium est: & haud cum ipso moueri implexum. Sed tanquam causa, quæ efficiendi vim habeat, adest. Distincta autem fuit huiusmodi uita ab ea quæ antea: quatenus ipsum a quo, ab eo distinctum secundum quod, & quatenus quod pure agit ab eo distinctum, quod complexe cum corporeis motibus. Quæ sane cum & deinceps opposuerit: perspicue diuersitate illius animæ, proponit, iuxta quam motus fiunt: & eius a qua.

EXEMPLI gratia, ipsum irasci, aut timere: quia cor sic moueatur. Ipsum autem cogitare, aut huiusmodi. Forasan autem alterum quid. Horum autem contingunt, alia quidem secundum lationem, quibusdam motis. Alia uero secundum alterationem. Quæ alia uero, & quonam pacto, alius est sermo.

Animalis nanq; hæc sunt. Quando viuaces actiones non sine corporeo motu fiunt, aut lationis,

lationis, aut alterationis. Vt in ira, saliente corde euenit. At in timore, refrigerationem indicat. In ipso vero cogitare, ariditatem interdum quandam significat.

SEXAGESIMA QVARTA PARTICVLA.

ILLVD autem dicere, irasci animam, simile ac si aliquis diceret, animam texere, aut edificare. Melius nanq; forsan, haud dicere animam misereri, aut discere, aut cogitare: sed hominem anima.

EXPOSITIO.

Quandoquidem ipsum irasci, & discere, & cogitare, quantum ad animal pertinet, moueri quodam pacto sunt: ideo haud ad animam, sed ad animal spectare, dicenda sunt. Quæ admodum neq; ipsum texere, aut ambulare. Nanq; hæc quoq; ad vtrumq; attinent. Licet hæc quoq; magis ipsam corporis formam repræsentent, q̄ ipsum irasci. Sed hominem anima, scilicet hæc agere dicendum est: atq; anima ea, quæ instrumenti determinandi vim habet. Ita, vt ex ea irascatur, atq; cogitet, & oïno viuaciter moueatur. Anima vero ea quæ mouendi vim habeat, ita, vt ab ea moueatur. Videtur autem anima, dixisse, haud ea, quæ instrumenti formandi vim habeat: sed ea, quæ mouendi: quam potius quoque animam appellat. Alteram nanq; aut animæ simulachrum nominat, aut non sine anima. Quod & hæc inferens, indicat.

ID AVTEM, haud tanquam in illa motu existente: sed aliquando quidem usq; ad eam: aliquando autem ab ea. ut sensus quidem ab his. Recordatio autem ab illa, ad motus qui in sensorijs, aut mansiones.

SEXAGESIMA QVINTA PARTICVLA.

MENS uero uidetur adesse, cum substantia quædam sit, & non corrumpi.

EXPOSITIO.

Ex his manifestius distinguit animam mouendi habentem a vita ea, quæ instrumenti effingendi facultatem habet. Hæc enim licet haud ipsa moueatur: attamen in ea, quadam ratione motus reperitur: quia ex ea, quod mouetur, determinatur. In ipsa vero anima mouente, nequaquam: quippe cum prope impartibilem quandam actionem permaneat: & non diuisibilem. Siue ipsum moueat instrumentum: siue cum animal extrinsecus motum fuerit, actionem quandam proicit: quæ id quod mouerit, iudicare ualet: cum tamen ipsa prope eius formam sit. Aliquando quidem enim inquit, vsq; ad eam motus. Haud tamen quia, & in illa quoq; motus existat. Id nanq; negauit. Sed quia scilicet cū in sensorio a sensibili fiat motus in puram eius iudicandi vim habentem cessat actionem. Recordatio vero ab illa, ad motus, qui in sensorijs sunt, vel mansiones. Quando quæ a seipsa mouet ex recordatione excitata mouet, aut quiescere facit ipsum animal. Quod sensorium appellauit. Ac si sane diuersum ipsum a quo, & ipsum ad quod: diuersa quoque ea anima est, in quam definit sensus: & aqua incipit recordatio propter ipsum viuens corpus. Neq; enim ceu corporis simpliciter sensus ipse est: sed ceu uiuentis. Neq; tanquam corporis existit ille sensorii motus, aut mansio. Vna vero cum corpore & ea quoq; vita comprehensa fuit: quæ ipsius corporis effingendi vim habet. Neq; ab ipso uiuente ad hanc relatio fit: neque ab hac ad ipsum animal. Neq; enim propriam ultra corpus habet actionem: neq; iudicandi vim habentem puram: neq; incipiendi vim habentem: quippe cum ea sit: quæ quod incipit determinare ualet: & vim eam iudicandi non sine perturbatione propter corpus habeat. Oportet autem & sensum prope puram persistere actionem: atq; iuxta terminum eū: qui formam rei, quæ sentiri possit nanciscatur. Hæc quidem igitur vita, quæ eius animæ mouentis effingendæ vim habet: cuius respectu, quod mouetur, ceu viuaciter mouetur: non solum hominibus: sed omnibus quoq; animalibus conuenit. Humana uero anima, quam mentem appellat, actionis mouendæ facultatem habet. Adesse quidem igitur ipsam corpori scilicet inquit: sed aliquando, & tanquam separabilem. Quod aliunde quoq; accedentem dixit: & substantiam quandam esse enunciat. Non quia aliæ quoque animæ sub-

stantiæ non sint: omnis namq; vita substantia est: sed hanc tanquam sine materia esse duxit: ac ex seipsa permanere. Illa vero particula quædam adiuncta fuit: quo eam indicet demissionem eius: qua vitur erga has: quæ semper in seipsis permanent. Ita enim ex se, sine corpore, atq; sine materia est: vt aliquâdo etiam corpori adfit: & ad materiam accedat: neq; tamen iccirco corrumpatur.

MAXIME enim corrumperetur ab hebetudine, quæ in senectute. Nunc autem, quemadmodum in sensoriis euenit. Si enim acciperet senex oculum talem: intueretur quemadmodum iuuenis. Quare senectus: haud quia anima passa sit aliquid: sed in quo. quemadmodum in ebrietatibus, & ægritudinibus.

SEXAGESIMASEXTA PARTICULA.

ET IPSVM sane intelligere, & ipsum speculari tabescit: cum aliud aliquid intus corrumpatur. Ipsum autem impassibile est.

EXPOSITIO.

Quod quidem ex priuatione interitus fiat: ipse in primo naturalis auditionis docet. Forma vero nequaquam illam priuationem recipere potest: cuius ea est priuatio. Nihil namq; suum oppositum recipere valet: neq; quod innate formam participat. Quemadmodum neq; ignis frigiditatē: quia cōtrarii innate particeps est. Quia oē quod corrūpitur: eam ob causam corrūpitur: quia id tolerat: quod aduentitie recipitur. Id namq; contrariorū recipiendō facultatē habere, est. Aia igitur, quæ ex seipsa subsistit: neq; in eo, quod aduentitie viuit, suū habet esse: oīno incorruptibilis est. Quapropter ei, qd̄ separabile ipsius animæ est, noster Aristoteles innixus: quod rationis particeps est: & in tertio libro, & in his quoq; incorruptibile esse, clarissima voce indicat. Vita itaq; ea, quæ instrumenti effingendi facultatem habet: & quæ tota in vsu ipsius instrumenti perficitur: nequaquam sine eo permanere, ac subsistere poterit. Ita, vt si corruptibile illud sit: corruptibilem quoq; huiusmodi vitā enuntiare liceat. Nisi illud iam dicere velis: quod incorruptibilis alicuius vehiculi, aut effingendi, aut mouendi vim habeat. Quæ vero & separabiles habet actiones: quam mentem appellare Aristoteles consuevit: vt nauta a nauis: non quatenus nauta: sed quatenus homo separatur: ita & huiusmodi anima seiuncta ab instrumento subsistet. Sunt autem animæ rationem participantis separabiles actiones: quæ ad eam ipsam conuerti possunt: quæque præstantiorum contemplandorum vim obtinent: quæq; eius proprium percipere valent: quibusq; omnem formam cognoscere datum est: & quæ in id, quod impartibile multas contrahunt proprietates. Aristoteles autem hoc in loco, quasi certis indiciis, atq; notis confirmat quod separabile ipsius actionis rationem participantis: ex eo, quod ipsa opposito, alioq; modo, atq; corpus ipsum vigeat. Viget enim ratio hæc, cum iam corpus vt viuens senescat: quod ei profecto in senectute euenit. Tunc enim cum iam hebescat corpus: & viuaces facultates, quæ ipso vtuntur, imbecillius agant: propter instrumenti scilicet debilitatem: vt quæ sentiendi, atq; appetendi vim obtinent: validior rationis particeps efficitur vis: quippe quæ neq; vna cum corpore fiat: neq; corrumpatur. Eo namq; vigente haud simul vigeat: neq; senescente, vna tebescebat. At quod simul fit, atq; corrumpitur, simul quoq; crescere, atq; simul perire necesse est. Vnde illud quoq; colligitur, quod illud quod simul neq; crescit, neq; perit, atq; delabatur: neq; simul fit, neq; simul corrumpitur. Haud tamen e contrario, siquid actiones, aut simul vigentes, aut simul pereuntes cum instrumento habeat: iam omnino simul cum eo corpore nascitur, aut corrumpitur. Interdum namq; non quia ipsum aliquid patiatur: sed quia instrumentum: ipsa quoq; actio, quæ per id fit, crescit, aut hebes fit. Quod & ipse volens, indicat. Quoniam nequaquam si vnquam ipsum contemplari, in ægritudinibus, aut ebrietatibus tabescat: iam & mentem pari necessarium est. Neq; enim sensus, qui secundum actum existit, tabescit: quia anima, quæ sentiēdi vim habet, quicquam patiatur: sed quia instrumentum, quod ei subiectum est patitur. Si itaque sumeret senex oculum intueretur quemadmodum iuuenis. Hoc itaq; pacto & ipsum intelligere in affectionibus præter naturam impeditur: cum aliud aliquid intus corrumpatur.

tur. Ipsiū vero impassibile est, intelligens scilicet. Ob quam itaq; causam, sensus quidem in senectute iuxta actiones impeditur: intellectio autem minime. Quandoquidem vt & ipse se progrediens dicit: sensus quidem vtitur corpore, tanquam instrumento. Quapropter & a vehementioribus sensibilibus hebetatur: ita vt minora postea comprehendere non valeat. Contemplatio vero, quæ rationis particeps est, corpore non vtitur. Licet propter coordinationem, quam cum ipso seruat, consequens habeat: atque quadam ratione simul affectum: vt & corpus in lumine existens, vmbra[m] habet. Contra vero ex maiorum contemplatione, erga eam, quæ minorum sit, hæc confirmatur. At si non vtitur, quo omnino pacto, cum aliud aliquid intus corrumpatur, aut spiritus scilicet, aut temperatio, tabescit ipsum intelligere? Propter respectum scilicet, ad ipsum: & coordinationem illam, atque in quibusdam actionibus vsum: licet non in iis, quæ contemplandi vim habent. Quemadmodum & gubernator a ventis, & fluctibus impeditur, non solum quatenus ad solum nauis pertinet usum: sed & quatenus ad eas spectat actiones: quæ a nauis separabiles existunt: cum propter perturbationem, ne illas quidem exercere queat. Hac eademque ratione, si quis acum disiungat a manu: cum ea ad suendum manus utatur: non autem ad aliquid effingendum: cum nullo ad id indigeat instrumento. Verum si magnitudinem secundum naturam, atque conuenientem acus habeat grauitatem, nihil ad huius usum, neque ad aliquid effingendum, manus impeditur. Quod si ea grauitatem multam assumpserit: non solum facultati illi, quæ consuere ualet: sed & ei, quæ effingere, impedimentum affertur. Hoc igitur modo, & anima quæ rationis particeps existit, in agentibus quidem cognitionibus corpore utitur: non autem in iis, quæ contemplandi vim habent. Quæ cum illud ingrauescit: atque præter naturam afficitur, iam perturbata impeditur: donec cum eo constituatur: atque omnino extra uergat. At in senectute nequaquam: quia non perturbatur in iniuriis, atq; detrimentis corporis: quæ secundum naturam existunt.

Dubitatio.
Responsum

Dubitatio.

Responsum

IPSYM uero cogitare, & amare, aut odisse, non sunt eius passionēs. Sed huius habentis illud, quatenus illud habet. Quapropter & cum id corrumpatur, neq; recordatur, neq; amat. Neq; enim illius erant, sed communis, quod perit. Intellectus uero forsitan diuinius quid, atq; impassibile est.

Quandoquidem cogitationem, quæ cognitio quædam rationis particeps est: in passionibus eius, quod commune est, collocauit: nunc autem mentem impassibilem ponit, atque adesse uult: rationisq; particeps cognitio, & ipsa quoque mens est: determinat: quæ admodum ipse cogitationem appellat vitam eam: quæ animalis rationem participantis effingendi vim habet: atq; ipsum cogitare actio huiusce animalis non sine passione est: cuius & ipsum quoque amare, atq; odisse est. Mentem autem appellat ipsam animam rationem participantem: quæ aut vtitur composito, tanquam instrumento: qualis agens, seu practica mens est: aut ceu secundum seipsam agit, vt quæ contemplandi vim habet. Eademq; vtrunque agens, ceu impassibilis, atque diuini aliquid habens, celebratur. Tum quia in corpora principatum obtinent: tum quia eam habet vim, vt in seipsam conuertatur: tumq; quia nusquam aliquando uergat: tumq; quia cum iis coniungatur, quæ præstantiora, atq; meliora sunt.

QVOD quidem igitur haud pote est moueri animam, manifestum ex his. Sin autem omnino non mouetur, patet, quod neq; a seipsa.

Quoniam diuisibiles, atq; continuos, atq; vt ita dicam, hos solos ei visum est, esse motus dicendos: a quibus anima rationis particeps maxime seiuncta est.

SEXAGESIMASEPTIMA PARTICVLA.

MVLTŌ autem magis, q̄ ea, quæ dicta sunt, ratione caret, dicere numerum esse animam mouentem seipsam. In sunt nanq; iis impossibilia.

simpli. de Anima.

E

Quod quidem animæ definitio, quæ a Xenocrate allata fuit, corrigatur: ne ex vſitato vocabulorum vſu, rem accipiamus, patet. At noſtro ſane Ariſtoteſi ratio quædam propoſita eſt: quæ cum ipſa conuenit re. Nanque animatam ſubſtantiam diuiſionem omnem ſuperare, ſibi demonſtrandum ſumit. Neque eam tantum diuiſionem ſuperare, quæ cum continuitate eſt. Id nanque iam demonſtratum fuit: cum eam corporeis motibus im mobilem philoſophus demonſtrauit: & prope terminos ſemper progredi: neque parti bus partes, aut totum cognoscere. Ex quibus non modo corpus ipſam non eſſe: ſed neq; aliam præterea vllam habere magnitudinem præ ſe ferebat. Verum quando, qui vſitate dicitur numerus: qui que ex vnitatibus tantum conſtat, vt mathematicus: qui que ex corporibus indiuiſibilibus: aut actu ſolum, aut & poteſtate, & actu: quemadmodum qui Democritum ſequiebantur, ponebant: aut omnino ſitu inter ſe ſeiunctus, diuiſibilis eſt: ipſumque in diuiſione contemplamur: & quæ ipſum perficiunt, atque complent in partes, atque eas anguſtas, redacta poſſidet: ex iis, quæ aduerſus Xenocratem Ariſtoteles ſcribit, neque partibilem animam eſſe demonſtrat: neque ceu numerus: neque ceu vnitates, aut puncta ſunt: ex quibus ceu indiuiſibilibus numerus conſtituitur. Numerus nanque, qui ex corporibus quibuſdam compoſitus ſit, iam omnium conſeſſu, animæ non conuenit. Quandoquidem nullam habet magnitudinem. Xenocrates itaque qui & ipſe quoque formas numeri vocabulo honeſtauit: & omnem formam impartibilem eſſe nouit: quod vero mouetur partibile: & omnino poſt formas, animæ medietatem ex ambobus extremis indicare voluit: cum numerum ipſam, qui moueatur, dixerit: haud ita locutus eſt, vt eam ſimpliciter formam eſſe intellexerit: ſed totum id, formam quæ in diuiſionem ſubingreſſa eſſet: ita, vt neq; perfecte diuiſa ſit: neque omnino forma perman ſerit. Quia remittat quadam ratione, atque diſſoluat impartibilem illam coniunctio nem: dum media facta fuit. Propter hancq; cauſam haud numerum illum ſimpliciter moueri dixit: ſed ſeiſum mouentem. Quod ob id fecit, quo ſcilicet & quod medietatis proprium eſt, indicet: quæ remiſſa quidem ſit, atque paululum deſcenderit: id quod motus ſignificat: verum nequaquam adeo, vt ab eo, quod antea erat, diuulſa ſit. Ariſtoteles vero, qui numerum partibilem eſſe multitudinem interpretatur: & motum eum, qui non ſine continuitate progreditur: neceſſario vtrunque ab anima remouet: cum propter ſuam illam medietatem omnem ſuperet partitionem.

PRIMA quidem, quæ ex ipſo moueri contingunt: propria uero ex eo, quod dicat ipſam numerum.

Dupliciter inſtant: tum quia numerum omnino animam dicit: tum quia numero, qui ex vnitatibus, aut punctis compoſitus ſit, motus connecti non queat.

QVO enim pacto oportet cognoscere unitatem, quæ moueatur, & a quonam: & quonam pacto eam, quæ impartibilis, atq; indifferens ſit. Si nanque habet vim mouendi, & mobilis quoq; eſt, diſſerre oportet.

Diuiſibile nanque eſt, quod diuiſibiliter agit. Indiuiſibilis autem ipſa vnitatis. Et a quonam, & quonam pacto. Neque enim a ſeiſa. Quandoquidem diuerſa eſt proprietas, quæ mouendi vim habet, ab eo, quod mouetur. Mathematica uero vnitatis neque harum alteram indicat, neque ambas. Haberet enim & erga ſeiſam diſcrimen: nanque ſi ſimul mouendi vim obtineret: atque mobilis eſſet. Simplex autem anguſte omnis vnitatis eſt. Neque ab altera. Aut enim intrinſecus, & animata erit. Nulla autem vnitatis viuaciter agit. Aut extrinſecus: & aut impuſſione, aut tractione. Quod autem impartibile, neutrum valet. Illud uero ſecundum quonam pacto, quia a quonam conſtitutum. Quod eam habet vim, vt indicet id, quod ſcilicet neque tanquam animatum: neq; ita, vt aliunde moueatur.

SEXAGESIMAOCTAVA PARTICVLA.

PRAETEREA uero, quoniam inquirunt, motam lineam, planum facere: punctum autem lineam: & unitatum motus lineæ erunt. Punctum nanq; unitas est, situm habens. Numerus igitur animæ iam alicubi est, & situm habet.

EXPOSITIO.

Hæc quoq; ratio ad idem spectat: quæ nequaquam concedit numero unitatis, motum conuenire. Quod si quidem conuenit, ei potius conueniet, qui ex punctis constat: cum ex quorundam sententia puncti fluxus linea sit. At quando nonnulli punctum de finiunt, unitatem situm habentem: moueri ille quoq; numerus posset, qui ex unitatibus constat: si illæ situm adsumant. Adsumunt autem in participatione illa animæ cum corpore: si quidem huiusmodi numerus animæ est. Iam enim alicubi est: situmq; in animato corpore habet. Verum absurdum his quoq; concessis est: lineam esse animæ motum. Linea namque puncti fluxio est.

PRAETEREA uero a numero quidem, si adimat aliquis numerum, aut unitatem, relinquitur alius numerus. Plantæ uero, & ex animalibus multa, cum diuidantur uiuunt: & uidentur eandem animam habere specie.

Hæc sane ratio per se refellit numerum esse animam: & non amplius ut id, quod mouetur. Numerus namque & diuiditur in diuersos specie numeros, & in diuisione minuitur. Anima uero, vel in ipsius animati partitione indiuisibilis permanet. Ac licet interdum quidem numero multiplex reddatur: attamen forma inuariabilis existit. Ut in plantis liquido apparet: in quibus qui abscissi sunt ramuli, eandem habent animam. Quæ haud sane una numero diuersis adest: neq; in tota reperitur planta: cū multæ earundem, consimilium uel formarum insint, alia quidem in alia particula. Quod nanq; unum est, una quoq; uiuum redditur anima. Vnde itaq; illa in ramulo anima adest: extrinsecusne dicam? Vnde omnino animatis accedit: siue tunc fiat: siue antea quoq; extiterit: ita ut confestim inciso adsit ramulo: ceu iam perfectam accipiendi habeat aptitudinem. At propter naturalis uitæ tenuitatem, haud multa opus est naturæ opera: quæ illam subiecti aptitudinem præparet. Hac eademq; ratione & animalia quædam ex putrefactione fiunt: quæ contenta sunt sola effectione ex totis. Quoniam quæ perfectiora sunt, & magis particulares efficientes requirunt causas. At quonam pacto sane uel animalibus quibusdam diuisis, utraque partium uiuit? Alteram quidem enim partium uiuere, in qua scilicet illæ remanent particule, quæ principatum obtinent, nequaquam admiratione dignum est: cum eadem in hac remaneat anima. Alteram uero partem quonam pacto uiuere, dicendum est? Neq; enim ea, a qua semel seiuncta est: neq; altera anima effici animal ualeat: cum particulas illas, quibus ipsam recipiet animam, quæq; magis propriæ sunt, non adsumpserit. Quapropter neque diu permanet: sed quodam pacto, ac quadamtenus. Neq; enim uitæ imaginem illam solum afferre satis est. Quandoquidem quo moueatur, atq; sentiat, perfecta opus est præsentia, tam animæ illius, quæ mouendi, q̄ quæ iudicandi facultatem habeat. Nunquid igitur uel separatis quoq; partibus eandem nihil prohibet animam adesse: donec ambæ eandem ad illam indiuisibilem animæ uitam, seruent aptitudinem?

Dubitatio.

Responsum

Dubitatio.

Responsum

SEXAGESIMANONA PARTICVLA.

VIDERETVR autē nihil differre, unitates dicere, aut corpuscula parua. Namque ex Democriti sphaerulis, si fiant puncta, sola autem maneat quantitas, erit aliquid in ea. Alterum quidem mouens: Alterum uero quod mouetur. Quemadmodum in magnitudine. Neq; enim quia magnitudine differat, aut paruitate id euenit, quod dictum fuit: sed quia quantum.

EXPOSITIO.

Quod quidem nunc inducitur absurdum aduersus eos, qui tanquam ex vnitatibus animam numerum esse statuunt, est: quod ex necessitate, alias quidem ex vnitatibus vim mouendi habere: alias vero moueri, eis dicendum est. Quoniam si vnaquæque sufficiens est, vt ipsa seipsam moueat, quid opus est multitudine? At non vnaquæque vnitas anima est. Sin autem numerus existit, aliæ quidem vnitates mouendi vim habebunt: aliæ autem mouebuntur. Quod si ita sese res habebit, diuersæ secundum speciem inter se erunt vnitates: punctumque differet a puncto. Vnitates namque, quæ situm iam in corpore habent, puncta existunt. At Aristoteles commune id absurdum faciens & aduersus Democriti de anima opinionem: ceu & ei quoque contingat: antea diuersitatem opinionum Democriti, atque Xenocratis, ex eo, quod multitudinem quandam ipsam esse dicant: nobis in memoriam adducit. Quo, quemadmodum dictum fuit, ambobus vna id obiiciatur absurdum. Licet enim ex corpusculis quibusdam numerum Democritus constituat: attamen ex indiuisibilibus propter densitatem, & ex indifferentibus secundum speciem, substantiamque naturam. Numerus itaque anima ex vtri usque sententia est: tamen si ex indiuisibilibus, atque indifferentibus. Nulla namque differentia erit, quo ad id, quod est numerum esse: quod corpuscula quidem pondus habeant: id quod ipse magnitudinem appellauit: vnitates vero impartibiles existant: quas etiam paruas ob hanc causam dixit. Illud namque satis superque est: quod quantum secundum multitudinem vterque dicat: quo alia quidem ex his mouendi vim habere: alia vero huiusmodi esse, vt moueantur, ipsis ex necessitate fatendum sit. Cum itaque dicat, solum autem manet ipsum quantum, & deinceps; sed quia quantum, determinatum intelligit quantum.

QVAPROPTER necessarium esse aliquid quod moueat unitates. Sin autem in animali, ipsum mouens anima, & in numero. **Quare** non quod mouet, & quod mouetur anima: sed mouens solum.

SEPTVAGESIMA PARTICVLA.

CONTINGIT autem sane quodam pacto unitatem hanc esse. Oportet enim & adesse eius discrimen ad alias. Puncti autem, quod ex unitate, quodnam esse poterit discrimen, præterquam situs?

EXPOSITIO.

Aliud aliquid scilicet esse oportet præter eas, quæ mouentur. Quando & quælibet vnitates, & quælibet ex Democriti sphaerulis, anima erit. Inquit autem non contingere vnitatem esse eam, quæ mouet. Discrimen namque aliquod seruaret cum iis, quæ mouentur. Nulli autem vnitati erga vnitatem adest differentia. Quemadmodum neque sphaerulis illis inter se: ex quibus secundum Democritum anima constituitur. Quod itaque secundum substantiam poterit esse discrimen, præterquam situs? Vnitates vero ex quibus anima numerus efficiebatur, puncta nunc vocat: tanquam ea, quæ situm præterea sumpserint. Propter præsentiam scilicet eius in corpore. Puncta vero non species: sed solo situ: quia hoc, aut illo modo collocata sint, differunt.

SIQVIDEM igitur sunt diuersæ, quæ in corpore unitates, aut puncta: in ipso erunt unitates. obtinebit namque locum puncti. At quid prohibebit in ipso esse, si duas, & infinitas? **Quorum** namque locus indiuisibilis, & ipsa.

SEPTVAGESIMAPRIMA PARTICVLA.

SIN autem puncta, quæ in corpore sunt, numerus anima: uel si numerus, qui ex punctis: quæ in corpore, anima est: propter quid non omnia animam habent corpora. Puncta namque in omnibus uidentur esse, & infinita. Præterea uero, quoniam pacto pote est separari animas, & dissolui a corporibus: siquidem non diuiduntur lineæ in puncta?

EXPOSITIO

Quandoquidem omnis magnitudo puncta habere videtur: & licet non actu, at potestate, & propter id, & ipsum quoque corpus: interrogat, vtrum diuersæ animæ unitates sint a corporeis punctis: cum situm assumpserint, aut eadem. Siquidem igitur diuersæ, corporis puncti sedem obtinebit ipsum animæ punctum. Nam cum impartibile sit, in impartibili collocabitur. Et primo non iuxta sui ipsius magnitudinem, neque iuxta continuitatem corpus erit animatum: sed iuxta sola puncta. Neque enim componitur continuum ex punctis. At id nunc ipse absurdum non posuit: quoniam haud proprie instat aduersus positionem animatorum punctorum, præter corporata puncta: sed aduersus eam, quæ animam omnino numerum ex punctis esse statuit. Alterumque infert. Quid prohibet, si duo in eodem sunt puncta: quin & plura sint? Ita, vt omnia animata in vno sint corporata. Idque communiore quodam vocabulo, locum vocauit: tanquam id, quod eorum recipiendorum vim habeat. Hoc autem pacto continget, corporeum tantum punctum animatum esse. Quod si non diuersa, sed eadem sint animata puncta, cum iis, quæ corporis existunt: ita vt puncta in corpore existentia, animæ numerus sint: aut vt melius loquamur: numerum punctorum in corpore, dicamus esse animam: omnia iam corpora erunt animata. Siquidem in omnibus puncta reperiuntur. Illa vero particula, & infinita, adiecta fuit: & aliud quoddam indicat absurdum, quod positionem hanc sequitur. Neque enim actu, sed potestate in corpore ista reperiuntur: siquidem puncta sunt. Infinita nanque, quæ potestate. Quapropter ne numerus quidem dicendus est: quæ ex eis componitur multitudo. Numerus nanque omnis finitus est. At vltra id, quæ animam potestate, non autem actu, in animatis ipsis fingat: & aliud quoque infert absurdum. Inseparabilem scilicet a corpore hac ratione animam fore: ceu neque verum id sit: neque ipsis placeat, qui hæc dicunt. Siquidem non diuiduntur ipsæ lineæ in puncta. Hoc enim solo modo separarentur animæ, si ipsa quidem corpora in superficies, hæc vero in lineas, lineæque in puncta diuidantur. Erunt enim nequaquam adhuc cum continuitate. Fieri autem huiusmodi diuisiones minime possunt. Quoniam non partes, sed extrema sunt, puncta linearum, lineæ superficierum, & superficies corporum.

SEPTVAGESIMASECVNDA PARTICVLA.

CONTINGIT autem, quemadmodum dicebamus: partim quidem idem dicere, cum iis, qui corpus quoddam tenue ipsam ponunt: partim uero quemadmodum Democritus moueri inquit, ab anima, proprium absurdum. Siquidem enim est anima in omni eo, quod sentit: necessarium in ipso duo esse corpora: si corpus aliud quod anima. iis uero qui numerum dicunt in uno puncto, multa puncta. aut omne corpus animam habere. Nisi differens aliquis numerus adsit: & alius aliquis existentibus in corpore punctis.

SEPTVAGESIMATERTIA PARTICVLA.

CONTINGITQUE moueri animal, a numero: quemadmodum & Democritum dicebamus id mouere. Quid enim differt sphaeras dicere paruas, aut unitates magnas, aut omnino unitates, quæ ferantur? Vtroque enim modo necessarium mouere ipsum animal: quia moueantur ipsæ.

SEPTVAGESIMAQVARTA PARTICVLA.

CONNECTENTIBVS sane in idem, motum, & numerum, hæcque contingunt, & multa alia huiusmodi. Non enim solum definitionem animæ impossibile, huiusmodi esse: uerum & accidēs. Patet autem, si quis aggredieretur ex ratione hac, passiones, atque opera animæ assignare, ut ratiocinationes, sensus, uoluptates, dolores, quæque alia huiusmodi. Quemadmodum enim diximus, ne uaticinari quidem facile ex his.

Prosequitur sane dicens, quemadmodum iis, qui animam numerum seipsum mouentem dicunt, accidunt impossibilia. Primoq; quæ ex ipso moueri contingunt absurda: propria vero ex eo, q; numerum ipsam dicant. Verum quoniam moueri ii tantum ipsam iure arbitrari possunt, qui corpus existimant: ideo quo ad absurda pertinet, eorum cum his societatem, atq; conjunctionem, qui numerum ipsam seipsum mouentem voluere, tradit: sed haud amplius ex ipso moueri: nam id iam dictum fuit: at ex aliis aggressionibus. Illis namq; qui ipsam corpus vnum quoddam continuum inquirunt: ignem exempli gratia, aut aerem, aut aliquid omnino tenue: id accidit absurdi, vt duo in eodem corpora fingantur: tum quod moueat: tum quod moueatur. Per totum namq; viuens anima pertransit. iis vero qui ex vnitatibus numerum ipsam esse aiunt: illud euenit, vt duo puncta, aut & multa in eodem collocent. Omnia namq; aiæ puncta, in corporeo vno erunt puncto. Alia namq; sunt animata puncta, præter ea, quæ corporis. Ne omne postea corpus animatum esse fateri cogamur. Cum iis vero, qui corporum multitudinem ipsam dicunt: iuxta proprium ipsis conueniens absurdum: præterq; eos, qui ipsam mouent: ii quoq; societatem habent, qui numerum ex vnitatibus dicunt. Dictum autem iam fuit, quod iis contingat absurdum: quod illud est, vt alias quidem ex animatis particulis mouentes dicant: alias autem quæ moueantur: cum tamen absq; vno discrimine sint. Accidere autem inquit, & alia quoque absurda iis, qui in idem connectunt numerum, atque motum. Quæ vel confestim inferit. Quoniam non solum substantiam animæ huiusmodi esse, impossibile est: at neq; ei contingere possunt quæ dicta sunt. Id autem est, esse numerum. Neq; enim quemadmodum motum animæ adesse dicebamus, & eius quoque perturbationibus secundum accidens: quia scilicet corpus moueretur: ita & numerum quoq; ei adesse, dicere possumus. Qualē enim aliquis numerum ratiocinationibus, aut aliis animæ viribus, aut passionibus concederet. Quacumq; enim ratione difficile cōuenire: vt & de harmonia quoq; dixit. Si ex vnitatibus scilicet ipsum numerum intelligamus. Quoniam medietati animæ, quam ex numero seipsum mouente Xenocrates indicare voluit, secundum ea ad generationem progredienti, hæc adsunt perturbationes.

S E P T V A G E S I M A Q V I N T A P A R T I C V L A.

TRIBVS uero modis traditis, secundum quos definiūt animam. Alii quidem quod maxime mouendi vim habet, enuntiarūt: quia moueat seipsum. Alii uero corpus, quod maxime tenue: aut quod magis incorporeum aliis. Hæc autem quascūq; dubitationes, atq; subcōtrarietates habent, pertransuimus fere.

E X P O S I T I O.

Haud idem est, substantiam quampiam, aut actionem, aut omnino quacumq; considerare proprietatem, & modum, quo illa sit. Mouendi namq; vim animam habere: magisq; incorpoream esse, q̄ oia corpora, quæ apparent: & vim quoq; cognoscendi obtinere eam, quæ animalium existit: ita, vt tum ad sensibilia sola pertineat: tum & ad intelligibilia, inuenti sunt, qui assensu sint. Haud tamen omnes traditis illis acquiescūt modis. Neq; enim quia seipsam moueat, mouet. Neq; quia corpus maxime tenue sit: ideo ipsa quoq; magis incorporea. Neq; quia ex elementis cōstituta sit, res cognoscit. Cum immobilis omnino sit, atq; pure incorporea: neq; materiei, sed formarum principio nitatur. Elementa q; cum materia sint. Quidem igitur & immobilis, quantum ad corporeos omnes motus pertinet, sit: & quod incorporea, cum quæ instrumenti, ceu instrumenti effingendi vim habet vitæ: tum quæ vitæ, atq; mouere valet ipsum instrumentum: multoq; magis, ea, quæ intelligens est, iam ab Aristotele determinatum fuit: ex iis scilicet sermonibus, quibus opposita confutata fueret. Confutat autem quod reliquum est, eos, qui ex elementis ipsam esse dicūt. Qui ob id eam huiusmodi posuere: quo & ipsa vbiq; elementa, & quæ ex ipsis constant, ex quadā similitudine, cognosceret. Neq; enim ea ratione vult Aristoteles animam cognoscere: sed quandam esse cognationem, atq; conuenientiam ipsi cognoscenti, cum eo, quod cognosci

debet. Siquidem cognitio, quæ actu existit: prope illud permanet: quod cognoscendi vim habet. Formalis autem, quæ huiusmodi est, ac nequaquam materialis. Siquidem & cum compositum sit, quod cognosci debet, vt & ipsum sensibile: non prope ipsam materiã, neq; prope vtrunq;: sed prope solam huius formam ipsa stetit cognitio: ceu ea, quæ actio, non autem passio sit. Verum ea, quæ instrumento vtitur adiutore: non sine passione fit: cū nō in ipsa cognitione: sed in iplo corpore, collocata sit passio. Vel tunc enim iudicium illud, quod in formam definit: actio impassibilis est: quæ adhuc ex cōueniēti actione eius, quod cognoscit, fit. Est enim aliqua forma, quæ extrinsecus alicui secundum actum aduenit. Quemadmodum lumen aeri: Quod haud ei ex mutatione, conuersione ve quapiã adest. Vt & illa eius indicat præsentia, atq; absentia: quæ nullum secum tempus trahit. Vnde & actus quoq; perspicui esse dicitur. Et ita adest, vt & vita corpori: & omnino forma materiæ: verum extrinsecus, atq; aliunde aduenit. Actio vero quæ cognoscendi vim habet, in tus existit, Ea q; haud compositi est: quemadmodum quæ calefaciendi vim habet ignis. Actio nanq; quæ in formam definit: & quæ impartibilis est, & totã in ipso nunc collocata: non diuisibilis, sed indiuisibilis est substantiæ. Vnde & quod vim principii obtinet, totum, atq; purum est: & quod prope formæ actionem existit. Quod vero cum ratione, atq; intellectione reperitur, multo magis principii vim seruat. Tūc q; præsertim, cum corpore, neq; tanquam instrumento vtatur. Quid itaque affinitatis est eius quod cognoscendi vim habet, cum eo, quod cognosci debet? Formalis, vt iam dictum fuit. Atq; ea viuax, iudicadiq; vim habens existit. Quæ vero formalis est, indiuisibilem quandam participationem omnium, cum omnibus indicat. Ac iunctæ quidem inter se sunt extremæ formæ: quæ scilicet mouere incipiūt: & quæ eorum quæ mouentur determinandorū vim habent: quæ q; cognoscendi facultatem retinent: quæ q; ceu cognoscendo inter se absolutæ sunt. At coniuñtio ea, quæ pure indiuisibilis est, formis adiuncta est. Substãtiis autem rationem participantibus affinitas ea, quæ secundum rationes. Neq; enim ipsæ rationes inter se seiunctæ sunt. Quando haud in partitione suam habent esse: sed in communicantia quadam, quæ remissa est, ac fere clam ex indiuisibili illa coniuñctione recesit. Diuersæ autem sunt huius remissionis mensuræ. Alia quidem enim iuxta rationes proximas intelligentibus formis cum cognoscant: paruam habent diminutionem: atq; cognationem quandam conuenientem. Alia vero contra magis absunt. Atq; illa quidem formarum contemplandarum vim habent: tanquã ea, quæ sua ex substantia ipsis iuncta sunt: neq; omnino extra fluūt: sed in seipsa, atq; in præstantiora feruntur. Extrema autem illa, quæ tota in ea, quæ extrinsecus sunt, tendunt: neq; præstantiorum, neq; sui ipsorum percipiendorum vim obtinet: sed restantum extrinsecus positas, comprehendere valent. Quibus ipsis, vel media propinqua sunt: non tanquam eadem: sed tanquam media ipsi extremis. Quemadmodum & e contrario, cum media primorum illorum contemplandorum vim habeat: affinitas, atq; conuenientia est, vt secundis, cum primis. Haud igitur mutuam eius, quod cognoscendi vim habet, atq; eius quod cognosci debet Aristoteles conuenientiam tollit: sed, non necessaria eam conuenientiam ibi collocatam vult, vt idem sint. Neq; enim animam ipsam in idē progredi vult cum seiunctis illis causis, vt cum amicitia, aut discordia: neq; cum inferioribus istis quatuor elementis. Qua ergo ratione hæc cognoscer, quæ non sine materia sunt?

Dubitatio.

Responsum

Quoniam hæc quoq; ex naturalibus determinantur rationibus: quibus etiam animata ratio proxima, atq; affinis est. Sin autem & omne, quod recipiendi vim habet, sese conuenienter habere debet cum forma illa, quæ innascatur: & ipsa quoq; forma erga receptionem: ipsi quoq; materiei erit conuenientia cum formis, atq; rationibus: licet iuxta obscurã quãdam significationem: & ipsis quoq; formis, atq; rationibus cum materia: sed iuxta excellentiam quandam definiendi vim habentem, atq; iuxta huiusmodi principium, quod complecti, continereq; potest, atq; vnum efficere. Conueniens aut coniuñtio est, iis quæ confunduntur: atq; comprehensio iis, quæ comprehenduntur. Non ipsæ itaq; res, quæ cognoscuntur in substantia animæ sunt: sed conuenientiæ illæ formales, quæ ipsarum rerū affines. Verum potius formales in ipsa sunt mente: & rationis participes in anima: & diuersæ in diuersis. In mente quidem enim, vel secundorum illorum adest cognitio ex formis,

quæ in ipsa existunt. In anima vero iuxta rationes eas, quæ cõuenienter erga vnũquodq; eorum, quæ cognosci possunt, profertur. Cæterum hæc, vel ipsa philolophi verba, dũ explicando progredimur; considerabimus.

RELINQVITVR autem inuestigare, quonam pacto dicitur, ex elementis ipsam esse. Dicunt quidem enim, quo sentiat ea, quæ sunt: & unumquodq; cognoscat.

SEPTVAGESIMASEXTA PARTICVLA.

NECESSARIVM autem contingere multa, & impossibilia rationi. Ponunt nanq; cognoscere simili simile: tanquam si animam res collocassent. Non sunt autem solæ hæc: multæ immo, & diuersæ: atq; adeo forsã infinitæ numero, quæ ex his.

SEPTVAGESIMASEPTIMA PARTICVLA.

EX QVIBVS quidem igitur est unaquæq; harum, cognoscere animam, atque sentire. Sed uniuersum quonam cognoscat, aut sentiet. ut quid Deus, aut homo, aut caro, aut os.

EXPOSITIO.

Neq; enim Aristoteles vult, res ipsas in anima reperiri: in corporibusq; in primis, positionis absurditas elucescit. Quoniam non solum quatuor illa elementa in ipsa necesse est collocare: sed & composita omnia. Neq; enim ex elementis solis: sed & iuxta rationem cõpositionis cognoscitur. Oportet itaq; & vniuscuiusq; rationem inesse: si & vniuersum, hoc est, compositum ipsum cognosci debeat. Deum autem vel ipsum ex Empedoclis sententiã, ex elementis constare inquit: cum sphærus ille sit. Atq; Empedoclis testimonium adducit, qui in ossibus rationem compositionis assignauit. Amabilis autem, hoc est, concinna dicta fuit terra, ceu talus, ex Pythagorica institutione. Talum enim, quia duodecim habet latera, octoq; angulos; & sex plana, ita vt harmonicam quandam efficiat proportionem: harmoniam appellabant. Choana autem a poeta, vasa illa dicuntur, in quibus eorum, quæ miscentur, temperatio fit. Nanq; inquit, pone in choanis viginti, omnesq; impleant: Quæ etiam ampla, hoc est, lata, quia capiendi potestatem habeant, appellat. Miscet autem ad osium generationem, quatuor ignis partes: forsã propter siccum, albumq; colorem, plurimum ignem ipsa participare inquit. Duas vero terræ partes, atq; vnam aeris, & vnam aquæ. Quas sane ambas, fluentem splendorem vocat. Fluentem quidem propter humiditatem, ex ipso fluere, atq; labi ducto vocabulo. Splendorem vero, ceu perspicuum.

EODEM autem modo, & bonum, & non bonum. Eademq; ratione, & in aliis.

Absurdum quidem est, corpora quædam in anima reperiri dicere: absurdius vero illud, vt & infinita dicas. Quoniam ipsa postea composita secundum speciem quoq; humana intelligentia comprehendi non possent. Ac illud quoq; multo magis absurdum, quod est, in formali, aut rationis participæ substantia, priuationes collocare. Priuatio nanq; in eo subsistere potest: quod aduentitiæ formarum recipiendarum vim habet. Non autem in his, quæ innate ipsarum participes sint. & multo magis neq; in substantia illa possunt subsistere: quæ ex rationibus perficitur. Formæ nanq; quæ generabilium, istorum determinandorum vim habent, non sunt, sed faciunt ipsam priuationem. Hæc quidem tanquam subsistentes. Quæ vero cognoscendi vim habent, cognoscendo. Quia præcipue quidem ipsa sunt bonum cognoscant. Vbi vero generabile fuerit ipsum bonum. Noueruntq; aliquando ipsum remissum: & ipsæ ex remissione illa cognitionis ipsius boni, cognoscunt malũ. Quemadmodum visus quoq; tenebras nouit: non ex prima illa notione, quemadmodũ lumen: sed ex eo, quod lumen non contempletur. Vnde si quispiam, ea quæ quacunq; ratione cognosci queunt, in anima collocari non solum ipsum bonum: sed & ipsum quoq; non bonum in ea reperietur. Eademq; ratione & in aliis quia aliarum quoq; formarum priuationes in anima existunt.

SEPTVAGESIMA OCTAVA PARTICVLA.

PRAETEREA uero cum multis modis dicatur quod est. Significat enim id quidem, hoc aliquid. Illud uero quantum, aut quale, aut & aliquod aliud ex diuisis generibus. Vtrum ex omnibus erit anima, aut non. Sed non uidentur communia omnium esse elementa. Nunquid igitur, quaecunq; substantiarum ex his solis? Quo igitur pacto cognoscit & aliorum unumquodq;? An dicent uniuscuiusq; generis esse elementa, & principia propria, ex quibus anima constet? Erit itaq; & quantum, & quale, & substantia. At impossibile ex quanti elementis substantiam esse, & nō quantum. Dicentibus sane ex omnibus, hac, atq; huiusmodi alia contingunt.

EXPOSITIO.

Elementa uniuscuiusq; generis philosophus esse dicit: quæ communiter omnibus illis, quæ sub illo sunt genere, insunt: neq; præterea alii alicui. Vt substantiæ ex se stare, & haud in subiecto reperiri. Quia aliorum cōtinendorum vim habeat: & quia cum sui ipsius sit, illis subiiciatur: omninoq; nihil accidentibus indigeat, quo sit. Quapropter & eadem, & vna numero contrariorum recipendorum facultatem habet. Quantitatis autem est mensura, atq; tantum esse: quodq; æqualitatis, atque inæqualitatis recipiendæ vim obtinet: quodq; ad finem, vel infinitatem spectat. Qualitatis vero formandæ vim retinet, ipsum tale, ipsum simile, & dissimile. At communia ipsis decem generibus sunt, quaecunq; rerum elementa. Quæ tamen haud vniuoce de omnibus dicuntur. Quare non videntur, nunc dixit, esse communia: sed ut ea, quæ ab vno originem habent, & ad vnum tendunt. Quapropter siquidem ipsa, quæ cognosci possunt in ipso cognoscente existunt: opus est multis modis ipsa communia inesse, & decem modis: quot modis ipsa quoq; communia insunt. Sin autem ex cognatione rationum erga ipsa, id fiat: satis superque est vel vna ipsius eiusdem ratio: quo ipsum idem ubiq; locorum cognoscat. Neq; enim illius vnus solius vna est scientia: quod vniuoce dicitur: sed & eius, quod ab vno originem ducit, aut ad vnum tendit. Vt & manifeste hæc in iis, quæ post naturalia dicuntur, determinata fuere. Quemadmodum & eius, quod salubre vna est facultas medendi: cum tamen multis dicatur modis. Rursum siquidem ipsa eorum quæ cognoscuntur elementa, quispiam animæ inesse dicat: anima non solum substantia erit: sed & quale, & quantum, & alia quoq; genera. Rationis autem particeps conuenientia, quæ ad hæc omnia spectat, nihil prohibetur, quin substantiæ sit.

SEPTVAGESIMA NONA PARTICVLA.

AB SVR DVM præterea & dicere quidem impassibile esse simile a simili. Sentire autem simile simile: & cognosci, simili simile.

EXPOSITIO.

Et in aliis quoq; determinatum fuit: quemadmodum quod actu, & omnino simile nō potest a simili pati, calidum a calido, & siccum eodem modo. Eademq; ratione & quod cognoscendi vim habet ab eo, quod cognosci potest: sed non ab eo, quod habet vim cognoscendi. Nanq; & ab eo. Quandoquidem quod cognoscendi vim habet, cognosci potest: quemadmodum quod cognosci potest, cognoscendi vim habet, & aliquando tanquam id, quod cognoscendi vim habeat, cognoscit. Quamobrem haud secundum similitudinē simpliciter collocata sunt.

IP SVM uero sentire pati quoddam, atq; moueri ponunt.

Cum non solum in instrumenti affectione ipsum pati positum sit: sed & in ipso iudicio, & sensibilis forsan formæ: quæ ratione diuersa est ab eo, quod sentiendi vim habet. Perficiturq; ex actione, quæ sentiendi vim habeat, cum facere sit.

EODEM autem modo, & ipsum intelligere, & cognoscere. Verum cum multas dubitationes, atq; difficultates habeat ipsum dicere quemadmodum Empedocles: quod corporeis elementis quælibet cognoscuntur, & ratione similis: confirmat, quod nunc dictum fuit. Quæcunq; enim insunt in animalium corporibus simpliciter ex terra, ut ossa, nerui, capilli, nihil sentire videntur. Quare neq; similia. Atqui conueniens id erat.

OCTVAGESIMA PARTICVLA.

PRAETEREA uero unicuiq; principiorum imperitia potius, quã peritia inerit. Cognoscet quidem enim unum unumquodq;. Multa autem ignorabit. omnia nanq; alia. Contingit præterea Empedocli & imperitissimum esse Deum. Solus namque ex elementis unum non cognoscet discordiam. Mortalia autem omnia, ex omnibus enim unumquodq;.

EXPOSITIO.

Cum cognoscere illud intelligat, quod scientiam pariendi vim habet: hæc quoque facere, atq; pati existunt. Cognoscere nanq; ea, quæ sunt, iuxta actionem eam, quæ cognoscendi vim obtinet, facere esset. Pati vero ex perfectione illa: quæ ab ipso intelligibili, aut sensibili acquiritur. Verum hæc sine materia sunt: in quibus in idem subiecto conuenit ipsum cognoscere, & ipsum cognosci: simulque sunt, & facere erga ea, & pati ab iis. Non tamen quatenus ea inter se similia sunt: sed quatenus quodam pacto ratione dissimilia. Quandoquidem ipsa sui ipsorum cognoscendi vim habent: & a seipsis quoque cognosci possunt. At in iis quæ cum materia existunt, non conuenit, neq; in idem concurrat, quod cognosci debet cum eo, quod cognoscendi vim habet: ut in tertio huius tractationis libro ipse philosophus dicturus est. Cæterum non solum ratione, sed subiecto quoque separata sunt. Haud igitur sane ignis ab igne cognoscitur. Cognosci nanque ignis potest, at nequaquam cognoscendi vim habet. Quodq; in his ambo non conueniant, testimonio suo confirmant, & quæ manifeste apparent. Si nanque terra cognosceret: & illæ quoque particulae, quæ magis terrenæ sunt: cognoscendi potestatem haberent: cum tamen ex corporibus, quæ magis terrena sunt, nullum sentiat. Illis vero in verbis confirmat, quod nunc dictum fuit: pro eo quod dici debet, interpretandum est: ut & coniunctio illa, enim indicat: quæ ex illis est, quæ rationem reddunt. At Aristoteles neruos inter ea, quæ sensu careant collocat: quippe cum ille spiritum sensorium in tactu esse voluerit. Argumenta vero quæ sequuntur, perspicua sunt. Principium nanque, quod proprie dicatur, sui ipsius cognoscendi vim habere debet: & quatenus id habet, principium est: & ex hoc, & eorum omnium, quæ ab ipso deducuntur: non sine comprehensione tamen, quæ omnium in causa est. Contingit autem iis, qui ita principia diuidunt: & ratione similitudinis cognitionem inducunt: ut vnus solius cognitionem vnique principio concedant: aliorum autem omnium imperitiam. Ei vero, quod ex principiis ductum fuit: & quod ex ipsis compositum, omnium cognitionem, præterquam sphaeri. Quem Empedocles Deum celebrat. Ille nanq; solus compositorum discordiam non cognoscet: quoniam non perficitur ex ea.

OCTVAGESIMA PRIMA PARTICVLA.

OMNINO autem propter quam causam non cuncta animam habent, quæ sunt. Quandoquidem omne aut elementum, aut ex elemento uno, aut ex pluribus, aut ex omnibus. Necessarium nanque est, unum aliquod cognoscere, aut quædam, aut omnia.

EXPOSITIO.

Quandoquidem mens, atque anima ea sunt, quæ cognoscendi vim habent: cognoscendi vero vim habent elementa, & quæ ex eis: & quod conuertitur verum existet: omne scilicet

scilicet elementum, & ex elementis animam esse, aut mentem. Nunquid igitur habent hæc, quatenus cognoscendi vim obtinent? Quoniam haud alia ratione, nisi quatenus cognoscendi vim habent, determinata sunt. Ipsam vero cognoscendi vim dicunt elementis secundum se inesse.

OCTVAGESIMASECVNDA PARTICVLA.

DVBITARE autem aliquis posset, & quidnam est, quod unum ipsa facit. Materies nanque videntur elementa. Maxime proprium nanq; illud, quod continet, quodcunque est.

EXPOSITIO.

Omne corpus, siue simplex, siue compositum sit, vt suum habet esse, non secundum se ipsum, neq; a seipso: sed iuxta alterum, quod formale est, & ab altero, eaq; efficiens, aut finiens causa est: ita & ipsum vnum iuxta id, quod formale habet: & a causa ipsa subsistente existit. Quapropter & quod composita vnum reddit, forma quidem est, tanquam id, iuxta quod: efficiens autem ceu a quo. Magis autem propria profecto causa ipsius esse est, atque ipsius continere: q̄ eorum quæ perficiuntur, atque vnum redduntur. Elementa vero perficiuntur atque vnum redduntur. Id quod illud contineri indicat in ipsis animalibus anima. Anima itaque maxime proprium principium elementorum est. Elementa quidem enim materiei locum obtinent. Anima vero formæ, atq; efficientis. Formæ quidem, quatenus ipsius viuientis effingendi facultatem habet: vt efficiens vero, quatenus eo vitur, tanquam instrumento.

ANIMA vero esse aliquid melius, & imperandi vim obtinens impossibile. Impossibiliusque adhuc mente. Aequissimum nanque esse id antiquissimum, & proprium secundum naturam. Elementa vero inquirunt prima eorum, quæ sunt esse.

Id autem intelligendum de anima ea, quæ rationis particeps sit. Ipsa nanque ea est, quæ inest. Ipsaq; antiquior est, propter rationis consequentiam. Id quod illud, æquum, seu æquissimum indicat. Quia adest, & non corrumpitur, quemadmodum antea dixit. & propria est secundum naturam. Maxime nanque proprie ea causa est, quæ ipsius fieri, atque ipsius esse seiunctim. Haud itaque recte quidam corporata elementa, ceu prima, ex iis quæ sunt colunt. Ex hisq; illud quoque indicauit, quæ scilicet ratione cognoscit anima. Quoniam ceu forma, cognoscendi vim habet. Quare illa eius conuenientia erga ea, quæ cognosci debent: huiusmodi habeatur affinitas, vt non ex materia pendeat: sed a forma stet.

OCTVAGESIMATERTIA PARTICVLA.

OMNES autem, & qui quia cognoscit, atque sentit anima ea, quæ sunt, ex elementis dicunt ipsam: & qui quod maxime mouendi vim habet, non de omni loquuntur anima. Neque enim quæ sentiunt omnia mouendi vim habent. Apparent enim quædam esse stabilia ex animalibus secundum locum. Attamen videtur hoc solo ex motibus mouere anima ipsum animal.

EXPOSITIO.

Propositum eorum verborum, quæ hic proposita sunt, est, demonstrare, aliquid quidem esse: quod communiter omni animæ inest. Licet non vniuocè, vt dixi. Sed vt ea, quæ ab vno vocantur. Quemadmodum quod est, bonum, salubre, motus. Esse nanque aliquid oportet huiusmodi, quod omni animæ inest. Iuxta quod & inter se communicant: & ab aliis separantur. Ab antiquioribus autem nequaquam commune id traditum fuit. Neque enim cognoscendi, & sentiendi, neque illa secundum locum mouendi vis omni animæ inest. Cognoscendi autem vim eam intelligere videtur: quæ cum ratione cogno-

Obiectio. scere valet. Quapropter progrediens, mentem id appellat. At licet non illa vis mouendi secundum locum: attamen ipsa vis mouendi simpliciter omni animæ inesse videbitur. Nanque ei, quæ plantas gignere valet, augendi adest vis: quæ sane vis mouendi secundum quantum erat. Cæterum videtur, inquit, anima ipsum animal mouere solo motu secundum locum. Quandoquidem ipsum ita mouet, nullo eorum vtens, quæ extrinsecus collocata sunt. Quemadmodum quod augendi vim habet, cibariis vtitur, quæ extrinsecus collocata sunt. Nunquid præterea & eam ob causam dictum fuit: quia vis illa gignendi plantas non habet perspicue ipsum a quo, sed potius vergit ad id iuxta quod: propter hancq; causam natura potius quædam est. Nanque natura principium est ipsius moueri, & pati. Ita vt & in iis quæ nutriuntur, ipsum per se mouens, quod subsistit sit. Quoniam & in iis quæ secundum naturam mouentur: perspicuus ille ab anima motus existit: quia ex appetitione fiat.

Responsum primum.

Responsum secundum.

EODEM præterea modo & quicumq; mentem, & quod sentiendi vim habeat ex elementis faciunt. Videntur nanque plantæ uiuere, cum non participant rationem, neque sensum: & ex animalibus permulta cogitationem non habere.

Eodem nanque modo & hi, non de omni loquuntur anima. Neque enim quæ ratione carent: cogitationem habent. Idemque cogitationem atque mentem intelligit. Ita vt vitam indicet rationis participem. Neque plantæ sensum, aut rationem habent. Quapropter neque eos, qui vim mouendi secundum locum animæ concedunt: de omni anima loqui, nobis in memoriam adduxit.

OCTVAGESIMA QVARTA PARTICVLA.

SIN AVTEM aliquis & hæc concedat, & ponat mentem partem quandam animæ. Eodemque præterea modo & quod sentiendi vim habet: neque sic loqueretur uniuersaliter de omni anima, neque tota, neque de una. Id autem accidit & illi in Orphicis carminibus rationi. Inquit enim animam ex toto ingredi, dum spirantibus fertur a uentis. Haud pote tamen est plantis id euenire, neque animalium quibusdam: siquidem non omnia spirant.

OCTVAGESIMA QVINTA PARTICVLA.

ID AVTEM fefellit eos, qui ita acceperunt.

EXPOSITIO.

Quandoquidem fabulosius, vt ipse dixit, Pythagoræi vel quæ ratione carerent, animis videbantur rationem habentibus viua reddere: nonnullique vel ipsas plantas, vt Empedocles. Hac autem ratione & quod vim mouendi secundum locum habet: & quod sentiendi, quodque præterea intelligendi omnibus animis conuenire potuisset: ideo inquit, siquis vel hæc, quæ absurda sunt, concedat: ita, vt cuiusque animæ pars sit: quæ intelligendi, & sentiendi vim habet: neque sic loqueretur uniuersaliter de omni anima. At pro eo quod dixit de omni: quia quadam ratione dixit de omni, ideo fere exponens subdidit. Neque de tota, neque de vna. Quippe cum vnaquæque & alias habeat vires: de quibus illi nihil dixere. Patet autem, quemadmodum & qui ex respiratione animam ab animalibus duci dixerunt: haud de omni intelligunt. Neque enim omne animal, neque ex plantis vlla respirat. Orpheus autem visus est respirationem uocare conuenientiam illam corporum erga uitam. Causas autem illas omnino mouendi vim obnentes, uentos. sine quibus istæ quæ particulares sunt: nunquam corpora, apta, animata reddere possent. Id autem fefellit inquit, & est illud nõ omnia respirare. fefellit inquam eos: qui arbitrati sunt uere omnia uiuentia ex respiratione animata reddi.

SIQVIDEM oportet animam ex elementis facere, nihil, oportet ex cunctis. Sufficit

Sufficit enim altera pars contrarietatis ad seipsum iudicandum, & oppositum. Namque recto & ipsum, & obliquum cognoscimus. Iudex namque utriusque regula. Obliquum uero neque sui ipsius, neque recti.

Quod quidem non ex elementis ea constat animæ proprietates: quæ, quo cognoscatur, in ea, quæ cognosci debent, dirigitur: sed formalis sit, atque principatum obtinetis supra ea, quæ cum materia sunt: & vniuersæ speciei, tanquam indiuisibilis: unde & hæc quoque inter se iungat, quæ in animatis reperiuntur elementa: iam a nobis determinatum fuit. Nunc autem illud Aristoteles addit: quod licet ex elementis ipsam constituere oporteat: quo hoc pacto cum iis, quæ cognosci debent seruetur affinitas: haud tamen ex omnibus oporteat. Namque alterum contrariorum sufficit ad seipsum contrariumque iudicandum. Id autem, ut opinor, haud simpliciter verum est: sed cum alterius priuatio sit. Namque forma priuatio cognoscitur: quemadmodum sanitate ægritudo. Quandoquidem omnis priuatio in significatione posita est imperfecta illius formæ, cuius est priuatio, & simul absentia est perfectionis ipsius formæ. Ex notione itaque formæ, & eius significationem, & absentiam quoque cognoscimus. Quando uero ipsæ formæ contrariæ fuerint, quoniam pacto altera alteram cognoscimus? cum utraque proprietatis causam afferat: & non ex aliqua alia: sed ex se cognoscatur. Verum consuevit Aristoteles frigidum calidi priuationem dicere. Si itaque hæc quispiam statuatur elementa, conuenit sibi ipsi dicens, satis superque esse si calidum in anima sit: ut & contrarium quoque cognoscatur. Id autem indicat, exemplo quoque utens: recto scilicet, tanquam forma: obliquo autem tanquam priuatione. Unde obliquum neque sui ipsius, neque recti uult cognoscendi vim habere: rectum uero utriusque. Si itaque tanquam forma, & ipsum quoque obliquum sumptum fuerit, ut quod circuli effingendi vim habet: recta illa regula haud tanquam id cognoscatur, quod circuli effingendi vim habeat: sed solum quod non rectum. Quoniam mensura circulari ei conuenienti, & ipsum circulare cognoscimus secundum se, & ipsum rectum, tanquam non circulare. Vult autem ex his Aristoteles indicare, cognitionem actionem quandam esse, quæ a forma sit.

OCTVAGESIMASEXTA PARTICVLA.

ET IN uniuerso præterea quidam ipsam mixtam esse, inquirunt.

EXPOSITIO.

Licet in primis ei propositum sit vel a principio de anima mortalium animalium loqui: attamen & de cœlesti quædam iam uerba fecit, quod scilicet, sine magnitudine sit: quod intelligens, quodque separabiliter corpori adsit. Non autem coniuncta sit, ut Plato dicere uidetur. Nuncque qua ratione, quæ in totis elementis reperiuntur animæ, dum adsunt, illa uia efficiunt, demonstrat. Quoniam haud quia mixtæ sint: quemadmodum nostræ: quæ uel ipsæ extenduntur, atque in corpora fluunt: atque eorum sunt. Et quia haud primo illis cum materia existentibus eorum apparentibus adsunt corporibus. Quemadmodum neque nostræ capillis, aut ossibus. Unde neque animal secundum se aer est: & tamen uiuit, cum anima sit. Ex quibus simul quidem, quod ex his animis cœlesti illi cedit demonstratur. Quippe cum uel ad elementa usque illa quæ gigni, atque corrumpi possunt, perueniant: quæ in omnibus sui ipsorum partes existunt. Similiter quoque quod ex eis nostrarum respectu, superet, ostenditur. Quandoquidem sui ipsarum illæ sunt: & elementa uia efficiunt. Inclinationem namque in corpus mixtio indicat. Quapropter & in uniuerso dixit: quippe cum & in partibus mixtio sit.

VNDE forsitan & Thales arbitratus est omnia Deorum plena esse.

Quod quidem omnia plena deo sint efficiente, benigne dirigente, continente cuncta, nemo dubitare posset. Verum haud id indicat: neque illud forsitan propter hanc causam di-

xit. Sed illud mixtam esse respiciens. Hac enim ratione forsitan & Thales arbitratu est, omnia Deorum plena esse: quia ipsi mixti sint: & id absurdum est.

ID AVTEM habet quasdam dubitationes. Quam quidem enim ob causam, cum in aere, aut igne sit anima, non facit animal. In mixtis uero, & propter hac in his præstantior esse apparet.

Dubitationibus, quemadmodum consuevit, eorum quæ proposita sunt, ueritatem Aristoteles diiudicat. Ex quibus una est: quam ob causam corpus nostrum, quod compositum est: animæ præsentia efficiatur: ignis autem minime: quia præstantiori tamen anima, uiuum effici uidetur, & reuera uidetur. Siquidem totum nostrum istud corpus corruptibile est: ille uero ratione partium tantummodo. Ac si ex his alterum particulare existit: alterum totius rationem obtinet. Si itaque, quod totius rationem obtinet, eo nobilius est: quod particulare sit: & quod ex eo, quod totius rationem obtinet perpetuum, eo nobilius est, quod omnino corruptibile: animæque conuenienter corporibus adsunt, ut & iam determinatum fuit: patet, quod anima illa, quæ ignem uiuum reddit, nostra præstantior est. Qua itaque ratione animal non est: uel ex una hac causa, quia præstantior eius anima existit. At primo quidem ex Platonis sententia, haud ibi ex anima, & corpore adest compositio. Sed anima in seipsa manente, eius efficitur illud corpus. Animal autem in compositione constitutum est. Secundo autem loco illud dicendum est: quod is qui ignis apparet, nequaquam illius animæ præcipue uehiculum existit. Sed præstantior quidam: qui & ipse ex celesti illa constitutione, licet secundo loco constituitur. Sin autem id & in nobis aliquis reperiri dicat: ei omnino sciendum est & in nobis quoque præstantius illud uehiculum repertum iri: uerum una cum anima in mortale corpus extensum. Ita ut ex omnibus perficiatur. Ab illisque pendet, quod ipsius præstantioris apparet, & per id, uel ipsum uiuum efficitur. Haud tamen ambo ad unius absolutionem spectant. Neque igitur ex omnibus perficitur, quod secundum se animal apparet: cum non sua ex perfectione, sed quia quod præstantius tetigerit, uiuat. Et quia omnino tanquam particula. Licet aliquis concedat, unum ex omnibus fieri.

Responsum
ratiæ dubi-
tationis.

INVESTIGARE nanque aliquis posset, & propter quam causam, quæ in aere anima, iis, quæ in animalibus præstantior est, atque immortalior.

Haud, utrum sit præstantior inquiri: sed propter quam causam sit. Nanque dictum fuit, quemadmodum uidetur præstantior. Neque in dubium reuocatum nunc fuit, propter quam causam uidetur: sed propter quam causam sit. Quippe cum sit: causa uero communiter inquiri debeat: atque adeo quadam iam ratione ab eo dicta fuerit: cum steterit aduersus eos, qui ipsam mixtam esse inquirunt: & quia ignem nequaquam animal appellat. Perspicuum nanque est, quod cum propter separabilem illam actionem cum corpore non misceatur: neque compositum aliquod cum eo perficiat: ea præstantior est, quæ miscetur: quæque unum quoddam cum eo absoluit. Atque hæc causa est præstantioris: quia scilicet seiunctim, ac nullo ad deteriora delapsu pendentia illa corpora uiua reddit. Immortalior autem existit, non mortali ea, quæ in animalibus reperitur. Quod nanque immortalius, ut albius albo albius, Sed immortalior, quia iuxta præstantiores immortalitatis terminos illorum, quæ tota sunt, anima collocata est. Vnde & Plato ambigue cum immortalibus nostras nominat animas: ac multo magis ipsam uitæ formam, Deumque esse dicit immortalē.

OCTVAGESIMASEPTIMA PARTICVLA.

CONTINGIT autem utroque modo absurdum, ac præter rationem.

EXPOSITIO.

Nanque dicere ignem, aut aerem animal esse, ex iis est, quæ præter omnem rationem

nem

nem sunt. Quia compositum est animal ex anima, & corpore. Quæ profecto anima inmixta sit: & a seipsa recedens ad illud vergat. Quo itaque pacto id præter rationem? Non quia totus ignis, aut aer non viuat: sed quia illorum, quæ tota quædam sunt, animas eodem modo reddunt extensas, atque nostras: ac nunquam dissolui volunt, vt & nostræ dissoluuntur: sed speciatim id eis concedi asserunt. Quod absurdum est. Ac perspicue de cœlesti anima dictum fuit: quia id consequens eorum opinioni est: qui ipsam cum corpore connectunt.

NANQVE dicere animal ignem, aut aerem ex iis est, quæ magis præter rationem sunt. Et non dicere animalia cum anima insit.

Omnino nanque animal est, quod ex corpore, atque anima inexistente constat. Patet enim quod non manet adhuc separabilis, si corpori inhæret: atque vna cum eo viuit, & agit. Vnde illud seruandum, atque memoriæ commendandum est, quod ipsam inesse fatetur: verum separabiliter inesse. Atque ipsa quidem tota viuere ponendum est: haud tamen viuere propter eas causas, quæ iam adductæ sunt.

OCTVAGESIMA OCTAUA PARTICVLA.

ABSVRDVM existimare autem uisi sunt, animam esse in his. Quoniam totum cum particulis eiusdem speciei.

EXPOSITIO.

Causam affert, propter quam multi in errorem compulsi sunt: & tota ita viuere dicunt, vt in ipsis anima insit: licet haud separabiliter uiua reddat. Quia enim partibus similem aerem hunc, qui in nobis est, cum toto viderunt: arbitrati sunt eodem modo, a similiq; anima id, atq; illum animatum reddi. Inesse itaque & illi, quemadmodum & huic animam dixere. At absurdum quod ipsis contingit, confestim infert.

QVARE necessarium ipsis dicere & animam eiusdem speciei cum particulis esse.

Si enim cum toti aeri anima inhæreat, ipsum viuum reddit: habebit & illa particulas, quæcunque particularum, hoc est, particularium corporum sunt. Erunt etenim eius particulae, & quæ tanquam instrumento utitur: neque solum quæ separabilis: sed & quæ sentiendi, atque cogitatione concipiendi vim habet, & ira, & cupiditas. Opus nanque his est, animæ illi, quæ non separabiliter uiua reddit: sed ipsis inest corporibus. Erit itaque eiusdem speciei anima illa, quæ totius aeris, & quæ particulae alicuius.

SI QVIA recipiant aliquid continentis in animalibus animata animalia fiunt. Sin autem aer quidem dissipatus eiusdem speciei. Anima uero dissimilium partium. Quod aliquid quidem eius inerat patet: aliud uero non inerat. Necessarium igitur ipsam, aut similitum partium esse: aut non inesse in quacunque particula uniuersæ. Manifestum itaque ex his quæ dicta sunt: quemadmodum neque ipsum cognoscere inest animæ: quia ex elementis sit: neque moueri ipsam pulchre, neque uere dicitur.

Si particula quæpiam animæ continentis accepta, ceu omnem vitæ proprietatem habens: quam & illa habeat: diuisa autem ita, vt in particularius corpus circumscribatur: quemadmodum & aeris particula, omnem habens qualitatem: quam & totus aer: superatur solum, quia particularis sit: si itaque ita sese habeat & anima ea, quæ in animalibus est erga eam, quæ in totis elementis, eiusdem speciei cum illa esset. Quando igitur

næc non solum intelligendi, sed & patiendi quoque facultatem habet: & illa quoque eodem modo se haberet. Sin autem hæc absurda sunt: quia totorum animas facile pati posse cogamus: & aliquando dissolui: atque illis particularibus similes facimus: quæ interdum in id, quod deterius feruntur: & ut propter hæc in sola illæ constiterint intellectio: patet quod non eodem modo totius aeris anima se erga particularem habebit: quemadmodum ipse aer erga proprias partes. Ipse quidem enim aer eiusdem speciei cum illis est. Anima vero diuersarum formarum cum partibus totius est. Sin autem id verum est, alterum quidem ipsis profecto inerit: alterum vero non inerit. Verum quoniam haud omnino ambigua anima totius eius respectu, quæ partium, aliquid commune habebit. Licet id commune sit, ut quæ ab vno originem ducunt. Ac quando abundat passionibus anima, quæ in partibus reperitur, alterum quidem ipsius animæ inest in totis: alterum vero non inest. Sola namque intelligendi vis. At licet in totis quoque ipsa insit: nequaquam tamen fieri potest, quin & ipsa patiendi vis insit. Quapropter recte concludit, aut similitum partium. Habebit enim & quæ tota, & quæ partium eadem. Aut non inesse in quacunque particula vniuersi. Vbi per vniuersum non acrem totum Aristoteles intelligit: sed mundum. Quippe cum ea, quæ in compositis, & in animalibus insit: propter coniunctionem illam cum corpore: quæ non sine ordine, atque inclinatione, & impetu in corpus fit. Ea vero quæ in cælo reperitur, & in totis: quæ sane tota, vniuersi partes vocauit non inest: sed separabiliter ea viua reddit. Hac itaque ratione potius mihi visum est Aristotelica verba dirigere: quæ ita interpretari, ut deprehendat, elementa tota viua carere.

OCTVAGESIMANONA PARTICVLA.

QUANDO autem sane ipsum cognoscere animæ est, & ipsum sentire, atque opinari: prætereaque ipsum cupere, atque cogitare, & omnino appetitiones. Fit etiam motus secundum locum animalibus ab anima. Prætereaque & accretio, & vigor, & diminutio. Vtrum toti animæ horum unumquodque inest.

EXPOSITIO.

Quod inuestigandum proponitur est, vtrum vna sit in vnoquoque animali anima, aut multæ. Quandoquidem & actiones eius multæ, multarumque formarum sunt. Ac si vna, vtrum composita ex pluribus substantiis: aut simplex quidem, sed quæ multas habeat potestates: vnde & multitudo illa actionum proueniat. Neque enim sane multæ dissipatæ erunt substantiæ: & quæ haud vnus sint animæ perfectiones. Quoniam sane quemadmodum corpus vnum, atque ipsum quoque animal est: necessarium & animam quoque vnam esse. Præterea vero vnum quod dicit, ego intellexi, & sensi, & concupiui, & appeti, nequaquam esset: nisi aliquo pacto vna anima esset. Quod itaque vna sit, perspicuum est. An nunquid simplex secundum substantiam, cum potentiis multiplex fiat: aut & secundum substantiam multiplex? Eius namque quæ simplex sit, forsitan & potentia, & actio simplex est. Quemadmodum & eius, quæ rationis particeps, rationis particeps. Aut & substantia multiplex. & si hoc, vtrum semper quod intelligendi vim habet in nobis, vna cum eo, quod patiendi, atque nutriendi facultatem obtinet insitum sit, aut in accessu illo ad corpus hæc præterea assumit, atque ita vna ex pluribus animalibus composita est, Quemadmodum & anima vnum fit animal: licet non semper nos inhæreamus, sed aliquando. Ac si ita serres habeat: profecto præexistentibus diuersis vitis, fit aliquando coniunctio, licet nonnullæ interdum fiant. Quod si semper existant, vtrum & reliquæ propter mentem a corpore separentur inuestigandum: aut mens ipsa inseparabilis a reliquis sit. Pertinet præterea caput id, ut & quoniam pacto corpora viua reddantur, intelligamus. Vtrum scilicet ab aliqua tota potestate, aut ab quibusdam illius potestatibus. Et si a tota, utrum ita, ut iuxta aliam alii adsit particulæ, aut tota ubique reperiat. aut utrum tota secundum omnes: aut tota quidem.

quidem, sed non secundum omnes. Neque enim sanie & iuxta eas, quæ separabiles sunt. Plato quidem igitur manifeste post vitam illam rationis participem, quam etiam immortalem vocat, eam, quæ patiendi vim habeat, quam mortalem vitæ formam ducit, adtexi inquit. Haud tamè iecus, ut opinor, atq; Aristoteles. Qui separabilem quidem nouit: & quæ neq; tanq̄ instrumēto iplo corpore vteretur: neq; vllam corporis particulam continentem: aliquandoq; recedentem illo extrinsecus impetu: atq; in substantiam actionem contrahentem: atq; separatam hanc solam, id esse, quod vere sit, ipsum nequaquam latuit. Aliam vero vitam ineparabilem cōfessus est: atq; vna cum corpore semper agere voluit. Neq; enim animæ sunt, sed vtriusque, & perturbationes, & huiusmodi opera. Ut sensus, vis, indignationes: & quæcunque vires rationis participes corpore vtuntur coadiutore. Quas etiam discurrendi vim habere asserit. Cum non secus, atque separabiles illæ scientiam pariendo contemplantur, atque intelligant. Nulla igitur profecto ex iis, quæ in ambobus collocatæ sunt, in perfecta, atque absoluta separatione permanet. Neque enim omnino seiuncta ac separata esse potest. Quandoquidem perspicue dictum fuit de intellectu. Seiunctus autem est, solum id, quod vere est: ita ut solum ipsum intelligens relinquatur. In illo autem accessu intellectus ad ea, quæ extrinsecus: uitaque ea, quæ non sine eminentia, coniunctio illa cum aliis prodit. Sed coniunctio ista, haud cum continuitate est: cuiusmodi quæ corporatarum partium: sed quæ sine corpore quadrat: cum impartibiliter hæ inter se iungantur: atque una impartibilis tota perficiatur. Quemadmodum albi, atque nigri aspectus unus est: qui iuxta duas rationes simul agit. Licet totus, atque unus iuxta duas illas ambas rationes sit: ceu is, qui in tempore impartibili duo simul comprehendit. Sin autem ita cum corpore anima colligatur, ut ex ambobus unum fiat animal: multo quoque magis concedendum est, id non sine coniunctione uitæ ex diuersis fieri formis. Licet illæ quidem inseparabiles sint: hæcque separabilis: sed ita, ut ex distantia a seipsa, atque inclinatione erga ea, quæ extrinsecus sunt, inseparabilis quodam pacto reddatur: atque cum illis conueniat. Ac communes quidem actiones ex seipsa tota agit: separabiles autem iuxta seipsam: uel id obtinens, quod aliarum respectu seiunctum. Nunc itaque Aristotelicam dictionem assequamur. Cum ille nanque distinxerit animæ uim cognoscendi habentes actiones ab iis, quæ appetendi facultatem habent: cumque uarias utraq; esse demonstrarit: illas quidem, ceu opinandi, & intelligendi, atque sentiendi uim habentes: has uero ex eo quod rationis, & quod perturbationis particeps est. Cupiditas nanque appetitus, uim patiendi habens est. Rationis autem particeps ipsa uoluntas. Cumque præterea eas Aristoteles admouerit: quæ mouendi secundum locum facultatem habent: & gignendi uim obtinentes: inuestigat utrum toti animæ horum unumquodque insit, & omni: iuxta quam intelligimus, & sentimus, & mouemur, & aliorum quodcunque facimus, atque patimur, aut particulis quibusdam diuersa. At quando ipsum quidem intelligere, eius animæ proprium est, quæ intelligendi vim habet: maximeq; quod stabile, atque firmum, ita ut in substantiam actio contrahatur: aut & quod iam non sine quadam eminentia existit: quatenus neque tanquam instrumento iplo utitur corpore: neque simul visum, phantasiamve comprehendit: licet ipsam insequentem, tanquam umbram habeat: ipsum uero quidpiam intelligere: quod patiendi vim habere philosophus inquit, vna cum phantasia fit: ideo de hoc nunc loquens ipsum distinguit a priori illo: dum nos esse ait, qui intelligamus, ita inquitens.

Intelligere
duplex.
Primum.

Secundum

ET OMNI intelligimus, & sentimus, & aliorum unumquodque facimus, atque patimur: aut particulis diuersis diuersa. Et ipsum præterea uiuere, utrum in aliquo horum est: aut & in pluribus, aut & in omnibus, aut & alia aliqua causa.

Nos nanque qui compositi sumus, & intelligentes, & sentientes, haud iuxta illud prius intelligere id agimus. Proprium nanque illud est uitæ illius, quæ separabilis existit. Quoniam itaque ipsum compositum etiam intelligit: qua sane intellectione intelligit, etiam sentit: & reliqua simul facit, atque patitur. (Propter uiuacem nanque ætionem facere dicitur unumquodque: propter corporeum uero motum pati.) patet, quemadmodum toti animæ, quæ ex omnibus uitis contexta est, horum unumquodque inerit. Quæ nanque tota est, compositum totum determinat. Totum autem est, quod sentit, intelligit, atque appetit. Quandoquidem et unum omnia facit. Ita ut eorum similitudinem, atque diuersitatem cognoscat. Toti quidem igitur unumquodque inerit: sed alias secundum aliam uitam agentis. Neque enim iuxta eandem nutritur, atque sentit: neque sentit, atque intelligit. Ipsumque uiuere et aliud quidpiam secundum unumquodque, ut iuxta id, quod sentiendi, atque intelligendi, atque nutriendi uim habet. Quandoquidem unumquodque haud simpliciter uiuere est: sed adiecta differentia. Quapropter ita aliud est, ut ipsum animal, ab eo animali, quod rationis particeps sit. Atque in uno quolibet est animali, atque in omnibus simul, quod ex seipso est, ita ut exciteretur, ac quasi ferueat.

NONAGESIMA PARTICVLA.

DICUNT autem quidam diuisibilem ipsam esse: & alio quidem intelligere, alio autem appetere. Quid itaque sane continet animam, si diuisibilis nata est? Neque enim sane corpus. Videtur nanque contrarium, potius anima corpus continere. Egressa nanque ipsa euanescit, ac putrefit.

NONAGESIMAPRIMA PARTICVLA.

SI ITAQUE alterum quidpiam unam ipsam facit: illud in primis esset anima. Oportebit autem rursum & illud inquirere: utrum unum, aut multas habens partes. Siquidem enim unum, propter quam causam non confestim & anima unum est. Sin autem diuisibile, rursum ratio inuestigabit, quid continens illud. & ita sane progreditur in infinitum.

EXPOSITIO.

Et illi itaque totam uolunt, & intelligere, & appetere: sed alio, atque alio. Neque id innuit, quod tota alio, atque alio: sed ceu diuisibilis, atque ceu particulis. Cum oportuerit, tanquam indiuisibilis dicere: atque ita, ut diuersæ uitæ indiuisibiliter inter se coniunctæ sint. Vnde & requirit quod contineat, haud iniuria. Partibile nanque omne cohibente indiget. Sin autem partibilis anima sit, neque seipsam, neque aliud aliquid continebit: quemadmodum neque corpus. Verum anima corpus cohibet. Ea nanque egressa euanescit. Impartibilis itaque est. Quoniam si ipsa quoque cohibente indiget, aut stabimus prope id, quod impartibile sit: & illud anima erit: aut in infinitum progrediemur.

NONAGESIMASECVNDA PARTICVLA.

DVBITARE autem aliquis possit, & de particulis eius, quamnam potestatem habet unaquaque in corpore. Si enim tota anima omne corpus continet, par est & particularum unamquaque continere aliquid corporis. Id autem simile est impossibili. Qualem nanque particulam, aut quo pacto intellectus continebit, difficile uel fingere.

EXPOSITIO.

Tota quidem anima secundum Aristotelem, & secundum eos, qui diuisibilem ipsam ponunt, corpus continet. Sed quemadmodum tota sentit ex ea sentiendi vi, quam nacta est. Quia quælibet vis impartibiliter vna cum toto hæret: neque cum distantia aliud aliquid existit: vt quod animo concipiendi vim habet. Ita continet quidem tota: sed iuxta eius inseparabiles vitas, propter impartibilem & harum coniunctionem in ipsa tota. Verum nequaquam iuxta intelligendi vim. Quod iis, qui partibilem ipsam ponunt, non conuenit. At licet ipsam partibilem aliquis esse concedat: atque ita totam simul extensam, vt totius complectendi vim habeat: erunt & partes cum partibus ita dispositæ, atque cum in ordinem redactæ: vt quæ cuique conueniat, eam continere valeat. Ita, vt & animata quælibet particula corporatæ particulæ continendæ facultatem adepta sit. Quare & intellectus quoque huiusmodi erit. Id autem vel fingere difficile est. Inseparabile nanque ab eo quod continetur, existit, quod proxime ac coniunctim continendi vim habet. Separabilis autem intellectus est. Et id quidem illius est, tanquam ipsum id illud continens. Id vero sui ipsius, seipsum intelligens, atque in seipsum conuertens. Præterea licet impartibile sit, quod partibilium cohibendorum vim habet: attamen circa ea diuisum est. Atque id non solum non in seipsum, sed ne præstantiora quidem erga illa conuerti potest: cum iam illud, quod continetur, subierit. Ille vero & illa præstantiora intelligit: atque illa possidet. Quæ itaque ratione impeditur ipsum intelligere a corpore? Quoniam corpus a tota anima iuxta inseparabiles illas vitas pendet. Propter istam autem connexionem, non solum iis, quæ ipso vtuntur: sed iis quoque, quæ ipso nihil vtuntur, affert impedimentum. Quemadmodum & de acu, multo antea dictum fuit.

Interrogatio.
Responsum

NONAGESIMATERTIA PARTICVLA.

VIDENTVR autem & plantæ cum diuidantur uiuere: & ex animalibus quædam insectis, ceu eandem habeant animam specie, licet non numero. Vtraque igitur particularum, sensum habet, & mouetur secundum locum, ad aliquod tempus.

NONAGESIMAQVARTA PARTICVLA.

SIN AVTEM non perficiunt, nihil absurdum. Instrumenta nanque non habent, ita, ut seruent naturam. At nihilo minus in utraque particularum cunctæ insunt particulæ animæ. Et eiusdem speciei sunt inter se, ac cum tota. Inter se quidem, quippe quæ non separabiles sint. Cum tota autem anima, tanquam diuisibili existente.

EXPOSITIO.

Et id quoque eam habet vim, vt demonstrat indiuisibilem coniunctionem plurimarum substantiarum, atque viuacium potentiarum, quæ in vnoquoque sint. Particulæ nanque eius, quod tanquam diuisibile affertur, licet quadam ratione iunctæ inter se sint: attamen proprium vnaquæque situm habet, quemadmodum oculus, & nasus. Vitæ vero ita iunctæ sunt: vt & vnicuique corporis particulæ omnes interdum adsint: cum aptæ scilicet ad omnem receptionem illæ fuerint. Plantæ nanque ramus totam habet vegetandi vim obtinentem animam: quæ nutriendi, augendi, atque generandi facultatem obtinet. Ac cum quædam animalia insecta in duas diuiduntur partes, vtraque particula ad aliquod vsque tempus, & mouetur, & sentit. Patetque, quemadmodum etiam nutritur. Neque enim sine hac reliquæ adsunt. Dilucidumque existit,

quemadmodum non solum specie, sed numero quoque, ut iam diximus, vita illa tota impartibilis in vno quoque impartibiliter adest: cum illorum particulae ad indiuiduam illam vitam aptae sint. Siue coniunctae eae inter se sint, siue disiunctae. Verum cum in iis, quae disiunctae sunt: haud in ambabus sint salutis instrumenta: quae principatum obtinere dicuntur: ideo haud datum est, diu ipsam animam numero in ambabus illis reperiri. Nanque in plantis radices numero diuersae sunt. Sin autem extremae istae vitae impartibiliter inter sese simul existunt: multo magis, quae praestantiores etiam eiusdem sunt speciei, ut ipsae animae inter sese, ac cum tota. Animas autem nunc appellat, non illas, quae in pluribus sint animalibus: sed diuersas illas vitas, quae in vno quoque reperiuntur animali. exempli gratia, vegetandi vim habentem, sentiendi, ratione utendi. Hasque & inter se, & cum tota eiusdem esse, consimilisve speciei inquit. Non quia quod vegetandi, quodque sentiendi facultatem habet specie idem sit: sed propter inseparabilem illam inter se cohaerentiam. Quippe cum vnumquodque vitae forma vna cum aliis sit: ac propter hanc causam unumquodque etiam quodam modo omnia sit. Quoniam & quod vegetandi vim habet, eam obtinet facultatem, ut nutriat, atque gignat illud instrumentum nostrum quod sentire, atque ratione uti ualeat. Atque huiusmodi quod sentiendi vim habet, erga id, quod ratione uti potest. Arte itaque perficitur & uisus, & auditus, & tactus, & phantasia rationem exaudit. At cuiusmodi est, ut vim quodam pacto habeat nutriendi. Indicio autem esse potest appetitio, atque oblectatio nutritionis, cum utraque sentiendi vim habeat. & uis illa rationis particeps, quae utranque fere participat. Iuxta uitam nanque eam, quae in id quod mortale progreditur: cum illis amicitiam inuit. Vnde haud huiusmodi intellectio absque uiso, seu imaginatione existit. Hac itaque ratione inter se consimilis sunt speciei, quia simul omnes indiuisibiliter in animalis constitutione consistant. Toti uero animatales sunt, ceu diuisibili secundum accidens, inquit, existenti: ut Alexander exponit: cum diuidatur, quia corpus diuiditur: ita, ut in utraque particularum tota appareat. Verum id eam habeat vim, ut demonstret particulares eiusdem esse speciei cum tota: haud tamen iccirco modum significat: quo scilicet pacto sint eiusdem speciei. Id quod, illa particula, quippe quae, indicat. Potius quidem igitur esse intelligendum est: quoniam non tanquam simplex: sed tanquam ea, quae ex illis perficiatur. Atque ita perficiatur, ut & diuidi quoque possit. Cum omnium confessione intellectus a reliquis separetur: forsitanque & illa quoque anima, quae sentiendi vim habet, ab ea, quae vegetandi. Si tamen primam subsistentiam non in corpore habeat: quod nutritione indigeat: sed in praestantiori quopiam. Illud autem notum est: quemadmodum illa nostra vegetandi vis huiusmodi est, ut cum sensu, atque ratione cohaereat, & quae sentiendi vim habet cum ratione. Quapropter haec quae in nobis sunt, neque omnino eadem sunt cum vegetante illa vi, quae in plantis reperitur: neque cum vi ea uegetandi, ac sentiendi, quae in iis animalibus extat, quae ratione carent. Haec enim quae in nobis sunt, rationem fere quodam pacto participant. Illa uero ut ad aliquam cum ratione asfinitatem perueniant, fieri non potest. Aristotelis autem dictio, qua scriptum est, inter se quidem, quippe quae non separabiles sint, cum tota uero anima tanquam diuisibili existente, inordinate collocata fuit. Quoniam ab animis ad particulas traducta est: & quoniam pro datiuo, utitur genitiuo. Nanque cum particula illa inter se in datiuo ponenda fuerit, in genitiuo apud graecos extat,

NONAGESIMA QUINTA PARTICULA.

VIDE TVR. praeterea & in plantis principium anima quoddam esse. Solam nanque hanc participant & animalia, & planta, & haec quidem separatur a sentiendi vim habente principio. Sensum autem nihil sine hac habet.

EXPOSITIO.

Cum animas appellarit diuerſas in nobis uitas: de ea quidem, quæ rationis particeps est, aut ea, quæ sentire potest, quippe cum illud, quod principatum obtinet habeant, & a forma ſtent, & propter hanc quoque cauſam animæ recte dictæ fuerint, haud quidpiam attulit. De uegetante uero, quod anima quoque ſit, declaratione dignum iudicauit. Nam primo ipſam principium eſſe prædixit: deinde id ipſum demonſtrat: ex eo ſcilicet, quod eam ſolam participant & animalia, & plantæ: & quia ipſa ſeparari poſſit a principio ſentiendi uim obtinente. Nihilque abſque hac ſenſum habeat. Senſum ſcilicet qui pati poſſit: & qui ex ſenſorii percuffione exciteretur. Ex quibus ſatis ſuperque uegetante uini a forma ſtare, principatumque obtinere confirmatur. Si nanque omnium conſeſſione uitis illis adhæret, quæ formæ locum obtinent, atque principatum habent, ipſa quoque principatum, atque formæ locum obtinere dicitur. Et ſi ſiue ne illis, atque ex ſe plantas perficit: eſſe quoque omnino perfecta quædam animata forma debet.

PRIMI LIBRI FINIS.

STVDIOSIORIBVS PRAESTANTISSIMI PHILOSOPHI

AC PERIPATETICORVM PRINCIPIS M. ANTONII

PASSERI AVDITORIBVS.

IOANNES FASEOLVS S. P. D.

SECVNDI huiusce libri initium praeclaram mihi occasionem praebere uidetur: ut quaedam uobis cum optimi condiscipuli agam. De quibus licet separatim cum aliquibus per saepe locutus sim: attamen quoniam nunquam antehac huiusmodi oblata mihi fuit facultas, eam nunc non praetermittam. Ad octauum namque iam anni finem uentum est: ex quo praestantissimum philosophum, ac his temporibus peripateticorum principem M. Antonium Passerum audiens, naturali scientiae operam do. Unde et naturalis auditionis, et horum de animalibus expositionem ter ab eo accepi. Quae eam sane ob causam, commemorare uolui: quo quae de huiusmodi rebus a me dicentur, ab eo dici perspicere possitis, qui et quae loquatur, nouerit: et quae cognoscat uere narrare possit. Multi namque cum sint Aristotelis interpretes: attamen duos ubique ferere locorum a clarissimo Doctore nostro, aliis anteponi, animaduerti. Quod haud ob id sane ab eo factum fuit, quod alicui addictus esset. Sed quia ueritati seruiens hos rectius in Aristotelis obscuris, abditisque sententiis sensisse, cognoritur. Quorum alter ille est, quem uix ob nonnullorum fastidium sine praefatione nominare audeo, Arabem autem illum significo, quem Auerroem uocant. Qui licet, si uerba spectare uelimus, obscurus, ieiunus, incultus, horridus, atque omnino barbarus dici possit: attamen is per saepe est sine quo uix ad ueram Aristotelicorum sensuum cognitionem peruenire queamus. Alter uero hic est, quem media in Graecia natum, mea nunc opera latine loqui uideatis. De cuius scribendi ratione illud tantum dicam: quod ut et philosophus, et interpret absque ulla dubitatione scripsit. Quapropter nihil sane mirum cuiquam uideri debet: si dum res difficillimas, ab hominumque notitia remotas inuestigat: in linguae elegantia, atque nitore haud omnino occupatus est. Licet neque hunc eam ob causam esse concedam, qui hac in re ullum subeat reprehensionis genus. Caeterum si res ipsas, rerumque notitiam tibi proponas, Dii boni, qui, quantum erit! Is namque est, qui uere Aristotelis scripta exponat: qui quae uir ille acutissimus nouerit uideat: qui omnem antiquorum uel Platoniorum, uel Pythagoraeorum disciplinam teneat: qui eos defendere ualeat: cuiusque denique opera non pauci Aristotelis libri, his in primis a nobis intelligi possint. Quare iam illud uobis persuasum esse debet: nullum esse, qui praeter hunc in manibus habendus sit. Alii namque omnes: Themistio tamen excepto, quem non in interpretum sed in autorum excellentiorum potius numero, propter diuinam, breuem, atque absolutam illam complectendi rationem colloco: duobus his, de quibus mentio facta fuit, cedunt. Verum et inter hos ita sese res habet: ut quicquid boni, in his praesertim de Anima libris, Arabs ille dixerit: de hoc sumpsit. Siquid uero rarum, atque nouum, nec satis cui adhaeretur dignum, adduxerit, illud suum sit. Quam sane ob rem, quo pacto, qui ibi tempus conterent, se praeter ea excusandos putent: non uideo. Cum iam eum, per quem ille recte dicit habeant: et ita habeant, ut nihil purum, atque sincerum, nisi elegans, ac nitidum in eo reperiri possit. Ibi autem omnia horride, atque barbare scripta: nonnullaque haud recte cum in Philosophia, tum in Aristotelicarum sententiarum expositione, extant inuenta. Huc itaque optimi, mihique carissimi adulescentes, huc spectate: huc mentem illam uestram, atque ingenii acumen dirigite: alios omnes negligite: simplicium unum uobis die, noctaque uersandum proponite. Vobis iam dux praestantissimus ipse noster Doctor M. Antonius existit: uobis hunc tradit: uobis commendat: uobis in coelum laudibus effert. Quicquid Auerroi haec enustribuit eam ob causam fecit: quia uos hoc carere uidebat. Quo namque uti non possis, licet habeas, attamen sine eo esse uideris. At is nunc Faseoli uestri opera latè nus factus est: et ita factus, ut per paucos forsitan antehac Aristotelis interpretes ita facti sint. Quare et in hoc uestram omnem operam collocate, et illum iam de manibus deponite. Cōfido enim si aliquid in hoc studiu posueritis, illud quam primum euenturum, ut tum praestantissimae, ac maximae in philosophia res notae fiant: tum ita tractentur: ut prisca, et graecorum, et latinorum splendorem referat. Quae huiusmodi nempe sunt, ut ubi ambo uideris, nihil praeter ea requiras. Haec itaque sunt, quae propter incredibilem quandam meam erga uos beneuolentiam, mihi hoc loco uobiscum commentari uisum est. Verum ne longior iam sim, ad rem ipsam accedo. Vos quo soletis si uero bonus literis incumbit: meque amate.

SIMPLICII COMMENTARIUM

IN SECVNDVM DE ANIMA ARISTOTELIS.

IOANNE FASEOLO PATAVINO INTERPRETE.

VM IN primo huius de anima tractationis libro, antiquorum opinio-
 nes historia profecutus Aristoteles sit: easq; in medium adduxerit: atque
 inde substantiam animam esse, atq; incorpoream habuerit: & quod alte-
 ra eius pars eiusmodi est, vt viuens ipsum corpus, quod mouetur, deter-
 minare possit: altera vero mouens sit: & quod anima quæ rationis parti-
 ceptus est, quædam habet actiones: quæ neq; tanquam instrumento ipso
 vtuntur corpore. Deinde vero cum & illud quoq; consecutus sit: quod
 anima principatum in primis obtinet & quod cognoscit non ex elemen-
 tari quadam conuenientia: sed ex huiusmodi conuenientia, quæ a forma stans, quæ co-
 gnosci debent, respicit. Cumq; præterea noster philosophus demonstrauerit, quid diuer-
 sum sit inter totorum elementorum, atq; animæ vim eam, quæ in particularia vergit: atq;
 vnam in vnoquoq; animam reperiri nobis etiam in memoriam reuocauerit: nunc ipse sua
 ex sententia ex hoc secundi libri initio contemplationem ordiens: & de omni mortalium
 animalium anima, tractationem hanc fieri volens, præcipue inuestigat quid commune
 omnibus animis sit: ex quo omnes sint, atq; dicantur, quæ mortalium, vt dictum fuit, ani-
 malium animæ. Verum quando neq; eiusdem speciei inter se sunt: neq; aliquid ipsis com-
 mune vniuocè inest: licet neq; omnino ambigue. Quandoquidem & vna quodam pacto
 animatæ vitæ significatio est: quæ scilicet intrinsecus mouendi vim habet. Non autem plu-
 res iuxta vnum quodq; singillatim: quemadmodum in iis, quæ pure ambigua sunt. Alia
 namq; significatio terrestris canis est, diuersa ab ea, quæ marini, & ab ea, quæ cœlestis exis-
 tit: & ab ea quoq; quæ conuulsionem significat. Præterea vero animæ, quæ acquiritur
 notitia, & vna est, & commune aliquid habens, variat in vnaquaq; forma: ita vt & iuxta pro-
 funditatem varietas non pauca facta sit. Quemadmodum sese habent, quæ ab vno, & ad
 vnum dicuntur. Vnde fit vt necessaria sit horum contemplatio, non iuxta id tantum, quod
 commune sit: neq; iuxta id solum, quod permutatum: sed secundum horum vtrunque.
 Quo, vt sese res habent, ita eas cognoscamus. Neq; enim quod commune absq; ea, quæ di-
 cta fuit differentia: neq; quod permutatum, atq; varietatem perpersum, absq; illo commu-
 ni, aut esse, aut exacte cognosci posset. Cæterum quando nostra cognitio, quæ diuisibilis
 est, non valet confestim a principio vtrunq; percipere: anteaquam speciatim vtrunque co-
 gnorit: ideo iure noster Aristoteles, quid commune sit, antea contemplatur: cum ita com-
 mune sit, vt quæ multis dicuntur modis. quemadmodum, quod est: quemadmodum bo-
 num: quemadmodum vnum: quemadmodum salubre. Nō solum enim, eorū quæ vniu-
 uoca sint, sed & eorum quæ ita communia existant, vna est scientia. Vt ipse quoq; philoso-
 phus nos in ea tractatione docet: quæ post naturalia in manus sumitur. Vbi & vnam exē-
 pli causa, ipsius vnius affert rationem: licet illud multis dicatur modis. Eademq; ratione,
 & in naturali tractatione vnam motus definitionem dat. Neq; id vlla vituperatione dignū,
 communem scilicet eorum, quæ multis modis dicuntur, afferre definitionem: quod hu-
 iusmodi quoq; est, vt vel necessario efficiatur. Verum quod in grauem reprehensionem
 incidit illud est: si communi contentus sis: neq; quod iuxta vnum quodq; propriū sit, ad-
 das. Ita vt & ex communi simul, & ex proprio vniuscuiusq; exactam adipiscamur notitiā.
 Cæterum anteaquam vterius progrediamur, illud quoniam maximi refert, iterū in me-
 moriam reuocandum: quemadmodum præcipuum nostri philosophi propositum est,
 de ea agere anima: quæ in mortalibus reperitur animalibus: quibus & nostra quoque ra-
 tionis particeps adscribitur.

Aiatē vitæ
 significatio.

Analoga hæc
 his rēbus di-
 cuntur.

QUONIAM aut quæ tradita sunt de anima ab aliis, quatenus unusquisque explicauit, antea dicta sunt. Nunc tanquam ex principio rursum reuertamur. Ac conemur determinare quid est anima: & quæ sit communitatis ratio eius.

EXPOSITIO.

Verba sane illa tradita sunt, non solum scriptis mandata fuisse significant: sed & accurate tractata. Quippe cum in tractatione apparuerit, & quod incorporea omnis anima sit: & quæ a substantia stat: & quæ principatum obtinet, tanquam ea, quæ cum forma existat: & quod impartibiliter iuncta sit. Nobis autem Aristoteles pollicetur se determinaturum, atque maxime communem animæ rationem traditurum. Ita, ut quæ omni animæ, de qua sermo est, communiter insunt, contempletur: quo postea, quæ vniuersi cuiusque propria admouere valeat.

SECUNDA PARTICVLA.

DICIMVS sane unum quoddam genus eorum, quæ sunt substantiam. Huius uero id quidem tanquam materiam.

EXPOSITIO.

Cum de ea sermo sit anima, quæ in mortalibus animalibus reperitur: quæ hanc omnium eiusdem est speciei erga omnem: neque eodem ordine solum inter se animalia diuidantur: sed & secundum profunditatem maxima sit in ipsis differentia: inuestigat Aristoteles, ut iam dictum fuit: quod communiter omnibus inest. Licet non vniuersum illud commune sit: sed quod iuxta vnamquamque formam variatur. Ita ut neque illud ipsum commune absque vlla varietate permaneat: non solum quatenus ad eas differentias spectat, quæ eodem diuidunt ordine: sed & in profunditate per magnam permutationem subeat. Quoniam & ipsum quoque commune secundum se diuersum efficitur: cum præstantius, aut ignobilius id ipsum sit, quod vere esse dicitur. Neque ita hæc diuisio sese habeat, ut in iis, quæ eodem ordine collocantur: cum hic iuxta illud ipsum, non autem iuxta differentias fiat. Nihil namque magis, aut prius, aut exactius color est, qui in albo, quam qui in nigro reperitur. Quod autem est, magis proprie, ac potius est in substantia, quam in aliis generibus. Et ipsum bonum magis proprie in diuina illa causa extat: quam in iis, quæ effecta sunt. Et ex iis, multo magis in sempiternis illis, quam in iis, quæ ortui, atque interitui obnoxia. Diuersum itaque redditum est, & quod in homine, & quod in equo reperitur animal. Licet id ab eis eius differentias factum sit, quæ diuidendi: non autem ab eis, quæ constituendi vim habent. Quapropter & non quatenus animal. Ipsum vero cœleste, & terrestre & quatenus animal, incorruptibile namque & corruptibile huiusmodi sunt differentia: ut quod est, diuidere possint: animalis autem constituendi vim habeant. Ipsum vero per se agens, aut non, differentia sunt, quæ illud constituere valent, quod est, & quod simpliciter, atque aliqua cum conditione appetendum ipsum bonum statuit. Quod itaque hac ratione commune, & in ipsis animis inuestigandum propositum fuit. Cum igitur substantiam omnem animam esse noster Aristoteles sumptis: quoniam vita anima est: & anima substantia: quoniam & ipsum quoque animal: id autem substantia est. Ita, ut ante ipsum animal vita quoque ipsa sit substantia: per quam, & qua ipsum animal determinatum est. Namque tanquam animal substantia est: & tanquam animal contrariorum suscipiendorum vim habet: cum eius corpus iuxta vitam contineatur. Cum igitur, ut dixi, ex his sumptis, animam esse substantiam: & non materialem: quoniam substantia materialis imperfecta est, iuxta obscurum, atque tenuem quandam formæ terminum, quatenus formarum recipendarum vim habet, subsistens. Opus namque est, quod formarum recipendarum vim obtinet, cum ipsis quandam habere conuenientiam: nequaquam tamen eas ipsas esse. Et viuax itaque materia, tenuem quandam habet cum vita conuenientiam, tanquam ea, quæ recipere valet. Vnde huic quidem potestate, animæ vero actu ipsum viuere adest. Anima ergo minime materialis animalium substantia

stantia est, neq; cōposita quoq; eorum substantia dici potest. Neq; enim primo: sed secundo, & ex uitæ participatione ipsum animal perficitur. Et omne compositum secundū formam est, atque hoc aliquid est. Ita, ut ipsa forma, & hoc aliquid, quod est, primo sit. Et ipsa itaque uita ante animal etiam substantia est: & uiuax substantia: non ceu ex participatione uiuens, sed ceu id ipsum, hoc est, uita existens. Hæc autem est animalium forma. Neque itaq; secundū materiā, neq; secundum id, quod animatum substantia ipsa aia existēs, ceu forma erit substātia. Substantiæ sane tanq̄ materiā alteram partē philolophus esse inquit,

QVOD secundum se quidem non est hoc aliquid. Alterum uero formam, atq; speciem, iuxta quam iam dicitur hoc aliquid, & tertium quod ex his.

Illud hoc, hanc habet uim, ut determinatam indicet permanentiam. Quod nanq; in circumscriptione quadam, atq; termino positum sit: quodq; fere sub sensum, atq; demonstrationem cadat, ex additione illius particulæ, aliquis, & quod particulare sit, indicare Aristoteles consueuit. Particulare autem est, quicquid compositum est. At nō quemadmodum forma, ea quidem particularis est: alia uero, quæ communiter eorum determinandorum vim habet: quæ eiusdem sint speciei, ut in aliis determinatum fuit. Neq; igitur materia, hoc aliquid est: quippe quæ indefinita sit, propter imperfectam substantiam suam, & potestate existentem: & quæ termini quidem recipiendi vim habeat: uerum haud adhuc determinata sit. Neq; forma. Ea nanq; terminus est, & perfectio, & prima, atq; secundū se substantia. At quod terminatur: & quod absoluitur, atq; perficitur: & substantia secundum alterum est, illa existit, de qua hoc aliquid dicimus. Quæ quidem substantia ex forma, tum quod substantia, tum quod huiusmodi sit substantia, cōsecuta est. Cum ex materia, quod indefinita quadam ratione sit, & quod potestate habeat. Omne nanq; quod ex materia componitur, ortui, atq; interitui subicitur. Et propter hanc causam, non esse, vel dum sit, dici potest: Quippe cum in eo, quod nunc sit, suum perfectum habeat esse: & ipsum quoq; antea non esse, ceu id, quod gigni potuerit: & ut postea non sit tanquam interire ualens. & ita utraque ex parte vim ipsius non esse nanciscatur. At ex forma tum ipsum definite, atque perfecte esse: tum ut huiusmodi sit, consequitur,

EST autem materia quidem potentia, forma autem actus.

Non sane materia potestate est: sed substantia potestate. Neq; ceu vnq̄ actu futura. Manet enim semper quod uere est. Sed ex illa recipiendi facultate perficitur: & ita substantia quædam tenuis, atque imperfecta est. Forma autem actus est, tanq̄ perfectio, & in perfectione suum habens esse: & ceu id existens, quod est: cōpositum in perfectione continens:

ET hæc dupliciter: altera quidem, ut scientia: altera uero, ut ipsum contemplari.

Cum formam quādam uel animam sit Aristoteles collocaturus: cumq; puram, atq; eā, quæ primo forma sit, impartibilem omnem nouerit: & ob hanc quoq; causam nequaquā actionem a substantia seiungentem: sed sua ex substantia actum existere. Cum animā ceu primo ab impartibili illo decidentem uiderit: & quæ distinctam habeat a substātia actionē: & ita, quæ neq; semper adsit, cū in corpus uergat, ideo dupliciter inquit formā esse. Haud eam tamen intelligens, quæ sine materia sit: neq; eam, quæ illorum determinandorū vim habet, quæ sine materia sunt. Sed quæ eorū, quæ ortui subiecta. Quorū aia non eādē semper agunt actionē. Et formæ oēs aliorum oīum variando tamen, determinandorū facultatē habent. Perspicue itaq; mortalium aialium aia, non in eo perficitur, quod agat: quippe quæ aliquando sit, & non agat: aut non eodē modo agat. Quapropter secundū habitum actus est. Nequaquā aut illa actio, quæ ex habitu fit. At in iis quæ sine materia sunt, eadē est cum ipsa actione substantia. Et in ipsa anima quoq; quicquid eius omnino separabile: licet secundo, atq; propter illam coniunctionem cum mente contrahat in actionem.

TERTIA PARTICVLA.

SVBSTANTIAE uero in primis esse uidentur corpora: & ex his naturalia. Ea nanq; aliorum principia.

Cum triplicem substantiam assignari: vnam quidem, tanquam imperfectam, ac nondum determinatam: quæ indefinita quidem existit: verum nequaquam ipsi termino aduersatur: atque adeo eius recipiendi vim habet, atque ipsum appetit. Alteram vero determinatam: sed non ex se: nam ex alia: eaque forma est: quæ & quod indefinitum, quadam ratione participat. Tertia vero tanquam primus terminus, atque perfectio existit: siquidem per eam compositum ipsum est: & siquidem actus ipsa forma est. Inuestigat igitur in quam ex his anima collocanda sit. Præsertim quia antea ipsam substantiam esse, ex iis, quæ ab ea determinatur, nobis ostendit. Nobis namque priora sunt: quæ naturæ respectu posteriora. Determinantur autem anima, tum animata, tum viuientia. Quod vero hæc substantiæ sint, ex eo confirmat: quod omnia naturalia corpora sint: quæ omnibus substantiis esse, perspicua sunt. Quippe cum neque in subiecto sint: & contrariorum recipiendorum vim habeant: & quia sensui quoque notissima sint. At videntur etiam mathematica nonnullis esse substantiæ: quemadmodum Pythagoræis, & quæ arte constant, vt multitudini. Exempli gratia lectulus, & nauigium: propter ligna scilicet, quæ ipsis subiecta sunt. At ita sese rei veritas habet: quod ex his sola naturalia corpora sunt: quæ & videntur, & existunt. Hæc etenim aliorum principia sunt: atque eorum in primis, quæ videntur: sed non sunt. & mathematicorum, tanquam eorum, quæ ex ablatione accepta sint. Eorum vero, quæ arte fabricata sint: tanquam illorum, quæ in naturalibus suum habeant esse.

EX NATURALIBVS uero, alia quidem habent uitam: alia uero non habent. Vitam autem intelligimus per seipsum nutritionem, & accretionem, & decretionem. Quare omne corpus naturale participans uitam, substantia esse poterit. Substantia autem ita, ut composita.

QUARTA PARTICULA.

QUONIAM autem est corpus tale, uitam namque habens: haud esse poterit corpus anima. Neque enim est ex iis, quæ de subiecto corpus.

EXPOSITIO.

Non habent sane uitam, quæ diuisa sunt ab elementis, & quæcunque mortua sunt. Aguntque, quæ ipsam habent: nequaquam tamen ceu accidens quoddam ipsam participantia: quemadmodum lignum lecti formam participat. Substantiæ namque ipsa viuentia sunt. Vnde substantia ipsa quoque vita est: atque ea præstantior, quæ corporata est. Siquidem per se continentur corpora illa animalium instrumentaria: & contrariorum recipiendorum vim habent. Aliaque præterea ratione viuens ipsum corpus magis substantia est, quam id, quod anima caret: quia viuentia & ex se ad actionem excitantur: & vt substantias gignant, facultatem habent. Tum substantiæ itaque, tum multo magis substantiæ viuentia sunt, quam ea, quæ anima carent. Quare & ipsa quoque vita, iuxta quam viuentia existunt, substantia, & primo, & secundum se substantia est. Et adhuc magis illa iuxta quam, aut a qua uita ipsa redduntur viuentia. Anima uero illa est iuxta quam: & in primis ea a qua. Ea enim iuxta quam particula est animæ, aut spectrum animæ. Ipsum uero mouens, quæ proprie anima est. Vitam autem appellat nutritionem per seipsum, & accretionem, atque decretionem. Non quia in his solis ipsum uiuere collocatum sit. Cum & appetitus, & sensus, & intellectus uitæ sint. Neque quia omne uiuēs harum particeps sit: sed sola mortalia. Quoniam neque nutriuntur, neque crescunt, neque decrescunt ipsa cœlestia. At quando animatorum Aristoteles, quemadmodum & Plato quoque proprium esse uult, ipsum intrinsecus moueri, postremam in his accepit uitam, demonstrans, & eam quoque motum quendam ordiri. Nutritio namque, & accretio, atque decretio, mutatio secundum qualitatem, atque quantitatem est. Quarum una implet, quod deficit, secundum vim suam: atque in quanto posita est. Altera uero abundeque aduehit, atque addit. At tertia utroque modo adimit. Cæterum fit quidem & in iis, quæ anima carent additio, atque ablatio. Verum cum ex seipso fiat, tunc animatorum proprium. Ipse namque ignis, qui comburendi

comburendi vim habet, & permanet, & maior fit: quia scilicet diuidatur: atque alius alibi collocetur: cum alibi quoque alia ratione ardentem materiem occupet. Vnde neque nutritio, neque accretio hæc dici potest. Neque enim permanet, qui a principio ignis aderat. Sed ortus, atque interitus ignis est: cum alius quidem corrumpatur: alius autem fiat: dum ab alio priori semper qui deinceps sequitur, fit. Cereæ vero pilæ, si in superficie paruū quid admouerimus: priorem quidem magnitudinem augebimus: cum tamen illa cera nihil, quo ad accretionem agat: sed solum patiatur: neque per eam ipsam totam præterlabatur. At si aqua quoque sit: quæ quantacumque erat, remaneat: maiorque fiat, quia quæ prope ipsam posita sunt, putrescant, in aquamque conuertantur, neque nutritur, neque augetur. Neque enim confirmatur quæ iam est: sed alterius hic quoque accidit ortus. In plâtis vero, atque omnino in iis, quæ nutriuntur, vis illa quæ nutritionem trahit intus est: & quæ ipsam alterat: quæque iis adiungit particulis, quæ intus existunt: & quæ eas ipsas totas, per totas corroborat. Viuunt itaque hæc, quoniam intrinsecus ipsum mouens existit, atque id, illa particula, per seipsum indicat. Namque in extrema illa vita non solum illud est, quod viuaciter mouetur: hoc est, quod nutritur, & augetur, & diminuitur: sed & ipsum quoque mouens: & vis illa, atque substantia, quæ hæc ipsa peragit. Ipsum quidem igitur viuens corpus substantia est: tanquam composita substantia ex corpore & anima. Anima vero prope vitam posita est, non iuxta corpus. Neque enim animatum illud corpus est, quod vita priuatum fit. Nondum autem, animam nomino.

POTIVS autem tanquam subiectum, & materia. Necessarium itaque animam substantiam esse.

Neque enim quemadmodum substantia accidentibus, ita corpus vitæ subiicitur, sed eum materia formis. Quæ scilicet actu determinatur, atque absoluitur, perficiturve ab eis. Quæ propter cum dixerit tanquam subiectum: quo indicet, qua ratione subiectum, addidit & materia. Haud sane iuxta compositum anima est: quandoquidem iuxta ipsam: non autem ipsam et animatum est.

TANQVAM formam corporis naturalis, potestate uitam habentis.

Quandoquidem formam eam Aristoteles inuestigat: quæ communiter illi omni animæ inest: quæ in mortalibus reperitur animalibus: ideo non separabilem, neque eam affert formam: quæ sui ipsius est: sed quæ corporis determinandi vim habet. Ea namque omni animæ communis est. Et post formas anima existit. Substantia namque, quæ a forma stat, impartibilis est. Animata autem substantia vita quædam est conuoluta. Id quod actio illa, quæ rationis particeps est, indicat: cum a propria substantia quadam ratione recedat: & in seipsam tanquam in alteram conuertatur: & cum iis, quæ cognosci debent, non sine recessu quodam coniungatur. Post formas itaque anima existit. Verum ad eam adducitur causam, quæ formalis dicitur: quemadmodum & naturales omnes rationes. Anima namque terminat: & ex se confirmat, atque perficit illa: quæ ipsam participant. Vnde & actus quoque dicitur. Sunt igitur formæ quædam, quæ post illas primas existunt: quæque sui ipsarum omnino sunt: atque aliorum determinandorum vim habent. Quemadmodum naturales omnes formæ: & formæ illæ quæ animarum existunt. Qualis & illæ quoque intellectus est, cuius anima nostra particeps est. Verum naturalis quidem forma, licet non omnis viuax sit: differt ex impartibilitate ab anima. Ois namque forma impartibilis. Anima vero ratio quædam est circa viuacem formam constituta: quæ conuoluit multitudinem illam: quæ coniunctim in forma antea sumpta fuit. Illud vero quod separabilis animæ determinanda vim habet, est quidem & ipsum, haud omnino sui ipsius: sed ita, ut alterius ab anima fiat. Licet non corporis: sed animæ sit. Anima vero quæcunque alterius est, actus corporis omnino est, atque huius naturalis. Quandoquidem substantiæ causa est. Quod autem mathematicum est, nequaquam substantia est. Et naturalis non simpliciter: sed potestate vitam habentis. Iuxta namque animam, vita collocata est, & quod ipsius particeps esse debet: eam habere uim opus est, ut vitam recipere possit. Neque omnia naturalia simpliciter: sed ipsa uiuentia anima perficiuntur. Atque

anima actus est corporis: quod potestate vitam habeat. Nanq; mortale corpus iam viuens, potestate viuens est: quippe cum non innatam corpori, sed accedentem ex animæ præsentia tunc vitam recipiat: atque ex hac temperatione, atque instrumentorum constructione aptum reddatur. Et coelestis itaq; anima quoq; perpetui illius corporis determinandi vim habet: sed neq; in ipsum vergens: neq; ipse tanquam instrumento vtens. Atq; adeo forsitan coeleste corpus neq; potestate vitam habet. Neq; enim solum accedentem: sed & vna sua cum substantia confirmatam vitam habet. Quapropter alia quoq; ratione illud animatum est: ceu iam actu viuens: & ceu id, quod ex suo motu, quodam modo a seipso erga animam extendatur: & cum ipsum illius sit: non autem anima ipsius existat: sed sui ipsius illud reddit. Mortalium vero animalium anima, actus est naturalis corporis: cum tamen non forma, sed ratio existat. Rationes vero formales sunt secundo loco causæ. Actus itaq; ratio nis particeps anima est: & non sui ipsius: neq; quia in seipsa tota permaneat. Quæ aut tota ita perficitur: quia corporum determinandorum vim habeat: cum in seipsam non conuertatur: aut dum duplices habet vitas: ex impetu illo in corpus: & ex eo, quo ab ea ipsa extrinsecus extenditur: aut tanquam corpus ipsum viuum efficiens: aut ceu ipso viuente vtens. Nanq; ipsa actus est naturalis corporis potestate vitam habentis, quemadmodum & gubernator quoq; nauis. Tanquam ea, quæ vim mouendi habeat: atque viuente ipso vtatur corpore. Quod quidem viuens corpus instrumentum, hanc etiam ob causam dicitur: ceu scilicet venti subministrans animæ. At ex naturalibus ea quoq; sunt, quæ anima carent: quæ forma quoq; affecta sunt: verum nequaquam ceu instrumentaria. Quoniam neq; ipsum mouens, neq; quod vtatur intrinsecus habeant. Id nanq; animatorum proprium est. Ita, vt anima ab aliis naturalibus formis differat: quia duobus modis sit actus: tum qui determinet scilicet: tumq; qui instrumentum mouere valeat. Cæterum cum vim illam determinandi antea assignarit: postea vim mouendi, tanquam perfectiorem admouere videtur. Quando & instrumentarium illud omni mortaliter viuenti corpori ascribit. Omnino quidem igitur conuenit instrumentarium illud, cum eo, quod potestate vitam habeat. Haud tamen ratione idem est: neq; eiusdem vitæ respectu absq; vlla varietate dicitur. Verum vitam quidem habet, ceu id, quod viuaciter forma affectum sit: & iuxta quam vitam forma afficitur. Instrumentum autem efficitur vitæ illi, a qua etiam viuum redditur. Ita, vt innate ipsa vtatur: & solam appetat. Varium autem existit id a quo mouetur, respectu eius secundum quod: ceu id quod formalis causæ efficiendæ vim habeat. Vna quidem igitur tota animalis anima est. Verum alteram quidem partem seiuictam habet, eam scilicet quæ moueat, atq; vtatur: alteram vero extensam: & quæ illius est, ceu ipsum determinans.

QVINTA PARTICVLA.

SVBSTANTIA uero actus. Talis itaq; corporis actus.

EXPOSITIO.

Cum dixerit, atq; posuerit animam esse substantiam, tanquam formam; admouet ceu maiorem propositionem, substantiam esse actum: eam scilicet intelligens substantiam, quæ tanquam forma. Quando quidem multis quoq; in locis formam substantiam vocat. Quoniam itaq; anima substantia est, quæ a forma stat: actus erit huiusmodi corporis: eius scilicet quod potestate vitam habeat. Dictum autem fuit, quemadmodum illud intelligitur: quod iam quidem viuat. Verum potestate viuere dicitur: quia non per se, neq; ceu corpus incorruptibile viuut.

IS AVTEM dicitur dupliciter, Alter quidem ut scientia: alter uero ut ipsum contemplari. Manifestum igitur, quod ut scientia. In eo enim quod est, inesse animam, somnus, & uigiliæ sunt. Ex proportionem autem sese habent, uigiliæ quidem cum ipso contemplari. Somnus autem cum ipso habere, & non agere.

Quod commune cuiusq; mortalium animalium animæ indicat: non autem quod separabile: quodq; in substantiam actionem reducit ei assignat. Proprium nanq; id animæ intelligentis

intelligentis est: eiusque, ubi separata fuerit. Quoniam & nostra anima, quæ rationis particeps est, iuxta impetum illum in corpus diuisum, ex substantia actionem nanciscitur. At neque semper perfectam, neque semper totam præsentem. Deficit itaque inter dormiendum actio illa, quæ sentire valet. Forte fortuna vero, & quæ cogitatione concipere potest in ebrietatibus, grauiusque soporibus etiam deficit. Nunquid autem & omnis cognitio, quæ in constitutione animæ a seipsa recedentis posita est: & in impetu illo, qui extrinsecus tendit: in vehementibus instrumentorum præter naturam affectionibus impeditur? Verum id quoque postea inuestigabimus. Sin itaque non sine cõtinuitate quadam animato adest anima, quæ viuaciter in ipsum agit: vim quidem illam viuaciter corporis subiecti determinandi, quæ ipsi concessa est, non sine cõtinuitate agit: at eam, quæ cognoscere ualeat, nequaquam. Inter dormiendum itaque eam relinquit, quæ sentire potest: ut & in ebrietatibus, grauioribusque soporibus eam, quæ cogitatione concipiat. Quapropter neque sua ex substantia actio est anima, quæ cognoscendi vim habet: neque omnino actionem cognoscere ualentem, quæ substantiam suam consequatur, habet: quando scilicet cum corpore communicat. Siquidem aliquando licet præsens sit: attamen minime agit. Substantia itaque habitui scientiam partem ex proportionem respondet: actio uero quæ cognoscere ualeat, contemplationi. Namque in iis, qui scientiam possident, habitus continenter adest: donec scilicet sciant. Cõtemplatio uero illa secundum scientiam non semper adest. Verum licet, eum quoque qui sciat, nihil agere. At sumpsit Aristoteles pro actione illa, quæ cognoscendi vim habeat, uigilias: pro ocio uero, & cessatione, somnum. Viuax namque actio & ipse somnus est, cum sensuum quies sit. Verum haud ex languore, imbecillitate uel illa, sed ex ui. Vigente namque natura, atque ea viuaci existente ipsum dormire adest. Cæterum id haud actio huiusmodi existit, quæ cognoscendi vim habeat: sed quæ potius cognitionem reprimat. Licet igitur haud ita anima agat, ut cognoscere ualeat: attamen aliquid ipsa anima agit. Propter quam itaque causam primus est actus, non autem is, qui prope ipsum agere permanet. Quamuis enim haud illud futurum sit, ut contemplandi vim habeat: attamen simpliciter secundum naturam agere poterit: atque etiam agere: ne frustra sit. Frustra enim nullum, aut naturæ, aut adhuc magis ipsius Dei potest esse opus. An forsitan non iuxta omnem actionem determinatum fuit primum esse actum: sed iuxta eam, quæ contemplandi vim habeat: quippe cum, haud quotiescunque sit, hanc anima agat? Forsitan autem illud melius est, ut dicamus: ex his scilicet demonstrari mortalium animalium animam: quæ actionem a substantia separatam habet. Ita, ut cum ex substantia, atque ui, quæ actionis proferendæ facultatem habet, suum esse nanciscatur: aliam quoque perfectionem habeat: cum agat. Hacque ratione ab intellectu differat: qui sua ex substantia actio est. Et ab ea quoque anima, quæ in idem, atque unum cum intellectu recurrit: & hoc pacto ambo coniungit: atque in substantiam actionem reducit. At mortalium animalium anima omnem actionem a substantia seiuungere uideretur. Licet enim aliquam semper præsentem habeat, ceu eam, quæ uiuum efficit: attamen si quacunque propria, atque conuenienti actione unquam priuaretur, haud esset pure impartibilis. Ante aliam omnem namque diuisionem loci, tum temporis: & ante eam, quæ in ui diuersarum proprietatum posita est: iuxta quam subsistunt eiusdem speciei atoma, & ante exitum in accidentia illa apparet partitio, quæ actionis a substantia est. Pater autem, quemadmodum huiusmodi facta fuit partitio in mortalium animalium anima. Siquidem neque semper, neque quascunque reddit actiones: quas agere apta est. Cum ita sese habet, ut nunc corporis cõmercio, atque cõsuetudine utens.

Dubitatio.

Responsum
primum.

Secundum.

SEXTA PARTICVLA.

PROIR. autem ortu in eodem, scientia. Quapropter anima est actus primus.

EXPOSITIO.

Omnis namque generationis progressus ab imperfecto, ad perfectum fit: & priora posterioribus imperfectiora: habitusque ille scientiam pariens, qui sine actione existit, illo minus perfectus est, qui cum actione exat. At natura, & permanentia, & tanquam causa, perfectum prius est imperfecto. Dum autem fit, tempore imperfectum perfectum prius. Atque tunc de uno, atque eodem, ambo, perfectum scilicet, atque imperfectum, considerantur: Quoniam &

in ortu, generatione uel aliud quoddam perfectum præexistere oportet, ex quo in alio imperfectum ad perfectionem reducatur. Ceu semen quod ab animali perfecto, ipsum generante perficitur. Verum cum de eodem sermo est, quod imperfectius prius. Semen namque antea est: deinde infans: deinde animal. Cæterum si anima ingenita est, quonam pacto cum ex eo, iuxta quod, imperfectior existit, perficiatur: deinde quod perfectius sit, aliquando obstinebit: cum agat? Manifeste namque Aristoteles quod ita prius est, ortui cōcesit. Et propter hanc causam primum quoque actum animæ conuenire uoluit: quippe qui haud omnino perfectus. Neque ea sane ratione, qua Plato, generationis uocabulo in anima utitur: propter primum scilicet illum in diuisionem subingressum: & nō quia unquam nostra anima ab eo demonstrata sit, ortu, atque interitu carens. Nondum autem loquor de præstantiori illa: quam nobilissimam eorum, quæ genita sunt, appellat. Namque abique ulla dubitatione Aristoteles geniti nominetunc utitur: cum de iis agit, quæ aliquando sunt. Nunquid igitur huic dubitationi obuiam eundo dicendum est: quod licet non secundum substantiam, at secundum actionem, atque perfectionem, quod ortui, atque interitui obnoxium sit, in humana consideratur anima: cum aliquando ita deterior reddatur ac fere deuinciatur? Sin autē ita dicamus, ut Iamblichus uidetur: cum ex substantia illa, quæ pati non possit, atque perfecta sit, nunquam distorta, atque imperfecta proficiatur actio: ea ratione, & secundum substantiam quoque afficeretur. Ita, ut eo pacto dicenda sit media: non solum inter ea, quæ partibilia, atque impartibilia: neque inter ea solum, quæ permaneant, & ea, quæ prætergressa sint: neque inter intelligentia tantum, & ea, quæ ratione careant: sed & inter ingenita, atque genita. Cum ex eo, quod eius ipsius permanēs, & intelligens, atque impartibile, ingenita sit. Ex progressu uero illo, atque ex eo quod partibile, & ex illa societate cum eo, quod ratione caret, neque ipsum ingenitum purum nata sit: quemadmodum neque ipsum intelligens. Quandoquidem haud ipsum impartibile, aut ipsum permanens, neque ipsum genitum extremis simile est: iis scilicet, quæ omnino aliquando non sunt. Sed illud quidem fere quadam ratione a seipso recedere, ex illa cum ortu affinitate, neque adhuc simpliciter permanere. Sed utrunque simul subire: quod est, permanere, quod uere sit: atque fieri. Quod uero nunquam ab ipso ingenito deseritur: sed semper ei appensum est: & intrinsecus habet ipsum permanere: ac huiusmodi fere est, ut insuatur, atque replere ualeat, quod recedit. Quod itaque ipsius animæ genitum, atque progrediens est, nunquam sine illo permanenti, atque ingenito reperitur. Quod uero ingenitum, aliquando ab omni illa societate, quam cum ortu habet, liberabitur: in uita scilicet illa, quæ a corporibus separari potest. Quapropter & immortalis anima est, & permanens: quippe quæ semper immortalitatem, atque permanentiam intelligentis illius uitæ, subiectam habeat. At sui ipsius respectu, nostra diuersa redditur. Namque in separabili, atque intelligente illa uita, quatenus ei conuenit, purum, atque summum illud immortale, & permanens, atque indiuisibile occupat. Nam separata, ut dicitur, id est, quod uere est. In illo autem impetu ad ea, quæ extra haud omnino permittit seipsam permanere. Quod indicat omnis actio rationis particeps: quæ haud sine conuersione in seipsam fit. Unde & fides approbationem, atque consensum sequitur: nam antea diiudicauit, quod cognitum fuit, uerum esse, atque ita assensu est. Id enim ipsa est fides. At id præterea indicat & reuocatio illa, quæ intrinsecus rursus ad id, quod præstantius sit: & illa ex seipsa perfectio. Quæ tamen haud eius ipsius puram seruat permanentiam. Propter illum namque impetum ad ea quæ extrinsecus simul tota, & manet, & progreditur: & neutrum habet ab altero omnino liberum. Unde & tunc illud eius immortale repletur a reliquo secundum seipsum totum: neque immortale solum permanet, & quod ingenitum est, quadam ratione fit. Quemadmodum & quod eius impartibile partitur. Cum haud amplius substantia sit, quatenus ei fas est. Iuxta illud itaque sui ipsius genitum anima primus est actus: propter illam scilicet partitionem actionis a substantia. Non autem iuxta id, quod scit. Neque enim ipsa compositum est. Sed ceu scientia, aut ceu forma.

Dubitatio.

Responsum primum.

Secundum.

Fides quid?

CORPORIS naturalis uitam habentis potestate. Huiusmodi autem, quod sit instrumentarium.

Dictum iam fuit, quemadmodum duplex animata animalium vita est. Altera quidē qua instrumentum, quatenus instrumentum forma afficitur: quo & animæ instrumentum fit. Altera vero ceu vtens instrumento iam viuente: quæ haud diuersa omnino vita est. Neq; enim sua ex natura eo vtēretur, & moueretur: si aliunde viueret. Sed vna est, quæ duas formas refert. Quarum altera instrumenti effingendi vim habet: haud tamen vt mouens: sed vt eas: quæ id quod viuaciter mouetur, formare potest. Altera vero ceu mouens, atq; vtens. Nanque omnis mortalium anima iuxta vtranq; actus est. Quandoquidem & viuaciter mouetur: & ipsum mouens intrinsecus est. Atq; duplicem eius vim Aristoteles ex illo actu assignat. Cum ipsam, & potestate vitam habentis dicat, & corporis instrumentarii. Hæc q; ambo omnino conueniunt: ita, vt & quod potestate vitam habet, instrumentum fit animæ: & animæ instrumentum potestate vitam habeat. Haud tamen idem ambo significant. Sed alterum quidem extremam solam indicat vitam: iuxta quam, ceu id, quod viuaciter mouetur, forma afficitur. Alterū vero, eam, quæ ipso vtatur, atq; moueat. Quæ propter ambobus his opus est, ad perfectam animæ definitionem. Quo, & q̄ tāquam in instrumento ipso vtatur corpore, indicetur.

INSTRUMENTA autem & plantarum partes. Sed omnino simplicia. ut folium circumfructus protectio. Circumfructus autem ipsius fructus. Radices autē ori ex proportione respondent. Ambo nanq; trahunt nutritionem.

Quādoquidem extrema existens plantarum anima: actus quidem perspicue eius est, quod potestate vitam habeat: haud tamen omnino eo tanquam instrumento vtitur. Neq; enim videretur seiunctum quidpiam habere, quo etiam moueat. Nunc Aristoteles confirmat: quemadmodum non solum viuæ sunt plantarum partes: sed & ceu instrumenta, animæ aliæ propter aliarum rerum vsum seruiunt. Ita, vt vel in vegetante anima, quod vtatur, fit. Neq; enim forte fortuna folia tegunt circumfructum, is autem fructum. Aut radices, quæ ex proportione ori respondentes a terra nutritionem trahunt: totiq; plantæ condonant: casu id agunt. Cum a planta quælibet moueātur, quæ in planta est: quæ mutuo, & totius quoq; respectu intrinsecus coordinat, atque mouet in proprium, conuenientiq; opus, quælibet.

SEPTIMA PARTICVLA.

SIN autem aliquid commune de omni anima oportet dicere: esset primus actus corporis naturalis organici.

EXPOSITIO.

De ea scilicet, quæ extra tendit: ad corpus vergens: quæq; corpore vtitur, ceu instrumento. Quoniam eam, quæ in seipsa manet: non autem ex impetu in ipsum corpus, eius fit: intellectum appellat. Quādo uero commune id, haud vniuocum est: sed vt ea, quæ ab vno dicuntur: horum autem exactam definitionem reddere non possumus: vt dictum fuit: sine ea, quæ propria iuxta vnum quodq; fit: oportetq; vtranq; & quod commune, & quod proprium cognoscere: propter hanc ergo causam dicit: & quod communiter omni inest: & non sine quadam dubitatione insistit. Si oportet dicere, inquit. Quandoquidem necessarium quidem est dicere: haud tamen sufficit, nisi adiunctum fuerit, & proprium. Verum cum mentionem faceret de communi definitione, præterit illud potestate vitam habens: ceu id, quod omnino cum proximo animæ instrumento inferatur. Viuere nanque ipsum necessarium est. Quo dum per vitam mouenti colligatur animæ: absq; vlla vi, & sola appetitione animæ excitetur.

QVAPROPTER etiam non oportet inuestigare, si unum anima, & corpus. quemadmodum neq; ceram, ac figuram. neq; omnino cuiuscunq; materiam, & id cuius materia. Ipsum nanq; unum, & ipsum esse, quoniā multis modis dicitur, quod proprie, actus est.

Alatorum
proprie.

Exactius in iis, quæ naturalia sequuntur, expositum fuit: omne quod est, omnino & vnum esse. Verum forma, & quod est, & vnum primo, ac ex se existens, est. Compositum nanq; ex forma subsistit. Quemadmodum enim ipsius esse, ita & eius, quod est, vni esse, forma composito causa est. In omnibus quidem, ceu id, iuxta quod. At in iis, quæ animata sunt, etiam ceu id, a quo. Quoniam proprium est, eorum, quæ animam habent, præter alia naturalia corpora, vt principium ipsius mouere in se cõtineant. Multis quidem igitur modis & ipsum vnum, & ipsum dicitur esse. Quoniam aut secundum se, aut secundum aliud, aut ceu imperfectum, atque potestate: vt quod cum materia est, Quod vero proprie actus est. Quandoquidem secundum se id existit, & primo, & causa: tum composito ex necessitate existenti, tum vni existenti: ceu id, quod iuxta id, quod secundum se sit, at vni determinetur. Quemadmodum enim quod albedine honestatur album est: ita quod eo, quod est, atq; vno, etiam vnum ex participatione, atq; compositæ existit. Verum neq; simpliciter, neq; secundum se. Ita, vt quem retinet respectum ipsum album erga albedinem: eum quoq; respectum seruet, quod determinate id quod est, atq; vnum, est, erga id, quod formaliter quod est, atq; vnum est. Licet hic diuersa, atq; uaria non sint in usu uocabula: quemadmodum in ipsa albedine, atq; albo.

OCTAVA PARTICVLA.

VNIVERSALITER quidem igitur dictum est, quid est anima. Substantia nanq; quæ iuxta rationem. Id enim ipsum quid erat esse huiusmodi corpori.

EXPOSITIO.

Hæc itaq; conclusio est eorū, quæ in hoc secundo libro prædicta fuere. Illud uero uniuersaliter haud ceu id, quod uniuoce dicatur interpretandum est. Sed ceu cõmune simul, ac varium. Illud uero, substantia nanq; quæ iuxta rationem: pro eo, quod est, secundum formam dictum fuit. At quadrat magis de anima illud secundum rationem dicere, q̄ secundum formam: propter subingressum illum ex indiuisibili, in orbem, atq; cõuolutionem. Respectuq; illius causæ quæ a forma stat, ac formalis dicitur, ratio est. Verum quoniam & formæ, & rationes, aliæ quidem omnino a corporibus separabiles sunt: aliæ uero inseparabiles: ceu eæ quæ haud in seipsis perficiantur. Substantiæ nanq; primæ formæ sunt. Sed tanquam illæ quæ corporum determinandorum uim habent: atq; ea ratione inseparabiles sunt. Non separabilem formam, aut rationem animam esse concludit. Nam ceu ipsum quid erat esse huiusmodi existit corpori. Id nanq; illud erat, quod actus instrumentarii corporis dicebatur. Quandoquidem id erat cõmune uitæ rationem participantis, quæ in nobis reperitur, cum aliis quoq; animis. Quod autem cõmune esset, primo uidere uolebamus. Quicquid enim ipsius animæ rationem participantis separabile est, cum in primo libro iam significauit: tum postea de ea, proprie, ac speciatim contemplanando nobis tradet. Illud autem in memoriæ thesauro conditum, atq; seruatum habere oportet: quod ipsum quid erat esse naturalis instrumentarii, potestate uitam habentis corporis, duplex est. Alterum quidem, ceu utens, atq; mouens. Alterum uero ceu id, iuxta quod uiuax est instrumentum, atq; uiuaciter mouetur.

QUEMADMODVM si aliquod instrumentorum naturale esset corpus, ut securis. Esset enim ipsi securi esse substantia eius, & anima id. Sciũta nanq; hac, haud amplius securis esset. Sed nunquid ambiguit?

Instrumenta animæ sunt non ea solum corpora, quæ secundū eam uiuunt: sed & quæ anima carent. Alia quidem naturalia, vt lapides, & ligna iam excisa. Alia uero arte effecta: quæ vt naturalia quidem & ipsa sunt: uerum non quatenus naturalia uilitatem quãdam uenti animæ concedunt: sed ceu ea, quæ artificio recte præparata sint, vt clipeus, & ensis. Si aliquod igitur artificialium instrumentorum inquit. (Hæc nanque nunc instrumenta uocat: quemadmodum & securis exemplum indicat.) naturale esset corpus: quod instrumentarium naturale esse corpus potestate uitam habens in animæ definitione dicebat. Si itaq;

itaq; huiusmodi esset securis: esset id ipsum esse securi. Consuevit autem Aristoteles in his, quæ forma affecta sunt: ipsum quidem quod forma affectum sit, pro ferre: licet forma sit, quæ ipsum esse ei indicet. Substantia præterea per sæpe formam apud eum indicare solet. Quemadmodum & hoc quoq; loco interpretans ipsum quid erat esse securi, substantiam, hoc est, formam dixit. Esset autem id anima: si quod potestate vitam habet, securis esset. Et esset etiam viuax instrumentum: & quod ipsum vtens intrinsecus haberet. Atq; ea seiuncta, haud amplius esset: quod uere erat. Ex forma nanq; quod quidq; vere est, id est. Verum quæ quidem simpliciter naturalia ex forma quæ principium obtinet, vt moueantur. Sed quæ animata, & quia uiuaciter moueantur: & quia illa ipsa forma mouendi uim habeat. Scire autem oportet, quod non omnino corrumpi uult animam a corpore recedentem. Illa nanq; seiunctionis uox de iis potius dicitur: quæ post dissolutione subsistunt. Sed nunquid ambigue, inquit. Quia & mortuorum animalium corpora ambigue uiuentium respectu dicuntur: ut canis exempli causa, & equus. Partesq; eodem præterea modo, ut si equinum forte fortuna caput dicas.

NVNC autem est securis. Neq; enim huiusmodi corporis ipsum quid erat esse, & ratio anima. Sed naturalis talis. Habētis principium motus, & status in seipso.

Ex comparatione eorum, quæ carent anima, & instrumentorum, cuiusmodi uiuax instrumentum sit, indicat. Quod enim sine anima est: & quod ipsum animæ propter aliquem usum ministrat, uel ea, quæ utitur, seiuncta, nihilominus sui ipsius uim retinet. Quoniam non ex ea determinabatur. Quod uero uiuax, atq; animatum est, haud ita sese habet. Quod quidem naturale est corpus: non autem arte factum, quatenus huiusmodi. Oportet autem ceu potestate uitam habens: & ceu uiuaciter forma affectum instrumentarium esse animæ. Siquidem ipsum quid erat esse eius, & ratio, anima existit. & id tanquam instrumentum ipsi deseruit. In ipso nanq; motus, atq; status principium est: quippe cū mouens, atq; sistens anima sit. Quod animatorum proprium est. Hac itaq; ratione ex cōparatione eorum quæ sine anima sunt: quæ dissimilia existunt: cuiusmodi uis sit, eorum, quæ animam habent, exposuit. Postea uero ex similibus hoc idem ostēdit. Ex partibus nanq; cuiusmodi & totum ipsum sit, dilucidum facit.

NONA PARTICVLA.

CONSIDERARE præterea & in partibus oportet, quod dictum fuit. Si enim esset oculus animal, anima ei esset aspectus. Hæc etenim substantia oculi, quæ secundum rationem. Oculus uero materia ipsius aspectus. Quo deficiente non est oculus. Nisi ambigue, quæ admodum lapideus, atq; pictus. Oportet sane accipere, quod de parte in toto uiuente corpore. Ex proportione nanq; sese habet, ut pars, ad partē, totus sensus ad totum corpus sentiendi uim habens, quatenus tale.

DECIMA PARTICVLA.

EST autem nō quod abiecit animam, quod potestate est, ut uiuat. Sed quod habet. Ipsum uero semen, & fructus, quod potestate huiusmodi corpus.

EXPOSITIO.

Pro toto quidem animali oculum accepit. Pro tota uero anima animalis aspectum. Is nanq; substantia oculi secundum rationem est, hoc est, secundum formam. Oculus uero materia aspectus. Non quemadmodum Alexander exponit: oculum nūc intelligit corpus solum sine aspectu. Confestim itaq; infert, quemadmodum deficiente aspectu, haud amplius est oculus. Verum aspectus dupliciter est forma oculi. Partim quidem quatenus instrumento ipso utitur uiuaci. Partim uero quatenus oculum ipsum instrumentum uiuacem reddit. Et oculus, qui una cum hoc existit aspectu, materia est aspectus illius utentis. Atq; deficiente ipso utente, non est oculus. Quoniam una quoq; deficit, & aspectus ille, qui ipsum ceu instrumentum format. Aspectus nanq; qui utitur, & hunc quoq; cum

adeſt, concedit. At recedens illum quoq; ſimul ducit. Sumatur ergo vt aſpectus ad oculū, ita & totus ſenſus ad totum corpus, quod ſentiendi vim habet: quatenus ſentiendi vim habet. Et id, vt manifeſte ipſe quoq; infer, quod iam viuut. Neq; enim, quod iam animā abiecit: aut quemadmodum ipſum ſemen dictum fuit, quod viuere poteſt. Sed quod iam vitā habet. Quādoquidem ipſum ſemen haud poteſtate vitam habet: ſed poteſtate tale eſt corpus, quod proxime vitam recipere valeat. Et propter hanc cauſam poteſtate vitam habens exiſtit: quia vitæ, tanquam materiei ſubſtratum eſt: vitæ inquam ei, quæ tanquam inſtrumentum ipſum determinat: quæq; tanquam inſtrumento ipſo vitur. Nanq; hæc forma viuentis corporis eſt: quemadmodum & nauta nauis. Quoniam licet haud ſui ipſius ſit, attamen viuum efficit, atq; mouet corpus. Quemadmodum cœleſte quoq; corpus diuiniſior illa anima. Verum ex impetu, atque inclinatione erga ipſum: & quia ad id, quod vtile ſit, mouet. At non quia ſolum iam in perfectione exiſtat. Iure itaq; etiam oculus materia dictus fuit aſpectus: & totum corpus, quod ſentiendi vim habet, quatenus ſentiendi vim habet. & cum iam ſentiendi vim habeat, materia dicitur illius ſenſus: qui ipſo tanquam inſtrumento vitur.

QUEMADMODUM quidem igitur ſciſio, & uifio, ſic & uigiliæ actus. Quæ admodum autem aſpectus, & uis inſtrumenti, anima. Ipſum uero corpus, quod poteſtate eſt. Sed quemadmodum oculus pupilla, & aſpectus, & ibi anima, & corpus, animal.

Hæc illius eſt orationis conſuſio, ex qua demonſtrabatur, animam haud ſecundum eſſe corporis actum: ſed priorem, & iam diuiſum: & qui habeat actionem a ſubſtantia diſtantiſſimam. Verum quia duobus exemplis ad animalis ſubſtantiam demonſtrandam uſus Ariſtoteles eſt, ſecuri ſcilicet, atq; oculo: ideo iure & ſciſſione, atq; uifione hoc in loco, ceu uigillis in eo, quod ſentiendi vim habeat, vitur. Hæc itaq; perſpicua ſunt. Oculus uero pupilla, atq; aſpectus dictus fuit: & animal anima atq; corpus, propter relationem ſcilicet in proximas cauſas, quippe quod ex ambobus conſtet. Quandoquidem nullibi compoſitū materia, & forma eſt: ſed quod ex his,

VNDECIMA PARTICVLA.

QUOD quidem igitur non eſt anima ſeparabilis a corpore, aut partes quædam eius, ſi partibilis eſt, non obſcurum.

EXPOSITIO.

Ex hoc quod dictum eſt, tum quod omni mortalium animæ: de qua ſermo eſt: ipſum inſeparabile a corpore conueniat: tum q; ei, quæ rationis particeps eſt etiam ipſum ſeparabile: tum quod ipſum inſeparabile multis dicatur modis, oſtenditur. Prætereaq; quod haud ſi idem & ſeparabile, & inſeparabile ſit, partibile erit. Ita, ut iuxta diuerſas parteis opoſita obtineat. & diuerſo modo, non autem ut corpora illud partibile ſit. Vnde & ex ſuppoſitione, protulit. Si partibilis eſt. Non tāquam is, qui ignoret: aut ceu is, qui haud adhuc oſtenderit: ſed tanquam is, qui quodam quidem modo impartibilem omnem animam, & nouerit, & demonſtret. Quandoquidem & incorpoream quoq; ſtatuit. Corpus nanq; eſt quod ſimpliciter partibile exiſtit. Alio uero modo parteis habere uult: cum a ſubſtantia in actionem prodeuntem uidit: & in id quod firmum, atq; ſtabile ipſius animæ rationem participantis, progredi. Quæ tanquam diuerſæ enumerantur partes: cum tota in eminentia conſtituta ſit, vitæ gignendi opus poſſidentis, & progredientis, atq; manentis. Hac itaq; ratione & tota a corpore inſeparabilis dicitur. A ut partes quædam. Quandoquidem etiā horum utrunque quædam ratione uerum eſt de ea, quæ rationis particeps: quæ tota uerigit, atq; progreditur in corpus: & ipſo tanquam inſtrumento ſubmiſtrante vitur. At & contra pars aliqua eſt, quæ ipſum permanens habet: atq; ea ſeparabilis exiſtit. Verū quod quidem ſeparabile proprium eſt eius, quæ rationis particeps eſt. Quod uero inſeparabile commune eſt cuiuſcunq; mortalium animæ. Cum haud unaquæq; ſolum ſit inſeparabilis,

lis. Sed illa rationis particeps sit: quæ & ipsum separabile habeat. Atq; ipsum præterea inseparabile haud eodem modo inest vitis illis, quæ instrumentorum, ceu instrumentorū determinandorum vim habent: & illis quæ his vtuntur. Neq; eodem modo insunt naturalibus, atq; iis quæ sentiendi vim habent: atq; adeo in his multa est inter sese differentia: adhucq; magis ab omnibus his differt, quod in iis, quæ rationem participant, inseparabile existit. Cum id in corpora principatum pure obtineat. Quod vel ipse quoq; Aristoteles, vt mihi persuadeo, indicans, infert.

NONNULLARVM nanq; actus partium est ex ipsis.

Nonnullarum nanq; animarum ita sese habere actum dicit: vt ipsæ partes corporatæ sint: quales quæ instrumentorum, tanquam instrumentorum describendorum, vim habent: & quæ naturalibus formis propinquæ sunt: quæ magis perspicue suum habent esse, cum corporum actus inseparabilis existant. Animæ nanq; illæ, quæ vtuntur animalibus, tanquam instrumentis, minus sunt inseparabiles: & magis declarant, quod secundum substantiam excellit. Ex quibus, quia simul diuersitatem ipsius inseparabilis indicauit: deinceps quod etiam omnino separabilis sit anima substantia: aperte nobis indicauit: & causam quoq; admouit.

AT VERO nonnullas nihil prohibet: quia nullius sint corporis actus.

Nonnullas scilicet parteis intelligere debemus. Quandoquidē tota anima simulq; manet, ac progreditur, atq; contemplatur, nihil corpore indigens. Licet aliquid agens corpore vtatur. Partes autem eius quadam ratione quod firmum, atq; permanens est, & quod contemplandi vim habet, dicuntur: simulq; quod progreditur, atq; agēdi facultatem obtinet. Nihil autem prohibere dixit: quia omnis anima corporis actus dicta fuit. Prohibere nāq; posset, si iuxta seipsam totam, atq; iuxta omnem sui ipsius actionem, corporis esset actus. Nihil autem prohibet, si est quidem, haud tamen iuxta seipsam totam, neq; iuxta omnem actionem. Erit enim hac ratione nullius corporis actus. Intellectus nanq; utrum aliquid contineat corpus, vel fingere difficile est: vt in primo libro dixit. Ac quando, vt in tertio dicturus est, intellectus ille, qui contemplandi vim habet, neq; tanquam instrumento ipso vtitur corpore. Vnde neq; hebes redditur a maiorum cognitione erga minorum notitiam, quemadmodum sensus,

Atque partes
q̄ dicantur.

PRAETEREA uero obscurum, utrum ita actus corporis anima, ut naua nauis.

Cum ex eo, quod nonnullarum partium exiis actus sit, vitam ab omnibus corporibus inseparabilem Aristoteles prodiderit: ex eo uero quod dixit. At uero nonnullas nihil prohibet, quia nullius sint corporis actus, eā, quæ omnino separabilis manifestari: ex his nunc de eadem vtrunq; considerat. Actus nanq; qui tanquam vtens existit, & inseparabilis quodam pacto est: quia omnino vtatur: & quodam pacto separabilis, tanquam is, qui instrumento subministrante eximie vtatur. Sin autem partim quidem utitur, partim uero neq; omnino utitur: ut nauæ exemplum indicat: quod ipsius non utitur omnino separabile est. Propter quam igitur causam obscurum est adhuc dicere, si uel fingere difficile est. Nunquid quoniam ipsum uti inest vel iis, quæ sine ratione sunt? Obscurum est anteaquam vnāquaque speciatim percurramus: quaque ratione diiudicandum sit, quod utile in ipsis reperitur, præter id, quod instrumenti determinandi vim habet. Et in quibusnam oporteat etiam separabiles actiones inuestigare.

Dubitatio.
Responsum

ADVMBRATE quidē igitur hæc determinata sint, atq; descripta de anima.

Adumbrationem appellat, ac descriptionem, rationem eam, quæ de anima assignata fuit. Quandoquidem solum tradidit, quod communiter omnibus inest. Exacta autem definitio ex uniuscuiusque propria affertur substantia. Propria uero est, quæ quod commune singillatim determinat.

QVONIAM autem ex immanifestis quidem, manifestioribus autem fit, quod manifestum, & quod secundum rationem notius,

EXPOSITIO.

Quando haud aliquid exacti habebat, quæ iam data fuit definitio: quia solum ostendebat, quod omnibus communiter inesse: & id haud eodem modo: sed ceu, quæ ab vno dicuntur. Vnde & impossibile erat, vt omnium simul exacta daretur definitio. Quippe cum haud vniuocæ sint, Sed iuxta vnam quamq; percurrere necesse est: si exacte rem tractare volumus. Antea ergo quæ rem ipsam philosophus aggrediatur, doctrinæ modum præscribit: qui ab iis, quæ ex causis efficiuntur ad causas ipsas progreditur. Is namque ille modus est, qui iis conuenit, qui non adhuc perfectionem aliquam adepti sunt: sed adhuc inuestigant. Naturæ quidem enim, atq; sermoni scientiam parienti, qui naturam sequitur, manifestiores causæ ipsæ sunt. Ipsius vero sensus, nostrumq; respectu, qui haud adhuc perfecti sumus, illa magis perspicua, quæ ex causis ipsis deducta. Quemadmodum & in principio naturalis auditionis dictum fuit. Et nunc ex immanifestis quidem, naturæ scilicet. At deest in ipsa Aristotelis dictione, illud, naturæ, & rationi. Manifestioribus autem, & rursum hic quoque deest illud, nostrum ipsiusq; sensus respectu: Fit quod manifestum. At neglectum, prætermissumq; fuit illud naturæ, Dictumq; ac prolatum fuit, & quod secundum rationem notius,

TENTANDVM rursum sic aggredi de ea.

Illud quidem rursum pronuntiatum fuit: non secus, ac si haftenus describendi vim habens, quædam allata sit ratio. Illud vero, sic aggredi: quando quidem præstantiora, excellentioraq; existunt, quæ rationi nota, quæ sensui.

NON enim solum ipsum quod oportet definiendi vim habentem sermonem indicare. Quemadmodum plurimæ ex definitionibus dicunt. Sed & causam inesse, atq; apparere. Nunc autem, tanquam conclusiones rationes definitionum sunt. Vt, quid est, quadratio, quod æquale alteri longitudini: quia rectos angulos habens sit æqualium laterum. Huiusmodi autem definitio, ratio est conclusionis. Qui vero dicit, quod est quadratio media inuentio, rei dicit causam.

Quare aggredi velit, causam affert. Vnde, & ea vitur coniunctione, quæ vim causæ reddendæ habet. Quoniam haud acquiescendum est iis, quæ de causis facta sunt: sed inde in causas ipsas efferrî oportet. Dictum autem fuit, in secundis analyticis: quemadmodum alia quidem est definitio, conclusio demonstrationis. Alia vero mediis syllogismi terminus. Alia autem totus syllogismus positione, sitive a demonstratione differens. Determinatumq; ibi fuit, quemadmodum definitio illa, quæ iuxta conclusionem existit, eius quod ex causa deductum, formaq; affectum sit, definitio est. Quod nunc rem vocat. Quæ vero iuxta medium permanet terminum formæ, atq; eius quod a causa effectum. Quæ vero situ a demonstratione differt, illa est, quæ simul quod ex causa effectum, atq; ipsam affert causam. Exempli causa. Homo vita effingitur rationem participante: quæ finitas, ac terminatas habet mensuras. Id autem est animal rationis particeps mortale: & est hæc compositi definitio. Vita vero illa rationem participans, quæ finitas, atq; terminatas habet mensuras, forma est: quæ tum conclusionis, tum rei, causa, compositiq; vt dico est. Atq; in eo, quo ipse vitur exemplo: quando quidem si tres sint recti, ex proportionem respondens quadrangulum, quod a media ducitur, æqualis est recto angulo, qui ab extremis continetur: quia scilicet altera parte longior sit. Qui quidem igitur quadrare quod altera parte longius instituit: quia ei æquale quod altera parte longius, quod rectos habeat angulos sit: æqualia habere latera ipsum quod perficitur, & demonstratur, determinat. Id quod sane conclusionem vocat, tanquam id, quod geometricè demonstratur. Qui vero mediæ in æqualium laterum

laterum eius, quod altera parte longius, inuentionem id definit, causam affert. Ex qua & æquale est quadrangulum ei quod altera parte longius, & demonstratur. Ita, ut non solū conclusionis dicta sit causa: sed ipsius etiam rei.

DECIMATERTIA PARTICVLA.

DICAMVS itaque principium sumentes considerationis, distinguere animatum ab inanimato, ipso uiuere.

EXPOSITIO.

Cum doctrinæ modum philosophus determinarit: tanquam eum, qui ab iis, quæ nobis manifesta sint, ad ea, quæ naturæ huiusmodi ascendat. Cumq; illud nobis in memoriâ reuocari: quod scilicet oporteat definitionem illam, quæ recte sese habere debeat: causam quoq; complecti: atq; eam exacte. Non autem ita, ut adumbratio quædam, aut descriptio uideri possit. Ex doctrinæ quidem modo, ab iis, quæ sensui nota sunt, contemplatione de anima aggreditur. Idq; confestim facit. Animatum ab inanimato ipso uiuere distinguere, hoc est, differre, inquit. At quia consideratio in causam recurrere debet: non in ipso permanet animato: sed in eius causam, hoc est, in animam effertur. Quo uero non adumbrate adhuc: sed non sine exacta definitione ipsam consideret, non communiter, sed vnâquaque animæ speciem singillatim determinat. Quandoquidem & communis quoq; illa, quæ data fuit definitio, causam complectebatur. Actus namque forma, atq; causa est eius, quod secundum ipsum perficitur. At neque si quod commune vniuoce dicitur, neque ita ipsius communis contemplatio sufficiens esset ad exactam rei notitiam, absque proprio. Verum quoniam pacto animatum distinguitur ab inanimato ipso uiuere? Quia scilicet intrinsecus moueatur: ut & Platoni videtur: & ipsa actio indicat. Nam & ipsum quoque mouens intrinsecus est. Cæterum si hoc est, quoniam pacto anima haud ex se mobilis existit: quæ a seipsa excitatur? Motus namque quidam excitatio est. Nunquid res quidem easdem atq; eodem modo Aristoteles cum Platone intelligit? Sed is iuxta consuetudinem vocat, interdum nequaquam hanc de se suspicionem præbens. Haud igitur animam per se mobilem dicit: quoniam neq; etiam motum eius actionem nominat. Aequum itaq; est, atq; ex ipsius Aristotelis sententia, id animæ ascribere, ut scilicet ex se agere queat: tanquam illa, quæ a seipsa excitetur. Excitatio namque actio quædam est. Illud autem quasi æstuans, atq; a seipso feruens a vita ipsa indicatur. Hoc est, a dictione illa græca, quæ est, $\xi\omega\eta$.

Interrogatio.
Responsum

Dubitatio.
Responsum

MULTIPLICITER autem cum ipsum uiuere dicatur.

Illud multipliciter, aut de ambiguis, aut de iis, quæ tanquam ab vno dici consuevit. Verum ambigue nunc dictum non fuit. Quandoquidem ipsius uiuere, ceu rei vnus vnâ designamus notitiam. In iis autem, quæ ab vno dicuntur, quæcunq; quidem perfecte, licet secundo, aut tertio, aut postremo, attamen perfecte participant, & nomine illo, quod naturæ rei indicandæ vim habeat, præcipue appellantur: & participatione illa, quæ ab ipso deducitur. Quæcunq; autem imperfecte participant, participatione quidem illa, quæ ab eo deducitur appellari possunt: nequaquam vero eo nomine, quod præcipue ipsius rei significandæ vim obtineat. Exempli gratia, quod adhuc fit, esse quidem dicimus: haud tamen quod est, appellamus. Et album quidem factum esse, quod imperfectum: haud tamen nominaremus album. Et mederi, atque citharam pulsare eos, qui adhuc discant, asserimus: minimè vero medicos, & citharædos esse, & currere, atque scribere pueros fatemur: haud tamen cursores, aut scriptores esse. At eos, qui perfecti sint: & esse concedimus citharædos, & citharam pulsare, reliquaque eodem modo. Hac sane ratione etiam animalia philosophus appellat: quæcunque ex perfecta a seipsis excitata figurantur uita. Et alia quidem primo: quippe quæ a seipsis in seipsa agant. Alia vero secundo, ceu, quæ a seipsis in alia. Nonnulla q; medio modo, tanquam ea, quæ in vtraq;. Atq; hæc iuxta diuersas mensuras. Quæ quidem omnia, & animalia, & uiuere inquit. Quæcunq; vero imperfectam, ac non puram intrinsecus excitationem habent: sed mediam inter hanc, atq; eam, quæ omnino ab altero mobilis existit: (Ne & sine medio, quod a seipso, cum eo, quod

simpli. de Anima.

H.

ab altero coniungatur:) huiusmodi, quæ iuxta uegetantem uitam uiuunt: uiuere quidem dicit: nequaquam tamen etiam animalia uocat. Vnde & discrimen subinnuens animato- rum cum animatis, ex ipso uiuere ea distinguit. Quod quidem uiuere commune est eor- um, quæ quacunq; ratione uiuunt. Ita, ut cum diuidendo distinctum fuerit ipsum uiue- re ab animali, perspicuum sit, quod uiuere illud accipitur iuxta imperfectâ illam uitæ par- ticipationem. Quod nanq; iuxta perfectam acceptum fuerit, vel ipsi conuenit animali.

LICET unum aliquid horum insit solum, uiuere dicimus ipsum. ut intellectus, sensus, motus, ac status, qui secundum locum. Præterea motus, qui ex nutritione. & decretio, atq; accretio.

Uiuere nanq; illud dicimus, cui unum aliquid horum insit. Acceptus autem fuit intel- lectus, ceu is, qui uitam rationis participem indicet: vna cum qua, & uoluntas quoq; com- prehensa est. Sensus autem acceptus fuit, non tanq̄ is, qui eam solam cognitionem signifi- care valeat, quæ ratione dicitur carere: sed & appetitū quoq; ei insitus, atq; innatus est. In- tellectus quidem igitur, atq; sensus eam habent uim, ut uitam ipsam significant. Motus ve- ro actionum uiuacium significandarum facultatem obtinent. Motus autem ille secundum locum primo in perfectioribus reperitur animalibus. At is qui iuxta alterationem nutrien- di uim habentem consideratur, omnibus mortalibus adest.

DECIMA QVARTA PARTICVLA.

QVAPROPTER & quæ nascuntur omnia uidentur uiuere. Apparent nanq; in ipsis habere uim, atq; principium huiusmodi, per quod accretionē, atq; decretio- nem recipiunt secundum contraria loca. Neq; enim sursum quidem crescunt, deor- sum autem non. Sed eodem modo in utranq; partem: & undiq;, quæcunq; semper nutriuntur, atq; uiuunt propter finem: quoad possunt recipere nutritionem.

EXPOSITIO.

Propter nutritionem scilicet, atq; accretionem, & decretionem. Et illud, uidetur, locum ibi sortitum est, propter uitæ imperfectionem, & interuallum eorum, quæ uiuunt, ac non uiuunt. Vnde etiam hortatione opus fuit, quo persuaderemur uiuere quæ nascuntur. Si enim oīa, quæ additionē quāpiā ab aliis recipiūt, iuxta vnā quāpiā particulam recipiūt, ac nō eodē modo iuxta oēs oppositas partes. Licet enim sphærice aliqd æri addas, haud in & iuxta profunditatē ipsum augebis. Patet, quod quæ iuxta oēm partē eodē augentur mo- do: illa intrinsecus additionis causam habitura sunt. Motus autē quidam ipsa accretio est. Quæ itaq; intrinsecus motus principium habent, recte uiuere cēsemus. At ipsius animæ medietatem rursus Aristoteles demonstrans, uim, atq; principium dixit. Vbi per principiū, quod principatum obtinet, atq; uim regendi habet: per uim autem, quod eius imperfectū existit, atq; ab altero excitatur, adduxit. In his nanq;, ut plurimum philosophus cōsueuit, uis uocabulo uti. Ac opus sane huiusmodi uita est mortalibus animalibus omnibus. Hac enim gignuntur, atq; nutriuntur, & permanent: quippe cum uita maxime corporata exi- stat, atq; ipsis congrua, conueniens ue: & propter hanc quoq; causam extrema, nō pura q; uita. At si neq; totum ab eis ipsis excitatur: & quæ ita uiuunt ab altero commouentur: quid illud est, quod extra ipsa excitat? Nunquid cum hac ratione iis similia existāt, quæ ab aliis moueri possunt: moueri & ipsa quoq; ualerent secundum naturam, quemadmodum ele- menta, ab eo, quod ipsa producat, tanq̄ aliunde, atq; extrinsecus? Quandoquidem & quæ intrinsecus tota excitantur, & ab ipso quoq; producente excitantur. Cæterum hæc propter coniunctionē cum ipso, & quanto magis cum causa coniunguntur, tanto etiā magis p se agūt. Quæ uero ab altero mouētur ppter distātiā, nō sine diuersitate excitationē recipiūt.

DECIMA QVINTA PARTICVLA.

SEPARARI aut id quidem ab aliis possibile est, alia uero ab hoc impossibile in mortalibus. Manifestum aut in iis, quæ nascūtur. Nulla nāq; ipsis inest uis alia aiæ.

Expositio.

Dubitatio.
Responsum

EXPOSITIO.

Hæc quidem enim vitæ forma est: quæ absq; vilo medio corruptibilibus corporibus adest: quæq; propter fluxum ipsa replet. Aliæ vero non sine hæc mortalibus insunt. Quoniam & generantur, & nutriuntur ex hac.

DECIMASEXTA PARTICVLA.

IPSUM quidem igitur uiuere, per principium id inest omnibus uiuētibus. Animal uero per sensum primo. Namq; quæ non mouentur, neq; mutant locum, habent attamen sensum, animalia dicimus. At non uiuere solum.

EXPOSITIO.

Haud simpliciter ipsum quacumq; ratione uiuere intelligit. Licet enim & secundum intellectum, & secundum sensum uiuere, Sed illud uiuere accipit, quod respectu ipsius animalis distinguitur. Id autem est, illud imperfecte uiuere, atq; extrema illa vita. Distinguit namq; cum dicit. Ipsum quidem uiuere per id, Animal uero per sensum primo.

DECIMASEPTIMA PARTICVLA.

SENSVS autem inest primo omnibus, tactus. Et quemadmodum quod nutriendi uim habet, potest separari a tactu, atque omni sensu, ita & tactus ab aliis sensibus. Nutriendi autem uim habere dicimus, huiusmodi particulam animæ, quam & plantæ participant. Animalia uero omnia uidentur tangendi sensum habere.

DECIMA OCTAUA PARTICVLA.

OB QVAM autem causam utrunq; horum euenit, postea dicemus.

EXPOSITIO.

Namq; maxime corporatus ex sensibus, atque in primis patiendi uim habens, tactus est. Vnde & ea quoq; solum percipit, quæ vicina sint. At una cum tactu & gustus quoq; comprehensus fuit, & est animalibus maxime necessarius. Vt & id quoq; posterius dicitur.

NUNC autem ad id dictum sit solum, quod anima horum est principium, quæ dicta sunt, atq; his terminata est, nutriendi, sentiendi, discurrendi uim habere, motu.

Horum quæ dicta sunt, inquit, atq; intellectus, & sensus, & vitæ illius, quæ mouendi, ac nutriendi uim habet principium esse intelligit. Principiumq; ita accipit, ut formalē causam dicat. Anima uero huiusmodi est, ut haud quod ea participat sit: sed ceu ipse finis, qui intelligendi, atq; sentiendi uim habet. Quoniam autem haud partibilis forma anima est: neq; primus ille terminus in rationis participem deuenit reuolutionem: nō solum ipsam horum principium esse dixit: sed his quoq; determinari. Vtrūq; enim ei ex extremis simul conuenit. Quo scilicet, ita incipiat, ut quadam ratione determinetur ab iis, quorum licet ante ipsam existant, principium est, illud autem determinari, iis proprie conuenit, quæ post ipsam sunt. Eo uero, quod discurrendi uim habeat, pro intellectu uitur. Quod illud indicat, quod antea per intellectum uerba protulit.

DECIMANONA PARTICVLA.

VTRVM autem horum unumquodq; est anima, aut particula animæ, & si particula, utrum ita ut sit separabilis ratione tantum, aut & loco.

EXPOSITIO.

Quandoquidem in animalibus rationem participantibus eæ omnes insunt vitæ, quæ dictæ sunt: proponit inuestigare, utrum quælibet sit diuersarum corporatarum particularium actus: ita, ut anima non secus diuisa sit, atq; corpus. Quoniam & in fine primi libri, non quamlibet animam unam, sed omnes unius animæ particulas esse uolebat. At quo diuisio perfecte habeatur, id ipsum rursum, quod iam fere diiudicatum fuit, proponit. Vtrū scilicet quælibet ex his ex se perfecta sit anima, an animæ particula. Sed alteram partem nō attingit, tanquam is, qui eam ibi satis superq; determinarit: alteramq; exacte tractat. Vtrum

scilicet ita particulæ sint, vt non ratione sola, hoc est, proprietate distinctæ sint inter se: sed loco quoq; Ita, vt diuersæ vitæ in diuersis corporis particulis, ceu in locis maneant. Quæ admodum Timæus sentire videtur: Qui in capite rationem, in corde iracundiam, in iecore appetendi vim collocare videtur. Verum ipse rationem contemplandi vim habentem omnino a corpore seiungit. Alias vero vitas: quia corporatæ particulæ interdum ad receptionem diuersarum vitarum præparentur: haud inter sese eodem modo cum illis partitas arbitratur: cum possint eidem particulæ vel plures simul inesse. Alia namq; animata, partitio est, (si de ipsa quoq; particulas dicere cõuenit) præter corporatam ipsam partitionem. Atq; ita vna subingressum illum in formas, ex partitione, quæcunq; sit: & excellentiam animæ respectu corporum, ex præsentia omnium pariter in vno loco, philosophus manifestat.

DE nõnullis quidem haud difficile uidere. Nonnulla uero dubitationem habet.

VIGESIMA PARTICVLA.

QVEMADMODVM enim in plantis nonnullæ cum diuidantur apparent uidentia, uel separatæ inter sese.

EXPOSITIO.

Nequaquam sane ita Aristotelem dicere nonnulla dubitationem habere, mihi persuasum deo, vt cum Alexandro ei conueniat, atq; propter intellectum intelligat, illum namq; confestim vel antea dixit, haud vllum continere corpus: atq; statim infert, Nondum manifesta esse, quæ de facultate contemplandi vim habente: quippe, cum, haud perfecta adhuc de ea tradita sit cõtemplatio. At esse animæ quoddam genus diuersum: & separari quemadmodum perpetuum a corruptibili. Verum in nonnullis quidem nos facile coniunctionem uidere posse ait, vt in vegetantibus facultatibus, nutriendi scilicet, augendi, atq; generandi vim habente. Et in animalibus, hoc est, in vi sentiendi, atq; appetendi. Namq; in plantis diuisis, tota vegetans anima inest: & vtraq; insectorum particula ad aliquod vtriusq; tẽpus sentit, atq; mouetur. Nonnulla uero dubitationem habet. Visus, auditus, olfactus, gustus. Quædoquidem determinatis vtuntur instrumentis. At primo quidem aliquis, vel ex aliis de his coniecturam facere possit. Cum haud ex seipsis: sed propter instrumenta partibiliter dispositi sint. Ita, vt aliud instrumentum alii deseruiat sensui. Deinde uero concursus ille omnium, qui in vnum conuenit, quod & ex his iunctum, atque vnum redditum indicat. Quod & flauum, & dulce, & bene olens mel dicit.

QVIPPE cum sit, quæ in ipsis anima, actu quidem una in unaquaq; planta: potestate autem plures.

Haud ita, vt vna in plures similes diuidatur. Partibilis namq; ita esset, vt corpus aliquod quod ex pluribus partibus constet. Verum quæ in ipsa planta existit, & in ramulo quoq; illo, qui disunctus est ad aliquod vsq; tempus permanet: atq; ipsum ad propriæ animæ receptionem aptum reddit. Vbi scilicet confitus fuerit. Potestate itaq; plures sunt: quæ in vna planta existunt. Ceu eæ quæ plures futuræ sunt, posteaquam in ramos diuisa fuerit: atq; confita reperietur.

ITA & circa alias differentias animæ uidemus contingens de insectis in iis, quæ secantur. Namq; sensum utraq; partium habet, & motum secundum locum.

Illam particula, ita, haud quia plures potestate animæ sint, allatâ fuit. Neq; enim, quemadmodum in plantis id contingit. Sed propter ea, quæ diuiduntur: quæ & ipsa totam vitam iuxta vtrancq; partem viuunt.

SIN autem sensum, & imaginationem, & appetitionem. Vbi quidem enim sensus, dolor, atq; uoluptas consequitur. Vbi autem hæc ex necessitate & cupiditas.

Licet enim non distinctam, at indeterminatam vel extrema illa animalia habent imaginationem, Quo appetant, quod abest.

VIGESIMA PRIMA PARTICVLA.

DE INTELLECTV autem, atq; contemplandi uim habente potestate nō ad-
huc manifestum. Sed uidetur animæ genus alterum esse. & id solum contingit sepa-
rari, **Quemadmodum** perpetuum a corruptibili.

EXPOSITIO.

Quandoquidem Aristoteles intellectum illum nouit, qui pure indiuisibilis est, quiue
substantia supra animam existit. Intellectum autem appellat & illum qui pati potest: qui
in complexione uitæ rationem participantis, progredientis, atq; facultatum uiuacium cor-
poris formam referentium constitutus est: prætereaq; & rationem illam agendi uim ha-
bentem, quæ huiusmodi utitur uitis, sed haud ex ipsis constat intellectum dicit. Quo eam
nunc indicet rationem, quæ nequaquam ipsis utitur, intellectum uocat: atq; ei uim contē-
plari ualentem concedit. Vbi ex ui quidem remissionem eius, respectu præstantioris illius
intellectus significat. Quandoquidem nomine isto, haud admodum uti Aristoteles con-
sueuit, cum de impartibili loquitur substantia: sed ipso potius actu. ex eo uero, quod ei cō-
templandi uim ascribit, conuersionē rationis in seipsam, atq; in ea, quæ præstantiora sunt,
manifestat. De hac quidem igitur ratione nihil esse inquit, manifestum. Quippe cum defi-
nitio, quæ de anima tradita fuit rationi eius, qui contemplandi uim habeat, tanquā is, qui
contemplandi uim habeat, haud conueniat: neq; rationi illi, quæ cum corporatis uitis iun-
cta sit. Contra nanq; potius euenit: quia in eo, quod est, ab iis separari contemplatio collo-
cata est. Qua etiam ratione perspicuum est, quemadmodum alterum genus animæ ratio
est, præter eas, quæ a corporibus inseparabiles existunt: quæ ut separetur apta, nataq; est.
Quæ quidem nunc una cum illis unam complet substantiam: ceu eam, quæ cum corpo-
re composita. Aliquando aut omnes istas secundas deserit. Particulaq; illa, uidetur, haud
cum dubitatione pronuntiata fuit, ut Alexander putat. Neq; enim frequēs est huiusmodi
huius particulae apud antiquiores usus. Sed pro eo, quod est, cōuenit, atq; apparet. Diuer-
saq; secundum substantiam a reliquis anima rationis particeps existit: & omnino ab illis
aliquando separatur: atq; perpetua est: cum illæ corrūpantur: quæcunq; scilicet corrupti-
bilis corporis proprie actus sunt. Idq; ipsa obtinet, quod separabile ab iis, quæ quacunq; ra-
tione a corpore inseparabiles. Contemplatio nanq; separabilis est actio. Ipsa q; substantiæ
est separabilis: atq; eius, quæ per totā uiuat. Atq; adeo, id ipsum, hoc est, uita ipsa est: quæ
seipsam totam ex contemplatione perficit. Neq; partibilis est. Hæc quidem enim haud alia
quædā forma est: & non minime cognoscendi uim habet. At neq; eo, quod partibile sit, uti-
tur: quia prope terminos progreditur: & propterea quod in seipsam, atq; in id, quod impar-
tibile inclinat. Vnde & perpetua quoq; demonstratur. Neq; enim tanq̄ partibilis diuidetur:
quoniam nequaq̄ partibilis. Neq; tanq̄ composita dissoluetur: propter suam simplicitatē.
Neq; id ei eueniet, quod partilibus formis euenire solet: cum materia redditur inconcin-
na: propterea quod, separabile quid existit. Sola itaq; ratio separabilis est. Quandoquidem
aliæ uitæ actiones omnes corporis formam referentes habent.

Tres, qui ab
Arist. appel-
lantur intel-
lectus.

VIGESIMA SECUNDA PARTICVLA.

RELIQVAE autem particulae animæ, manifestum ex his, quod nō sunt separa-
biles, quæadmodū inquirunt nōnulli. Ratione uero, quod diuersa, perspicuū est. Sē-
tire nanq; ualenti esse, & opinari potenti diuersum: siquidē & ipsum sentire, atq; opi-
nari. Eodemq; præterea modo & aliarum unaquæq; ex iis, quæ dicta sunt.

VIGESIMA TERTIA PARTICVLA.

PRAETEREA uero nonnullis quidem animalium omnes insunt: nōnullis au-
tem pauciores aliisq; una tantum. Idq; efficit diuersitates animalium. Propter quam
uero causam inuestigādū est postea. Proxime uero & circa sensus euenit. Alia qui-
dem enim habent omnes: alia uero pauciores. Aliaq; unū maxime necessariū tactū.

Particulæ quidem hæ sunt: haud tamen quales corporatæ. Id nanq; demonstratū fuit, sed propter digressum ab eo, quod impartibile existit. Reliquæ autem, dixit. Tanquam & intellectus, qui contemplandi vim habet, particula sit: in eo scilicet impetu, qui ad ea, quæ extrinsecus sunt, fit: & in complexione illa, cum illis, quæ deteriora existunt. Verum animæ illæ particulæ nequaquam loco inter sese seiunctæ, vt Timæus inquit, concedendæ sunt: ita, vt in diuersis habitent corporis particulis. Præclareq; noster Aristoteles ex diuersis actionibus diuersam vitæ illarum, quæ simul existunt, confirmat proprietatem. Si nanq; ipsum sentire ab ipso opinari diuersum est, & quod sentiendi vim habet ab eo, quod opinandi, & sensus quoq; ab opinione, diuersum quid. Facit autem diuersitatem animalium illud: quod aut omnes insint vitæ: vt in hominibus, aut non quidem omnes: sed plures, vt in aliis animalibus. Aut vna tantum insit, vegetans, vt in plantis. Ex quibus mihi videtur, & ipsius vniuscuiusq; vitæ discriminē erga seipsam significare. Neq; enim similis est, neq; omnino absq; differentia existit, sensus ille qui cum ratione iunctus est: & is qui sine ratione reperitur. Neq; ille qui determinatam commouet imaginationem: & is qui eam, quæ indeterminatē concipit. Quapropter multiplex est vel secundum profunditatem in vnaquaq; vita diuersitas. Et in ipsa vegetante anima maximum est discrimen: siue instrumenti rationem participantis nutriendi vim habeat: siue eius, quod quidem ratione careat: sed secundum locum moueatur: siue solum sentiendi vim obtineat: siue ita viuat, vt sensu careat: atq; in terra radices defixerit. Hæc autē causam paulo post allaturus philosophus est.

VIGESIMA QVARTA PARTICVLA.

QVONIAM autem quo uiuimus, & sentimus dupliciter dicitur: quemadmodū quo scimus. Ex his autem dicimus, alterum quidem scientiam, alterum uero animā. Vtroq; nanq; horum dicimus scire. Eodem præterea modo, & quo bene ualemus. Alterum qui dem ualetudo. Alterum uero particula quæpiam corporis, aut & toto.

E X P O S I T I O .

Quando quidem anima, ita posita fuit, vt forma quædam sit. Verum ipsa saltem mortaliū anima haud ita constituta fuit: vt sui ipsius, atq; sine materia existat: sed corporis instrumentarii. Vnde ex his quod viuax sit forma: ex eo, quod animatum ab inanimato differat, philosophus accipiens, distinguit causas, atq; ea, quæ ex causis effecta sint: atq; in causarum numero animam collocat. Sed non in earum numero, quæ a materia: verum earū quæ a forma stent. In quas & efficientes, & per efficientes concurrunt. Determinat præterea quod ex ipsa efficitur: atq; indicat animam primam substantiam in animalibus esse. Substantia quidem enim & ipsum quoq; naturale corpus est: quod tanquam materies in animalibus reperitur. Magis autem propria substantia animatum, atq; animal est. Quia adhuc nobilior, atq; præstantior, quæ secundum seipsam substantiā: eaq; anima est. Nanq; omnis forma prima est substantia, & secundum seipsam, & multo magis quæ viuax est. At distinguens sane Aristoteles formalem causam ab eo, quod iuxta ipsam affectum est: propter eorum contemplationem, quæ nunc proposita sunt, dupliciter illud dici asserit, quo uiuimus. Haud tamen, materie ipsa, id accipiens. Neq; enim quo uiuimus: sed quo uere possumus, materiem esse dicimus. Quoniam quod potestate sit a materia adducitur. Illud uero, quo uiuimus eam habet vim, vt quod actu uiuit, indicare valeat. Sed dupliciter, aut forma, aut composito. Forma scilicet, tanquam actu, atq; perfectione. Composito uero ceu id quod actu, atq; perfectum sit. Hoc enim pacto scire dicimus, aut scientia, tanquam forma. aut anima: non ceu ea, quæ nondum: sed ceu ea quæ sciendi vim obtineat, & recte ualere, ualetudine tanquam forma. aut recte ualente corpore. At non eo, quod non participet, aptum tamen sit particeps esse: nisi secundum id, quod potestate.

EX HIS autem scientia quidem, & ualetudo, species, & forma quædam, & ratio: & quasi actus eorum, quæ uim recipiendi habent. Alter quidem eius, quod scire po

rest. Alter autem eius, quod recte ualere. Videtur nanq; in patienti, atq; disposito-
 eorum quæ efficere possunt, inesse actus. Anima uero id, quo uiuimus, & sentimus;
 & discurremus primo. Quare ratio quædam esset, & forma: at nequaquam ceu ma-
 teria, & subiectum.

VIGESIMAQVINTA PARTICVLA.

TRIPLICITER nanq; cum dicatur substantia, quemadmodum diximus: ex
 quibus hoc quidem forma, illud uero materia, id autem, quod ex ambabus.

EXPOSITIO.

Cum id manifeste dixerit, quod scientia, & ualendo loco formæ acceptæ fuere: & pro-
 pter hanc causam & ipsum uiuens anima, tanquam forma uiuit: haud etiam manifeste di-
 cere uidetur, quoniam altero uiuat. Ita, ut nihil coniunctioni illi, quidem, reddat. At licet di-
 ctioni, uerbisque aliquid deesse uideatur: attamen res absque ullo defectu exposita fue-
 re. Nanque cum formam hanc actum eorum, quæ recipiendi vim habent, esse dixerit:
 ita ut haud sui ipsius, sed alterius sit: infert quid illud sit, quod recipere valeat. Quoniam
 illud est, quod scire, atque recte ualere potest. Quæ scilicet iam actu huiusmodi sint:
 quæque ita recipiendi vim habere dicantur: ut ex eo, quod receptum fuerit, determi-
 nata sint. Atque patet, quemadmodum iuxta alium modum his, altero quidem scia-
 mus, altero autem recte ualemus. Ipsum uero patiens, atq; affectum, dispositum uocatur,
 quod forma absolutum: tanquam id, quod secundum aliud determinatum, atque perfe-
 ctum sit. Forma uero quæ horum determinandorum vim habet, efficiendi quoq; faculta-
 tem obtinet: tanquam ea, quæ in id quod progreditur, se extendit, & secundum actum, atq;
 perfectionem sit: sed alterius. Quemadmodum itaq; sese scientia habet, ad id, quod eâ pa-
 rere potest: ita anima ad ipsum uiuens. Quare ratio quædam, atq; forma eius erit. Nequa-
 quam autem tanquam materia, atq; subiectum. Ex comparatione reliquorum Aristoteles
 manifestius uiuentium formam animæ ascripsit. Neq; enim materiam, concessit nõdum
 uiuentem, neq; eam, quæ iam uiuat, quam subiectum dixit. Illud significans, cuius aliud
 principium sit, & quod secundum, atq; sub ea collocatum. Quod nanq; primo perspicue
 animæ tribuitur: quippe quæ uita sit, & prima, atq; iuxta seipsam substantia. Cum anima
 ita iuxta illam, & ab illa uiuant, atq; perficiantur.

Dubitatio.

Responsum

EX HIS autem materia quidem potentia. Forma uero actus. Quoniam autem
 quod ex ambobus animatum, non corpus est actus animæ: sed ipsa corporis alicuius.

VIGESIMASEXTA PARTICVLA.

ET PROPTER id pulchre existimant, quibus uidetur neq; sine corpore esse,
 neq; corpus aliquod anima. Corpus quidem enim non est. Corporis autem aliquid.
 & propter id in corpore inest, & in corpore tali. Et non quemadmodum qui antea,
 in corpus concinnabant ipsam, nihil præterea determinantes in quoniam, & quali.
 Licet neq; uideatur, quodcunq; recipere quodcunq;. Sic autem fit, & secundum
 rationem. Vniuscuiusq; nanq; actus in eo, quod potestate inest, & in propria mate-
 ria aptus est gigni. Quod quidem igitur actus quidam est, & ratio eius, quod pote-
 statem habeat, ut huiusmodi sit, manifestum ex his.

VIGESIMASEPTIMA PARTICVLA.

EX POTENTIIS autem animæ, quæ dictæ fuerunt, aliis quidem insunt om-
 nes, quemadmodum diximus: aliis autem quædam ipsarum. Nonnullisq; una sola.
 Potentias autem dicimus, quod nutriendi, sentiendi, appetendi, mouendi secundum
 locum, intelligendi uim habet. Inest autem plantis quidem, quod nutriendi uim ha-
 bet solum. Aliis uero id, & quod sentiendi. Sin autem quod sentiendi uim habet &

quod appetendi. Appetitus quidem enim cupiditas, & ira, & uoluntas. Animalia uero omnia, unum habent ex sensibus, tactum. Cui autem sensus inest, ei uoluptas, atque dolor, & suaue ac molestum. Quibus autem hæc, & cupiditas. Suauis nanque appetitio ipsa est.

VIGESIMA OCTAUA PARTICULA.

PRAETEREA uero nutritionis sensum habent. Tactus, n. nutritionis sensus.

EXPOSITIO.

Recte profecto, atque pulchre haud materiam id, quod uiuimus, interpretati sumus. In perfectione namque ipsum uiuere collocatum est. Materia uero potentia est, ita, ut imperfecta natura sit. At cuiusnam actus anima est? animati inquit. Id namque illud est, quod ex animabus constitutum. Ac quemadmodum medicum medicina figuramus, & recte ualentem bona ualitudine: ita & ab animato, tanquam in terminum animam adducimus. Namque aut in corpus, aut in animam desinere oportet. Sed corpus indeterminatum est: & opposito se se modo habet erga ipsum animatum: quod secundum se sumptum fuerit. Præsertim itaque esset perfectio, si per se ipsam anima relinqueretur. Verum ipsa corporis alicuius, animati scilicet est. Iure itaque eos philosophus laudat, qui neque corpus animam ipsam, neque sine corpore esse putarunt. Namque quicquid ipsius animæ rationem participatis separabile est, in primis quidem ab ipso intellectus appellatus fuit. Deinde uero uel is quoque corporum est actus in illo impetu ad ea, quæ extrinsecus, non secus, atque naua nauigii sit. Quoniam autem uiuax ille actus duplex existit: alter quidem ceu is, qui instrumenti effingendi vim habet, quo instrumentum fit: Alter autem, tanquam is, qui ipso utitur instrumento: duobus quoque modis & illud haud sine corpore intelligere necesse est: & illud corporis aliud esse. Et in corpore quoque reperiri necesse est, non quocumque: sed instrumentario: & in eo, quod conuenienter unicuique uitæ instrumentarium sit. Namque quod potestate ubique huiusmodi, qualis actus est. Atque ratio hæc maxime necessaria existit: ita scilicet, ut unicuique actus, illi inest, quod potestate existens, par, atque conueniens sit. Propter quæ rursum nobis uiuaces potentias in memoriam reuocat: quot, ac quales: & quemadmodum solum quibusdam pote est inesse quod nutriendi vim habeat: animalibus autem insuper & quod sentire possit: & quemadmodum id, & appetitio quoque quædam consequitur. Quædam quidem & uoluptas, & dolor, & quod suaue, atque molestum incidunt. Illa quidem tanquam passionibus quædam eius quod sentiendi uim habet. Hæc autem, tanquam ea, quæ illarum efficiendarum facultatem obtinent. Virorumque autem iudicandorum potestatem sensus adeptus est. At cum dixerit, & qualis appetitio omnibus conuenit, quibus & sensus: quoniam cupiditas. Quæ haud boni est, quemadmodum uoluntas: neque ad uictoriam, aut honorem, aut uisionem spectat, quemadmodum iracundia: sed id intuetur, quod secundum sensum iucundum. Cumque causam admouerit: quoniam nutritionis sensum obtinet: nutritioni quoque uoluptas, in nutritioni autem dolor consequens est: id ipsum confirmat: quia animalia nutritionis sensum habent, ipsum scilicet tactum. Qui uel omnibus animalibus adest.

SICCIS enim, & humidis, & calidis, ac frigidis, nutriuntur animalia omnia. **Horum** autem sensus tactus.

Omnia namque corpora, quæ ortui subiecta sunt, has qualitates participat, & iuxta has ortus, atque interitus, alterationes, accretiones, ac decretionem fiunt. Tactum uero eam habere vim, ut passibiles qualitates percipere queat, perspicuum est.

ALIORUM uero sensibilibus secundum accidens. Nihil enim ad nutritionem spectat sonus, neque color, neque odor. Humor autem unum quoddam ex iis, quæ tangi possunt, est. Famesque, ac sitis, cupiditas. Fames quidem calidi, & sicci. Sitis autem humidi, & frigidi. Humor uero ceu condimentum quoddam horum est.

Est quidem & tactus sensus secundum accidens aliorum sensibilibus, ut sonorum, & colorum.

colorum. Haud tamen id philosophus, vt mihi persuadeo, dicere vult. Sed secundum accidens sensus is percipit, quæ apta ad nutritionem sunt: cum vel aliorum sint sensuum sensilia. Quod indicat dum huius rei causam affert, quæ ea est: nihil ad nutritionem alia spectare. Quoniam autem ad nutritionem aptus dulcis est humor: infert primo quidē, quod eorum quæ tangi queunt, vel humor est. Nanque gustus iis omnibus inest, quibus & tactus. Deinde vero dicit, quod etiam apta ad nutritionem secundum se sunt, siccum, & humidum & quæ tangi queunt. Humores autem spectant ad nutritionem, tanquam condimenta eorum, quæ tactui obuia.

VIGESIMANONA PARTICVLA.

DILUCIDANDVM autem de ipsis posterius. Nunc autem quoad id determinatum sit: quod animalibus habentibus tactum, & appetitus inest. De imaginatione autem obscurū. Postea uero inuestigandum. Nonnullis uero præterea inest, & quod secundum locum mouendi vim habet: aliis autem & quod discurrēdi, & intellectus.

EXPOSITIO.

Non solum in iis dilucidandum est, quæ hoc in libro dicenda sunt: verum & in eo, qui de sensu, atq; sensilibus inscribitur. Exactius nanq; ibi de humoribus determinat. At cum antea passibiles qualitates ad nutritionem aptas esse, ex eo, quod secundum ipsas, alterationes fiant, confirmari: nunc idem ex vita illa, quæ nutritionum appetendarum vim habet, corroborat. Fames nanq; ac sitis nutritionis sunt appetitus. Ex quibus altera quidem maiorem copiam sicci, atq; calidi expetit: altera vero frigidi, atq; humidi. Nanq; propositis frigidis, atq; humidis cibariis, ad ea sitis mouetur. At sicciora, atque calidiora fames occupat. Obscurum autem de imaginatione. Non quia non omnibus animalibus inest. Si quis imaginationem indeterminatum illum, atq; indistinctum vel remotorum tangibiliū consensum appellandum putet. Verum immanifestum est: quia ea interdum sola imaginatio dicitur, quæ determinata est, quæq; in memoriam reuocare valet: interdum autem ea, quæ commouere tantum quædam potest. At cum dixerit, iis qui tactum habent, & appetitum quoq; adesse, addidit & quod vim mouendi secundum locum habeat. Haud tamen scilicet in omnibus. Sed quia in iis, quæ sentiendi vim habet, & id, quæadmodum, & quod discurrere, atq; animo, cogitatione uel vertere valet.

Imaginatio duplex.

QVEMADMODVM hominibus, & siquid huiusmodi est alterum, aut & honore dignius.

Huiusmodi quidem alterum est, a solido hoc corpore seiuncta humana anima. Præterea q; quæ passibili tenues partes habente, vtitur corpore. Honore autem dignius, si & dæmonum ponatur vnquam genus: illud q; in passibile corpus progrediatur. Sin autem animalia, & cœlestia quoq; sunt: & sensum habent, atq; appetitum, haud tamen patiendi vim habentem; neq; eum, qui excitetur a sensibilibus illis, quæ extrinsecus contingant: sed intrinsecus cognoscat, atq; exornet sensibilia cuncta, illud honore dignius interpretari liceret non solum de dæmoniis, sed de diuinis animalibus quoq;.

TRIGESIMA PARTICVLA.

PATET igitur quod eodem modo una esset ratio animæ, atq; figuræ.

EXPOSITIO.

Iam determinauimus, quemadmodum in iis, quæ ab vno, & ad vtrum dicuntur, necessarium quidem est, communem quampiam afferre definitionem: sed eam non sufficere sine propria iuxta vnquamq; formam, exactæ contemplationis gratia. Hoc autem modo & figura de iis, quæ ei subiectæ sunt, dicitur. Neq; solum, quæ simpliciter figura est: sed & quæ lineas rectas habet. Quæ de iis, quæ tres habet angulos primo dicitur: de illis q; quæ permultos secundo loco. Quando quidem in aliis omnibus, quæ tres habet, reperitur. At & anima de diuersis hoc pacto dicitur animis. Inseparabilia quidem igitur sunt a subiectis

in illis, & quæ uniuoce dicuntur. At in his, licet non separabilis, attamen vna quædam cõmunis est natura, diuersa ab iis de quibus dicitur: quæ ratione sui ipsius nunquam mutatur: quæ quia una est, una quoq; ratione comprehendi potest. In quibus autem quod primum, ac secundum reperitur, nihil commune adest, quod absq; vlla uarietate existat: sed ex vnaquaq; forma diuersum efficitur. Ac propter hanc quoq; causam, neque unam esse dicimus naturam eam, quæ dicitur: sed totum id, vnam multiplicem. Neq; unam esse dicimus rationem, quæ eius, quod commune sit, definiendi vim habeat: sed præter communem, & speciatim quoq; iuxta vnamquaque formam diuisione egere. Vnde & communem illam rationem Aristoteles attulit. Quandoquidẽ haud omnino ambigua erant, quæ ab uno dicuntur. Neq; eam tanq̃ exactam comprobat. Sed eam potius, quæ de unaquaq; anima propria sit, recipit: tanquam eam, quæ communem singillatim reddat.

NEQVE enim ibi figura præter triangulum est, & eas, quæ deinceps. Neque hic anima præter eas, quæ dictæ sunt. Esse autem posset & in figuris ratio communis: quæ conueniet quidem omnibus. Propria autem nullius erit figuræ. Eodemq; modo, & in animis, quæ dictæ sunt.

Non quia separabilis non sit, ibi figura, præter triangulum non est: sed quoniam haud una reperitur natura: quæ in omnibus absq; vlla existat uarietate. Neque hic anima præter eas, quæ dictæ sunt. Neque enim quælibet eodem modo est anima. Quandoquidem neque eodem modo actus est: neq; inseparabiles, aut separabiles a corporibus eodẽ sunt modo. Nunquid igitur neque animal uniuoce dicitur de hominibus, atque equis, quoniã non sine differentiis existit? At ibi differentiæ sunt, quæ animalis diuidendi vim habent, ut rationale, atque irrationale. Hoc autem loco quod uniuocum sit adest: non ualet: quãdo quidem quæ constituendorum illorum, de quibus dictio fieri debet: facultatem possidẽt, diuersa sunt. Quemadmodum de corruptibili, atque incorruptibili animali dicere licet. Quoniam corruptibile, atque incorruptibile haud huiusmodi erant differentiæ, quæ animalis diuidendi potestatem obtinerent: sed substantiam quidem ipsam diuidere poterat: quæ vero sub ea continentur, constituere debebant. Corruptibile itaque ab incorruptibili disiunctum ea differentia est, quæ constituere, non quæ diuidere ualeat. Hac eadem sane ratione, & ipsum separabile, aut inseparabile, & quod tum quidem separabile, tum autem inseparabile, aut omnino inseparabile, & quod tanquam instrumento utitur, quod inseparabile est, aut quod ceu instrumenti effingendi vim habet, haud huiusmodi sunt differentiæ, quæ animarum diuidendarum, sed quæ earum constituendarum facultatem nascitæ sint. Substantiam nanque corpore carentem simpliciter, diuidere queunt. Communis autem de his ratio, omnibus quidem conueniet: quatenus haud omnino ambigua sunt. Propria uero nullius erit. Quæ nanque cuiusque ex formis, tanquam formæ existit, nequaquam aliis quadraret. Quæ autem unius est, haud omnium communis esse posset. Quandoquidem neque una reperitur natura, quæ quod commune adeptasit: quia scilicet quod dici debet, uniuocum non est.

QVAPROPTER ridiculum inuestigare communem rationem & in his, & in aliis. Quæ nullius est eorum quæ sunt, propria ratio. Neq; iuxta propriam, atq; atomam formam: ubi dimiserimus, quod eiusmodi.

Haud simpliciter ridiculum esse philosophus vult communem inuestigare rationem: sed inuestigare communem ubi iam dimiseris, quod iuxta propriam, atq; atomam speciem. Quoniam in iis, quæ uniuoce dicuntur, vel ex ipsius Aristotelis sententia communis ratio inuestiganda est. Quoniam unius cuiusdam propria est: eius scilicet quod communiter dicitur. In his autem nullius est, nisi vltra cõmunem, & propriam quoq; accipiamus. Neq; enim, eius, quod commune est, esse potest: quia unum non est, neq; alicuius atomorum formarum existit.

TRIGESIMAPRIMA PARTICVLA.

PROXIME autem sese habent cum eo, quod de figuris, & quæ circa animam. Semper enim in eo, quod deinceps inest potestate, quod prius, in figuris, & in animatis. Exempli gratia in tetragono triangulus: in eo, quod sentiendi, quod nutriendi uim habet. Quare iuxta unumquodque quæredum, quæ uniuscuiusque anima. ut quæ plantæ. & quæ hominis, aut belluæ. Propter quam uero causam ordinatim ita sese habeant, inuestigandum. Sine eo, quidem enim quod nutriendi uim habet, quod sentire ualeat, non est. Ab eo uero quod sentire ualet, separatur quod nutrire potest in plâtis. Rursusque sine eo, quod tangendi facultatem possideat, aliorum sensuum nullus inest. Tactusque absque aliis inest. Multa nanque ex animalibus, neque uisum, neque auditum habent, neque odoris omnino sensum.

TRIGESIMASECVNDA PARTICVLA.

EX IISQVE quibus sentiendi uis data est: alia habent quod secundum locum mouere potest: aliaque non habent. Postremum uero quod minimum, ratiocinationem, atque discursum. Quibus quidem enim inest ratiocinatio ex corruptibilibus, his & reliqua omnia. Quibus autem illorum unumquodque, haud omnibus ratiocinatio.

EXPOSITIO.

In omnibus quidem iis, quæ ab uno dicuntur, quod primum, atque secundum, & tertium inest. Et quod in primo reperitur, in aliis, quoque, quæ deinceps sequuntur, extat. Licet mutatum sit, & alio, atque alio modo sese habeat. Quod autem primo particeps eius est, quod commune: haud omnino & ipsum in iis existit, quæ sequuntur. Substantia itaque, quæ primo id quod est, est, in accidentibus non reperitur. In figuris autem triangulus extat in tetragono, & quod nutriendi uim habet, in eo, quod sentire potest. Neque in his eodem modo. Neque enim in tetragono triangulus actu est, ut per se existebat. Neque in eo, quod sentiendi uim habet ipsum nutrire ualens, ceu ex se adest. Omnino quidem enim in plantis in separabiliter collocatum est. In ipsis uero animalibus manifestius quod uisum, indicat: atque conuenienter cum sensu sese habet. Tota namque per seipsam totam aliorum sentiendi uim habentium anima pertransit. Quare & quod huius nutriendi uim habet, una cum facultate sentiendi fere exortum est. Recte itaque hinc colligitur. Oportere propriam iuxta unamquamque formam rationem afferre. Ne in ea tantum acquiescamus, quæ communis sit. At cum causam deinceps philosophus noster, ut in iis, quæ præcesserunt, pollicitus est, adducturus sit: propter quam nonnullæ quidem ex uiuacibus potentiis absque aliis permanent: hæcque haud absque illis: antea quænam utraque sint, tradit. Perspicuaque sunt, quæ dicta fuere. Quoniam autem ratiocinationem & ipsa quoque perpetua participant: ratiocinatioque agentem indicat intellectum: agereque uel ipsa in libris de coelo, cœlestia Aristoteles inquit: patetque, quæ ad modum neque ratiocinatio imperfecta in illis existit, neque uisus gratia actio illa fit: ideo recte haud in iis omnibus, quæ ratiocinationem habeant, reliqua quoque inesse denunciat: sed in iis tantum, quæ corruptibilia sint.

SED his quidem neque imaginatio. Alia uero hac solum uiuunt.

Imaginationem nunc appellat eam, quæ determinata sit: & quæ memoriæ particeps existat: & quæ assuescere queat.

DE CONTEMPLANTE autem intellectu, alia ratio. Quod quidem igitur de horum unoquoque ratio, ea maxime conueniens sit, & de anima patet.

Haud de eo intellectu contemplari ualente loquitur, qui in iis reperitur, quæ corrupti non possunt: sed de eo, qui in nobis extat. Namque & de ratiocinatione addidit: quemadmodum quæ in corruptibilibus existit, haud sine aliis est: ita quam is, qui haud hæc de illa

rationatione com mentando, atq; inuestigado loqueretur: quæ in iis reperitur: quæ nequaquam interitui obnoxia sint: sed de ea, quæ in nobis apparet. Licet enim aliqua vel in illis ratiocinatio sit: haud tamen imperfecta est: neq; in voluntate, atq; ambiguitate constituta. Quemadmodum & Plato de ipso loquens effectore inquit. De eo itaq; intellectu loquitur Aristoteles, qui in nobis existens contemplari valet. Quippe cum neq; in incorruptibilibus illis is sit: neq; eodem sese habeat modo, quo agens ille, qui in nobis est: aut qui pati potest. Ex quibus ille pati valens cum reliquis vitis implicatur. Ille vero agens vritur. Is autem contemplandi facultatem obtinens, neutrum agit. Quare de eo diuersa est ratio: & ab eo, qui in præstantioribus existit, q̄ prope nos: & ab eo, qui de aliis viuacibus facultatibus in nobis existentibus, dicitur. Ceu ille quidem in nobis sit: haud tamen ei actus cōueniat. Verum cum illud in conclusione, atq; huius orationis exitu posuerit: exactissimam scilicet de anima eam esse rationem: quæ propriam de vnaquaq; complectitur definitionem: quandoquidem & quod commune singillatim ex vnaquaq; comprehendetur: modum, ac viam deinceps eius cōtemplationis tractandæ, quæ ad vnūquodq; spectat, tradit.

TRIGESIMATERTIA PARTICVLA.

NECESSARIUM autem eum qui debeat de his considerationem facere, accipere quid est unumquodq; horum. Deinde sic de iis, que iūcta sunt. Si autem oportet dicere quid unumquodq; horum, ut quod intelligendi, aut quod sentiendi, aut quod nutriendi uim habet, antea etiam dicendum, quid ipsum intelligere, & quid ipsum sentire.

EXPOSITIO.

Considerationem hoc in loco eam appellat cognitionem, quæ veram scientiam gignere valeat. Ipsa nāq; cum ea sit: quæ formam, & ipsum quid erat esse intelligit: hinc & quod definitur, & quæ ei per se insunt, considerat. Forma autem ipsum quid est significat. Ex iis vero, quæ sunt iuncta, quæ definiuntur: ceu ea, quæ aliis insunt, intelligimus. Cæterū quo nā pacto ipsum quid erat esse vniuscuiusq; intueamur? ex opere respondet philosophus, atq; actione. Quod nāq; animal sit ex viuacibus eius nouimus actionibus: & quod rationis particeps ex iis, quæ rationem participant, & quid ipsum animal, quidq; quod rationis particeps hac intelligimus ratione. Deinde vero & causam quoque admouet, propter quam ab actionibus in substantiam reducimur.

PRIORES nāq; sunt potentiis opera, & actiones secundum rationem. Sin autē sic, his uero adhuc priora ipsa opposita oportet inuestigasse: de illis primo oportet determinare, propter quā causam. Vt de nutritione, & sensibili, atq; intelligibili.

TRIGESIMAQVARTA PARTICVLA.

QVARE primo de nutritione, atque generatione dicendum. Nutriendi nāque uim habens anima, & aliis inest. Et prima, atque communissima uis est anima: iuxta quam inest ipsum uiuere cunctis.

EXPOSITIO.

Respectu nāq; nostro priora existunt, quæ formis absoluta sunt, q̄ ipsæ sint formæ. Atq; ita oportet nos ipsum quid erat esse vniuscuiusq; accipere, vt in id quod forma absolute tum sit, intueamur. Quod uero forma affectum, atq; absolutum est, aliquādo quidem agens est, aliquando autem minime. Vnde patet, quod tanquam agens, ipsum est perfectius, atq; manifestius ipsi redditur cognoscēti. Quod nāq; potestate existit, tū eo, quod actu sit, imperfectius est: tum neq; adeo notum dici potest. Atq; in vnoquoq; eorū, quæ ortui subiecta sunt, aliud quidem reperitur tempore prius: aliud uero ratione posterius. Quandoquidem ex eo, quod perfectum est, quod imperfectum existit, tum cognoscitur, tum exponitur, atq; declaratur. Sin autem sic, inquit Aristoteles. Hoc est, si ab actionibus cognitio ipsius quid est, nobis inseritur: & actiones ex iis, in quibus ipsæ versantur actiones, cognoscimus. Quæq; nutriendi uim habet ex nutritione perspicua fit: ceu quæ illius alterandæ

alterandæ facultatem obtineat. Quæ vero gignere, atq; cognoscere valet, tanquam iuxta formam agentes manifestæ redduntur: altera quidem in eo quod gignitur, efficiendo occupata: altera vero in quod cognosci valet, iudicando. Illud colligitur, vt de iis antea tractare necesse sit. Quæ opposita quoq; philosophus appellat. Ex oppositione scilicet ea, quæ in illis reperitur, quæ ad aliquid dicuntur. Hac enim ratione opponitur ipsum nutriens erga nutritionem: & quod cognosci debet erga cognitionem. Quemadmodum enim in eo libro, qui prædicamentorum nomine inscriptus circumfertur, dictum fuit: color tanq; sensibilis a sensu non recedit: ceu vero color natura prior est. Verum id quidem consideratione dignum est. Vel in iis scilicet, quæ ad aliquid dicuntur, causam eo priorem esse, quod de causa efficiatur. Vt & in illis quoq; dictum fuit. Quod nanq; cognosci debet, ceu expetendum, illud præcedit, quod expetere aptum est: & ceu terminus ante id, existit, quod termino finiendum. Quod ei tanquam natura priori euenit. Cæterum nobis ex inferiori parte auspicantibus id datum est, vt vegetans anima prima, atq; maxime communis appareat. Quæ in cunctis mortalibus ex necessitate reperitur: & ex qua ipsum viuere, vt & antea dictum fuit, datum est. Huiusmodi autem viuere, vt ab animalium vita distinguatur,

Vel in iis, q̄ ad aliquid, cām priorē eo, quod ex causa.

CVIVS sunt opera generare, atq; nutritione uti. Maxime nanq; naturale ex operibus, quæ in uiuentibus: quæcunq; perfecta, ac non diminuta, nec ortum sua sponte habent: facere alterum, quale ipsum. Animal quidem animal. Planta uero plantam. Quo ipsum semper, atq; ipsum diuinum participet, quatenus possunt. Omnia enim illud appetunt: & illius causa agunt: quæcunq; secundum naturam agunt.

Vna cum nutritione, accretionem quoq; Aristoteles complexus est. Spectat quidem igitur vel nutritio ad ipsum esse. Verum maxime naturale vegetantis vitæ opus est, ipsa generatio. Hoc est, primum, atq; præstantissimum. Quippe cum ad illud spectet, vt mortalia, quatenus eis fas est, semper sint. Quod sane tanquam diuinum recte celebratur. Res nanq; eae quæ sunt, diuinitatem participat: quia sunt: atq; multo magis, quia semper. Quapropter quia diuinum illud omnia appetunt: & sempiternitatem quoq; omnia, quatenus eis pote est, omnia cupiunt. Sed nonnulla quidem ex indiuiduis sub aliqua forma existentibus diminuta, atq; mutila esse: quæ aut natura oblæsa sint: vt quæ sterilia sunt: aut extrinsecus, id eis acciderit: nequaquam admiratione dignum est. Totas uero reperiri, atq; integras species: quæ sponte sua, atq; adeo casu, ortum consecutæ sint: ita, vt nullum vnquam indiuiduum in eis, ad alterius generationem pertineat: aliquam meretur considerationem. Liceret enim quo ad extremam illam perfectionem pertinet, vel totas, atq; integras reperiri animalium species: quæ ita progrediantur: vt omnia in iis sine semine existat indiuidua: & ita, vt in animalibus sint omnia diminuta, atq; manca. Cæterum plantæ quoq; diuinum illud appetunt, ex comprehensione scilicet illa causæ viuaciter excitata. Neque enim appetitionem ita interpretari debemus, vt eam cognoscendi vim obrinere dicamus. Sed potius re tentio quædam eius, quod præstantius sit: ex vi insita credenda est. Siquidem materiam quoq; diuinum appetere, dictum fuit,

TRIGESIMAQVINTA PARTICVLA.

IPSUM autem cuius causa duplex. Alterum quidem cuius: alterum autem quo. Quoniam uero participare non potest ipsum semper, ac diuinum continuitate: quia nullum ex corruptibilibus potest idem, & unum numero permanere: quatenus participare potest unumquodq;: ea ratione participat. Id quidem magis, illud autem minus. & permanet non idem, sed quasi idem. Numero quidem haud unum: specie uero unum. Quapropter semen animalium, atque plantarum instrumentum est.

simpli. de Anima.

I

Quemadmodum id, quo viuimus duplex est: alterum quidem tanquam forma: alterum vero tanquam id, quod forma affectum, atque absolutum est: ita & id cuius causa, atque finis. Alterum quidem, ut perfectio, ac bonitas. Alterum vero, ceu id, quod perfectum, atque bonum effectum. Ex quibus, alterum quidem ut virtus, atque bona valetudo existit: alterum vero, ut qui studiosus, ac recte valens. Et alterum quidem, ut id cuius: cuius scilicet adeptio. Alterum ut ipsum quo: quo scilicet participatio fit. Quaeque sequuntur perspicua, atque clara sunt. Quemadmodum scilicet corruptibilia ista secundum formam, non autem continuitate perpetua sunt. Quoniam haud secundum numerum eadem permanent: sed inter se diuisa sunt.

TRIGESIMASEXTA PARTICULA.

EST autem anima uiuentis corporis causa, & principium. Hac autem multis modis dicitur. Attamen anima iuxta diuisos modos treis causa. Namque unde motus ipsa, & ipsum cuius causa: & tanquam substantia animatorum corporum anima causa.

E X P O S I T I O .

Quatuor quidem modis causae dicuntur. At ea excepta, quae a materia stat iuxta alias treis animam eorum, quae viuunt, causam esse inquit.

TRIGESIMASEPTIMA PARTICULA.

QVOD quidem igitur ut substantia, patet. Causa namque ipsius esse omnibus, substantia. Ipsum uero uiuere uiuentibus, ipsum esse est. Causa autem, & principium horum anima. Praeterea uero eius quod potestate est, ratio, aut perfectio. Manifestum autem, quemadmodum & cuius gratia, causa anima. Quemadmodum enim intellectus gratia alicuius agit: eodem modo & natura: & is est ei finis.

E X P O S I T I O .

Ut substantia, hoc est, ut forma. Causa namque ipsius esse omnibus substantia est. Ad eius namque esse omnes spectant causae, cuius sunt causae. Verum causa quae materia est: atque ideo materialis dicitur: huiusmodi est, ut recipiendi vim habeat: & qua haud sine. Causa uero efficiens huiusmodi est ut per generationem in ipsum esse deducat. Quae uero finalis appellatur eius, quod perfecte constitutum sit, & quod secundum naturam existat, causa est. Forma uero ea est, quae simpliciter ipsius esse causa est. Quandoquidem ex forma composito ipsum adest esse: quemadmodum ex uita ipsi uiuenti: & ex anima ipsi animato. Quoniam itaque causa ipsius esse simpliciter absque additione, aut eius, quod est perfecte esse, aut eius, quod per generationem: sed ipsius in primis esse secundum se, forma est: uiuentibusque absque additione ipsum adest esse, quod ipsum uiuere est: ipsiusque uiuere causa anima est: erit ergo anima tanquam forma ipsis uiuentibus causa. Caeterum ex ea quoque definitione animae, quae iam tradita fuit, id nobis philosophus in memoriam reducit. Actus namque, quilibet eius, quod potestate sit, formalis causa est. Potestate namque compositum est, quod ex causa effectum fuit. Actus uero forma est. Anima autem eius actus est, quod potestate uiuit. Quare forma quoque erit. Quam tamen substantiam uocat. Demonstrat autem Aristoteles praeterea, quemadmodum & tanquam finis anima uiuentium causa est. Licet haud illud cuius causa sumpserit, quod in iis reperitur solis, quae secundum rationem, atque intellectum agunt: quae sane uires in nobis elucescunt: sed & quod in iis, quae natura fiunt: quemadmodum in secundo naturalis auditionis demonstrauit. Quoniam ipsum cuius causa finem esse inquit.

HUIUSMODI autem in animalibus anima secundum naturam. Omnia namque naturalia corpora, animae instrumenta: quemadmodum quae animalium: sic quae plantarum, tanquam causa animae sunt.

Huiusmodi

Huiusmodi quidem, dictū fuit, pro eo, quod est cuius causa, & finis. Quod demonstra-
uit ex eo, quod viuentium, atq; plantarum corpora animæ dixit instrumenta esse. Instru-
menta nanq; eius causa sunt, quod ipsis vtitur, quo illud agat, illud vero, & secundum na-
turam, adiectum fuit: quod alterius demonstrationis eiusdem rei occasionem præbet. In
iis nanq; quæ natura constant, ipsum perfectum, atq; adeo ipsa adest perfectio. Quod ve-
ro perfectum secundum naturam dicimus. Quoniam autem quod præstantissimum in
viuentibus naturaliter reperitur, anima est: & propter hanc quoq; causam secundum na-
turam: idq; finis esse dicitur: iure itaq; anima erit finis in iis, quæ naturaliter viuunt.

DVPLICITER autem ipsum cuius causa, ipsumq; cuius, & ipsum quo.

Rursum de his mentionem philosophus facit: quo tanq̄ causam aiā: at nō tanq̄ præ-
stantissimā perfectionū statuamus. Nanq; ille finis, vt quo. Aīa vero, vt cuius. Quādoqui-
dem haud ipsius viuere solius: sed & ipsius perfecte viuere causa est viuentibus anima.

ATQVI & unde primo qui secundum locum motus, anima. Non omnibus autē
inest uiuentibus uis hæc. Est præterea & alteratio, & accretio secundum animā. Sen-
sus quidem enim alteratio quædam esse uidetur. Sentit autem nihil, quod haud ani-
mam habeat. Eodem præterea modo, & de accretione, atq; decrectione sese habet. Ni-
hil enim decrescit, neq; crescit naturaliter, quod non nutriatur. Nutritur autem ni-
hil, quod non participet uitam.

TRIGESIMA OCTAUA PARTICVLA.

EMPEDOCLES uero non recte dixit hoc: cum addiderit accretionem contin-
gere plantis, deorsum quidem radicibus actis, quia terra sic feratur secundum natu-
ram. Sursum uero quia ignis eodem modo. Neq; enim quod sursum, & quod deor-
sum belle accipit. Neq; enim idē omnibus quod sursum, & quod deorsum, & quod
uniuerso. Sed quemadmodum caput animalium, sic radices plantarum. Si oportet
instrumenta diuersa dicere, & eadem ex operibus.

TRIGESIMA NONA PARTICVLA.

PRÆTEREA uero quid quod continet, quæ in contraria feruntur, ignem, &
terram? Diuellentur enim, nisi aliquid erit, quod prohibeat. Sin autem est, id est ani-
ma, & causa augendi, atq; nutriendi.

EXPOSITIO.

Est quidem ipsum efficiens, quod per generationem cōstituit. Quoniam quod sine ge-
neratione est, non efficiens, sed finale Aristoteles appellat. Verū cum inuestigaret in octa-
uo naturalis auditionis libro, quid illud sit, quod elementa motu secundum naturam mo-
ueat: ipsum constituens esse enuntiat. Cui quoq; consequens erit, animam quæ animalia
intrinsicus, & sola appetitione secundum naturam moueat, eam quoq; vim possidere, ut
ipsa constituat. Neq; enim ea ex sola vi sua, atq; sola appetitione moueret: nisi eam quoq;
facultatem obtineret, vt ea constituere posset. Verum cū mortalia corpora, haud perpetua
sint: patet, quemadmodum per generationem eorum constituendorum facultatem habet,
Vel effectricem itaq; causam eorum quæ sunt, Aristoteles animam demonstrat: ex eo, qd
ipsa secundum naturam tanq̄ viuentia moueat. Omnia quidem, tanq̄ ea, quæ augentur,
quæq; diminuuntur: & quæ, vt vno verbo dicā, nutriūtur. Quæ & secundum quantum,
& secundum quale mouentur. Animalia uero omnia secundum quale mouentur. Sen-
tiendi nanq; vim omnia habent atq; alterantur dum sentiunt. Maxima uero eorum pars,
vel motum secundum locum intrinsicus adeptæ est. Verum quod ille quidem motus, qui
intrinsicus mouendi vim habet, & alteratio illa, quæ sentiēdi, ab aīa fiant, perspicuū est. Nu-
tritio uero alicui uideri posset haud ab anima existere: quia vel nonnulla anima carentia
nutriri videntur. Quandoquidem & augeri quoq; atq; diminui. Et quia nonnulli elemē

Dubitatio.

Responsum tis nutritionis causam ascribunt, Quæ simul quidem causas esse, dicere possumus: haud tamen vim mouendi habere dicere debemus. Verum id animæ dandum. Quemadmodum enim iam dictum fuit, nihil nutritur, quod vitam non participet. Quâdoquidem haud ex omni parte iis quæ anima carent, additio fit. Cæterum neq; in ipsis viuentibus propter elementorum lationem accretio. Quemadmodum in plantis dicere Empedocles videtur. Qui per terram, quæ deorsum mouetur, radices agit: per ignem vero qui sursum, accretionem fieri vult. Primo quidem enim haud idem in vniuerso, atq; in iis, quæ viuunt, quod sursum, & quod deorsum. Si itaq; in plantis quod sursum radices sunt: si quidem capiti ex proportione respondent, atq; illis animalium particulis, quæ principatum obtinent: oportebat ad id, quod deorsum, quemadmodum in plantis, terram proficisci. Ignem vero ad truncum. Nanq; in animalibus ad ossa, quod terreum est: ad cor autem, atq; iecur quod calidum tendit. Deinde vero quonâ pacto non diuelluntur inter se, quod sursum fertur: quodq; deorsum. Propter quam nanq; causam non relinquunt plantam: cû ignis quidem ad id, quod sursum: terra autem ad radices tendat. Aut quidnam illud est, quod hæc ambo in vnâquâq; particulam contrahit? Aut quidnam illud est, quod determinat, donec augeri videtur? Sin autem erit, id anima erit. Omnis nanq; forma vim cohibendi habet, vt id iuxta quod. Anima vero non solum tanq; forma viuentium causa est: sed & tanq; ea, quæ efficiendi vim habeat.

QVADRAGESIMA PARTICVLA.

VIDETVR autem quibusdam ignis natura simpliciter causa nutritionis, & accretionis esse. Nãq; ipse uidetur solus ex corporibus, aut elementis, nutrirî, & augeri. Quapropter & in plâtis, & i animalibus existimare aliquis posset, ipsum esse, qui agat.

QVADRAGESIMAPRIMA PARTICVLA.

IS VERO concausa quodam pacto quidem est: haud tamen simpliciter causa. Sed potius anima. Ipsa quidem enim ignis accretio in infinitum: quousq; sit, quod comburi queat.

EXPOSITIO.

Ipsè quidem Empedocles, licet haud manifeste, at perspicuus tamen est, vt qui elementa tanquam concausas nutritionis afferat. In corpora nanq; causam conferebat. Nonnulli vero non ignem, sed ignis naturam, hoc est, formam ipsum determinantem, non tanq; concausam: sed simpliciter, atq; proprie nutritionis causam esse dicunt. Inde indicium fumentes, quia ipse solus ex elementis nutriatur. Quemadmodum enim eius lationis, quæ sursum fit, igneam formam in causa esse dicimus: ita & ipsius quoq; nutritionis. Si iuxta ipsum ignem nutriuntur. Ita, vt tum plantæ, tum animalia ideo nutriantur: quia ignem participant. Verum non nutritur ignis, quia neq; etiam permanet. Semper autem fit: & maior interdum, q̄ antea. Vbi plus scilicet materiei occuparit. Neq; simpliciter, atq; proprie causa est: sed nutritionis potius concausa. Vtitur nanq; anima ipso, ceu ea existens quæ moueat. Aristoteles nanq; simul illud demonstrat, quod ex se ignis non nutritur: & q; ipsum nutrirî eorû, quæ animam habeant, proprium est. Ita, vt nos recte huiusce rei causam animæ tribuere queamus, ex eo, quod ignis indefinite comburendo exuperet.

EORVM autem quæ natura constant finis est, & ratio magnitudinis, & accretionis. Hæc autem animæ, & non ignis, & rationis potius, q̄ materiei.

Neq; enim animatorum solum, sed & omnium naturalium formam, aliorumq; quæ ipsis secundum naturam insunt, eorûq; magnitudinis causari debemus: & conuolutionem illam quoq; præter formam, rationis participem: quæ ab eo, quod impartibile in partitionem progreditur. Per ea namq; quæ media sunt, progressus fit. Forma quidem igitur finis est, tanq; indiuisibilis terminus. Collectio autem illa media, atq; distinctio ratio est. In accretione autem non in ignem naturalem solum: sed & in animatam rationem causa conferenda est. Accretio nanq; ad rationem potius, q̄ ad materiem spectat. Est autem materialis eius causa ignis, ceu ratio vero anima. At hæc magis propria existit. Ignis nanq; mouetur: anima autem primum mouens est.

QVADRAGESIMASECVNDA PARTICVLA.

QVONIAM autem eadem uis animæ quæ nutrire, ac quæ gignere ualet, de nutritione necessarium determinare primo. Distinguitur enim ab aliis potestatibus opere hoc.

EXPOSITIO.

Cum illud iam philosophus demonstrarit, quod neque corpora, neque naturales corporum formæ eæ sunt, quæ nutriendi vim habeant: sed quædam anima extrema: illud quoque nunc sumit: quod licet eadem quoque sit, quæ gignendi vim habeat: at tãquam de illa, quæ nutriendi facultatem obtineat, primo loquendum est. Quandoquidem ab extremis ordinamur. Perfectior autem actio generatio est. Prætereaque quoniam nutritionem semetipsum consequitur: siue superuacaneum quid ex nutritione proueniens existat: siue corporis particula quædam. Quemadmodum qui ipsum sanguinem, aut medullam dixere, opinati sunt. Siue aliud quoddam naturæ opus: cum omnino id ipsum imperfectum germen sit. Quoniam itaque de facultate vim nutriendi habente sermo est, de nutritione antea aliquid dicendum. Nutritio namque dum pro eo, quod nutrit, accipitur: ipsi opponitur educationi, ut quæ ad aliquid referuntur. Ita, ut educatio, pro eo, quod educatur, accipiatur. Distinguitur autem ab aliis animatis viribus opere hoc, educatione scilicet, atque ipso educare.

QVADRAGESIMATERTIA PARTICVLA.

VIDETVR autem esse nutritio, contrarium contrario. Non omne autem omni. Sed quæcunque contrariorum non solum ortum ex sese habent: sed & accretionem. Fiunt namque multa ex sese, sed non omnia quocunque. ut bene ualens ex laboranti. Videntur autem neque illa eodem modo mutuo esse nutritio. Sed igni quidem aqua nutritio. Ignis uero non nutrit aquam. In simplicibus quidem igitur corporibus, hæc esse uidentur in primis, alterum quidem nutritio: alterum uero quod nutritur.

QVADRAGESIMAQVARTA PARTICVLA.

DVBITATIONEM autem habet. Inquiunt enim alii simile simili nutrir: quæ admodum & augeri. Aliis uero, ut dicebamus, e contrario uidetur, contrarium contrario. ceu impassibili existente simili. Nutritionem autem mutari, atque cõcoqui. Mutatio autem omnibus in contrarium, aut medium.

QVADRAGESIMAQVINTA PARTICVLA.

PRAETEREA nutritio patitur aliquid ab eo, quod nutritur: at haud id a nutritione. Quemadmodum neque faber a materia: sed ab illo hæc. Faber autem mutatur solum in negocium ex ocio. Vtrum uero est nutritio postremum quod accedit, an primum habet differentiam. Sin autem ambo: sed illa quidem inconcocta, altera uero concocta, utroque modo contingeret, nutritionem dicere. Quatenus quidem enim inconcocta contrarium contrario nutritur. Quatenus autem concocta simile simili. Quare manifestum, quod dicunt quodam modo ambo, & recte, & nõ recte.

QVADRAGESIMASEXTA PARTICVLA.

QVONIAM autem nihil nutritur: quod non participet uitam: animatum erit corpus, quod nutritur, quatenus animatum.

EXPOSITIO.

Dupliciter, ut ipse quoque Aristoteles inquit, cum nutritio dicatur: quæ scilicet concocta, & quæ inconcocta: cum ex his altera similis, altera opposita ei, quod nutritur apparet: hæc contrariam quoque vocat. Haud tamẽ ita, ut forma formæ. Substantiæ namque ambo, & quod nutrit, & quod nutritur, extant: sed ita, ut ipsi nutrienti eius, quod nutritur adsit priuatio. Potestate namque, quod nutritur est, & contraria hæc sunt, ut priuatio, atque forma. Oportet
simpli. de Anima.

itaq; & quod nutritur ex contrario mutari, Haud tamen quod ex contrario mutatur, nutritur. Neq; enim mutatio illa, quæ ex non albo in album fit, aut ex ægritudine in sanitatē, nutritio est. Verum oportet non iuxta quale solum, at & iuxta quātum eam fieri mutationem, quæ substantiam referat. Id nanq; illud est, quod simul augetur dicitur. At neq; ea nutritio est: nisi nutriens cū materia potius sit: quod vero nutritur a forma magis stet. Quod confirmatur ex iis, qui improprie de elementis loquentes ipso vtūtur nutriri. Nanq; ignē nutriri dicunt: aquam autem nequaquam. Licet mutuo inter sese fiant. Sed quod magis a forma stat, si ipso nutriri proprie vti debeamus, de iis, quæ toto genere superant, interpretandum est. Quatenus scilicet animatum differt ab inanimato. Quod nanq; nutritur animatū esse oportet: ipsum verū nutriens nequaquam opus est. Fit itaq; nutritio iuxta mutationē ex contrario: verum ita, vt haud iuxta quale solum, sed & iuxta quantum, atq; substantiā in animatam formam fiat. Vbi agit quidem quod nutritur secundum vitam: patitur autē, atq; simile redditur quod nutrit, ei quod nutritur. Opus nanq; est, dum inconcoctum ipsum nutriens existit, contrario sese modo habere respectu eius, quod nutritur. Quo & pati, & mutari queat. A contrario nanq; mutatio fit. At quod cōcoctum iam simile redditum est. Cæterum quoniam os ossi, atq; caro carni, & vt vno verbo complectar, simile simili in nutritione admouetur: quodq; nutritur in ipsum nutriens agit: quod in eo, potestate est perficiens: & in viuax subiectum conuertens: quoniamq; videtur, quod nunc nutritur, ex ipso non nutriri ad ipsum nutriri conuerti: haud a nutriente mutationem fieri Aristoteles inquit: neq; omnino cum passione: sed non sine actione: cum intrinsecus vita illa, quæ nutriendi vim habet ab ocio ad negocium traducatur.

QVARE & nutritio ad animatum pertinet, & non secundum accidens.

Nutritio quidem pro ipso sumpta fuit nutriente. Verum quoniam quod nutrit, & quod nutritur, vt quæ ad aliquid referuntur, inter sese opponuntur: nutriturq; animatum, tanq̄ animatum, hoc est, quod mortale: dici posset ipsum nutriens secundum se erga id quod animatum, & non secundum accidens. Quemadmodum seruus hominis respectu dicitur. Quemadmodum enim iecori dextra in corporis parte collocatū esse, ex eius fere substantia dici potest: ita & animato ipsum nutriri. Quapropter nutritur etiam quatenus animatum existit.

QVADRAGESIMASEPTIMA PARTICVLA.

EST AVTEM diuersum nutritioni, & augendi vim habēti esse. Qua quidem enim quantum quoddam quod animatum, augendi vim habet. Qua uero hoc aliquid, & substantia, nutritio. Seruat nāq; substantiā: & eousq; est, donec & nutriatur.

EXPOSITIO.

Omnino quidem ipsum nutriens, & secundum substantiam mutatur: & secundū quātitatem admouetur. Ac secundum substantiam quidem mutatur: ceu id, quod secundum substantiam, quod nutritur fiat: hacq; ratione nutrit. Verum iuxta quātitatem admotum, auget. Nanq; nutritur animatum, ceu quod idem secundum substantiam ex additione illa, custodiatur. Ex admotione autem quanti post defluxum augetur. Perspicue quidem cum influxus amplior defluxu fuerit. Iam vero siue æqualis, siue minor propter quācūq; huiusmodi admotionem post defluxum, secundum magnitudinem augetur.

ET ORTVS efficiendi vim habet, non eius quod nutritur: sed ut quod nutritur. Iam enim est ipsa substantia. Gignit autem nihil ipsum seipsum: sed seruat.

QVADRAGESIMA OCTAVA PARTICVLA.

QVARE huiusmodi quidem animæ principium, uis est, quæ potis sit seruare, quod habet ipsam, quatenus tale. Nutritio uero præparat ipsum agere. Quapropter quod priuatum nutritione non potest esse.

QVADRAGESIMANONA PARTICVLA.

QVONIAM uero sunt tria, quod nutritur, & quo nutritur, & ipsum nutriens. Ipsum quidem nutriens est prima anima. Quod uero nutritur, quod habet ipsam corpus. Quo autem nutritur, nutritio. Quia uero a fine omnia appellare iustum: finis autem ipsum gignere quale ipsum, esse posset prima, quod gignendi uim habet, quale ipsum.

EXPOSITIO.

Quod & iuxta substantialem mutationem nutritio fiat, hinc manifestum est: Fit enim, licet & non quod nutritur, simile sit. Erat namq; & antea: sed simile ei, quod nutritur, redditur. Animæ igitur vis, quæ nutriendi vim habet, seruando agit. Nutritio autem ipsam ad agendum præparat: non tanquam ea, quæ viuacem vim moueat: sed tãquam materia ad actionem apta, atq; apposita. Quemadmodum ligna quoq; lignario conueniunt fabro. Neq; enim absq; nutritione, at intrinsicus a seipsa anima agit. Quapropter ipsum nutriens prima est anima. Quæ prima existit propter affinitatem, quam cum corporibus habet. Nutrit autem ita, ut suam omnem intrinsicus ordiatur actionem. Ex qua, & quod nutritur, quia ipsam habet, nutritur. Nutritioq; mutatur, & adiicitur, atq; perfecta absoluitur forma: ita, ut cõsimilis ei, quod nutritur, reddatur. Quæ quod subiectum est, tum seruat, tum auget, tum similis gignendi vim obtinet. Semini namq; vi, atq; facultate imperfecto aliquid committere: quo eiusdem formæ receptionem nanciscatur, huiusce est animæ opus præstantissimum: quippe quod illius perpetuitatis, quæ concessa sit, causam sustineat.

QVINQVAGESIMA PARTICVLA.

EST AVTEM quo nutritur duplex: quemadmodum quo gubernat, manus, & clauus. Alterum quidem quod mouet, & mouetur: alterum uero mouens solum. Omnem autem necessarium nutritionem posse concoquere. Agitq; concoctionem calidum. Quare omne animatum habet caliditatem.

EXPOSITIO.

Quod quidem nutritio sit, quo aliquid nutritur, perspicue dictum fuit. Quoniam autem nutritionem calido concoqui oportet: quod ipsa nutriens præcipue non est. Dictum namq; antea fuit, quemadmodum anima nutritionis causa est: ignis autem cõcausa: quoniamq; tria enumerata fuere, nutriens scilicet, quo nutritur, & quod nutritur: & quia duplex illud dictum fuit, quo nutritur: calidum in hoc quoq; ordine collocabitur. Nonne igitur animam, alterum quo nutritur, interpretari conuenit? Namq; exempla manus scilicet, atq; clauus media sunt inter animam, tanquam mouentem, & nauigium, ceu id, quod moueatur. Verum si media illa, quibus nutritur, sunt, nutritio scilicet, atq; calidum: quam ratione vel ambo a vita illa, quæ nutriendi vim habeat, moueri, inficiandum nobis putabimus? Nãq; vel manus, atq; clauus a gubernantis anima mouentur. Propter quam itaq; causam, alterum quidem Aristoteles mouere inquit: alterum uero mouere, atq; moueri? Nunquid igitur ambo a vita ea, quæ nutriendi vim habet, mouetur? Sed ita sese res habet, ut in iis, quibus nutritur. Vbi alterum quidem erit, quod mouendi vim habebit: ut calidum, quod in uiuente reperitur: quod alterum mouet, ut ipsum cibum. Alterum autem est, quod mouetur quidem a calido: at mouet quod nutritur: ceu continue augens, atq; custodiens.

Dubitatio.

Responsum

ADVMBRATE quidem igitur, quid est nutritio, dictum fuit.

Quod contraria quadam ratione ei quod nutritur: dum adhuc inconcocta existit. Concocta uero similis. Et quod opponitur, ut quod ad aliquid referatur, ei, quod animatum sit, qua seruetur, atq; augetur, quod nutritur, cum animatum sit. & qua utitur ad simile generandum. Quæq; ab animam quidem præcipue mouetur: a calido uero cõcoctioni datur.

DILVCIDANDVM autem est postea de ea in propriis sermonibus.

Hoc est in tractatione illa, in qua de animalium ortu acturi sumus: cum iam & nonnulla dixerit in libris de ortu, atq; interitu.

QVINQVAGESIMAPRIMA PARTICVLA.

DETERMINATIS autem his, dicamus communiter de omni sensu.

EXPOSITIO.

Post contemplationem de ea anima, quæ vegetandi vim obtineat: ad eam noster Aristoteles accedit: quæ sentiendi facultatem habeat: quæ ei proxime iuncta est. Priori quæ versus est doctrinæ modo: cum ex oppositis, vt antea dictum fuit, exordiat: & per actiones medias, ad animæ substantiam tendat. Hactenus autem ea occupat: quæ ad contemplationem ei propositam, vtilia sint. Quoniam enim in ipso pati sensus, vt iam dixit, collocatus est: tunc quæ id exposuit: cum animam iuxta qualitatem corpus mouere assererat: quippe cum sensus alterationes sint. Ideo antea determinat, quemadmodum quod ab aliquo patitur, potestate quidem ei simile esse debet, quod agit: actu vero dum patitur nequaquam: sed vbi iam passum fuerit. Atq; hinc quod haud alia ratione anima potis sit agere, nisi ab iis, quæ extrinsecus collocata sunt, moueatur, concludit. Si namq; pati oportet id, quod sentit: nihil autem a simili patitur: multo quæ minus a seipso: nequaquam sensus ex se sine faciente agere posset. Ita, vt illud, quod sentiendi vim habet, potestate antea esse cogatur: actu autem non. Fit autem actu, dum adest ipsum efficiens. At cum duplex sit, quod efficiendi vim habet, alterum quidem potestate, alterum autem actu: eodem modo necesse est, vt sese habeat & sensus, & ipsum sentire: ita vt aliquando quidem potestate, aliquando autem actu sit. Huc ita quæ ea omnia, quæ proposita sunt, spectat: at quæ speciatim scripta sunt, ita interpretanda.

DICAMVS communiter de omni sensu.

Dicturus namq; est & speciatim de vnoquoque. Antea vero generatim de omni sensu loquens, communem de omnibus contemplationem facit.

SENSVS autem in ipso moueri, atq; pati contingit: quemadmodum dictum fuit.

Haud ita accipienda hæc sunt, vt ipsa vita sentiendi vim obtinens moueatur, atq; patiat: actu namq; iudicandi facultatem habet: sed quia moueatur sensorium. Quapropter & ita quoque philosophus locutus est, in ipso moueri aliquid, sensorium scilicet. At quoniam qualia propria omnia sensilia sunt, a quibus in primis sensorium mouetur: ideo iure & patitur, & alterari dicitur. Motus namq; qui secundum qualitatem fit, passio, atq; alteratio est.

VIDETVR enim alteratio quædam esse.

Illud videtur, dictum fuit: quoniam haud ipse sensus alteratio est. Apparet autem iis, qui sensorij passionem in eam reducunt actionem, quæ cum eo iuncta est: quæque ipso vititur.

INQVIVNT autem nonnulli & simile a simili pati. Idque qua ratione possibile, aut impossibile diximus & in uniuersalibus sermonibus de ipso facere, & pati.

Ita sane in libris de ortu, atq; interitu historia profecutus est, atque distinxit, non de eo, quod dum nutriendi, aut sentiendi vim habet, facit, aut patitur: sed generatim, atque communiter de ipso facere, atque pati sermonem habens. Vnde & nunc ita dixit. Dictum fuisse in uniuersalibus de ipso facere, atq; pati sermonibus. Neque enim simpliciter librum ipsum de ortu, atq; interitu uniuersalem appellat: sed sermones illos, qui ibi de ipso facere, atque pati conscripti fuere.

QVINQVAGESIMASECVNDA PARTICVLA.

HABET autem dubitationem propter quid non & sensuum ipsorum fit sensus,

EXPOSITIO.

Ad particulam illam, dictum quidem fuit, vt opinor, referuntur hæc verba, Habet autem dubitationem.

dubitationem. Communiter quidem enim inquit, in illis de ipso facere, atque pati, dictum fuit. Dubitatioq; illa, quæ in sensibus contingere videtur, ex iisdem illis rationibus solueda est. Verum quænam est dubitatio? & propter quam causam ista videtur esse dubitatio? Nunquid quoniam cum viuax, atq; cognoscendi vim habes, actio sit: neq; sui ipsius, neq; sui ipsius instrumentorum cognoscendorum vim habet: ceu quæ a seipsa excitetur: & nisi antea motum fuerit sensorium: quod ab aliquo eorum, quæ extrinsecus existunt patitur. Viuax nanq; illud est, quod intrinsecus, atq; a seipso agit, mouetq; corpora. Sed ipsum nequaquam vt illa moueantur, indiget, quo propriam agat actionem. Propter quid enim non sensuum ipsorum fit sensus. Neq; ita intelligendum, vt Alexander exponit, vt sensus sensoriorum loco posuerit. Neq; enim par, conueniensve est, loco instrumēti id quod vitur, afferre. Atq; id inuestigans infert.

Interrogatio.
Responsum

ET PROPTER quid absq; iis, quæ extra non faciunt sensus, inexistente igne, & terra, & aliis elementis.

Insunt profecto in instrumentis elementa. Verum, haud vt Plutarcho videtur in Empe doclem philosophus inuehitur: qui in ipsis sensibus elementa collocat. Id nanq; iam cōfutauit. Tantumq; nunc abest, vt confutet: vt etiam defendat propter dubitationem istam, quæ apparet. Dubitatio itaq; est: propter quid vita quæ sentiendi vim habet cum cognoscere quoq; valeat: non sui ipsius quoq; cognoscendæ vim habeat: cum ea ipsa a seipsa in seipsam excitetur: sed corpora solum cognoscere possit, & ab illis quoq; moueatur. Sin autem & sensibilibus indiget, quæ corpora sint: quo accedat ad ipsam sensibilibus cognitionem, propter quam causam haud in ipsa excitatur sensoria præsentia: quæ etiam sensilia sunt: quia ex quatuor ipsis elementis constant. Propter quid, nanq; inquit, non sensuum ipsorum fit sensus? Primo nanq; dubitat, propter quid haud sui ipsorum percipiendorum vim habent. Deinde & propter quid absq; iis, quæ extra non faciunt sensum. Hoc est, cur non agunt sentiendo. Id nanq; illud est, vt sensus præsentibus sensum faciāt: licet aliquid eorum quæ extra non adsit. Quia elementa in ipsis insunt sensoriis.

QVORVM est sensus secundum se, aut accidentia his.

Elementorum nanq; sensus est, aut iuxta ea, quæ per seipsis insunt: aut iuxta ea, quæ alia ratione ipsis contingunt. Nanq; terræ duritiem sentimus, quæ per se ei accidit: & quæcunq; præterea eius colorem, atq; magnitudinem.

PATET igitur, q; quod sentiendi vim habet, nō est actu, sed potestate solū. Quapropter non sentit. Quemadmodum quod comburi potest, non comburitur ipsum per se, sine eo quod comburēdi vim habeat. Combureret nanq; seipsum, & nihil indigeret eo, qui actu ignis sit.

Ex his soluit dubitationem apparentem. Illud nanq; a seipsa in seipsam excitari, eius uitæ est, quæ perfecta sit: quæq; prope actum permaneat. Quæcunq; vero haud a seipsa excitatur: aut ad ea, quæ extrinsecus collocata sunt, vergit, haud ex se sufficiens est: sed aliquo alio indiget. Et propter hanc causam, potestate quadam ratione imperfecta est, tanquā ea, quæ ad actionem obeundam alio indigeat: aut eo scilicet ad quod tendat: aut eo a quo excitetur. Verum quæ ex altera tantum parte indiget: quæ quidem a seipsa excitatur: in ea vero quæ extrinsecus collocata sunt, fertur: aut ab iis quæ extrinsecus collocata in seipsam conuertitur: haud omnino est imperfecta, neque potestate solum. Quæ vero & ab aliquo eorum quæ extra sunt, mouetur: & eorum quæ extrinsecus sunt, percipiendorum solum vim habet: ita, vt vtraq; ex parte indigeat: potestate tantum est. Vita nanque quæ sentiendi vim habet, quæ cognoscere valeat postrema existens: & aliorum quoq; cognoscendorum in primis, non autem sui ipsius facultatem obtinet. Atque ab iis quæ extrinsecus collocata sunt, mouetur: haud tamen ita, vt quæ sine anima sunt: sed tanquam illa, quæ intrinsecus excitetur: quo & viuax actio sit. Consequitur autem passionem illam præcedentem, quæ

in sensorio ab iis, quæ extrinsecus collocata fit: atq; circa illud intrinsecus excitatur. Atque perficitur ex eminentia rationum, quæ intus. Ab iis vero quæ extra perfici dicitur: quippe quæ perfecte inde excitetur: ex passione scilicet illa, quæ ab illis in sensoriis fit. Quæadmodum panem eam dicunt habere vim, ut appetitionem moueat: haud tamen ita accipiētes, ut in eam aliquid agat: sed quod ea a seipsa in illum excitetur. Et quemadmodum quoque Plato corpus vitiorum animæ causam iustinare inquit: haud ita nempe intelligens, ut aliquid in eam agere dicat: sed quod illa propter nimiam curam circa corpus ex seipsa deterior reddatur. At vel ipsa quoq; imaginatio eorum quæ extra sunt, percipiendorum tantū vim habet: & principio a passionibus sensorij mouetur. Verum post primum illum motū a seipsa quoq; imaginēs promouet. Agitq; licet exteriora illa non adsint. Sensus vero semper illorum præsentia indiget: quo agat. Propter quam igitur causam non est sensuū sensus? Quoniam conuersio illa in seipsum ad eam spectat actionem, quæ ex se perfecta fit. Sensus autem in potestate totus positus est. At propter quam quoq; causam ea non percipit elementa, quæ in sensorio reperiuntur? Quādoquidem sensorium a sensibili pati oportet: quo sensus ad actionem reducatur. Nihil autem a seipso patitur. Quemadmodū neq; quod comburi potest comburitur absque eo, quod comburendi vim habeat. Secundæ illi itaque dubitationi per hæc Aristoteles obuiam profectus est. Quoniam, quemadmodum neque comburi potest absq; eo, quod comburendi vim habeat, comburitur: ita profecto neque sensorium a seipso pati valeat. Sed age, cum actu ignis in sensorio existat: quoniam pacto non mouet sensum? Quoniam neque ignis, qui extra existit in ipsum agit sensum: sed in sensorium. Nihilq; ipsum in seipsum agit.

Interrogatio.
 Responsum
 Dubitatio.
 Responsum

Dubitatio.
 Responsum

QUINQVAGESIMATERTIA PARTICVLA.

QUONIAM autem sane ipsum sentire dicimus dupliciter. Quod nanq; potestate audit, & intuetur, audire, atq; intueri dicimus, licet dormiat. Et quod iam agit, dupliciter dici posset, & sensus. Alter quidem, ut potestate: alter uero, ut actu.

EXPOSITIO.

Quemadmodum ipsum sentire inquit, duplex est, potestate scilicet, atq; actu: ita dupliciter dicitur & sensus. Significat autem apud hunc sensus substantiā huius animæ. Ipsum vero sentire actionem. Ac recte cuiusmodi sit substantia ex actione coniectura assequitur. Erit itaq; & ipsa quoq; substantia, aut potestate, aut actu. Haud tamē iuxta illud quod potestate primum, atq; imperfectissimum. Illud nanque in priuatione positum est. Sed iuxta secundum. Qualia, quæ iuxta scientem quidem, sed non agentem considerantur. Iā enim ea ficta sunt, atq; formata forma, quæ sentiendi vim habeat. At & huiusmodi quod potestate imperfectum existit. Perfectio nanq; in actione collocata est. Perfecta q; illa est substantia, quæ secundum naturam agit. Quæ uero nunquam agit, ab ea deseritur perfectione, quæ simpliciter dicitur.

EODEM autem modo & ipsum sentire, quodq; potestate est, & quod actu.

Cum ab actione ad substantiam deuenit: tanquam ex eo quod a causa efficitur, in ipsam causam: iudicat maiori doctrina refertum esse ex causa illud videre, quod a causa effectum fit: & ex substantia ipsam actionem.

QUINQVAGESIMAQVARTA PARTICVLA.

PRIMO quidem igitur, tanquam idem sit, ipsum pati, & ipsum moueri, atque agere dicimus. Est enim motus actus quidam. Imperfectus quidem, ut in aliis dictum fuit.

EXPOSITIO.

Cum dixerit ipsum sentire antea quidem in ipso moueri, atque pati contingere: cum q; descenderit ad id quod potestate: quod distingui aduersus id, quod iam agit, dixit: & quia de eo in sensu secundum actum ipso moueri, & pati, atque agere usus est: id ipsum innuit.

Atq;

Atque se excusat de vocabulo illo actus: quippe cum eo recte quodam modo & de motu quoq; loquens vtatur. Quia quemadmodum in naturali auditione dictum fuit, Motus actus est imperfectus. Qui nanq; perfectus, atq; impartibilis haud profecto est motus. De ipso autem pati, atq; moueri, qua ratione inter sese differant, nihil præterea philosophus determinat. At si quidem proprie aliquis ipsum pati de eo motu intelligat, qui iuxta passibilem fit qualitatem, patet quemadmodum motus ipse latius se extendit. Sin vero ex illa conuersione, atq; mutatione simpliciter, quæ ab altero omnino fit, accipiat: in idem ipsum mutari cum ipso pati duci, videri posset. Nanq; omnis mutatio ab altero fit, atq; in conuersione collocata est. Nunquid autem, quæ secundum substantiam, aut quale, aut quantum fit, in conuersione omnino posita est? & quæcunq; quæ efficiendi vim habens, aut ex eo, qd præter naturam, in id quod secundum naturam, aut contra fit. In conuersione nanq; illa collocata est, quæ secundum totum fit, dum aliquid mutatur: quia alias cum aliis disponitur, atq; ordinatur. Quæcunque vero & eandem seruat cum aliis compositionem: & in eo quod secundum naturam manet: cum nõ patitur: sed faciat, id quod mouetur, diuersam locorum transmutationem: vt & in quarto naturalis auditionis a nobis dictum fuit: nequaquam in ipso pati collocanda esset. Quoniam neq; in conuersione mutatio hæc posita est. Sed iam iis, quæ ab Aristotele dicuntur, attendendum.

Pati proprie

OMNIA autem patiuntur, & mouentur ab eo, quod efficiendi vim habeat, atq; actu sit.

Id profecto quod actu sit: quod patiens potestate hætenus fuit: postea vero actu existit. Si quidem in eo, quod perpeffum sit, collocetur: efficienti simile redditur. At neq; attritio caliditatem habet: licet ipsam faciat: neq; flagellum vibices. Neq; enim pati oportet ipsum efficiens, quod efficit: sed agere. Et hac ratione est actu efficiens: tanquam id quod in ipso patiente perficitur: haud tamen patiendo: sed agendo. Non solum itaq; secundum Platonem: sed & ex Aristotelis sententia quoq; in ea causa, quæ efficiendi vim habeat, formæ eorum quæ perfecta sunt, antea acceptæ fuere: neq; ita, vt patiantur, sed agant, atq; in substantiam constituant. In quibus actus idem cum substantia ipsa est.

QVAPROPTER interdum quidem ut a simili patitur: interdum autem a dissimili, quemadmodum diximus. Patitur quidem enim quod dissimile est: quod uero passum simile factum est.

Quod nanq; adhuc patitur, potestate simile est, nõ autem actu ei, quod facit. Quod autem iam passum simpliciter simile.

QVINQVAGESIMAQVINTA PARTICVLA.

DIVIDENDVM autem & de potestate, & actu.

EXPOSITIO.

Ex his nanq; & ipsum quoq; pati diiudicabitur. Quoniam in conuersione, atq; dispositione, quæ alias alia sit, positum conspicietur. Non autem in ea mutatione, quæ secundum actum.

NVNC enim simpliciter dicimus de his. Est quidem enim sic sciens aliquid, ut diceremus hominem scientem. Quoniam homo ex scientibus, atq; ex habentibus scientiam. Est autem, ut iam dicimus, scientem habentem grammaticam. Vterq; autem horum, haud eodem modo potis est. Sed alter quidem, quia genus huiusmodi ac materies. Alter uero, quia ubi uoluerit potis est contemplari: nisi aliquid impedimento fuerit ex iis, quæ extrinsecus.

QVINQVAGESIMASEXTA PARTICVLA.

QVI uero iam contemplatur, cum actu sit, atq; proprie sciens, hoc ipsum. a. Ambo quidem igitur primi secundum potestatem scientes. Sed alter ex eruditione mutatur: & qui persepe ex contrario uarietur habitu.

Particula illa simpliciter, pro eo, quod est, indeterminate in exordio huius particulae posita fuit. Propter quae exemplo scientis duplicem vim eius, quod potestate ostendit. Quorum alterum ad ortum imperfectam praebet aptitudinem. Alterum vero ad ipsam spectat actionem: sed iuxta habitum, qui iam ad agendum paratus sit: attamen non agit: atque hac ratione perfectionem non assequitur. In tribus namque quod perfectum collocatum est. In substantia scilicet potestate, atque actu. Quilibet quidem igitur homo potestate sciens est: quippe qui aptus, atque natus sit, eruditione imbui. Atque id genere, hoc est, humanae naturae inest. A materiaque huiusmodi quod potestate stat. Tanquam id, quod quia fiat, atque aliunde recipiat, perficitur. Quapropter adiunctum fuit illud, ac materies. Qui vero iam habitum scientiam gignere valentem recepit: attamen non agens: neque ad idem potis est. Neque enim ad ortum, sed ad contemplationem spectat. Neque iuxta eam potestatem, quae a materia stat: sed iuxta eam, quae formalis est: sed partibilium rerum. Non solum quia diuellatur actio a substantia: sed quia potius disiuncta sit. Et quia non semper agat, aut quia nolit: aut quia ab aliquo impediatur. Quae quidem ambo vel ipse Aristoteles indicauit, ex eo, quod cum voluerit, eum ad contemplandum potest esse dixerit: nisi aliquod allatum fuerit impedimentum. Patet enim quemadmodum aliquando quidem vult: verum cum voluerit impeditur. At licet is ab impartibili illa perfectione deseratur: & ab eo, quod semper in fine reperitur: aliquando tamen, quatenus ei datum est, perfectus redditur. cum iam scilicet contempletur. Primi vero illi duo scientes imperfecti quodam pacto sunt, atque secundum potestatem ambo. Verum alter quidem perficitur alteratione quadam, quam ex eruditione acquirit. Quae ortus, atque generatio quaedam est: haud ipsius animae mutatae. Alteratio namque continuus, atque omnino diuisibilis est motus. Anima vero prope terminos permanet. Sed ipsius quidem animae collectum. Quae licet aliquando ex eo appulsu, qui intrinsecus concitatur, in habitu scientiam pariente posita sit: attamen circa ipsum animal conspicitur alteratio. Quemadmodum in septimo naturalis auditionis haec exposita fuere. Illud vero, & qui persaepe ex contrario varietur habitu, Aristoteles dixit: aut quia iuxta plures particularium rationum appulsus, & qui persaepe fiant, collectus postea, atque perfectus innascitur habitus. Aut pro eo, quod est, interdum, persaepe dixit. Quod mihi quoque magis placet. Manifeste namque in libris demonstratiuis, aliam esse inquit, ex negatione imperitiam, aliamque contrariam. Eamque veritate sola priuatam existere: hanc autem vel ad falsitatem oppositam accedere. Interdum itaque mutatio, quae ad scientiam accedit, ex falsa opinione recedit: atque ita ex contrario fit habitus.

ALTER vero ex eo, quod habeat sensum, aut grammaticam, non agat autem, ad ipsum agere alio modo.

QUINQVAGESIMASEPTIMA PARTICVLA.

NON est autem simplex neque ipsum pati. Sed id quidem interitus quidam a contrario,

EXPOSITIO.

Quo quidem enim perire atque scientiam pariendo agat, neque omnino opus est, ut instrumentum aliquod varietur. Nisi in ebrietatibus, aut aegritudinibus, aut somnis sit. Quo vero sentiendi vim habeat, pati aliquid oportet. Haud tamen iuxta passionem, quae in generatione substantiali fit: ita ut quod sentiendi vim habeat, gignatur, quod dum iuxta substantiales mutatur species, euenit. Sed iuxta quasdam euenientes, atque eas passibiles mutatur qualitates. Quare alio quoque modo. Antea vero quam illud alio modo, dilucidum philosophus reddat: quoniam duplex positum fuit, quod possibile: adhuc quod & ipsum quoque pati duplex sit, nobis in memoriam reducit. De utroque namque propositum fuit loqui. Quorum alterum interitus quidam, atque mutatio a forma in priuationem est: & a contrario mutatur: ut calidum exempli gratia a frigido. Quo ad calidi priuationem accedens, frigido agenti simile reddatur. Cui calidi quoque priuatio adiuncta, atque insita est:

Alterum

ALTERVM uero, salus potius, eius, quod potestate est, ab eo, quod actu est, & simile. Ita, ut potestas sese habet ad actum.

Exacte, atq; de industria particulam illam potius, philosophus noster adiecit. Quonia licet aliquid in generatione, atq; ortu concurrat, quod perficendi vim habeat: attamen ipsum patiens ab hoc mutatur: quod iam actu est id, quod potestate ipsum patiens. Vnde simile ipsum patiens facienti dicitur. Sed tanquam id, quod potestate fit, illi quod actu existat. Hoc itaq; pacto cum duplicem vim ipsius pati in medium Aristoteles adduxerit: declarat, quod reliquum erit: quoniam pacto quod habitum possidet alio modo ab ipso non agere, ad ipsum agere accedit.

CONTEMPLANS nanq; fit, quod habet scientiam. Quod uel non est alterari: in id nanq; collatio fit, & in actum, aut diuersum genus alterationis.

QVINQVAGESIMA OCTAVA PARTICVLA.

QVAPROPTER non recte sese habet dicere ipsum sapiens cum sapiat alterari. Quemadmodum neq; ipsum aedificatorem cum aedificet. Quod quidem igitur in actum ducit, ex eo, quod potestate est, iuxta id, quod intelligit, atq; sapit: non doctrinam, sed aliam denominationem habere iustum est. Quod uero ex eo, quod potestate est, discens, atq; accipiens scientiam, ab eo, quod actu est, quodq; eam habet uim, ut docere possit: aut neq; pati concedendum, ut iam dictum fuit: aut duos modos esse alterationis. Alteram quidem in priuantis affectus mutationem, & alteram in habitus, atq; naturam.

EXPOSITIO.

Hæciungenda sunt, cum eo, quod superius dictum fuit, cum dixit, ad ipsum agere alio modo. Cum superius de ambobus locutus sit: & de eo, scilicet, quod secundum sensum agit: & de eo, quod secundum grammaticam, & simpliciter secundum scientiam. Illudque est, quod alio modo. Adhucq; qua ratione sciens ex ipso non agere ad agere mutetur, tradit. Postea uero de eo, quod sentiendi vim habeat, locuturus: atq; eorum diuersitatem admoturus. Accessus autem ille, qui ex habitu scientiam pariente in ipsam cõtemplationem fit, alteratio non est. Quoniam alteratio mutatio quædam corporata in qualitate est. In cõtemplatione uero, quæ secundum scientiam fit: nihil corporata opus est mutatione. Nisi, aut ægrotare, ut dictum fuit, aut dormire, aut ebrium esse ei contigerit. Tunc enim nõ tanquam simul acturum: sed tanquam impedimentum non allaturum mutari oportet. Sed sola existente animata collatione in actionem ex habitu non agente pertransit. Quod perspicuum quoq; est. In id nanq; collatio illa spectat: & in actum eius, quod scientiam habet: in ipsumq; agere, quod a seipso perficitur: corpore absq; vlla affectione permanente. Quapropter huiusmodi mutatio, alteratio non est: aut alterum alterationis genus. Quoniam Aristoteles neq; alterationem, neq; omnino motum, mutationem animatam appelladam ducit. At cum non ignoraret Platonem motum uocantem: non iuxta corporatos motus, aut & alterationes, alterationis ideo diuersum esse genus inquit. Verum ipsum quidem sapiens cum sapiat, minime alterari, nulla admiratione dignum est. Quippe cū actio animæ ex ea ipsa sit. Quo itaq; pacto nonne & aedificator cum ædes fabricet absq; vlla alteratione permanet? Nunquid autem illud dicendum est: quod licet is corporis motu secundum locum utatur: haud tamen eo, qui secundum qualitatem? Si itaq; qui corpore utitur, non alteratur: multo quoq; magis qui corpore non utitur, neq; alterabitur. Deinde uero philosophus discrimen affert: quod inter illum animæ transitum reperitur: qui ex imperitia in scientiam, & qui ex habitu in actum progreditur. Quoniam ille quidem ex doctrina, atq; disciplina perficitur: cuiq; consequens est & corporea quædam mutatio, ut in septimo naturalis auditionis dictum fuit. Ille uero ex collecto quodam rationum appulsu a seipso fit. Corporata igitur quædam alteratio eruditionem cõsequitur: propter relationē scilicet illā, quæ a sensu per memoriā in rationes fit. Nequaquam tamen eruditio, alteratio est. Nanq;

Dubitatio.
Responsum

& ipsa iuxta quandam animæ actionem ex rationibus fit. At & corporata quoque alteratio, quæ eruditionem consequitur, non est passio. Siquis de solo interitu, atque mutatione ea, quæ ad priuationem tendit, ipsum pati intelligere voluerit. Quemadmodum & communis quoque usus obtinet. Aut alio modo passio est. Siquis pati dicere, atque appellare voluerit, quod mutatur aut in habitum, aut formam, aut statum secundum naturam. Verum cum hæc philosophus de illo pati determinarit, quod scientiæ gignendæ vim habet: & de eo loquens, quod sentire valeat, infert.

QUINQUAGESIMANONA PARTICULA.

EIVS autem, quod sentire valeat, prima quidem mutatio fit a generante. Vbi uero genitum fuerit, habet iam tanquam scientiam, & ipsum sentire. & quod secundum actionem præterea consimili modo dicitur cum ipso contemplari.

EXPOSITIO.

Quoniam vita ipsa quæ sentiendi vim habet, haud simpliciter animæ esse dicebatur: sed illius est animæ, quæ cum corpore iuncta fit. Ideo una cum animali & eius quoque ortus, generatiove subsistit. Quæ prima est eius, quod sentiendi vim habet, mutatio: quæque illud ad esse ducit: atque eruditioni ex proportionem respõdet. Ita, ut, qui genitus fit, cum eo, quo habitum susceperit, proportionem habeat. & ipsum quoque secundum actum sentire consimili dicitur modo cum ipso contemplari. Consimili quidem modo dicimus, quia ex his in utroque perfectio adest. & quia in ipso sentire iudicium animæ collocatum est. atque intrinsecus, & ex rationum appulsu fit. Hoc itaque pacto, consimili modo, dictum fuit.

DIFFERT autem, quoniã huius quidem, quæ actionis efficiendæ uim habent, extrinsecus, quod cerni, atque audiri potest. Eodẽ modo, & reliqua ex sensibilibus.

SEXAGESIMA PARTICULA.

CAUSA uero, quia eorum quæ singularia, qui secundum actum sensus. Scientia autem eorum, quæ uniuersalia. Hæc autem in ipsa quodam pacto sunt anima.

EXPOSITIO.

Hoc est, quod opus est, sensorium aliquid pati ab ipsis sensibilibus: quæ extrinsecus, nõ autẽ in eo, quod sentit, reperiuntur. Quæ ipsius actionis efficiendæ vim, habere dicuntur. Non tanquam ea, quæ iudicium immutent: sed ut quæ passionem potius aliquam in sensorio efficiant: ex quo actio illa, quæ iudicandi facultatem obtinet, excitatur. At quæ sciri possunt, haud eiuſmodi sunt, ut efficiendi vim habeant. Neque enim in passionem desinunt: aut extra id, quod sciendi vim habeat, existunt. Eorum namque quæ singularia sensus est: eorum autem quæ uniuersalia, scientia. Sunt autem singularia ista corporata: & partibilia, atque ex causis effecta, & ubique extrinsecus reperiuntur: cum anima nequaquam corporata sit: neque partibilis, & animalium causa appareat. Uniuersalia uero reperiuntur in anima: non ea, quæ de singularibus dicuntur. Namque ea, in ipsis singularibus existunt, & sola mentis apprehensione ab anima separantur. Quæ uero sciri possunt, longo interuallo ea superat quæ sensibus comprehendere possunt. Quo etiam spatio scientia sensui præstat. Sciri autem possunt, quæ in anima existunt. Verum ita uniuersaliter, quæ sciri possunt, inquit: ut & in quinto eius tractationis, quæ post naturalia legitur: primam philosophiam uniuersaliter sese habere, pronuntiat: licet circa ea, quæ separabilia, atque immobilia sint, ipsam collocarit. atque huiusmodi ibi uerba affert, inquit. Sin autem est aliqua substantia mobilis, ipsa prior, & philosophia uniuersaliter: quoniam ita prima. Et quæ in anima itaque existunt, uniuersaliter: tanquam prima, & causæ particularium. Cæterum quoniam primæ in primis, atque causæ intelligibiles sunt formæ: quæ impartibiles, atque omnino sui ipsarum sunt substantiæ: quæ uero in anima reperiuntur, ex ea perficiuntur conuolutione, quæ rationis particeps est: ideo haud impartibiliter iunctæ, secundoque loco hæc sunt causæ. Propter hancque causam uniuersaliter omnium primæ sunt causæ intelligibiles illæ. Ad

læ. Ad quas per intellectum scientia defertur. Intellectu nãq; terminos cognoscimus. Termini vero ipsæ sunt formæ. Hæq; non primo, sed secundo in anima existunt: & tanquam cum ea, quæ intelligibilibus iuncta sit. Ob idq; in ea esse dicuntur quodam pacto: quoniã ex ea coniunctione, quam cum intellectu obtinet.

QVAPROPTER intelligere quidem in eo, cum uoluerit.

In eo, hoc est, in illo, quod intelligendi vim habeat, accipere possumus: siue in eo intellectu, qui in anima reperiatur: siue in ea anima, quæ in intellectum excitetur: siue in ipso homine sciente. Quia intus habeat intelligibiles formas, ex quibus, tanquam ex causis, & secunda non sine vera scientia, cognoscit.

SENTIRE uero haud in ipso. Necessarium nanq; adesse ipsum sensibile.

Hoc est, haud in eo, quod sentiendi vim habeat. Quoniam adesse oportet quod sentiri possit: quod atomum, atq; extrinsecus sit. Neq; solum esse, sed & adesse ei, quod sentiendi vim habeat. Quo & agat aliquid in sensorium: & propter huius passionem anima, quæ sentiendi vim habeat, ubi prompserit communes sensilium rationes, quæ in ipsa reperiuntur, conuenienter cum illa passiones cognoscat, quod sensibile, iuxta propriam actionem prope ipsius tamen sensibilis formam permanens.

EODEM præterea modo id sese habet & in scientiis sensibilibus: & propter eandem causam, quia sensibilia eorum, quæ singularia, & eorum, quæ extra.

Quæcunq; scilicet scientiæ non formis, neq; iis tantum, quæ rationem participant, contentæ sunt: quemadmodum quæ contemplandi vim habent. Sed simul comprehendunt, & singularia, & quæ extrinsecus existunt. Cuiusmodi illæ sunt scientiæ, quæ agendi vim habeant: & artes illæ quæ in efficiendis rebus collocatæ. Hæ nanq; sensibilibus præsentibus indigent.

SED de his quidem explicare, occasio esse posset, & rursus.

SEXAGESIMAPRIMA PARTICVLA.

NVNC autem determinatum sit tantum. Quia cum haud simplex sit: quod potestate dicitur: sed alterum quidem, quemadmodum diceremus puerum posse ducere agere: alterum uero ut eum, qui in ætate perfecta cõstitutus sit: ita sese habet, & quod sentiendi uim obtinet.

SEXAGESIMASECVNDA PARTICVLA.

QVONIAM autem absq; nomine eorum differentia: determinatumq; fuit de ipsis, quod diuersa: & quonam pacto diuersa: uti autem necessarium est ipso pati, & ipso alterari, tanquam propriis nominibus. Quod autem sentiendi uim habet, potestate est, quale quod sensibile iam actu: quemadmodum dictum fuit. Patitur quidẽ igitur, haud simile existens. Vbi uero passum fuerit, simile redditum est: & est quale illud.

EXPOSITIO.

De eo, quod est, quonam pacto illa uniuersalia, & illud contemplari in nobis esset, dicta fuere. Manifestius autem de his in tertio philosophus locuturus est. Propter quæ concludit: quemadmodum iuxta secundum illud significatum, eius, quod potestate, quod sentiendi vim habet in animalibus pati, atq; alterari dicitur. Licet haud proprie. Quoniam nequaquam anima est, quæ patitur, aut alteretur: sed instrumentum. Neque illud ita, ut ex aliqua passione vim corrumpendi habente id patitur: sed secundum ortum, atque generationem. Tamen si ea substantialis dici non debeat. Quæ tamen huiusmodi est, ut ex perfecta ad actionis receptionem existat. Quemadmodum & substantialis illa ad ipsius substantiæ sentiendi vim habentis in corpore præcedebat. Erit itaque quod sentiens

Digressio
ppulchra.

di vim habet potestate, quale ipsum sensibile iam actu. Id quidem enim non potestate, sed actu determinatum quapiam forma est. Quod vero sentiendi vim habet nondum, anteaquam agat, absolutum. Sed potestate existens, iuxta secundum significatum eius, quod potestate, postea in ipso agere collocatur iuxta ipsius sensibilis formam: haud tamen ita ut patiat. Neque enim id album, aut calidum efficitur, sed agit. Non tamen quia faciat: quemadmodum causæ illæ, quæ efficiendi vim habent: sed iudicando, atque cognoscendo. Ipsa vero affectio, seu passio qualis qualis sit, in ipso permanet sensorio. Verum quando prope ipsius sensibilis formam: in sensu, qui secundum actum fiat, quod sentiendi vim habet, permanet: cum omnis consistat cognitio, ex contractione illa in vnum: atque ex comprehensione impartibili eius totius, quod cognoscitur: præcedere oportet ipsius sensorii affectione: propter appulsum illum vitæ sentiendi vim habentis: qui ad ea, quæ extra fit. Quæ quidem vita sentiendi vim habens, aut non sine instrumentis agere potest: aut primo ipsa excitatur: atque mouet instrumentum. Vnde patet, quod haud earum est affectionum, quæ in sensoriis fiunt. Sed vna cum his, & illas quoque formas percipit: quæ reperiuntur in corporibus. Illudque etiam manifestum hinc redditur: quod sensorium haud ita ab iis, quæ existunt, patitur: ut ea, quæ anima carent, pati solent. Tanquam viuens nanque patitur. Vnde neque omnino passio hæc est: neque penitus aliunde. Sed iuxta propriam actionem: & simul mouetur, atque agit, & quod huiusmodi simul affectio, atque actio existit. Quod quidem cum a sensibilibus ex excitatione illa, quæ vitæ existentis in sensorio ad illa spectantis fiat, simile illis redditur formis: quæ in ipsis sensibilibus extant. Verum id nondum sensus est. Quia haud pura est actio. Sed partibilis est, atque corporis formam refert, & non sine tempore extenditur. Sensus nanque impartibiliter & principium, & media, & fines ipsius sensibilis comprehendit: & actu est. Cum iudicium sit perfectum. Atque in ipso nunc simul totus collocatus est: cum iuxta ipsius sensibilis formam, non autem extrinsecus adiiciatur. Quemadmodum signum in cera extrinsecus admouetur. Neque enim id viuax est. Neque cum profunditate progreditur. Neque præterea prope actum cognoscendi vim habentem seipsum sistit. At id intrinsecus a ratione illa sensibili, quæ in anima antea accepta fuit, promitur. Haud tamen ex vita illa, quæ instrumentum, tanquam instrumentum viuum reddit: sed ex ea, quæ ipso vitur, tanquam viuente. Quo cum exempta fuerit a corpore, & impartibiliter agat: & sensibilibus cognoscendorum vim habeat. Vnumque percipiat, haud secundum coactam, atque in angustum redactam illam coniunctionem, quæ in atomis reperitur: sed iuxta formale illam: quæ atoma causam eorum complectendo comprehendere valeat. Quod tamen vnum unicuique conuenienter quadret. Vna nanque albi ratione, omnia particularia, quæ alba sint, anima sentit. Anima nanque est, quæ iudicat, ex conuenienti discussione eius, quod cognoscere debet. Conueniens autem, perceptio eius illa est, quæ ex substantiali eius proprietate ortum habet. Sensibilibus igitur similis anima redditur: non quia ab eis aliquid accipiat: sed quia agat iuxta rationem ipsis conuenientem. Verum quando hæc communiter de omni sensu determinata fuere, ad ea, quæ sequuntur, iter dirigendum est.

SEXAGESIMA TERTIA PARTICULA.

DICENDVM autem iuxta unumquemque sensum de sensibilibus primo. Dicitur autem ipsum sensibile tripliciter, ex quibus duo quidem secundum se dicimus sentire: Aliud vero secundum accidens, ex illis autem duobus, alterum quidem proprium est uniuscuiusque sensus. Alterum autem commune omnium. Dico autem proprium quidem, quod non contingit alio sensu sentire: & circa quod non contingit deceptum esse: ut uisus coloris, & auditus soni, & gustus humoris.

EXPOSITIO.

Quandoquidem ab iis, quæ opposita sunt, ut quæ ad aliquid inter sese referuntur, de unoquoque horum contemplatio fit: iuxta illud, quod a principio propositum fuit: ideo iure de sensibilibus primo philosophus mentionem facit. Et quæ tripliciter dicatur, nobis proponit. Quo, quæ secundum accidens dicuntur, remouens, de iis tantum verba faciat, quæ per

per se. Et ex his, quæ quidem primo, quæq; secundo horum sensuum unoquoq; cognoscantur, edocet. Ambo nanq; per se sunt, & propria scilicet, & communia. Sed primo quidē ipsa propria. Quandoquidem etiam proprie ad hæc uniuscuiusq; sensus substantia spectat. Secundo autem loco, communia. Quoniam una cum propriis omnino, & præcipue, & magis percutiendo agant in sensorium. At quoniam pacto communia omnium esse Aristoteles inquit? Magnitudinem nanq; atq; figuram visus, atq; tactus solum comprehendunt. Forſan quidem igitur illa particula omnium, pro eo, quod est, plurimum, dicta fuit. Nunquid uero magnitudinem auditus quidem perspicue percipit? Nam q̄ magnum, aut paruum, quod deorsum cum sono latum fuerit, iudicat. At & olfactus quoque, & gustus eam percipiunt: quia iuxta plures, aut pauciores transferantur partes, dum alter quidem, quod bene olet: alter uero, quod dulce sit, comprehendit. Cæterum & ipsius quoq; figuræ forſan: licet non exacte, at per quandam similitudinem, aut sensuum, aut sensibilibum fieri posset, ex his cognitio. Quoniam aut æqua quodam modo interualla sunt: aut unum alia quod admodum superat. Hac itaq; ratione inter se differunt, propria, atq; communia sensilia. Quia hæc ad plura, illa autem ad unum tantum sensum spectent. Et quia quæ ad unum pertinent, absq; ulla deceptione sensum illum moueant, qui ea respicit. cum scilicet secundum naturam sese habuerit: & ex conuenienti distantia egerit: neq; ab ullo corpore interposito impediatur. Quemadmodū uisus ab aere crasso impediri solet, aut ab aliquo eorum, quæ extrinsecus collocata sunt. Hæc nanq; admouenda quoq; sunt. Licet haud ita perspicue ab Aristotele nūc afferantur. Illa uero quæ plurimum sunt sensuum, haud ita exacte incidunt. Quoniam cum unusquisq; sensus priorum præcipue sit, una cum illis, & communia quoq; comprehendit. Neque quemadmodum ipsum album visus iudicat: eadem quoque ratione & magnitudinem eius, quod cernitur, considerat. Sed exacte ipsum colorem percipiens, figuram inepte cognoscit. Cum & interdum decipiatur, utpote quod in circulum redactum rectum intuens, & quod directum obliquum. At nunquid propria ipsa sensilia tanquam magis passionibus obnoxia, ac magis corporata, sensui melius congruunt: quippe qui cognitio corporis formam referens sit. Excepto tamen lumine, quod ob maximam sui actionem a visu exacte cognoscitur. Communia uero, quæ magis a forma stant, minorem quoq; conuenientiam cum sensu habent. Haud tanquam ea, quæ haud omnino sensu, sed ratione sola cognoscantur, quemadmodum substantia: sed tanq̄ illa, quæ sensu quidem apprehēdi possint: uerum, haud ita perspicue, ut ipsa propria.

Dubitatio.

Responsum
primum.
Secundum.Responsum
tercium.

TACTVS uero plures quidem habet differētiās. Sed unaquæq; iudicat de his, & non decipitur, quod color, neq; quod sonus.

Quoniam his ex illis est, qui passibilium qualitatum comprehendendarum in primis vim habet. Quippe, cum ex sensibus maxime patiens sit. Multæ autē sunt passibiles qualitates: quarum cognoscendarum tactus, tanquam priorum sensibilibum, vim habet. Hæc q; sunt caliditas, frigiditas, humiditas, siccitas, durities, mollities, asperitas, lenitas, grauitas, leuitas. Si quidem uel hæc passibiles sunt qualitates.

SED quid quod coloratum, aut ubi, aut quid ipsum sonans, aut ubi. Quæ quidē igitur huiusmodi, dicuntur propria uniuscuiusq;.

SEXAGESIMAQVARTA PARTICVLA.

COMMVNIA uero, motus, quies, numerus, figura, magnitudo. Quæ nanque huiusmodi nullius sunt propria. Sed communia omnibus. Nanq; tactui motus quidam est sensibilis, & uisui. Per se quidem igitur sunt sensilia hæc.

EXPOSITIO.

Quæ quidem colore affecta sit substantia decipitur: quoniam secundum accidens substantia a sensu cognosci potest. Vbi uero, quia secundo, interualli ipsius magnitudinem percipit: cum magnitudo commune sit sensibile.

D E A N I M A
S E X A G E S I M A Q V I N T A P A R T I C V L A .

SECUNDUM accidens autem dicitur sensibile, ut si album sit Diaris filius. **Secundum** accidens nanq; id sentit: quoniam albo euenit id, quod sentit.

E X P O S I T I O .

Dubitatio.
Responsum

Quemadmodum Diaris esse filium, atq; substantia rerum: aut quod haud nunc agēti sensui contingit: quemadmodum dulce mellis, visui. Hæc inquam secundum accidens sunt sensibilia. Tāquam illa, quæ in ipsis sensibilibus insint. Vt & caluum mederi dicimus: quoniam medico accidit esse caluo. Neq; accidens solum ei, quod per se huiusmodi: sed & ipsam quoq; subiectam substantiam, nisi quatenus substantia, huiusmodi sit: secundum accidens, dicimus. Quæadmodum & hominem dominum esse, aut statuas efficere. Quoniam non quatenus homo. Hac eadem itaq; ratione & substantia sensibus subiecta secundum accidens: quoniam non quatenus substantia. At quonā pacto albo, quod sentimus, quod substantia ipsa acciderit, recte dici possit? Contrarium nanq; potius verum. Nūquid autem & id verius. Album nanq; substantiæ accidit, iuxta ipsum esse: & tāquam id, quod suum esse per substantiam fortitur. Substantia vero ipsi accidit albo, iuxta id, quod sensibile: quia præcipue, atq; per se sensibile est. Quia vero vna cum albo existit, & ipsa quoq; eius, quod sensibile fructum percipit. Licet ipsa secundo sensibilis non sit: quemadmodum communia sensilia. Sed quia vna cum eo existat, quod sensile. Vnde & ratio quoq; excitatur ad cognitionem de ea: quæ tamen cognitio opinandi tantum vim tunc habet. Hacque ratione homo domino contingere in prædicamentis dictum fuit.

VNDE & nihil patitur, quatenus tale a sensibili. Exiis uero, quæ per se sensibilia, propria uere sunt sensibilia: & ad quæ substantia apta est, cuiuscunq; sensus.

S E X A G E S I M A S E X T A P A R T I C V L A .

CVIVS quidem est uisus, id est uisibile.

E X P O S I T I O .

Nihil patitur, quod sentit ab albo: quatenus albus Diaris filius est. Quoniam neq; secundo, neq; omnino Diaris esse filium per se sensibile est. Si autē primo per se sensilia propria ipsa sunt. Communia nanq; licet per se existant, attamen secundo sunt. Et causæ quoque sunt ipsa propria communibus, cur sensibilia sint. Vnde & vere propria sensilia erunt. Atq; hanc ob causam ipse Aristoteles dixit, quod uniuscuiusq; sensus substantia, apta, atq; nata est ad hæc. Aptā nanq; est, & ad ipsa quoq; communia: sed non tanquam vnaquæq;. Sed ex communiore quadam substantia. Quatenus autem ipsa, & ex propria sui ipsius substantia, ad propria spectat. Vnde & necessario in propriam uniuscuiusq; substantiam, non ex communibus, sed ex propriis ad uniuscuiusq; substantiā spectantibus, adducimur. Quoniam ad hæc ex se sensus aptus, atq; natus est. Neq; enim in magnitudinem tanquam uisus dirigitur: sed in colorem. Qui actu quidem prope formam eius in intuendo constitutus fuit: antea uero, ex ipso posse effingebatur. Neq; enim a seipso solo, neque intrinsecus sensus perficitur: neque extrinsecus tantum ab ipso sensibili: sed ab hoc quidem sensorio patienti. Quodq; affectionem similem facienti patitur. At uiuaciter sensorium ipsum patitur: atq; affectio in actionem a forma stantem desinit: quia ex appulsu, eminentiæ & rationū, anima quæ sentiendi vim habet, sensibile cognoscit: propeq; eius formā stat. Quoniam igitur & perfectio uniuscuiusque sensus, & uis ex ipsius sensibilis forma determinatur: uiuaciterq;, atque agendo, & cognoscendo, & propter hanc quoque causam perficiendo ipse sensus id est. (Conueniens nanq; illa secundum naturā actio substantiæ ipsi agenti existit.) iure ex propriis sensibilibus in uniuscuiusq; propriam substantiam adducimur: tanquam ex accidenti manifestiore, & quod corporis effigiem referat, hoc est, ab ipso sensibili, ad id ducamur, quod substantiale sit, & uiuax, & sine corpore, atq; ratione comprehendatur. A visu uero Aristoteles orditur, tanquam a sensu manifestissimo, atque honore dignissimo. Tum propter collectam illam actionem. Tum quia maximam agendi vim ha-

bet: minimamq; patendi. Tum quia propter illam luminis formam, cum sole proportionem habet. Verum quando ad id quod visibile sit, visus ipse spectat, quid ipsum visibile existat, philosophus tradit,

VISIBILE autem est, colorq; & quod ratione quidem licet dicere, sine nomine autem est. Dilucidum uero erit, quod dicimus progredientibus maxime.

Quandoquidem corpus omnino est, quod sensibile, patet quemadmodum & quod visibile huiusmodi erit. Ipsum vero visibile corpus, aut in seipso habet id, ex quo proprie dicitur visibile: quod per se Aristoteles visibile dicit: aut aduentitie causam, propter quam cernatur, recipit. Quemadmodum aer, qui per lumen videtur. Et quod in seipso causam cur videatur, habet, aut in lumine solum cernitur, ut color, & quaecunque ea ratione lucida. Quippe quæ satis superq; possint medium illud pellucidum actu perficere, aut in tenebris tantum. Quæcunq; aliquem quidem splendorem habent: haud tamen huiusmodi, ut potis sit, lumen emittere, ut quorundam pilcium squamæ, & fungi, & ligna quædam putrefacta, atque cornua. At & alia reperiuntur, quæ & in lumine, & in tenebris aspici queunt. Quemadmodum ignis, qui in tenebris quidem cernitur. Cum neq; aliunde lumen adsit: neq; ipse satis superq; sit, ad omnem illum medium aerem illustrandum. In lumine vero, cum quod pellucidum actu ab eo reddatur pellucidum. Aut cum & in solis lumine videtur. Licet solis lumen nihil ei largiatur, quo videatur. Erit itaque huiusmodi omne quod cernitur, ut aut ex aduentitia quadam perfectione cernatur: quemadmodum quæ actu pellucida. Aut insitum id habeat, quod videatur. Atq; id, aut non ex se sufficiens: sed lumine, quo actu cernatur indigens, ut quæ coloribus imbuta sunt, aut ex se sufficiens, ut oë quod splendescit, atq; igneum est. At & ex hoc, aliud quidem ad omne medium perficiendum sufficiens est: quemadmodum sol, qui ex æquo cernatur interuallo: & qui nunquam ex se obscurus efficitur. Aliud vero aliquando quidem medium omnino perficere potest: quia neq; obscurum redditum sit: & parum sit, quod medium. Ita, ut in proprio lumine videatur. Aliquando vero aut propter obscuritatem, aut quia procul abest, non illustrat medium omne. Vnde & id ipsum quoq; in tenebris aspicitur. Par autem est, omne quod cernitur, aut lumen esse, aut cum lumine cognationem habere. Ipse quidem ignis, atq; sol, cum luminis generandi vim habeant, manifeste huiusmodi existunt. At & luminis cum eo omni, quod lucidum sit, cognatio, atque affinitas adest, ut vel ex ipso sensu patet. Quare si ex positione aliqua adactum fuerit lucidum illud, quod in cornibus, atq; iis, quæ huiusmodi sunt, reperitur: vel id quoque lumen emitteret. Nanque iam lignum quoddam noctu visum fuit: quod lunæ lumen per totam domum redderet. Cæterum colores quoque tanquam lumina quædam ex Platonis sententia: & tanquam extrema illius pellucidi, quod in solidis corporibus positum est, ut Aristoteles vult: & tanquam ea, quæ illa sunt prædita vi, ut quod actu pellucidum mouere queant: & quæ haud alia cernantur ratione, quam quia & ipsa a lumine illustrentur, suam cum lumine conuenientiam, atq; affinitatem indicant. At ad ipsa iam nostri philosophi verba accedendum est.

VISIBILE autem est, colorq; & quod ratione quidem licet dicere, sine nomine autem est. Dilucidum uero erit, quod dicimus progredientibus maxime.

Comprehensum ex his illud omne fuit, quod secundum se visibile sit. Cuiusmodi color est, & quod nomine carere philosophus inquit. Quod namq; splendescens, atq; igneum eam habet vim, ut quod illustrare queat, significet. Illud autem quod in tenebris tantum appareat: ut, quod in fungis, siue gladiatorum capulis, squamisq; reperitur, nequaquam. Quia propter non omne id, quod præter colorem per se visibile est, nomen fortitum est. Siue una cum lumine semper existat, siue in solis tenebris conspiciatur. Siue & in tenebris, & in lumine appareat.

VISIBILE namq; quod dicimus est color. Id autem est, quod in eo, quod per se visibile est. Per se autem, non ratione: sed quia in seipso habet causam, cur sit visibile.

OMNIS autem color id mouere potest, quod actu pellucet: & id est eius natura. Quapropter haud uisibilis absq; lumine. Sed oïno quilibet color i lumine uisibilis.

EXPOSITIO.

Loco eius, quod est, aliquid uisibile. nunc uisibile dictum fuit. In hoc autem noster philosophus manifestum reddit omne, quod per se uisibile. Id nanque inquit est, quod in eo, quod uisibile per se. Neq; enim color, aut splendor: sed quod coloratum ex colore: & quod splendore splendescit, cernitur. Vtrunqueq; est, quod scilicet coloratum, & quod splendescit per se uisibile, non autem ratione. Quoniam neq; in ipsius colorati definitione, uisibile, tanquam ex eius substantia sumitur. Neque rursum tanquam ex iis accidentibus, quæ per se insunt. Sed quia in seipso habet causam, cur sit uisibile. Hacq; ratione a pellucido distinguitur: quod haud ex aliquo lumine in seipso insito: sed ex lumine ei accidenti, atque aduentitio cernitur. Causa nanq; quæ a forma stet, & quæ formalis dici queat, propter quod colore affectum cernatur, color est. Non tanquam color: sed tanquam id, quod pellucidi mouendi vim habeat: sed ita, ut ei insite, atq; innate insit. At & lumen quoq; in causa est, propter quam aer videatur. Sed ita, ut aliquando quidem accedat: & rursum recedat: ac re tamen permanente. Ob quæ, cum differentias eorum, quæ per se uisilia sunt Aristoteles tradiderit: de colore postea antea alia omnia loquitur, ipsum definiens. Haud tamen quatenus color, ut in libro de sensu, & sensilibus fecit. Sed quatenus uisibile diuersa quadam ratione ab aliis omnibus uisibilibus. Tanquam id, quod eam habeat vim, ut quod actu pellucidum moueat: id inquam pellucidum, quod ipsum ambit. Quando euenit & ipsum quoq; actu illustrari. Pellucidum autem est, quod per seipsum totum aliquando quidem sine lumine existit: aliquando autem illuminantis præsentia illuminatur. Atq; id actu pellucidum. Potestate uero anteaquam lumen receperit. Color nempe effusus ab eo, quod actu pellucidum, & lumine ipse quoq; perfectus, mouet quod actu pellucidum. Haud tanquam illud alterans, aut conuertens, aut affectionem immittens. Id nanq; earum qualitatum proprium est, quæ passibiles dicuntur. Quæ non sine conuersione, atq; affectione iis adsunt, a quibus recipiuntur. Quibusq; indiget ea omnia, quæ fiunt. Quo ad formarum receptionem apta reddita sint. Vbi uero apta effecta fuerint, haud amplius ex affectione, sed ex præsentia illa, quæ agendi vim habet, a formis perficiuntur. Quemadmodum uita corpori adest: quemadmodum figura domui: quemadmodumq; bona ualitudo, & quemadmodum scientia, iis quæ horum recipiendorum vim habent. Ut & in octauo naturalis auditionis diiudicatum fuit. Quo itaq; corpus aliquod ad lumen recipiendum aptum reddatur: passibilibus qualitibus indiget. Id autem ei euenit, dum aer, aut aqua, aut vitrum sit. Vbi uero iam aptum redditum fuerit, si quod illustret adsit, absque ulla affectione, & actu perficitur. Formæ nanq; id ipsum, hoc est, actus, atq; perfectione sunt. Quoniam passibiles illæ qualitates, haud simpliciter formæ sunt: sed si quidem formæ, passibiles quoque. Quippe quæ cum generatione cõmixtæ sint: atq; in mutatione appareant: & imperfectione plenæ existant. Vnde & una cum illa mutatione, quæ ab eo, quod imperfectum, ad id quod perfectum emergunt. Quæcunq; uero formæ, atq; perfectiones sunt, eæ accedunt & actu, & collectim. Quapropter uisibile absque lumine, nequaquam existit. Illuminatum namq; est, quod actu pellucidum: cuius mouendi vim color habet. Verum id quod potestate tantum pellucidum mouere non ualet. Quod enim illuminatum non est: quodq; ab eo non continetur, quod actu pellucidum, non cernitur. At dictum etiam fuit, qua ratione mouendi vim habeat. Quoniam non iuxta affectionem, atq; conuersionem aliquam id agit: sed secundum actum, atq; perfectionem: & præsentiam quadam, quæ a forma stat: sed haud ex substantia illius ducta sit. Cuiusmodi ipsa uitæ præsentia est. Nam actionem quandam, consequitur: quæ a substantia nascitur: & post substantiam progreditur. Cuiusmodi affectiones, atq; habitus existunt

Formæ qd?

QUAPROPTER de lumine primo dicendum, quid est. Est sane aliquid pellucidum.

Forfan

Forſan quidem enim, vt iam a nobis dictum fuit, & omne, quod cernitur, aut lumē eſt, aut cum lumine cognationem habet. Color quidem igitur, cum in lumine omnino cernatur, neceſſario ipſius luminis rationem, iis demonſtrare debet, qui de viſibili, atq; viſu, aliquid diſcere cupiunt. Verum quoniam lumen pellucidi perfectio eſt: quid ipſum ſit pellucidum antea accipiendum eſt. Neq; enim ita leſe lumen habet, vt ipſa intellectio: quæ in ſubſtantia a qua adducta fuit, permanet: atque adeo eadem cum ipſa ſubſtantia efficitur. Sed & lumen quidem actus eſt. Non tamen idem cum eo, quod facit: neq; in ipſo manet. Licet neq; diuellatur. Sed vna cum progredienti iſ iunctus eſt: atq; aliunde inferitur. Licet haud ita, vt cum vlla affectione id faciat: ſed potius non ſine collecta quadam perfectione. Cum conuenientia quædam vbiq; in eo quod recipiendi vim habet, reſpectu illius quod accedit, conſideretur. Ita, vt ex altero, in alterius quoq; notitiam perueniri poſſit. Potestate itaque id, quod recipiendi vim habet, illud eſt: quod iam actu exiſtit, quod receptum fuit. Actus autem, & terminus, atq; perfectio illa eſt natura, ex qua determinatur, quod receptum fuit. Idque actu eſt. Potestate vero, quod recipiendi vim habet. Exempli gratia, bona valetudo, ex qua, & quod bene valet, & quod bene valere poteſt: id quidem imperfecte, illud autem perfecte: quemadmodum & quod recipiendi vim habet, & quod receptum fuerit: a conſeſſo determinatur actu. Atq; ipſa quidem ſcientia, quæ naturam conſequitur, ex definitione, & quæ actu determinantur, cognoscit: & quæ recipiendi vim habent: tāquam ea, quæ ab imperfecto quodam illorum veſtigio, formantur. Ariſtoteles autem nūc inueſtigans, adhuc ab iis, quæ de cauſis effecta ſunt: & tanquam ab iis, quæ reſpectu noſtro prima ſint: ad ea, quæ natura prima, atq; cauſæ exiſtant, aſcendens: & ab imperfectis ad perfecta: ex his perfectionem cognoscit. Hacq; ſane ratione ex pellucido, quod tanquam materia, lumini ſubſtratum eſt, & ex eo perficitur: quoniam & actu fiat pellucidum: cuiuſmo di lumen ſit, cognoscimus. Quādo haud ipſi formæ in primis: ſed ei, quod illuminatum ſit, ſenſus inhæere ſolet. At dicere aliquis poterit, nonne & ipſa forma manifeſtiſſime patet? Quid nanq; lumine manifeſtius? Verum ſimplex quidem luminis proprietas quo ad illam ſimplicem apprehenſionem ſpectat, noſtræ intellectioni ex ſenſu ipſo nota ſit. Quod autem ſine corpore exiſtat: & quod non affectio, ſed actus ſit, ratiocinando colligimus. Partim quidem ipſum per totum pellucidum progredi videntes. Partim vero quia, cum tum præſens, tum abſens ſit, nullo utitur tempore. Affectiones nanq; non ſine tempore accedunt, atq; recedunt. Corporaq; quæ cum materia exiſtant, haud leſe mutuo pertranſcūt. At ignis, qui a lumine prouenit, corpus cum materia eſt. Aerq; qui eius recipiendi vim habet, huiuſmodi exiſtit. Nunquid igitur ſubſtātia etiam eſt? quemadmodum vita illa, quæ ab anima corpori conceditur. At licet vita corpori collectim adſit, atq; ruſum abſit: attamē neceſſe eſt præcedere plenum compoſiti ortum: atq; illius abſentiæ interitum accidere. Vitaq; præterea contrariorum recipendorum vim habet. Animalq; perſpicue ſubſtātia eſt. Quare & vita, quæ illius determinandi vim habens forma eſt, ſubſtantia erit. At neq; aer illuminatus, tanquam illuminatus ſubſtantia eſt. Quemadmodum neq; qui aliunde calorem adeptus eſt. Neq; vel aer ipſe, vel lumen contrariorum recipendorum vim habet. Neq; mutatio quæpiam eius præſentiam præcedit: neq; abſentiam conſequitur. Verum id hoc eſt, actus eſt: qui haud in pellucido, tanquam in ſubiecto inſitus eſt: ſed ſeparabiliter ei adſt: atq; ipſum perficit. Ita, vt nunquam ab eo, quod ipſum adducit, ſeparetur: ſed in illo ſedeat, atque illi hæreat. Quapropter & eo quidem tranſpoſito, ſimul tranſponitur. Haud tamen ſi id, quod recipit, quacunq; ratione mutetur, ſimul quoq; mutatur.

Dubitatio.
Reſponſum

Dubitatio.
Reſponſum

SEXAGESIMA OCTAVA PARTICVLA.

PELLUCIDVM autem dico, quod eſt, quidem uiſibile. Non per ſe autem uiſibile: ut uno uerbo dicam: ſed propter alienum colorem. Huiuſmodi autem eſt aer, & aqua, & multa ſolidorum. Neq; enim quatenus aer, aut quatenus aqua pellucidum. Sed quoniam eſt natura, exiſtens eadem in his ambobus, & in perpetuo ſuperiori corpore.

Cernitur quidem lumine non solum quod pellucidum: sed & quod colore affectum. Differentia autem est: quoniam alterum quidem, quod ipsum pellucidum est, quatenus illuminatum solum cernitur. Secundum quod pellucidum. Alterum vero etiã quatenus colore affectum. Vnde id quidem per se visibile: quippe quod in propria natura colorem contineat. Qui quidem color, illud erat, quod in lumine cernebatur. Pellucidũ vero haud per se visibile: quoniam lumen ei aduentitium quid est. Quod quidem lumen id tantum erat, quod in pellucido cernebatur. Licet enim idem pelluceat, atq; colore affectũ sit: quẽadmodum cornu, & gypsus. Attamen quatenus pellucida, & hæc quoq; solo lumine cernuntur. At quænam ipsius pellucidi natura sit: nõ uit quidem Aristoteles in alijs, & quod determinatum pellucidum. Nunc autem sermonẽ habet & de pellucido indeterminato. Quod illud est, quod aliunde per seipsum totum, atq; adeo & a seipso lumen recipit: & ea ratione redditur visibile. Atq; hæc pellucidi natura est. Quæ nequaquam aptitudo est ad luminis receptionem, per ea tota, quæ hac ratione apta, atq; nata sunt.

SEXAGESIMANONA PARTICULA.

LUMEN autem est huius actus pellucidi, quatenus pellucidum.

EXPOSITIO.

Ita quidem eius est actus, ut qui perficiendi vim habeat. Sed non tanquam is, qui ab eo omnino progrediatur. Illud autem quatenus pellucidum dictum fuit: quoniã quatenus huiusmodi, eius perfectio lumen est.

POTESTATE uero in quibus id est, & tenebræ.

Quando quidem & coeleste corpus etiam pellucidum dictum fuit, atq; est: quod semper actu est: tanquam id, quod in se causam, quæ luminis efficiendi vim habet, contineat. Simul nanq; luminis emittendi facultatem corpus coeleste obtinet, atq; pellucidum est. Vnde licet a cono telluris impediatur aliqua eius particula, quin a solis lumine illustretur: haud tamen propter hanc causam in tenebris collocatum est, propter proprium lumen, quod obtinet. In quo autem quod potestate reperitur, quemadmodum in aere, in eo, non solum lumen, sed etiam tenebræ locũ habent. Si itaq; luminis priuatio, tenebræ sunt, non duabus cum potestatibus pellucidum erit: cum aliquando quidem lumini, aliquando uero tenebris subiectum erit. Sed iuxta eandem vim, interdum quidem perficietur lumine, interdum autem non, sed tenebris. Sin autẽ haud priuatio sit, sed & ex se actio telluris: quæ tenebras efficiat, non quia obiciat: sed quia quandam proprietatem largiatur, lumini contrariam: quemadmodum sese habet frigidum erga calidum, & nigrum erga album, tunc duplices amborum erunt potestates. Quarum altera ex ea aptitudine considerabitur, quæ ad ipsum illuminari spectat: altera uero ex ea, quæ ad ipsum tenebris effundi. Neq; enim sola luminis absentia tenebræ egebunt: sed & aliqua quoq; præsentia. Aristoteles autem tenebras a priuatione stare, huiusq; in classe collocari uoluit. Licet enim lumini tenebras contrarias dicat: at non tanquam formam formæ opposuit. Sed ne tanquam priuationem habitus: tanquam priuationem formæ nos opponere uoluit. Priuatio nanq; & forma mutuo inter sese mutantur. At a priuatione in habitum mutationem fieri impossibile est.

LUMEN uero, quasi color est pellucidi, ubi fuerit actu pellucidum ab igne, aut tali. Exempli gratia, quod sursum corpus. Nanq; huic aliquid inest unum, & idem. Quid quidem igitur pellucidum, & quid lumen dictum est.

Quoniam quemadmodum quæ colore affecta sunt ex colore: ita & quæ pellucida ex lumine cernuntur. Attamen lumen haud color est: sed quasi color. Quia nõ quemadmodum color, iis quæ colore imbuta sunt, insitus est: ita & lumen pellucidis, quatenus pellucida. Ab igne autem, aut a præstantiori corpore fit. Quoniam, quemadmodum diximus, haud ipsius pellucidi actus erat, ut ab eo, Sed tanquam is, qui eius perficiendi vim obtine-

ret. Cœleste vero corpus licet vna & luminis emittendi vim habeat, & pellucidum sit: attamen diuersum ei est, pellucido esse, atq; luminis emittendi facultatem obtinere.

QVONIAM neq; ignis, neq; omnino corpus, neq; fluxio corporis ullius. Effet enim corpus aliquod & sic.

Non de pellucido, sed de lumine id philosophus affert: atq; aduersus Timæum sermonem dirigit. Apud quem quo pacto ignis species lumen sit, declaratur: & qua ratione diurnum lumen, & visus defluxus vbi coagmentata fuerint, vnum corpus constituere dicuntur. Quæ ex Iamblichi commentariis aduersus Timæum sumi possunt.

SED ignis, aut talis alicuius præsentia in pellucido.

Illud quidem talis alicuius de eo solo intelligendum est, quod luminis emittendi vim habeat. Præsentiam vero accipere debemus: non in loco positam: sed quæ habeat vim perficiendi, quod ipsam recipiat. Idq; ex ea nascatur actione, quæ ipsius illuminantis gignendi vim habeat. Quæq; haud in affectionem, sed in actum desinat.

NEQVE enim duo corpora simul possibile in eodem esse.

Omnium confessione ea intelligere debemus, quæ cum materia sint. Quo itaq; pacto in aere ignea lux est? Neque enim quia partes illæ in minutas particulas redactæ sint, per poros mutuo pertransit: quemadmodum ponit Proclus. Sed quia tum totus aer luminis particeps factus per seipsum totum conspicitur. Tum quia luminis continuitas nõ seruetur, cum eius ipsius causa. Tum quia non iuxta omnem sui ipsius particulam illuminans ageret, dum ab eo impeditur, quod resistit. Neq; tota eius superficies cerneretur a nobis: cum collectim nostri quoq; radii, vt inquirunt, per pellucidi poros pertranseant. At qui esse poterit luminis motus secundum naturam? Nanq; cum corpus sit, aliquem habere debet. Verum neq; qui in circulum fertur. In primis nanq; qui in rectum tendit, ei conuenire videtur. At neq; qui in rectum tendit, conuenit. Contrarii enim sunt, qui sursum, ac deorsum versus fiunt. Hiq; ambo eidem nequaquam. Lumen autem tum sursum, tum deorsum, tum in obliquas omneis parteis sese eodem modo diffundit. Cæterum qua etiam ratione vllus sine tempore erit motus. Effet enim celerior & eo, qui totius cœli: cum in quatuor horis per sextantem feratur. Lumen autem astri simul cum exortu insensibiliter exurgat, vt ipsi dicerent. Cum ex rei veritate vbiq; existat.

SEPTVAGESIMA PARTICVLA.

VIDETVR QVE lumen contrarium esse tenebris. Sunt autem tenebræ, priuatio huiusmodi habitus ex pellucido. Quare patet, quod & huius præsentia lumen est: & non recte Empedocles, neq; si aliquis alius ita dixit. Vt feratur lumen, atq; sit aliquando inter terram, & continens, nos autem lateat. Id nanq; est, & præter eam, quæ in ratione ueritatem, & præter ea, quæ apparent. In paruo quidem enim intervallo, latere posset. Ab ortu autem ad occasus latere, magna admodum petitio.

SEPTVAGESIMAPRIMA PARTICVLA.

EST autem quod coloris quidem recipiendi uim habet, quod sine colore. Soni, autem, quod sine sono. Sine colore autem ipsum pellucidum: & quod cerni non potest, aut quod uix cernitur. Cuiusmodi uidetur, quod tenebricosum. Huiusmodi autem quod quidem pellucidum: sed haud cum fuerit actu pellucidum: uerum cum potestate.

EXPOSITIO.

Id quoq; eo tendit, vt luminis naturam declaret: sed ita, vt haud corporata habeatur: uerum in perfectione suam retineat esse. In absentia quidem enim, atq; priuatione tenebræ collocatæ sunt. At non corporis. Neq; enim minore occupat locum tenebricosus aer: neq;

rarior apparet: neq; collecta in solis occasu, aut in ignis extinctione facta fuit corporis secū dum locum distantia. Sed quemadmodum tenebræ luminis est priuatio: quod sane habitum philosophus appellat, tanquam eius perfectionem, quod ipsius luminis particeps existit: in absentia nanq; illuminantis tenebræ sunt cōstitutæ: ita lumen huius præsentia est. Præsentia autem habitus, atq; perfectio dicitur. Huius autem, aut ignis scilicet, aut alicuius, quod huiusmodi. His nanq; refertur. Quoniam ex illa progreditur actio, quæ agēdi vim habet. At cum dixerit, lumen esse colorem ipsius pellucidi: ipsum quoq; nunc pellucidum absq; colore ex se existere inquit. Hac enim ratione recte recipere valet, quod accedit: ut ipsum colorem: cum nihil quod intimum, atq; insitum, & proprium sit ei impedimentum afferat, quod aliunde aduenit. Non solum autem quod colore caret, sed & quod cerni non potest, aut quod vix cernitur ipsum pellucidum absq; lumine esse inquit. Quoniam id quoque tenebricosum dicimus. Cum cerni non queat, hoc est, primo illo appulsu non cernatur. Quoniam autem quod tenebræ sint, visus ipse diiudicat: quemadmodum quilibet etiam sensus proprii, atq; sui sensibilis priuationem: haud quia aliquid intueatur, tenebras visus diiudicat: sed quia non intueatur: cum tamen id experiatur: atq; hac ratione illud quoq; simul sentiat. Propter hancq; causam & de eo meminit, quod vix cernitur. Idq; ipsius pellucidi sine lumine existentis proprium est, quacunq; scilicet ratione cerni licet haud ex primo illo appulsu. Quoniam ipsi quoque colores sine lumine cerni non possunt. At neq; iis qui intueri nitantur vllum sui ipsorum sensum concedunt.

Hic illud habet, qd Auer. alio traduxit, qd scilicet oē recipiens debet recepti natura carere.

Qua ratione pellucidū a coloribus differat.

E ADEM nanq; natura, aliquando quidem tenebræ, aliquando autem lumē est.

Eadem quidem natura pellucidi. Est autem aliquando quidem tenebræ, aliquando autem lumen: quia vtriusq; speciatim recipiendi vim habet.

SEPTVAGESIMASECVNDA PARTICVLA.

NON omnia autem visibilia in lumine sunt: sed solum uniuscuiusq; proprius color. Nonnulla enim in lumine quidem non cernuntur. In tenebris autem faciūt sensum, ut quæ ignea apparent, atque fulgent. Vno autem nomine hæc carent: ut fungus, cornu, capita piscium, & squammæ, & oculi. Sed nullius horum proprius cernitur color.

EXPOSITIO.

Dubitatio. Responsum

Hæc quidem enim lucida sunt: nequaquam tamen lumen emittere queunt: quæq; nomine carent, & in tenebris cernuntur. At quonam pacto solum proprium uniuscuiusque colorem in lumine cerni inquit? Nanq; & pellucidum illuminatū cernitur. Nunquid pellucidum haud quia aliud sit, in alio cernitur lumine: quemadmodum color? Cum secundum se lumen actus sit pellucidi. At cum dixerit qua ratione pellucidum cernitur, cū actu fuerit pellucidum: & qua ratione colores: deinceps & quæ in tenebris cernuntur, tradit. Exempli gratia, quæ ignea inquit, & fulgent. Haud tamen eiusmodi existentia, ut lumen faciant. Neq; enim tunc amplius in tenebris cernerentur. Sed quemadmodum carbonēs, & nebulae rubentes, & nati fulgidæ, & quæcunq; absq; eo, quod lumen emittant in tenebris fulgent. Quorum nullius proprius cernitur color: sed illud lucidum tantum. Quandoquidem & horum quoq; color in lumine visitur. Ipsa verò sine lumine fulgent.

PROPTER quam quidem igitur causam hæc cernuntur, alia ratio.

SEPTVAGESIMATERTIA PARTICVLA.

NVNC autem tantum manifestum sit, qd quod quidem in lumine cernitur, color. Quapropter etiam non cernitur sine lumine.

EXPOSITIO.

Ipsæ quidem nunc causam non admouet. Perspicua autem est. Quia cum lumen præcipue visibile sit: & quod lumen reddere queat, lucidum est. Quod quidem igitur ita lucidum, & ipsum quoq; visibile est, & propter lumen, & pellucido, & iis, quæ in lumine cernuntur,

nuntur, causa est, vt cernantur. Quæ vero huiusmodi non habent luciditatem, vt potis sit lumen emittere: aliis quidem vt cernantur, causæ esse non queunt: ipsa vero propter fulgorem cernuntur, & in tenebris solis. Quia vbi a lumine illustrata fuerint, suam non detegunt luciditatem. Ita, vt primo quidem cernatur, lucida luminis causa. Deinde vero lumē ipsum, & quæ actu pellucida. At tertio loco, quæ colore imbuta. Ea; vbi a lumine perfecta fuerint, ex affinitate illa, quam cum eo seruant. Siue lumina quædam, ipsi quoq; colores, vt Plato voluit, sint. Siue extremitates determinati pellucidi existât. Præter hæc aut alia ratione cernuntur, quæ in tenebris aspiciuntur. Atq; vltra hæc oia alio quoq; modo, ipsum lumē. Cæterū illis Aristoteles finē imponēs, quæ de colore tradita sunt, hæc; scriptioni mādāt,

Ordines eorum quæ cernuntur.

ID nāq; erat ei, ipsum colori esse. quod est, eā habere vim, ut mouere possit, quod secundū actū pellucidū. Actus autem pellucidi, lumen est. Signum aut huius, manifestum. Si enim aliquis posuerit, quod habet colorē supra ipsum visum, nō uidebit.

Ei tanq̄ visibili scilicet non autem tanq̄ colori. Simpliciter autem visibili colori. Atq; id, vbi & ipse a lumine perficiatur. Quoniam quod in tenebris positum est, aerem extra illuminatum non mouet. Quod vero illuminatum fuit mouet: haud tamē ita, vt patiat: sed & quemadmodum illud quod actu illuminat. Nanq; & color, qui lumine perfectus fuerit, & ipse quoq; in id, quod actu pellucidum agit. Nequaq̄ vero patiēdo, sed agēdo: quippe cum aliquam ei largiatur, actionem. Largitur autem ex se vbi a lumine perfectum fuerit. Atq; perfecto ipso pellucido, visum per id quod actu pellucidum, tanq̄ medium, nō autem primo mouet. Quoniam simul quoq; ipsum pellucidū agit, in eo ipsius visus motus: dum a colore, qui cernitur concitatur: quæadmodum & vectis a manu ad lapidis motū impellit. Atq; huius rei illud signū esse potest: qd id quod colore affectū, si supra ipsum visum impositū fuerit, non cernitur: quippe quod absq; pellucido visum mouere nō possit.

SED ipse quidem color mouet quod pellucidum. exempli gratia, aerem. Ab hoc autem cum continuus sit, mouetur sensorium.

SEPTVAGESIMAQVARTA PARTICVLA.

NEQVE enim recte id dicit Democritus, qui arbitratur, si sit uacuum quod medium, cerni posse exacte, uel si formica in cœlo sit. Id enim est impossibile. Dū nāq; patitur, quod sentiēdi vim habet, sit ipsum itueri. Ab ipso quidē igitur, qui cernitur, colore impossibile. Relinquitur aut a medio. **Quare** necessariū aliquod esse mediū.

EXPOSITIO.

Mouetur quidem a colore ipsum pellucidum: quippe quod inde actum recipiat. Atq; mouet sensorium, tanq̄ id, quod huius actus particeps fieri queat. Verum nequaq̄ tanquā id, quod ex se sine corpore agat, atq; moueat aspectum: quemadmodum ferrum, quod calefactum fuerit: licet ignis qui calefecit, non adsit, attamen calefaciendo agit. Sed color actū traducit: quemadmodum & vectis lapidem cum a manu mouetur. Vnde & ipsum pellucidum recedente colore, haud amplius iuxta illum, aspectum mouet. Sin autem ex se pellucidum aspectum moueret, eius sensum esse oporteret, non autem illius, quod colore affectum sit. Nunc autem & illud, & medium percipimus interuallum. Ac manifestius hæc a me in breui illo sermone Theophrasti de rebus naturalibus diiudicata fuere. Verum hoc in loco Aristotelis verba confirmantes, ipsum quidem colorem mouere dicimus quod pellucidum proxime. Ab hoc autem, quod continuum existit, vt inquit, neq; solum visui: sed & colori intelligit: quo ex continuitate proximum iuxta vtrunq; extremum, intelligat motum. Ab hoc inquam mouetur sensorium. Licet haud ita medium, tanquam illuminatum percipiamus, vt ex se aspectum moueat. Nanq; quæ lucida sunt, aut colores ita ex hoc intuemur: vt haud ex se aspectum moueat: sed ita ex hoc, vt vna agat cum eo, quod visibile existit: atque eius actum perducatur. Ac quando infert, post id, quod contra Democritum dictum fuit, ab ipso quidem igitur, qui cernitur colore, impossibile: relinquitur autē a medio, subintelligendum est, illud proxime. Quoniam a colore mouetur sensorium: dum p

simpli. de Anima.

L

Dubitatio.
 Responsum

pellucidum vehitur ad sensorium dantis actus: qui separabiliter, atq; immixte per mediū defertur. Vnde & collectim adest: & simul totus existit: & diuersorum quoq; colorū in eodem actus reperiuntur. At quamnam ob causam impossibile est, quod sentiendi vim habeat ab ipso colore quod cernitur, proxime moueri? Nūquid quoniam lumine opus est, & aspicienti ad colores percipiendos: & ipsi quoq; colori ad aspectum ipsum mouendum? Ambo itaq; lumine complicari oportet. Vnde & mediū actu pellucidum esse oportet: quo utrunq; ab eo perficiatur. Quapropter non omne simpliciter, quod cernitur, aspectui impositum cerni negat: sed quod colorem habeat. Quod nanq; lucidum esset, cerneretur. Nisi propter immoderatam vim sensum hebetaret.

INANE autē si fuerit, non quod exacte: sed omnino nihil cernetur. Propter quā quidem igitur causam, colorem, necessarium in lumine aspici, dictum est.

Secundum eorum scilicet sententiam, qui medium inani excipiūt. Non solumq; quod colore affectum: sed nihil omnino cernetur. Quādoquidem enim lumen, pellucidi actus est, neq; medium cerneretur. Pellucidum nanq; actu esse debet, medium quod cerni valeat. At neq; quod colore affectum. Quoniam nō illuminat visum, atq; colorē quod actu pellucidum, existenti medio inani. Cæterum neq; aliquid eorum, quæ lucida sunt. Nanq; eorum emittentium actio, dum medium pellucidum est, aut potestate, aut actu perfertur.

IGNIS autem in ambobus cernitur, & in tenebris, & in lumine. Et id ex necessitate. Quod nanq; pellucidum ab hoc fit pellucidum.

Quæ quidem enim obscure, atq; imbecilliter splendescens aliquid habent: & non possunt illustrare, in solis tenebris quod potestate pellucidum mouent. Non quia illuminēt: sed ita, vt per ipsum cernantur: cū ea ratione coloribus abundant: vt sine lumine moueant pellucidum. Propter imbecillitatem autem splendoris, haud in lumine quoq; cernuntur. Quod non eam ob causam, vt opinor, euenit: quia illa lucida in ærem illuminatum non agant: sed quia visus propter affectionem illam, quæ a maiori lumine inicitur: quod debilius existit, præterea intueri non potest. Ignis autem propter maiorem luciditatem, quippe quæ luminis quoq; perficiendi vim habeat, in lumine conspicitur, vel diurno. Atq; omnino licet alterum illuminans sit: quod non prohibeatur ab immodico cerni interuallo. Siue in eo lumine, quod ab eo perfectum sit. Quemadmodum qui noctu vicini ipsum intuentur: quiq; eius præterea lumen percipiunt. Ad quod & illud quoq; adiectum fuit: & id ex necessitate. Quod est in lumine conspici. Cum scilicet id nanq; addendum est, in proprio cernatur lumine. Quandoquidem ignis huiusmodi est: vt in id quod actu pellucidum, quod potestate erat, & ipse quoq; ducat. Cernitur autem & in tenebris ab iis, qui longius progrediuntur, ignis in nocte. Quoniam aut adest oportet ipsum mouens ei, quod mouetur: aut ad illud ferri ipsam mouentis actionem. Medio itaq; vacuo existenti, nequaquā id quidem moueret, illud aut moueretur. Neq; illa sola aptitudo ad ipsum pati, satis, superq; existeret. Instat autem Alexander aduersus Aristotelem, tanquam aduersus eum, qui de solis visilibus locutus uidetur: qui que nihil de ipsa actione intueri ualente dixerit: de qua tamen se uerba facturum pollicitus est. Atque pro eo respondēdo inquit: quemadmodum dixit, moueri uim illam, quæ cernendi uim habeat ab eo, quod actu pellucidū: & quæ fit actu, quod ipsum uisibile erat. In fineque præterea huius libri, eum uniuersaliter de omni sensu loqui asserit: tanq̄ de eo, qui sensilia absque materia recipere ualeat. Hæc quidem igitur pulchre, atque recte dicta sunt. At illud quoque adiiciendum est: quod licet sensorio nō sine affectione actio illa adsit: atq; in ipsa uita, quæ sentiendi uim habet, iuxta propriā actionē sensiliū cōprehensio fit: quæ haud extrinsecus recipitur: sed rationū appulsu, ppe sensiliū formas permanere: q; a sensilibus patitur: sed iuxta ea cognoscēdo, non aut efficiendo agit.

SEPTVAGESIMAQVINTA PARTICVLA.

EADEM præterea ratio & de sono, & odore est. Nullum nanq; eorum tangens sensorium facit sensum.

Expositio.

EXPOSITIO.

Eadem quoq; ratio est, quatenus vt ipse confestim infert, per aliquod medium extrinsecus existens, in his quoq; actio perfertur, atq; deducitur.

SED ab odore quidem & sono medium mouetur. Ab hoc autem sensoriorum utrunq;. Quando uero supra ipsum aliquis imposuerit sensorium, sonans, aut olens nullum sensum efficit.

Dictum iam fuit, qua ratione a medio sensorium mouetur: non tanquam scilicet ab eo, quod per se moueat: sed tanquam ab eo, quod actionem ab ipso sensibili perferat. Propter quam itaq; causam, si supra ipsa sensoria sensilia ponantur, nō sentimus? Forsan propter conuenientiam. Aut quoniam vel eo per quod, opus est. Quemadmodum & uecti egemus in motu illo lapidis, qui a manu fit.

Interrogatio.
Responsum

DE TACTV autem, & gustu, habet quidem sese eodem modo. Non apparet autem, ob quam uero causam, postea erit perspicuum.

Nanq; & in his medium quoddam reperiri uult. Verum non apparere: quia intus, non autem extra, medium existit.

SEPTVAGESIMASEXTA PARTICVLA.

MEDIVM autem, soni quidem aer.

EXPOSITIO.

Aer nunc mētionē dignus iudicatus fuit: ceu is, qui manifestius vim illam sonū pferētē obtineat. Qm̄ & aqua aliquid præstat. Licet minorem perferendi facultatem habeat, q̄ aer.

ODORIS uero, nomine carens. Communis nanq; sane quædam affectio in aere, & aqua est. Quemadmodum & pellucidum colori: sic habenti odorem, quod in ambobus inest his. Videntur nanq; & aquatilia animalium, habere sensum odoris. Sed homo quidē, & ex pedes habentibus, quæcunq; respirant, non possunt odorare, non respirantia. Causa uero & de his postea dicetur.

Quod nonnulli *ἀστυμον* appellant, illud est, quod odoris perferendi vim habet: quodq; pellucido ex proportione responderet. Quemadmodum enim id, luminis, atq; coloris, atq; eorum quæ cernuntur omnino actu perficitur: ita quod *ἀστυμον*, hoc est, sonum perferre ualens, dicunt, ad sonorum receptionem: quodq; *ἀστυμον*, ad odorum receptionem aptum. In aereq;, atq; aqua id sonum perferre ualens reperitur. In eo uero, quod. Sed homo quidē, philosophus dixit. Licet nihil reddiderit illi particulæ quidem: attamen quid reddi debeat, patet. Illud nanq; est. Quæ autem non respirant. Propter quam uero causam, hæc quidē vel non respirantia odorent: illa uero respirantia nequaquam, postea indicabit.

SEPTVAGESIMASEPTIMA PARTICVLA.

NUNC autem primo de sono, & auditu determinemus. Est autem duplex sonus. Alter quidem actus quidam: alter uero potestas. Alia quidem enim non dicimus habere sonum, ut spongiam, lanas. Alia uero habere: ut as, & quæcunq; solida, atq; leuia. Quoniam possunt sonare. Id autem est, inter ipsum medium, atq; auditum immittere sonum actu.

EXPOSITIO.

De auditu determinandum est: quando quidem post visum perfectior aliis existit sensibus: longiusq; profertur. Est autem duplex sonus. Alter quidem enim actus quidam: alter autem potestate. Et quod quidem actu, aliquando respectu ipsius esse subiectorum dicitur: aliquando autem non quatenus sunt, sed quatenus sentiuntur. Cera nanq; quæ iam alba est, cum actu sit alba, potestate interdum uisibilis est. Quæ uero præterea etiam flaua est, & alba quoq; existit potestate. Quæ autem & alba est, & cernitur, iuxta utrunque, actu

est. Hac eadem sane ratione & sonus: quidam quidem potestate est, atq; id ipsum sonus. Cum solida, atq; leuia subiecta fuerint, & quæ sonum facere queat. Quoniam in iis, quæ haud huiusmodi sunt, ne potestate quidem sonus existit. Alter autem actu: qui iam factus est, licet nemo audierit. Qui quidem sonus actu est. Potestate vero, tanquam is, qui audiri valeat. Quoniam cum audietur, actu tum est, tum sensibilis reperitur. Et de eo, quod iuxta ambo actu, dictum fuit illud. Id autem est, inter ipsum medium, atq; auditum immittere sonum actu.

SEPTVAGESIMOCTAVA PARTICVLA.

EST autem, qui secundum actum sonus, semper alicuius ad aliquid, & in aliquo. Percussio namq; est, quæ facit. Quapropter uel impossibile, uno existente, factum esse sonum. Diuersum namq; uerberas, & quod uerberatur. Quare sonas ad aliquid sonat.

EXPOSITIO.

Alicuius quidem, hoc est, uerberantis. Ad aliquid autem, ad id, quod percutitur. In aliquo quoq; hoc est, in eo, quod sonum perfert: quodq; actum ex percussione receptum traducit. Cum & ambo solida fuerint: aut alterum ex iis, quæ inter sese incidunt. Ac maior quoq; occurfus fit: si & leuia, & intelsa, & aspera illa fuerint, & medium satis superq; recipere, atq; perducere actum illum: qui ex ipsis redditur, queat. Quapropter nequaquam in vacuo fieri posset. Quandoquidem corpus esse oportet, quod perferendi vim habeat, & aliquod ex iis, quæ hanc soni perferendi facultatem obtinent.

PERCVSSIO autem non fit absq; latione. Quemadmodum autem diximus, haud quorumcunq; percussio sonus. Nullum namq; sonum reddunt lanæ, si perculserint, aut percussa fuerint.

Oportet enim quod percutere debet, aliunde accedere, atq; occurrere ei, quod percuti debet. Ita, ut medium corpus sit, inter id quod percutere, & quod percuti debet. Quandoquidem nihil reperitur inane. Atq; id illud est, in quo sonus est: cum soni perferendi vim habeat: atq; collectim comprehensum propter celeritatem lationis infractum maneat. Tunc namq; recipit ex percussione actum.

SED æs, & quæcunq; leuia, & caua. Aes quidem, quia leuis. Caua uero refractione, multas faciunt percussiones post primam. Cum non possit exire, quod motum fuit.

Haud ea nunc nobis philosophus tradit, quæ simpliciter soni emittendi vim habeant: sed quæ facile emittant: quæ solida esse oportet. Quemadmodum æris exemplum indicat. Et leuia. Quo aer, qui medius excipitur: cum unam in superficiem, quæ sonum emittere valeat, incidat, infractus seruetur; & in uno toto actum recipiat. Caua uero sonant: quia persæpe fit percussio aeris, qui intercipitur, propter celerem percutientis lationem: cum is adhuc infractus permaneat: atq; non sine uehementia motus sit: & in cauis illis extet inuolutus: & persæpe illa percutiat: quoniam non sine difficultate exire potest.

SEPTVAGESIMANONA PARTICVLA.

PRAETER EA auditur in aere, & aqua, sed minus. Non est autem soni proprius aer, neq; aqua.

EXPOSITIO.

Aer quidem ille, qui in pelliculis illis aurium comprehensus est, auditus est instrumentum. Corpus uero, quod extra soni perferendi vim habet, non solum aer, sed & aqua quoq; existit. Licet aqua minus aere huiusmodi sit. Tanquam ea, quæ tum crassior existat: tum auditus uias obferat. Non est autem soni proprius neq; aer, neq; aqua. Media namq; ita ipsi sono causæ sunt, ut recipiendi vim habeant: non autem efficiendi. Hæq; propriæ sunt causæ. Quæ namq; recipiendi vim habent a materia stant. Nisi profecto illud aliquis obiiciat, quod ipse aer, cum a flagello, aut uirga percutitur, sonat. Quando duas quoq; subit rationes: & eam

& eam inquam a quo efficitur sonus: & eam in quo, & est præcipuustunc, vt a quo. Non autem tanquam is, qui recipiendi vim habeat. Quatenus autem de iis, quæ recipiendi vim habent, dictum fuit, quod haud propria sint,

SED oportet solidorum percussione fieri mutuam: & erga aerem. Id autem fit, cum permanet percussus aer, neq; diffusus sit. Quapropter si uelociter, atq; uehementer percussus fuerit, sonat. Oportet enim præoccupare motum percutientis diuisionem aeris. Quemadmodum si aceruum, aut cumulum harenæ uerberet aliquis, qui feratur uelociter.

Duobus modis, vt opinor, quod dictum est, intelligi potest. Namq; cum duo solida sese mutuo percutiunt: & medium quoq; aerem, qui in illa latione excipitur: si sonus fieri debet: percuti necesse est: & permanere, neq; diffusum esse: propter uelocitatem, & uehementiam percussione: cum percutientis motus aeris diuisionem anteuertat. Quemadmodum in celeri illa uoluatione uasorum plenorum fit: cum aqua, quæ in ipsis reperitur, non effundatur: atq; os per sæpe quorsum uergat: quia tunc uelocitas in uoluatione illa aquæ effusionem anteuertit. Et quemadmodum ipse quoq; Aristoteles asserit, de cumulo, qui uerberetur, Exempli gratia tritici ibi collocati, aut alicuius huiusmodi rei. Aut si feratur aceruus harenæ, aut tritici. Si præter uehementiam, & uelocitatem quoq; uerberatio retineat, & propter hanc causam occupet dispersionem harenarum hætenus prope se existentium. Percussio namq; ipsas dissipat. Quæ uero uehemens, atq; uelox fuerit, propter uelocitatem quidem dispersionem anteuertit. Ac nõ secus incidit, atq; si vnus sit cumulus, aut aceruus. Propter uehementiam autem sonum reddit. Hac itaq; ratione sententia hæc, quæ proposita est, intelligi potest. Quo simul solida sese mutuo, atq; medium percutiant aerem. At & alio quoq; modo dicere ualemus: quod tum quidem sese mutuo solida percutiant: tum uero solida ipsa percutiant aerem. Quemadmodum percussio illa aeris a flagello indicat: cū maneat, atq; non diffundatur aer. Aliaq; quæ haud ab iis dissimilia sunt, quæ dicta fuerunt, aperire queunt.

OCTVAGESIMA PARTICVLA.

ECHO autem fit, cū ab aere, qui vnus est, propter uas terminans, atq; prohibens scindi, rursum aer reiectus sit, tanquam pila.

EXPOSITIO.

Videtur quidem Aristoteles de Echo dicere: aerē a principio percussum: qui feratur ad aliquod usq; solidum, leue, atq; cauum: ac cum quasi uas fiat propter cauitatem: manentē vnus, atq; infractum, & collectim incidentem in lenē, atq; cauum solidum, retrorsum tanquam pilam repercussum inde ferri: atq; id illud esse, quod uocāt Echo. Verum, vt opinor, recte Alexander censet Aristotelem existimare fieri Echo, cum neq; primus ipse percussus aer ad uas usq; feratur: neq; rursus a uase is ipse repercussus ad eum usq; qui percussit, reuertatur. Id quidem igitur recte censet. Neq; enim æquum est, adeo uelocem fieri propter percussum aeris lationem: atq; opus est, quemadmodum de iis, quæ proiiciuntur dictum fuit, quod mouet semper ei adesse, quod mouetur. Cæterum utrum illud recte sentiat, inuestigandum est. Scribit namq; sic. Sed primus quidem aer percussus, propter uolocatē percussione continuus, atq; indiuisibilis permanens, eum, qui post se, figurat simili percussione, quemadmodum ipse a percussione figuratus fuit. Is autē rursus eum, qui post se. Et ita non sine continuitate ad uas usq; progressus fit. Quousq; enim validior data percussio dissipatione aeris sit: eousq; permanet: dum alius ab alio figuratur. Quod demonstratum fuit fieri, & in iis, quæ proiiciuntur. Postremus sane, qui prope uas percussus, atq; figuratus fuit, cum prohibeatur a uase ulterius dissipare percussione, retro a solidi percussione reiectus: quemadmodum pila a solido aliquo, eum qui post se percussit, atq; figurauit, atq; ita rursus successio in iisdē percussione, atq; soni fit. Aduersus quæ omnia, quæ quidem Alexandri sunt, instare aliquis posset: quippe cum in figura sonū collocet: & percussione successione non determinet. Vtrū primus ille aer percussus eum, qui se sequitur,

Digressio ad
uersus Ale-
xandrum.

percutiat: quemadmodum etiam figurare aperte dicitur, & quænam esse posset, aeris, ab aere continuo, atq; vno permanente percussio, & præsertim percussio, quæ soni emittendi vim habeat? Nunquid ea fieret, dum solidum ipsum percutiens primum aerem, atq; eum qui illum sequitur, & rursus eum, qui post illum existit, percutit? At omnino si diuisionem hic aliquam mente concipiamus, neq; manet adhuc infractus sonans ille aer: & vnicuiq; adesse oportebat ipsum percutiens. Mihi itaq; persuadeo, quod non quemadmodum illuminantis præsentia in pellucido, & ipsius quoq; coloris præsentia in eo, quod actu pellucidum confestim agebat, quod visibile futurum erat: ita & ipsius solidi sola præsentia in eo, quod solum perferre valeat, sonum agat. Sed percutiens agit. Id autem est, affectionem inmittens. Percussio namq; affectio est. Sonus autem non affectio, sed actio percipientium est: quæ absq; vlla dissolutione ei, quod sonum perducere valeat, propter illam affectionem, quæ ex percussione fit, adest. Vnde affectio illa præcedit. Atq; totus quidem aer affectus est: quatenus & actio illa se diffundit. Qui etiam vnus, continuus, atque infractus permanet. Verum haud ex seipso in primis toto. Sed ex ea sui ipsius particula, quæ apud solidum reperitur. Vna vero cum reliquis ipse quoq; fere afficitur. Ac magis quidem, atq; prius cū proximis illis, eius quod antea affectum sit, particulis: postea vero, atq; minus cū iis, quæ longius absunt. Quam etiam ob causam & magis, & celerius audiunt, qui propinquiores sunt, q̄ qui longius recesserunt. Ex mensuris namq; affectionis, tum vehementia, tum celeritas, tum contraria determinantur. Haud igitur percutiuntur, aut figurantur secundæ particulæ a prioribus: sed vna afficiuntur, atq; vna formantur ab eo, qui ex principio percussit, atq; egit. Cum partibiliter affectio dissipetur, propter partibilitatem eorum, quæ afficiuntur, quæ corpora sunt: & priora haud quæ sequuntur, percutiant: sed percussione perferant, atq; deducant. Atq; aeri toti, qui percussione patitur, absque vlla dissolutione actio illa soni faciendi vim habens, adest. Neque enim alia ratione tota vbique eadem esset. Quatenus pertransit aer. Pertransit autem quatenus per aerem affectio illa a percussione facta traducitur. Qui quidem aer infractus, atq; continuus, & vnus permaneat. Quando igitur vnus is aer solido alicui appellatur: ita, vt haud amplius recta eodem modo cum prioribus particulis continuitatem seruet, propter obiectionem illam, quæ a solido fit: sed aut iuxta seipsum affectum & actionem seruet: aut iuxta eum, qui sibi adiunctus est in solidi partes, actio illa eius, quod a principio soni emisit, feratur: ea tunc de qua nunc loquimur, perficitur Echo. Non quia solidum percutiatur, atq; emitat sonum: sed quia quod a principio sonum emisit, adiutore in repercussione vtatur, quod solidum, atque leue, & cauum sit. Vnde propter leuitatem quidem infractum seruat aerem: qui quidem plurimus simul adductus est: quiq; Echo illa absoluitur, & non diffunditur: & propter hæc quoq; causam, manifestius perficitur. Propter repercussione autem vetat vltiorem actionis progressum: atq; simul quoq; causa est, vt in eadem reflectatur. Hac itaq; ratione & Aristotelicum illud intelligendum est, quod, rursus aer reiectus sit, tanquam pila. Non tanquam is aer sit, qui secundum lationem moueatur: sed tanquam is existat, qui actu vim emittendi soni habeat, non sine ipso tamen sono,

VIDETVR autem semper fieri Echo, sed non manifesta. Quoniam contingit in sono, quemadmodum & in lumine. Namq; lumen semper refringitur. Neq; enim fieret omnino lux, sed tenebræ, extra id, quod soli expositum. Sed non ita refringitur, quemadmodum ab aqua, aut ære, at & aliquo alio leuium. Ita, ut umbram faciat, qua lumen determinamus.

OCTVAGESIMAPRIMA PARTICVLA.

IPSUM vero inane recte dicitur proprium audiendi. Videtur namq; esse inane aer. Is autem est, qui facit audire, cum motus fuerit continuus, & vnus. Sed quia fragilis est, non resonat: nisi lenis sit, quod percussum fuit. Tunc enim vnus fit simul, propter planitiem. Vna namq; ipsius lenis planities.

EXPOSITIO.

Cum omnino scilicet aliquid sonet. Quemadmodum & in lumine euenit. Namq; lumē semper refringitur. Refractionemq; appellat, non solum actionem illam luminis, quæ a solidis iuxta æquales angulos in opposita sit: sed & eam, quæ ab humidis: quæ a iunioribus græcis, *διὰ ἰλαρίων*, dicta fuit. Ex ambobus namq; omnino lumen refringitur. At non in iis tantum locis, quæ soli exposita sint. Licet haud huiusmodi postea sit, vt omnino vmbra efficiere possit: quemadmodum quod ab aqua, aut ab ære refringitur. Imitatur autem luminis refractionem sonus qui in obliquas parteis defertur. Quod namq; sonus, quemadmodum & lumen recta potius progrediatur, illud indicat: quod ab iis melius, atq; facilius auditur, qui recta aurem adiiciunt. Repercussionem autem postea Echo est, quæ imitatur. Vmbra autem Echo illa quæ facile audiatur. Vmbrae vero carentiam illa assequitur Echo, quæ propter imbecillitatem exaudiri non valet. Ipsum vero inane recte dicitur proprium ipsius audire. Ex eorum nempe sententia, qui aerem inanem dixere. Atque, vt ipse quoq; Aristoteles infert, ita dicitur proprium, vt haud efficiendi vim habere putetur. Id namque nequaquam concessum fuit. Sed ceu id, quod producendi vim habeat, atq; hac ratione audire efficiat. Illud præterea nobis in memoriam philosophus reuocat, quod leue esse oportet, quod percussum est, quo sonus inde reddatur. Namq; si plana sit superficies eius, quod percutitur: vnus & aer qui intercipitur, remanet: quia non frangitur acumine, atque depressione eius, quod percutitur.

Similitudo
inter Echo,
& luminis re-
fractionem.

OCTVAGESIMASECVNDA PARTICVLA.

SONI igitur faciendi uim habet, quod mouere potest unum aerem continue ad auditum usq;. Auditus autem insitus aeri.

EXPOSITIO.

Soni quidem faciendi uim habere dixit, quod aerem mouere potest. Ita, vt non solū potestate: sed actu quoq; moueat. Vnum autem aerem dixit: ita, vt infractum permanere debeat, quod mouetur, siue id aer, siue aqua sit. Præsertimq; quod soni perferēdi facultatem obtinet, nunc intellectum fuit. Ac qua ratione vnum philosophus intelligat, ex continuitate indicat. Neq; enim ita vnum aer est, vt quod indiuisibile est. Neq; vt quod ratioe vnum. Sed vt continuum. Illa vero verba, ad auditum vsque. Non quod omnino audiatur: sed quod audiri possit, significant: licet audiēs ipse non adsit. Auditori vero insitus est aer, non qui extra reperitur. Neq; enim ille innatus esse potest. Sed qui cum ipso a natura colligatus, tanquam instrumentum est. Huiusmodi autem est, qui & viuens est: & ex ea perficitur vita, quæ audiendi vim habet. Quemadmodum & humidum quod in oculis, ex ea, quæ intuendi facultatem obtinet.

QVONIAM autem id in aere est, cum mouetur quod extra, quod intus quoque mouetur.

Quoniam scilicet auditus in aere est. Hac namq; ratione insitus erat ille aer, qui intus existit: & in hoc vita ipsa audiendi facultatem obtinens, collocata est. Quæ tum quidem tanq; viuacis instrumenti innati effingendi potestatem habet: tum autem tanquam ea, quæ huiusmodi instrumento vtatur, existit. Quoniam igitur id in aere est: hoc est, in eo, quod sonum perferre valet, quod extra mouetur: & quod actu iam sonū perfert: vna & ipse quoq; mouetur, sonum suscipiens. Cum a primo quidem percussente, vel ipsum quoque sensorium afficiatur. Verum perducatur postea ipsa actio a percussente per id, quod sonū perferre valet, ad insitum id.

QVARE haud ubiq; aial audit. neq; ubiq; pertransit aer. Neq; enim ubiq; habet aerem pars illa quæ moueri debet, & animatū. Quemadmodum pupilla humidum.

Neq; enim vbique sane aerem animal habet. Huiusmodi inquam aerem, qui insitus sit vitæ illi, quæ audiendi facultatem obtineat: & qui hac absoluatur natura.

IP SVM quidem sane sono carens, aer: quoniam facile frangitur. Vbi uero prohibitus fuerit frangi, huius motus sonus.

EXPOSITIO.

Generatim apud Aristotelem illud sono carens indicat, quod sonum non agit: & quod soni recipiendi facultatem non habet. Simpliciter quidem igitur aer, quatenus aer sono caret, quia facile dissipari potest. Id namq; aeris quoq; constituendi vim obtinet, quod facile dissipetur, atq; scindatur. Vbi autem prohibitus fuerit scindi, & motus erit, aut ab eo, quod primo ipsum percutit: aut ab eo, quod primo quidem aliud, secundo vero loco ipsum aerē affligit: tunc profecto sonat. Cum scilicet percussio prohibuerit, ipsum scindi. Ita, ut haud quatenus aer: sed quatenus is qui dissipari potest, ueterur: atq; ita sonet.

QVI uero in auribus fabricatus fuit, immobilis est: quo exacte sentiat omnes differentias motus.

Auditui insitus aer circumdatus fuit solidis: ne a percutiente proxime moueretur. Quo exactus fiat sensus ad omneis motuum differentias percipiendas. Opus quidem enim est sensorium etiam aliquid pati. Sed affectio, passio uel illa moderata esse debet. Quo actio illa, quæ iudicandi potestatem nacta est, ualida sit: neq; ab affectione obtusa, hebesq; reddatur. Esse autem poterit moderata affectio: si proxime percutiatur. At quo exacte sentiat: non uehementer pati debet: sed pure agere. Vehementior namque affectio iudicium impedi-
mentum affert.

PROPTER hæc autem, & in aqua audimus. Quoniam non accedit ad ipsum insitum aerem. At neq; ad aurem propter conuolutiones. Cum uero id acciderit, nō audit. Neq; si pellicula laboret. Quæ admodum quæ super pupilla pellis cū laboret.

Propter hæc philosophus inquit. Quoniam inquam, insitus ille aer in auribus fabricatus fuit: atq; solidis corporibus circumdatus est: & proxime non mouetur a percutientibus. Quoniam enim obsitus est aqua ad insitum aerem non peruenit. Namq; si ingrederetur, aut frigefaciens, aut humectans, aut illum crasfiorem reddens, eius quoq; audire ualenti-
actionem hebetaret. Cumq; in aurem aqua ingressa fuerit auditui impedimento est. At nō facile propter illas conuolutiones ingreditur. Quemadmodum autem pellucidi quid ea tunica obtinet, quæ cornea dicitur: quæ in situm uisionis instrumentum, quod ipsum est humidum complectitur: quæq; media est inter illud pellucidum quod intus, & quod extra reperitur: & cum laboret uisui impedimētum affert: ita & pellicula quæ insitum aerem complexa est: quæq; soni perducendi vim habet: quæq; media existit inter id, quod intus, atque extra huiusmodi est: ubi laborauerit, seseq; præter naturam habuerit, auditum omnino impedit.

OCTVAGESIMA QVARTA PARTICVLA.

AT ET indicium audiendi, aut non, personare semper aurem, tanquam cornu. Semper enim proprio quodam motu mouetur aer, qui in auribus. Sed sonus alienus, ac non proprius.

EXPOSITIO.

Extrinsecus quidem proxime ab aliquo insitum percuti spiritū, aut crassum reddi, aut omnino perturbari natura nolens, sepimentis illis, atq; aurium conuolutionibus iter obstruxit. Vnde & immobilem illum esse antea dictum fuit: quippe cum ab iis, quæ sonorū emittendorum vim habent, haud proxime moueatur. At quia uiuit, semper ex se mouetur. Manum itaq; auri admoventes, & parum per intro impellentes, sonum, qui fit, audimus: cum angustus reddatur spiritus, qui intus per aurem existit: ac dum mouetur in aures propter angustias offendat: eaq; ratione sonum faciat. Quemadmodum & spiritus ille, qui in ea immititur cornua, quibus tibiçines utuntur. Audiendi itaq; indicium est ipsum personare.

personare. Quoniam viuari motu spiritus mouetur. Neq; enim in aurium impulsu sonat. ipsum vero non sonare, non audiendi quoq; initium. Quia cum laboret, aut nihil omnino, aut imbecilliter spiritus moueatur. Quoniam autem in aere sonus fit, aut dum solidum mouetur, atq; aerem percutit: aut dum aer mouetur, atq; solido incurrit: cumq; hoc modo in auribus sonum fieri prodiderit, illud tanquam cornu philosophus addidit. Nam canens cornu sonat, dum spiritus mouetur, atq; in solidum offendit. Semper quidem igitur proprio quodam motu aer ille in auribus existens, mouetur. At non semper sonat. Sonus namq; alienus est, & non proprius. Id autem est: quod haud ex proprio, ipsius motu, dum ex se aer mouetur, sonitus fit. Sed cum vel ipse in aliud quid, vel aliud quid in ipsum aerem incidat. Hacq; ratione sonitus dicitur alienus.

ET propter id inquirunt audire inani, & sonati. Quoniam audimus eo, quod habeat determinatum aerem.

Quicumq; non recte aerem inanem dicunt: & nos quoq; inani audire inquirunt. Quamdiu quidem in sito illo aere audimus, tanquam proximo instrumento: donec validus sit. Quod Aristoteles significare volens, sonati, addidit. In illa scilicet impulsione manus, quæ ea ratione fiat, qua dictum fuit. Et quoniam audimus eo, quod determinatum habeat aerem. Determinatus quidem igitur est, non qui circumscriptus sit. Id namq; vel extrinsecus, atq; aliunde ei accidere posset. Sed qui viuari effingatur, atq; formetur sono. Audimus autem nos, qui compositi sumus: aut & qui ex tota anima constamus: audimus inquam eo, quod habeat determinatum aerem. Hoc est, vita illa, quæ audiendi vim obtineat: quæque aere ipso tanquam instrumento vititur.

OCTVAGESIMAQVINTA PARTICVLA.

VTRVM autem sonat, quod uerberatur, aut quod uerberat, aut & ambo, modo uero diuerso? Est enim sonus motus eius, quod possit moueri modo eo, quo quæ saltant a leuibus, cum aliquis detruferit. Haud sane omne, quæ admodum dictum fuit, sonat, quod uerberatur, & quod uerberat. Vt si percusserit acus acum. Sed oportet quod uerberatur æquale esse. Ita, ut aer collectus saliat, atq; concutiatur.

EXPOSITIO.

Hæc quidem erant propria soni, quæ uerberant, & quæ uerberantur, illa vero eius recipiendi vim habebant, ut quæ ipsum perducunt. Dictum autem fuit, quemadmodum per læpe vnum, atq; idem ambas suscipit rationes. Aer namq; ille simul est, qui uerberat, & qui uerberatur, & qui sonum quoq; recipit. Eodemq; modo & aqua. At vtrum magis propriū sit, quod uerberat, aut quod uerberatur, inuestigat. Atque illud infert, quod ambo propria sane sunt: licet diuerso quodam modo. Namq; alterum tanquam id, quod facit: alterum vero tanquam id, quod patitur. Uerberat enim quod mouetur, atq; occurrit. Illudq; quatenus occurrit, uerberatur. Quod autem ambo sint propria, illud demonstrare potest: quoniam quod soni perferendi vim habens intercipitur: non secus exultat, ac quæ a leuibus saltant, cum aliquis ea truferit. Quia cum non scindantur, necesse est ita exilire, ut vnum maneat, atq; continuum. Quod ipsum sit percussum, aut quod primo, atq; præcipuo vna cum aliis percussis affectum fuit. Ita q; percussum fuerit, ut percussione anticiparit: atq; percipientis actionem illam sonandi vim habentem: quæ ante dissipationē ei tributa fuerit, anteuertit. Motusq; is, qui nequaquam latius est: quemadmodum eorum quæ saltant: sed velox percussione, atq; actionis successio: similis redditus fuit exilitioni illi, quæ a planis, ac leuibus fit, cum quis trudat. Quoniam non sine percussione is quoq; fit: quæ solidorum, atq; planorum, & collecta esse debet: & ei ab his ad alia transeundum est. Quādo igitur, & quod uerberat, & quod uerberatur latitudinem quandam habere oportet: & æquale, hoc est, leue, atq; planū esse debet. Ita, ut aer multus exceptus, collectus exiliat, atq; concutiatur: iure nō solū qd uerberat latitudinē quandā habere debet: sed & qd uerberatur: qd soni quoq; propriū est. Rursusq; illud exilire, percussiois, & soni celerē successione indicat.

DIFFERENTIAE autem sonantium, in sono qui secundum actum, declarantur. Quemadmodum enim sine lumine non cernuntur colores: ita neque sine sono quod acutum, & graue,

EXPOSITIO.

Ex actione, inquit Plato, vires, atque substantias rerum cognoscimus. Quemadmodum itaque, quod soni emittendi vim habeat ex sono colligimus: ita & quod huiusmodi sonum emittere queat, ex huiusmodi percipimus sono. Quemadmodum enim sine lumine non cernuntur colores: ita neque sine sono, quod acutum, & graue. Vbi haud per acutum, & graue sonos ipsos noster Aristoteles intelligit: sed quae sonum emittere acute, aut grauiter queant. Quo & haec cum iis, quae praecesserunt, conueniant. Sonantia autem dicta fuerunt: quoniam quemadmodum lumen a coloribus diuersum quid est: ita & sonus ab acuto, & graui. At hic illud discriminis adest: quod lumen quidem coloribus causa est, ut cernatur, tanquam id, quod efficiendi vim habeat. Sonus autem in causa, ut acutum, & graue cognoscantur est, tanquam perfectio, quae ipsorum significandorum facultatem obtineat.

HAEC autem dicuntur per translationem ab iis quae tanguntur.

Vocabula, quibus de iis, quae audiuntur loquendo utimur, haud ita sese habere philosophus inquit, ut quae de iis quae tanguntur, in usu sunt. In iis namque quae tanguntur acuto non graue, sed obtusum oppositum facimus. Caeterum res eodem modo sese habere, ex quadam proportione, ut aperte dicturus est, sentit.

ACVTVM quidem enim mouet sensum in paruo tempore multum. Graue uero in multo parum.

Acutum quidem nunc illud inquit, quod audiri possit. Sensumque intelligit, qui sentienti vim habeat. Verba uero illa, in paruo multum, eam habent vim, ut indicent, quod celeriter, & per longum interuallum, atque longo permaneat tempore huiusmodi, ut exaudiri queat. Quemadmodum & graue in multo parum, dicitur. Quoniam & sero auditur: & minus pertransit interuallum: & breuiori tempore permanet. Neque haec ita Aristoteles literis commendat, ut sua ex sententia loqui videatur. Sed aliorum potius ita sententium uerba sequitur. Atque in Timaeum spectare uidetur: qui acuti, grauique soni concentum fieri uoluit: cum acutum praeripiat, atque celerius auditum moueat: atque a principio quidem uehementius, postea autem debilius. Quando qui cum eo concors est grauis similis desinenti, ac iam cessanti acuto incidens, lenis, ac minime asper propter similitudinem redditur. Quippe cum acutum primo auditum mouerit, atque aliquandiu permanserit: graue uero id postea agat. Aristoteles uero haud ex ueloci, ac tardo, acutum, atque graue diiudicandum censet: sed proportionem seruare uult cum acuto, atque obtuso illo, quod in magnitudinibus reperitur: quorum alterum pugit, alterum impellit. Ita, ut acutum illud, quod in sonis existit, ingrediatur, ac fere iuxta profunditatem percutiat. Graue fere superius, ac cum aliqua collisione appareat. Quemadmodum quae aliis imposita sunt, atque impellunt. Vnde cum & aliorum quoque philosophus opinionem recitarit, ait.

ET nequaquam sane uelox ipsum acutum: quodque graue tardum. Sed fit huius quidem propter uelocitatem motus huiusmodi. Illius uero propter tarditatem. Et uidetur proportionem habere, cum acuto circa tactum, atque obruso. Ipsum quidem enim acutum, quasi pungit. Ipsum autem obtusum fere impellit: quia mouent: alterum quidem in paruo: alterum uero in multo. Quare contingit id quidem uelox, illud autem tardum esse.

EXPOSITIO.

Licet enim celeritas acumen consequatur, quemadmodum ex sonis, qui procul sunt, elucescit. Namque in iis, qui prope existunt, aut non fit: aut sensu illa acuti prænotio comprehendendi non potest. Attamen ea diuersa est proprietas: & quæ propriam quandam naturam indicat. Quamuis ergo, celeritas, ut diximus, acumen consequatur, grauitatem autem tarditas: nequaquam tamen idem dici queunt. Sed huius quidem philosophus inquit, propter celeritatem huiusmodi fit motus: hoc est, ipsius acuti: qui in paruo tempore multum, & propter celeritatem dixit, hoc est, iuxta celeritatem: non autem secundum acumen. Illud namque in paruo tempore sensum mouere, eam habet vim, ut celeritatem, non autem acumen præstet. Quemadmodum & motus ille, qui in multo tempore parum, tarditas est, non autem grauitatem indicat. Vnde licet grauis, atque acuti huiusmodi dicamus esse motus: haud ita tamen dicemus, ut grauis, atque acuti reuera esse intelligamus: sed velocis potius atque tardi. Quemadmodum enim acutum, atque obtusum, quod in magnitudinibus reperitur: quæ ex figuris huiusmodi sunt: ita, ut alterum quidem pungat, alterum autem impellat: quia id quidem in paruo tempore mouet: illud autem in multo: ideo alterum contingit esse velox, alterum autem esse tardum. Secundum accidens namque quodam pacto, & non secundum se, velox ipsum acutum, aut tardum quod obtusum. Ita & quod in sonis acutum, & graue, non quatenus alia: sed quia quadam ratione consequitur, acutum, atque tardum obtinent. Atque hæc quidem eorum quæ proposita sunt, existit sententia. Quantum autem ad ipsa spectat Aristotelis verba, si haud ita scriptio sese habeat, ut dicat. Non sane velox acutum. Sed ita. Sane velox acutum. Ita interpretanda erit, ut eum instare dicamus aduersus id quod perspicue falsum. Quod illud est, quod velox, atque acutum idem esse asserit: & quod graue, atque tardum. Quorum etiã causa sua ex sententia philosophus diiudicat qua ratione fiat, acuti quidem motus in paruo: grauis vero in multo. Quoniam non sine celeritate, atque tarditate hi motus fiunt. Rursumque in illis verbis. Ipsum quidem enim acutum quasi pungit: obtusum vero fere impellit: quia mouent, alterum quidem in paruo, alterum vero in multo. deest, alterum quidem est velox, alterum vero tardum. Eo namque pacto recte infertur illud. Quare contingit, ac fere secundum accidens dictum, fuit, quod quidem acutum, ut sit velox, quod autem obtusum, tardum.

VOX autem sonus quidam est animati. Ex inanimis enim nullum uocem emittit. Sed per similitudinem dicitur uocem emittere. ut tibia, & lyra. & quæcunque alia ex iis, quæ carent anima: extensionem habent, & cantum, & locutionem. Videtur enim quod & uox hæc habeat. Multa autem animalium non habent uocem, ut quæ sine sanguine sunt. & ex iis, quæ cum sanguine pisces, atque id iure, atque æque.

Vox species quædam soni est: quæ in aliis reperitur animalibus, atque in eo, quod ratione utitur, atque hoc pacto una est, & tanquam ea quæ significandi vim habeat: quæ cum multis commercium habere possit. Vnde & propriam quoque rationem affecuta est. Illud autem perspicuum est, quod in iis solis vox reperitur, quæ cum anima sint: & quod tibia, atque lyra per similitudinem uocem emittere dicuntur: quia extensionem habent. Quæ quidem extensio eam indicat uocem, quæ haud sine interuallo a musicis esse dicitur. Qualis quæ canit, quoque extat: quam musica imitantur instrumenta. Extensionem quidem igitur in uoce, cæcus imitatur. Sonorum autem interuallum locutio illa, quæ syllabis distincta est. Illud uero perspicuum est, multa animalium uocem non emittere: quæ illa sunt, quæ non respirant.

SI QUIDEM aeris motus est sonus. Sed qui dicuntur uocem edere, ut qui in Acheloo pisces sonant branchiis, aut aliquo alio huiusmodi.

OCTVAGESIMA OCTAUA PARTICVLA.

VOX autem est animalis sonus: & non quacunque particula. Sed quoniam omne sonat uerberante aliquo, & aliquid, & in aliquo. Id autem est aer. Iure uocem emittent ea sola, quæcunque recipiunt aerem.

Interrogatio.
Responsum

Cum aeris dixit, eius intellexit, qui expirando emittitur. Neque sonum omnem accepit: quandoquidem & in aqua quoque fit: sed eum qui vocem emittere valeat. Ac cum infert. Sed quoniam omne sonat verberante aliquo, & aliquid, & in aliquo. Id autem est aer. Illud in aliquo illud profecto in primis significat, quod soni emittendi vim habeat: & quo in voce opus est. Quoniam vel aqua soni perferendi vim habet, licet minus quam aer. Propter quam ergo causam? nonne & in aqua vox auditur? Nunquid quoniam ex imaginatione vox fit, quæ significandi vim obtineat? Illud autem significare, ad eam spectat vitam, quæ perfectior fit: quæque cum aliis commercium habere possit: & quæ imaginationem directam obtineat. Ita, ut instrumentis utatur calidioribus, atque purioribus in requisitis elementis. Quæ propter & cor habent, quæ vocem emittunt: & in aere viuunt. At & vox, quippe quæ præstantissima in sonis fit: quia a perfectiori vita procedit: & in eo in primis fit, quod ad eam perferendam aptum fit.

IAM enim respirato utitur natura ad duo opera. quemadmodum lingua, ad gustum, & locutionem. Ex quibus gustus quidem necessarius. Vnde & pluribus inest. Interpretatio uero causa ipsius bene. Ita & spiritu ad eam caliditatem, quæ intus, ut necessarium. Causa uero in aliis dicitur.

Necessario quidem propter refrigerationem calidi, quod circa cor, atque propter excitationem eo natura utitur, quo ventilet. Nam si immobile permaneat, extinguitur. Ac nisi refrigeretur interficit animal caloris abundantia. Præterea & eo etiam utitur, quo fuliginosas illas feces ibi constitutas educat. Hæc quidem igitur omnia licet plura sint opera, communem habentia necessitatem, tanquam vnum propter id dicuntur, & ab Aristotele tradita sunt, tamen in tractatione de animalium particulis, tum in eo libello, quem de respiratione conscripsit, atque inscripsit.

ET AD uocem, quo insit ipsum bene.

OCTVAGESIMANONA PARTICVLA.

INSTRVMENTVM autem respirationi guttur.

EXPOSITIO.

Platonice & ipse quoque Aristoteles noster, quæ ad ipsum esse spectant, diiudicat. In quibus & necessitas eorum quæ ad ipsum bene attinent, consideratur. Cuiusmodi vox simpliciter est: quæ quo significandi vim habeat, atque nos inter nos versari possimus, facta fuit. Ipsa quoque adhuc magis interpretatio: quæ & sermonem quoque perficit. Quod namque gustus sit necessarius perspicuum est: cum nutritionem adiuuet. Ex qua ipsi postea esse animalibus adest. Instrumentum autem respirationi guttur: aut arteria, quæ aspera dicitur: per quam egreditur, atque ingreditur aer, quem respiramus. Qui tamen haud ipsam omnino relinquit. Quoniam non eodem modo hæc, quo aliæ arteriæ comprimuntur, atque concidunt. Cum id prohibeat eius durities, atque crassities. Ita, ut semper in se aerem retineat. Quo ab illo aere, qui expirando emittitur: qui quoque detentus aliquandiu fuit: qui quoque collectim eicitur, non solum in voce percutiatur arteria: sed & qui in ipsa continetur aer.

CVIVS autem causa, & particula est hæc pulmo.

Quod quidem primo, atque magis proprie cuius causa cor. Proximum tamen arteriæ finis, pulmo est. Quoniam is proxime respiratione eget. Primo namque cor. Id enim calidissimum est. Atque inde pulmo, propter propinquitatem, quam cum illo habet.

HAC enim particula plurimum habent calorem pedibus gradientia, quam alia. Indiget autem respiratione, & qui circa cor locus primus. Quapropter necessarium, cum quod intus respirat, ingredi aerem.

NONAGESIMA PARTICVLA.

QVARE percussio respirati aeris ab anima, quæ in his particulis ad uocalem arteriam, uox est. Haud enim omnis animalis sonus uox, quæ admodum dicebamus.

EXPOSITIO.

Per ea, quæ pedibus gradiuntur, illa philosophus intelligit, quæ haud aquatilia sint. Ex quibus quæ respirant, aliis pedibus uentibus calidiora existunt. Hac particula, pulmone scilicet: atq; adhuc magis corde. Quippe quæ magis excitata sint propter uitæ perfectionem. Quare percussio respirati aeris ab anima fit, quæ in his particulis reperitur. Quoniã enim omniã ab aliquo mouentur: ab anima q; uiuaces fiunt motus: quo ipsum mouens philosophus indicaret, exacte ab anima dixit. Neq; quemadmodum Alexander, qui secundum animam interpretandum censuit. Illud nanq; a quo, eam habet vim, ut quod mouere possit, indicet. Quemadmodum illud, iuxta quod, quod a forma stet, atq; formale dicitur, manifestat. Ipsius quidem animæ aliud quidem est iuxta quod: tanquam id, quod uiuacis instrumenti determinandi vim habeat. Quod etiam solum Alexander respicit. Aliud uero, ut id a quo. Quod instrumento utitur. Quod uiuens quoq; corpus mouet. Anima itaque, quæ in illis existit instrumenti particulis, quæ respirandi vim habent, hoc est, quæ ipsis utitur: cum per has se parumper cohibuerit, atq; collectim inspiratum aerem mouerit: atq; per hunc aerem in arteria permanentem percusserit: & ipsam quoque arteriam: ex appetitione quadam quæ significandi vim habet, uocem format. Quæ id ipsum, hoc est, huiusmodi percussio est.

LICET enim lingua sonare, quemadmodum tussientes. Sed oportet animatum esse ipsum uerberans, & cum imaginatione aliqua. Significandi nanq; uim habens quidã sonus est uox. Et non respirati aeris, quæ admodum tussis. Sed hoc uerberat.

Quod quidem sonus, qui in lingua reperitur, non sit uox: quemadmodum neq; qui in manibus, perspicuum est. Tussis nanq; uideri posset uox, quoniam in arteria a respirato spiritu fit. Nequaquam tamen est. Quoniam tussis uolentus est occursum respirati aeris ad ipsam arteriam, non autem secundum appetitionem. Vox uero ex appetitione fit. & ita, ut haud sine medio aer ille respiratus arteriam percutiat. Quod contingit in tussi. Quoniã uel pituitam in ipsam deuenientem, aut aliud quoddam solidum, aut humidum natura ei eicere nititur. Sed per aerem in illa arteria existentem id agit. Ita, ut aer qui respiratur detentus, qui postea collectim aerem intus existentem uerberet, per eumq; arteriam percutiat. Atq; id philosophus indicat dicens, quod sonus uox est, non respirati aeris, quemadmodum tussis, qui quidem aer absq; ullo medio arteriam percutiat. Sed hoc profecto, qui respiratur, animatum uerberat. Id nanq; illud animatum dictum fuit.

EVM qui in arteria ad ipsam.

Ita, ut contineatur, qui a collecto motu eius, qui respiratur, mouetur: atq; arteriæ uementius occurrat.

INDITIVM autem quod non possunt uocem emittere quæ respirant: neq; quæ expirant: sed quæ continent. Mouet nanq; id, qui continet.

NONAGESIMAPRIMA PARTICVLA.

MANIFESTVM nanq; & propter quã causam pisces sine uoce. Neq; enim habet guttur. Hanc autem particulã non habet, quia non recipiunt aerem, neq; respirant. Sed qui dicunt, quod uocem emittunt pisces, aberrant. Propter quã igitur causam, alia est ratio.

EXPOSITIO.

Mouet quidem enim qui respirat, cum animatus sit, atq; moueatur ab anima, utaturq; aere illo, qui respiratur, non ad ex inspirandum, aut expirandum: sed cohibendo. Quo hoc

collectum aerem illum in arteria existentem verberet: atque eum arteriæ illidat. Vnde nequam fieri potest, ut simul aliquis respiret, atque vocem emitat. Siquidem vox in retentione respirati aeris collocata est: atque illo eius motu, qui in ipsa arteria fit. Respiratio vero in decursu aut extra, aut intra ad pulmonem posita est. De piscibus vero tanquam non respirantibus, in tractationem de particulis animalium, cum ibi de iis philosophus locuturus sit, reficit. Aqua namque pro aere, & branchiis loco pulmonis, ad id calidi refrigerandum, quod circa cor, existit, vtuntur.

NONAGESIMASECVNDA PARTICVLA.

DE ODORE autem, & odorabili, minus facile determinari potest, quam de eis, quæ dicta sunt. Neque enim dilucidum, quale quid est odor: ita, ut sonus, aut lumen, aut color. Causa vero, quoniam sensum hunc non habemus exactum.

EXPOSITIO.

Quod neque exactus, neque certus, atque perfecte elaboratus ille nobis sensus, qui odorandi vim habeat, ad sit, indicio est, cum haud manifeste subiectum cognoscat, quidnam sit: eo sane excepto, quod quatenus odorabile illud percipit. Neque enim tanquam visibile solum, sed & tanquam lumen, aut & tanquam colorem, & huius quoque species visus cognoscit, Auditusque, & tanquam sonum, & eius quoque diuersitates. At haud ea ratione sensus qui odorandi vim habet, quid subiectum sit cognoscit: licet neque omnino etiam illud ignoret. Siquidem alius quidem dulcis est. Alius vero acerbus, aut austerus, aut acutus. Sed haud manifeste dignoscit. Ita, vt id ex nostro quoque præcipue sensu cognoscamus. Patetque præterea id, quia neque nomen communi alicui odorabili positum fuit: quod subiectam eius naturam indicet. Atque adeo particularia eius omnia nomina ex gustabilibus sumpta fuere. Inde namque & dulce, & acerbum, & amara venere. Verum haud ita in iis sese res habet, vt in tangibilibus: vbi licet commune quod esse potest sine nomine sit, propter eorum secundum genus diuersitatem: haud tamen ex alio villo sensu magis particularia nomina accepta fuerunt. At & id quoque huius rei indicium esse potest: quod nullus odorabilia percipit, sine molestia, aut suauitate. Quod haud ita intelligendum est, vt horum tantum odoratum esse dicamus, vt excogitauit Plutarchus. Namque quod acerbum, aut dulce potius sit, comprehendimus. Neque quod consimili modo cum gustu sese habeat, quemadmodum voluit Themistius. Gustus namque forsitan humores quosdam absque omni voluptate, atque dolore percipit. In quibusque quod suauis, aut molestum consequitur: quod iudicandi vim habet potius in iis qui secundum naturam gustant, valet: quam quod cum voluptate, & dolore non sine affectione placet, aut refellitur. Odoratus vero multo magis prope id collocatur quam prope illud quod eam habet vim, vt quæ cum voluptate, aut dolore existunt, diiudicet. Nunquid igitur homo in causa est cum difficultate odorans: quippe qui sensus huius haud exacte particeps sit? Vnde & a multis in hoc animalibus superatur. Aut, vt Platoni videtur, ipsius olfactus natura huiusmodi est. Quoniam & odorabile ipsum semigenitum est. Neque in elementis reperitur: sed in iis, quæ in medio collocata sunt. Vbi haud illud colligendum est, quod formæ odorabilium imperfectæ sint. Omnis namque forma perfecta est: atque adeo ipsa dicenda perfectio. Sed ita potius intelligere debemus, vt quæ has formas receperint, composita sint, non autem simplicia, & non sine mutatione subsistant. Aristoteles namque in mixtione lapidi sicci cum communi aquæ, atque aeris humido, odorabile statuit. Nunquid autem, & quæ dictæ fuere sententiæ ambæ veræ sunt? Nanque & ipsum odorabile haud simplex est. Et ob hanc quoque causam odoratus nequaquam ita, vt alii sensus existit exactus. Homoque deterius hunc sensum participat: quam alia permulta faciunt animalia. At quoniam ex altera tantum parte causam philosophus attulit, propter quam minus facile odor, atque odorabile determinari possint: quia inquam sensum hunc non habeamus adeo exactum: suspicionem nonnullis mouet, quod id tantum ipse causam sustinere credat. In eo vero, quod quale quid est odor, dixit. Minime odorem vna cum odorabili interpretari debemus. Sed vna cum odore, & odorabile quoque sumptum fuisse existimandum. Quædoquidem

Forma potius perfectio quam perfecta.

doquidem odor secundū actum, ipsum odorabile quoq; est. Quo & illud, vt sonus, aut lumen, aut color conuenienter inferatur: quod q; audibile, atq; visibile cum odorabili.

SED peiorem multis animalibus. Difficulter nanq; homo odoratur.

Difficulter quidem homo odoratur: quoniam hoc in sensu vna cum affectionibus mixtum est iudicium. Vel aliorum itaq; sensuum respectu difficilius, atq; imbecillius suum munus exercet. Aliis autem animalibus peius. Haud quia de odorabilibus formis illa præstantius obtineant iudicium. Id nanq; illis vel in quocunq; sensu euenire non potest. Atq; adeo in quocunq; sensu in illis confusio iudicii cum ipsis affectionibus multo maior est, q̄ quo ad ipsum pertinet odorem in nobis reperiatur. Cæterum illa nos superant, quia longius percipiunt quod odorabile sit. quemadmodum vultures, & insecta. & quia ex parua qualibet occasione in odorem commouentur. Quemadmodum ea odora canum vis facit. Quæ vel vestigium odore concitata, feras indagando consequitur.

ET NVLLVM sentit odorabilem sine molesto, aut suauis. quippe cum haud sit exactum sensorium.

Non quia hæc sola sint, suaue inquam, atq; molestum. Sed quia alia hæc semper consequuntur. Neq; quia vna cum aliis odorabilium differentiis, & quod in ipsis suaue, atque molestum diiudicat. Neq; enim hanc ob causam sensorium ipsum tanquam minime exactum refellisset. Contra nanq; id potius exactæ cognitionis signum esset. Sed illud philosophus dicit quod vehementiori indiget affectione, & quæ maiorem vim in percutiendo habeat: quia instrumentum quod in nobis odorando vim habet, haud admodum ad iudicandum exactum, atq; certum est. Quo ad cognitionem excitetur. Ita, vt propter vehementiam suauis, aut molesta reddatur affectio. Et propter hanc causam non sine molesto, aut suauis, ab Aristotele dictum fuit. Hoc est, nō sine eo, quod est, molestia, aut voluptate affici: cū vehementiori sensorium indigeat affectione tanquam id quod haud exactum sit. Id autē ei euenit, quia paratum non est ad facilem in iudicando actionem. Vnde neq; purum, afferre iudicium valet: cum ab affectione impediatur. Oportet quidē enim omnino aliquid sensorium a sensibili pati. Sed affectio quæ vehementior sit actioni iudicandi vim habenti impedimento est. Secundum naturam itaq; in nobis est sensorium id, quod odorandi vim habet, quod vehementiori indiget affectione. Quemadmodum omnino indicat illud suauitate, aut dolore affici. Vnde & iure imbecillius, atq; obscurius aliorum nostrorum sensuum respectu dicitur obtinere iudicium.

NONAGESIMATERTIA PARTICVLA.

AEQVVM autem hoc pacto, & quæ duros habent oculos, colores sentire.

EXPOSITIO.

Duros habente oculos non exacti sensorii exemplo vitur. Nanq; in iis, quæ duros habent oculos, vt in cancro, sensorium quod intuendi vim habet, maiore, atq; vehementiore indiget affectione.

ET HAUD per manifestas ipsis esse differentias colorum. præterquam trepido atq; intrepido. Ita uero & odores hominum genus.

Haud quia aialia ista, quod trepidū, atq; intrepidum, nequaquā aut colorē, aut differentias in colore existētes sentiāt. Neq; enim licet nullā ob causam timore affici, quēadmodū neq; etiam lætari. Sin autē aliqn̄ quidem timent: aliqn̄ autē contrario afficiuntur modo: profecto patet, quod & diuersa quoq; visilia sentiunt. Colores autē intuentur. Verū qd̄ neq; alia eos percipiāt ratione, nisi quia pcutiantur, aut lædātur, perspicuū iā est. Ex quibus alterū quidē trepidū, alterū autē intrepidū philosophus appellat. Quia vis illa eorū aialiu, quæ intuendi facultatē obtinet, nō mouetur, nisi vehemēter afficiatur. Atq; id illud idicat, quod dictū fuit, præterq̄ trepido, & intrepido. Pro eo, qd̄ est, nisi timeant, & non timeant. Ita, vt illud intrepidum, haud negando pronuntiatū fuerit: sed affectionē trepido cōtrarium indicare queat.

VIDE TVR quidem enim proportionem habere cum gustu. Et eodem modo species saporum cum iis, quæ odoris.

NONAGESIMA QVARTA PARTICVLA.

SED certiores habemus gustum: quia ipse est tactus quidam. Hunc autem habet sensum homo certissimum. In aliis quidem enim superatur multum ab animalibus. At quo ad tactum pertinet, multo aliis præstantius iudicat.

EXPOSITIO.

Sapor qd:

Quemadmodum enim sese olfactus ad odorabilia habet, ita & gustus ad gustabilia. Ordineq; mutato, ut olfactus ad gustum, ita odorabilia, ad gustabilia. Hæc autem affinitatem, atq; convenientiam inter sese servant. Siquidem gustabile sapor est: qui est sicci in aqua purgatio. Odorabile vero, ablutio illa sapidi sicci in communi aquæ, atq; aeris humido. Affinitas itaq; atq; convenientia olfactui cum gustu est: quippe qui quod cognatum, atq; proximum sit, percipiendi vim habeat. Sed certa cognitione gustus olfactui præstat: quia & is quoq; tactus quidam est. Tactum vero homo exactissimum habet: tum propter cutis tenuitatem, tum propter præclaram totius corporis temperationem.

VNDE & prudentissimum est animalium. Inditium autem id, & in genere animalium ex sensorio hoc, esse ingeniosos, & tardos. ex alio autem nullo. Qui quidem enim duricarnes, tardi ingenio. Qui vero mollicarnes ingeniosi.

Ita, ut totum humanum instrumentum propter temperationem sufficiens sit ad receptionem vitæ illius, quæ cum prudentia agat. Prudentissimum autem dictum fuit: aut quia & alia quoq; animalia, quæcunq; directam, atq; paratam habent imaginationem cõmuniori quadam ratione, prudentiam participare dicantur, quemadmodum & equi quoq; virtutem dicimus. Aut quia etiam humanum solum animal, & prudentiam, & omnem etiam præstantiam, inter ea, quæ ortui obnoxia sunt, assequatur.

NONAGESIMA QVINTA PARTICVLA.

EST autem quemadmodum sapor is quidem dulcis, ille autem amarus: ita & odores. Sed alia quidem habent ex proportionem odorem, & saporem. alia vero cõtra. Dico autem exempli gratia, dulcem odorem, & dulcem saporem. Eodem præterea modo & acerbus, & austerus, & acutus, & pinguis est odor. Sed quemadmodum diximus, quia non admodum perspicui sunt odores, quemadmodum sapor ab his sumpta fuere nomina, ex similitudine rerum. Dulcis quidem enim a croco, & melle. Acutus a porro, & iis, quæ huiusmodi. Eodemq; modo & in aliis.

NONAGESIMASEXTA PARTICVLA.

PRÆTEREA vero quemadmodum auditus, & unusquisq; sensuum. Is quidem audibilis, & inaudibilis. Illeq; visibilis, & invisibilis. & odoratus odorabilis, atq; inodorabilis. Inodorabile autem, aliud quidem iuxta id, quod omnino impossibile habere odorem. Aliud vero, quod paruum habet, & imbecillum. Eodemq; modo, & quod ingustabile dicitur.

NONAGESIMASEPTIMA PARTICVLA.

EST autem & odoratus per medium. exempli gratia, aerem, aut aquam. Namq; aquatilia videntur odorem sentire. Consimilique modo & sanguinem habentia, & quæ sine sanguine sunt. Quemadmodum & quæ in aere. Namq; ex his quædam procul currunt ad nutritionem cum odorandi vim habeant.

NONAGESIMAOCTAVA PARTICVLA.

VNDE & dubium uidetur, utrum omnia quidem eodem modo odorentur. Homo uero respirans quidem, non respirans autem, sed expirans, aut continens spiritum, non odoratur. neq; procul, neq; prope. Neq; si in naso intus positum fuerit. Et id quidem cum supra ipsum ponatur sensorium, insensibile esse, commune omniū. Sed q; sine ipso respirare non sentiat, proprium in hoibus. Patet aut experientibus.

NONAGESIMANONA PARTICVLA.

QVARE quæ sine sanguine sunt, quandoquidem non respirant, alterum aliquē sensum habere debent, præter eos, qui dicti sunt. Sed impossibile si quidem odorem sentiunt. Ipsius nanq; odorabilis sensus, & male, & bene olentis odoratus est. Præterea uero & corrumpi uidentur a uehementibus odoribus, a quibus etiam homo. ut bituminis, & sulfuris, & eorum, quæ huiusmodi. Odorari quidem igitur necessariū: sed non respirantia.

CENTESIMA PARTICVLA.

VIDETVR autem hominibus diuersum esse sensorium id, ab iis, quæ aliorum animalium. Quemadmodum oculi ab iis, qui duros habent oculos. Hi quidē enim habent sepimentum, & tanquam uelamen, palpebras. Quas non mouens, neq; extrahens non cernit. Quæ uero duros habent oculos, nihil possident huiusmodi. Sed confestim cernunt, quæ fiunt in pellucido. Hoc itaq; pacto & odorandi uim habens sensorium aliis quidem inest, quemadmodum oculus. Aerem uero recipientibus habet tegumentum, quod respirantibus detegitur, dum dilatantur uenæ, atq; pori. Et propter id respirantia non odorantur in humido. Necessē nanq; est odorari respirantia. Id autem facere in humido impossibile.

EXPOSITIO.

A saporibus quidem & ad odorestraducta fuerunt uocabula, dulce, acerbum, & similia. Neq; temere, Propter quā ergo causam neq; a tangibilibus, neq; ab audibilibus? Quādoquidem, ut iam dictum fuit, & quo ad ipsas res pertinet, affinitas est odorabilibus cum gustabilibus: ob illam sapidi ablutionem in communi aeris, atq; aquæ humido. Propter quid igitur non semper dulcem saporē dulcis consequitur odor? Quoniam interdum diuertit sapidum illud, quod abluatur. Diuerticulum autem id in aliquid quod eiusdem sit generis defert: aut in propriam rei priuationem. Dulcis quidem sapor croci, & mellis ad dulcem odorem ex gustu defert: qui in melle quidem cōuenit, in croco autem nequaquā. Sed diuersiā est gustus qui haud hōi existit, ab odore dulci existēte. Quæ aut traducta, ac ex similitudine allata, nō aut primo in odorabilibus posita fuerint noīa, eā habet vim, ut impropria esse manifestet. Quis nanq; proprie dulcē, aut acutū diceret odorē, nisi ad ea, quæ sese gustui offerūt, referret? Quæ uero & odoratus, quod inodorabile oīno percipiat, ex eo, quod non sentiat: neq; illud tantum quod uehementer sit inodorabile: sed & quod imbecilliter oleat, perspicuum. At & quod per aliquod medium, quod extra sit, & quod odorabilis attentionem ad sensum perducat, per manifestū est. Quodq; id aeris, atq; aquæ cōe sit quod sane *δι' οὐρανοῦ*, hoc est, uim perferendi odoris habens, dicimus. Nanq; pisces odorantur in aqua, ad escam accurrentes, quemadmodum & quæ in aere. Non solū enim in aqua, quæ sanguine careat, reperiuntur: ut quæ testaceam cutim ibi habet: sed & in aere, ut quæ insecta dicuntur. Quæ uel non respirantia odorantur. Cum tamen aptus sit homo odorari, & quæcunq; odorandi uim habent, dum spiritum non attrahunt. Nam cum expirat, aut spiritum cohibet, non odoratur. Quo itaq; pacto illa licet neq; apta sint, respirant? Forfan nāq; alicui uideri posset, quod quia non respirent, neq; etiam odorentur: sed aliquo alio sensu, quæ odorabilia sunt, comprehendant. Quod nanq; percipiant, perspicuū est, ex eo, quod

Dubitatio.
ResponsumDubitatio.
Responsum

Dubitatio.

ad mel accedunt apes, vel longo interposito spatio, cum siccum sit. Insecta quoque præterea ista
 intereunt, atque corrumpuntur propter foetidos, atque graueis odores. Sin autem odorantur,
 Odoratusque patet, quod ex ea, id possident vi, quæ odorandi facultatem habet. Id namque odoratus est:
 Responsum sensus qui percipiendorum odorum vim habeat. Et illa itaque aere vtuntur, qui odoris per-
 ferendi potestatem obtinet: quique actionem odorabilis perducit: vtuntur inquam aere, non
 tanquam eo, qui respirando trahatur: sed tanquam eo, qui odoris perferendi vim habeat:
 quique hac ratione ad sensorium vsque illud, quod odorandi vim affectum sit, accedat. Hoc
 enim pacto, & nos quoque ipso vtentes odoramur: vtentes inquam ipso, tanquam odorem
 perferente, qui ad sensorium vsque perueniat. Sed nos quoque quidem accedat: adaperire tan-
 dem volumus: quæ hæcenus accessui illi impedimento erant. Et adaperiêdo aere, tanquam
 eo, qui respirando ducatur, vtimur. Illa vero insecta nihil huiusmodi adaperitione indigent:
 quippe quæ quod impedimento sit, non habeant. Hac autem ratione & oculi eorum, quæ
 duros ipsos habent, cum palpebris haud comprimantur, confestim intuentur, licet nihil
 moueant. Illud quoque præterea dilucidum est: quod quæ respirant, in aqua odorari non que-
 unt: quoniam neque iis ibi respirare, concessum est.

EST autem odor sicci: quemadmodum sapor humidus. Odorandi uero uim ha-
 bens sensorium, potestate huiusmodi.

Cum namque abluitur lapidum siccum, in eo, quod odoris perferendi vim habeat, odora-
 bile fit. vt & in libro de sensu, atque sensibilibus philosophus dicitur esse. Gustabile uero, li-
 cet siccum sit, attamen non fit sensibile gustui ex sapore: nisi, vt paulo post explicabitur, hu-
 midum redditum fuerit. Potestate autem est, quod odorandi vim habet, quale ipsum odo-
 rabile dum agit, propeque sui ipsius formam collocatum est. Quæadmodum quilibet quoque
 sensus prope proprii sensibilis formam permanet. Antea uero oquam agat, potestate est.

CENTESIMA PRIMA PARTICULA.

GUSTABILE uero est tangibile quid. Et id in causa cur non sit sensibile per me-
 dium, quod alienum sit corpus. Neque enim tactus. Et corpus præterea in quo sapor,
 gustabile in humido, tanquam materia. Id autem tangibile quid.

EXPOSITIO.

Non secundum se, sed secundum subiectum. Secundum se quidem enim gustabile, hu-
 mor. In subiecto autem saporosam qualitatem reperiri oportet, si actu gustabilis esse debet.
 Vnde quod gustabile, tangibile quoque subiecto est: humiditas namque tangibilis est. Nullum,
 autem tangibile tactum per aliquod medium mouet, quod extra sit. Licet namque per aliquod
 medium, attamen illud proprium est. Quare neque gustabile per medium extrinsecus exi-
 stens, gustum mouebit. Simul namque cum humido mouet. Humidum uero tangibile est.
 Illa uero uerba, Neque enim tactus. Illis reddita fuere, quæ antea posita fuerant, quæ per me-
 dium, quod alienum sit corpus dicebant. Et corpus præterea in quo sapor, gustabile in hu-
 mido, tanquam materia, Vbi uerba ita dirigere oportet. Et corpus, quod saporosæ qualita-
 ti, quæ gustabilis sit, & in humido omnino reperiatur, subiectum, tanquam materia sub-
 stratum sit. Nequaquam enim quemadmodum quod pellucidum non colores, sed actum
 ab iis proficiscentem recipit: ita & humidum saporis suscipit actum: sed & ipsum quoque sa-
 porem. Vt & materia recipit formas, quæ ex sola illa positione cum rebus, quarum recipi-
 darum vim habere dicitur, proportionem obtinet. Quoniam hic quidem tanquam accidens
 sapor in humido esse dicitur: quippe qui in ipso considerat. Ibi uero tanquam formæ in ma-
 teria: quippe quæ complectantur, atque fulciant illam in seipsis.

QUAPROPTER & si in aqua simus, sentiremus iniectum dulce. Non esset au-
 tem sensus nobis per medium: sed quia mixtum est cum humido: quemadmodum
 in potabili.

Quippe cum haud actum dulcis aqua perducatur quemadmodum aer colorem perferet

actum: sed quia ipsa quoque aqua dulcedinem patitur: & tanquam dulcis in sensorium agat. Ideo haud erat, tanquam per medium,

COLOR uero, haud ita cernitur, quia misceatur, neque fluxionibus.

Mixtio alicuius cum aliquo participationem huiusmodi indicat, quæ patiendi vim habeat. Color autem in aere absque ulla dissolutione, atque actu adest. Neque enim coloratur aer, atque ita in sensorium agit. Neque corporatis suis ipsius fluxionibus, quæ in sensorium ferantur, coloratum cernitur.

CENTESIMASECVNDA PARTICVLA.

QVATENVS quidem igitur medio nihil est, **Quemadmodum** autem color, quod uisibile, ita quod gustabile sapor. Nihil autem facit sensum saporis absque humiditate. Sed habet actu, aut potestate humiditatem, ut salsum. Facile namque ipsum liquefit, atque linguam liquefcere facit.

EXPOSITIO.

Quemadmodum in coloribus, & visu, est aliquid & medium alienum, quod ipsum existit pellucidum: haud ita in gustu est aliquid medium extra. Ut quidem color sese habet ad visum, ita & sapor ad gustum. Fit autem gustabilis sapor: aut quia iam actu in humido existat: quemadmodum quod dulce ipsius mellis. Aut quia humefieri possit, ubi humefactus fuerit. Dum aut ipse effunditur a caliditate, quæ in ore reperitur, ut succi, ac liquores. Aut illa misceatur humiditate, quæ in ore est, ut piper. Sal uero ipsum dum liquefit ab humido, quod in ore seruatur, diffunditur: atque linguam inde ipsum quoque madefaciens maiori humiditate misceatur cum ea.

CENTESIMATERTIA PARTICVLA.

QVEMADMODVM autem uisus est eius, quod uisibile, & eius quod inuisibile. Tenebræ namque inuisibiles. Iudicat autem & has uisus. Præterea & eius quod admodum lucidum. Namque id quoque inuisibile. Alio uero modo quam tenebræ. Eodē præterea modo & auditus soni, atque silentii. Ex quibus alterum quidem audibile. Alterum uero haud audibile. & magni soni, quemadmodum uisus lucidi. Quemadmodum enim paruus sonus inaudibilis modo quodam, & magnus, & uiolentus. Inuisibile autem, aliud quidem omnino dicitur, ut & in aliis, quod impossibile. Aliud uero si aptum, non habeat, aut difficulter. Quemadmodum quod sine pedibus, & quod sine acino. Ita sane & gustus gustabilis, atque ingustabilis. Id autem quod paruū, & debilem habet saporem: aut quod gustus corrumpendi uim habeat.

EXPOSITIO,

Per sæpe perspicue dictum fuit, quod unusquisque sensus præcipue, atque prima illa sua notione proprium sensibile cognoscit. Quia uero non sentit, nisi periculum faciat. cum non appellit, neque ex sua notione quicquam assequitur, proprii quoque sensibilis priuationem percipit. Verum hanc quidem percipit ex defectu ipsius sensibilis. Cum non adsit subiecto illi, qui formæ cognoscendi vim habenti subiicitur. Cognoscit præterea sensus, sensibile illud, quod immoderate excellit. Quod iure alio modo dicitur insensibile, atque ipsa dicatur priuatio. Opposito namque dicitur modo. Propter formæ scilicet præsentiam, quæ superat, quod sentiendi vim habet. Neque enim potis est ei, quippe cum nimium excellat, quadrare. Et rursum ex eo, quod non quadrat, quod eius insensibile est, cognoscit. Hacque ratione uisus quod valde lucidum nouit, & auditus fulmen, quod supra omnem modum se extollit. Gustusque, quod gustus corrumpendi vim habet: quodque eius actionem sua adiunctione debile reddit. Cum quidem igitur insensibile dicamus: illud insensibile intelligimus, quod in subiecto secundum priuationem positum est: quodque ei sensibili substratum, quod ex prima illa percipitur notione. Cum inquam formam non habeat, & ut habeat aptum sit. Aut si qui-

dem habeat, obscure, atq; imbecilliter: quemadmodum illud sine pedibus, atq; sine acino interdum dicimus, vel de iis, quæ perfecte hæc possideant. Huiusmodi igitur insensibile cognoscit proprius vniuscuiusq; sensus. Quando vero insensibile loco negationis intelligimus, vt & vocem dicimus inuisibilem, haud tunc omnino huiusmodi sensibile proprio cognoscitur sensu. Quandoquidem negatio & in ea quoq; fertur, quæ formæ subiecta nō sunt, Vnde & ipse etiam Aristoteles in vno inuisibili, quot dicatur modis permanfit, Quo cuiusmodi inuisibile visus cognoscat, sciamus: cuiusmodi q; nequaquam. Quod nanque cerni non potest, quemadmodum sese habet, vox, visus nulla ratione percipit. Quod vero aptum est, licet non habeat, aut obscure habeat, attamen cognoscit. Obscure autem sese habet, quod aut imbecilliter: aut quod eam habet vim, vt propter excessum lædat. Sic autē gustus, & quod gustabile, & quod ingustabile percipit: haud attamen quod impossibile. Vnde id quidem philosophus dimittit. Diuiditur autem ingustabile illud, quod sub sensum cadit: quia aut paruum, aut imbecillum habeat saporem, aut illam obtineat vim, vt gustū corrumpat. Illud autem, paruum, pro eo, quod est neq; omnino ex Atticorum cōsuetudine dictum fuit. Cum quod aptum est, vt habeat, nō habeat. Aut quia id notum ex iis, quæ persæpe dicta fuere iam sit, nunc de industria Aristoteles prætermittens: illud paruum intelligit, quod obscurum, atq; debilem. Haud tamen ita loquens, vt idē significet. Sed illud, vt mihi persuadeo, innuēs, quod gustum molestia afficiat. Quod ipsum quoq; quadam ratione ingustabile est. Quia quo ad ipsum spectat, non sine mœrore gustus existat. Præter id autem, & quod corrumpendi facultatem habet, existit.

VIDETVR autem esse principium quod potabile, & impotabile. Gustus nanq; quidam utrunq;. Sed alterum quidem improbum, & quod corrumpēdi gustus uim habeat: alterum uero secundum naturam.

Est quidem forma gustabilis sapor. Sed quoniam is aut actu, aut potestate est humidus, si sensibilis esse debeat. Ante id autem quod potestate, quod actu existit. Vnde quod actu humidum potabile, idq; iure principium. Appellat autem nunc potabile, sapidum illud aqueum humidum, & blandum illum saporem, qui & in principio apparet. Quo impotabile sit, vt ex iis manifestum est, quæ ab ipso allata fuere, aqueum quidem humidū: sed quod sine sapore sit, aut debilem, aut insuauem saporem habeat, aut qui gustus corrumpendi vim secum retineat. Neq; enim principium esse posset, nisi humidum sit. Manifeste autem illud improbum dictum fuit. In quo & quod nequaquam sapidum, & quod difficulter, & quod insuauiter comprehendendum fuit. Additum & illud nanq; fuit, quod corrumpendi vim habeat.

EST autem commune tactus, & gustus ipsum potabile.

Nunc non solum quod ab impotabili superius distinctum fuit intelligit: sed quod ambobus commune potius est. Nanq; quod hic impotabile commune cum tactu est, tanquā humidum. & cum gustu, quippe quod ex priuatione ingustabile sit, aut propter imbecillitatem, aut propter excessum.

CENTESIMAQUARTA PARTICULA.

QVONIAM autem humidum ipsum gustabile, necesse sensorium eius, neq; humidum esse actu, neq; impossibile humefieri. Patitur nanq; aliquid gustus a gustabili, quatenus gustabile. Necessarium itaque humefactum esse, quod potest humefieridum seruari. Haud humidum autem, quod gustandi uim habet, sensorium. Indiciumq; quod neque per secca existens lingua sentit, neque ualde humida. Ipse nanque tactus est primi humidi. Quemadmodum cum prægustans aliquis ualidum saporem, gustet alterum. Et ut agrotantibus amara omnia uidentur: quia lingua plena huiusmodi humiditate sentit.

EXPOSITIO.

Quod quidē sine sapore illud sensoriū, quod gustādi vim habeat, esse oporteat, manifestū iam existit. Quandoquidē proprium gustus sensibile sapor est. Ne igitur sapor ille, qui insitus, atq; innatus sit, aliquid afferat impediementi, quin alios sensus iudicare queat, sine sapore sensorium ipsum esse oportet. Ita vero a saporibus affici posse debet, vt haud sua ex substantia mutetur: sed dum seruetur, atq; permanet, qualitatis illius particeps fiat. Aristoteles autem ne humidū quidem esse vult. Quoniam licet, haud humidi, quatenus humidi percipiendi vim gustus obtineat: nequaquam tamen id absq; humiditate agit. At ægrotatio quoq; esse ducitur linguæ siccitas: Ideo & secundum naturam quādam quoq; humiditatem habere debet, quamuis sine sapore: at tantam, vt haud quia aqua abūdet accedendo sapidum illud humidum a suo munere remoueat. Nanq; & siccitas cum accedente illa humiditate pugnans non permittit sensorium affici, atq; pati. Illudq; sensorium affici, saporē iudicare, qui in tangibili existit, est. Vnde neq; quæ per sicca existit lingua, neq; quæ valde humida facile sentit. In primisq; si sapida humiditas illa, quæ in ipsa reperitur, sit. Vt in iis accidit, qui regio morbo laborat: aut in iis, qui aliud aliquod sapidum antea gustauerunt. Ipse nanq; tactus est primi humidi. Quandoquidem haud per aliquod mediū, sed ipsam iam lingua tangens a gustabili patitur. Si itaq; quod circa ipsam reperitur humidum plus sit, huius tāquam proximi tactus est. Ita, vt primum illud, quo Aristoteles vsus est, eam habeat vim, vt quod proximum significet: aut humidū illud sapidum, quod præexistit. Quemadmodum in iis apparet, qui sapidum quippiam prægustarint.

Obiectio.
Responsum

CENTESIMA QVINTA PARTICVLA.

SPECIES autem saporum, quemadmodum & in coloribus, simplices quidem contrariæ. Dulce, & amarum. Iunctæ uero cum hac quidem pingue: cum illa autem falsum. At inter has acerbum, & austerum, & acre, & acutum. Fere enim hæc uidentur esse differentię saporum. Quare quod gustandi uim habet, est, quod potestate huiusmodi. Gustabile uero quod eam habet uim, ut actu id efficiat.

EXPOSITIO.

Quemadmodum in coloribus extrema sunt album, & nigrum, alia uero inter hæc media. Ita in saporibus extremi dulcis, & amarus. Reliqui autem in medio constituti. Et extremi quidem simplices, quippe qui haud inter sese mixti sunt. Medii uero ex extremis mixti. Haud tamen tanquam ex illis commixti. Nanq; & ipsi simpliciter subsistunt. Sed propter societatem quam cum utroq; ex extremis habent, mixti interdum, vel mutuo dicuntur. Alii quidem igitur secundum formam inter sese diuersi. Acris uero austeri intensio esse uidentur. Saporum itaq; formæ nequaquam comprehendendi possunt. Sed omnes in hāstāquam manifestiores reducere nituntur. Quapropter recte dictum fuit, Fere tot uideri esse differentias. At cum dixerit philosophus quid gustabile sit: quod gustandi vim habeat: de quo etiā proposuit se loqui uelle: quod potestate huiusmodi esse inquit. Quandoquidem cognitio quæ actu est, eo definitur, quod cognoscitur: & prope eius formam permanet. Afficiturq; profecto instrumentū: atq; affici cogit ipsum gustabile: quia id in instrumentū aliquid agat.

CENTESIMA SEXTA PARTICVLA.

DE TANGIBILI autem, & tactu eadem ratio.

EXPOSITIO.

Quoniam quemadmodum in aliis ex eo, quod cognosci posset, illius generis cognitionem contemplabatur: ita & nunc ex tangibili, quid ipse sit tactus, determinat. Duas attamen de eo dubitationes proponens. Quarum altera est, utrū unus sit sensus, qui tangendi vim habeat, an plures. Quoniam & tangibilia quoq; plura sunt: & diuersorum generum esse uidentur: atq; plurimas habent contrarietates. Altera uero dubitatio est: utrum huius sensus sensorium, & quod sensui vim tangendi habenti subiicitur instrumentum primo, in iis animalibus, quæ sanguinem habent, caro sit: & in iis, quæ sine sanguine sunt: quod ca

ni ex proportione respondet. Vel hæc quidem media sunt: quemadmodum in primis illis tribus sensibus aer. Sensorium vero alterum quid. Atque ita ipse quoque Aristoteles diiudicare videtur, primum inquam tactus sensorium, neque carnem, neque quod carni ex proportione respondet, esse. Verum ut & ipse in libro de sensu inquit, prope cor, & tactus, & gustus collocati sunt. Licet tum caro, tum nervi sentiendi vim habeant, sed haud primo. Id quod philosophus inuestigans, carnem ita describit, ut nequaquam eam sentiendi vim habere significet: sed mediis potius, hoc est, aeri, & aquæ ex proportione indicet, respondere. Declarat igitur sermonem concludens, & tangibiles quidem esse dicens corporis differentias, quatenus corpus existit. Quod vero illarum sentiendarum vim obtinet, illud est, quod tangere potest, & in quo sensus, qui tactus dicitur, primo inest. Quæ huiusmodi particula potestate est. Quod illi primo adiecit. Quo pateat de quo quærat tangendi vim habente sensorio: ubi quoque ipsum statuendum sit, & in quod spectans haud sane concedebat philosophus carnem esse sensorium. Ita ut primo cor tactus, atque gustus sit sensorium. Caro vero cordis respectu eorum quæ media dicuntur, rationem subeat. At & ipsa quoque sentiendi vim habeat, licet secundo loco, id ei tribuatur. Id quod & ipse quoque Aristoteles aperte indicat: qui insitum, atque innatum, non autem alienum medium esse vult. Innata namque mediætas, & haud aliunde accersita, cum ea vita cognationem habet, quæ principatum obtinet. At quæ ob causam dicere aliquis posset, nonne & ossa sentiendi vim habent, cum innata sint? Quandoquidem respondebo neque mediæ rationem sensus ipsius respectu seruant: quippe quæ ex vegetante vita innata sint. Hac itaque ratione secunda quæstio determinatur. Quod vero antea in medium adductum fuit, nunquid plures eorum tangibilium, quæ enumerantur, sensus sint: quia & plures quoque eorum sint contrarietates? Neque enim licet vel vnum omnium commune sit sensorium: siue primum, siue innatum illud medium accipiatur: satis superque esse videtur ad fidem faciendam, quod vnus sit. At quando & linguæ, quæ communis tactui, atque gustui existit: licet sensus ipsi vnus non sint: attamen vnum esse statuit, qui tangendi vim habeat. Vbi & recte quoque demonstrat aliorum vnum quæque ad plures contrarietates referri. Atque rursum pulchre inuestigat: quoniam licet plures dentur: attamen vnam quandam naturam in vno quoque sensu esse oportet: ad quam plures illæ reducuntur: quemadmodum in visu, lumen. Namque & color, tanquam lumen quoddam visibilis est. In auditu autem sonus. In odoratu odor. Qui sapidum illud est, quod abluitur in communi aquæ, atque aeris humido. In gustu quoque sapor. Pulchre itaque philosophus inuestigat, quid commune illud sit, quod in tactu reperitur: quod licet nomine careat: attamen illud esse vult, quod corporum, quatenus corpora sunt, determinandorum facultatem retinet. Quorum quidem corporum principia sint quatuor elementa: hoc est, ea, quæ illorum principia, quæ ortui, atque interitui obnoxia. Est namque aliquid commune, quod tanquam forma determinans illa quæ fiunt, existit: quod proprias habet sibi consequentes qualitates. Quæ quatenus ad situm pertinet, grauitas, & leuitas sunt: & inter has qui mediis collocati sunt impetus. Quatenus vero ad mutuas eorum affectiones, caliditas, & frigiditas, & siccitas, & humiditas, & quæ ex mutuo harum complexu deductæ, lenitas, asperitas, durities, mollities, quæque huiusmodi aliæ. Ita, ut iam nobis ab ipso philosopho traditum fuerit genus vnum tangibilium commune: quæ ipsa est res. Licet haud ei nomen impositum fuerit. Cæterum ad ipsa iam philosophi verba accedendum est. Eandem namque esse inquit de tangibili, & tactu rationem.

Dubitatio.
Responsum

SI ENIM tactus haud vnus est sensus, sed plures, necessarium & tangibilia plura sensibilia esse. Habet autem dubitationem, utrum plures sint, an vnus.

CENTESIMASEPTIMA. PARTICVLA.

ET quodnam sensorium, quod tangibilis tangendi vim habeat? Vtrum caro: & in aliis quod cum hac proportionem habet, an non? Sed id quidem est medium.

EXPOSITIO.

Verum quidem est, & quod conuertitur. Quia si tangibile plura sint sensibilia, & tactus quoque

quoque plures existunt sensus. At quado nunc ei præcipuus sermo de tactu est, ab hoc initium facit. Quo cum demonstrarit, quod haud plura sensilia ipsa sint tangibilia, cõcessam quoque conuersionem habeat, quæ haud sine oppositione fit: & ea est, quod tactus vnus sit sensus. Verum dubitationem eam Aristoteles repetens, vtrum scilicet vnus, an plures & alteram quoque adiungit, quodnam eius quod tangendi vim habeat sensorium sit. Vtrum caro, & quod in aliis ei ex proportionem respõdet, an non. Per alia, ea cum intelligat animalia, quæ sine sanguine sunt. Ac confestim quod ei videtur, demonstrat. Quoniam id quidem medium est. & qua ratione medium sit innuit dicens.

PRIMUM uero sensorium, aliud aliquid est intus. Omnis namque sensus, unius contrarietatis esse uidetur. ut uisus albi, & nigri. & auditus acuti, & grauis. & gustus amari, ac dulcis. In tangibili uero multæ sunt contrarietates. calidum, frigidum, siccum, humidum, durum, molle, & ex aliis quæcunq; huiusmodi.

Ita, ut caro sensorium quidem sit: sed secundum. Neque enim aliud esse primum sensorium posset. Sed simpliciter esset sensorium. Quemadmodum oculi humidum: & qui in auribus existit aer. Neque enim ibi adest medium sensorium, qui aer extrinsecus existens, aut ipsa sit aqua. Postea uero primam philosophus dubitationem tractat. Quia uideatur quilibet aliorum sensuum in vna uersari contrarietate. Is autem in pluribus.

CENTESIMA OCTAUA PARTICVLA.

HABET autem quandam solutionem ad hanc dubitationem. Quoniam & in aliis sensibus sunt contrarietates plures, ut in uoce: non solum acumen, & grauitas: sed & magnitudo, & paruitas, & lenitas, & asperitas uocis, & huiusmodi alia. Sunt præterea & in colore differentia huiusmodi diuersa.

EXPOSITIO.

Perbelle tum quandam esse solutionem dixit: tum ad eam solam dubitationem, quæ ad plures contrarietates pertinet. Adducturus namque & alteram est de eo, vtrum vnus, an plures sint sensus. Quoniam haud vnum uidetur esse commune tangibile genus. Cui cum præiens non occurrat solutio: sed ei tantum, quæ ex pluribus contrarietatibus nascitur, cum obuiam fiat, iure haud simpliciter: sed quædam dicta fuit solutio. Quænam hæc igitur solutio est? Quod vel in aliis sensibus plures sunt contrarietates. Patet enim quemadmodum auditus sonum iuxta omnem proprietatem ei conuenientem cognoscere debet: & oppositas quoque ei euenientes proprietates, ut magnitudinem, & paruitatem, lenitatem, & asperitatem. Vbi nequaquam eas, quæ ad magnitudines spectant, intelligit. Ita, ut communia sensibilia, cum opportunum non sit, adducat, ut Alexander opinatus est. Sed proprietates illas accipit, quæ sonorum propriae. Quarum cognoscendarum solus auditus facultatem habet. Vnde & particula illa, uocis, adiecta fuit. Quemadmodum recte, & Plutarchus nouit. Sunt præterea & in coloribus differentia huiusmodi diuersa. ut magnitudo quidem in fulgente colore: & qui omnino celerius cernitur: & uerementius auditum percutit. Cuiusmodi auri, atque argenti apparet color. Paruitas uero in eo consideratur, quod quo cernatur pluri indiget lumine: atque imbecillius aspectum mouet. Cuiusmodi plumbi color est. Et lenitas in iis posita, qui uisui blandi, atque lenes sunt: qualis florum color est. Quemadmodum asperitas, in iis, qui cum molestia, & sollicitudine existunt. Licet autem iis omnibus quæ cernuntur lumen commune sit: attamen plures inuenias differentias, propter lucida illa quæ illuminant, & quæ non illuminant: sed in tenebris tantum aspiciuntur. Inter ea præterea quæ se mutuo illuminant: & inter ea, quæ in tenebris uidentur: & inter ipsa pellucida maximum est discrimen, dum manifestius, aut imbecillius illuminantur. Aut propter illuminantium, atque pellucidorum diuersitatem: aut & propter utrunque. Haud itaque admiratione dignum existit, si & circa vnã tangibilis naturam multæ dentur differentia. Dubitatio igitur quæ ex multitudine oppositionum sumebatur, soluta fuit. Inuestigatque noster Aristoteles, quod reliquum est.

SED quodnam ipsum unum subiectum. quemadmodum auditui sonus, sic tactui non est manifestum.

CENTESIMANONA PARTICVLA.

VTRVM præterea est sensorium intus, an non? Sed confestim caro.

EXPOSITIO.

Dubitatio nanque haud ex ipsa effertur rerum natura, sed ex nostra imperitia. Vnde haud vnum non esse dixit: sed non esse manifestum. Forſan quidem & quia positum nõ fuit commune nomen. Noſtraq; intelligentia ad rerum naturam non accedit. Interdũ vero & contra quoq; euenit: quod res magna cum difficultate conſiderari poteſt. Quod commune illi eſt, quod genita corpora, quatenus talia, determinare velit. Idq; nomine præſertim deficiente accidit. At cum dubitarit philoſophus quodnam commune illud ſit: anteaquam ſuam explicet ſententiam, inquiri, quodnam tanquam tactus ſensorium ſit. Id autem facit: quo adhuc ex his dubitationem de tactu augeat: quod haud vnus ſit. Quia inſtat aduerſus demonſtrationem, quæ illius eſſe videtur: quod vnus ſit: ex eo, quod vnum eius ſit ſensorium, quod tangendi vim obtineat. Si nanq; caro primum non ſit ſensorium, maxime immanifeſtum eſt, niſi plura prima eſſe dicamus. Sin autem & vnum quoq; teneamus, nondum manifeſtum: quod & tactus omnium vnus ſit ſenſus. Quemadmodũ enim cum lingua, commune ſubiiciatur inſtrumentum, tactui, atq; guſtui: haud tamen hi vnus exiſtunt: ita neq; ſenſus tangibilium eorum, quæ enumerata fuerũt, omnes vnus exiſtent. Licet commune omnium ſit ſensorium. Id autem Ariſtoteles facit, quo ex ſensorio, vbi tactum magis corporibus deuinctum, atq; affectionibus obnoxium, q̃ alios oſtenderit ſenſus: & ſenſibile inueniat, quod eiũdem ſit ordinis cum eo. Quod eam habeat vim, vt paſſibilia corpora effingere queat. Quo igitur pacto tactum corporis formam referre, atq; patiendi vim habere, ex primo eius ſensorio demonſtratur: cum neque id confestim, quemadmodum neq; vllum ex aliis ſine medio ſeſe in ſenſibile coniiciat. Ne vehementes affectiones eam impediunt actionem, quæ iudicandi vim habeat. Quia haud adhuc proſecto poſſit per media aliena ſenſibile percipere: ſed innato egeat medio: quod viuaciter a ſenſibili afficiatur. Et quod iam licet imbecilliter, atq; ſecundo loco, at prope eam ſe ſiſtat actionem, quæ iudicandi vim habeat. Atq; tũc quod primo, atq; purius prope ipſam permanet: illud eſt quod tanquam primum tactus ſensorium mouet. Nanq; & guſtus quoque tactus quidam eſt: neque belle in propriam commouetur actionem, niſi a viuaci, & quod iam ſenſus efficiendi vim habeat, motus ſit: & ab eo, quod efficaciõri indigeat mouete. Neq; vita, quæ id definit, eodem modo, quo alii ſenſus diſſolui poteſt. Sed quia magis inſeparabilis eſt, minime ad aliena quoq; extenditur.

Dubitatio.

Reſponſum

NVLLVM uidetur ſignum eſſe, fieri ſenſum ſimul tangentibus. Nanq; ſi quiſpiam circa carnem extenderet, tanquam pelliculam faciens, eodem modo ſenſum confestim tangens, unum ſignificaret. Ac dilucidum, quod non eſt in hoc ſensorium. Sin autem & innatum ſit, celerius adhuc pertranſiret ſenſus.

CENTESIMADECIMA PARTICVLA.

QVAPROPTER & huiusmodi particula corporis, ſeſe habere ita uiſa eſt.

EXPOSITIO.

Quoniam cum admodum corporata, atque patiendi vim habens ſeſe caro oſtendat: & primi quoq; tangentis ſensorii ſuſpicionem præbet: quia ſine medio ſeſe ſenſibili adiungat. Aduerſus quod primo Ariſtoteles inſtat: qui primum ſensorium carnem eſſe negat. Licet ſimul dum hæc quoq; tangit ſentiamus. Nam ſi pellicula digito obuoluatur, vna cũ tactione tactus ſit. Quod adhuc celerius contigerit, ſi illa innata, atq; inſita ſit. Neq; propter hanc attamen cauſam viuaciter eius vitæ, quæ ſentiendi vim habeat, particeps eſt. ob id nãque celerius. Verum neq; in pellicula, neq; in eo, quod innatum ſit prima ſentiendi vis collocata

locata est. Qua itaq; ratione nonne vel per alienum, atq; extraneum medium tactus fieri poterit? siquidem & per pelliculam, & per aquam in eo digito, qui ea madefactus sit, sentimus. Vel haud per medium dicendum ita est, vt quod cernendi vim obtinet? Quemadmodum ipse quoq; philosophus ex eo exemplo, qd' a clipeo sumptum est, dilucidum reddet.

QUEMADMODUM si circa nos innatus esset aer. Videremur nanq; uno aliquo sentire, & sonum, & colorem, & odorem. Et unus quidam sensus esset, uisus, & auditus, & olfactus. Nūc autem quoniam determinatum est, per quod fiunt motus, perspicua dicta sensoria, cum diuersa sint.

CENTESIMA VNDECIMA PARTICVLA.

IN TACTV uero id nunc immanifestum.

EXPOSITIO.

Ex huiusmodi positione simul quidem demonstrat, quemadmodum haud necesse est, quod innatum nobis est, atq; proxime cum sensibili versatur, primum esse sensorium. Simulq; quemadmodum neq; necesse est, quia medium vnum sit, & vnum eos quoq; esse sensus, qui eo moto fiant: primaq; dubitationem adauget. Cæterę nūc cum determinatum sit medium, perspicuaq; sint sensoria, in primis illis tribus sensibus, eorę multitudo elucescit. In tactu uero id nunc immanifestum. Quidnam id scilicet sit, quod primo sentiendi vim habeat: & vtrum vna, an plures, quæ tangere queant facultates.

EX AERE quidem enim, aut aqua impossibile constituere animatum corpus. Oportet enim aliquod solidum esse. Relinquitur sane mixtum ex terra, atq; his esse, ut uidetur caro, aut quod cum ea proportionem habet. Si nāq; omnis sensus per medium, & tactus.

Causam afferre ex his vult: ppter quam immanifestum in tactu primū sensorium. Ideo & ea vtriusq; coniunctione, quæ causam reddit: quæ illa particula, enim, est. Simulq; cuiusmodi in tactu sit medium declarat. Quænam ergo est obscuritatis causa? Quñquidem in tactu, qui id ipsum, hoc est, tactus, sit absq; villo medio ipsum sensibile viuēti corpori ad mouere oportet: atq; ei, qd' sentiendi vim habeat. Viuens vero corpus in iis, quæ ortui, atq; interitui obnoxia sunt, nequaquam aereum, aut aqueum esse pōt. Ita, vt simile sit aliis extraneis mediis, qui in illis capiunt sensibus. Sed solidū id esse debet, & ob id ex terra, atq; aliis cōmixtū.

QUARE necessarium, & corpus esse medium quod ei, quod tangendi vim habeat, adnatum sit.

Corpus quidem viuentium Aristoteles intelligit. Id autem cum adnatum sit, medium esse debet inter id, qd' tangendi vim habeat, & id quod tactile existat. Neq; id ex necessitate adductum fuit, ex iis, quæ nunc dicta fuerunt: qd' inquam adnatum esse oporteat, qd' in tangendi facultate medium existat. Sed id inde sumptum fuit, qd' omnino illud per qd', insit, quod postea nobis in memoriam reuocabitur. Et ex eo, qd' haud aliqd' extra motus in facultate tangere valente fiat: sed ab ipso sensibili corpus affici oporteat. Quibus ex necessitate consequens est, corpus nostrę: id nāq; significat illud adnatum: rōnem eius per qd' subire. Atq; ita verba ipsa intelligēda sunt. Quare necessarium illud adnatum corpus esse: qd' medium sit inter id, qd' tangēdi vim habeat: hoc est, inter primum sensorium, atq; ipsum pfecto tangibile. Quñquidem in tactu quoq; adesse opus est, ipsum, per qd': sed haud qd' extrinsecus existat. Quæ uero in medio, fere illud per qd' interpretantur. Quñ enim animatum, atq; solidum, ex terra, & aliis mixtum est. Nanq; viuaciter medium ipsum affici debet, quo, maiorem ad mouendum vim habeat. Præsertim quia prima illa vis tangere valens segniuscula est, quam alia sint sensoria. Qd' ei absq; vlla dubitatione euenit, quia ad modum corporata huiusmodi vita, atq; mixta est. Quandoquidem huiusmodi animatum ipsum corpus est: cuiusmodi animal quod ortui obnoxium.

PER quod fiunt sensus cum plures sint.

CENTESIMA VNDECIMA PARTICVLA.

INDICAT autem quod plures qui in lingua tactus. Cuncta nanque tangibilia sentit iuxta eandem particulam, & saporem. Siquidem igitur alia caro sentiret saporem: uideri posset unus, & idem sensus, gustus, & tactus. Nunc autem duo, quia non conuertuntur.

EXPOSITIO.

Dubitandi rationem attulit: quia & lingua, ut ipse infert, duorum est sensuum iuxta eandem particulam & instrumentū. Cum & saporum, & tangibilium tangendorum vim habeat. Ita, ut vnum ambo esse videantur, si alia vsquam reperiatur caro: quæ saporum iudicandorum facultatem obtineat. Sed quoniam aliæ omnes carnes tangibilia sola percipiunt, ita, ut conuersio fieri non possit. Ita, ut quod saporis iudicandi vim habet, id & tangibilia quoque iudicare queat: non quod tangibilia iudicat, & de saporibus etiam statuat. Ideo eorum diuersitas perspicua est.

CENTESIMADECIMATERTIA PARTICVLA.

DVBITARET autem aliquis, si omne corpus profunditatem habet. Hæc autem est tertia magnitudo. Quorumque est duorum corporum medium corpus aliquod, non contingit hæc se mutuo tangere. Liquidum nanque non est sine corpore: neque humidum. Sed necesse aquam esse, aut habere aliquid aquæ. Quæ uero se tangunt mutuo in aqua, cum haud sicca extrema sint: necessarium aquam habere medium: qua plena sint extrema. Sin autem hoc uerum, impossibile tangere aliud aliud in aqua. Eodemque modo & in aere. Consimiliter nanque sese habet aer cum iis, quæ in ipsa aqua. Latet autem magis nos, quemadmodum & quæ in aqua animalia: si humidum humidum tangit.

CENTESIMADECIMAQUARTA PARTICVLA.

VTRVM igitur omnium eodem modo est sensus: an aliorum alio modo, quemadmodum nunc uidetur. Gustus nanque & tactus, quia tangunt. Alii uero procul. Id autem non est. Sed & durum, & molle per alia sentimus. Quæadmodum & quod sonum emittit, & quod uisibile, atque odorabile. Sed alia quidē procul, alia uero prope. Ideo latet. Quoniam sentimus omnia per medium. Sed in his latet. Atqui quæadmodum diximus & antea, licet per pelliculam sentiamus tangibilia cuncta: ita, ut lateat, quando agit: eodem modo nos haberemus, quemadmodum & nunc in aqua, & aere. Videmur nanque ea tangere, & nihil esse in medio.

EXPOSITIO.

Quandoquidem tres sunt corporis dimensiones: cumque illud iam philosophus sumpsit: quod in tactu haud extra, sed adnatum est ipsum medium: cumque illud præterea dixerit, quod vel pellicula circumiecta tactus fit: ubi & per extraneum medium fieri uidetur: nunc ex his diuersitatem huius cum aliis tribus sensibus demonstrare uult. Nam non solum in pelliculæ circumpositione: sed tamen si aliquod medium semper statuatur inter id, quod tangendi vim habet, atque id, quod tangi debet: ut si in aqua ambo madescant & in medio aqua existat: quæ corpus est: atque ob hanc quoque causam profunditatem habet: attamen contactū eorum quæ tanguntur, reddit absque medio. Quod forte fortuna in iis quoque euenit, quæ in aere reperiuntur. Nam mediū aliquod aeriū corpus incidit. Siquid tamen aer obtineat, quod se adiungere queat, quemadmodum obtinet aqua. Haud semper itaque aliquid mediū est.

est. Neq; enim & ipsius quoq; aquæ, aut aeris. Ac in quibus est mediū, quod sensum vim tangendi habentem non prohibeat: haud huiusmodi erit, vt actionem perducere queat: quemadmodum in tribus illis existit: sed vna cum carne afficitur. Vt & manifeste ante oculos ponit ex illo clipei exemplo. Atq; hæc quidem manifesta sunt. In ipsa vero dictiōe. Sed necessarium aquam esse, aut habere: ad illud liquidū quidem, illud, aquam esse: ad illud autem humidum illud habere redditum, ac relatū fuit. In eo vero. Impossibile aliud aliud tangere in aqua, illud sine medio subintelligendum est. At cum postea collegerit, nūquid eodem modo sese habent cum tribus illis sensibus, & alii quoque: quia in his medium ali- quod reperiatur: deinde distinguit.

CENTESIMADECIMAQVINTA PARTICVLA.

SED differt tangibile a uisibilibus: & ab iis, quæ sonum emittunt: quia illa quidē sentimus: quoniam medium afficiat quadam ratione nos. Tangibilia uero, nō quia a medio: sed una cum medio: quemadmodum qui per clipeum percussus. Neq; enim clipeus percussus, percussit. Sed ambo euenit, ut percuterentur.

EXPOSITIO.

Quandoquidem in tactu, atq; gustu nihil eorum, quæ extra, rationem eius per quod habet. Opus autem est & ipsum per quod in his reperiri. Ne absq; medio primum sensorium: vt & iam dictum fuit: a proprio sensibili affectum, ad iudicandi actionem illam, obtusum, atq; hebes reddatur. Vel in his itaque ipsum per quod: licet non extraneum, attamen adnatum requiritur: quod animatum, vt dictum fuit, esse debet: & ex ea animatum vita, quæ sentiendi vim habeat. Hac enim ratione cum primo sensorio cohærere, atq; ei adnatum dici posset. Affici nanq; quadam ratione oportet vel primum ipsum sensorium a sensibili. Quemadmodum illi indicant excessus, qui sensibilem affectionem reddunt. Sed ita tantum, vt ad actionem exciteur: nam excedens affectio impedimento est. Excedit autem ubi absq; medio fuerit, eius quod sensibile est in primum sensorium effectio. Quodnam igitur est in gustu, & tactu id per quod? Lingua quidem inquit in gustu, Tota vero caro in tactu. Atq; hæc deinceps diiudicat, ac determinat, cum ita scripserit.

CENTESIMASEXTA PARTICVLA.

OMNINO autem uidetur & caro, & lingua, quemadmodum aer, & aqua, & ad uisum, & auditum, & odoratum sese habent: ita sese habere ad sensorium, ita eorum unumquodq;. Ipsum autem sensorium si tangatur: neq; ibi, neq; hic fieri sensus posset. Exempli gratia si quis corpus album supra oculi poneret extremum. Qua etiam patet, quod intus ipsum tangibilis sensorium. Sic nanq; eueniret, quemadmodum in aliis. Quæ si ponantur supra sensorium non sentit. Sin autem supra carnem sentit. Quare medium eius quod tangendi uim habeat, caro.

EXPOSITIO.

Vnumquodq; quidem eorum philosophus dixit, tamen de duobus tantum antea mentionem fecerit, de aere, atque aqua. Aut quoniam tribus sensibus ipsa ministrare dixit. Aut quoniam per particulam illam, eorum, non aerem, & aquam interpretari debemus: sed simpliciter pellucida, & sonos, atq; odores perferentia. Tria uero ista non solum in aere, atq; aqua reperiuntur, sed & in aliis. Eodem autem modo sese habent cum his, caro, & lingua. Quatenus & hæc quoq; media existunt: & rationem eius per quod subeūt. Quoniam scilicet, quatenus hæc quidem cohærent: illa uero extranea sunt, minime similis est proportio. Quapropter nequaquam carnem ita omnino sensu carere dicere debemus, quemadmodum aqua. Neq; enim hac ratione similitudo adest. Sed quatenus & caro ipsa eius respectu, quod primo sentiendi vim habet, ipsius per quod rationem subit. Qua etiam ratione, vt ab Aristotele dictum est, patet, quod intus ea existit vis, quæ ipsius tangibilis sentienti potestatem habet. In corde nanq; vt & alibi dictum fuit, collocata est.

TANGIBILIA quidem igitur sunt, differentiæ corporis, quatenus corpus. **Disco** autem differentias, quæ elementa determinant. calidum, frigidum, siccum, humidum. **De** quibus diximus antea in iis, quæ de elementis.

EXPOSITIO.

De quibus dixit, quod positæ supra carnem sensibiles sunt. Ex his autem, ut & iam diximus, vnum genus naturæ tangibilem determinat. Quod corporum effingendorum, quatenus corpora vim habet. Haud tamen simpliciter. Sed qualia sunt elementa, quæ ex differentiis ea determinantibus indicauit. Quatenus ita quæ corpora passionibus obnoxia. Quæ huiusmodi sunt, ut gigni, atque interire queant. Horum namque principia quatuor illa sunt elementa. Atque horum differentiæ, primo passibiles illæ qualitates. **De** quibus in libris de elementis se locutum esse asserit. Nam ita eos, qui de ortu, atque interitu inscripti sunt, appellat.

SENSORIUM uero quod eorum tangendorum vim habet: & in quo qui dicitur tactus inest primo: quæ potestate huiusmodi est particula.

CENTESIMADECIMA OCTAVA PARTICVLA.

IPSUM namque sentire pati quoddam est. **Quare** quod facit ipsum actu, huiusmodi illud facit, cum potestate esset. **Quapropter** quod eodem modo calidum, aut frigidum, aut durum, & molle non sentimus: sed excellentias. **Quippe** cum sensus quasi medietas quædam sit, contrarietatis, quæ in iis, quæ sentiendi vim habent. **Et** propter id iudicat sensibilia. **Quod** namque medium iudicandi vim habet.

EXPOSITIO.

Posteaquam tangibilem genus philosophus definiit: ex hoc & quod tangendi vim habet, determinat. Quod namque potestate tale, quale ipsum tangibile. Quoniam prope formam eius quod cognosci debet: semper quod actu cognoscendi vim habet, permanet. Quod vero sentiendi vim habet a sensibili mouetur: ex seipso quæ nequaquam sufficiens est. Vnde & pati quadam ratione ipsum sentire existit. Licet haud tanquam id, quod corrumpitur: sed potius tanquam id, quod perficitur. **Quare** neque simpliciter pati esse dicimus: sed quadam ratione. **Omnino** quæ ita pati, ut quod aliunde perficitur. Potestate quæ est, quod tangendi vim habet: non autem actu. Id namque illud est, quod tangit. Fit autem quod sentiendi vim habet ab ipso sensibili actu tale, quale illud, propter illam formæ excellentiam, quæ ab eo, in sensorio gignitur. Quoniam actio, quæ iudicandi vim habet: atque perfectus ille prope formam status, inrinsicus ortum habet: atque ex rationibus sensibilem, quæ eorum substantiam sequuntur, sunt. Neque enim tanquam impressio, aut adumbratio quædam, extra infertur cognitio, & ipsius cognitionis terminus. Sed sensorium a sensibili affici necesse est. Afficitur namque quod potestate huiusmodi est, nondum autem actu. Quo itaque pacto pote est sensorium cum passibile sit, non & ipsum passibiles qualitates actu participare? **Quod** si particeps iam sit, quonam pacto iam secundum eas patietur? At non quod eodem modo calidum, inquit, & alia sentiet: sed excessus. Atque hac ratione a dissimili patitur. quippe cum sensus quasi medietas quædam sit. Siue sensum sensorii loco posuerit: siue & ipsa substantia, quæ sentiendi vim habet, non simpliciter, sed quædam sit medietas. Quia medietas illa utatur subiecta sensorii temperatione.

EST enim ad utrunque eorum alterum extremorum.

CENTESIMADECIMA NONA PARTICVLA.

ET OPORTET, quemadmodum quod debet sentire album, & nigrum. neutrum eorum actu esse. potestate autem ambo. Ita sane & in aliis, & tactu, neque calidum, neque frigidum.

CENTESIMAVIGESIMA PARTICVLA.

PRAETEREA uero, ut uisibilis, & inuisibilis erat quodam pacto uisus. Eodē modo & reliqui oppositorum.

EXPOSITIO.

Medium quod calidum excellit: quemadmodum quod frigidum fit. Cum itaque rursum censet, quod tangendi vim habet, neque calidum esse, neque frigidum: haud ita intelligit, ut omnino eorum expers dicat. Sed tanquam id, quod ex ambobus medio quodam modo mixtum sit.

SIC & tactu tactilis, & intactilis. Intractile autem est, quod habet omnino paruā differentiam tangibilium. Quemadmodum euenit aeri: & tangibilium excessus: quemadmodum quæ corrumpendi uim habent.

Namq; in refrigeratione, quod haud calidus aer fit, tactu sentimus: & eum qui paruam habeat caliditatem, & eum qui excellentem,

CENTESIMAVIGESIMAPRIMA PARTICVLA.

DE unoquoq; quidem igitur sensuum, dictum est, adumbrate.

EXPOSITIO.

Exactius nanque ab eo, in libro qui de sensibilibus inscribitur: qui proprius de iis est, hæc traduntur.

VNIVERSALITER autem de omni sensu oportet sumere.

Vbi singillatim de vnoquoq; sensu consideraui: communem sermonem de omni aggredditur. Atq; hic quid illud sit, quod eam habeat vim, ut sensum tanquam sensum determinare possit, tradit: & quam ratione simpliciter cuiusq; sensus sensorium formetur, atque effingatur.

QUONIAM sensus quidem est, quod uim habet recipiendarum sensibilibum formarum, sine materia. Vt cera, annuli sine ferro, & auro recipit signum. Sed nō quatenus æs, aut aurum.

Quod substantia quædam sensus sit, recipiendi vim habens, perspicuum est. Quoniā autem vel multæ aliæ quoque huiusmodi sunt: nunc quod proprium eius, quæ sentiendi vim habeat, traditur. Quod extra ab aliquo affici, existit. Ita, ut a seipsa omnino haud excitetur ad contemplationem eam, quæ actu fit. Vt intellectus, & scientia, & opinio, & ipsa iam imaginatio. Verum quandoquidem cognitio omnis, quæ secundum actum existit, forma eius quod cognosci debet, determinatur: atque ita, ut haud patiat, sed agat: agitq; non efficiendo: sed iudicando, atque complectendo. Aliæ nanq; actiones, quæ cognoscendi vim habent: ex propria perficiuntur substantia: dum formam eius quod cognosci debet, ex se ipsis emittunt. Hæc autem actio, quæ sentiendi facultatem nata est: sensibili etiam extrinsecus collocato indiget: quo formam eius quod cognosci debet, actu eliciat. Vnde & passibilis dicitur, & eam habere vim ostenditur, ut formas recipiat: quippe cum illis aliunde accedentibus, atque ab aliis perficiatur. Quod ex eo apparet, quod cum extrema sit, instrumento utitur: atq; ita, ut neq; ipsa valeat, quo ad vsum satis superq; sibi esse possit: neq; instrumentum habeat, quod instrumento utenti vitæ sufficiat: atq; adeo ipsum antea aliquid a sensibili pati debeat. Quo vna cū illa passione quæ aliunde, & extrinsecus fit, viuax quoq; excitetur actio. Quoniam instrumentum, quod corpus est sensibiliter viuens, actionem illam habet, quæ pati queat. Illa vero quæ utitur absq; vlla affectione agit: cum sensibilibum rationes intrinsecus emittat: & ita, ut cum actione illa instrumenti, quæ passibilis est, conueniant. Iuxta quas, ut dictum fuit, comprehendit, atque iudicando agit. Eam itaque vim habere dicitur, ut formas recipiat: & affici quoque ab eo, quod colorem, aut saporem, aut

sonum habeat, eam datum fuit: quia eius instrumentum ab iis affici debet, non sine significatione quadam formarum, quæ in iis receptæ fuere. Quemadmodum enim actio, quæ in agente est, formæ quæ perficitur conueniens est: ita & affectio, quæ secundum formas fit, conuenientiam cum iis, quæ agunt indicat: atque significatio illa formæ ab ipso sensibili, sensorio adest. Quæque in ipso agit uita, quæque passibili illa actione iuxta rationes in sensorio existentes utitur, puram iudicandi vim habentem promit actionem: cum hæc neque patitur, neque aliunde formas recipiat. Intus nanque ipsa gignitur cognitio. Quare & prope id quod cognosci debet, status, atque permanens fit. At pati, atque ipsas subire formas, & in eas conuerti sensus dicitur: quia sensorium extrinsecus illas recipit significationes, quæ cum forma sunt. Licet non sine actione id faciat. Nam formas sine materia recipit. Neque enim forma, sed id omne quod forma affectum sensibile est. Quemadmodum autem est iuxta formam, ita & ipsum intelligit sensus secundum formam: & iuxta eam cognoscitur. Ipsum itaque etiam sensorium formæ significationem recipit: & sensus prope formam permanens quod sensibile est, cognoscit. Ita igitur cera auri annuli signum recipit: non quia aurum recipiat: neque quia ab auro patitur: sed solam recipiens imaginem: quippe cum ab eo, quod imagine affectum est, patitur.

EODEM autem modo & sensus uniuscuiusque ab habente colorem, aut saporem, aut sonum patitur. At haud quatenus unumquodque eorum dicitur: sed quatenus huiusmodi, & secundum rationem.

Patitur quidem sensus, quia sensorium in primis patitur: dum in propriam excitatur actionem: & patitur ab utroque. At haud quatenus eorum unumquodque dicitur. Nanque utrunque secundum formam agit, & sensus eum recipit actum, qui a forma prouenit. Haud tanquam is, qui circumscribatur: ut si albefiat, aut sonum reddat: aut dulcis, aut calidus efficiatur. Neque enim hac ratione afficitur. Sed tanquam is, qui ex albo, aut sono, aut, quolibet reliquorum cognoscendo agit. Pati quoque dicitur, quia cum sensorium actum illum extrinsecus receperit, tunc & ipse quoque sensus excitatur. Tamen si enim corpus calefiat: attamen haud in ipso calefieri formæ receptio collocata est. Sed quia iuxta calidi formam cognoscendo agit. Quoniam instrumentum, tanquam id, quod calidum redditum sit, sensibile, non autem, quod sentiendi vim habeat, fit. Quare licet perficiatur ab albo, quod ceruendi facultatem habet, attamen non in affectione, passione uel ulla, sed in illa albedinis secundum formam actione, iudicium collocatum est.

CENTESIMA VIGESIMA SECUNDA PARTICULA.

SENSORIUM autem primum in quo huiusmodi uis.

EXPOSITIO.

Sensorium quidem in unoquoque sensu diuersum existit. Id uero in quo, quod commune cum quolibet sensu, de quo nunc sermo habetur primo: uiuax iure spiritus est. In quo huiusmodi est vis. Hoc est, communis ille sensus, qui omnium comprehendendorum facultatem habet. Qui haud quidam, sed simpliciter sensus est: quippe qui cum omnibus agat: atque totus in seipsum contrahat.

EST quidem igitur idem. Ipsum uero esse diuersum. Magnitudo nanque quædam esset, quod sentit. Haud tamen quia sentiendi uim habeat. Neque sensus magnitudo est, sed ratio quædam, & uis illius.

Erat quidem anima illa, quæ uiuacis instrumenti, quatenus tale effingendi vim habebat: quæ formæ rationem illius respectu obtinebat: neque id mirum, cum ex ea absoluatur. Erat quoque præterea anima, quæ ipso tanquam instrumento utebatur. Actus nanque eius & hæc quoque existebat: quæ ex inclinatione ad illud vergente, quia eo utebatur determinata, atque definita erat. Quippe cum unum & quod utitur, & instrumentum quoque ipsum sit: quia unus quoque utriusque est actus. Ita, ut unum, atque idem ex ambobus fiat. Ipso uero esse maxime differunt, atque inter sese disiuncti sunt: in primis illud quod utitur, & senso-

rium: quod illud est, quod sentit. Atq; id præterea quod sentiendi vim habet duplicem obtinet causam. Alteram quidem a materia stantem: quam tanquam magnitudo, atq; corpus requirit. Alteram vero formam sequentem: quæ ipsum tanquam huiusmodi instrumentum, quod viuax sit, ea afficit vita, quæ sentiendi facultatem obtineat. Neq; enim hæc magnitudo est: multoq; minus anima illa, quæ vititur, magnitudo dicenda est. Sed ratio quædam, atque vis illius existit. Altera q; eiusmodi est, vt ipsum possit instrumentum effingere. Altera vero dum illo vititur proprie perficitur. Quæ ratio proprie, non autem forma dicta fuit. Forma nanq; impartibilis est. Illa vero conuoluta est substantia. Huiusmodi q; vita illa, quæ animata dicitur. Cæterum quoniam multæ tum viuaces, tum naturales sunt rationes, iure ratio quædam vita illa, quæ sentiendi vim habet, dicta fuit. Quæ etiam merito sensorii vis quædam est. Altera quidē iuxta quam viuaciter mouetur: altera vero tanquam illa, quæ mouendi vim habeat. Motus nanq; eius actus est, quod potestate sit. Vel vis itaq; atq; potestas ea quoque est, quæ in eo quod mouetur, & in mouente reperitur. Verum de vi, ac potestate in quarto, eorum quæ naturalia sequuntur, determinatum fuit.

CENTESIMA VIGESIMA TERTIA PARTICVLA.

MANIFESTVM præterea ex his, & propter quid interdum sensibiliū excessus corrumpunt sensoria. Si nanq; uehementior sit, sensorii motus, soluitur ratio. Id autem erat sensus.

EXPOSITIO.

Ipsa quidem vita, quæ sentiendi vim habet, cum eam habeat vim, vt oppositas formas cognoscat: & cum ad vtranque partem eodem modo sese habeat: haud attamen ita, vt ab vtraque definiatur: sed quia ambæ illæ agendi facultatem obtineant: ideo & in instrumento nascitur conuenienti: quod eadem etiam ratione, ea præditus est potestate, vt ab vtriusque formæ significatione recipere queat. Vnde & in medietate quadam vita illa sentiendi vim habens, collocata est. Quæ tamen haud eminent: sed recipiendi facultatem obtinet. Quæq; haud puræ est actionis: sed eius, quæ cum affectione commixta sit. Si itaque affectio, eam corrumpat medietatem, quæ constituendi vim habet: idque propter excessum vtriuslibet extremorum ei eueniat: corrumpitur & sensorium, quatenus sensorium. Et soluitur ratio, vt Aristoteles inquit. Quæ quidem ratio ipse sensus est. Nam vbi corruptum fuerit, quod non sine quadam conuenientia, atque proportionē sua recipiendi vim habet: & eam quoque vitam interire necesse est: quæ eam obtinet vim, vt instrumenti, quatenus instrumentum existit, curam subeat. Quæ quia illud definiat, perficitur: quæque vititur. Si id quoque additum sit, vt ex eo tantum perficiatur: quod vitatur. Quoniam si haud ita res sese habuerit: sed aut separabiles obtineat actiones: quæ admodum nauta a nauī, quatenus homo: aut primo in perpetuo subsistat, atque nitatur corpore: cum amplius hoc vfa non fuerit, soluetur. Verum haud simpliciter.

QVEMADMODVM & symphonia, & tonus, cum pulsantur uehementer chordæ.

Interdum quidem & hæc inciduntur: cum vel simpliciter euertitur symphonia. Interdum autem impeditur solum concinentis actio, propter percussioneis uehementiam. Proprie vero, atque conuenienter sese id exempli habet, respectu illius conuenientie instrumenti, quæ corporata est. At haud illius vitæ respectu, quæ sentiendi vim habet. Quæ nequaquam est symphonia: sed symphonia se exornat, atq; efflorescit.

CENTESIMA VIGESIMA QVARTA PARTICVLA.

ET PROPTER quid plantæ non sentiunt, cum habeant aliquam particulam animatam, & patiantur aliquid a tangibilibus. Nanq; frigesciunt, & calesciunt. Causa enim, quia non habent medietatem, neq; huiusmodi principium, quo recipiant formas sensibilibus.

Manifeste tum quæstio proposita fuit: tum causæ quoque inuentio explicata. Quæ ex corporata proprietate, tanquam ab ea, quæ cum materia sit: & ab ipsa vita, tanquam ab ea, quæ a forma stet, sumpta fuit. Illud quidem enim non habere medietatem: propter corporatam illâ convenientiam, quæ inter extrema existit, intelligendum est. Principium autem illud, quod recipiendarum formarum vim habeat, propter vitam illam, quæ sentiendi facultatem obtineat. In qua & qua ratione facultas illa recipiendi, accipiatur, iam dictum fuit.

S E D patiuntur cum materia.

Id autem est, dum determinantur qualitatibus: atque ex eis formam, figuramve adipiscuntur. Nequaquam vero in eam excitantur actionem, quæ secundum eas, cognoscendâ vim habeat. Ac quemadmodum actio, ut secundum formam, aut vna cum forma existit: ita & affectio, passiove cum materia. Licet enim compositum ipsum in primis caliditate, dum calefit, determinetur: attamen & compositi quoque materia id patitur. Ac quemadmodum ipsa præcipue materia a substantialibus perficitur formis: ita & composita perficiuntur qualitatibus.

Adnotatio
ne digna.

C E N T E S I M A V I G E S I M A Q V I N T A P A R T I C V L A .

D V B I T A R E T autem aliquis, utrum pati possit aliquid ab odore, quod impossibile ut odoret. Aut a colore, quod non potest intueri. Eodemque modo & in aliis. Sin autem, quod odorabile odor: siquid facit odoratum, odor facit. Quare ex iis, quæ non possunt odorari, neque pote est quicquam pati ab odore. Eadem autem ratio & in aliis. Neq; ex possibilibus. Sed quatenus habet vim sentiendi unumquodq;.

E X P O S I T I O .

Quia noster philosophus dixit, quædam, quæ sentiendi vim non habeant pati: & ex his alia quidem cum materia: quemadmodum quæ calefiunt, ac frigeunt. Alia vero sine materia: quemadmodum cera, quæ signum illud recipit, quod in annulo est, sine auro, aut ferro, quia q; pati & sensum quoque dixit: ex dubitationibus, atque solutionibus, quæ nunc propositæ sunt, affectionum differentiam diiudicat, atque illarum quoque effectio- num, quæ affectiones immittunt. Aliæ quidem enim alterantes, atque commutantes id, quod recipit agunt. Patet q; quemadmodum quæ alterantur, dum recipiunt, patiuntur. Quemadmodum quæ tinguntur, dum colorantur, patiuntur. & quæ bonum aliquè odorem ex iis, quæ prope collocata sunt, assequuntur. & quædam, quæ dulcia, aut calida redduntur. & quæ meliorem habeant sonum: ut chorda, quæ intenditur, aut remittitur. Aliæ vero iuxta solam formam agunt: & cum alicuius formæ absque vlla affectione sint, in id, quod recipere possit, abeunt. Quemadmodum ceram iam dixi, signum assequi. Atque adhuc purius aer ita assequitur lumen: & omnino quæ inter sensoria, atque sensibilia media sunt, hac ratione sensibilis actum perferunt. Hoc nanque pacto, coloris actum pellucida perducunt: eius quod soni emittendi vim habeat, quæ sonum, eiusq; quod odorabile, quæ odorem perferre queunt. Quod si & lingua, & caro media sunt, habebimus tum in saporibus, tum in tangibilibus, quæ actionem, tanquam perferendi vim habentia, recipient. Verum hic ita, ut sentiendi quoque hæc facultatem obtineant, licet secundo loco. At effectiones quædam sensibilium sunt, quatenus sensibilium. Cum quod recipiendi vim habeat, sensibile fuerit. Siquidem mutuo hæc inter sese referuntur, atque agunt. Nam quod sentiendi vim obtinet, sensibilis sentiendi vim obtinet. Sensibile q; ei, quod sentiendi vim habeat, est sensibile. Agit ita q; tanquam sensibile in id, quod sentit. Tanquam vero color, & tanquam sonus, is quidem in id quod pellucidum: ille vero in id, quod sui perferendi facultatem obtineat. Agit q; hac ratione, licet neque quod intuetur, neque quod audit, adsit. Nam nō quia aliquid reuera agat, agere dicitur: sed quia recipiatur mutuo eorum actus: cum actu redditum sit pellucidum, aut huiusmodi, ut sonum perferat. Eius autem, quod

Affectionū,
passionūve
differentiæ:
seu effectio-
nū. Prima.

Secunda.

Tertia.

sentiendi

fentiendi vim habet actus, in ipso agere collocatus est. Eius namq; actio iudicandi vim habet. Triplex itaq; effectio, atque affectio est. Vna quidem cum conuersione, alterationeq; eius, quod recipit. Altera vero cum collatione, atq; transitu actus a forma stantis, qui efficiens est: atq; acceptione, atque acquisitione recipientis. Quæ affectio etiam propter perfectionem illam extrinsecus acceptam dicitur. Tertia vero est: quæ præter acquisitionem illam, quæ extrinsecus, atq; aliunde facta fuit, & ex propria perficitur actione. Quæ affectio quoq; dicitur, propter acquisitionem illam, quam aliunde facit. Atq; in hac tantū sensus collocatus est. Vnde haud omnibus affectio huiusmodi est, vt sentiendi vim habeat. Cum hæc itaque philosophus diiudicari, dubitat, nunquid quod odorabile, aut odor, aliquid in id, quod sentiendi vim non habeat, agat. Ac tandem, quod nihil agat, colligit. Siquidem odorabile inquit odor est: odor vero in odoratum agit: sensus autem quidā ipse odoratus. Atq; ita concludit, quod quæ non odorantur, non patiuntur ab odore. Eandemque rationem & in aliis esse inquit. Ita, vt nihil aliud a colore patiatur, nisi quod cernendi potestatem adeptum sit. Ideo infert: quemadmodum neq; ex iis est, quæ fieri possint: sed quatenus vim vnumquodq; sentiendi habeat. Quamuis enim sentire possit, quod audiendi facultatem habet: attamen nihil a colore patietur. Quatenus vero eam habet vim, vt sentiat a sono: & quod gustare valet a sapore. Dilucidum autem est, quemadmodum vera sunt, quæ hic dicuntur. Nisi haud tanquam color simpliciter: aut tanquam odor: sed tanquam sensibile intelligatur, atq; accipiatur. Neq; enim quæ sentiendi vim non habeant, tanquam a sensibilibus patiuntur.

Colliguntur
tres effectio-
nes, passio-
nesve.

CENTESIMAVIGESIMASEXTA PARTICVLA.

SIMVL autem patet, & ita. Neq; enim lumen, & tenebræ, neq; sonus, neq; odor, quicquam faciunt corpora: sed in quibus sunt. ut aer cum tonitru scindit lignum.

EXPOSITIO.

Hæc quoq; ratio eodem spectat, quo & quæ antea dicta fuit. Quod in corpora quatenus corpora sensibilibus formæ non agunt ex se: sed secundum ea, quæ ipsis subiecta sunt. Quemadmodum tonitrus frangit interdum lignum: non tanquam sonans: sed quia spiritus in quo sonus est, dum vehementius mouetur, incidit in lignum. Quoniam non solū, quatenus sensibilia, nihil ipsa sensibilia agunt: at neque ex se, ita, vt aliquid ex actione illa, quæ ab ipsis prouenit concedant. Sed iuxta aliud aliquid agūt. Quemadmodum si quod coloratum alicui adiectum, deorsum compellatur. Non secundum colorem eo compellitur: sed propter grauitatem. Ac si caleseat, id ei ex caliditate accidit. Neq; itaq; quatenus sensibile, neq; quatenus color id vnquam ageret.

AT tangibilia, & sapores faciunt. Si enim non, a quo paterentur inanimata, & alterarentur.

CENTESIMAVIGESIMASEPTIMA PARTICVLA.

NVNQVID igitur & illa facient? An non omne corpus patiendi vim habet ab odore, & sono? & quæ patiuntur indeterminata, & non permanent, ut aer. olet enim quippe, qui passus sit aliquid.

EXPOSITIO.

Videtur quidem vna cum aduersario illud Aristoteles tueri, quod agant sensibilia, vel in ea, quæ sentiendi vim non habeant. ex duabusq; rationibus, quod verum est, declarat. Quoniam & tanquam sensibiles aliquando sensibilibus formæ agūt: & id in id quod sentiendi vim habeat, dirigitur. Et tanquam non sensibiles etiam agūt. Atq; id eis duobus accidit modis. Namque aut iuxta has ipsas formas: aut iuxta ea, quæ eis ipsis subiecta sunt, aut insunt. Quod namq; agant ex tangibilibus in primis perspicuum est: & ex saporibus. Calefiunt enim, vel quæ sine anima sunt. Dulciaq; atque salsa fiunt, dum alterantur: vt & ipse dicit: dum eo patiuntur modo, quo a nobis ea pati dictum fuit.

QVID itaq; est ipsum odorati, præter ipsum pati quidquam?

Præter illud tamen ita pati, ut aer: qui olentis perducit actum. Vtriusq; nanque, hoc est medii, atq; eius quod sentiendi vim habeat, formalem recipit actionem,

NUMQUID ipsum quidem odorari, sentire?

Hoc est: non iuxta eam solam, quæ extra, consistit actionem; sed & iuxta propriam. Si quidem ipsum sentire cum cognitione agere, est.

AER uero patiens, celeriter sensibilis fit.

Pellucidum quidem collectum recipit ab illuminatæ actum. Quod vero soni, atq; odoris perferendi facultatem obrinet non collectum. Quoniam ita actum hunc recipit, ut antea quidpiam patiatur. Passio vero in tempore fit, licet cum celeritate. Aer itaq; patiens, aut ita, ut antea actu passus sit: quemadmodum qui odorem perducit: aut ita, ut aliunde odorabilis actum recipiat: sensibilis fit. Interdum quidem cum & ipse odorabilis effectus, atq; redditus sit. Omnino vero odorabilis actum, ad odoratum perducens. Vtroque autem horum modorum, non is qui sentiendi vim habeat: sed qui sentiri queat, atque sensibilis fit, effectus est. Quoniam intus non sine propria actione iuxta sensibilis formam vis illa consistit,

SECUNDI LIBRI FINIS.

NOBILIS. ATQVE ORNATISS. VIRO IOANNI
BAPTISTÆ CAMPEGIO EPISCOPO MAIORICENSI

IOANNES FASEOLVS S. P. D.

QUOD neq̄ in hoc omni uolumine, neq̄ in ullo præcedentium librorum mihi contigerat: id nisi tui aliquam notitiam habuissem, hoc in loco profecto contigisset. Meum namq̄ propositum fuit: et eius auspiciis opus totum foras dare: cui in primis res omnis deberi uideretur: et unumquemq̄ librum ei separatim dicar e: cui præcipue conuenire posset. At si et quæ hic tractentur, consideremus: et nobilissimi, atq̄ illi scripsit uiri Christophori de Madrucio Tridenti episcopi, raras, atq̄ præclaras animi dotes spectemus: uix in toto terrarum orbe, quenquam: qui hac in re cum eo sit comparandus: absq̄ ulla dubitatione reperiemus. Primus uero, atq̄ secundus harum tractationum liber, quibus melius quadrare poterant: cum alter bonarum literarum studiosis: alter studiosioribus præstantissimi tui, ac mei doctoris auditoribus datus fuerit. Quæ haud nempe ob id præter omnium ferè consuetudinem nunc a me facta fuer e: quo hac ratione permultorum beneuolentiam mihi conciliare uellè. Sed, ut sepe numero iis, qui mecum familiaris uersantur, ostendi: ea huius rei extitit causa: quod philosophiæ studia, quæ aliquando ita uiguerunt: ut corum præstantiam, atq̄ excellentiam ne cogitatione quidem cõsequi queamus: multos ab hinc annos tantum iactur e fecisse uidentur: ut uix in præscum nitorem, atq̄ antiquam dignitatem ea unquam restitutum iri sperandum sit. Cuius sane calamitatis initium eo tempore factum fuit: quo diuina illa Aristotelis, Theophrasti, Eudemi, aliorumq̄ similium ingenia perier e. Verum post hæc cum Alexander, Ammonius, Themistiſtus, Simplicius, aliq̄ doctissimi uiri florere: eadem illa quasi conualescere, atq̄ in aliquem gradum adduci ceperunt. Quod uel iis quoq̄ temporibus euenisse suspicari possumus: quibus Carneades illi, Critolai, Clitomachi, Mnesarchi, huiusmodiq̄ non pauci exiit e. Qui cum a Varronis, Ciceronisq̄ ætate haud admodum se iuncti fuerint: et tunc quoq̄ multum philosophiæ tributum er e dere possumus. Cæterum quando post tempora illa multum, diuq̄ tum in Italia, tum in Græcia pugnatim est: i deo tunc omnia ferè bonarum artium studia: quibus bello ualente nihil magis aduersum est: funditus prope peruisse asserere possumus. Quæ licet antehac se extollere, ac quasi reuiuiscere per sepe conata sint: attamen id nunquam eis ante nostram hanc ætatem datum fuit. Atq̄ ad eorum omnino depressa, ac deserta iacerent: ab eis, qui tunc ipsis auxilium ferre uoluerunt: in multo deterior em conditionem, q̄ illa, in qua reperiebantur, esset, adducta fuer e. Nam tum ex nostris quidam bonarum literarum penitus ignari: tum barbari illi in medium progredi, ausi sunt: qui hæc ad eorum corruerunt: ut nihil iam illius suæ dignitatis, atq̄ splendoris obtinerent. Quæ quidè omnia, quoniam animo, atq̄ cogitatione perspiciebam: id mihi faciendum uisum fuit: quod alii nonnulli: quorum id forsitan munus erat: hactenus facere noluerunt. Qui cum præclara quædam in philosophia literarum monumentis tradidissent: uel pudore, uel timore, de iis, qui hanc omnem, aliasq̄ per multas facultates barbarie, atq̄ imperitiæ sua deturparunt: uerbum nullum fecerunt. At mihi hæc nequaquam dissimulanda uisa sunt. Plus namq̄ apud me ualet beneuolentia illa, qua bonarum literarum studiosos prosequor: q̄ uel Auerrois, uel Alberti, uel Egidii, uel Burlei, uel Suesani, uel aliorum non paucorum: de quibus me nonnunquam mentionem facere pudet: autoritas. Aduersus quos quoniam quædam omnino dicenda erant: neq̄ ea unum in locum facile congeri posse uidebantur: ideo illud factum est, ut cuiq̄ libro sua fuerit epistola attributa. Verum cum et in ea, quam ad bonarum literarum studiosos conscripsimus: eorum patefactus fuisset error, qui Latinorum scholam sequuntur: et in altera Auerroem, atq̄ Arabes penitus relinquendos ostenderimus: nunc iam illud reliquum est: ut tui exemplo ad bonas literas, ad optimos, atq̄ probatissimos quoq̄ auctores, mortales quidem omnes: sed eos in primis, qui aliis uel naturæ, uel fortunæ muneribus, præstant: accendamus. Quo hæc quæ præclara nempe sunt: et animi ornamentis, quæ præclariora existunt: magis nitere faciant. Vbi et illud per belle cecidit: quod liber ille in quo de nostræ animæ uiribus: et de diuino illo atq̄ immortalis agitur intellectus, tibi dicandus fuit. Quod non forte fortuna, ut plerunque in nostris istis rebus euenire solet: sed Dei Opt. Max. nutu, atq̄ uoluntate factum esse mihi persuadeo. Nanque ut unus ille existit: tot ornatus dotibus: quot uix cogitatione comprehendere, nobis datum est: ita tu is, unus es: quem in amplissimo summæ dignitatis gradu collocatum, præstantissimis his philosophiæ studiis, diuinarumq̄, atque humanarum rerum cognitioni, uix præterea tui similem alterum, eo omni tempore quo in iis occupatus fui, operam nauasse noui. Tu is es, qui cum Græcarum literarum uim perspiceres: in earum notitia nemini secundus esse uoluisti. Tu quo ad philosophiæ fastigia melius, atque perfectius peruenire posset: non solum præclarissimum his temporibus peripateticorum principem M. Antonium Paserum diu audiuisti: sed et acutissimum Abbratium tibi asciuisti. Tu exercitissimo Barge operam dedisti. Tu deniq̄ tua diligentia, assiduitate, et rara erga hæc studia uoluntate, omneis in

tui admirationem concitasti. Experi scimini itaque, experi scimini, qui uel ad sacrarum, uel ad profanarum rerum gubernacula sedetis. Vobis hunc ante oculos proponite. Quae horum studiorum dignitas, atque amplitudo sit, considerate. Quid uel unius clarissimi uiri exemplum praesentis, et cogitate. Beatas sane eas fore res, quorum principes philosophiae ita inseruierint: ut uere philosophi appellari possint: a Platone diuine traditum est. Quid igitur haec iam negligitis? Nonne et uos beatitudinem omnem, et ut per uos alii eam adipiscantur, optatis? Hunc itaque praeculis semper habetote. Quotopere qui hunc uel semel uiderint, ad bonas omnes artes hoc exemplo incensi, atque inflammati sint, cognoscite. Tuque ornatissime, atque amplissime uir, quam debes mente, atque animo laetitiam, et uoluptatem concipe. Nihil licet ea maxima, atque rarissima sint: quod nobilissima in urbe, clarissima ex familia, atque amplissimo patre natus in ista rerum omnium dignitate sis: attamen te eo animo, iis moribus, atque doctrina ornatum esse, ea omnia superare uidetur. Verum, quando tuae me iam longius uirtutes protrahunt: mihi ipse moderabor: atque ita finem faciam: ut quos ad omnem laudem incitasti, te tua praesentis benignitate amplecti: meque in horum numero si unquam tibi dignus uisus fuero, reponi: etiam, atque etiam rogem. Vale.

IOANNES FASEOLVS LECTORIBVS S. P. D.

VOBIS haud sane mirum uideri debet: si, cum ad secundi libri exitum uentum sit, uel ulterius particularum numerum progredi uideritis. Nam dum uel stris commodis seruire studeo, istos ab ipsa re, atque antiqua scribendi consuetudine alienos numeros adicio. Quos nequaquam admouissem: nisi eos a nostris doctoribus per sepe citari: atque ita uos facile sententias inuenire, animaduertissem. Verum Arabes: quos his primo usque audio: cum longius secundum harum tractationum librum produci arbitrati essent: suas illarum particularum seriem in tertium quoque traduxerunt. Quod mihi quoque faciendum uestra, atque adeo nostrorum doctorum, causa fuit. Licet omnino rem aliter sese habere nouerim. Nam ex omnium graecorum sententia, quibus multo magis haec in re, quam Arabibus credendum est, istis secundi libri finis est. Unde et aliud postea particularum initium: si huiusmodi debeat esse diuisio: ponendum fuit. Quare neque ulla hanc ob causam, uos admiratio ne affici: neque me accusare debetis. Ceterum quando rem omnem iam uobis notam duco: ad ea, quae sequuntur: quae perpulchra sunt: me paro. Valete.

SIMPLICII COMMENTARIUM

IN TERTIUM DE ANIMA ARISTOTELIS,

IN DVAS PARTEIS DIVISVM.

IOANNE FASEOLO PATAVINO INTERPRETE.

PARS PRIMA.

HOD autem non est sensus alius præter illos quinque.

Quæcipua quidem Aristotelis in tertio hoc libro mens est, de ea loqui anima: quæ deligendi vim habeat. Id autem est, de ea, quæ rationis particeps, atque intelligens in mortalibus reperitur. Quoniam & in tractatione hac tota, de anima ista, quæ in mortalibus extat, contemplari proposuit: quippe cum ex ea & ad præstantiores illas forsan non sine aliqua proportionem attrahendi simus. Neque

minima ex parte id ab ea præstetur, quæ in his rationis particeps existit. Cum itaque in secundo libro permulta de anima illa tradiderit: quæ cum aliis quoque animalibus nobis communis est: nunc in tertio præcipuum sibi propositum proponit de ea agere, quæ rationis particeps sit. Orditur autem a sensu: tum quo continuum sermonem suum, cum iis, quæ antea dicta fuerunt, efficiat: tum quo comparando facilius diuersitatem animæ rationem habentis illius respectu contemnemur. Prætereaque, quo & quodnam rationis vestigium ad sensum accedat, consideremus. Quoniam ipsum impartibile: ipsum quadam ratione inseparabile: & id, ut sui ipsius percipiendi vim habeat, sensui cum anima commune videtur. & ille etiam intellectus qui in rerum actione versatur, sensu uti videtur. Inuestigat autem philosophus vel in ipso principio, nunquid alius præter quinque in secundo libro enumeratos, sensus sit. Ut ne cum & ex inductione, rationis eorum respectu discrimen considerauerimus, dubii simus: atquam & alius quispiam nobis ignotus iam relictus fuerit. Ac quoniã scientiæ munus est: quatenus fieri potest: formas omnes eorum quæ cognosci debent comprehendere. Utileque illud præterea est, comprobari sensum omnem sui ipsius percipiendi vim habere. Quoniam visus colorem hunc inueniens, id quoque sentiat, quod eum cognoscat. Neque enim ratio ea est, quæ primo cognoscendi vim habeat. Quandoquidem particulare, atque atomum illud est, quod cognosci a sensu potest. Neque alius vllus sensus hanc habet vim, quoniam nulli ex aliis quatuor id datum fuit. Non est autem alius præter quinque. Ita ut & propter id necessarium sit, nequaquam alium præter quinque relictum esse sensum. Ne eo scilicet proprium vniuscuiusque consensu percipiamus. Videturque aut solum, aut in primis sensui illi, qui animalis rationis particeps existit, id philosophus tribuere, ut sui ipsius quadam ratione cognoscendi vim habeat. Ideoque & in tertio libro id in medium affertur. Intellectus namque in primis, ac secundo loco rationis proprium, ut sui ipsius cognoscendi vim habeat: atque eius vitæ, quæ a corporibus separabilis est. Corpus enim propter partitionem, cum aliæ alibi eius particulæ collocatæ sint, nequaquam eam habet vim, ut in seipsum conuerti queat. Quare sensu rationis speciem, atque formam referente id agit: qui licet haud omnino: at quadam ratione ab omni corpore dissolutus est. Vnde itaque probatur, quod alius præter quinque sensus non sit: Neque enim ex inductione fides fieri potest. Plura namque nobis immanifesta, quæ manifesta aialia sunt. Tū quidē mortalia. Tū vero quæcunque celestia reperiuntur. Neque vero ex elementis id præstari potest: ita, ut proprie sensus vnicuique vnus cōcedatur: & vapor ille præterea sit: cui odoratus ascribi solet. & ignis quidē cōueniat visus, acri autem auditus: reliquisque reliqui, aquæ gustus, ac terræ tactus. Neque enim a solo visu, sed & a tactu quoque ignis tanquam calidus cognoscitur. Haud notū itaque est, nunquid & alia quoque quæpiã in eo reperiatur qualitas, quã nos ignoremus: quia is nobis desit sensus qui eius percipiendæ, atque comprehendendæ vim habeat. Vnde igitur quod quinque soli

Simpli. de Anima.

○

Dubitatio.

Responsum sint sensus Aristoteles comprobant. Ex vii ac illa perfectione, quæ in nobis est: & ex sensoriiis, quæ non desunt. Deesse namq; sensus aliquis posset: aut quia debilis, ac quasi arida vita illa facta sit: quæ nequaquam omnibus agere queat: aut quia instrumenta deficient: quæ ipsa sunt sensoria. Si itaq; vita adsit perfecta: neq; vllum ex sensoriiis desit: par, atq; cõueniens, atque adeo necessarium est, vt his omnes adsint sensus. Quo autem pacto nobis perfecta definiatur vita: atque ea quæ in mortalibus reperitur: de qua sermo est? Quãdo quidem motus intus initium facit. Primusq; natura motus secundum locum est: in iisq; quæ ita mouentur perfectio mouentis vitæ inuestiganda est. Verum haud in iis, quæ ex aliqua tantum parte id agunt, vt ostrea: sed in iis, quæ seipsa tota mouentur. Neque in iis, quæ indeterminate mouentur, vt vermes, & pulices: sed in iis, quæ determinate. Neque in iis, quæ angustum habeant, quod determinatum, vt formicæ, & apes: sed in iis, quæ vim ad intelligendum, atq; excogitandum aptant, atq; accommodatam præ se ferant: & in iis præsertim, quæ rationi obtemperare queant: quæq; a ratione dirigi: atq; ita assuescere, vt quæ ab ea constituuntur peripicere valeant. Haud parum autem & vita quoq; illa, quæ sentiendi vim habet, obtinet perfectionis. Quæ hanc quoq; habet aptitudinem: vt cum ea quæ omnino seipsa præstantior, atq; excellentior, coniungi queat. Id namque excellentiæ etiam inditium est. Si itaq; hæc quidem perfectissima est: ex ioliiq; quinque illorum sensuum formis hæc definitur: necessarium quoque alium nullam reperiri sensus formam. At nequaquam me illud nunc dicere suspicaris: quod in iis, quæ rationem participant, vita illa tantum, quæ sentiendi vim habeat, perfecta sit. In profunditate namq; perfectio collocata est. Namq; hæc quidem perfectissima est: & quæ in aliis rationi audit: & quæ determinatum illud præ se fert: quod ad excogitandum, atq; intelligendum promptum, ac paratum, non autem in angustum redactum sit. Imperfectum namq; iam est, quod in angustum redactum: & quod indefinitum: & quod secundum locum moueri non potest. Quod tamen huiusmodi est, vt haud tanquam id, quod præter naturam, sed tanquam id, quod secundum naturam, quæ extremo in loco posita vitæ sunt, atq; nõ sine quadam tum obscuritate, tum imbecillitate viuunt, definire valeat. Vnde & secundum naturam id imperfectum est: & eam obtinet potestatem, vt formas totas definiat. Quod quidem igitur, quatenus ad vitæ perfectionem spectat, in perfectis nullus desiderari possit sensus, satis superq; expositum fuit. Reliquum autem est, vt consideremus, nunquid instrumentum quodpiam, quod desit, defectum hunc præbeat. Verum quoniam instrumentum quod sentiendi vim habeat, aut ex omnibus elementis mixtum esse necesse est, aut simplex: inuestigandum iam est, ex quibusnam simplicibus sensoria cõstare pote sit. Quibusq; sensibus simplicia, & quibus quod mixtum sit, dandum est: & vtrum omnia sensoria, quæcunq; reperiri possunt, in perfectis animalibus insint. Quo neq; instrumentorum defectu sensum quẽpiam deficere, noscamus. Quandoquidem igitur per quædam media prima ipsa sensoria: non autem sine mediis, a sensibus mouentur: perbelle ex iis, quæ in medio collocata sunt, sensoriorum naturam certis quibusdam motis philosophus noster assequitur. Nam cum eam vtrumq; habeat vim, vt sensibilem actum recipere queat: mediaq; ipsa quasi innata, ac nõ sine continuitate actum ad sensoria perferant: suam cum illis innatam naturam, atq; permanentiam indicant. Exempli gratia pellucidum esse oportet, quod eam habet vim, vt visibile ipsum recipiat. Vtriq; igitur id inerit, medio, atq; sensorio. Neq; sine quadam conuenientia transitus ille ex altero fit: ita, vt vlla absq; vi, & sua ex natura fieri videatur. Ideoq; fere cum continuitate, atq; naturæ coniunctione fieri dicitur. Quare medium cum sensorio similitudinem obtinet. Quæ igitur media sunt? Alia quidẽ in nobis posita: vt in tactu, & gustu. Alia vero extrinsecus: vt in aliis sensibus. Ex iis vero quæ in nobis, alia quidem circa se perficiunt: quæ & media omnino mixta sunt. Quoniam mortalium animalium natura solido, atq; resistenti indiget propugnaculo: quod haud facile patitur: licet neq; immobile esse debeat. Quapropter haud simplex, sed mixtum id existit. Ex illis autem mediis, quæ extrinsecus locata, duo sunt simplicia, quæ eam habent vim, vt sensibilem actionem producant, aqua, & aer. Aut si mixta fuerint, horum omnino alterum in mixtione excellit. Neque enim ex terra constare valet: quia ea immobilis est: & cum difficultate quicquam patitur, aut eos recipit actus,

actus, qui ab aliis veniunt. Neque ex igne, propter eius agentem vim: quæ eam habet vim, ut alia moueat: atque aliis potius quæ sua sunt largiatur: quæ aut ut ab aliis moueatur: quæque in illis sunt recipere queat. Quo igitur pacto mixtum illud medium existit, quod in nobis reperitur: & cum quod terrenum proxime excellat: tangibile, atque gustabile. Dubitatio.
 Sensibiles recipit actiones: Nunquid quoniam viua est: & leue, atque aptum ab ea redditur vita, quæ in nobis est. At quo præterea pacto fax illa, quæ in aere apparet pellucida est, atque sonum perfert? Nunquid quoniam ignis ille elementaris est? Videtur autem nunc ignis qui comburendi vim habet, atque admodum feruet, dimitti. Tanquam id, quod ex se sensorium non sit. Quo fax, quæ in aere existit, haud comprehensa sit. An id quidem commune cum omnibus. Nihil nanque absque caliditate sentiendi vim habet. Quod vero comburendi facultatem obtinet, nihil sentit. Quoniam itaque duo ex simplicibus media sunt, aqua, & aer: Sit nanque & quod elementare in aere, aut commune quid, ex proximis, & sensoria. Habemus autem vtrunque, quæcunque perfecta existimus animalia. In perfectis itaque animalibus non solum perfecta inest vita: sed & instrumentorum nullum deest. Neque sensus itaque vllus deesse poterit. Quod si ita sese habeat: quinque tantum erunt sensus. At præstantissimus ille Iamblichus multa nobis immanifesta animalia esse opinatur, tum diuina, tum nobiliora. Qui recte illud quoque dicit: quod nequaquam opus est ex inductione sensuum numerum comprobari. Nam neque Aristoteles inductione nititur. Sed in vitæ perfectione suæ rationis vim omnem collocat: & in eo, quo nullo nobis opus sit sensorio. Qui celestium quoque sensum præstantiorem fatetur: & absque vlla affectione concedit: ita ut intus totus excitetur: nihilque iis, quæ extra mouent, indigeat: sed ipse ex seipso, & quo permaneat, atque sit: & quo sensilia cognoscat, satis superque sibi sufficiat. Nunquid igitur plures quam quinque propter hunc celestium ponendi sunt sensus? Profecto potius is cum illis connumerandus non est: tanquam causa cum iis, qui inde deducti, ac deriuati sunt. Actanquam is, qui eam habeat vim, ut hos omnes comprehendat. Quandoquidem neque communem sensum, qui in nobis est: tanquam sextum quinque illis adnumeramus: licet inseparabiliter iis adiunctus sit. Neque vllam id aliam ob causam facimus, nisi quia eam habet vim, ut communiter comprehendat. Multo itaque magis quod ab omnibus seiunctum est: quodque separabiliter, ac tanquam causa complectendi vim habet, adnumerandum non est. Præterea neque simpliciter diuersus ab his quinque celestium sensus est. Diuersitas nanque in rationibus collocata est. ex rationumque discrimine & in sensibilibus quoque extat. Celestis vero sensus haud ea ratione diuersus: sed modo. Neque enim plura ibi reperiuntur sensilia, quæ quæ a nobis comprehendere possunt. Tota itaque eius, quod propositum fuit, demonstratio, huiusmodi quædam mihi esse videtur: quæ vitæ perfectioni inhæret, atque nititur. In iis autem animalibus, quæ neque offensionem passa, atque oblæsa sint, neque sese præter naturam habeant. Atque ea etiam id ratione confirmatur: quod nullum ex instrumentis desit. Quod haud ex inductione, sed ex natura eorum instrumentorum, quæ sentiendi vim habeant, a philosopho comprobatum fuit. Nam duo quidem simplicia sunt: quæ in iis sensibus in vsum sunt: qui quæ procul nouerunt. Mixtum autem illud tactui datur. Quandoquidem vel totum mortalis animalis corpus mixtum asserere licet. Reliquum vero iam illud est, ut necessario, gradatim, ac pedetentim dictionem hæc declarantem, interpretemur.

Dubitatio.
 Responsum

CENTESIMAVIGESIMAOCTAVA PARTICVLA.

QVOD autem non est sensus alius præter quinque: dico autem hos, visum, auditum, odoratum, gustum, tactum, ex his crederet aliquis.

EXPOSITIO.

Hæc quidem, ut geometricè loquar, quæstionis propositio est. Suæ vero orationis confirmationem hinc philosophus orditur.

SI ENIM eius omnis, cuius sensus tactus, & nunc habemus sensum. Omnes nanque ipsius tangibilis, quatenus tangibile affectiones, tactu nobis sensibiles sunt.

Quandoquidem quatuor solæ sunt primæ passibiles qualitates, caliditas, frigiditas, siccitas, humiditas, ex quibus aliæ fiunt: vt in libris de ortu, atque interitu dictum fuit: quarum omnium comprehendendarum tactus vim habet: quandoquidem & primas illas omneis percipere valet. Tangibilia autem cuncta, quatenus tangibilia passibilibus figurantur qualitatibus: vt & in octauo naturalis auditionis libro id expositum fuit. Vnde dilucidum iam esse poterit, quemadmodum vere illud sumptum fuit, omnes tangibilis affectiones, quatenus tangibile existit, tactu cognosci. Quod si tactus, qui extremus, atque infimus ex sensibus est, tangibile nullum dimittit ignotum: omnino forsitan & vnusquisque reliquorum propriorum sensibilium nullum non percipiet. Id namque ei consequens est, quod ab Aristotele cum positione pronuntiatum fuit, idque illud fuit: Si enim eius omnis, cuius est sensus tactus, id namque haud allatum fuit. Sed & alia quoque quædam quæ antecedunt, adducta fuere. Quia inquit, si deficit aliquis sensus, necessarium esse & sensorium quoque deesse. Præterea & tertium illud, quod in medio confirmat, Et si nullum deest in nobis sensorium. At communiter pluribus his omnibus quæ sumpta fuere philosophus respondendo inquit. Omnes itaque sensus habentur ab iis, quæ imperfecta non sint. Si namque non deest nobis sensorium: quod tertio loco ex illis quæ sumpta fuere, collocatum fuit: quia aut absque medio sensibilia ipsa: aut per aerem, & aquam mediam ea percipimus: habemusque & quod tangendi vim habet: & mediolorum illorum vtrunque, neque sensus iam deesse poterit. Quandoquidem positum fuit, quod si aliquis sensus desit: & sensorium quoque nobis deest. Hacque ratione ad secundum illorum, quæ ex positione præcesserunt: quod illud fuit, necesse siquidem desit aliquis sensus & sensorium quoque nobis aliquod deesse, allatum illud fuit, omnes itaque sensus habentur ab iis, quæ haud imperfecta sint. Ad primumque, quod illud est, Si enim eius omnis, cuius est sensus tactus, & nunc sensum habemus, id ipsum quoque adductum fuit: omnes nempe sensus habentur ab iis, quæ haud imperfecta sint. Quandoquidem ita comprehenduntur omnes, vt nullum omittant suorum, atque conuenientium sensibilium. Ex eo vero, quod tactu & nunc nos sensum habeamus eius omnis, cuius est sensus tactus: illa particula, & nunc, quæ addita fuit, illud indicat: & antea in demonstrationem trahebatur: quod scilicet soli quinque sint sensus. Tactum namque ita perfectum posidemus, vt nullum ex tangibilibus dimittat ignotum. Quod ex eo philosophus confirmat, quod omnes affectiones tangibilis, quatenus tangibile: tactu nobis sese sensibiles præbent. Siquidem, vt dictum quoque fuit, eam obrinemus vim, atque facultatem, vt primas illas simplices qualitates, atque illas omnes quæ ex earum mixtione effectas passibiles dicimus, tactu cognoscere queamus. Si itaque tactus tangibilia omnia cognoscit, necessarium & aliorum sensuum vnumquemque, eam habere vim, vt propria omnia sensibilia comprehendere valeat. Recte itaque omnes contineri dicuntur sensus in iis, qui quinque illos habent. Quippe cum neque plures sint: & vnus quisque nihil suorum sensibilium, atque sibi conuenientium ignotum dimittat.

NECESSEQUE, siquidem deficit aliquis sensus, & sensorium aliquod nobis deesse.

Dubitatio.

Id quidem secundum est, vt iam dictum fuit, ex iis quæ præcesserunt, complexum. Quæ vero ratione necesse esse dicatur, par, atque conueniens est, vt instemus. Propter quam enim causam, licet qui cernendi vim habet solus sensus deficiat: potestque sit vel aerium quoddam esse visus instrumentum: non adest id ei, qui auditum habeat: Ita, vt sensorium quidem ipsi adsit: visio vero absit: quæ haud eo æque vtatur: atque illo quod cernendi vim habeat. Nunquid igitur duplex est sensorii defectus: alter quidem cum nequaquam subiectum adsit corpus: quod deficienti sensui vtile sit. Quemadmodum si nullibi sit ex se in quibusdam animalibus aer, aut aqua immixta. Alter vero defectus est, cum subiectum quidem adsit: sed haud exempli gratia, tanquam visibile. Neque enim frustra, & tanquam cernendi vim habens subsisteret, in eo quod cernere, intueri aptum non sit. Nunquid autem & in perfectis animalibus verior ista existit ratio? Vnde & nobis, non aut simpliciter Aristoteles dixit desit sensus, & sensorium quoque deesse. Nobis inquam, qui quinque sensus habemus.

Responsum

Secundum

Namque

Namq; si alius vllus sit sensus: corpus etiã aliud aliquod haberet sensorium. Vel his iuxta aliud aliquod vteretur. Aliud vero instrumentarium reperiri sensorium impossibile est. Quandoquidem neq; aliud vllum reperitur corpus, quod interitui obnoxiiũ præter quatuor illa sit: neq; cœleste corpus tanquam instrumentum diuinæ illi suæ substratum animæ est. Neq; enim illud ipsa respicit, tanquam quæ vtatur: sed tanquam id, quod eius totum sit. Verum neque iccirco hæc ita sese habere existimes: vt ex aliquo alio sentiendi vim habeant. Vel in perfecta namq; vita, aliqua posset esse vis, quæ ea vteretur. Quapropter necessarium est: quibus hæc non adest, non tamen ob aliquam læsionem, aut imperfectiõnem, neq; ipsum inesse instrumentum. In perfecta namq; vita omnes adsunt vires, atq; facultates. Naturaq; conuenienter omnia concedit instrumenta, nisi præter naturã animantia ipsa priuata fuerint. Cum contra præsentem vi, atq; facultate ipsum desit instrumentum. Quamobrem neq; vsquam iudicatum fuit, deficiente sensorio, ipsam deficere substantiã, quæ sentiendi vim habeat. Sed econtrario si sensorium non desit, neq; ipsum sensum deesse asserimus. Atq; in nobis id in primis apparet: qui quinq; ipsos habemus sensus, perfectiq; sumus: vt pote qui motu etiam secũdum locum certo, atq; determinato, moueamur.

CENTESIMAVIGESIMANONA PARTICVLA.

ET quæcunq; quidem ipsi tangentes sentimus, tactu sensibilia sunt: quem habemus. Quæcunq; uero per media, & haud ea tangentes simplicibus interuallis. Dico autem, ut aer, & aqua.

EXPOSITIO.

Tertium id ex iis, quæ sumpta fuerunt, est, Ex quo & se confirmaturum, philosophus sperat, neq; sensorium, neq; sensum nobis deesse. Quandoquidem enim necesse est, aut dum nos sensibilia tangimus sensu fieri, aut per media. Diuisioq; hæc huiusmodi est, vt nihil reperiat medium: aliterq; fieri non possit. Quoniam enim sensus vita est, quæ cognoscendi facultatem obtinet. Corporaq; ea, quæ extrinsecus collocata sunt, cognoscere valet: & per sensorium quod corpus existit id assequitur: quod quidem sensorium ea figuratur vita, quæ cognoscendi vim habet: ideo necessarium sensorium ipsum, aut sensibilia ipsa tãgere: aut p alia quædã corpora media sensibilia ipsa pcipere, atq; cõprehẽdere. Neq; enim id in vacuo assequi posset. Quo pferatur sensibilis actus ad sensorium. Sentiã namq; Aristotelis est: quod & tactus p mediũ fiat, Verũ haud ita, vt extra ipsum sit mediũ sed in nobis reperiat. Ita, vt & ipsum eam vitam, quæ sentiendi vim habeat, viuat. Licet alterum ipsum præcipue sit sensorium, Si illud itaq; respiciamus, quod primo tangendo sentit: neq; tactus ipse absq; medio existit. Quatenus autem ad id spectat: quod simpliciter, ac quacũque ratione sentiendi vim habet, sine medio existit. Ac forsã ille qui appellatur consensus in nobis fit. Quando quæ in nobis sunt ex tactu sentimus: cum aliqua frige facta, aut calefacta fuerit particula: præcipuumq; illud sensorium vim suam ad patiẽtem, atq; affectam particulam adpellit. Vitam igitur, quæ tangendi vim habeat, animalia omnia adepta sunt. Vitã vero illam, quæ per media sua sentit sensilia, licet ea non tangat: haud omnia. Quæq; id etiam obtinent: haud tamen iccirco sensilium omnem comprehendunt proprietatem. Neq; enim quæ odorandi vim habent, & audire quoq; valent. Neq; quæ soni cognoscendi facultatem obtinent, erga colorem etiam ita sese habent. Quo itaq; pacto determinatum fuit, & simplicibus interuallis, atq; his aere, & aqua, quæ mediis vtuntur, cognosci: & quod cum animalia vtrumuis eorum habuerint: vnumquodque eorum comprehendere poterunt: quæ per ea ambo media sensilia fuerint? Ita namq; philosophus inquit. Quæcunque vero per media, & haud ea tangentes, simplicibus interuallis. Dico autem, vt aer, & aqua. Quod quidem igitur per duo hæc sola media, aerem, atq; aquam, ipse parumper progressus demonstrabit. Illa vero particula, vt, adiecta fuit, cum dixit. Dico autẽ, vt aer, & aqua. Quo, vt opinor, illud demonstretur: quod haud duo hæc sola simplicia in medio collocata sunt: quæ sensilium actum ad sensorium perferant: sed & quæ cuiusmodi ista sunt. Quemadmodum & fax illa, quæ vt aer est, & quæ compositæ quidẽ formæ sunt: sed exuperat aer, aut aqua: cuiusmodi oleum, & vinum, & nebulæ existunt,

Q. ño cõsensu in nobis fiat.

Dubitatio.

Responsum

HABET autem sese ita: ut siquidem per unum plura sensilia, diuersa quæ inter sese sint genere, necesse cum qui habeat huiusmodi sensorium, amborum sentiendorum vim habere. Vt si ex aere est sensorium: & est aer, & soni, & coloris. Sin autem plura eiusdem, ut coloris & aer, & aqua. Ambo namq; pellucida, & qui alterum eorum habet solum: sentiet quod per ambo.

Si per vnum ex duobus illis mediis, quæ alectur illud sit, plura sensilia in sensorium agere possunt: quæ diuersa, inquit, inter se genere sunt: ita, vt sub diuersos sensus incidant. Neq; enim omnino genere diuersa sunt, calidum, & siccum, cum ambo tangibilia sint. Sed color & sonus. Quoniam alter visibilis: alter vero audibilis. Amboq; tamen vel per aerem, quæ admodum & per aquam sensilia sunt. Redolensq; præterea sensilium genus per vtrumq; ex mediis his agit. Necesse est itaq; esse philosophus inquit, eum qui habeat huiusmodi sensorium, aqueum inquam, aut aerium, aut quod ex altero horum elementorum excessu formam adeptum sit: vtriusq; sentiendi vim obtinere. Atq; ita sane loquitur, vt de duobus genere diuersis verba facere perspicatur. Nam hanc ob causam, amborum, dixit. Iccircoq; & duo quædam attulit, inquiens. Et est aer soni, & coloris. Verum propter quam causam, quod iam dicebamus, talpa non intuetur, cum aerem habeat, quo audit? Curq; & pura non audit, cum id habeat, quo odoratur, siue aer, siue aqua existat? Quoniam, respondebo, neq; certum omnino est, neq; simpliciter verum affert, quod dictum fuit. Sed in perfectis tantum animalibus valet. Vnde, vt dictum fuit, de nobis etiam sermonem philosophus habebat. De nobis inquam, quoniam, & quæcunq; ipsi tangentes sentimus, dixit. Nam cum nobis perfecta ea adsit vita, quæ sentiendi vim habet: neq; instrumenta quæ ad tactum spectant profecto desunt. Neq; enim animal absq; hoc esse posset. Cumq; neq; illa desint instrumenta, quæ in perfectis animalibus ad eam pertinent vitam, quæ eorum percipiendorum vim habet, quæ per media comprehenduntur: licet alterum tantum mediolorum adsit: attamen illi omnes, qui per media suam exercent actionem illo vterentur: vt exempli gratia, aqua, & aere, qui extra existit. At cum haud adhuc ostenderit, quod non sola simplicia sunt instrumenta, quæ in nobis reperiuntur: quæ sensibus illis, qui per media comprehendendi vim habent, auxilium ferunt: sed ex inductione tantum illud sumpserit, quod duo sint media, aqua, & aer: nunc sensorium quidem aliquando vnum tantum ponit. Quod illud est, per quod plura illa, atq; diuersi generis sensilia cognoscuntur. Idq; facit Aristoteles dum scribit. Vt siquidem per vnum plura sensilia, & quæ sequuntur. Ita, vt plura sint huiusmodi media: & per vtrumq; eadem cognoscantur: vt color & per aquam, & per aerem. Quod & tanquam verius diiudicat, præsertim cum & causam quoq; admoueat. Nam ambo pellucida esse inquit. Neq; enim quatenus, aer, aut quatenus aqua coloris perferendi vim habent: sed ex illa pelluciditate. Statuit autem in prima illa positione noster philosophus, eum qui vnum illud habeat, quod plura, atq; genere diuersa perferre queat: eam habere vim, vt ambo quæ genere diuersa sint, sentire valeat. Ita, vt de duobus, quemadmodum dictum fuit, verba faciat. At in altera postea positione statuit, eum, qui vtrumuis ex mediis habeat, illud sentire per vtrumq; sensibile sit. Verba namq; illa in extrema particulæ posita, dum per ambo dixit, ita interpretanda sunt: vt is, qui alterum eorum solum habeat, illud sensu percipiat: quod per ambo etiam percipitur. Itaque, vt illud per vtrumque separatim accipiamus: non autem tanquam simul, neq; ita, vt ex eo, quod ex ambobus constat. Perfectæ namque illi vitæ, & quæ intuendo agere potest, satis superq; est: si vel vtrumuis tantum pellucidorum adsit.

CENTESIMATRIGESIMA PARTICVLA.

SIMPLICIVM autem ex duobus his sensoria solum sunt, ex aere, & aqua. Pupilla quidem enim aquæ. Auditus vero aeris.

EXPOSITIO.

Quia illud superius Aristoteles sumpserit, duo tantum esse media, aerem, atque aquam: vult & sensoria ex his duobus solis simplicibus constare. Quandoquidem tactus senso-

rium compositum est. Ex quatuor namq; factum est elementis: atq; exuperat quod terrenum est. Vna vero cum tactu comprehenditur & gustus. Ex iis vero sensibus, qui per media quædam comprehendendi vim habent: pupilla quidem aquæ, auditus autem aeris. Odoratus vero alterius horum. Ac quia ex inductione philosophus comprobavit duo sola in nobis esse simplicia sensoria: atq; quia illud antea assumpsit, quemadmodum media duo sunt: eadem quoq; vel ratione demonstravit: quod inquã duo sola sint simplicia sensoria. Quot enim, ac qualia quæ extrinsecus sensibilibus perducendorum vim habent: tot, atq; talia, quæ in nobis illorum actum recipere valent.

ODORATUS vero alterius horum.

Aut quia in nobis quidem aer, in piscibus vero aqua fit: aut quia medium, vtriusque in omnibus fit.

IGNIS vero aut nullius, aut communis omnium. Nihil namq; sine caliditate sentiendi vim habet.

Nullius quidem ille est ignis, qui comburendi vim habet. Communis autem omnium ignis ille, qui elementorum naturam refert. Sin autem hæc ita sese habent: & simplicia iuxta id, quod excellit, dici possent simplicia. Namq; totum animal in vnoquoq; mortalium ex quatuor constat elemētis: & ois præterea eius particula. Quare & sensoria quoq; cōstabūt.

TERRA vero aut nullius, aut in tactu in primis mixta est singillatim.

Nullius quidem illa simplex est. At in compositis reperitur, quæ admodum excellit. Quæadmodum in ossibus, & crinibus. In tactu vero in primis singillatim mixta est: quoniam & in aliis quoq;: sed haud perspicue. Apparet autem tanquam exuperans in tactu. Atque ita, vt alia quoque manifestentur. Nam id sensoriorum eorum proprium est, quæ sentiendi vim habent.

QVAPROPTER relinqueretur nullum esse sensorium, præter aquam, & aerem.

Hæc quidem dictio videtur quasi ad aliã referri, propter coniunctionem illam *αυ*, quæ græci vtuntur: & vsus hoc loco Aristoteles est. Nequaquam tamen ad ea omnia refertur, quæ antea dicta sunt. Neque enim ad ea pertinet, quæ de tactu, allata. Sed ad eam refertur dictionem, quæ superius scripta reperitur, atq; inde incipit. Quæcunq; vero per media, & haud ea tangentes. Manifestiorq; dictio redderetur, si quemadmodum Plutarchus cēset: hypotheticam illam coniunctionem ex communi quadam ratione, in omnibus iis, quæ præcedunt in ipsis verbis iam dictis, admoueamus. Quo ita dictio sese habeat. Si autem quæcunq; per media, & haud ea tangentes, duo sola simplicia interualla, aer, & aqua: tot autem & talia & quæ in nobis esse oportet simplicia sensoria: relinqueretur nullum esse sensorium, præter aquam, & aerem. simplex inquam.

CENTESIMA TRIGESIMA PRIMA PARTICVLA.

HAEC autem & nunc habent quædam animalia.

EXPOSITIO.

Hæc intelligit duo illa simplicia: quæ vere aut ita excellunt: vt iam mixtio nō appareat. Quædam autem animalia dixit, propter ea, quæ a græcis dicuntur *ζωόφωρα*, hoc est, animalia plantas referentia: in quibus nullus est eorum sensuum: qui per media percipere possunt. Vnde neque aer, neq; aqua simplicia sunt sensoria. Quoniam in omnibus ambo non sine mixtione sunt.

OMNES itaq; sensus habentur ab iis, quæ non imperfecta, neq; mutila.

Id illud est, quod ad ea omnia assumpta, quæ præcepta fuere, refertur. Si enim omnis cuius est sensus tactus, & nunc sensum habemus: & si desit aliquis sensus, & sensorium quoq; aliquod nobis desit: & si quæcūq; ipsa tāgētes sentimus, tactui sensilia sunt, quæ ha-

bemus: quæcunq; vero per media, & haud ea tangimus simplicibus interuallis: dico autē, vt aere, & aqua: & si simplicium, ex duobus his sensoria solum sunt, quæ & nunc habent quædam animalia: omnes nempe sensus habentur ab iis, quæ haud imperfecta, neq; mutila. Vbi illud obseruandum, quod coniunctio illa nempe, aut ita nunc hic collocata fuit, vt quasi explendi, atq; ornandi vim habeat: aut ita, vt quasi ratione colligat: quippe cum & redditionibus, & conclusionibus quoq; apta, atq; accommodata sit. At cum verba illa Aristoteles admouerit, ab iis quæ non imperfecta: manifestauit, quemadmodum hunc omnem sermonem de perfectis animalibus habuit. Perfecta autem sunt, quæ eam obtinēt potestatem, vt dispositæ, ac non sine ordine quodam progrediātur. Imperfecta vero, quæ eam non habent vim, vt progrediantur. Quæ imperfecta dicuntur, haud quia ea vita priuata sint, quæ eorum formæ cōueniat. Omnia nanq; quæ eiusdem speciei eiusmodi sunt. Sed quia eis illa desit vita, quæ animalium generi quatenus animalia sunt, inest. Quatenus animalium enim simpliciter, quod sentiendi vim habet, inest. Quibuscunq; itaq; non omnis illa sentiendi vis adsit: ea haud quatenus huiusmodi animalia: sed quatenus animalia simpliciter sunt imperfecta. Mutila vero dicuntur, quæcunq; atoma & ab eo deseruntur sensus: qui eis, quæ eiusdem sunt speciei, conuenit. Aut quia in ipso ortu, oblæsa fuerint: aut quia aliquo postea instrumento priuata sint.

APPARET enim & talpa, sub pelle habens oculos.

Dubitatio. Licet enim hæc progrediendi vim habeat: attamen non intuetur. Verum id eam ob causam factum fuit, quia maiorem ipsius esse in ea, natura sibi curam habendam putauit: quæ ipsius bene esse. Nam talpa facie terram effodit: atq; inde nutritur. Nunquid autem haud exacta huiusmodi causa est: quæ prouidentiam consequentem faciat: quæ tamen præcedere debet, tum ipsum esse: tum bonum illud, quod ad quæcunq; spectet. Verum propter animalium omnium permanentiam, non solum ea esse dicemus, quæ perfecta: sed & extrema, & media: cum nullibi vacuum implicetur: neq; medium inter ipsum progressum existat. Intelligendum itaq; vt opinor, illud in talpa est: quod haud certa, atq; exacta priuatio eius facultatis, atq; actionis, quæ cernendi vim habet, in ea reperitur: sed perspicuæ, atque manifestæ tantum potestatis priuatio est. Nanq; ipsius compos, atq; particeps est: sed ita, vt tanquam per tunicas intueatur. Cuiusmodi quoq; nobis etiam consensus quidam luminis per palpebras fit. Neq; enim frustra sub cute animali illi oculi adessent: nisi & sub cuti agere etiam aliquid possent. Sed exiliter, atq; in tenebris ob imbecillitatem id eis datum est. Quemadmodum & quæ noctu vagantur, id affecuta sunt.

Responsum

CENTESIMATRIGESIMASECVNDA PARTICVLA.

QVARE nisi aliquid aliud est corpus, & passio: quæ nullius sit eorum, quæ hic corporum: nullus deesset sensus.

EXPOSITIO.

Eam sane, quæ hæcenus dicta fuere, habuerunt vim: vt id ipsum demonstrarent: solos inquam quinque esse sensus: iisq; qui hos habent, nullum deesse. Vnde & ita hæc adducta fuere: vt quasi concludant, atq; colligant: quæ antea erant dicta. Nam ad finem vnum spectant. Particulaq; illa, Quare, huiusmodi est: vt concludendi facultatem obtineat. Demonstrat autem & alio modo, quod a principio propositum fuit. Quæ nanque hæcenus dicta fuere, eam confirmabant quæstionem: quæ ex perfecta vita sentiendi vim habente, & ex illa indeficienti instrumentorum redditione exponebatur. Hæc vero dictio ex ipsis sensibilibus idem mihi nobis in memoriam reuocare videtur. Si nanq; quinque sola sunt simplicia corpora: vt in tractatione de cælo expositum fuit. Omnesque sensus circa horum substantiam versantur: ita tamen vt quo ad qualitatem, aut quantitatem, aut aliquam nouem illorum generum (quæ accidentia sunt) proprietatem spectat, accedant. Substantia nanq; huiusmodi est, vt ratione, atque intellectu, non autem sensu cōprehendi possit. Patet, quemadmodum nullus deficeret sensus. Quinque nanque hi sensus eam habent potestatem, vt quinque illa corpora, quo ad proprietates ipsis conuenientes spectat, cognoscāt. Si itaq; neque

Sententiam
hæc agnosce

neq; corpus est aliud vllum, præter illa quinque, vt iam demonstratum fuit: neq; passio, quæ vllius sit eorum corporum, quæ hic reperiuntur. Vbi illud adnotandum est, quod passiones philosophus intelligit, formas illas, quæ post substantiam accedunt: & circa eam collocatæ sunt: vt figuras, & magnitudines, & motus, & colores, & sonos, & odores: quæ formæ sunt aliis substantialibus appensæ, & propter hanc quoq; causam in illis subsistentes: vnde & passiones quoq; affectiones ve vocatæ sunt. Hocq; loco corpora vocat, non solum quæ sub lunæ reperiuntur globosæ, sed & quæcunq; in toto mundo extant. Si itaq; impossibile est, aut corpus esse aliud, aut passio alius corporis: quia ex his omnino sensilia consistunt: quemadmodum ille iam confirmare posset, qui exactam, atq; certam substantiæ eorum adeptus erit scientiam: ex qua & consequentia omnia qualia, ac quanta sint cognosceret: nullus iam deesset sensus.

Passiones q̄s
Aristoteles
vocet.

CENTESIMATRIGESIMATERTIA PARTICVLA.

AT VERO neq; communium pote est esse sensorium vllum propriū: quæ vnoquoq; sensu sentimus secundum accidens. ut motum, statum, figurā, magnitudinē, numerum vnum. Hæc namq; omnia motu sentimus, ut magnitudinem motu.

EXPOSITIO.

A nobis iam determinatum est, quorumnam sensus per se sit: a quibus sensorium afficitur. Quorum q; per accidens. Ita, vt sensibili insint: nequaquam tamen sub eundem sensum cadant. Quemadmodum visus per se quidem illud bilis flauum sentit: per accidens autem illud amarum. Nam afficitur a flauo, ab amaro uero minime. Nam id quoq; percipi dicimus: quia in bile vna cum flauo insit. Atque id tunc accidit cum amari ipsius proprius adsit, non sine eo, qui antea effectus attamen est, sensus. Ita, vt flauum spectando, & de amaro quoque aliquid anima cogitet. Determinatum autem fuit, quemadmodū quod per se duplex est: aut præcipue, & per seipsum sub sensum cadens: aut secundo loco, & ferè causam consequens. Quod agit quidem & ipsum in sensorium: sed vna cum alio, quod omnino præcedat. Quoniam rei magnitudinem, atq; figuram visus cernit: sed propter colorem quadam ratione afficitur tum a magnitudine, tum a figura: licet ita, vt & quæ colorata sunt vna cum colore agant. Quæ quidem igitur præcipue secundum se sensilia, ea sunt, quæ vnus cuiusq; sensus propria. Quæ vero secundum se quidem, sed quæ cū propriis præcipuis secundo loco cognoscuntur, ea sunt, quæ cōmunia dicuntur. Quæ haud vno solo sensu, quemadmodum propria: sed pluribus, aut omnibus cognoscuntur. Cum itaq; philosophus demonstrarit, minime vllum nobis deesse sensum: quia neq; alius præter quinque sit: fere instantiam soluit: quæ statuit vel communibus proprium aliquem assignandum esse sensum. Tanquam secundum accidens vnus quisq; ex quinque ea cognoscat. Nam cum amarum visus in bile secundum accidens sentiat: alius est, qui secundum se id cognoscat: isq; gustus est. Vnde necessariū est, & cōibus propriū adesse sensum: si alii secundū accidens ea percipiunt. Id autē qd secundū accidēs ab vnoquoq; eorū quinque cōiter cognosci dicerēt, qui sensum illū munire vellēt. Quapropter & ita, quoq; Aristoteles locutus est. Quæ vnoquoque sensu sentimus secundum accidēs. Ita, vt id ab eis dici intelligamus: haud tamen verum existere, quod secundum accidens id fiat. Quemadmodum cōfestim demonstrat: cum tamen antea demonstrarit, quæ communia ea sint. Ea namq; omnia motu sentimus. Quia aut sensorium aliquid a sensibili patitur: tanquam disinctum, aut collectum: aut & absque affectione secundum actum extrinsecus, dum actum sensibilis recipit, quemadmodum aer lumen. Anima vero quæ sentiendi vim habet, ex sensorii affectione, vt dictum fuit, sentit. Atque is ille est actus, qui extrinsecus accedit: hicq; ille animæ impulsus, qui cognoscēdi vim habet. Quia extrinsecus excitatur: atq; in ea, quæ extra collocata sunt, dirigitur. A communibus quidem igitur mouetur, & patitur quilibet sensus: Ab iis vero, quæ secundum accidens nulla ratione. Quare quæ communiter sensilia nō sunt secundum accidens sensilia. Neq; propter hanc causam alium æquum est, requirere in ipsis sensum. Atq; adeo ex necessitate haud alius aliquis esset iis determinatus proprius sen-

Quod p se l
sensu duplex

su: quippe cum plures ipsa per se cognoscant: propter affinitatem illam, quã inter se mutuo seruant. Opponitur nanq; quod proprium communi. Communisq; illa vis, quæ in pluribus reperitur, nequaquam ex altera parte iis opponi posset, ita, vt & propria quoque sit. exempli gratia, magnitudo motui. Quod nanq; & tanquam magnitudo in sensorium agat, sensibile ipsum: detrimentum illud indicat, quod a niue tanquam, visui fit: vbi per immensum agrorum spatium, diffusa fuerit. Prætereaque & sonus ille, qui ex magno lapide magis percipiat, id quoq; apertius declarat.

QVARE & figuram. Magnitudo nanq; quædam & figura. Ipsum uero quiescens, quia non moueatur. Numerusq; negatione continui, & propriis.

Subiecti nanq; ratione, tanquam materia magnitudine vtitur. Quemadmodum & mæ sæ pedem lignum dicimus. Quoniam sub quali omnis est figura. Quo itaq; pacto, motus Non quia sensilia omnino moueantur: sed quia quod mouetur ab eis mouetur. Cum igitur magnitudinem, & figuram motu cognosci dixerit: ipsum quiescens, quia non moueatur, inquit, Quo explanet, qua ratione illud, motu, dictum fuit. Quoniam inquam haud quia ipsa moueantur. Ipsum nanq; quiescens, licet non moueatur: tamen cognoscitur. Quia tamen ipsum non moueatur: tamen sensum mouet. Neq; enim, vt arbitror, inquit, ex priuatione motus ipsum quiescens cognosci: quia non moueat: quemadmodum tenebræ visum non mouent. Antea nanq; dictum fuit, quemadmodum omnia motu sentimus, & ipsum etiam statum. & qua ratione nunc dicatur. Haud quia scilicet status ipse moueatur: sed quadam potius ratione afficiatur sensorium: & ad actionem vita illa, quæ sentiendi vim habeat, prouocetur. At neq; numerus in negatione continui, tanquam in priuatione collocatus fuit. Nanq; numerus per se sensibilis: quemadmodum ipsum vnum, atq; eam habet vim, vt sensum mouere possit. Haud vero ita cognoscitur, vt tenebræ: quia visus ad eas cernendas non accedat. Aut quemadmodum quod sine sono auditu cognoscitur. Verum quandoquidem opponitur quod vnum multitudini: atq; ita, vt multitudo colligat simul illud vnum, quod continuum, iuxta vnumquodq; eorum ex quibus constat multitudo. Quoniam in sensibilibus ipsum vnum, tanquam continuum, est vnum. Haud tamen in omnium collectione, quia continuum, vnum apparet. Nanq; numerus cum vnus existat: non sine diuisa illa collectione, & vnus est, & cognoscitur. Nequaquam autem, tanquam continuus. Atq; id indicat illa continui negatio: quod haud tanquam solum vnum. Id nanq; omnino continuum in sensibilibus. Sed tanquam id, quod in collectione multorum, quæ huiusmodi collocatum sit. Ita, vt collectio continuitatem respuat. Illud vero & propriis, haud ad numerum mihi referendum videtur: sed ad id, quod superius dictum fuit. Ita, vt iungas cum eo, omnia enim hæc communiter sentimus, id & propriis. Quoniam hæc quidem mouent, quæ communia sensilia. Nam hæc propria illa, vt iam dictum fuit, tanq; præcedentia, atq; agmen ducentia, consequuntur.

VNVSQVISQVE enim unum sentit sensus.

Præcipue quidem proprium, quod vnum specie existat, exempli gratia in visu. Vnum nanque color, aut lumen. & sonus in auditu. & in tactu præterea vnum: quod ex passibili qualitate, aut alia quacunq; ratione determinatur. Licet cõmune non habeamus nomen.

CENTESIMATRIGESIMAQVARTA PARTICVLA.

QVARE patet, quod impossibile cuiuscunq; proprium esse sensum horum, ut motus. Sic nanq; erit.

EXPOSITIO.

Nanq; si aliquis esset sensus communium sensilium proprius, distingueretur, atque diuideretur respectu aliorum: & nullus ante illum secundum se ageret. Nunc autem agunt, & mouentur ab ipsis. Quare si vnus esset eorum proprius: sic alii sese haberent ad illa.

Quemadmodum

QUEMADMODUM nuncius dulce sentimus. Id autem quoniam amborum habemus sensum.

Secundum accidens scilicet. Quoniam amborum habemus sensum, Diuerse profecto. Nam colorem visus, dulce autem gustus respicit.

QVO cum coincident, cognoscimus.

Quo dixit scilicet sensu: pro eo, quod est, secundum quod. Ex eo quod duos diuerfos habeant, cum concurrant. Id namque illud coincident, significat. Quo simul idem & tanquam flauum, & tanquam dulce nos sentire, cognoscimus. Quoniam flauum id, dulce quoque existit,

SIN autem non, nullo pacto. Sed uel secundum accidens sentiamus. Exempli gratia, Cleonis filium, non quia Cleonis filius. Sed quia albus. Id autem euenit filio Cleonis esse.

Nisi ex concursu diuersorum sensuum, non fit amborum simul cognitio. Quemadmodum cum nos flauum aspexerimus, & tanquam dulce illud idem iudicemus. Quia iam ex concursu in eodem senserimus. Hac enim ratione & quod Cleonis filius, ille qui accedit, fit, scimus: quia eum admodum album esse uiderimus. Haud attamen nunc quod Cleonis filius sit, audimus: sed antea id sensu percepimus.

COMMVNIVM uero habemus sensum iam communem, non secundum accidens. Nequaquam itaque sunt propria. Nulla namque ratione sentiremus. Sed ita, quemadmodum dictum fuit, Cleonis filium nos intueri. Quæ uero inter se propria secundum accidens sentiunt sensus.

Quoniam cum intueris quod flauum est: & magnitudinem quoque eius consideras, aut motum. Agitque iam visus iudicando, vel in magnitudinem quoque: dum & eius quoque colorem cernit. Atque id, illa particula iam, indicat. Communem autem, inquit philosophus, communium sensum. Non quia in illa multorum collectione contrahendo agatur: sed quia unicuique illorum multorum adsit: propter mutuam eorum affinitatem. Neque enim ita diuisi sunt sensus, ut nihil inter sese commune habeant. Vnde & quod unicuique proprium, & quænam ea sint, cognoscunt. Alio itaque modo communis dicitur sensus: qui in illo multorum concursu iudicat idem & dulce, esse, & flauum: cum simul quidem circa mel, & visus tanquam circa flauum agat: & gustus tanquam circa dulce: neuter autem circa utrumque: sed alter in unum duo contrahat. Quem communem appellamus sensum: quia in illo propriorum concursu plura simul iudicat. Alio autem modo communis dicitur sensus, qui eam habet facultatem, ut communia comprehendere valeat. Quippe cum unusquisque præter proprium & commune quoque habeat. Quemadmodum duos habere pedes communiter hominibus inesse dicimus, quoniam unicuique inest. Illo autem modo communiter digitorum quinquenarium asserimus numerum: quippe cum simul non sine quadam collectione existant. Concludit itaque noster Aristoteles, quod non est proprius ullus communium sensus. Nullo namque pacto ea sentiremus. Sed nunc quid ita, quemadmodum dictum fuit. Quia Cleonis filium hic album uiderimus, At neque ad id referre possumus: quod antea senserimus, Nam quia eorum proprium non habemus sensum: nunquam ea ex se cognosceremus. Quo itaque pacto secundum accidens sentiunt sensus?

Cōis sensus
vno modo.

Cōis sensus
alio modo.

NON quatenus ipsi: sed quatenus unus. Cum simul sensus in eodem fiat, ut, quod bilis amara, & flaua.

Tametsi corporum formam referant: quoniam inseparabiles a corporibus vitæ hæ sunt: attamen apparet & in eis, quod commune cum illa substantia est: quæ sine corpore existit. Quia incidit in disiunctionem coniunctio. Namque hæ perspicue inter se diuisæ sunt. Ut indicat actus ille proprius unicuique: qui circa aliquod determinatum agit. Et absque ulla

Cōis sensus
in qbus col-
locatus.

partitione iunguntur. Quemadmodum contra sensus, qui ea simul cognoscit: quæ cū di-
uerſa ſint, a diuerſis quoq; ſenſibus comprehendī debent: manifeſtat. Neq; enim viſus eam
habet vim, vt quod dulce eſt percipiat: neq; guſtus quod ſtauum. Sed tamen vnus quidā,
atq; idem eſt: qui ambo ſimul cognoscit. Neq; eum etiam fugit eorum diuerſitas: atq; am-
borum in eodem conuenientia. Ilq; communis appellatur ſenſus: quippe cum in impar-
tibili quadam, atq; mutua omnium coniunctione collocatus ſit. Neq; enim alia ratione, q̄
cum vnoquoq; quod vnicuique proprium ſit, cognoscit. Quatenus quidem igitur diuiſi
ſunt, quod vnicuique proprium cognoscit. Ex impartibili vero illa eorum coniunctione:
quando non ſolum multi, ſed vnus quoq; omnes ſunt: & quæ mutua ſunt, cognoscunt.
Secundum accidens quidem cognoscit, quatenus diuiſus eſt. Per ſe vero quatenus vnus.
Hoc enim pacto, vt opinor, Ariſtotelis verba exponere debemus. Quæ inter ſe propria ſe-
cundum accidens ſentiunt ſenſus, vt viſus quod dulce. & guſtus quod album. Quia nan-
que dixit, quæ inter ſe, & quæ aliorum ſint, manifeſtauit. Non quatenus ipſi, inquit. Hoc
eſt, haud cum vnusquiſq; ipſe per ſeipſum agat. Quando & tanquam diuiſi agunt. Tunc
enim neq; ſecundum accidens. Sed quatenus vnus, atq; coniunctim. Nam plures illi circa
id, quod proprium vnicuiq; & in vnum impartibile contrahuntur. Tunc enim ſecū-
dum accidens, quæ inter ſe propria cognoscunt, dum iunguntur, atq; in vnum contrahuntur.
Nam vnus ille per ſe omnia cognoscit: illi vero tanquam diuiſi ſecundum accidens. In vnū
autem rediguntur, cum ſimul fiat ſenſus de eodem. Exempli gratia de bile, quod amara,
atq; ſtaua. Opus nanq; eſt, & viſum ſtauum illud bilis, & guſtum amarum, ſimul ſentire.
Quo cum communis ambo per ſe cognoscat: vterq; eorū per accidens, quæ alterius ſunt,
percipiat. Quod nanq; communis ambo per ſe tunc cognoscat, indicat, dum infert,

NEQVE enim ſane alterius ipſum dicere, quod ambo unū. Quapropter & deci-
pitur: & ſi ſit ſtauum, bilem arbitratur eſſe.

Ambo, hoc eſt, ſtauum, & amarum. Quoniam igitur, quod ambo paſſum ſit, haud ad
alium ſenſum nouiſſe ſpectat: q̄ ad eum, qui vtrūq; per ſe cognoscit: ideo etiam decipitur.
Et ſi ſit ſtauum bilem arbitratur eſſe. Tunc inquam, cum haud ambo ſimul agant: ſed ſo-
lus viſus, propter priorem illum amborum cōcurſum, qui iam factus eſt. Atq; in illa prio-
ris actione. Qui ſimul quoq; refert quod reliquum eſt ad cōmunem. Verum ita, vt inter-
dum id vere, aliquando autem falſo ab eo fiat,

CENTESIMATRIGESIMA QVINTA PARTICVLA.

INVESTIGARE T autem aliquis, cuiusnam cauſa plureis habemus ſenſus,
& non vnum ſolum.

EXPOSITIO.

Communium ſubintelligere debemus. Perbelle nāq; Plutarchus philoſophus nouit,
quod haud nunc ſimpliciter Ariſtoteles inueſtigat, propter quam cauſam haud vnum tā-
tum habemus ſenſum, ſed plures. Huius nāq; rei aliæ ſunt cauſæ, vt diuerſa ſenſibilium
multitudo: partibilisq; illa geniti corporis ad diuerſos ſenſus aptitudo. Sed propter quam
cauſam communia pluribus percipimus ſenſibus: non autem vno ſolo. At & cauſæ reddi-
tio inueſtigationem ipſam nctam, atq; manifeſtam reddit.

NVNQVID quo non lateant conſequentia, & communia, ut motus, & magni-
tudo, & numerus?

Quod nanq; omnibus ſenſibilibus, quatenus ſenſibilibus, inſit motus, & aliorū vnū
quodq; inde cognoscimus, quod ſenſus omnes hæc percipiant. Inde nanq; ſimul q̄ diuer-
ſum communium vnumquodq; ab eo quod vniuſcuiusq; proprium: & quod ita diuer-
ſum, vt communiter omnia conſequatur, nouimus.

SI NANQVE eſſet uiſus ſolus & ipſe albi, lateret magis. & uiderentur idem eſ-
ſe omnia, quia conſequuntur inter ſe ſimul color, & magnitudo: Nunc autem quo-
niam

niam in altero sensibili cōmunia insunt, manifestum facit, quod aliud quid unum-
quodq; eorum.

Loco coloris, nunc album protulit, quemadmodum subinferens manifestat, quia cōse-
quuntur inter se simul color, & magnitudo. Et propter hanc causam minus nouisset ma-
gnitudinem: quippe quæ haud vna & cum aliis sensibilibus existat, cum solo nanq; colo-
re videretur. Neq; enim tunc ita cum albo, vt & in nigro appareat. Sed cum colore. Cū quo
idem videri posset: non solum ratione, sed etiam subiecto, quia alia quoq; consequitur tū
color, tum magnitudo. At quam ob causam, & nunc, lateret magis, Aristoteles dixit, & an-
tea quoq; aut qua ratione minus lateret: cum & nunc etiam quadā ratione lateat? Nunqd
quoniam & nunc exactam diuersitatem communium sensilium respectu priorum ex
ratiocinatione, non aut sensu capimus, atq; eligimus? Neq; enim diiudicat sensus: nisi tanq̄
genus diuersum sit, quod commune ab iis, quæ propria dicuntur. Quæadmodū color sele-
habet respectu ipsius albi, atq; nigri. Quod ratio arguit propter generum diuersitatem.

Dubiratio.
Responsum.

CENTESIMA TRIGESIMASEXTA PARTICVLA.

QVONIAM autem sentimus, quia cernimus, & audimus: necesse aut uisu senti-
re, quia cernit, aut alio. Sed & idē erit ipsius uisus, & subiecti coloris. Quare aut duo
eiusdē erūt: aut ipse ipsius. Præterea uero aut & alius esset uisus sensus: aut in infini-
tum progredetur: aut ipse quidam erit ipsius. Quare de primo id faciendum.

EXPOSITIO.

Totum, vt iam dictum fuit, philosophi propositum, in tertio hoc libro in humanam di-
rigitur animam. Quapropter & a principio tanquam de hominibus inuestigans, ad nosq;
referens, sermonē habet. Nam & nunc habemus sensum, dixit, & tactu nobis sensilia sunt.
Et si de sit aliquis sensus: & sensorium quoq; aliquod nobis deesse, & quæcunq; quidem
ipsa tangentes sentimus, tactu sensilia sunt: quem habemus. Atq; quoniam perfectam no-
stram sentiendi vim habentem vitam demonstraret, eum quoq; sermonem in mediū ad-
duxisse uidetur: quod haud plures in perfectis animalibus, q̄ quinq; sint sensus, & quod
neq; communium proprius aliquis sensus sit. Quo quātum ad sensus spectat, nihil in ho-
mine desiderari posse declarat. Verum id cum aliis quoq; permultis animalibus commu-
ne est. Sentire uero quod sentimus: id solius hominis proprium mihi esse uidetur. Huius-
modi nanq; vis, quæ est in seipsam conuerti, eius est animæ proprium: quæ rationis parti-
iceps existit. Atq; inde demonstratur: quod ad sensum vsq; nostrum, quod rationis parti-
iceps peruenit. Siquidem vel hominis quoque sensus eam habet vim: vt seipsum percipere
queat. Quod nanq; sentit: quodam pacto seipsum cognoscit: cū q; sentiat, seipsum cogno-
scat. Hancq; ob causam in seipsum cōuertitur: ipsumq; sui ipsius est. Ac iam multo magis,
quod separabile est a corporibus id indicat. Nam corpus omne cū alias alibi sui ipsius parti-
culas collocatas possideat: nulla ratione in seipsum coire posset. Quod enim huiusmodi
est, in impartibile colligitur. Omne autem corpus partibile est. Noster itaque sensus ratio-
nis particeps est. Nanque vel ipsum quoque corpus præclara cum ratione figuratum est.
Atq; est: quod tamen Iamblichus inquit: ambiguus noster sensus cum eo, qui ratione ca-
ret. Licet totus ad corpus vergat: nam & in seipsum colligitur. Nequaquam tamen ea ratio-
ne, quemadmodum intellectus: neq; quemadmodum ratio. Neq; enim eam sensus habet
vim: vt substantiam, & vim cognoscere queat. Neq; a seipso omnino excitatur. Sed suā tan-
tum actionem cognoscere ualeat: & quando agit. Agit autem cum a sensibili quadam ratio-
ne mouetur. At cum Aristoteles tanq̄ omnium confessione sumpserit ex nostro illo cōsen-
su: quod nos sentiamus, quod cernimus: & eodē modo quod audimus, in aliisq; eodē mo-
do: cōfestim demonstrat: qd̄ haud aliquo vllō sensu id facimus: sed eo ipso sensu, quo senti-
mus, exēpli gratia visu, quod videmus. Idē nāq; sensus in huiusmodi sensu est: q̄ tū uisus,
tū subiecti coloris existit. Id autem est: huius coloris: qui quidē color uisui nunc subiectus
est, vnde quod neq; ratio sit: quæ id per se cognoscit, demonstratur: neq; alius vllus sen-

fus. Neq; enim ratio eam habet vim: vt atoma ex se cognoscere valeat. Neq; alius sensus, qui colorem, aut lumē percipiat, reperitur. Quoniam id visus propriū est sensibile. Quod vero eum cognoscit sensum: qui eam habet vim: vt colorem hunc intueatur: tanquam inuentem: & colorem quoq; qui cernitur, cognoscere necessarium est. Vna quidem igitur hæc est demonstratio: quæ ex propria natura vniuscuiusq; sensus sumpta fuit. Quæ in proprium sensibile directā fuit: atq; in eo perfecta est. Altera autem ex deductione ad impossibile fit. Nanq; si alius sensus sit: qui visum cognoscat, quod cernat: consequens iure est: & illum cognosci agentem: quod agit. Quod si vnicuiq; horum quinq; sensuum datum est: multo magis id ille consecutus erit: qui eam habet vim, vt non solum sensilia: sed ipsos quoq; sensus comprehendere valeat. Cognoscetur itaque, aut ab alio, & is, & ille ab alio. Ita, vt ex infinitate contingat euertere huiusmodi consensum: cum nihil sit primum. Aut aliquis erit sensus: qui eam habeat vim, vt seipsum cognoscere valeat. Sin autem id ita sese habet: & visui, & vnicuiq; ipsorum quinq; id dandum est. Siquidem omnino aliquis sensus est: qui ita aptus, atq; paratus est, vt sui ipsius percipiendi vim habeat. Si nanque & tanquam rationis particeps: at & primi quoq; rationis participes erunt. Cum & fictus in super ille sit sermo: qui alios sensus præter quinq; illos ponit. Tum ob ea, quæ antea dicta sunt. Ex quibus quæ perfectio in quinq; illis collocata sit, ostendebatur. Tum quia omnis sensus in primis alicuius sensibilis: non autem ipsius sensus est. Nanq; cum ipsius sensus sit: & sensibilis quoq; ipsius, cuius est sensus existit. Propriū q; aliquod habet sensibile, quæ ad modum & vnusquisq; ipsorum quinq;. Quid igitur? nunquid sensui illi, qui communis dicitur, munus id præstans dandum est? Vel nec quicquam solus ipse communis cognoscit: sed vna cum vnoquoq; illorum quinq; agens. Et visum itaque cognoscit: & colorem circa quem visus agit, vna cum ipso visu cognoscit. Haud ad solum igitur cōmunem spectat sensum: sed & ad vnumquemque eam habere vim, vt seipsum cognoscere valeat. Licet id puriori quadam ratione ipsius communis sit. Quandoquidem & magis indicat quod separabile est.

CENTESIMATRIGESIMASEPTIMA PARTICVLA.

HABET autem dubitationem. Si nanq; ipsum visu sentire, est cernere. Cernitur autem color: aut quod habet. Si intuebitur aliquis ipsum cernens: & colorem habebit ipsum cernens primo.

EXPOSITIO.

Quandoquidem sensum ipsum eam habere vim demonstraui, vt seipsum comprehendere valeat, in illo cernendi consensu, dum cernit: dubitat aduersus hanc positionem. Quoniam nanq; quod cernitur, color est: aut quod colorem habet: quo itaq; pacto nōne & visus, aut color erit: aut colorem habebit? si quidem & ipse quoq; cernitur. Cernitur enim si a seipso cognosci potest. Illa vero particula primo adiecta fuit: cum dixit, & colorem habebit ipsum cernens primo: quo inquit, coloratum corpus indicaret: ad differētiā illius formæ quæ sine materia in illo sensu innascitur. Forma nanq; illa coloris, quæ in sensu recipitur: non primo, sed ex ipso sensibili fit. Primo itaq; illa est, quæ in sensibili reperitur. Verum, vt opinor, rectius est, vt illud primo, pro eo, quod est, secundum se interpretari. Quoniā tametsi ipsum gustabile colore affectū sit: at haud quatenus gustabile colore affectū est. Quod vero visibile illud est, quod secūdu se colorē habet. Nāq; vel ipsum lumen tanq̄ color, acceptū fuit. Quoniā ipse dubitationē soluens, & visum quadam ratione colore affectum esse dicit. Ideo haud æquū in dubitatione sumptū fuisse: quod in solutione accedit.

CENTESIMATRIGESIMAOCTAVA PARTICVLA.

MANIFESTVM itaq; quod haud unū ipsum visu sentire. Nanq; cū nō cernimus visu: iudicamus & tenebras, & lumē. Sed haud eodē modo. Præterea vero & ipsum cernēs, est quasi colore affectū. Sēforiū nāq; recipere valet sensibile sine materia unū quodq;. Ideo & ab eūtib; sensibilibus, insunt sensus, & imaginatiōes i sensoriis.

EXPOSITIO.

Duabus rationibus dissoluit, quod dubitatum fuit aduersus id, quod est, visum seipsum

sum sentire. Primo quidem quoniam non quia eam vim visus habet, vt colores præcipue comprehendere queat: propter id non & alio quodam modo quædam cognoscit. Ex eo itaq; quod non cernat, visus iudicat: cum periculum faciat: atque sub se sensibile non cadat. Quemadmodum cum tenebræ fuerint. Tunc enim quod tenebræ adsunt: & quod non cernimus, sentimus. Si itaq; hic quia non cernimus, quod non cernimus, visu iudicamus: multo magis dum cernimus, ipsum id, quod inquam cernimus, iudicamus. Recte igitur, Haud vnum ipsum visu sentire. Primo quidem, quia non solum colores illos cernimus: qui luminis compotes sint: sed & ipsum quoq; lumen solum. Videmus namq; aerem lumine imbutum. Deinde quoniam & tenebras, licet alia ratione, visus percipit. Prætereaq; quippe cum seipsum quodam pacto non cernat: atq; cernat. Tuncq; agat, cum cernit: atq; simul propriam sentiat actionem. Dumq; non cernit, neq; omnino abiq; vlla actione existit. Neq; enim simul sentiret. Quoniam in actione quadam iunctus ille sensus collocatus est. Sed dum cernere nititur: & quia nititur agit: non inspectionem, sed experientiam esse dicimus. Ita, vt consensus ille tunc haud inspectionis sit: sed experientiæ quasi aberratis. Ideo & quod non cernat, iudicat. At & alteram quoque solutionem affert, ei acquiescens, quod colorum cognoscendorum vim visus obtineat. Licet enim non semper, at quia quæ colore affecta sunt, sentit, recipiens sensibilis formam, atque prope illam permanens, quemadmodum & omnis alia cognitio, eius quod cognosci potest, forma, fingitur, atq; figuratur: ideo & ipse quoq; visus quadam ratione colore affectus est. Atq; tunc itaque seipsum tanquam colore affectum intuetur. Quapropter non patitur, sed agit colores ipse visus, neq; id efficiendo, sed iudicando facit. Ideoq; neq; quod cognosci debeat extrinsecus sibi expositum, sensus is recipit. Sed ipse quidem sensus prope illum rationum appulsum permanet propriam, atq; conuenientem cum eo, quod cognosci debet, rationem aggrediens. Aggreditur autem, cum patiatur ipsum sensorium antea ab ipso sensibili. Quamobrem vim illam recipiendi non de sensu, sed de sensorio philosophus dicit. Quandoquidem affectio illa, quæ in ipso oritur sensorio, a sensibili fit. Quoniam autem patitur, non quemadmodum corpora illa, quæ anima carent: neq; quemadmodum quæ sola vegetante vita viuunt: sed tanquam eam viuens vitam, quæ cognoscendi vim habeat: agendo illam affectionem recipit. Ita, vt iuxta instrumenti quidem vitam, passibilis illa actio sit. Iuxta illam autem, quæ instrumento vititur, pura existat, atq; ex rationum appulsiu, illa actio fiat. Hæc quidem igitur iam copiose dicta fuere. Nunc autem qua ratione sensorium eam habeat vim, vt sine materia sensibile ipsum recipere valeat, explicandum est. Neque enim ipsum recipit album, sed ipsius albi actum. Est quidem igitur & actus ille conueniens cum sensibilis forma. Viuaq; illud iudicium, quod circa hunc excitatur actum, prope sensibilis formam permanet: quæ sine materia nunc: non autem quemadmodum in sensibili permanet. Alia quidem enim forma est cum materia. Alia vero sine materia: tanquam illa quæ in vita iudicandi potestatem habente prope illam actionem, quæ cognoscere valeat, subsistat. Sensorium vero eam habet vim, vt sensibilis formam recipiat: dum vtroque modo ipsam recipit. Tum scilicet ab ipso sensibili, quod primo sensorium mouet. Tum a vita illa sentiendi vim habente, quæ ipso vititur. Quæ quidem ipsa primo prope actionem illam formæ materia carentis iudicandi vim habentem se sistit: & sensorium quoque perficit. Ita, vt ipsum ex vita, quæ in ipso est: ex qua viua est instrumentum: a vita eo vtente perficiatur. Deinde vero formam sensibilis absque materia a vita illa recipit. Id autem est, actionem, quæ illius cognoscendæ vim obtineat. Quæ tamen haud perficitur ex motu illo, qui a sensibili in ipso instrumento fit. Totum namque id, hoc est, passibilis actio: quæ ex eo perficiatur, est. Motus vero ille, qui ex eo prouenit sensu, qui vititur, absque vlla affectione, atque sine materia est. Ideoque abeuntibus sensibilibus insunt sensus, & imaginationes in sensoriis. Vbi namque sensus aliquis manifestior factus fuerit: remanet quidam actus in sensorio, vel post illius sensibilis recessum: quod neque amplius sensorium moueat: qui quidem actus imaginationem imitatur. Ita, vt remaneat sensus, vel post sensilium recessum. Qui tamen fit, ex affinitate illa, quam cum imaginatione habet: atq; eam habet vim, vt hac facultate concipere queat. Id autem Aristoteles adduxit, illud comprobans, quod ad sensoriū vsq; actio illa

sine materia, atq; perficiendi vim habens, ex corporata tamen motione excitata, progredia-
tur. Si nanq; vel motione non manente actio illa adhuc tamē permanet: iam cui libet per-
spicuum esse potest, quod motio illa nequaquam huiusmodi perficiendæ, atq; explendæ
facultatem retinet.

SENSIBILIS autem actio, & ipsius sensus eadem quidem est, atq; una. Ipsum
uero esse eis, haud idem.

Actio sensus
sensibilis qd

Cum sensorium eam habere vim philosophus posuerit, ut sensibile sine materia recipe-
re valeat: cumq; illud demonstrarit, quod haud semper in actione permanet: nam & quod
non cernamus inquit: atq; rursus quod vel abeuntibus sensibilibus sentimus: ideo iure ali-
quando quidem potestate, aliquando autem actu sensibile aliquid esse, & quod sentiendi
vim habeat, colligere possumus. In quibus nanq; illud inuenitur, ut non semper agant, &
quod potestate, & quod actu speciatim elucescit. Vnde recte illud Aristoteles tractat, quan-
do utrunq; in his reperitur. & in sensibili inquam, quatenus sensibile: & in eo, quod senti-
endi vim habeat, eodem modo. & qua ratione utrunq; in causa eius, quod actu, sensibile
scilicet, atq; sensus, & quod secundum rationem: & simul neq; extra, sed in eo quod sentit,
amborum actus, atq; perfectio est. Conuenitq; vel aliis animalibus caput id. Allatum au-
tem fuit in tertio hoc libro, quia sensus secundum rationem permanentia in eo elucescit
animali, quod rationis particeps est. Philosophi autem propositum in tertio hoc libro est
de ea loqui vita, quæ rationis particeps sit. At confestim caput id ipse exordiens vnam, atq;
eandem subiecto esse inquit, ipsam sensibilibus, atq; sensus actionem. Ipsum vero esse haud
idem. Nam vtriusque proprietas diuersa. Actio autem sensus est, cum sentiat, Actio ve-
ro sensibilis: non cum color, aut sonus fuerit: sed cum sensibile existat. Quo quate-
nus sensibile actu sit. In idem nanque omnino concurrunt, quod secundum actum sensibile,
cum sensu illo qui secundum actum. Quandoquidem & inter se referuntur.
Quemadmodum quod actu duplum, cum eo quod actu dimidium. & vno verbo com-
plectar, omnia quæ ad aliquid dicuntur. Et quoniam omnis cognitio, quæ actu existat
prope terminum eius quod cognosci debet, permanet: tanquam ea quæ perficitur, atq; fi-
guratur ex eo: neq; propter id, illud amittens quod proprium ei est: id autem est, ut cog-
nitio sit: sed permanens, præsertimq; cum perfecta fuerit cognitio: ideo tota ex se tota quod
cognosci debet, fit. At eius quod cognoscendi vim habet, diuersa ab eo, quod cognosci de-
bet, proprietas existit. Nam quod cognoscendi vim obtinet, appetit: atque ad id accedit: &
cum facta fuerit facultas, ipsum apprehendit: & per id totum se ipsum insinuat: atque cum
eo ita iungitur ut vnum, atq; idem fieri videatur. Ita, ut ambo vnum, existant. Nam propter
proprietas diuersitatem ambo, atque duo sunt: aliaque ea quæ cognoscendi vim habet
proprietas est: alia autem quæ eius, quod cognosci debet. Propter coniunctionem vero in
vnum rediguntur.

DICO autem ut sonus, qui secundum actum: & auditus qui secundum actum.
Licet enim auditum habentem, non audire.

Agentem sonum non autem tanquam sonum simpliciter dicens: sed totum id, tanquam
sensibilem sonum. Is nanq; sonus in idem venit, cum auditu secundum actum. Quoniam
contingit sonum esse, & non audiri. Licet enim auditum habentem, non audire, inquit,

ET quod habet sonum, non semper sonat.

Habere sonum dicit, quod iam sonat: ut æs quod percutitur. Sonare vero inquit, cum
tanquam audibilis agit: ideo etiam infert,

CVM uero agat, quod potest audire: & sonet quod potest sonare: tunc qui secū-
dum actum auditus simul fit: & qui secundum actum sonus.

Cum

Cum vim quidem ipsius sonare assignarit & æri quod nondum percutitur: & ei quod quidem percutitur: sed aut auditur: ipsum sonare, & verbum illud quod agendi vim habet ad ipsum exaudiri affert. Ex quibus sensum qui potestate fit: & quod potestate sensibile, separata existere, neque simul esse demonstraui. Quæ vero agunt, ita sese habere, vt simul sensus, cum sensibili inueniatur.

QVARE & diceret aliquis, id quidem esse auditionem: illud uero sonationem.

Auditionem quidem appellat actionem illam audiendi vim habentem: sonationem autem illam quæ audiri valet: quatenus huiusmodi est. At quo manifestius quæ sequuntur assequi queamus: illud nobis in mentem reuocandum est: quod si illud quod secundum actum est, eo perfectius existit, quod potestate: perspicuum iam est: quod sensus agens, eo erit perfectior, qui nihil agit. & adhuc manifestius, quod actu sensibile; eo quod potestate. Quod namque actu viuax, & ex vita cognoscendi vim habente subsistens, in idem venit cum sensu: qui vita vim cognoscendi habens existit. Neque sanè quod vita caret, eius quod viuax est: aut quod imperfectum eius quod perfectum causa esse potest. Neque igitur quod potestate sensibile, eius quod actu sensibile, causa esse poterit. Verum patet, quemadmodum quod sensibile perficitur: atque in actum constituitur a vita illa, quæ sentiendi vim habeat: quæ & ipsa ad sensibilis formam appellat. Verum ita, vt ex seipsa ad appulsum illum excitetur, vbi ab eo motu, qui a sensibili in sensorio fit, principium ductum fuerit. Quoniam neque omnino a corporibus separabilis vita ista, quæ sentiendi vim habet, est. Neque ad ipsum sensibile absque villo medio: sed ad viuacem illam affectionem, quæ in sensorio fit: aut ad passibilem illam actionem, suam appellat rationem. Quæ commoderate cum ea cōcinnatur: atque commoderate ex seipsa ad illum rationum appulsum excitatur. Procul namque abest, quod extra collocatum est.

CENTESIMATRIGESIMANONA PARTICVLA.

SIN autem est motus, & effectio, & passio in eo quod mouetur: necesse & sonū, & auditum secundum actum, in eo, qui secundum potestatem esse. Eius namque quod efficere, atque mouere possit, actio, in patienti innascitur. Vnde non necesse ipsum mouens moueri. Eius quidem igitur quod sonandi vim habeat actus, est sonus, aut sonatio. Eius uero quod audiendi auditus, aut auditio.

EXPOSITIO.

Efficiendi quidem vim habere inquit, quod potestate sensibile. Quod autem mouetur, & patitur, & fit, illud est, quod sentiendi vim habet. In quo vero quod secundum actum sensibile existit, & ipse quoque sensus secundum actum reperitur. Neque enim in ipso efficiente, aut mouente, effectio, aut motus est: sed in eo, quod patitur, & mouetur. Vt & in tertio naturalis auditionis traditum fuit. Vnde ipsum mouens haud omnino mouetur: quippe cum haud in se ex se contineat motum. Hoc itaque pacto & sonus profecto quatenus sensibilis: & auditus secundum actum, in eo erunt sensu, qui potestate existit. In eo, inquam, qui haud tenus potestate fit. Vbi vero sensus iam receperit, actu fit. Quis igitur motus est? & quæ effectio? quorum efficiendorum sensibile vim habeat? Neque enim sane cognitio illa, quæ secundum actum: neque sensus qui secundum actum. Nanque hic effectio eadem cum ipsa passione est: illeque neque affectio, neque motus est. Sed formæ & actiones, & perfectiones existunt. Neque quod vitæ expers eam habet vim, vt quæ viuacia sint, cōstituere valeat. Verum quando sensorium corporatam aliquam affectionem pati opus est: & ab ipso sensibili moueri: propter quod & anima quæ sentiendi vim habet excitatur ad appulsum illarum rationum, quæ cum innata affectione conueniunt: iuxta quas, & qui secundum actum sensus: & quod secundum actum sensibile consistit: ideo efficiendi quidem vim habet quod potestate sensibile, corporata illa affectione, quæ in instrumēto est. Patiendi vero potestatem habet sensus ille, qui secundum potestatem est, propter instrumētum: atque motum illum huius corporatum, qui ex-

Interrogatio.

Responsum

trinsecus fit. Quandoquidem actio illa, quæ iudicandi facultatem obtinet in motu, atque affectione collocata est: & eius quod cognosci debet, perfectio est: & forma illa huius sine materia in vita posita est: animaque intus, & ex se ipsa agit: sed ita, ut quo agat illa instrumenti affectione, quæ ab ipso sensibili fit, indigeat. Quandoquidem corporatus ille motus est, qui aliunde ipsi sensorio adest. Ipsum autem sensorium, tanquam illud, quod sentiendo viuat, non patitur, quemadmodum quæ anima carent. Sed agendo patitur. Atque ea ratione prouocat puram illius animæ, quæ sentiendi vim habeat, actionem. Quæ proxime, atque innate viuaci motui conuenit.

DVPLEX namque auditus, & duplex sonus.

CENTESIMAQVADRAGESIMA PARTICVLA.

EADEM autem ratio & in aliis sensibus, atque sensilibus. Quemadmodum enim effectio, & passio in patiente, & non in faciente: ita & ipsius sensibilis actus in eo quod sentiendi vim habeat.

EXPOSITIO.

Quoniam in vtraque partem vergunt, in id quod potestate, & in id, quod actu. Sed auditus tum qui potestate, tum qui actu in eo reperitur, quod sentiendi vim habeat. Sonus vero qui quidem secundum actum & ipse in eo, quod sentiendi vim habeat. Nam quatenus sensibilis secundum actum in hoc existit. Qui vero secundum potestatem extrinsecus positus.

SED in nonnullis quidem & nomen impositum fuit, ut sonatio, & auditio. In nonnullis uero absque nomine alterum. Intuitio namque dicitur ipsius uisus actio. Quæ uero coloris, sine nomine est. & gustatio, quæ eius quod gustandi vim habet: quæ uero saporis absque nomine.

CENTESIMAQVADRAGESIMAPRIMA PARTICVLA.

QUONIAM autem una quidem est actio, quæ ipsius sensibilis, & eius quod sentiendi vim habeat. Ipsum uero esse diuersum. Necesse simul corrumpi, & seruari eum, qui ita dicitur auditus, & sonus: & sapor sane, & gustus: & alia eodem modo. Quæ uero secundum potestatem dicuntur, haud necesse est.

CENTESIMAQVADRAGESIMASECVNDA PARTICVLA.

SED priores ille physiologi, id haud recte dicebant. Nihil arbitantes neque album, neque nigrum esse, sine uisu: neque saporem sine gustu. Partim quidem enim dicebant recte: partim uero non recte. Dupliciter namque cum dicatur sensus, & ipsum sensibile: horum quidem secundum potestatem, illorum uero secundum actum: in his quidem contingit, quod dictum fuit: In aliis uero non contingit. Sed illi simpliciter loquebantur de iis, quæ dicuntur haud simpliciter.

EXPOSITIO.

Auditio quidem ille est auditus, qui secundum actum. Sonatio autem sonus ille, qui sensibilis secundum actum. In eo uero, quod secundum actum uisibile, atque gustabile deest nomen. Alterum uero & in his nomen adeptum est: & illa est cognitio, quæ secundum actum, inspectio scilicet, atque gustatio. Recteque, atque perspicue illud collectum fuit, quod simul subsistunt, atque permanent, dum sunt, & intereunt, quæ secundum actum sensilia, quæque sentiendi vim habent. Quandoquidem licet proprietate diuersa sint ipsum sensibile, & quod sentiendi vim habet: attamen utriusque actiones subiecto una tantum sunt. Ab iis uero qui de motu sequebantur, & quod potestate sensibile, ut ipse color, & sonus, in eo quod vim sentiendi haberet subsistere iudicabatur: & haud absque eo sensu esse, qui ageret. Neque id saltem recte. Nam in iis solis uerum existit: quæ secundum actum.

CENTESIMA QVADRAGESIMA TERTIA PARTICVLA.

SIN autem concentus uox quædam est. Vox uero & auditus est quasi unum: & est quasi non unum hoc idem. Ratio autem ipse concentus. Necessè & auditum rationem quandam esse. Et propter hanc causam, & corrumpere unumquodq; excel lens, & acutum, & graue auditum. Eodemq; modo & in saporibus gustum: & in coloribus uisum: quod admodum lucidum, aut tenebricosum. & in odoratu uehemēs odor, & dulcis, & amarus. Ita, ut ratio quædam sit sensus.

EXPOSITIO.

Perbelle Plutarchus nouisse uidetur, quod litera illa, „, quæ in secunda huius particulæ syllaba fuit collocata, non est articulus, sed coniunctionis pars. Ita, ut haud tres, sed duæ sint orationis partes: & tunc, si sane, non, sin autem, uertendum est. Et, vox quædam subiectum erit, & concentus de eo dicitur. Oratioq; ab eo, quod dicitur initium sumit. Syllogismusq; qui propositus est, ex tribus constat propositionibus, hac ratione. Qui secundum actum auditus, secundum actum est vox. Quæ secundum actum vox, concentus est. Omnis cōcentus ratio est. Qui ergo secundum actum auditus ratio est. Prima uero ex his tribus propositionibus collocata fuit media: quæ ab eo, quod dicitur: quod isti prædicatum appellat, principium capit. Quod quidem igitur, qui secundum actum auditus, vox secundum actum sit, tanquam unum, atq; idem: quoniam subiecto conueniunt: licet & alia ratione non sint eadem: quia ex proprietate diuersæ sunt: ex iis quæ paulo ante dicta fuerunt, nobis notum esse potest. Vera itaque illa erit propositio, quæ censet, quadam ratione idem esse uocem, & auditum, qui secundum actum. Quod uero & concentum perpulchre de aliqua uoce dicitur hoc est, de ea, quæ secundum actum sit, cognoscere facile possumus ex acuto, & graui intensis: quia uocem, quæ secundum actum perdant. Neq; enim audiri potest, quæ admodum grauis, aut quæ admodum acuta. Cum quæ admodum acuta etiam auditum corrumpat: quemadmodum & nimius splendor uisum quoq; perdit. In reliquisq; præterea sensibus hoc idem euenit. Nam tota animalis corrumpitur constitutio: & perspicue quidem a tangibilibus intensis: & ab iis saporibus, qui percutiendi vim habeant. Prætereaq; & a quibusdam odoribus: quales illi sunt: qui in charoneis existunt. In unoquoq; itaq; sensu, quod secundum actum sensibile in quodam extremorum cōcentu positum esse debet. Ita, ut neq; deficiat, neq; excelat: sed medio quodam modo sese habeat. Id nanq; cōcētus est: qui ex tremorum quædam fere mistio existit. Acuti quidem, & grauis in auditu. Claritatis autē, & obscuritatis in uisus: & in unoquoq; sensu eius, quod iuxta unūquēq; percutiendi vim habeat: & propria etiam priuationis. Iure itaq; de omni uoce, quæ secundum actum existat: quemadmodum & de eo omni sensibili, quod secundum actum concentum hūc philosophus dicit. Quæ uero maxima ex tribus illis propositionibus est, rationem esse ipsum concentum statuit: quippe cum iuxta rationem quandam perficiatur, ex quibusdam quidem differentibus, sed ad unius cuiusdam absolutionem coeuntibus. Præcedere nanque oportet causam aliquam, quæ determinandi vim habeat: si unū aliquod ex pluribus perfici debeat: siue naturale, siue arte elaboratum illud sit. In termino nanq; atq; definitione illud oīno collocatum, quod unum: & in perfectione, quod proprie unū. Sed quod quidem corporatum unum, tanquam perfectum, & determinatum: ut fidium concentus, & lapidum, atq; laterum, & lignorum ad domus ædificationem concinna compositio: quæ tamen ex ea determinata est ratione: quæ artis compos est. Quæadmodumq; carnis generatio, quæ ex quatuor elementis iuxta naturalem rationem facta fuit. Concentus autem ille, qui secundum actum sensibilis: quique sensibilis ipsius forma sine materia est: & qui in id quod impartibile contrahitur: haud & secundum rationem etiam subsistit. Sed & terminus, & ratio, & perfectio est. Vel auditus itaq; qui secundum actum, omnisq; sensus: qui idem subiecto cum ipso sensibili sit: ratio erit, & terminus iudicandi potestatem habens. Neq; enim in idem ueniret quod terminatum cum termino: neq; adhuc magis quod indeterminatum. Sed ratio cum ratione: & terminus cum termino. Omnis itaq; sensus ratio est.

Cōcētus qd.

Agendiq; vim habet, qui secundum actum. Quæ vero huius appellendi vim habet, substantialis ratio est. Quoniam forma quæ sine materia; & quæ in id quod impartibile contrahitur: quæq; magis proprie nominanda sit: ratio potius, q̄ forma, dicenda est. Quandoquidem anima quædam, & substantia quæ sentiendi vim habet, est. Post formas vero anima existit, quæ conuoluta est substantia: quæ licet ante partibilia sit: haud tamen omnino est impartibilis. Secundoq; loco causa est: & quædam ratio. Non autem simpliciter. Simpliciter nanq; potius, quæ intelligendi vim habet. Quæ vero sentire valet, quædam est: propter remissionem illam, atq; actionem, quæ vna existit cum corpore. Pater præterea, quæadmodum & vna, & multiplex, vnusquisq; sensus, ratio est. Quæ totuplex existit: quot formas ipsius sensus sensibile complecti valet. Et propter hanc causam & corrumpit unū quodq; excellens, vbi in sensorium egerit: & minime aptum reddit ad rationis receptionem. Nanq; in huiusmodi elementorum admistione commoderate vnaquæq; innascitur vita: quæ inquam ipsum effingit instrumentum, tanquam viuax: & quæ tanquam instrumento vitatur. Ipsius vero sensibilis excessus corrumpit commoderatam instrumenti admistionem, & propter id prohibet & sensus per illud actionem. Quippe cum ratio quædam sensus sit: non autem respectus: & quasi harmonia commixtorum elementorum. Demonstratum nanq; fuit, quod impossibile est animam esse harmoniam. Sed eam possidet vim, vt sensibilem substantiam secundum rationem perfectam iudicare valeat: atq; conuenienter suis præparato instrumento viribus vtatur.

QVAPROPTER & suauiam quidem, cum ducatur ita, ut pura, & immixta sint ad rationem: ut quod acutum, aut dulce, aut salsum. Suauiam nanq; tunc. Omnino autem potius, quod mixtum concentus, q̄ quod acutum, & graue. Tactus uero, quod vim calefaciendi, aut frigefaciendi habet.

Cum priora, quæ immixta sint, ducantur iuxta quendam mutuam concentum, ad vnus rationis conuenientiam. At cum vniuersaliter dixerit, sensibilem concentum in commistione collocatum esse: neq; in auditu quod acutum, aut graue sine mixtione esse: neq; in tactu, quod calidum, aut frigidum: extremaq; illa intelligo: sed in horum miscella. Vbi & pro calido, & frigido, quod calefaciendi, atq; frigefaciendi vim habet, protulit: quo materias illas extremas significaret: quæ calido, aut frigido insignitæ, atq; impressæ sunt. Hæc inquam cum protulerit, infert,

SENSVS autem ratio.

Id autem est substantia, atq; actio impartibilis, quæ iudicandi vim habet: quæq; vbi cū instrumento fuerit, huiusmodi actionem elicere, atq; promere valeat.

EXCEDENTIA autem, aut mœrore afficiunt, aut corrumpunt.

Nam mœrore afficiunt in transiitione illa, quæ breuiter fit: corrumpunt autem cū diuturna, atq; intensa fuerit.

CENTESIMAQVADRAGESIMAQVARTA PARTICVLA.

VNSQVISQVE quidem igitur sensus, subiecti sensibilis est: existens in sensorio, quatenus sensorium.

EXPOSITIO.

Vult quidem Aristoteles ad sensum illum, qui communis dicitur, peruenire. Qui quidem vnus omnium sensibilem est: & hac ratione quod præcipuum obtinet. Quod manifestius videbimus ex comparatione illorum quinque: vbi quilibet speciatim consideratus fuerit: cum circa vnum aliquod subiectum genus agat: non autem circa omnia. Ideoque & id ipsum antea nobis in memoriam reuocauit: quo discrimen communis sensus illorum quinque respectu facilius cognosci queat. Cum haud ita id discriminis, atq; hæc diuersitas sese habeat: vt vnus alicuius subiecti, præter illos quinque cognoscendi vim habeat: sed quasi in quadam

in quadam participatione illorum quinque collocatus sit: atque in communi quodam termino, qui omnium iudicatorum vim obtineat. Vnde neque duo sunt coloris sensus, sed vnus tantum, ipse visus. Communis namque ille prope visum stat. quemadmodum & prope gustum. Horumque amborum, simul, atque adeo omnium ex absolute illa omnium, quæ in vnum contrahit, existit. Illa vero philosophi verba, existens in sensorio quatenus sensorium: vnicuique illorum quinque quod inseparabile sit, concedunt. Sed haud a corporibus simpliciter: verum tanquam a sensoriis iam & viuentibus: & quæ huiusmodi vitam viuât, vt sensui instrumêti modo, deseruiant. Idcircoque & in sensorio ita, vnusquisque sensus inest, vt vtens. Is namque is est, qui proprie sensus est. Quandoquidem vita illa, quæ sensorium effingit, cum in corpore sit: id ipsum, hoc est sensorium elaborat: & vna cum corpore patitur: atque a pura illa actione decidit. Quæ vero vitur: cum sensorio tanquam instrumento vtatur: ei inesse dicitur.

ET iudicat subiecti sensibilis differentias. ut album quidem & nigrum visus. Dulce, & amarum gustus. Eodemque modo sese habet id & in aliis.

Actio autem pura iudicium est, & ipsius animæ, non corporis. Ideoque in formam sine materia existentem ipsum sensibile definit. Magisque præterea quod eius animæ, quæ sentiendi vim habeat, seiunctum: & quod secundum eam ipsam sine corpore agendi vim habet, constituit Aristoteles, cum addidit, iudicare subiecti sensibilis differentias. Ita, vt visus non solum albi, atque nigri iudicandi facultatem habeat: sed & mutuas quoque eorum differentias discernere queat. Quæ quidem impartibilis est actio, vt philosophus dicturus est: & in indiuisibili tempore sit: absque vllaque affectione existit. Vt simul namque contraria patiatur impossibile est. Quin vero agant nihil prohibet. Inseparabilis quidem igitur erit a sensorio: tanquam ea, quæ instrumento vtatur iam viuêti: quo ad ipsum agere exciteretur. Vbi vero excitata fuerit ex se, tanquam sine corpore existens agit. Siquidem iudiciû illud quod simul oppositorum est, impartibilis cuiusdam est: atque ipsis tanquam indiuisibilibus conuenit. Quæ namque secundum actum sensilia, formæ sine materia sunt. Atque actu illud iudicium agens indiuisibiliter agit. In ipso namque nunc id agit. Partibile autem est, quod corporatum est. Ideoque motus corporis actus est. Quod si non solum visus, sed & alii quoque sensus huiusmodi, multo magis ipse communis id obtinebit: quippe qui omnium contrarietates seiunctim, atque eximendo cognoscat. Vnde & ex se actionem illam iudicandi vim habentem possidebit. Quæ quasi centrum omnium est: & finis ille, qui omnes sensus in vnam contrahere formam valet.

CENTESIMAQVADRAGESIMAQVINTA PARTICVLA.

QVONIAM autem & album, & dulce, & unumquodque sensibile ad unumquodque iudicamus aliquo, & sentimus, quod differunt, necesse sane sensu. Sensilia namque sunt.

EXPOSITIO.

Posteaquam illud philosophus nobis in memoriam reuocauit, quod vnusquisque illorum quinque sensuum ita sese habet, vt alius alius sit sensibilis subiecti proprii: nunc quod vnus quidam, atque communis omnium sit sensus, ex eo demonstrat: quod aliquid in nobis sit comparans, atque vnumquodque iudicans. Non solumque quia hoc aliquid sit: sed & quod ab aliis differat: & ab iis, quæ aliis subiciuntur sensibus. Exempli gratia album a dulci. Neque enim alia quæpiam est animæ facultas, quæ discrimen huius albi, & discriminè huius dulcis cognoscat. Sed ea est, quæ sentiendi vim habet. Sensus namque eam habet facultatem, vt sensilia atoma comprehendere valeat. Quandoquidem & opinio cum sensu est, cum ea tanquam atoma intelligat. Aut per sensum, si ab his ad id, quod vniuersale accedat. Aut cum & atoma intelligat, cum imaginatione agit.

CENTESIMAQVADRAGESIMASEXTA PARTICVLA.

VBI etiam patet, quod caro non est extremum sensorium. Necesse namque erat tangens illud, iudicare ipsum iudicans.

Interrogatio.
Responsum

Non de eo sensibili, quod tangendi vim habeat, philosophus nunc verba facit: quod non sit primum, quod tangendi vim habeat, caro inquit. Sed exempli gratia, spiritus qui circa cor, aut quodcumque huiusmodi. Namque licet haud confestim tangat sensibile illud, quemadmodum caro: attamen quia corpus existit, nequaquam iuxta eandem particulam, diuersas, atque adeo contrarias sensibilem reciperet passiones. Neque itaque caro, neque aliud quid. Speciatim ergo de carne quam ob causam diiudicatum fuit: At videtur Aristoteles carnem pro quocumque corpore posuisse. Extremum vero sensorium appellauit, sed vitam ipsam, quae sentiendi vim habeat: in quam sensibile definit. Quae ea quoque est, quae iudicat. Quoniam igitur quod duorum quorundam & plurium discrimen cognoscit: duo illa, aut & omnia simulque cognoscit: neque id alia, atque alia parte agit: sed indiuisibili quoque: profecto corpus extremum illud iudicans non erit. Corpus namque dum tangit, iudicat: id autem est, vnicuique sensibili iuxta diuersas partes adhaerens. Quoniam tangentia, quae tangunt, id tantum ex vniuscuiusque partis appulsu, iudicant. Ideoque simile est, ac si idem quidem ego, tu vero illud sentires,

NEQVE sane disiunctis contingit iudicare, quod diuersum dulce, ab albo: sed oportet uno aliquo, ambo manifesta esse. Hoc quidem pacto, & si id quidem ego, illud uero tu sentires, dilucidum esset, quod diuersa inter se. Oportet autem illud unum dicere quod diuersum. Diuersum namque dulce ab albo. Dicit ergo idem. Quare quemadmodum dicit: ita & intelligit, & sentit. Quod quidem igitur haud potest esse disiunctis indicare disiuncte, liquet.

Hoc est, diuersis. Oportet enim vno, & eodem ambo perspicua esse: si mutua eorum diuersitas simul sentiri debeat. Quoniam diuersitas respectus quidam est. Respectus vero, & est, & cognoscitur vna cum iis, quae respectum passa sunt. Neque enim quod dulce ab albo diuersum sit, quisquam dicere posset: nisi utrumque nouerit. Liquet enim quod cum vnus, atque idem sit, qui loquitur: antequam loquatur, cognoscit, siue sentiendo, siue intelligendo id agat.

QVOD uero neque in separato tempore hinc. Quemadmodum enim idem dicit, quod diuersum bonum, & malum: ita & quando alterum dicit, quod diuersum, & alterum.

Quemadmodum enim vnus, atque idem, qui ambo dicit inter se diuersa: ita & quando alterum, & alterum quoque affert. Siue in indiuisibili aliquo tempore alterum cognoscat, in eo omni & alterum cognoscens: si tanquam inter se diuersa in eo toto tempore nouerit. Siue in ipso nunc, id agat. Quod quidem nunc non simpliciter tempus dicitur: sed totum id, quod est, diuisibile tempus. Quippe cum temporis finis sit, illud autem forsitan philosophus, licet obscure, innuit: quod animatae, & purae, & perfectae actiones, quae prope terminos semper gradiuntur, etiam in tempore sunt: quod ex ipsis nunc, tanquam ex unitatibus conficitur. Non autem, quemadmodum naturale tempus in continuitate collocatum est. Pluribus autem de hac re a nobis in iis, quae in naturalem auditionem conscripsimus, disputatum fuit. Neque enim iudicium diuisibile est: sed perfectus est actus. Licet in ipso nunc simul fiat.

NON secundum accidens ipsum quando. Intellego autem, ut nunc dico, quod diuersum. Haud tamen quod nunc diuersum. Sed ita dicit, & nunc: & quod nunc simul profecto.

Diuersum profecto est, quod secundum se ab eo, quod secundum accidens, & in ipsis rebus, & in causis, ut in naturali auditione dictum fuit. Et ipsum itaque nunc & de eo nauali praelio quod nunc committitur: & quod nunc in hominum ore versatur, iuxta ambo per se dicitur. Sin autem cum illud antea commissum fuerit, nunc in hominum ore versetur: per se quidem, tanquam de eo, quod in hominum ore versetur, ipsum nunc dicitur. De nauali vero praelio secundum accidens. Neque enim ita sese habet, ut nunc committatur: sed

in hominum tantum ore nunc versatur. Verum sensus, qui haud eam habet vim, vt præterita, aut futura cognoscat: sed ea tantum quæ in præsentia ad sunt cognoscere valeat: quâdo sensilium diuersitatem dicit: hoc est, quando iudicat: tanquam ea tunc adsit, iudicat. Ita, vt haud secundum accidens de mutua sensilium diuersitate, ipsum nunc dicatur. Quandoquidem & nunc quoq; iudicat. Sed de ea dicitur per se. Nam cū de memoria loquimur, tunc quod secundum accidens, accedit.

QVARE inseparabile, & in inseparabili tempore.

Si duorum quorumpiam sensilium diuersitatem, quod sentiendi vim habet iudicet: idē vtrunq; percipiet. Neq; iuxta diuersas particulas: sed vna, atq; indiuisibili. Atq; id illud est, quod inseparabile, atq; in inseparabili tempore dixit. In quo & ipsa quoq; diuersitas abest. At ea in ipso nūc existit. Quâdoquidem & ad ea quæ sunt, sensus spectat. Cæterum quam ob causam non simul quidem: sed in tempore diuisibili? Nunquid omnino quidem & ita, quoniam alterum, atq; alterum. & quando adest diuersitas: tunc etiam cognoscitur. Verū quia indiuisibilis ipsum iudicium, actio est: neq; diuisibilis, qualis est motus: ita erit inseparabilis, vt indiuisibilis. & in tempore inseparabili, vt in ipso nunc.

Dubitatio.
Responsum.

CENTESIMA QVADRAGESIMASEPTIMA PARTICVLA.

ATQVI impossibile simul contrariis motibus moueri idem, quatenus indiuisibile, & in indiuisibili tempore. Si nanq; dulce, ita mouet sensum, aut intellectionem. Amarum uero contrario modo. & album alio modo.

EXPOSITIO.

Cum iam demonstrarit, quemadmodum vn um quod plura illa iudicat, est: neq; id iuxta aliam, atq; aliam particulam agit: sed ceu indiuisibile, atq; simul, cum mutuam eorum diuersitatem diiudicet: vnde ex his haud ab iis, quæ demonstrata fuere, noster Aristoteles discrepans, quod neq; passio, neq; motus iudicium illud vim iudicandi habens sit, demonstrat: sed actio, atq; perfectio, quæ intus excitetur. Pati nanq; contrarias affectiones: aut in opposita mutari impossibile est. Quoniam pugnandi, & impediendi, atq; euertendi, quæ in affectionibus, passionibusve, atq; mutationibus reperitur contrarietas, vim obtinet. Age te vero simul a seipso, iuxta diuersasq; rationes in seipso, contraria, haud impossibile est. Cum huiusmodi contrarietas vim pugnandi non habeat. Quando in diuersis contrarias, illas actiones recipientibus verferur. Quemadmodum ignis simul durum quidem reddit lutum: mollem autem ceram. Idemq; sensus simul & album chartæ, atq; nigrum literarū iudicat. Ideoq; iudicium id sentiendi vim habens est: non autem ipse sensus: aut affectio: aut receptio. Neq; enim simul contrariorum esset. Quandoquidem cōuerti, mutariue, atq; opposito modo affici impossibile est. A dulci autē, atq; amaro opposito modo lingua mouetur. Et iccirco nequaquam simul iuxta eandem particulam a contrariis moueretur. Verum cum iuxta diuersas particulas id hæc patiat: sensus qui gustandi facultatem possidet: qui propter indiuisibilem sui ipsius substantiam diuersis linguæ particulis simul totus adest: iudicium de vtroq; ex se facit.

NVNQVID igitur simul quidem & numero indiuisibile, & tempore inseparabile ipsum iudicans. Suo autem esse separatum. Est quidem sane quo pacto tanquam diuisibile, diuisa sentit. Est uero, ut quatenus indiuisibile. Suo nanq; esse diuisibile. Loco uero, & tempore, & numero indiuisibile.

Cum statuerit philosophus, quod idem manens indiuisibile, nunquam contrariis motibus moueri potest: aut oppositis affectionibus affici: pronuntiatumq; confirmans, attamen dubitat: nunquid haud omnino indiuisibile quod sustinet contraria. Numero quidē enim, & simul sit indiuisibile: quippe cum in eodem tempore iuxta seipsum totum contraria recipiat. Esse uero, hoc est ratione diuisum, atq; separatum est. Quandoquidem in eo diuersæ sunt facultates, quæ contrariorum recipiendorum vim habent. Quare quatenus

diuisibile contraria patietur. Licet itaq; affectio, & motus iudicium illud sit: minime tamen iudicans ipsum impediatur, quin contraria iudicet. Quandoquidem ratione diuisibile est: quia iuxta diuersas iudicet rationes. Loco quidem igitur, & numero indiuisibile est, tanq; vnum, atq; idem subiectum: quod iuxta seipsum totum ambo, & plura patiatur. Nam numerus vnum quidem indicat. Locus vero quod neq; prope diuersas partes permaneat. Suo vero esse diuisibile est: id autem est ratione. Quia ex formis, atq; rationibus, quorūcunq; substantia determinatur.

CENTESIMAQVADRAGESIMA OCTAVA PARTICVLA.

AN HAUD pote est. Potestate quidem enim idem diuisibile, & indiuisibile, & contraria. Ipso uero esse non. Sed ipso agere diuisibile. Et haud pote est simul albū, & nigrum esse.

EXPOSITIO.

Impossibile Aristoteles esse inquit, quod numero vnum, & idem: licet ipso esse sit diuisibile: contraria simul actu pati. Potestate nanq; solum in opposita ipsum aptum, atq; natū esse posse vult. Actu vero simul suscipere nequaquam. Quod ipso esse dixit. Ideoq; exponens quo pacto nunc eo vtatur, quod est, esse actu, addidit, haud ipso agere, inquit. Quo affectionem, & notum indicaret. Idq; manifestius vel exemplo significat. Album nanq; & nigrum passibiles sunt qualitates. Magisq; adhuc perspicue concludens, ipso pati vsus est.

ITA, ut neq; formas patiatur eorum: si huiusmodi sensus, & intellectio.

Neq; enim sensilia ipsa, sed sensilium formas sensus, atque intellectio suscipit. Si huiusmodi inquit, vt patiatur, & aliunde recipiat: & quia agat: vt ipse dixit. Actu nanq; simul opposita patitur. Ita, vt aut simul ad vtrunq; mutari: aut simul iuxta eadem affici pote sit.

CENTESIMAQVADRAGESIMANONA PARTICVLA.

SED quemadmodum quod uocant nonnulli pūctum, quatenus unum, & quatenus duo, ea ratione & diuisibile.

EXPOSITIO.

Ex exemplo hoc, quod a puncto sumitur, satis, superq; a philosopho nostro ostenditur, quod ipse iudicii sentiendi vim habentis absq; vlla affectione est, & agendi vim habet. Prætereaq; quod impartibile: & quod in ipso nunc impartibili collocatum. Eorū nāq; quæ indiuisibilia sunt, & actiones quoque indiuisibiles existunt. Omnis autem motus, & omnis affectio in diuisione posita est. In conuersione nanq;. Ideoq; vtriusq; & affectiones, & reliquæ mutationes sunt. Sola aut latio quæ in circulum fertur, licet haud eius sit, quod in materia sit: attamen & ea quoq; eius est, quod forma affectum. Ideoq; eius, quod diuisibile. Nanq; corporis est. Omne autem quod ex se diuisibile, diuisibile quoq; habet actionem. Quo quemadmodum est: ita etiam agat. Punctum vero indiuisibile est: quod etiam situm nactum est: nam lineæ extremum, atq; finis est. Atq; vna cum terminata comprehenditur linea: vt cum ea, quæ cubiti, aut alia, quæcunq; sit. Ex seq; proprium aliquod affert: quæ finis, atq; principium est. Interdū quidē enim alius finis est: alius vero principium. At præpe etiā duorū aut pluriū principium, atq; finis est: quæadmodū circuli centrū. Nā lineæ oēs inde ducuntur, atq; ad circumferentiā tendunt. Puncto itaq; aīa quæ sentiendi vim habet, similis redita est. Quippe quæ sine corpore, atq; indiuisibilis sit substantia: sed quæ sensorio vtatur, quæ diuisibile existat: quæq; vna cum eo, dum id patitur, atq; mouetur, diuersis corporis particulis agit: quia diuersæ quoq; affectiones incidunt. Ipsaq; ex se in actione quadam collocata est, quæ iudicandi vim habet: quæ tamen haud omnino a corporibus separabilis existit. Quandoquidem & in hanc per instrumenti affectionem definit. Quæ tamen neq; passio est, neq; motus, neq; eorum, quæ extrinsecus receptio: sed actio indiuisibilis, intus proueniens: quæ non efficiendorum, sed cognoscendorum sensibilibus facultatem habet. Hancq; ex eorum rationibus in seipsa antea acceptis obtinet. Licet aliquando quidem ex

vna

vna aliqua: aliquando vero ex pluribus id nacta sit. Præsertimq; quando mutuam ipforū sensilium diuersitatem cognoscit. Liqueet enim, quemadmodum horū rationes in ea sunt. Siquidem ex seipsa agit: absq; sensiliumq; materia, prope eorum formas subsistit. Quoniā igitur pati quidem, & moueri appposito modo, atq; contraria simul recipere actu perdifficile est: agere vero possibile existit: qui subiectā rem interdū in vnum redigit, & duo quoq; concedit: & partibilem, atq; impartibilem dicit: quo ad id, quod contraria simul partiantur, atq; fiant, nihil affert. Verum ad ipsum agere pertinet. Nanq; punctum, cum lineæ principium, atq; finis sit: vnum, atq; indiuisibile est: tanq̄ idem ambo præstans. Duoq; rursus, atq; diuisibile dici valet, ex diuersis principii, atq; finis rationibus. Eademq; ratione & anima, quæ sentiendi vim habet: quæ duo sensilia simul cognoscit, vna atq; indiuisibilis est. Quandoquidem & vnum quod commune vtriusq; atq; simul. Quatenus vero diuisibile est, bis eodem simul utitur signo. Quatenus iuxta diuersas rationes agit in ipso nunc, & simul. Quoniam haud impossibile vel opposita simul agere.

QVATENVS quidem igitur indiuisibile, unum ipsum iudicans est, & simul. Quatenus autem diuisibile est, haud unum. Bis nanque eodem utitur signo simul. Quatenus quidem igitur duobus utitur, extrema duo iudicat, & separata sunt, tanquam ea, quæ separatorum.

Utitur quidem ipsum iudicans. Finis vero ipsa est anima, quæ sentiendi vim habet. Cū tamen iudicans ipsa quoq; anima sit: sed quæ iam agat. Finis autem, & terminus, & indiuisibilis natura sua ex substantia est. Eadem autem ipsa, & duobus utitur: quippe cum prope duas sensilium formas permaneat. Cum duo simul iudicet: quæ ratione, atq; proprietate inter sese distincta sint. Quæ cum sint separata, ea ratione diuersarum rerum fiant iudicia.

QVATENVS uero unum uno & simul. De principio quidem igitur, quo dicimus animal eam habere vim, ut sentiat, determinatum sit hoc modo.

Quatenus unum subiecto ipsum iudicans est, & vna quoq; substantia, anima quæ sentiendi vim habet, iudicans est. Vnoq; utitur fine, ipsa anima, quæ sentiendi vim habeat. Atq; simul tanq̄ in ipso nunc indiuisibili agit. Conueniūt quidem igitur vnicuiq; illorū quinque sensuum, quæ dicta sunt. Nanq; vni quisq; eam habet facultatem, ut plura, atq; cōtraria comprehendat. Multo aut magis ipsi cōmuni sensui hæc eadem quadrant. Quippe qui eā habeat vim, ut multo plura, atq; oībus subiecta cognoscere valeat, atq; principatū magis obtinet: magisq; sensorii ipsi antestat. Neq; enim in multorū collectione hic quod cōmune collocatum est: sed in quadā potius contractione, quæ præexistit. Anima vero quæ sentiendi vim habet, principium est, tanq̄ forma. Multoq; magis tanq̄ id, quod utitur.

CENTESIMA QVINQVAGESIMA PARTICVLA.

QVONIAM autem duabus differentiis definiunt in primis animam: motuq; eo, qui secundum locum: & ipso intelligere, atq; sentire.

EXPOSITIO.

Cum ad alteram post sensum, animæ vim iudicandi habentem potestatem Aristoteles pertranseat: atq; recto ordine ad imaginationē, quæ sensui proxima est, tendat: primo quidem determinat, quemadmodum & hæc animæ facultas ex iis est, quæ cognoscendi, non autem ex iis, quæ appetendi vim habent. Quæ quidem in vi illa mouendi secundum locum elucescit. Deinde vero quod haud eadem cum sensu sit demonstrat. Siquidem sensus semper, quo conuenienter agat, sensibus indiget præsentibus, & sensorio mouentibus. Imago vero, licet illa non adsint, interdum ex se excitata adpellit ad ea, quæ cognosci debent. Hacque ratione quodam pacto cum vitis illis, quæ rationem participant, affinitatem habet. Nam excitatio ad actionem, vitæ cognoscendi vim habentis: quæ ex ea ipsa fiat: quadam intelligentis est proprietas, ideoq; & imaginationem intel-

etum philosophus appellat: cum tamen nequaquam in hoc sensus cum intellectu conueniat: sed in vi tantum illa iudicante. Hancq; ob causam, cum & ei quod secundum locum mouendi, quemadmodum & appetendi vim habet, quod iudicare valeat, opposuerit: in hoc ipsum sentire, atq; ipsum intelligere comprehendit: sed ita, vt pro quacunq; cognitione, quæ ex se ipsa excitetur, ipsum intelligere sumpserit. Quod autem ad ipsam loquendi rationem pertinet: ad illam coniunctionem, quoniã, longiuscule illud reddidit: quod haud idem ipsum sentire, atq; ipsum sapere, manifestum esse scribens. Propter longioremq; illam redditionem, particulam, itaq; ibi admouit.

VIDETVR autem ipsum intelligere, & ipsum sapere, tanquam sentire quoddã esse. In ambobus nanq; his, anima iudicat, & cognoscit ea, quæ sunt. Et Antiqui ipsum sapere, & ipsum sentire idem esse inquirunt: quemadmodum & Empedocles dixit. Ad id quod adest enim, cõsiliu augetur hominibus, & in aliis. Vnde ipsis semper & ipsum sapere alia adest. Idem autem uult cum his, & illud Homeri. Huiusmodi nanque mens est mortalium hominum, **Qualem in diem inducit pater hominumq; Deumq;.**

CENTESIMAQVINQVAGESIMAPRIMA. PARTICVLA.

OMNES nanq; hi, ipsum intelligere corporatum, quemadmodum & ipsum sentire arbitrantur.

EXPOSITIO.

Ipsu quidem intelligere, vt iam dictum fuit, pro ea omni vita ab Aristotele sumptum fuit: quæ cum cognoscendi vim obtineat, ex se ipsa actionem promit. Sapientia vero pro ea cognitione accepta fuit, quæ rationis particeps sit. Quæ etiam diuersitatem actionum illarum, quæ cognoscendi vim habent, indicat. Licet nonnulli non solum intellectum, sed & sapientiam in idem cum sensu adducat. Qui in id tantum, qd iudicandi, atq; cognoscendi vim habet, vt & ipse quoq; Aristoteles infert, oculorum aciem dirigunt. Quãdoquidem id vitis illis, quæ cognoscendi vim obtinent, commune est. Quod quidem igitur nonnulli aut naturales, aut sophistici homines ita arbitrati sint, haud eiusmodi est: quin nobis quoque persuadere possimus. Nanq; & Theætetus apud Platonem in idem scientiam cū sensu ducit. Nequaquam tamen Empedoclem, aut Homerum in hac opinione statuere debemus. Tametsi Aristoteles ei quod absurde, atq; imperite dictum fuit, fauēs, quæ alia quoque ratione interpretari queunt, confutet. Interpretari nanq; aliquid posset, quod illud quod adest, sensibile sit: Neq; tamen ita ab Empedocle dictum fuit: aut ita sese rerum veritas habet. Consiliu nanq; non sensibilibus, sed intelligibilibus sibi semper præsentibus; se in suis ipsius perfectionem tradit, Et ipsum sapere in somnis alia adest. Neq; id propter reliquias illas, quæ ex sensibus remanent, dicendum est. Neq; enim ipsum sapere huiusmodi est. Sed quando ex aliis quibusdam, ratio illa dissoluta a corporis constitutione est: præstantiorq; quædam boni, & veri in somnis, q̄ dum vigilamus, fit cognitio. Homerus vero eandẽ quidem mentem esse dicit: sed a sensibilibus mutari. Neq; simpliciter mentẽ intelligit: sed eorũ hominum, qui terrene, atq; vt ipse dixit, quasi absq; vlla accurata cogitatione viuunt.

ET sentire, & sapere simili simile, quemadmodum in sermonibus prope principium determinauimus.

In quibus & a nobis determinatum fuit: qua ratione antiquorũ sermo verus sit, qui simili simile cognosci, statuit: & qua ratione eum recte interpretari posse Aristoteles putet.

ATQVI oportebat simul & de ipso, deceptum esse, ipsos loqui conuenientius. Nanq; aialibus & plus temporis in his permanet anima. Ideo necesse, aut quẽadmodum nonnulli dicunt, omnia quæ apparent esse uera: aut ipsius dissimilis tactionem, deceptionem esse. Id nanq; contrarium ei, quod est, simili simile cognoscere.

Haud

Haud sane mihi videtur, tanquam confutationem, illam ex deceptione rationem afferre, aduersus eos, qui simile simili cognosci inquitunt. Sed aduersus eos, cum de deceptione non determinarint, instare: ipseque Aristoteles quod positionem illam consequatur, videtur inferre. Aut enim de deceptione non determinarunt: quippe cum ea neque sit, ex eorum sententia, qui quod apparet, verum existimant. Aut concedentes & falsam quoque opinionem fieri posse: in actione eius quod dissimile sit, ipsam collocant. Quia contraria contrariis impertiant.

VIDETVR autem & deceptio, & scientia contrariorum eadem esse.

Id interpretes, tanquam absurdum positioni illi adiectum esse, inquitunt. Non solum enim simile simili cognosci inquitunt, in contemplatione illa, quæ scientiæ pariendæ vim habeat: sed & contrarium. Eodemque præterea modo & vtrunque in deceptione ignorari. Quandoquidem vnum est, quod vtrunque cognoscit, aut ignorat. Sed vnum quidem subiecto: quod vero adesse spectat, vt ipse quoque Aristoteles dicere consuevit: diuersum: quia ex diuersis rationibus oppositorum vtrunque attingit. In ea itaque contemplatione, quæ scientiam gignere valeat, simili simile tangere in ambobus vult. In deceptione vero dissimiliter, quo ad vtrunque spectat, sese rem habere. Vno quidem igitur scire oportet. Quoniam nunc haud eam intelligit deceptionem, quæ aduersus sensum opponitur: sed eam, quæ aduersus sapientiam. Semper namque verus, vt inquit, est, qui propriorum sensuum sensus. In ipso vero decipi plus temporis, inquit, anima permanet. Altero vero tenendum, quod conuenientia non in anima: sed in ipso animali collocata fuit. Quoniam in vita illa, quæ cum corpore est, plus temporis in imperitia anima consumit. Quandoquidem vitæ illi, quæ rationis particeps existit: in qua & ipsum sapere reperitur: verum dicere maxime conueniens, atque proprium est: ideoque & ei quoque animali, quod rationem participat. Quo igitur pacto quod contrarium ei est, maxime conueniens esse asserit? Quoniam, vt ipse quoque concedit, plus temporis in hoc permanet anima. Id autem ei euenit: quia cum ortui, atque interitui obnoxium animal sit, multum temporis ita permanet, vt peritas, atque rectas animæ actiones recipere non queat. Diuque postea a perturbationibus illis, quæ in eius mentem incidunt, impeditur. Prætereaque & illis distrahitur sollicitudinibus, quæ hominum vitæ quotidie accidere solent: vnde & eo prohibetur ocio: quod ad veritatem inuestigandam anima quærit. Quodque in super maximum, atque grauissimum est: imperus ille animæ qui in corpus magna cum vehementia vergit: atque implicatio illa cum ortu, eam ab ea conuersione remouet: quam in seipsam facit. In qua ipsum sapere, veritasque secundum rationem consistit.

CENTESIMAQVINQVAGESIMASECVNDA PARTICVLA.

QVOD quidem igitur haud idem est ipsum sentire, & ipsum sapere, manifestum. Illius quidem enim omnibus copia concessa est. Huius autem paucis animalium.

EXPOSITIO.

Prudentia siue communius, & de ea omni contemplatione, quæ secundum rationem fit, intelligatur: siue magis proprie de ea, quæ ad illa, quæ in actione collocata sunt, spectat: omnino de recta, atque vera contemplatione, & de ea, quæ non sine causa fiat, intelligitur, atque dicitur. Ideoque paucis animalium eius copia facta est. Neque enim vel hominibus omnibus: sed ex his per paucis. Ipsum vero sentire non solum hominibus, sed & animalibus quoque datum est. At quoniam hac ratione rectam contemplationem secundum rationem a sensu distinxit: separat & aliam quancunque contemplationem, quæ tamen secundum rationem fiat, a sensu, subiungens.

AT NEQVE ipsum intelligere in quo est ipsum recte, & ipsum non recte. Ipsum quidem enim recte, prudentia, & scientia, & opinio vera. Ipsum uero non recte, contraria horum. Neque id sane est idem cum ipso sentire. Ipse quidem enim sensus propriorum semper uerus: & omnibus inest animalibus.

simpl. de Anima,

Q ii

Dubitatio.
Responsum.

Cur longius
in errore aia
permaneat.
Prima causa
Secunda.
Tertia.
Quarta.
Quinta.

Sapere, veri-
tasque vbi po-
sita.

Intelligere quidem nunc ipsum simpliciter secundū rationē agere appellat. Quod eā habet vim, vt & quod recte, & quod non recte cōplecti valeat. Vt ipse quoq; Aristoteles manifeste exponit. Ab huiusmodi itaq; intelligere sensum philosophus disiungit. Haud tamen quia veritatis sensus expers habeatur. Nam q; aut semper, aut vt plurimum propriorū sensilium sensus verus existit. Verum quoniam sensus primo in actione illa, quæ in corpore versatur, circumscribitur est. Cum ipsum sane intelligere multum profunditatis possideat atq; separabile existat. In iisq; cognitionibus collocatum sit: quæ semper verum dicant: vt scientia, & prudentia, & in iis quæ aliquando id agant: cuiusmodi vera opinio existit. Deinde vero propter sensilium angustias illud sensus obtinet, vt de propriis sensilibus semper verum dicat: quia pauca percipit. Neq; ei accidit, quemadmodum opinioni: quæ aliquando mentitur: quia cum quadam ratione, aliquaq; ex parte, in cōtēplatione aliorū quoq; minorū rē attingat: interdū & ea, quæ minus quadrent, de re dicat. Prætereaq; quia sensus extrema est illa vita, quæ cognoscendi vim habeat: quemadmodum illud quoq; indicio esse potest, quod iis adsit animalibus, quæ omni prorsus dignitate, atq; existimatione careant. Ipsum autem intelligere iis tantum inest, quæ rationem participant.

COGITARE autem contingit, & falso: & nulli inest, cui non & ratio.

Cogitatio.

Illam rationis actionem, quæ percurrēdi vim habeat, cogitationem philosophus appellat. Quæ quidem omnino verum dicit, cum causis coniuncta percurrat. Vbi vero sine causis id agit, interdum mentitur. Cogitatio quidē igitur est rationis illa actio, quæ percurrēdi vim habeat. Verum qm̄ haud prope terminos percursus iste fit: neq; cū continuitate, quæ admodum naturalis transitus: cōprobatio illa animæ in vnoquoq; termino, atq; quasi in vno termino permansio, existimatio est. Quæ cū hoc tanq̄ vero, conuenit. Ita, vt haud idē cogitatio, atq; existimatio sit: licet simul eluceant. Semper namq; in percursu ea posita est actio, quæ rationis particeps est: & in cōprobatione eius, quod verum appareat. At neq; cogitatio, neq; existimatio sensus est. Quorum alterum adipisci nō potuit: quia rationis particeps nō fuit. Nam & aliis quoq; animalibus ratione carentibus ipse adest. Alterum vero, quia non percurrit. Neq; enim sensus ex aliis alia colligit. Neq; ita verū dicit, vt seipsum verū dicere cōprehendat. Propria namq; sensilia vere cognoscit, vt quod albū sit, visio. Quod vero cognoscat, sensus ipse percipere non valet. Neq; enim idē est rei ipsius cognitio: atq; ea perceptio, quæ huius rei cognitionē veram esse nouit. Cuiusmodi existimatio ipsa apparet: quæ post rei intelligentiam, vtrū intelligentia illa vera sit, iudicat: tūc q; cōponit, atq; cōplectitur, quod cognitū fuit. Sensus autē solum, quod ei occurrit, cognoscit: licet vel falso occurrat: quæ admodum in imaginibus, simulachris ve euenit. Nā diiudicare non valet. Licet itaq; in propriis verus semper sensus sit: attamen haud se veracē esse sentiet. Cogitatio vero siue vere, siue falso in ea, quæ cognosci debent, incidat, nequaquā illi appulsi acquiescit. Neq; componit, nisi & quod vera sit intelligentia, adiudicet. Quod tum recte, tum nō recte facit. Nam aliquando in adiudicatione hac aberrat. Tamen si itaq; cogitatio aliquando mentiat: haud tamen eam ob causam sensu deterior est: qui in propriis sensilibus verax existit. Quod namq; illa aliquando mentiatur, eā ob causam euenit: quia multa simul intuetur. Illudq; præterea verum, aut falsum dicere, non ex primo appulsi, rei q; illa intelligentia, ipsi datum est: sed ex illius intelligentiæ adiudicatione.

Existimatio.

CENTESIMA QVINQVAGESIMATERTIA PARTICVLA.

IMAGINATIO namq; diuersum & a sensu, & a cogitatione. Ipsa namq; non fit sine sensu: & sine hac non est existimatio.

EXPOSITIO.

Coniunctio illa, namq; quæ eam habet vim, vt causam reddat, nunc posita fuit: quia dictum fuit, in iis tantum quæ rationem participant, cogitationem inesse. Tanquam si intulisset: quod haud eadem imaginatio cum cogitatione: quemadmodum neq; eadem cū sensu. Addit enim & id. Quandoquidem & de imaginatione ei sermo propositus est: de qua sermonem habens illud dicit: quod & a sensu, & a cogitatione diuersa est. In iisq; quæ postea philosophus infert: simul quidem causam affert, ob quam nōnullis imaginatio nihil a sensu

a sensu differre videatur: aliisq; cum cogitatione, atque existimatione conuenire. Quæ ea nempe est: quia simul in sit, aliquando quidem cogitatio, aliquando aut existimatio. Nam ita actionem eam, quæ rationis particeps sit, appellat. Simulq; ex his philosophus noster distinguendam imaginationem ab utroq; cenlet: hoc est, a sensu, atq; cogitatione. Quandoquidem enim haud sine sensu, sed eo omnino præexistente, fiunt imaginationes. Quoniam in distantia quadam, atq; partitione, & diuisione, ac figuris, modi isti, qui imaginandi vim habent, collocati sunt: quæq; huiusmodi sensilia sunt. Quæ vero sensilia ex sensu nobis nota fiunt. Cumq; quidam ad intellectum non perueniant: sed eis satis superq; sit, ex causa & extrema eorum, quæ inde efficiuntur cognoscere: ideo iure nonnulli decipiuntur: qui non distinguunt, quod accedit, atq; aduenit ab eo quo haud sine. Qui vero distinguunt hanc imaginationem a sensu, cognoscunt. Eodemq; præterea modo & ab existimatione. In illis namq; animis, quæ totæ extrinsecus vergunt: quæq; ab actione illa secundum se omnino recedunt: quæq; in sola sensilia directæ sunt: cum & generatio ad auersionem illius vitæ quæ secundum rationem fieri debet, simul agat: opus est cogitationi primo quidem sensu: postea vero experientia, atq; memoria. Quo quod vniuersale adhuc eorum quæ ex ea forma determinantur, cognoscere queant: atq; inde & ad eam recurrere formam, quæ illorum determinandorum vim habeat. Quorum cognitio eiusmodi est, vt cogitare, atque intelligere valeat. Ita, vt & hic iis, qui non distinguunt, quod memoria tenere valet ab eo, quod quæ vniuersalia sunt, colligit, amborum confusio accidat. At iis qui hac in re gradum sistunt, illud certum occurrat diuersitatis inditium: quod alterum quidem tanquam finis elucefcit. Alterum vero tanquam id, quo haud sine.

QVOD autem non est eadem imaginatio, & existimatio, manifestum. Hæc quidem enim affectio in nobis est, cum uelimus.

Existimationem quidem, vt iam dictum fuit, eam cognitionem Aristoteles appellat, quæ rationis particeps sit: intellectum vero nunc imaginationem dicit. Quam etiam affectio nem vocat: & in ea facultate, quæ recordari queat, collocatam esse vult. Quo igitur pacto licet haud sine hac existimatio fiat: attamen eam ab existimatione distinguit? Quoniam huiusmodi affectio in nobis, est, cum voluerimus. Quod haud eam ob causam dictum fuit, quia omnis imaginatio in potestate nostra collocata sit. Nam quædam vel nobis inuitis fiunt. Sed quia quædam in nobis ita fiunt, vt vel arbitratu nostro expromantur. Licet nequaquam ad eas reprimendas eandem vim habeamus. Affectio itaq; ea imaginandi vim habens est: quia partibile aliquid obtinet: rerumq; vmbra, atq; imagines consequitur: atq; a corporibus inseparabile quid habet. In nobis aut, nostraq; potestate posita est: quoniam haud ita semper imagines effingimus: vt omnino cum rebus conueniant: neq; ita imaginationes promimus: vt nulla ex parte rerum veritatem negligamus. Quemadmodum enim sensus eam habebat vim, vt tanquam verum perciperet, sed quod sensibile tantum comprehendere poterat: eodem modo & imaginatio haud eiusmodi est: vt verum semper assequatur: sed circa imagines tantum, atq; ad umbrationes eius omnis actio collocata est. Quæ præter sensum id tantum assumit: quod haud semper eorum sensilium præsentia indigeat: quibus illæ imagines similes sint. Sed ex seipsa eas promat. Neque iis omnino acquiescit, quæ a principio visa fuerunt: sed tum addit, tum adimit, tum mutat, tum arbitratu suo quacunq; ratione variat.

Interrogatio.
Responsum

ANTE oculos enim licet constituere: quemadmodum qui, in iis, quæ memoria constituuntur, collocant: & qui simulachra effingunt.

Illud ante oculos constituere, est rerum imagines promere, atq; secundum eas agere. Quemadmodum inquit, qui in iis, quæ memoria seruantur, collocant: hoc est, qui reminisci volunt. Ita, vt pro reminiscencia, memoria posita fuerit. Nam sic Alexander exponit. Aut potius, quemadmodum cum recordari velimus, sæpe secundum imaginem agimus. Illud vero & simulachra effingere, illud indicat: quod haud omnino rebus similis illa imaginum depromptio, appulsusve sit.

Simpli. de Anima.

Q. iii

OPINARI autem haud in nobis. Necessè enim aut mentiri, aut uerum dicere.

Verg, falsum
vbi posita.

Existimatio latius opinione patet. Opinio uero pro quacūq; existimatione sumpta fuit. Cuiusq; commune est, uerum, aut falsum dicere. Quandoquidem in comprobatione omnis existimatio collocata est. Comprobatio uero non solum in intelligentia eorum, quæ incidunt, uersatur: sed & in distinctione ueri atq; falsi. Namq; in ipsa rerum conuenientia, & non conuenientia uerum, falsumq; consistit. Res uero in nostra potestate minime sunt.

CENTESIMAQUINQVAGESIMAQUARTA PARTICVLA.

PRAETEREA uero, cum quidem opinemur, horrendum quidpiam, aut formidandum, confestim una patimur. Eodemq; præterea modo & si fidetiæ plenū sit.

EXPOSITIO.

Comprobationem illam animæ, quæ in existimatione posita fuit, ex affectionibus illis cõfirmat: quæ eã cõsequuntur. Timet enim, & confidit, quia arbitratur. Nã in fide arbitratur.

IUXTA imaginationem autem eodem modo nos habemus, quemadmodū qui intuentur in pictura, quæ horrenda, & fidentia plena.

Cum similitudinibus namq; maximam conuenientiam habet imaginatio. & quemadmodum quæ in pictura aliorum sunt imagines: ita sese habent, & quæ in imaginatione collocata sunt. Ideoq; haud ita animam complicatur, ut tanquam uera ducat: quo aut fidentia impleatur, aut timore afficiatur. Lætatur namq; aut dolet, haud tanquam ea, quæ in ipsis rebus sit: sed tanquam earum memoriam retineat.

SVNT autem & ipsius existimationis differentia, scientia, & opinio, & prudetiæ, & quæ contraria his.

Quandoquidem ab existimatione imaginationem distinguere philosophus sibi proposuerat: opinionemq; pro ea omni existimatione accepit, quæ in medio collocata est. Cõmuniter namq; cuiusq; inest, non autem opinioni soli, tum fides: tum quod haud in nobis, sed in ipsis rebus de his ueritas posita sit: tum affectiones illæ, quæ ob eas res, tanquam ueræ habeantur, excitantur, fidentia scilicet, atq; timores. Ideoq; existimationis species diuidit. Quo communis esse, quæ de ea omni dicta fuere, ex formis progredientes cognoscimus. Prudentia quidem igitur cognitio quædam est, quæ cum causa agendi vim habet. Scientia uero, quæ contemplandi. In utranq; uero partem uergit uera opinio, cum utraque ex parte causæ expers fuerit. Opus namq; est hoc loco eam interpretari opinionem, quæ uera sit. Quandoquidem in eadem acie cum scientia, atq; prudentia statuitur. Prætereaq; quoniam contraria in parte, ut imperitiam, atq; imprudentiam habemus: ita falsam quoq; opinionem collocemus.

DE quarum differentia alius est sermo.

In ethicis namque, quas nunc existimationis differentias dixit, apertius diiudicat.

CENTESIMAQUINQVAGESIMAQUINTA PARTICVLA.

DE ipso autem intelligere, quoniam diuersum est ab ipso sentire. Huius autem id quidem imaginatio uidetur esse. Id uero existimatio, de imaginatione determinantes, sic de altero dicendum.

EXPOSITIO.

In ipsa anima, & intelligere, & sentire interpretandum est. Neque enim intelligere illud præstantius, quàm secundum animam, aut imaginatio, aut existimatio est. Sed interpretari oportet quod dictum fuit, non secus ac si ita dicatur. De ipso autem intelligere animæ.

SI SANE est imaginatio, iuxta quam dicimus spectrum aliquod nobis adesse, & non. Siquid per translationem dicimus.

Quemadmodum ipsi sensui, quod sensibile: & scientiæ, quod sciri queat: ita & imaginationi spectrum conueniens est, quod ab ea cognosci debeat. Quemadmodumque quilibet sensuum ex propriis, conuenientibusque sensibilibus determinatus fuit: ita & nunc imaginationem quoque Aristoteles describit: ex qua spectra nobis adsunt. Eamque distinguit ab ea quæ per translationem ex hac sumptam, dicitur. Quando in eo, quod apparet imaginatio-
ne utimur, & in sensu, atque in opinione.

VNA quædam est horum potestas, aut habitus: secundum quem iudicamus, & uerum dicimus, aut mentimur. Hæc autem sunt, sensus, opinio, intellectus, scientia.

Cum diuersæ sint animæ potestates, ut quæ nutriendi, secundum locum mouendi, cognoscendi, appetendi facultatem obtinet: imaginatio quædam est vis, quæ cognoscendi potestatem habet: quæque iudicare ualeat: hoc est, eam obtinet vim, ut spectrum comprehendere, atque cognoscere queat. Verum nãque, aut falsum dicit. Nam spectrũ rei, cuius est spectrũ, simile effingens, uerum dicit. Quod si dissimile extiterit, mentitur. Siue id contra uoluntatẽ suam ei accidat, ut propter obliuionem. Siue sua ex appetitione, aliquid addat, aut adimat, aut quacunq; ratione uariet. Ex quibus illud confirmatur: quod imaginatio vis quædam est, quæ iudicandi facultatem affecuta est. Cuiuscunq; namque facultatis cognoscendi vim habentis ipsum uerum dicere proprium est. Licet ad huiusmodi aliquam & ipsum quoque mentiri, pertineat.

POTESTAS habitus, iuxta quem iudicamus, & uerum dicimus, aut mentimur. Hæc autem sunt, sensus, opinio, intellectus, scientia.

Potestatem quidem nunc philosophus dicit, eam omnem formam, quæ substantialis est: ex qua omnem hominem rationis compotem esse inquit. Habitum uero uocat, eminentem illam dispositionem. At imaginatio substantialis quædam est potestas, atque eminentis quædam dispositio. Iuxta quã, determinata, aut indeterminata spectra effingimus: & aut uere, aut falso: & aut non sine ratione, atque uia, aut absque uillo ordine. Propter quæ potestates illas enumerat, quæ cognoscendi vim habeant: sensum, opinionem, scientiam, intellectum: a quibus imaginationem differre se demonstraturum proponit. Sensumque appellat cognitionem illam, quæ excitatur ex instrumento, quod prius recipit a sensibili actione: quæque ipsorum quidem sensilium existit: sed omnino conuenit cum sensilium formis, quæ in ipsis sensoriis adsunt. Opinionem autem existimationem eam dicit, quæ in iis posita, quæ aliter quoque sese habere possunt: & fidem quoque eam intelligit, quæ in iis, quæ necessaria sunt, absque uilla causæ inquisitione uersatur. Scientia uero ea est cõuolutio quæ rationis particeps non sine causa est: atque eorum existit, quæ semper eodem sese habeant modo. Intellectus denique contemplatio illa terminorum, collecta, atque impartibilis ab Aristotele accipitur.

Sensus qui ab Arist. dicitur.

Opinio.

Scientia.

Intellectus.

CENTESIMAQUINQUAGESIMASEXTA PARTICVLA.

QVOD quidem igitur non est sensus imaginatio patet ex his. Sensus quidem enim, aut potestas, aut actus, ut uisus, & uisio.

EXPOSITIO.

Primo huiusmodi quadam ratione imaginationem a sensu disiungit. Sensus inquit, aut actus est, qui sentiendi vim habet, ut uisio: aut potestas, quoniam non agit, quemadmodum uisus,

APPARET autem aliquid, licet neutrum horum insit, ut quæ in somnis.

Haud ita, ut in animali, neque qui actu, neque qui potestate insit sensus: quod fieri non potest: sed cum imaginationibus neuter adsit, apparet aliquid: hoc est, spectrum fit: quemadmodum uisa illa somniorum plena, quæ inter dormiendum occurrunt. Neque sensus ille, qui tanquam actu est, idem cum his existit. Nam sensus dormiendo non agit. Neque potestas adest, quæ non agat. Quandoquidem actu spectra adsunt. Ita, ut imaginatio quidem agat: sensus autem minime. Ideoque haud idem cum imaginatione sensus.

DEINDE sensus quidem semper adest: imaginatio autem non.

Confestim enim ubi in lucem hanc edita animalia fuerint, actio illa quæ sentiendi vim habeat, adesse potest: nequaquam vero quæ imaginatione concipere valeat. Adfuisse namque sensum opus fuit: atque adeo per sæpe forsitan. Posterior itaque imaginatio est, neque semper eadem ob causam adest. Siquidem post sensum: atque ab ipso potius mouetur sensu. Hæc itaque secunda fuit ratio, quæ vires has separauit, Tertia vero ista,

SIN autem actu idem, omnibus contingeret feris imaginationem inesse. Videtur autem non, ut formicæ, aut api, aut uermi. Deinde hi quidem ueri semper. Imaginationes autem sunt plures, falsæ. Postea neque dicimus, cum agamus exacte circa sensibile, quod uidetur nobis id homo: sed potius cum haud exacte sentiamus, tunc aut uerus, aut falsus. Et quod sane dicebamus antea, apparent & dormientibus uisa.

Tertia hæc est ratio, quæ a sensibus, atque imaginationibus secundum actum, potestates, atque substantias eorum distinguit: tribusque ordinatim ab ipsis actionibus sumptis utitur argumentis. Quorum unum illud est, quod haud in omnibus animalibus, & uniuscuiusque sensibilis imago innascatur. Nam in cane omnium confessione existit: & in equo, qui eum etiam cognoscit, qui sui curam habeat: & in aliis quoque permultis. Formicæ vero, & api, atque adhuc manifestius uermi, non uniuscuiusque determinati imaginatio adest: sed comuniori quadam ratione nutritionis. Aut si & eius nutritionis imaginatio adsit, quæ in isto reperitur nemore, quemadmodum in apibus apparet: at nequaquam tamé & ea quæ huius floris, qui in hoc existit indiuiduo. Ita namque interpretari illud debemus, quod haud in omnibus imaginatio insit. Nequaquam vero ita, quasi nulla iam ratione insit. In omnibus enim reperitur: licet haud determinata sit. Sensus uero ipsius, atomi, indiuidui uel semper secundum actum est. Quare actio illa, quæ imaginandi, concipiendive vim habet, nequaquam eadem cum illa erit, quæ sentire valeat. Secundum autem huius rationis argumentum ex veritate, & falsitate sumptum est. Siquidem actiones illæ quæ sentiendi vim obtinent, ut plurimum veræ sunt, nisi distantia, aliquodue extrinsecus, impedimentum afferat. Actiones uero quæ ex imaginatione proficiuntur maxima ex parte falsæ. Contingit autem illis, ut uerum dicant, propter angustias in quas redactæ sunt. His autem ut falsum proponant: quia ex appetitione quadam indeterminata excitantur. Tertium autem argumentum ex perspicuo, atque obscuro sensuum cognitionis modo sumitur. Exactiora namque sunt spectra, quam sensilia: ut recta, planum, figura: sed actio ipsius sensus, qui circa sensilia versatur, perspicua. Actio uero imaginationis procul abest, atque obscura est. Ideoque & de ipso sentire per translationem dicimus ipsum apparere, & ipsum imaginatione concipere de eo dicitur, quod haud perspicuum. Quando contingit haud omnino uerum dicere: interdum uero ut & sensus quoque mentiatur. Visa uero & dormientibus apparere dixit, ut in somnis. Visa namque & spectra eorum quæ uisibilia sunt, intellexit.

CENTESIMAQVINQVAGESIMASEPTIMA PARTICVLA.

AT QVI neque ex iis, quæ semper uerum dicunt, ulla erit, ut scientia, aut intellectus. Est enim imaginatio etiam falsa.

EXPOSITIO.

Neque enim scientia, neque prudentia, multoque minus intellectus ipsa imaginatio erit. Illud namque uerum semper dicere, intellectui, atque iis adest cognitionibus, quæ cum ratione sunt: quæcumque cum causis iunctæ sunt. Nam omnis causa est substantia. Ac si causa proprie, & prima quoque substantia est. Imaginatio uero procul tamen a causa, tamen ab omni substantia abest.

RELINQVITVR itaque uidere, utrum opinio, fit namque opinio, & uera, & falsa. Sed opinionem quidem consequitur fides. Neque, nisi licet opinari, quibus uidetur fidem non adhibere. Bestiarum autem nulli adest fides. Imaginatio uero permultis.

Differentia

Differentia illa, quæ nunc ponitur inter opinionem, atq; imaginationem, eadem mihi videtur cum ea, quæ antea quoq; dicta fuit. Ibi nanq; ipsum opinari haud in potestate nostra positum esse dicebatur, quia ex necessitate mentitur, aut verum dicit. In his vero quod opinionem fides omnino sequatur, asseritur. Fides autem est comprobatio quædam ei, quæ cognitum fuit, tanquam verum. Ideoq; iis, quæ sine ratione sunt, non adest. Fides nanque iudicium illud est, rationis particeps, quod rei, tanquam veræ intelligentiam consequitur. Novit nanq; & intellectus, rem veram esse: sed impartibiliter, atq; vnius formæ apprehensione vtrunq;. Illa vero cognitio rationis compos, quæ vtrum intelligentia vera sit, iudicat: ita comprobat, vt omnino ratione nitatur, aut necessaria, aut probabili, aut persona ipsa loquente, tanquam ea, cui fides adhibenda sit. Atq; id secundum quandam rationem iudicat. Vt & de ipsis sensibilibus duplex adest cognitio, quarum altera sentiendi vim habet: altera vero rationis compos. In iisq;, qui procul conspiciuntur duplicitas ista elucescit. Neq; enim hominem esse comprehendo, nisi, quod moueatur, duos habeat pedes, atq; rectum incedat, ratione colligam. In iis vero quæ prope sunt, latet: quia confestim cognitione eius, quod cernitur, cognitio eius q; & vere cognoscamus, consequitur. Neq; enim idem est, ea de quacunq; re sit intelligentia: atq; intelligentia de ea, q; vera sit: quam comprobatio consequitur: quæ veritatis domicilium est. Veritatis nanq; studiosa anima est: quæ nunquam a falso affici tolerat. Sed prope id, quod verum apparet omnino, & confestim, permanet. *Di iudicatum* itaq; fuit in omni existimatione, quod ipsius cognitionis duplex sit. Verum cognitionem rerum notitiam gignere valentem: quæ certa, atq; exacta sit: confestim & quod vera sit cognitio consequitur. Quemadmodum & visionem illam, quæ prope fit. In cognitione autem illa, quæ vim opinandi habet, ex eo quod videtur, & in superficie positum est, ac fere longius abest: quia neq; ad profunditatem accedit, neque cum primis causis iuncta est, discrimen apparet. Recte q; Aristoteles dixit, quod fides opinionem sequitur. Quandoquidem cum fides opinionis constituendæ vim habeat, latius ea patet. Quemadmodum & animal amplius, atq; maius homine est. Nanq; fides scientiæ, & intellectui inest, prudentiæq;, & ipsi præterea opinioni. In his nanq; duobus opinio suum habet esse: tum inquam in illa rerum intelligentia, quæ haud admodum penetret: tum in ea comprobatione, quæ tanquam vera sit. Fides vero quæ quacunq; cognitionem rationis compotem, atq; intelligentem consequitur, bestiarum nulli inest. Quandoquidem cognitio illa, quæ sine ratione est, haud eam habet vim, vt rem tanquam veram comprehendat: sed rem solam, cum eius etiam cognoscendæ vim habeat, percipere valet: atq; ita, vt vera quidem sit: id autem ipsum, hoc est, vtrum vera sit, nequaquam iudicat. Id nãq; eius cognitionis munus est, quæ eam habet vim, vt in seipsam cõuertatur. Eius inquam, quæ id ipsum omnino cognoscat: quod vere, aut falso percipiat. Ea nanq; seipsam cognoscat. Omnis autem vita, quæ rationis expers est, in id tantum tendit, quod extra collocatum fuit. Quoniam quæ extrinsecus etiam sunt, solum appetit: atq; ea sola cognoscit. Neque appetitio eorum, quæ extrinsecus sunt, tanquam bonorum fit: sed tanquam suauium solum. Neq; cognitio eorum est, tanq; verorum, sed tanquam sensilium solum. In consensu nanq; illo rei, aut tanquam bonæ, aut tanquam veræ, referre oportet, quod seipsum, aut vtile, aut verax ostendit. Neq; enim in iudicio eius, quod cum cognosci debeat, extrinsecus positum est: ipsum cognoscere omnino collocatum fuit: neq; in alicuius osis consensu, quod delectet. Contra nanq; potius euenit: vt animam nostram vehemens illa voluptas circa ea, quæ extra sunt, ita afficiat: vt & intensus quoq; eorum sensus, qui eam a seipsa recedere cogit.

PRAETEREA omnem quidem opinionem sequitur fides: fidem vero ipsum persuasum esse. persuasionem autem sermo. Belluarum vero nonnullis, imaginatio quidem inest, sermo autem non.

Ex eadem quidem sententia hæc quoq; elicitur ratio: quæ tamen haud absq; vilo discrimine cum illa, quæ antea posita fuit, eadem est. Illa quidem enim a fine: hæc autem ex ea via, quæ ad finem tendit, sumpta fuit. Quoniam fides finis est. Ipsum vero persuaderi

Peruasio qd
Fides quid.

via existit ad hanc. Ac robur quidem, visq; ei adiuuetur, ex definitione fidei: quæ comprobatio quædam est, tanquam propter id, quod verum sit. Definitioni autem ipsius fidei vis adicitur, ex notitia, quæ de persuasionem habetur: quam etiam fidem præcedere oportet: quippe cum fides persuasionem, tanquam finis accedat. Est enim persuasio comprobatio illa, quæ ex ratione, fit: quemadmodum fides comprobatio illa est, quæ iam adest. Namq; in persuasionem exquisitio, quædam fit, ipsius intelligentiæ rerum: & receptio quædam earum, tanquam verarum. Quandam vero vel bestiis imaginationem adesse inquit: nam & eam, quæ determinata est, & quæ de quopiam simpliciter habetur, imaginationem vocat.

CENTESIMA QVINQUEAGESIMA OCTAVA PARTICULA.

MANIFESTVM itaq; quod neq; opinio cum sensu, neq; per sensum, neq; complexus opinionis, & sensus, imaginatio esset, propter hæc.

EXPOSITIO.

Quia Plato tum in sophista, tum in Philebo, imaginationem in admistione opinionis, atq; sensus collocauit, ex his aduersus eam positionem instare Aristoteles videtur. Re vera autem, quam ratione oporteat, admistionem illam interpretari, ex euerfione sententiarum prope positarum, demonstratur. Neq; enim ita accipere debemus, vt sensus quidem præcedat: opinio autem sequatur: atq; in huiusmodi actione imaginatio suam habeat esse. Quam quidem intellectione philosophus indicauit, cum dixit, neq; per sensum. Neq; ita, vt hæc ambo, simul existant, Neq; ita, vt in vnum quidem conueniant: sed vt unusq; tam inquam sensus, quam opinio, simplicem propriam afferat actionem: quæ alterius respectu immixta sit. Quod cognoscendum est, ipsum Aristotelem dicere, cum inquit. Neq; opinio cum sensu, Aut ita, vt & in vnum concurrant, atq; mutuo complicantur: verum aut disiunctim; sed vna quædam communis ex ambobus fiat actio: non cum comparatione in euerfione quadam vtriusq; quemadmodum in nullo euenit. Neque enim in iis, quæ sine corpore sunt, id constitui potest. Sed ita, vt ambo pura, atq; sincera seruentur. Quatenus vero & alterum totum per alterum totum pertranseat. Haud itaq; quacunque ratione, huiusmodi sensus, atq; opinionis admistio, imaginatio est. Propter hæc philosophus inquit, & ea quæ dicta fuerunt, intelligit: quæcumq; scilicet, cum sensus, atq; opinionis propria sint, ab utroq; horum imaginationem dimouere. Vt, si in visis illis, quæ in somnis apparent, neq; qui secundum potestatem, neq; qui secundum actum adest sensui. Et si sensus præsentibus quidem ipsis sensilibus fit: imaginatio vero licet ea procul absint, Et si opinio quidem in potestate nostra posita non est: & post probationem illam, quæ tanquam ad veritatem spectat: & ex persuasionem, atque sermonibus fit: imaginatio vero & in potestate nostra posita est: & sine fide, atq; sermonibus consistit. Nequaquam itaq; in eorum amborum actione, siue simul in vnum conueniant: siue alterum quidem præcedat, alterum vero sequatur: imaginatio collocari poterit. Propter hæc igitur: & propter rationem illam, quam nunc infert. At quamnam eorum admistionem Plato intelligit? Eam profecto, quæ in mediis simplicibus, atq; in iis, quæ sunt: quæ propter affinitatem illam, quam cum ambobus extremis habet, ex extremis compositio, atq; admistio dicitur. Hoc enim pacto & Aristoteles ex albo, & nigro medios colores constare inquit. Et ipse quoque Timæus ita, animam ex impartibili illa substantia, atq; ex ea, quæ circa corpora diuisa, conflatam esse asserit. Propter solam scilicet affinitatem mediorum cum extremis: quæ non sine simplicitate quadam consistit. Imaginatio namq; media inter sensum, & opinionem est.

Dubitatio.
Responsum

ET PATET, quod haud alia quædam est opinio. Sed eius est, cuius & sensus. Dico autem ex albi opinione, & sensu, complexus imaginatio est. Neq; enim sane ex opinione quidem ipsius boni, ex sensu vero ipsius albi. Ipsum igitur uideri, est ipsum opinari: quod sentit haud secundum accidens.

Perpicuum est, quod determinatur: quod scilicet minime, ex sensu quidem de alio: ex opinione autem de alio, illa componatur imaginatio: quæ ex ambobus constat. Sed ex iis, quæ

quæ de eodem habeantur. Neque ex iis, quæ de eodem, secundum accidens: vt de socrate. Haud ex sensu quidem quod albus, ex opinione autem quia bonus. Secundum accidens namque ita de eo agent. Quandoquidem vtrique tam albo inquam, quam bono socrates subiicitur. Sed si vna ex ambobus imaginatio fieri debeat: quod ambo tam sensus scilicet, quam opinio per se circa idem versentur, oportet: quod quod & albus, & bonus socrates existat.

CENTESIMA QVINQVAGESIMANONA PARTICVLA.

APPARENT autem & falsa, de quibus simul existimationem veram habet. Vt apparet quidem sol, vnius pedis: persuasum autem est, esse maiorem terra. Cōtingit itaque, aut abiicisse sui ipsius veram opinionem: quam habebat seruata re, neque oblitum, neque dissuasum. Si adhuc habet, necesse eam veram esse, & falsam. Sed falsa fiebat, cum lateret mutans res.

CENTESIMA SEXAGESIMA PARTICVLA.

HAUD itaque unum quoddam horum est: neque ex his imaginatio.

EXPOSITIO.

Per spicuum, vt arbitror, & id quoque est: quemadmodum non solum oportet ambo, sensum, inquam, atque opinionem per se de eodem esse: sed neque inter se disfidere. Seditio autem in cognitionibus, illa est, cum altera vero: altera falso hæret. Cū itaque, vt in sole accidit, sensus quidem falsus sit: opinio autem vera, continget imaginationem illam: quæ ex vtriusque complexu constat, eandem existentem simul veram, atque falsam esse. Nisi quispiam in deteriori parte vergere, atque vel opinionem falsam reddi asserat. Quod namque sensus qui de sole habetur, nequaquam ad veritatem traducatur, perspicuum est. At neque opinio ad falsitatem deueniet: cum neque nos opinionem mutemus: neque sol nunc alia ratione sese habeat, atque antea habuerit. Duobus namque modis, vt & in eo explicatur libro, qui prædicamentorum nomine circumfertur: contingit eum, qui vere antea, quapiam de re existimavit, postea falso opinari: aut quia ipse dissuasus, oblitusve sit: aut quia res eo insciente mutata fuerit. Imaginatio itaque, & vna existens, & de re vna, tum falsa propter sensus erit. Id namque indicat. Apparet & falsa. Tum vera, propter existimationem. Et in eo, igitur, apparet quidem sol vnius pedis, illud apparere, pro eo, quod est, imaginatione concipi accipiemus. Ita, vt propter sensum, idem visum & verum sit. At propter fidem, quam de sole habemus, ipsa terra longe maior sit.

AT quandoquidem licet, ubi motum fuerit hoc, moueri alterum ab hoc. Imaginatio autem motus quidam esse uidetur: & haud sine sensu fieri: sed iis, qui sentiunt, & quorum sensus sunt. Licet autem fieri motum ab actione ipsius sensus.

CENTESIMA SEXAGESIMA PRIMA PARTICVLA.

ET hunc similem necesse est esse sensui. Esse iam poterit ipsa motus, qui neque sine sensu contingat.

EXPOSITIO.

Cum ex iis, quæ antea dicta sunt, philosophus demonstrarit, quod disiuncta est imaginatio ab aliis potestatibus, quæ vim cognoscendi habet: deinceps quænam ea sit, tradit ex actionibusque eius substantiam assequitur. Mouetur quidem igitur proxime a sensibilibus sensorium, non solum quia patitur, sed & quia agat, quia viuax est. Nam excitatur in huiusmodi affectione, quæ agendi vim habet, pura illa actio, atque iudicium, quod sentire valet: quod prope ipsius sensibilis formam permanet. Cum neque extrinsecus, neque cum affectione, sed intus, substantia illa, quæ sentiendi vim habet, iuxta proprias, atque conuenientes rationes illud promat: sed ita, vt conueniat, cum actione illa, quæ patiendi vim habens in sensorio existit. Ita, vt motus quidem sit, affectio illa, quæ in sensorio a sensibili fit. Appulsus autem ille rationis, atque purum illius animæ quæ sentiendi vim habeat iudicium, atque terminus ille prope sensibilis formam, non motus, sed impartibilis est quædam actio.

Propter quam vita illa, quæ imaginatione concipiendi vim habet, excitatur, cum ei proxime iuncta sit: quæq; instrumento quidem vitur eodem: sed haud ita, vt sentiendi vim habeat, atq; extrinsecus vlla ratione afficiatur: sed imaginatione concipere valeat, & ab huiusmodi vita fingatur, atq; formetur. Neq; mirum cuiquam videri debet, si idem vehiculum diuersis nostris vitis substratum fuit. Quandoquidem & ei quoq; nostræ vitæ subiectum est: quæ rationis existit particeps. Vna itaq; cum nostris illis actionibus, quæ rationem participant, afficitur non solum spiritus, sed & solidum id quoq; instrumentum. Præcipue igitur, spiritus, tanquam sentiendi vim habes afficitur: & sensus ad eam accedit actione, quæ secundum suam formam fit: & spiritus aptus redditur ad earum imaginum, quæ imaginatione concipiuntur, receptionem: ipsaq; imaginatio excitatur ad imagines illas depromendas, quæ ex propriis rationibus eius afferendæ vim habent: licet ita, vt cū formis illis, quæ sentiendi vim obtinent, conueniant. Neq; semel, aut bis interdum solum imaginibus illis, quæ sentiendi vim habeant, indiguit: sed & persæpe ad similes promendas. Vbi itaq; excitata fuerit vel a seipsa, promit ipsa imaginatio spectra: & format, atq; effingit figuram ex seipsa. Aut æque, non absimiliq; modo, atq; sensilium forma. Sunt aut & exacta quapiam ratione aliquid admouens. Quemadmodum cum ei, quæ latitudine careat, rectam porrigat: & exactissimas præterea quasq; figuras. Interdumq; etiam indefinite agit: multiq; modis imagines variat. Et vt sensu indigeat, quo a principio excitetur: commune cum nostris illis quoq; vitis, quæ rationem participant, habet. Nanq; hæc propter totam illam animæ ad ea, quæ extra sunt, conuersionem: a principio quasi quadam percussione eorum quæ extrinsecus collocata sunt, quæ in sensorio fiat, indiguerunt: quo ea, quæ a se proprie, atq; conuenienter cognosci debent, perciperent. Verum cum hæc ad illud pertranseant, quod sine corpore, atq; vmbra, imagineve, & omnino sine diuisione cognosci debet: imaginatio in eo continetur quod corporis formam refert: & imagines effingit, atq; diuisionem patitur. Nam quæuis eas omnes nostras actiones, vt iamblachus vult, designet, quæ rationem participat: at tamen & ex sensibilibus illis formis adumbratur affingendo, atq; partiendo. Ideoq; sensui proxima habetur. Licet eam ob causam ipsi sensui præstet: quia post excitationem illam quæ a principio fit, & ex seipsa quoq; agit: neque semper sensilibus præsentibus eget. Prætereaq; quia certam admoueat notitiam. Quod forsitan haud omnis imaginatio habebit: sed quæ eorum existit animalium, quæ rationem participant. Omnis autem imaginatio id possidet, vt ducendorum, atq; commouendorum animalium vim habeat. At in aliis ea existit vita, quæ in ipsis cognoscendi vim habet. In ipsis vero hominibus tunc valet, cum propter aliam quacumq; causam occultetur ratio. Verum iam & Aristotelis verba prosequamur.

VERVM quandoquidem licet, ubi motum fuerit id, moueri alterū ab hoc. Imaginatio autem motus quidam videtur esse: & non sine sensu fieri: sed sentientibus, & quorum sensus sunt. Licet autem fieri motum ab actione ipsius sensus.

CENTESIMA SEXAGESIMA PRIMA PARTICVLA.

ET HVNC similem necesse est esse sensui. Esse iam ipsa poterit motus, qui neq; sine sensu contingat.

EXPOSITIO.

Quemadmodum lapis mouetur a vecti: qui quidem vectis motus a manu fuit. Verum oportet ex quadam communi ratione coniunctionem illam adiungendi vim habentem, quandoquidem, iis quæ sequuntur, admouere: donec redditio fiat. Vt, & quandoquidem imaginatio motus quidam esse videtur: & non sine sensu fieri, sed sentientibus, & quorum est sensus. Et quandoquidem licet fieri motum ab actione sensus, & quandoquidem hūc sensui ipsi similem necesse est esse: & quod reliquum est, reddit ex eo, ipsa iam esse poterit motus, & quæ sequuntur. Verum quonam pacto, cum imaginatio actio quædam sit, cognoscendi vim habens, quæq; intus excitatur, motus est? Nunquid videtur, philosophus dixit. Videtur autem omnino: quandoquidem cum corpore id habet, quod patitur quodam modo, atq; moueatur. Quoniam vis illa sentiendi extrinsecus comouetur: quæ vero concipere

Dubitatio.
Responsum

concipere valet, ab ea effingitur vita, quæ id præstare queat. Illud quidem igitur, quod est, haud sine sensu fieri, sed sentientibus principium inesse, commune ipsi imaginationi, ut iam dictum fuit, cum illis nostris vitis est, quæ rationem participant. Illud autem eius proprium, illud inquam, & quorum sensus est. Neque enim ad id, quod sine corpore sit, imaginatio ipsa pertransit: sed permanet, in imaginibus, & distantis, atque figuris illis, quæ corporum formam referunt. Fieri quidem igitur ab actione, quæ sentiendi vim habeat, motum, aut actionem aliam, nõ solum de imaginatione, sed & de nostris illis cognitionibus rationem participantibus, verum, atque perspicuum est. Verum propter proximam, atque corporis formam referentem affectionem, ex necessitate similis est imaginatio sensui. Iure itaque Aristoteles concludit: quod cum imaginatio motus sit, propter corporatam illam effectiõnem, ut iam dictum fuit, haud sine sensu innascitur. Particulares namque sunt, atque corporis formam referunt, tum imagines, tum formæ illæ. Particularia vero, atque corporum formam referentia ex sensu primo sese cognoscenda offerunt. Quoniam neque ad vniuersalia sine sensu peruenire valemus.

NEQUE non sentientibus inesse.

Neque enim plantis imaginatio inest, aut iis, quæ neque omnino viuunt: neque iis, quæ sensum superant: quæcumque scilicet ex intellectu, aut ratione intelligente perficiuntur. Quamdoquidem non sine interuallo, atque formæ sunt actiones, quæ imaginatione concipiendi vim habent. Quæ vero illius puræ sunt rationis: quæque multo magis ipsius existunt intellectus, partitionem istam interualla, atque formas inferentem superant. Nunquid igitur vel celestibus quoque imaginationem concedere debemus? Profecto id facere debemus, si & sensum quoque illis concedimus. Verum id ea ratione agendum, ut eis sensum tribuamus, qui totus intus, & a seipso excitetur: atque constituendorum, cognoscendorumque sensilium cunctorum vim habent: & qui antea determinatus sit a sensilibus illis, quæ extrinsecus, in ipsis tamen diuinis reperiuntur vehiculis: ex rationibus illis existimationis, quæ corporum formam referant. Verum quæ haud effingendi vim habeant, neque alia's alia's sint. Sed proxime, atque coniunctim complecti queant, quæ aliorum effingendorum vim habent, & ipsam eorum quæ eximendo alia's alia's sunt.

Dubitatio.
Responsum.

ET MVLTÀ secundum ipsam & facere, & pati, quod habet: & esse & ueram & falsam. Id autem contingit propter hæc. Sensus quidem priorum, uerus est, aut quamminimum habet falsum. Secundum autem huius, cui euenire & hæc. Et hic iam contingit mentiri. Quod quidem enim album non mentitur. Si autem id ipsum album, aut aliud aliquid mentitur. Tertium autem communium, & sequentium accidentia, quibus insunt propria. Dico autem, ut motus, & magnitudo, quæ euenire sensilibus. Circa quæ præsertim iam licet decipi iuxta sensum. Motus autem qui ab actione fit, diuersus erit a sensu, qui ab his tribus sensibus.

Pari quidem imaginatione uult, quia ab ipsis sensibus moueatur. Facere uero, quia ubi iam nota fuerit, & seipsa excitatur, & memoria animalia mouet. Illud namque secundum ipsam, non solum quia ipsa determinandi vim habeat: sed & tanquam mouere quoque valeat, pro eo, quod est, ab ea interpretandum est. Siquidem & anima illa, quæ imaginatione assequi valet, uiuenti corpore, tanquam instrumento uitur: & esse tum uera, tum falsa potest. Namque imaginatio illarum est facultatum, quæ vim cognoscendi habentes in nobis reperiuntur. Cuicumque autem cognitioni ipsa ueritas, tanquam certus finis propositus est. Cæterum quando haud ex iis imaginatio est, quæ semper uerum dicant, quemadmodum intellectus, & scientia, iure aut uera, aut falsa est. Interdum quidem & quasi uolens mentitur. In nostra namque potestate, ut dictum fuit, positum est, & uisa illa, quæ non sint, confingere. Verum id ei imaginationi forsan accidit, quæ rationis compos est, quæ uariat, propter transmutationem illam rationis, quæ in multas partes spectat, ac sæpe opposita

tas. Imaginatio vero illorum, quæ ratione carent, haud huiusmodi est: quia in angustum redacta est. At verum, atque falsum illud, quod omnem consequitur imaginationem, ex conuenientia, quam cum sensibus habet, describit. Nam eam, quæ cum propriis moueatur sensibus, vt plurimum vera esse inquit: præsertim cum neque propter distantiam, aut aliud aliquid, quod occurrat, & ipse quoque sensus aberret. Quoniam si verum sensus dicat, & imaginatio quoque illa, quæ nuper commota fuit, verum dicit. Quemadmodum, quæ diuturno interposito temporis spatio, excitatur: quæq; eorum sensilium, quæ haud propria sint, per sæpe a veritate decedit. Ideo & antea quoque dictum fuit, veros semper esse priorum sensus: imaginationes autem multas falsas. Non cum adhuc sensus adsint sed vbi iam fuerint, ac post aliquod tempus. At circa ea, quæ secundum accidens sensilia, licet adsint fiunt imaginationes falsæ, vt quod Cleonis filius albus sit. Neque id cuiquam mirum esse debet: nam & sensus, & ad ea spectant, falsi esse possunt. Eodemq; modo sese habent, & sensus illi, atque imaginationes, qui circa communia sensilia versantur: qui licet ea adsint, interdum falluntur. Quoniam licet haud secundum accidens hæc sensus percipiant: at non primo. Propria nanque primo comprehendunt. Insunt autem ipsa communia, quemadmodum & propria, quæ ambo accidentia sunt, iis, quæ secundum accidens sensilia: quæ eæ sunt substantiæ, quæ subiectæ sunt. Illa vero verba, Circa quæ præsertim iam licet decipi, de vtriusq; sensibus intelligere debemus: hoc est, de iis, quæ secundum accidens dicuntur: & de iis, quæ communia sunt.

ET PRIMVS quidem præsentem sensum uerus. Alii uero, & præsentem, & absentem esse possent falsi: & præsertim cum procul ipsum sensibile sit. Si itaq; nihil aliud habet, quæ dicta sunt, nisi imaginatio. Id autem est, quod dictum fuit. Imaginatio esset motus a sensu, qui secundum actum fit.

CENTESIMASEXAGESIMASECVNDA PARTICVLA.

QVONIAM autem uisus in primis sensus est, & nomen a lumine accepit: quoniam sine lumine non licet uidere. Et propter ipsum permanere, & eodem modo esse cum sensibus, & multa secundum eos, faciunt animalia. Alia quidem, quia non habent intellectum, fera. Alia uero adumbratus sit intellectus interdum, affectione, aut ægritudinibus, aut somno, ut homines.

EXPOSITIO.

Excitatur nanque confestim vbi sensus adfuerit imaginatio. Licet interdum lateat, quia sensus vim percutiendi habet. Qui vbi distractus fuerit, protractionem significat: præsertimque si procul abfuerit, quod sentiendi vim habet. Quando etiam contingit, vt non solum imaginatio, sed & sensus in propriis sensibus aberret. Propter quæ illud Aristoteles colligendo infert, quod nulli alii præter quam imaginationi, quæ dicta fuerunt, motum conueniunt. Erant autem quæ dicta fuerunt, ab eo sensu qui secundum actum esset, innatum esse. Corporum autem ipse est motus. Et quia effingitur, atque formatur spiritus, dum excitatur imaginatio, nam motus de ea dicitur: quia ipsa sensui similis est: quia a corporibus inseparabilis. Nam semper cum actione illa, quæ imaginatione concipiendi vim habet, effingitur spiritus. Neque iis, quæ non sentiunt ipsa imaginatio inest: neque sine sensu fit. Quandoquidem appulsus omnis animæ, qui ad ea, quæ extra, fit, ex sensibus excitatur. Imaginatio vero & in sensibus imaginibus permanet: & multa, quod eam habet, iuxta eam facit, atque patitur. Nanque & appetit, quod facere est: & erubescit, atque pallefcit. Quod ad ipsum pati adducitur, & verum, atque falsum dicit: quia ex illis existit potestatibus, quæ cognoscendi vim habent. Quæ tamen neque semper verum dicunt. At & nomen quoque ipsum imaginationis, seu, vt Græci dicunt, φαντασίαις, Aristoteles

Aristoteles adducit, propter affinitatem illam, quam cum sensibus habet, declarandam. Nam ex visu, qui inter ipsos præstantissimus est: cuius actio non sine lumine fit: ex quo & φαντασίαν, denominatam vult: cum lumen quoque a Græcis φῶς, appelletur. At quia permanent, simileque sensus huic sunt, multa secundum eos, animalia faciunt. Omnis namque actio in sensibilibus collocata est. Quoniam in actionibus ipsis vitur sensibus: atque in appetitionibus, quæ ad ipsas tendant, sensilium vitur memoria. Quæ quidem permanens est actio, sensibus similis. At in aliis quidem animalibus, quod initium facit, atque ducere in actionibus agit, ipsa est imaginatio. Quandoquidem nihil præstantius habent. In ipsis vero hominibus, quod actiones orditur, intellectus ille est, qui agendi vim obtinet: cum secundum rationem agimus. Neque sine imaginatione quicquam agit. Namque ipse imaginationibus vitur: quia actiones in sensibilibus positæ sunt: & impetus ad eas, haud sine sensilium memoria fit. Quia vero interdum tenebris intellectus ille, qui agendi vim habet, obregitur: & nos tunc iuxta imaginationes præcedentes mouemur. Quod perspicue, ac maxime aperte in somnis euenit. Nam tunc imaginatio sine vlla ratione id, & illud indeterminate tractat: & ipsum interdum animal mouet. At & in animi perturbationibus id quoque accidit: quemadmodum in immoderatis illis cupiditatibus, & indignationibus, voluptatibus, atque doloribus, & timoribus: cum anima ratione non vitur. Et in ægritudinibus præterea quibusdam quemadmodum in dementiis, causam vero ob quam tenebræ intellectui effundatur, vel puerilis ætas sustinere valet.

DE imaginatione quidem igitur, quid est, & propter quid est, dictum sit hæctenus.

Namque definiuit ipsam. Ipsius autem quid est, declarandi vim definitio habet. Verum quia potestas est, quæ cognoscendi facultatem obtinet, quæ aliquando quidem verum dicit: aliquando autem mentitur, & eius quoque causas noster philosophus explicauit: quas ex eo, propter quid est, commemorat. Ex quibus altera quidem tanquam efficiens est: & sensus secundum actum existit. Altera vero tanquam finis. Quo secundum eam animalia multa faciat, atque patiantur.

PRIMA PARTICVLA.

DE particula autem animæ qua cognoscit anima, & sapit, siue separabilis sit, siue & non separabilis secundum magnitudinem, considerandum quam habet differentiam, & quonam pacto sit ipsum intelligere.

EXPOSITIO.

Quid quidem, & qualis separabilis ille ab animis intellectus sit: quodque prima sit substantia, & impartibilis, atque præstantissima vita, & supremus ille actus, idemque intelligibile ipsum, & intellectio, & intellectus, & perpetuitas, & perfectio, & permanens, & terminus, & omnium causa, opportunius, atque perfectius in iis, quæ a nobis in duodecimo diuinæ philosophiæ: atque ita, ut Iamblichii contemplationes de eo, ex Aristotelis quoque mente consequeremur, tradita fuerunt. Potius itaque nunc, qualis ille sit intellectus, cuius anima nostra particeps sit, dicendum est. Est enim quidam vel proprius intellectus, cuius quælibet anima rationis compositus, particeps existit. Quo determinatur vnaquæque anima, cum sub id, quod definitur, subingredietur: & in rationem loco ipsius formæ subeat. Omnis namque forma indiuisibilis est. Quandoquidem tum terminus, tum perfectio existit. Anima vero haud indiuisibilis est, ut eius indicat actio, quæ conuoluitur: quæque non sine diuisione, atque collectione progreditur. Vbi itaque in id, quod determinatur, atque forma afficitur, subingressa fuerit, particeps redditur: atque adeo quælibet anima sua ex substantia, tetigit terminum, & formam, & proprium. Siquidem & in iis, quæ composita sunt, indiuidua reperitur forma. Iuxta quæ proprie apud stoicos dicitur qualis. Quæ & collectim accedit, & rursum recedit: eademque & tota ipsius compositi vita permanet: licet aliæ particule alias fiant, atque intereant. Si itaque vel ex compositis vnum quodque propria determinatur forma: multo magis id quoque anima obtinebit: quæ tum proxime ipsis iungitur formis: tum diuersa profecto erit forma hæc, cuius anima existit particeps, a primis illis formis, quas nihil iam participare potest: quippe quæ sui

Simpli. de Anima.

R ii

*Hic secundu
et latinos fer
incipit liber
de anima*

*Que de vero
intellectu di
cantur.*

*De quo intel
lectu nunc Ari
stoteles agat*

*Ois forma i
diuisibilis.*

aliis copiam faciat, neque omnino in seipsa remaneat: neque terminus sit separabilis: sed alterius, hoc est, ipsius animæ existat. Id ipsumque iam dici queat, id autem est, terminus eius, quæ in id, quod determinetur, subingrediatur. At & ab ipsa anima quoque hæc tanquam præstantior substantia diuersa erit. Nam non secus differt, atque terminus ab ea, quæ terminatur: & perfectio ab ea, quæ perficitur. Cæterum quandoquidem anima substantia quædam est, quæ non sine ratione cognoscendi facultatem habet: quia hanc determinet, impartibilis erit substantia, quæ cognoscendi facultatem habeat. Id autem intellectus est. Verum huiusmodi intellectus, ut aliis sui copiam faciat: atque adeo id totum sit, hoc est, animæ intellectus. Nunquid igitur de hoc nunc Aristoteles verba facit? At neque is animæ particula est. Sed formalis eius causa existit, & præstantior quædam substantia. Prætereaque transitus ille ab imaginatione ad eum sine medio, absurdus, non conueniensque ei est. Nam substantiam rationis compotem superat: & ex ea vita, quæ nutriendi vim obtinet per media semper ascendit. Quandoquidem & manifeste philosophus noster determinat, scribens. Dico autem intellectum quo cogitat, atque existimat anima. Ac animæ quidem definitionem capere oportet: quo magis perite ipsam cognoscamus. Quemadmodum & in aliis fieri consuevit, ut cum animal rationis particeps, mortale nouerimus, quo hominem cognoscamus. Nam in ea vita, quæ ex ratione perficitur: quæque finitas secundum tempus habeat mensuras, humanam intelligimus formam. Hac sane ratione, ubi animam in substantia, atque vita quadam conuoluta, quæ agendi, atque contemplandi vim habeat, considerauerimus: & quod aliquando quidem ad sensilia, aliquando autem ad intelligibilia conuertatur: & causam quoque eius, quæ formalis existat, in indiuisibili, & intelligente tum causa, tum vita collocabimus. Quæ tamen neque agendi vim habeat, neque absque vlla conuolutione contemplandi: sed quædam huius determinandæ vim habens causa sit: & actio quæ actionem, atque huiusmodi contemperationem inducere queat. intelligo autem formalem animæ causam eam, ex qua cum ei inseparabiliter adsit, determinatur: quæque iam in id quod determinatum fuit, subingressa est. Quemadmodum & omne id, quod determinatur, ex aliquo determinatur termino, qui ei præsens sit: qui communiter iis omnibus, quæ eiusdem sunt speciei, & cuiusque proprius sit. Quod de iis dicitur in quibus multa, quæ eiusdem sint speciei, existunt. Ea itaque nunc nobis proponitur meta, ut de eo loquamur intellectu, cuius anima particeps est. Neque & præterea de eo, quem non participat. Sed de substantia, quæ rationis particeps existat. Quandoquidem de anima, tota tractatio fit. Particula autem, ipsa humanæ animæ ratio appellata fuit: quoniam tota vna est. Diciturque præterea fuit, quod nunc vna redditur: cum implicetur ratio in impetu illo ad corpus, cum secundis, atque corporum formas referentibus, illis vitis. At cum dixerit Aristoteles, quæ cognoscit anima. Quandoquidem cognitio tum ea dicitur, quæ sentiendi vim habentium quæ imaginatione concipiendi: quo eam quæ rationis compos est, indicaret, addidit illud, & sapit. Quod rationis proprium existit: quæ profunditatem habet. Atque eius quidem rationis, quæ haud secundis vitatur vitis: sed ex seipsa agat, non autem patitur: agatque ea, quæ cognosci debeant. Nam non aliunde, sed ex seipsa promit. Altera vero ratio est, quæ in id, quod extra vergit: quæque cum cognitionibus illis corporum formas referentibus complicata est: eaque aut imperfecta existit: aut perfecta quidem: sed quia a prima illa perficitur, atque formis expletur. Ita, ut iam duplex prima sit animæ ratio. Quarum altera separabilis, atque ex seipsa, iis, quæ conuenienter, atque proprie ab ea, cognosci debeant, referta. Ex qua conuersio illa animæ in seipsam, atque coniunctio cum præstantioribus fit. Altera vero ex qua, cum a permansione illa recedat, qua in seipsa anima permanet: tota ad secundam istam tendit. Aut quia omnino a causis recedat: propter multum, tum a seipsa, tum a superioribus illis, rationis recessum: cum potestate solum, atque imperfecte formas habeat. Aut quia & perficiatur, & in vita illa, quæ iam appulit, secundum rationem, quæ haud in seipsa maneat: neque in iis, quæ cognosci debeant: quæ in ea, sua ex substantia insint: sed omnino recedat: subingrediaturque in vitam eam, quæ cum appulsiu sit: atque in vitam eam, quæ in substantialium rationum subsistentia posita est: recipiatque quæ cognosci debent, in habitibus illis, qui circa substantiam existunt: progrediaturque ab iis, quæ substantialia sunt: quemadmodum

Ex definitioe
re melius co
gnosci.

Formalis aig
causa.

Quæ nobis
hic proposi
ta meta.

Duplex pri
ma aia ro.
Prima.
Secunda.

quemadmodum sciens facit. Erit quidem igitur altera quidem materialis, & potestate existens, & passibilis ratio, quæ extra vergit: & secundis cognitionibus cõnexa est: quæ imperfecta est: & tota extra tendit. Altera vero, quæ in appulsiu quidem collocata est: ied plena, & quæ perfecti aliquid habet. Quæ licet circa substantiam verietur: attamen haud circa substantialem illam actionem: quæ vel ipsa passibilis est: quia a substantialibus, atq; ab iis, quæ primo cognosci debeant, ab ipsiq; cognitionibus iuxta secundas mensuras perficitur. Vel potestate itaq; existit: at haud omnino iuxta id, quod imperfectum. Sed iuxta id, quod potestate secundo dicitur loco. Quod iam quidem ex habitu perfectum est: licet non agat. Quemadmodum enim viuax instrumentum potestate vitam habere dicitur, tamen si viuat: quia aliunde aduentitie viuat: eodem modo & quod ex appulsiu intelligit: tanquam illud, quod manentibus formis, atq; ex intellectionibus in iis iniuis, aduentitie perficitur, potestate: licet iam intelligat: attamen intelligere dicitur. Hæc autem prima est substantialis ratio, quæ primum illud est, quod in anima cognosci debeat, & prima cognitio: & quatenus ad animatam rationem spectat, fieri potest vt iua ex substantia actu sit, propter coniunctionem cum intellectu. Quemadmodum enim materialis illa ratio, & imperfecta, ei quæ sentiendi vim habet, similis est, propter impetum illum in id, quod cognosci debet: omninoq; ipsa, quatenus rationi pote est, eius quod extra, fit: ita & quæ omnino ab eo, quod extra recedit: quæq; sibi ipsi impartibiliter iuncta est, intellectui quatenus pote est, similis red dicitur: qui primus sua ex substantia, actu est. Hac itaq; ratione mihi saltè duplex, & triplex animæ intellectus esse videtur. Nam secundus aliquando quidem imperfectus, aliquando autè perfectus existit: atq; ita dupliciter diuiditur. Neq; enim ita fit diuisio in duo, aut trias vt omnino rationes inter se paratæ sint. Sed potius ita, vt circa vnam primam, duæ aliæ versentur: atq; ab ea progrediantur: & circa vnam substantiam primam, secunda, atq; tertia substantia perficitur. Illa nanque substantia prima, quæ a seipsa progreditur: secundas, atq; tertias in seipsa vitas promit: quæ haud actiones sine substantia sunt: sed id ipsum sane: hoc est, vitæ. Ois autè vita substantia est: vel extrema illa sit. Siquidem ex ea aial determinatur. Siquidem vita illa, quæ generandi vim habet, contrariorum recipiendorum facultatem obtinet. Verù neq; ita prima illa in ea, quæ extra progreditur: quin & in seipsa quoque maneat. In ipso nanq; manere tum ei, tum aliis, cum quacunq; ratione maneat, suum conceditur esse. Cæterum cum progrediatur, haud pure permanet. Vnus itaq; intellectus est: qui id pure, atq; sincere permanet, quod antea erat. Quiq; rursus remittit, quod permanens est, ex appulsiu, atq; progressu a seipso ad ea, quæ extra. Quiq; ex hac quoq; causa imperfectus existit: licet perfectus factus sit. At rursus quoq; a secundis illis appulsibus seiungitur: ac in seipsum reuertitur. Quando etiam illud est, quod vere est. Nam in illo appulsiu, quodam pacto a seipso recedit: neq; in seipso omnino manet. Neq; id pure est, quod vere est. Nam & quo ad substantiam pertinet, quadam ratione confringitur. Tamen si haud ita circo omnino pereat. Neq; ita, vt non permanens, aliquo extra progrediatur. Cæterum nõ secus, atq; animatæ medietati cõuenit: tanquam eius, quod diuisibile, atq; indiuisibile medius existit. Eodemq; modo & eius quod in seipso pmanet, & eius, quod omnino aliquando a seipso recedit: & eius, quod genitum, atq; ingenitum est: & eius quod immortale, atq; mortale omnino medius esse potest. Nam vitæ illæ quæ cum appulsiu agunt, aliquando quidem nituntur: & rursus contrahuntur in eam, quæ in seipsa maneat: Hæc autem aliquando quidem suprenam illam permansionem in seipsa existentem perfringit: atq; illam quoq; ipsius permanentiæ summitatem: quæ ex conuersione in seipsum perficitur. Ita, vt neq; semper eodem modo permanendo sese habeat: quæadmodum Platoni videtur: neq; ita intus progrediatur, vt omnino a seipsa recedat. Neq; enim adhuc progrediretur: neq; omnino permaneret. Quando quidem in illa conuersione in seipsam perficitur. Sermo nem itaq; omnem in his Aristoteles de anima ea quæ rationis particeps sit, habet. Verum haud de eo intellectu, cuius ipsa particeps primo est, loquitur. Nam, vt iam diximus, possumus ex hac ad eum peruenire. Cum haud ei illa accidant, quæ animæ euenire queunt. Verum ea definiendo agit: quæ anima illa, quæ ab eo determinatur, est, atq; videt. Ipsa igitur anima est, quæ mutatur, & manet: quæq; ad secunda illa progreditur: quæq;

Quò duplex
triplexve aig
intellectus.

terminatur, rationem subit. Quorum alterum ei datur, tanquam illi, quæ conuoluitur: alterum vero propter transitum illum semper prope terminos: & propter collectionem illam omnium eorum, quæ conuoluta sunt, in vnum. Quæ quidem iam determinanti ipsi intellectui, æqualis reddi videtur. Hancq; ob causam in dialogo eo, quem Aristoteles conscripsit, & Eudemi nomine appellauit: animam formam quandam esse enunciat. Hisq; in libris eos laudibus prosequitur: qui animam eam habere vim dixerunt, vt formas recipere posset. Licet haud tota huiusmodi dicenda sit: sed ea, quæ intelligendi facultatem obtinet: tanquam ea, quæ veras formas secundo loco cognoscere valeat. Veræ nanq; formæ eiusdem sunt ordinis, cum præstantiori illo animæ intellectu. Verum cum hæc iam prædeterminata sint, Aristoteliam dictionem in manus sumentes consideremus, vtrum quæ antea determinata a nobis sunt, cum ea conueniant.

DE particula autem animæ, qua cognoscit anima, & sapit: siue separabilis sit, siue & non separabilis secundum magnitudinem, sed secundum rationem, considerandum quam habet differentiam, & quonam modo sit ipsum intelligere.

Dum metam eorum quæ proposita sunt, philosophus determinat, ostendit hæc eo contineri sermone, qui de ea anima, quæ rationis particeps sit, haberi debet. Ea nanque animæ particula est, cum vna cum ea, quæ sentiendi, & appetendi, ac nutriendi vim habet, accipitur. Neq; ad eam vsq; solum progredi oportet, quæ corporum mouendorum facultatem obtinet: sed & ad eam, quæ cognoscere, atque agere valeat. Nam cum illud sapere, ei, quod est, cognoscere admouerit: non solum quale illud cognoscere dixerit, exposuit: sed & eius agendi vim habentem præstantiam indicauit. Non solum enim rationis cõpos, sed & agendi quoq; vim habens ea existit vita, quæ sapit. Cæterum eam quoq; cognitionem accipere debemus, quæ ei conueniat animæ, quæ rationis particeps sit. Quæ aut proprias, atq; conuenientes pertractet rationes: aut ad præstantiora tendat: aut & eorum quæ subingrediuntur formas, & omnino substantias consideret. Accidentia autem nequaquam. Hæc nanq; ad sensum attinent, illud autem siue separabilis, siue non: haud corporis respectu interpretandum est. Siquidem & antea dixit. Quod vtrum intellectus aliquod cõtineat corpus, vel fingere difficile est. Ac siquidem vel nunc confestim infert. Neq; ipsum cum corpore mixtum esse: neq; ei, aliquod instrumentum adesse, quemadmodum ei, quod sentiendi habeat vim. Sed ad eas animæ particulas, quæ dictæ fuere, hoc est, ad eam, quæ nutriendi, quæq; imaginatione concipiendi vim habeat, id referendum est. Atq; adeo quandoquidem, vt dictum fuit, tripliciter intellectui ipsum cum ratione cognoscere concessurus philosophus est, proponit ipsum, quod sapit ex se, inuestigare. Vtrum separabile secundum sui ipsius magnitudinem sit, siue non: sed secundum rationem. Ita, vt inquirendum sit, vtrum tres in nobis sint intellectus: tanquam substantiæ, quæ mutuo seiunctæ sint: vel vnus quidem intellectus, & vna substantia, sed quæ ratione differat. Quia aliquando quidem tota in seipsam cõuerfa sit: aliquando autem ad id, quod extra, vergat: & eadem tum imperfecta, tum perfecta sit. Ita, vt tametsi diuersæ sint substantiæ: attamen subiecto seiunctæ non sint. Sed circa vnam primam, tres illæ constitutæ sint. Quæ diuersæ effectæ ex vita illa vnus secundum diuersas rationes. Illud nanq; considerandum esse, quam habeat, differentiam: omnium confessione, haud ad vitas illas referendum est, quæ a nobis enumeratæ fuere. Iam enim nobis in memoriam reuocatum fuit: quemadmodum existimatio ab illis differt. Sed potius ad eas spectat diuersitates: quæ in ipso sapere reperiuntur. Quod & postea fiet. Quoniam autem haud perfectam intellectiõnem nostra habet anima: inuestigandum & quonam modo ipsum intelligere, fiat. Ideoq; ex necessitate ab eo sumptus antea fuit intellectus ille, qui potestate, & imperfectus existit. Nanq; ab imperfecto omnis ortus exordium capit: & per illud quod secundum habitum perfectum, in eam desinit perfectionem, quæ prope actum permanet.

SECUNDA PARTICVLA.

SI SANE est ipsum intelligere, quemadmodum ipsum sentire, aut pati quoddam esset ab intelligibili, aut aliquid huiusmodi alterum.

E X P O S I T I O .

Non de omni intelligere dicit, huiusmodi ipsum esse, quale ipsum sentire. Neque enim illud, quod secundum habitum perfectum, cum possit ex seipso agere, huiusmodi est. Nam ipse intellectus seipsum cognoscere valet. Quandoquidem sentius haud eam habet vim, ut seipsum cognoscere possit. Neque ex se, absque sensilium praesentia excitatur. Multoque praeterea minus illud est: quod in eo, quod est, omnia, facere: & in eo, quod omnia fiat, collocatum est. Quodque arti ex proportionem respondet. Quod & absque vlla affectione existere, manifeste dicitur: & separabile: & sua ex substantia, actus esse. Id autem intelligere, quod potestate est, & cum materia, & ab ipso intelligibili afficitur. Haud igitur de omni intelligere, accipere debemus: quemadmodum nonnulli fecerunt: qui postea Aristotelem reprehendunt: quod sibi ipsi contrarius esse videatur. Ac ne illud quoque pati videatur, haec de anima in tera pretemur: aut de eo intellectu, cuius anima particeps est. Intellectum autem illum, qui arti ex proportionem respondet, eum dictum fuisse fateamur, cuius nihil particeps est: quique se iunctus est. Omne namque illud cognoscere, & sapere, quod in tractatione hac, quo inuestigetur, in medium adductum fuit, manifeste animae dicitur esse particula. & ille huc adducitur intellectus: quo cogitat, atque existimat anima. At de eo, qui secundum habitum perfectus, illud iam dicendum est: quod aliquando quidem fit, quemadmodum ipse sciens: & aliquando potest per seipsum agere, atque addiscere, & inuenire. Quae quidem omnia, ei tantum animae conueniunt: quae hominum est. Verum non solum patientem intellectum, sed agentem quoque philosophus in anima collocat. Neesse enim esse inquit, in anima huiusmodi reperiri differentias. Ideoque tum habitui, tum lumini intellectum illum in anima efficientem similem facit. Quo ille qui animam superat, & supra eam existit: potius prope ipsum illuminantem permaneat. Propositum itaque, ut iam dictum fuit, Aristoteli est, in hac tota tractatione, de ea loqui hominum substantia rationis compote, quae in his ipsis hominibus reperitur. Quam sane ipse intellectum vocat. At cum tripliciter eius intelligere Aristoteles consideret: ab extremo principium facit: & ab eo, quod in primis audientibus notum. Ac fere id ipsum, quo inquiratur, in medium adducit, qua inquam ratione ipsum intelligere fiat. Ex imperfecto namque omnis ortus, generatiove fit. Extremus autem intellectus ille est, qui materialis dicitur: quique ita vocetur, ut Aristoteles ipse dicturus est: quia omnia patiat: atque aliunde perficitur. Neque enim adhuc ipsa intelligibilia existit: sed quia ea recipiat, perficitur. Ut & sensum quoque, quia sensilia recipiat, perfici scimus. Ideoque eum quoque sensui similem fecit. Hancque profecto ob causam, & ex positione noster philosophus ea protulit verba: dum coniungente versus est coniunctione. Si ut sentire, ipsum est intelligere hoc est. Si illud intelligere consideretur: quod quemadmodum ipsum sentire existit. Tanquam id, quod ab illa permansione in seipso, quodque ab illa conuersione in seipsum longe abest. Sed extrinsecus vergit, tum procul a seipso, tum ab eius formis, quae eius sint. Licet neque omnino ab alienato situta, ut neque vlla ratione in seipso maneat: neque illae maneant formae, quae in ipso sunt. Quod propter illum impetum extra, tum a seipso, tum a formis, quae in ipso sunt, quibusquam forsitan suspicari possit. Ita, ut aliud sit, quod progreditur: quod ab aliis manentibus perficitur, atque expletur. Nostra namque rationis particeps anima, cum vna, ut ita dicam, existat: simul & vna remanet, & multiplex redditur, in impetu illo ad corpus. Nam neque pure permanet: neque omnino recedit. Sed tum quadam ratione manet: tum a seipsa recedit. Et quia sui ipsius respectu diuersa redditur: quod idem cum seipsa habet, obscurum, atque hebes efficit, conuersionemque illam, in seipsam remittit. Nam in lapsu illo, quo ad secundum nititur: haud ita labitur: quin in seipsam quodam pacto praeterea conuerti queat. Omnis namque comprobatio rationis particeps cum conuersione, ut iam dictum fuit, existit. Is autem animae intellectus, qui lapsum ad ea, quae extra, sequitur: haud ex seipso intelligit: neque a seipso, neque per seipsum. Sed quemadmodum sensus a sensibili: ita ab intelligibili, atque ab eo intellectu, qui eiusdem ordinis cum illo est, excitatur, atque expletur: tanquam alius ab alio. Quod propter diuersitatem intellectus labentis, eius qui permanet, respectu euenit. Hacque ratione pati quoddam esse poterit, illud iuxta labentem intellectum intelligere: quippe cum ab alio perficiatur. Illa enim particula, quoddam, adiecta fuit, illi particulae pati: ne huiusmodi

Aristo. in hac
 rota de aia
 tractatione
 mens.

huiusmodi forsan aliquando pati interpretemur, quod corrumpendi vim habeat. Illud vero, aut huiusmodi alterū: quo & ab ea affectione, quæ sentiendi vim habet, differat. Magis enim proprie ibi id extat, propter instrumenti motionem, & propter diuersitatem illam, quæ penitus inter sensilia, atq; ipsum sensum existit: & quia extrinsecus illa subsistunt. In ipso vero intelligere, neq; aliud omnino ipsum intelligibile est: neq; foris, sed intus reperitur. Neq; corporea quæpiam motio fit. Quandoquidem neq; tanquam instrumento eget. Nam affectio, passiove in eo tantum posita est, quod ab altero expleatur. Quatenus autem & a seipso quodam pacto, quia vna est animæ substantia, huiusmodi aliquid alterum: ita vt simul quidem similitudinem cum affectione seruet: quia quasi aliunde, aliquid afferatur. Simulq; diuersum ab affectione sit: propter perfectionem illam, quam a seipso adipiscitur. Vnde & inuestigat anima: tanquam ea, quæ nō habeat: & inuenit res, in seipsam intuens, tanquam ea, quæ habeat. Cæterum quia ab actionibus, quæ manifestiores sunt, in substantias ipsas adducendi sumus: iure ab ipso intelligere in eam nos contemplationem Aristoteles perducit, quæ de eo habetur, quod sic intelligat. At haud, quemadmodum in ipso sentire, sensilia vel ante actionem illam, quæ sentiendi facultatem obtinet, sumpsit: ita & ipsa intelligibilia, ante ipsum intelligere accipit. Quoniā ipsum intelligibile occultius est: q̄ ipsum intelligere iuxta progredientem eum intellectum, de quo loquimur. Quippe quod magis substantiale, ac permanentius sit. Tanquam id quod omnino primum, & supremum animæ.

TERTIA PARTICVLA.

IMPASSIBILE profecto esse oportet. Vim autem formæ recipiendæ habere.

EXPOSITIO.

Quandoquidem pati esse dixit, ipsum recipere, atq; aliunde habere, quæ cognosci debent: ideo iure impassibile esse inquit, quod recipiendi quidem vim habeat: haud tamen adhuc consecutum sit. Intuetur namq; philosophus in vitam eam rationis compotem: quæ iam progressa sit: quæq; a seipsa recesserit: quæq; adhuc imperfecta existat. Cuiusmodi ea nempe est, quæ imperitorum existit: & eorum, qui rerum substantias nequaquam cognoscere valeant. Cognoscit etenim vel tunc anima ipsa: sed accidentia cognoscit, & quæ substantiam consequuntur. Verum haud atoma, quemadmodum sensus, atq; imaginatio. Sed quæ communia sint. Nam cum ratione circa ea agit: & quod mutuo inter ea cōsequēs, aut oppositum, & quod præcedat, sequaturve considerat. Quod & eæ omnes artes præstant, quæ circa ea, quæ in materiæ concretionem posita sint, versantur. Prætereaque & illæ quoq; scientiæ, quæ mathematicæ dicuntur. Neq; enim hæc substantias, sed figuras, & magnitudines, & affectiones, & motus, mutuosq; illorum concentus contemplantur. Substantialesq; eorum rationes prætermittunt. Nam hæc absq; vlllo interuallo, ac coniunctæ sunt. Vnde distantias, atq; diuisiones, quæ ab iis exierunt, nec sine diuersitate progressæ sunt. prætractant. Verum si hæc quoque a formis ortum habent: quoniam pactos nonne intellectus etiam, qui extra progressus est, hæc ex participatione, atq; affinitate quadam, quam cū formis retinet, cognoscet? Ne vel frustra intelligibiles formæ in anima insint: quæq; nihil in intellectum agant. Nunquid agent illæ quidem vel tunc: sed neq; tanquam intelligibilia, neq; tanquam formæ. Intelligibilia namq; omnesq; formæ, substantiæ indiuisibiles, atq; termini existunt. Intellectus autem in illo eius impetu ad ea, quæ extra, particeps intelligibilium redditur formarum, haud tanquam substantiarum, neq; tāquam eorum quæ ita cognosci debeant, vt indiuisibilia sint: sed tanquam eorum, quæ in diuisionem, & affectionem desinant: & in eam omnino naturam, quæ substantias consequatur, iure itaq; Aristoteles illud impassibile ipsius intelligere interpretans, tanquam id, quod nondum quidem habeat, sed recipere valeat: non simpliciter id quod cognosci posset, adduxit, sed formam ipsam. Quæ quidem forma impartibilis est, & substantialis, atq; intelligibilis terminus. Intellectus namq; ille est: quo terminos cognoscimus.

ET potestate tale, sed haud id.

Artes mathematicæ scię
& cōtēplent.

Dubitatio.

Responsum

Neq; enim, quandoquidem haud iam perfectus ille animæ intellectus est, qui alio vergit: & ita aptus, atq; natus est, vt semper sit imperfectus. Nam & perfici quoq; valet. Quod ei datum est, cum in impetu illo ad ea, quæ extra permanens, quemadmodum sciens, ex habitu perficitur: qui quidem habitus, substantiæ appulsus etiam est. Ideoq; ipse in recessu quodam a substantia, atq; extrinsecus collocatus est. Hac itaq; ratione potestate est, & tanq; is, qui aliunde recipiat: & tanquã adhuc imperfectus, & qui nondum receperit. Quoniam autem secundo loco est intellectus: qui iam digressus ab eo, qui prope primam ipsam substantiam permanet: neq; eundem cum illo intellectu seruat ordinem, sed remissum: ideo & tale, sed haud id dictum fuit. Recte igitur potestate tale, sed haud id.

ET eodem modo sese habere, quemadmodum quod sentiendi vim habet ad sensilia: ita intellectum ad intelligibilia.

Id profecto intelligens, de quo sermo est. Quod & propositum fuit ad inuestigandum, & antea dictum fuit. Si sane est ipsum intelligere, quemadmodum ipsum sentire. & a quo fit ipsum intelligere. Cuiq; recte adiunget id. & eum qui iam ita factus sit quælibet: quemadmodum sciens, qui secundum actum, factus esse dicitur. Qui sane cum adhuc effectus nõ fuerit: eodem modo sese habet ad ipsa intelligibilia: quemadmodum quod sentiendi vim habet ad sensibilia. Nam sentiendi vim habere inquit, quod sentire quidem potest: haud tamen adhuc sentit. Ita, vt & ex iis, quæ aliunde adueniunt perficiatur: & ex eo, quod possit, simile reddatur: prætereaq; ex eo, quod haud eadem: sed huiusmodi qualia vnde exemplū sumitur, quæ innascantur, sint. Neq; enim, sensilia ipsa in eo, quod sentiendi vim habet, reperiuntur: sed horum formæ, quæ accidentium formæ sunt. Neq; ipsa intelligibilia, in huiusmodi intellectu reperiuntur: sed quæ talia. Præterquam quod, quæ quidem sentiendi vim habent, præstantiora ipsis sensilibus sunt, tanquam viuacia, & quæ in id, quod impartibile adducta. Quæ vero intelligere valent, ipsis intelligibilibus cedunt: quippe cum hæc intus remaneant, illa vero ad ea, quæ extra progrediantur. Et quoniam ipsa quidem sensilia omnino diuersa ab iis, quæ sentiendi vim habent: ipsa vero intelligibilia simul diuersa, atq; eadem. Nõ solum enim intellectus ille, qui lapsus est, diuersus existit: sed idem quoq; cum eo, qui permanet. Et quoniam ipsa quidem sensilia per sensoriu, quod sentiendi vim habet, excitant: dum in sensorium agunt: Nam anima, quæ sentiendi vim habet, appulsu couenientium rationum, prope sensilium formam persistit. Intelligibilia vero absq; vlllo medio ipsum perficiunt intellectum. Qui tamen ex ea actione quam in se reconditam habet, inde perficitur.

Tres diuersitates inter intellectū atq; sensum.

- Prima.
- Secunda.
- Tertia.

QUARTA PARTICVLA.

NECESSE itaq; quoniam omnia intelligit, immixtum esse, quemadmodum inquit Anaxagoras, quo imperet. Id autem est, quo cognoscat. Quod enim prope apparet prohibet, quod alienum, atq; obstruit.

EXPOSITIO.

Dilucidum est, quod & hæc de eo dicuntur intellectu, qui nunc propositus est: qui & progressus est, & imperfectus existit. Atq; is nullum ex intelligibilibus est. Sed eorum omnium respectu immixtus est. Quod eam ob causam factum fuit: quo ea omnia participando intelligat: neq; ex se id agat. Sed ex ea perfectione, quam aliunde adipiscitur. Quoniam intellectus ille, qui quemadmodum sciens, quælibet ex se fit: haud immixtus etiam est: sed quælibet existit. Multoq; magis id ille consecutus est, qui prope primam animæ substantiam permanet: quiq; sua ex substantia, actus est. Verū is, qui iccirco omnia intelligit, quia aliunde ad eum traducuntur: immixtus eorum omnium respectu anteaquam intelligat, est. Nam tanquam materia iis subiicitur, quæ intelligit. Absq; vlla forma vero id omnino est: quod pure, atq; sincere a materia stat, materialeve existit. Ideoq; naquaquam in corporibus concedimus vnum aliquod reperiri elementorum: minimeq; aliquid quod forma affectum sit, primam materiam esse. Nam inter formas mutua quædam insita est contrarietas. Ex qua illud sequitur: quod quicquid ex quauis earum constitutum fuerit, impeditur,

Sole clarius, hic tres illos Simplicii, & Arist. intellectus agnosce

dicitur, quin reliquas recipere valeat. Sese nãq; opponit, atq; obstat, aut obstabit, quæ inest, illis omnibus. Quo itaq; imperet, atq; pure quælibet cognoscat, immixtus huiusmodi intellectus, reliquorum omnium respectu sit. Quemadmodum Anaxagoras quoq; intellectum similitum illarum particularum respectu immixtum seruat: quo illis omnibus præster, isq; ille est, qui cuncta seiunctim efficit, atq; intelligit. At noster iste animæ intellectus, qui materialis dicitur, remisse agit. Ita, vt absq; vlla prohibitione oïum particeps efficiatur.

QVINTA PARTICVLA.

ITA, ut neq; ipsius sit natura ulla quæpiam: At nũquid hæc, quod possibile? **Qui** itaq; uocatur animæ intellectus.

EXPOSITIO.

Illud ita, vt neq; ipsius, haud ita, vt & materiæ intelligendum. Ipsa nanq; absq; vlla forma existit: & ex eo tantum constituitur, quod corporatarum formarum recipendarũ vim habeat. Intellectus autem is, & ipse quoq; ex ea constituitur anima, quæ rationis compos est. Sensilia q; vt iam dictum fuit, cognoscit. Nequaquam itaq; verba illa, neq; ipsius, ita interpretari debemus: vt & sensus quoq; nullam habeat naturam, Nam tum intellectus ipse, tum sensus proprias quasdam habent naturas. Verum verba ista ita statuere, ac collocare oportet: vt transponamus illud, eius, quadam ratione sic. Ita, vt neq; sit natura ipsius vlla. Ne aliud aliquid tanquam ei simile comparare cogamur. Nullam autem ipsius naturã esse, verum est: si naturam accipiamus intelligibilem, & intelligentem. Neq; enim intelligit, neq; intelligitur actu. Potestate q; tantum in horum vtrunq; vergit, anteaquam intelligat: donec imperfectus sit. Licet enim sensilia cognoscat: attamen nequaquam intelligibilia comprehendit: quæ substantiales terminos referunt. Ne intellectus quidem igitur est. Quandoquidem intellectus intelligibilium cognitio existit. Intelligibilia vero sunt, quorũ cognoscendorum vim sensus non habet. Nam in duas quoq; partes res omnes diuidere consueuimus: in intelligibilia, atq; sensibilia. Iure itaq; & vocari Aristoteles inquit, huiusmodi animæ intellectum. Quippe qui haud adhuc sit: quia actu non sit. Sed tamen vocatur: quia potestate intellectus solum sit: nihil ex intelligibilibus ipsis formis existat. Quas philosophus in eorum numero, quæ esse dicuntur, collocat: tanquam eas, quæ proprie actu sint, anteaquam ille intelligat. Quod nanque iuxta aliquid intelligit, omnino ab ipsis intelligibilibus determinatur, & est, quale quod intelligitur.

DICO autem intellectum, quo cogitat, & existimat anima: nihil est actu eorum quæ sunt, anteaquam intelligat.

In transitu nanq; illo rationis, qui percurrendi vim habet: quem quia cognoscẽdo peragit, cogitatio indicat: & in contemplatione illa, quæ non sine aliquo recessu fit: quam existimatio significat: quod imperfectum ita contingit, vt neq; intelligat: & quod secundum habitum perfectum, quando potest tum alia ex seipso, tum se cognoscere.

SEXTA PARTICVLA.

QVAPROPTER, neq; mixtum esse, æquum est ipsum corpori. **Qualis** nanq; quidam fieret: calidus, aut frigidus. Et instrumentum aliquod esset, quemadmodũ ei, quod sentiendi vim habet. Nunc autem nihil est.

EXPOSITIO.

Quandoquidem potestate solum, intellectum eum de quo locuti hætenus sumus, Aristoteles esse dixit: & nihil eorum quæ sunt, ipsum actu esse: nullamq; eius esse naturam: sed id potius tantum, quod possibilis existat nunc non illud nobis significãdum putauit: ne ipsum sine substantia, aut sine vita esse duceremus. Vita nanq; omnino, atq; substantia ea est, quæ cognoscere, & sapere potest: quæq; intelligibiles formas cognoscendo recipere valet. Haud id igitur nos monere voluit. Sed potius ne substantia aliqua, & vita, intellectus is esse putaretur, quæ corporis formam referret. Quoniam in corpore in primis, quod po

Inseparabilis vita duplex.
Prima.
Secunda.

testate, atq; imperfectū reperitur. At mutationes demonstrant ipsum ab ea omni vita, quæ a corpori quæ inseparabilis sit, seiunctum. Inseparabilis namq; vita duplex est: altera quidē quæ viuax ipsum instrumentum effingit: secundum quam viuens est. Altera vero, quæ viuente ipso corpore, tanquam instrumento vtitur. Quemadmodum nauta vtitur nauī. Quæ quatenus vtitur inseparabilis quoq; est. Quarum neutra cum intelligibilibus concinnari potest. Neq; inquam, vita est, quæ instrumēti est: quæq; cū corpore mixta: quæq; coniuncta cum qualitatibus, quæ iō ipso sunt. Corpus nāq; naturalibus formis cedit: multo ergo magis intelligibilibus cedere debet. Passibilesq; qualitates, cum ab omni substantia exciderint: procul ab intelligibilibus quoq; recesserunt. Quare vita illa, quæ cum his iūcta est: quæq; cum corpore mixta, nunquam cum intelligibilibus conueniret. Totū namq; illud, quod corporis sit: quod admistio vere indicat: & ab ea superatur forma, quæ genitorum communiter determinandorum vim habet. Nondum autem dico, ab iis, quæ seiuncta sunt. Deseritur præterea & ab ea conuersione, quæ in seipsum fit. Ita, vt neq; intelligere queat. Multoq; præterea magis id qualitatum illa expletio fert. Quæ se minime aptam ad intelligentem illam actionem: minimeq; accommodatam ad intelligibiles formas, præ se fert. Rationem namq; eam, quæ formales substantias recipere, comprehendere v̄e debet, ab accidentibus nudatam, atque remotam esse oportet. Ab illisq; postremis in primis: quales passibiles qualitates sunt. Corporisq; respectu immixta esse debet. Quo & quæ indiuisibilia sunt, intelligat: atq; in seipsam conuerti queat. At vnde illud ostenditur, quod nullum ad sit intellectui ipsi instrumentum: ita vt omnino a corporibus separabilis sit. Nunquid id postea manifeste Aristoteles demonstraturus est: vbi paululum progressus fuerit. Quod tunc præstabit, cum discrimen inter vacationem illam ab affectione: quæ tum intellectui, tum ei, quod sentiendi vim habeat, data fuit, declarabit.

Dubitatio.
Responsum.

ET RECTE sane dicentes animam esse locum formarum. Præterquam quod non tota: sed quæ intelligendi facultatem habet. Neq; actu, sed potestate, forma.

Laudat philosophus eos, qui animam formarum locum esse enunciarunt. Simulq; illud indicat: quemadmodum haud de eo intellectu ab eo verba fiebant, cuius anima particeps existit. Ille namque non anima, sed præstantior quædam substantia est. Simulq; illud etiam indicat: quemadmodum formas non ipsa accidentia vocat. Nam eorum recipendorum vim ea habet anima: quæ sentire valet. Sed eas substantias ita appellat: quæ ex se sunt: aut quæ omnino, quæ sui ipsarum existunt: aut ex iis, quæ determinantur, constituuntur. Locus autem anima dicitur: tanquā ea, quæ illa, quæ adueniunt, & extrinsecus sunt, quodam pacto recipere potest. Quo cum loco eo, qui corporatus est: seruetur proportio: Sin autem id ita sese habet: neq; ea anima tota, quæ intelligendi facultatem obtinet, locus erit. Sed ea, quæ dicta fuit: quæq; omnino extra labitur. Quoniam illa quæ permanet, iam idē cum formis illis, quæ cum ea eundem seruant ordinem, est: non autem eas recipit. Et potestate, non autem actu ea existit: quæ quodam pacto a seipsa recessit: quæq; in seipsam tota conuersa est. Nam quæ sui ipsius substantiam permanet, haud potestate adhuc, sed actu est. Immo vero ipse potius actus existit.

SEPTIMA PARTICVLA.

QVOD autem non similis passibilitas eius, quod sentiendi, & eius, quod intelligendi vim habet: manifestum in sensoris, & in sensu. Sensus quidem enim non potest sentire, ex eo, quod admodum sensibile: ut sonum ex magnis sonis. Neque ex uehementibus coloribus, & odoribus, neq; intueri: neq; odorari. Sed intellectus cum aliquid intellexerit admodū intelligibile: nō minus intelligit inferiora: sed & magis. Quod quidē, n. sentiendi vim habet: haud sine corpore. Intellectus uero separabilis,

EXPOSITIO.

Vult quidem philosophus ex his demonstrare, quod antea dictum fuit. Quod inquam nullum est instrumentum in intelligibilium formarum contemplatione. Demonstrat autem

tem id

tem id ex comparatione intellectus cum ipso sensu. Quo vbi ex sensu cognouerimus, quid patiatur omne id, quod per instrumentum aliquid cognoscit: vbi que quod intelligendi vim habet liberum ab affectione nouerimus: & ab ea quoque contemplatione, quæ per instrumentum fit, id seiunctum statuamus. Impasibilitatem autem Aristoteles vocat, receptionem illam, quæ nondum in eo facta sit: quod alicuius recipiendi potestatem habeat. Si itaque nequaquam similis est impassibilitas illa, quæ in eo, quod sentiendi, & in eo, quod intelligendi vim habet, reperitur: neque quod recipiendi vim habens in ambobus existit, simile erit, neque ipsa etiam receptio. Quæ igitur hic dissimilitudo adest? Quoniam receptio eius, quod sentiendi vim habet, non sine conuersione quadam, & mutatione, & corporata affectione fit. Affici nanque, pati uel ipsum sensorium à sensibus opus est: si sensus agere debeat. Receptio autem eius, quod intelligendi vim habet, absque ulla mutatione est. Acceptioque non sine propria actione huic adest. Id autem inde patet. Quoniam sensus, qui vehemens aliquod proprium sensibile comprehenderit: ut visus lucidum colorem, minime potest confestim tenuiora comprehendere. Intellectus autem potis est, ex contemplatione eorum, quæ admodum intelligibilia sunt: tum hæc, quæ admodum cum forma iuncta sunt: ut transcendentis termini, & præstantiores perfectiones, & substantiæ puriores: tum minora quoque intelligere. Atque adeo magis quam antea maiora intelligere potis est. Intellectio enim confirmatur ex contemplatione illorum præstantiorum, in secundorum istorum cognitionem. Vnde præstantissima, atque optima, eorum quæ de principiis, atque causis ducta sunt, ex ipsis principiis, atque causis cognitio habetur. Quæ igitur huius diuersitatis causa? Quoniam quod sentiendi vim habet, haud sine corpore agit: & recipit formas, ita ut in illa receptione disgregetur, aut congregetur, aut omnino aliquam instrumentum ipsum toleret affectionem: apertissimeque percutiatur in vehementiū illorū sensibiliū affectionibus. Vbi itaque admodū, exempli causa, disgregatum sensorium fuerit: ab eo quod minus disgreget pati non potest: neque illam mouet actionem, quæ ad vitam sentiendi vim habentem, circa ipsum spectat. Intellectus vero, qui separabilis ab omni corpore est, nihil conuersione, aut affectione corporis formam referente indiget. Ideoque neque quo ad contemplationem eorum, quæ inferiora sunt, impedimentum ei vllum affertur. Nam ex propria sua actione, & quæ à præstantioribus ortum habent, recipit. Neque corpus patitur: sed diuersa agit. Licet pati dicatur.

OCTAVA PARTICVLA.

QUANDO uero ita quæcunq; fiat, ut sciens, dicitur, qui secundum actum.

EXPOSITIO.

Intellectus ille, qui quadam ratione à seipso recedit: quique in id, quod extra progreditur: aliquando quidem totus circa sensibilia conuersus est: nullaque ratione, neque formas, neque substantias intelligit. Quæ à ratione, & à præstantiori illo intellectu comprehendendi debent. A sensu autem nequaquam. Ideoque intelligibilia dicuntur. Quandoquidem & ipsam quoque rationem intellectum Aristoteles appellat. Cum potestate intellectus sit, & imperfectus, & materialis: atque huiusmodi, ut aptus quidem sit ad intelligibilem illarum formarum receptionem, atque ad earum intellectionem: sed haud adhuc receperit. Aliquando autem iam perfectus ille est intellectus: atque intelligibilem formarum plenus. Quatenus tamen ei intellectui, qui iam progressus sit, pote est, qui haud à sensibilibus perficitur: sed in his, tanquam in extremis formarum uestigiis insidet: indeque ad ipsarum formarum inuestigationem, non sine quadam inclinatione in seipsum excitatur. Hacque ratione iunctus cum manente, atque prima illa animæ substantia, à formis in illa existentibus perficitur: & ab illa quoque cognitione, quæ cum ea in vnum redacta est. Licet haud id quid fiat, quod substantialis eius cognitio est: neque in illas formas euadat, quæ in eius substantia permanēt. At ex formis iis, quæ his proxime appētae sunt: & ex cognitione illa, quæ ei, quæ substantialis est, coniungitur, expletur, atque perficitur. Simulque tanquam ab aliis permanētibus, quatenus progressus est, diuersus redditus fuit. Simulque & à seipso. Quinque vnum quodam pacto, &

idem manet, atque progreditur. Perfectio itaque, quæ in eo, qui progressus est, reperitur: hæud huiusmodi est, qualis quæ substantialis est: sed ex appulsu, atque secunda, post eam, quæ in substantia, substantialis ue: & secundum habitum existit. In substantia namque habitus versatur: non autem ipsa est substantia. A posterioribus igitur ad priora, in contemplatione hac, quæ tanquam de animæ partibus habetur: per ea, quæ proxima, atque coniuncta sunt, Aristoteles ascendit: ab intellectuque illo, qui materialis, & imperfectus, & potestate est, ad eum accedit, qui progrediens vel ipse quidem est: sed perfectus ea perfectione est, quæ ex appulsu habetur. Qui quæcunque ita fieri dicitur, ut sciens ille, qui secundum actum: homo inquam. Id quidem igitur dictum fuit: ne in intellectu isto, qui ita perfectus, actionem ipsam, aut eandem cum habitu, aut semper sequentem statuamus. Cæterum quemadmodum sese habet, qui secundum actum sciens: id autem est, is, qui perfectum iam habitum adeptus est: tamen non semper secundum eum agat: ita & perfectum quoque eum ponamus intellectum, qui iam progressus est. Qui propter progressum, quemadmodum ipse à substantia seiungitur: ita & actionem ab habitu diuisam habet. Quæ quidem actio neque semper sequitur: sed aliquando. Quia & ipse quoque aliquando perficitur. Recte itaque, & particula illa, quæcunque de eo, dicta fuit: propter diuisam illam formarum collectionem, quæ in ipso existit. Illud vero fieri, propter perfectionem illam, quæ aliunde venit: quæque hæud perpetua est: sed aliquando in eo reperitur.

ID AVTEM contingit, cum possit agere per se. Est quidem consimiliter, & tunc potestate quodam pacto. Hæud tamen eodem modo, & antequam discat, aut inueniat.

Illud quidem posse per se agere, eius intellectus proprium est, qui progressus quidem sit: sed perfectus existat. Materialis namque intellectus perficitur etiam à seipso, quatenus vnus, & idem est, animæ ille intellectus, qui permanet, & qui progreditur. Hæud tamen ex seipso agere, atque cognoscere ipsa intelligibilia potest: donec imperfectus sit. Nam ubi perfectus fuerit: qui ille est, qui nunc quo de eo, contemlemur, propositus fuit: licet neque substantialis sit, animæ intellectus: tunc per se agere valet. Neque enim in potestate: sed in eo, quod iam agat, suum habet esse. Isque præterea in potestate quoque est: quia non semper agat. Idcircoque & ipse quoque potestate quodam pacto est: & tanquam is, qui non semper agit: & tanquam is, qui aliunde perfectus sit. Quæadmodum & corpus, quod iam uiuit, potestate vitam habere dicitur. Quod ei datur, propter aduentitiam illam vitæ acceptionem: quæ non solum aliunde accedit: sed & aliquando ei conceditur. Sed hæud eodem modo, & antequam discat, aut inueniat. Qualis erat imperfectus ille intellectus: qui & ante ipsam perfectionem potestate erat: atque ab ipso perficiente maiori, atque manifestiori diuersitate differebat.

ET IPSE præterea ipsum tunc potest intelligere.

Hæud secundum accidens id intelligere debemus: quia intelligibilia habeat, atque idem quadam ratione cum formis illis: quæ intelligi debent, sit. Ita, ut præcipue formas, non autem seipsum intelligat: quemadmodum Alexander vult. Nam seipsum præcipue intelligere debet. Quoniam ubi nam aut Alexander, aut nos de eo aliquid scribimus, tanquam de illo qui neque seipsum intelligat, neque intellectionem, aut vitam, aut substantiam sui ipsius: Namque intellectus esse debet: non autem sensus: qui ad alia extenditur, & ex extensione illa ad alia, seipsum quoque sentit. Non solum enim is intellectus est: sed intelligibilis quoque. Qui quemadmodum alias intelligibiles formas sortitur ex iis, quæ in animæ substantia inveniunt: ita & intellectus, & intellectio à substantiali illo intelligente, atque intellecto fit. Verum nihil, inquit Alexander, ipsum à seipso patitur. Ipsum vero intelligere in eo, quod intellectus ab intelligibili patitur, collocatum esse videbatur. Hæud simpliciter illud verum est. Sed de eo, quod cum ipso sentire similitudinem naturam sit, & quod aliunde quodam pacto perficitur. Licet ex sua actione illam aliunde accedentem perfectionem recipiat. Patitur igitur & materialis ille intellectus: & qui

Obiectio Alexandri.
Responsum.

qui iam ex appulsu perfectus est: quatenus a' substantiali intelligibili perficitur: & quatenus intellectus, atque intelligibilis fit. Vbi vero semel perfectus fuerit, ipse seipsum, & formas illas, quæ in ipso sunt absq; vlla affectione, ex perfecta sua actione intelligit. Affectio namq; illa in acceptione, atq; expletione, quæ aliunde fit, collocata erat: non autem in mutatione, conuersione'ue quapiam.

NONA PARTICVLA.

QVONIAM autem aliud est, magnitudo, & ipsum magnitudini esse: & aqua, & ipsum aquæ esse. Ita autem & in aliis multis: sed haud in omnibus. In nonnullis enim idem ipsum carni esse, & carnem. aut alio, aut alia ratione sese habente iudicat. Caro enim non sine materia. Sed quemadmodum ipsum sumum hoc in hoc.

EXPOSITIO.

Aristotelis quidem propositum in his est: diuersas tradere intellectiones eius intellectus: qui progressus quidem vltra substantialem permansionem est: sed perfectus fuit secundum habitum ex substantiali illa perfectione, quæ in anima reperitur. Quarum quidem intellectionum altera compositarum, atque diuisibilium substantiarum est: altera vero simplicium, & indiuisibilium. Quod ob eam sanè causam facit, quo & hac ratione diiudicat substantialem animæ contemplationem. Quæ quatenus ei pote est, in simplicibus, atque impartibilibus permanet. Quemadmodum præstantior ille animæ intellectus, haud a formis ad ea, quæ formis affecta sunt, pertransiens: quo & hæc quoque cognoscit: sed in ipsarum formarum intellectione: ex intellectione illa, quæ causam affert: cognoscit tanquam ex causis, & quæ formis affecta sunt, & quæ his euenerunt: & vt vno verbo complectar, omnia quæ de causis deducta sunt: & materiam, quæ earum extremarum recipiendarum vim habet: & quæ his, quacunque ratione adsunt. Qua quidem intellectione in formis, quæ causam afferendo complectuntur ea omnia, accepta fuere, quæ a causa deducuntur. Quem sanè intellectum, & anima ea, quæ in sui ipsius substantiam recurrit: quatenus ei pote est, imitatur. Vtpote, quæ ei innate iuncta est: dum in supremis illis sui ipsius rationibus permianet: & in id quod extra, nulla ratione progreditur. Sed cum illis formis colligata est, quæ in ipso intellectu existunt. Atque in his ipsa quoque, quæ a causis efficiuntur, iuxta simplicitatem illam causas referentem, contemplatur. Nequaquã vero & anima, quæ a seipsa progreditur, licet iam vel perfectam induxerit contemplationem: in simplicitate illa formali permanet. Sed per perfectionem quidem, quæ a substantia ei tradita fuit, & coniunctionem illam cum ea assequitur. Tanquam altera quodam pacto ad alteram tendente. Neque enim cum coniunctione appellit ad formas. Tametsi vel longius illa absit, quæ pure in ipsa permansit. Per progressum vero eorum quæ extra, non solum ex causis, sed & ordine seruato ipsa iam progressa, ad ea sese adigit, quæ ex causis deducta iam progressa sunt. Sensu quidem sensilia assequens. Cognitione vero rationis compote substantias compositas, & omnino forma affectas. Quæ quidem cognitio diuersa ab ea est, quæ formarum comprehendendarum vim habet: & eadem quoque: sed quæ quasi deflexa sit: atque ita quæ terminantur, intelligat. Terminos namque recte, & absque vlla flexione percipit. Termini namque perfectiones sunt, & eorum intellectio propè perfectionem permanet. Quandoquidem & omnis quoque cognitio propè id existit, quod cognosci debet. Quæ vero forma affecta, perfecta sunt. Qui vero ordine seruato ad hæc appellit, intellectus est: non autem perfectiones ipsæ: sed perfectionem participare dici potest. Nam refractione participationem indicat. Medicus enim medicina quasi reflexa est. Quod propter permanentiam illam euenit: quæ ex medicina quidem oritur: sed secunda, atque iam egressa est. Quoniam id, quod in participando illud est, quod vere est: diuersum ab eo, cuius particeps existit, est: licet iuxta illud sit. Et ita recta, quæ refracta est: hoc est, quæ deflexa, ita, vt angulum faciat: ab ea, quæ extensa erat, facta fuit. Sed cum exierit quod simplex: ac sub

diuisionem ferè subingressa sit. Hæc itaque in his de perfecto ipso intellectu, in ipso progressu philosophando pertractat Aristoteles. Ante omniaq; nos de eo certiores facit: quod diuersum quid à forma, quod forma affectum est, existit. Magnitudo quidem igitur, & caro, & aqua, forma affecta iunt. Ipsum vero esse vniuscuiusq; eorum, ipsa vniuscuiusq; forma est. Forma namq; in ipso, quid erat esse, definitur consuevit. Quandoquidem ex ea, & iis, quæ forma affecta sunt, iuum adest esse. In quibus itaq; forma non manet eadem, ac sui ipsius est: sed eam habet vim vt alterum definiat: in his alterum est ipsum, hoc est, quod definitur: & ipsum esse ei: quod quidem esse est terminus iuxta quem definitur. In quibus autem forma absque materia extat: & quæ propè seipsam maneat: neque alterius terminus sit: in his idem existit ipsum, & esse ei, vt caro, & carni esse. Licet haud verum Aristoteles sumperit exemplum. Vnde infert quemadmodum caro in materia est: & est quemadmodum ipsum simum. Verum quod ita sese habeat, quod sine materia est, indicare voluit.

Dubitatio.

At quonam pacto dicitur hoc in hoc: caro inquam, & simum: & vt vno verbo dicam: quod compositum ex materia, atque forma? Siquidem alterum quidem hoc, hoc est, ipsius formæ, Alterum vero in hoc. Nunquid id ex natura formæ in materia existentis habet: aut & cuiuscunque respectus est, qui in alterum, tanquam in id, quod determinetur, desinat?

Responsum.

Neque enim idem est, quod forma affectum est, cum forma, quæ in altero reperiatur. Hæc quidem enim terminus est: licet & alterius sit. Illud autem quod terminatur existit: licet sine materia sit. Quemadmodum cœleste corpus est. Haud idem igitur simum cum caruitate illa, quæ in nare reperitur, est. Neque animal cum vita illa, quæ in corpore est. Quemadmodum neque medicus cum facultate illa curandi, quæ in homine reperitur. Ex causis nanque illis elementariis, atque proximis scientiam pariendo cognoscitur. Nam ex forma, quæ eius determinandi vim habeat: & ex materia, quæ hanc recipere queat. Illud itaq; hoc in hoc: quod ab Aristotele positum fuit: non ipsum compositum: sed compositi causas indicat. Nani formæ positio in materia, compositum perficit.

DECIMA PARTICULA.

EO QUIDEM igitur quod sentiendi vim habet, calidum & frigidum iudicat, & quorum ratio quædam caro. Alio uero, aut separabili, aut quemadmodum refracta se habet in seipsam cum extensa fuerit, ipsum carni esse iudicat.

EXPOSITIO.

Quandoquidem alio, aut eo, quod aliter sese habeat, iudicare dixit magnitudinem, & ipsum magnitudini esse, distinguit, quænam quidem alio: quænamq; eo, quod aliter sese habeat. Quæcunque quidem enim sensilia sunt, vt qualitates, colores, figuræ, & magnitudines, & quemadmodum ipse dixit, quorum ratio quædam caro. Id autem est, quorum causa proxima, substantia, quæ definitur. Persæpe enim, vt & à Platone in Gorgia, & in Theæteto, ita & ab Aristotele ratio, pro proxima causa sumpta fuit. Proxima autem causa accidentium omnium, ea est substantia, quæ determinatur. Quoniam in ea, & circa eam, & ex ea subsistunt. Caro igitur sumpta fuit, pro ea omni substantia, quæ determinatur. Sensilia quidem igitur sensu intellectus iudicat. Accidentia enim & particularia sensilia omnia sunt. Quorum conuenienter comprehendendorum vim sensus habet. Intellectus autem substantias percipere valet. Ideoq; in his alio iudicat. Sensu nanque iudicat: qui alius præter intellectum est. At intellectus eam omnino habet vim: vt determinatam substantiam iudicare valeat. Quandoquidem & rationem intellectum Aristoteli appellare, vt & antea dictum fuit, visum est. Is igitur haud alio terminos iudicat. Sed seipso quidem: verum aliter sese habente, iudicat. Quod tãdiu fit: quãdiu intellectu illo, qui progressus est: quique in nobis perfectus, & formas iudicemus. Quandoquidem anima, quæ in sui ipsius substantiam recurrit: quæq; propè perfectum permanfit actum: quæq; formis iuncta est: quæq; omnino seiuncta ab isto secundorum appulsu, diuersa ab illa existit vita, quæ extra progreditur. Ideoq; hic recte adiectum fuit illud, Alio uero, aut separabili, aut quemadmodum refracta sese habet erga seipsam, cum extensa fuerit: ipsum carni esse iudicat.

Alio

Alio quidem enim cum separabili, hoc est, cum contemplatione illa, quæ separata est ab actionibus, quæ extra prominent, atq; in habitus, & potestates progrediuntur, formas iudicat. Nisi profecto, & tunc non alio, sed eodem, quod tamen alia ratione sese habeat, dicere velimus. Nam & vna quoq; tota anima est, quæ manet, atq; progreditur. Omnium itaque concessione, eodem quidem dicere possumus: sed quod aliter sese habeat. Cum intellectus ille, qui progressus est, & separatas cognoscat substantias, & formas ex se determinet. Quodq; ita se alia quadam ratione habeat: quemadmodum sese habet recta, respectu eius quæ refracta sit. Nam ea, quæ refracta est, vt iam determinauimus, cognitionē eorum indicat, quæ eiusdem ordinis existentia, forma affecta sunt. Quæ vero extensa, tanquam recta & absq; vlla deflexione existens, non secus, ac nota signum ue cognitionis terminorum, & perfectionum sumpta fuit: propter eas, quas superius diximus causas.

VNDECIMA PARTICVLA.

RVR SVM uero in iis, quæ in abstractione sunt, ipsum rectum tanquam simū. Cum continuo enim. Ipsum autem quid erat esse, si est diuersum ipsum recto esse, & ipsum rectum alii. Sit namq; dualitas, altero itaq; aut alio modo sese habere iudicat.

EXPOSITIO.

In abstractione mathematica collocata esse, & opinari, & dicere Aristoteles consuevit. Licet haud, quemadmodum Pythagoræi fecerunt, eminentes illas mathematicarum imaginum rationes in imaginatione inuestiget: quæ substantiales sunt, in vita illa animæ, quæ corporum formam referat: sed in ipsis imaginibus, quæ imaginatione concipiuntur, ea collocata dicit. In quibus re vera suam omnem tractationem mathematici posuerunt. Pythagoræi igitur, qui in prominentes illas, atq; viuaces imaginum rationes inspexere, substantias, res istas mathematicas esse voluere. Aristoteles vero ab imaginibus substantiam remouit: & ex abstractione imagines fieri inquit: quippe cum eas anima recipiat, ex imitatione quadam sensilium respectu. Haud quia ex propria actione & has anima promat. Indicat autem id circumductio illa, quæ in id, quod verum, atq; exactum fit. Neq; enim vere cubū figura illa, quæ sensilis sit, refert. neq; sine latitudine exacte recta, naturalis est: sed quæ mathematica. Intus quidem igitur & imagines hæc sunt: sed haud sine sensiliū cognitione: nā anima est, quæ ipsas promit. Tametsi haud ita promit, quemadmodum præstantiora illa, quæ sciri, aut intelligi possunt. Nam propter maximam similitudinē, quæ inter ea est, quæ imaginatione concipiuntur cum ipsis sensibilibus, quod abstractionis est proprie in iis sedem, atq; locum sortitum est: quæ concipiuntur imaginatione. Ita, vt eadem cum sensibilibus sine naturali tamen materia sint. Quoniam & illa quoq; imago, quæ in imaginatione est, haud tanquam forma, sed tanquam id, quod forma affectum sit, existit. Omnis namq; forma impartibilis, atq; indiuisibilis est. Magnitudines autem in partitione, & numeri in diuisione collocati sunt. Recte itaq; & ipsum rectum, tanquam simum dicitur: propter cōtinuitatem, atq; partitionem. Quia neq; forma, neq; ipsum quid erat esse sit: quod est ipsum recto esse: sed præter ipsum rectum. Philosophus autem ex positione: si est alterū dixit: quoniam nequaquam hæc nunc tractanda proposuit. Nam in iis, quæ post naturalia dicuntur, hæc & tractauit, & declarauit. Nuncq; in memoriam reuocauit, dicens. Sit namq; dualitas, ipsum scilicet rectum. Vnitas quidem enim, ipsum recto esse, quia indiuisibiliter vnū. Dualitas autem ipsum rectum, haud tanquam duo. Nam & ipsum quoq; vnum est. Sed continuum, & diuisibile, & quod hac ratione dualitatem referat. Vel mathematica ergo anima altero, aut alia ratione se habente iudicat. Quemadmodum in iis, quæ exposita fuerunt satis superq; declaratum fuit.

ET omnino nempe, ut separabiles res a materia, ita & quæ circa intellectum.

Non circa omnem intellectum nunc intelligit. Neq; enim circa eum, qui ab anima sciūsus est. Neq; circa eum, qui in anima reperitur: sed cum illo innate, in vnum redactus est.

Nam nequaquam à formarum cognitione illi remouentur. Verum eum intellectum Aristoteles significat: de quo sermo nunc à nobis habetur: qui in progressu perfectionem adeptus est: quiq; quodam ordine seruato, ac conuenienter recognoscit. Quo & tanquã terminus propter perfectionem formis insideat: & tanquam is, qui determinetur propter inclinationem illam ad ea, quæ extra, ad ea, quæ forma affecta sint, se conferat: tanquam ad ea, quæ ex formis iam progressa sint. Intellegit autem huiusmodi intellectus, tum quæ ab omni materia separabilia: quemadmodum animatam substantiam, & præstantiorem illi intellectum. Tum quæ quadam ratione separabilia: quemadmodum formas mathematicas, & naturales. Quæ haud quo ad ipsum esse spectat, subiecto indigent: & ea ratione separabiles sunt. At quia aliorum determinandorum vim habent, eam ob causam ab iis inseparabiles sunt. Ea q; præterea is intellectus intelligit, quæ formis affecta sint. Quæ tamẽ nequaquam à materia separabilia. Videtur nanq; philosophus materiam ipsam nunc vocare, substantiam eam, quæ determinata sit. Quemadmodum itaq; sese habent res iuxta id, quod separabile, aut inseparabile à materia, ita & intellectus huius contemplationes. Hæ nanq; ita circa intellectum versantur, vt aut quæ omnino separabilia, aut quæ quadam ratione separabilia, aut quæ inseparabilia comprehendant. Sin autem eius actiones huiusmodi, patet, quod & ipse, neq; solum, aut omnino, aut aliqua ex parte separabilis, neq; solum inseparabilis. Sed & omnino separabilis, propter innatam illam coniunctionem, quæ cum animæ substantia iam obtinet: & propter perfectionem, quam inde nanciscitur. Prætereaq; quadam ex parte separabilis, rursusq; inseparabilis. Quod ob extensionem illã ad ea, quæ extra, ei ascribitur. Quæ tum ad formas, quæ aliorum definiendorum vim habet, fit: tum ad ea, quæ ex se determinantur.

DVODECIMA PARTICVLA.

DUBITARET autem aliquis, si intellectus simplex est, atq; impassibile: quemadmodum inquit Anaxagoras, quonam pacto intelliget? Si ipsum intelligere pati quoddam est. Quatenus enim aliquid commune ambobus inest: alterum quidem facere uidetur: alterum uero pati.

EXPOSITIO.

Cum iam perfecerit Aristoteles contemplationem de progrediẽte illo intellectu, qui duplex est: quatenus duo sunt, quæ ex eo, quod imperfectum, atq; perfectum distinguuntur: & ex quod potestate duplex: & ex eo, quod aut totus cum secũdis viis complicetur: aut & in seipsum, in suamq; substantiam reuertatur: ex qua etiam perficitur: cumq; ad substantialem illum animæ intellectum accessurus sit, duas de intellectibus illis, de quibus locuti antea sumus, proponit dubitationes. Quarum prior in primis ei, qui imperfectus est, conuenit: minusq; ei, qui iam perfectus. Altera vero e contrario. Ex his autem ambabus affinitatem quandam intellectuum eorum, de quibus dictum fuit, cum eo, de quo sermo habendus est, philosophus tradit. Licet alter quidem longius absit: alter autem propinquior sit. Nanq; extremus ille, atq; materialis commune aliquid cum intellectu ipso efficiente habet: tanquam is, qui perfici aptus, atq; natus sit, ostenditur. At qui secundum habitum perfectus, multo maiorem coniunctionem cum eo sortitus est, qui ex seipso perfectus: quia & ipse sine materia, atq; intelligibilis est. Quandoquidem in iis, quæ sine materia existunt, quæ intelligibile intelligit. Quænam igitur prima est dubitatio, & vnde commouetur? Ex eo intellectu illo, qui secundum actum, quiq; supra animam existit. Ille nanque impassibilis est: quippe qui à nullo patitur. Istorumq; secundorum respectu immixtus. Quæ tamẽ & ipse intelliguntur ex ea eorum acceptione: quæ à causis ortum habet. Verum haud eundem seruat ordinem cum his. Ideoq; neq; quicquam commune habet, iuxta coniunctionem vllam, quæ ipsum eiusdem esse ordinis demonstrat. Quoniam iuxta acceptionem illam causam eorum, quæ hinc deducta sunt, referentem, seiuncta illa affinitas, quæ in primis secũdorum respectu existit, reperitur. Quo itaq; pacto nos ipsum intelligere in ipso pati collocamus, & in affinitate illa, quæ non sine admitione fit, ita, vt & eiusdem ordinis sit quodã

facto affinitas: quemadmodum in iis, quæ faciunt, atq; patiuntur. Causæ namq; illæ sciũ-
tæ, atq; excellæ, omnium quidem constituendorum, sed haud efficiendorum vim ab Ari-
stotele habere dicuntur. Quandoquidem neq; ipsius ortus, generationis ue proxime prin-
cipia sunt. Nam ipsum efficiens id quod fit, respicit. At illæ ipsius substantiæ, atq; ipsius esse
causæ omnibus sunt. Dubitatio itaq; hæc est. Quonam pacto in ipso pati, ipsum intelli-
gere collocari possit: cum impassibilis sit ipse intellectus, quemadmodum & Anaxagoræ vi-
detur. Quoq; præterea pacto non habebit aliquid commune cum efficiēti, si patitur. Nam
iuxta aliquid quod commune sit: alterum quidem agit: alterum vero patitur. At immixtus
est: neq; quicquam cum alio villo commune intellectus habet. Huiusmodi quidem igitur
dubitatio est. Afferit autem præterea philosophus & alteram, ita scribens.

DECIMATERTIA PARTICVLA.

PRAETEREA uero, si intelligibilis, & ipse: aut enim & aliis intellectus inerit,
nisi secundum aliud ipse intelligibilis. Vnum autem aliquid ipsum intelligibile for-
ma, aut mixtum aliquid habebit: quod facit intelligibilem ipsum, quæadmodū alia.

EXPOSITIO.

Dubitatio quidem hæc, vel imperfecto illi intellectui conuenit: tanquam eo, qui potest
& ipso seipsum intelligere, iuxta illud quod primum potestate. Manifestius autem ad eum
spectat, qui iam perfectus est. De quo perspicue dictum fuit. Et ipse seipsum potest intelli-
gere, iuxta illud scilicet, quod potestate secundum. Quod autem seipsum intelligere potest,
patet, quemadmodum non solum est intelligens, sed & quod intelligitur: & intellectus si-
mul, atq; intelligibile. Patetq; quemadmodum substantiali illi animæ intellectui, præstan-
tiori q; præterea illi, eatenus similis redditur: quatenus in id, quod sine materia est, adduci-
tur. Quod propter impartibilem in seipsum conjunctionem fit. Ideoq; dubitatio ista ita cō-
munis est: ut aduersus id, quod simplex, atq; immixtum ipsius intellectus instet. Namq; si
quod intelligibile, & aliis quoq; naturalibus formis adest, simpliciterq; naturalibus sub-
stantiis: intellectus autem haud omnibus adest: nequaquam specie idem, hoc est, ratione
esse poterit, intellectus, atq; intelligibile. Tamen si subiecto aliquando conueniant. In qui-
bus itaq; conueniunt: quandoquidem haud quatenus intellectus est intelligibilis: iuxta
aliud aliquid, quod & aliis commune sit, ipsum intelligibile obtinebit. Haud itaq; simplex
erit. Illud quidem, mixtum, dictum fuit, propter illam intelligibilis additionem. Quod sua
proprietas diuersum ab intellectu est. Illudq; quemadmodum alia, adiectum est: quod
auget dubitationem: propter affinitatem intellectus cum iis. Licet hæc partibilia, atq; cum
materia sint. Nam huiusmodi sunt, alia illa.

DECIMAQVARTA PARTICVLA.

NVNQVID ipsum quidem pati iuxta cōmune aliquid diuisum fuit. Prius quo-
niam potestate quodam pacto est intelligibilia intellectus. Sed actu nihil anteaquā
intelligat. Oportet autem ita, ut in tabella, cui nihil inest actu scriptum. Quod con-
tingit in intellectu.

EXPOSITIO.

Excipit ex his philosophus priorem illam dubitationem. Suamq; seruans positionem
quia patiatu intelligendo intellectus ille, qui extra a seipso progreditur: communeq; ali-
quid cum intelligibilibus hunc habere concedens: atamen eum, qui adhuc imperfectus
fit, haud omnino ab intellectu illo, qui secundum actum existat, diuelli demonstrat. Eoq;
intelligere quia aptus, atq; natus sit: & quia intelligibilium formarum intelligendarū vim
habeat. Nam ex superioribus illis formis iam repletus habetur. Sæper enim, ut ipse quoque
Aristoteles dicturus est: maiore honore dignus videtur efficiens, quā id, quod patitur.
Sin autem, & quia ex se agat, a præstantiori illo perficitur: quemadmodum ipsa intellectio
indicat: quæ pura actio est: quonam pacto nonne & multo maius puro illi inhæret intelle-
ctui? Multoq; præterea magis id præstabit ille, qui progreditur quidem, sed perfectionem

adeptus est: quiq; iã ex se agere potest, iuxta id, quod secundo loco dicitur potestate. Hæc itaq; meta est eorum, quæ aduersus priorem dubitationem dicuntur. Sed verba ipsa consideranda sunt. Ipsum pati, inquit, iuxta commune diuisum fuit antea. Quoniam quod patitur, quandam omnino effinitatem cum eo, quod facit, obtinet. Nam id potestate esse oportet, quod actu ipsum efficiens est. Ideoq; potestate quodam pacto intellectus ipsa intelligibilia existit. Inquam intellectus: qui quia patitur, intelligit: quiq; adhuc imperfectus est. Isq; potestate quodam pacto est. Tametsi haud simpliciter tanquam materia. Quod ob eã intellectus perfectionem euenit: quæ ex propria actione ab intelligibilibus fit. Quoniamq; haud duo tantum: sed & vnus quodam pacto sit intellectus ille qui manet, & ille qui progreditur. Quiq; & hac ratione actu quodam pacto sit. Quatenus vero progreditur: & a se ipso recedit: & adhuc imperfectus est, potestate est. Actu vero nequaquam, antequam intelligeret. Anteaq; quã in sufficiens redderetur, vt per seipsum intelligeret. Isq; ille est intellectus, qui tabellæ non scriptæ assimilatur. Namq; & ea cum apta sit, vt in ea scribatur: nondum literis insignita fuit. Anima namq; nostra, quæ ad id, quod extralabitur: adeo à propria, atq; sua remouetur substantia: quippe cum in stultitiam, atq; imperitiam, tum suipius, tum omnis formalis substantiæ deferatur: vt perfectione illa indigeat, quæ quasi inducatur ab alio. A seipsa quidem enim omnino id assequitur: sed tanquam ab altera. Quoniã tum a seipsa, tũ à propria substantia, procul abest: Perficitur itaq; anima nostra, vbi in substantialeis illas rationes, quæ in ipsa existunt, conuersa fuerit: iuxtaq; eas inuestigari, atq; inuenerit rerum vnitatem: quæ excitantur in contemplationem, atq; illud eius perficiunt, quod extra progreditur. Idcircoq; intellectus ille, qui progressus est, perfectionem adeptus est: quemadmodum id, quod literis ornatum fuit: & quasi aduentitie, atq; aliunde. Nam à substantiali illa actione perficitur. Quod contingit, in intellectu illo, de quo sermo est: qui inquam fluit, atq; labitur, & qui aut adhuc imperfectus: aut ex habitu, atq; appulsu perficitur. Ille namq; qui secundum puram actionem substantialis, solus, vel in seipso manet: vel ex seipso perfectus est.

DECIMA QVINTA PARTICVLA.

ET IPSE præterea intelligibilis est, quẽadmodum quæ intelligibilia. In iis namq; quæ sine materia, idem est, ipsum intelligens, & quod intelligitur. Namq; sciẽtia quæ contemplandi uim habet, & quod sciri ualet, idem est.

EXPOSITIO.

Secundam dubitationẽ deinceps Aristoteles diiudicat. Id ipsum namq; intellectus proprium est: seipsum inquam intelligere, aut posse intelligere. Ideoq; tũ intelligibilis est, qui adhuc imperfectus: tanquam potestate intelligibilis, atq; iuxta id, quod primo modo dicitur potestate. Tum qui perfectus est multo præstantiori modo est intelligibilis: iuxta id, quod secundo modo dicitur potestate. Isq; ex seipso ad seipsum intelligendum sufficiens est, & tanquam is qui iam perfectus: & tanquam is, qui substantiali illi intellectui æqualis effectus sit: quiq; ei iam proximus existat, qui actu est intellectus. Licet enim potestate vel ille quoq; intellectus sit: qui perfectionem adeptus est: at iuxta id existit, quod secũdo modo potestate est. Verum si intelligibilis, vel intellectus, quemadmodum ipsa intelligibilia existit: intelligibiles autem & illæ quoq; formæ sunt, quæ in materia existunt: habebitq; aliquid commune cum iis: & non est immixtus earum respectu: neq; simpliciter inerit. Si quidem diuersum ipsum intelligibile est ab ipsius intellectus forma. Quemadmodum ipsum intelligibile indicat: quod in iis, quæ cum materia sunt reperitur: non autem ipse intellectus. Nam ea quæ ratione quoq; eadem sunt, semper conuenire necesse est. At qua sanẽ ratione iis philosophus occurrat, considera. Nam in iis, quæ sine materia sunt, idẽ esse inquit, quod intelligit, & quod intelligitur. Coniunctioneq; illa, namq; quæ ad causam ostẽdendam accommodata est, causam afferens, vnus est. Ex qua quod intelligibilis ipse intellectus sit, ostenditur. Sine materia namq; is omnis est. Et si quod contineat corpus vel fingere difficile est. In seipsumq; conuertitur. Vbi illud sciendũ est: quod opinionem, quæ extrema est animæ ratio, fides omnino consequitur. Quæ tanquam comprobatio in veritate est:

Dubiratio.

Responsum
Aristorelis.

est: quæ ex conuersione opinionis in seipsam perficitur. Nam ea tunc tanquam veram esse iudicat intelligentiam illam, quam de rebus consecuta sit. Quoniam itaq; intellectus sine materia omnino est: & intelligibilis, tanquam is, qui seipsum intelligat. In intellectu autem illo, qui secundum actum, atq; forma est, idem ipsum intelligens, & quod intelligitur. Quoniam, ois actio, quæ cognoscendi vim habeat, eo quod cognosci debeat, determinatur: & id est, quod id quoq; qd cognosci debet, vere existit. Iam quidē & sensus, multoq; magis scientia id obtinebit. Namq; quanto præstantior est cognitio: tanto præstantior quoq; coniunctio illa: quæ illi cognitioni cum eo, quod cognosci debeat, intercedit. Sensus enim eam in primis habet vim, ut quæ in materia posita sunt, cognoscere queat. Idq; iuxta illas eorum formas agit, quæ in ea sunt. Neq; enim in seipso eas habet: quia sensus proprie sensilia ipsa non fit. Scientia vero eam præcipue obtinet facultatem: quæ formarum, atq; rationum, quæ in ipsa sunt, contemplandarum vim habet. Quod eam ob causam sortita est: quo quæ a causis effecta sunt, ex ipsis causis contempletur. Tamen si igitur vel ad eam deueniat cognitionem quæ eiusdem ordinis cum iis, quæ a causis deducta sunt, est: verum quæ ex comprehensione illa, quæ hæc præcedit: quæq; ex causis in ipsa existentibus ortum habeat: eadem erit cum iis, quæ sciri debent. Hoc est, cum iis, quæ in ipsa existunt: quæ & proprie, & primo ex iis, quæ sciri debent, existunt. Scientia itaq; quæ contemplandi vim habet: & quod ita scientiæ sese offert, ut iam in contemplatione positum sit: quodq; haud adhuc potestate est, idē existit. Quoniam ratio illa, quæ scientiæ pariendæ vim habet, ubi in seipsam conuersa fuerit: & in seipsa quod sciri debeat, obtinuerit: & ex eo inter agendum determinata fuerit: & cognitionem suam prope terminum eius, quod cognosci debet, collocat: ita, ut vna, atq; eadē ratio sit, eius quod secundum actum sciri possit: & ipsius scientiæ secundum actum: isq; eius, quod sciri debet, terminus est. At cum dixerit Aristoteles, quod in iis, quæ sine materia sunt: idem ipsum intelligens, atq; id, quod intelligitur, est, addidit. Namq; scientia, quæ contemplandi vim habet, & quod ita sciri valet, idem est. Ita, ut intellectum illum, quem tradidit, cum ipsam esse scientiam velit. Potestate quidem illum imperfectum. Actu vero eū, qui sit perfectus: quiq; iam contempletur. Neq; enim scientia ipsa utitur, tanquam ipsius intellectus exemplo. Sed quia ex manifestiori ipsius scientiæ, atq; eius, quod sciri debeat, vocabulo, ea mutuo eadem esse demonstrare velit.

DECIMASEXTA PARTICVLA.

IPSIVS autem non semper intelligere, causa inuestiganda.

EXPOSITIO.

Haud omnino intelligibile illud, quod sine materia est, vel semper quoq; intelligit, neque id determinatum fuit. Sed solum, quod idem ipsum intelligibile in iis, quæ sine materia sunt, cum ipso intellectu est. Ita, ut quod actu illud, quod intelligitur est: ipsum quoq; intelligens actu sit. Et quoad potestate intelligibile sit, potestate quoq; illud, quod intelligit, existat. At nihilominus par, atq; conueniens est, ut causam inuestigemus, propter quæ nonnulla ex intelligibilibus illis, quæ sine materia existunt, non semper intelligunt. Quandoquidem neq; actu sibiipsis intelligibilia sunt. In causa autem est progressus ille: qui semper ab extremis ad extrema per media fit. Ita, ut nihil inane sit. Nam media quoq; extremis maiora esse necesse est. Quippe quæ præstantiora sunt: magisq; appropinquant iis, quæ primo sunt. Humana itaq; anima media existit: huiusq; animæ ratio potius: quam intellectum nunc appellauit: media inquam existit inter ea, quæ partibilia, & quæ impartibilia: & inter ea, quæ eodem modo semper sese habent, & ea quæ omnino mutantur: & inter ea, quæ omnino sui ipsorum sunt, atq; eorum, quæ existunt in alio. Ita, ut ab alteris quidem seiuncta sit, ab alteris autem superetur. Quatenus itaq; ab iis seiuncta est, quæ in alio existit, & ipsa quoq; sine materia est. Quatenus vero superatur ab illis summis: & ab iis, quæ in seipsis semper inueniuntur: non semper pure intelligit, aut intelligitur. Sed manifestissime vita illa, quæ recedit a substantiali intellectione rationis, in id quod imperfectum, atq; potestate existit, defertur. Hæc q; substantialis eius intellectio mihi perfringi videtur, in appulsu

illo vitæ, quæ extra progreditur. Quo in seipsa tota medietatem seruet, & quo & id ipsum promat, rationem illam extra progredientem, & quo, quod iam Aristoteles dixit, separatur. Nam separata est, quod vere est. Tametsi ratio hæc separata locum non habeat in intellectu illo, qui semper separatus reperitur. At quonam pacto cum semper eodem modo permaneat, aliquando quidem imperfectam illam rationem progredientem à seipsa dimittit?

Dubitatio. Aliquando autem perficiebat? Aliquando vero & in seipsam adduxit? Verum patet, quæ admodum substantialis ille animæ nostræ intellectus, neq; pure in conuersione illa in se ipsum manet: neq; quemadmodum ille, qui passibilis dicitur, recedit. Qui ille est, qui extra progreditur. Ne & is altero perficiente indigeat. Adeo enim substantialis ille intellectio- nem remisit: vt haud in summitate quidem illa intelligat: verum sibi ipsi satis superq; sit, ad sui ipsius perfectionem. Hactenusq; vt illum quidem extra progredientem perficiat. Postremo vero in recessu ab illo, atq; concessione, quæ in seipsum omnino fiat, positus sit. Quædo quidem & separatus cū sit, id est, quod vere est. Medietas itaq; in causa est: propter quæ substantialis ille intellectus pure maneat. Nunc autem verba philosophus hactenus de eo fecit: qui progressus est: qui non semper intelligit. Aut quia propter multum lapsum recedat à substantia illa perficiente. Totusq; sensuum, atq; imaginationum, & summam vitæ illius corporis formam referentis sit, & propter hanc causam imperfectus maneat. Aut quia licet iam perfectus sit, intellectus ille qui iam progressus est, impeditur quo ad contemplationem. Hocq; illi euenit, quia cum actione particulariter facit, propter partitionem illam multam, quæ in eo, qui progreditur, apparet. Illud autem propter corpus: & casus, qui ei extrinsecus eueniunt: quæ multas difficultates præbent. Prætereaq; propter imaginationes etiam illas: quæ indefinite excitantur. At cū de intelligibili eo philosophus locutus sit, quod sine materia existat: tanquam idem cum intellectu sit: antequam de eo intelligibili determinet, quod cum materia sit, in medio de ratione ea, quæ vim sciendi habeat, statuit: quia semper intelligit: Quo cum expleuerit sermonem illum, qui de intelligibilibus illis habitus fuit, quæ sine materia sunt: ita ad eum accedat, qui ad ea intelligibilia pertinet, quæ cum materia sunt.

IN IIS autem, quæ habent materiam, potestate solum unumquodque est ipso- rum intelligibilium.

Haud quia sibi ipsi solum intelligibile fieri potuerit. Nam id in nonnullis tantum ex illis intelligibilibus est, quæ sine materia sunt. Neq; quia vnquam alii intelligibile factū esse possit. Tametsi enim semper ab alio intelligatur, & nunquam à seipso potestate est. Quæ admodum & corpus illud, quod iam viuat, vitam potestate habere dicitur. Tanquam id, quod haud secundū seipsum, neq; à seipso, sed aduentitiae viuat. Intelligibile sane, & quod in materia alteri sit, imperfecte intelligibile est. Neq; enim sufficiens est, vt seipsum intelligantur ipsi intelligens adsit: quod diuersum ab ipso sit. Imperfecte itaq; intelligibile erit: quod altero, quo intelligatur, indiget. Quod autem potestate, ipsius imperfecti erit. Ita, vt ambiguum quodam pacto sit: aut ita sese habeat, quemadmodum quæ ab vno ducuntur, qd in illis intelligibilibus consideratur, quæ sine materia sunt: & qd in iis, quæ cū materia,

QVARE illis quidem non inicit intellectus.

Intelligibilibus inquam illis, quæ cum materia sunt, vt formis eorum, & substantiis compositis. Et causam addit, propter quam non inicit.

SINE materia enim potestas est intellectus talium.

Sine materia intellectum omnem esse enuntiat: & propter hæc quoq; causam in iis, quæ cum materia sunt, non inesse. Potestatem autem eorum quæ cum materia sunt, esse inquit quippe cum quod potestate est, eum perficiat. Nam in tractatione, quæ post naturalia dicitur non solum in patiente, sed & in agente collocat quod potestate. Et in omni præterea causa, quæ quacunq; ratione cum eo, quod ex ea deductum sit, potestate implicata sit: & eius

quod

quod potestate finiendi, aut perficiendi vim habeat. Iure itaq; & intellectus potestas illorū intelligibilem est: quæ in materia potestate sunt. Nam ipse quod potestate illorum est, ad actum in seipso ducit. Quemadmodum enim qui mensurat, cum circa id, quod mensuratur, agit: non in illud aliquid facit: sed cognitionem, quæ quantum illud sit, declarat, apud se retinet. Eademq; ratione & is, qui ea quæ cum materia sunt cognoscit: circa ea quidem versatur. Verum neq; quicquam in illa agit: neq; quicquam ab illis patitur: sed ex causis in se existentibus: quæ eorum comprehendendorum vim habent, eam promittunt actionē, quæ eorum cognoscendorum facultatem obtineat.

ILLI autem ipsum intelligibile inerit.

Intellectus inquam, quoniam omnes sine materia sunt. Verum haud alterius, sed sui ipsius & omne id, quod sine materia est, existit. Sui ipsius itaq; & intellectus est. Illud autem cuius intellectus, ipsum intelligibile est. Quare omnino intellectibus ipsum intelligibile inerit. At hoc in loco eum Aristoteles sermonē perficit: qui de intellectibus illis institutus erat, qui progrediuntur: ad eumq; accedit, qui hos promouet, atq; perficit.

PARS SECVNDA.

DECIMASEPTIMA PARTICVLA.

QVONIAM autem quemadmodum in omni natura est aliquid. Alterū quidem, materia unicuiq; generi. Idq; illud, quod omnia potestate illa. Alterum vero causa, & efficiendi vim habens: quia faciat omnia. Vt ars respectu materiæ passa est. Necessesse & in anima inesse has diuersitates.

EXPOSITIO.

Neq; hæc mihi videntur, aut de intellectu illo, cuius anima particeps est, aut de eo, qui & hoc præstantior dicitur: sed de nostra anima, quæ rationis compos est. Illudq; quidem dico, quando quidem de anima tota tractatio est. Id autem, quoniam vel ipse manifeste inferit & in anima eas diuersitates inesse. Sententiasq; illas omnes nobis in memoriam reuocare possumus, quæ deinceps sequuntur: quæ non transcendunt contemplationem eam, quæ de anima fiat. Ideoq; nunc hæc cum iis iungentes, quæ antea dicta fuere, dicamus: quod post duplicem illum intellectum, qui iam traditus fuit: qui quidem recessit à præcipua illa animarum substantia: & ob id & ab ea, quoq; actione, quæ in ea insita, atq; innata est: quiq; progreditur ad secundas vitas, atq; cōtemplationes: quæ aut imperfectæ, aut perfectæ quidem sunt: sed ex appulsu: & quia aliis perficiantur formis, quæ in prima substantia permanent: nunc eum Aristoteles contemplatur intellectum, qui propè ipsam substantiā actionem statim & formas intelligentes considerat: non autem eas, quæ progrediuntur: sed eas, quæ in ipsa animæ substantia permanent. Impetus namq; ille, qui ad ea, quæ extra collocata sunt, fit, in partitionem aliquam defertur. Quælibet namq; partitio id ipsum est, quod extra existit. & in secundam vitam progreditur: quæ in anima, nequaquam idem est, quod prima illa. Actionemq; à substantia diuidit. Neq; solum à substantia primæ illius vitæ: sed & eius quoq; vitæ, quæ appulit. Ita, vt haud adhuc actio substantia sit: sed substantiam tantum tetigerit. Quemadmodum recursus ille animæ in supremam sui ipsius substantiam, per mansioq; in hac, actionem cum substantia in idem redigit. Quod propter conuersionē illam existit: quæ intus tota fit. Quod namq; intus est, eam habet vim, vt impartibilem collectionem indicet. At & extremitas illa animæ absq; vlllo medio cum substantia supra ipsam intelligente, & cum formis, quæ in ipsa existunt, coaluit. Substantia autem omnis, quæ supra animam est, intelligens est. Vnde & actio id vere est, quod ipsa substantia est: & substantia quod actio. Quod haud vlla proprietate sit: sed collectione illa impartibili ambarum in vnum. Animæ igitur extremitas, vbi cum intellectu illo, qui supra ipsam existit, coaluerit: multum quod impartibile sit, obtinet. Hancq; ob causam secundo loco & eius actio cum

substantia in idem redigitur. Quemadmodum itaq; in intellectu illo, qui progressus est, atq; adhuc imperfectus existit, eius actio facultati illi sentire valenti assimilabatur. Haud quia eadem omnino esset: nam discrimen quoq; ostendebatur: sed propter ipsam affectionem, quæ aliunde in vtrifq; immittebatur. Ita & actionem supremi, atq; substantialis ipsius animæ intellectus intellectui illi, qui supra ipsam est, Aristotelis similem facit. Nequaquã tamen ita, vt absq; vlla varietate eadem sit. Nam & confestim Aristoteles discrimen adducit. Siquidem is, qui animæ dicitur intellectus, aliquando quidem agit: aliquando autem nõ, & siquidem is, quod vere est, separatus est. Ille autem qui supra animam existit, & semper agit: & semp separabilis est. Siquidẽ igitur oĩno eadẽ maneat aiã suprema substãtia: actioq; haud eadem maneat: nequaquã id esse vere poterit, quod ipsa substantia est. Siquidem aliquando intelligit: aliquando autem non intelligit. Sin autem & ipsa suprema eius substantia non permanet pura in impetu illo, qui ad secunda fitita, vt & hac quoq; ratioẽ media sit: vt & Iamblichõ in sua illa tractatione de anima videtur: media inquam non solum inter ea, quæ partibilia, atq; imparibilia sunt: sed & inter ea quæ genita, atq; ingenita: & inter ea, quæ corruptibilia, atq; incorruptibilia: & ita, vt id ipsum, aliquando quidem intelligat: aliquando autem non intelligat. Nam cum absq; vlla varietate eadem permanet, ex se ipsa agit: & semper eodem modo ageret. Verum neq; cum aliquando quidem ad secundas illas vitas appellat, atq; cum illis complicitur, in complexione illa ab illis inseparabilis permaneret: aliquando autem separaretur. Forsan enim & id ipsum separatio illa est, incorrupta ipsius substantiæ puritas, atque synceritas. Quod Aristoteles etiam indicat, scribens. Separatus autem est, quod vere est. Ita, vt vta illa quæ a secundis istis rebus inseparabilis est, haud id sit, quod vere est. Aequum itaq;, atq; adeo necessarium potius est, non solum actionem, sed & animæ quoq; substantiam, atq; eam etiam supremam, quæ tamẽ animæ nostræ sit, diuersam quodam pacto effectam esse, & remitti, & quasi subingredi in inclinatione ad secunda ista: cum tamen haud omnino a seipsa recedat. Neq; enim adhuc anima permaneret. Sed summum illud haud amplius seruat. Ita, vt simul eadem, atq; non eadem cõseruetur: neq; omnino seipsam a diuersitate liberet: neq; eadem penitus pure, atq; absq; vlla varietate pmaneat. Et hac ratione diuisa quocunq; modo sese varietas illa habeat: neq; id manens, quod vere erat: diuisionem illam actionis a substantia subit: ita, vt aliquando quidem non agat. Vbi vero in sui ipsius substantiam syncere accurrerit: appulsumq; illum omnem ad ea, quæ extra, dimiserit: conuersioneq; illa in seipsam confirmata fuerit: & conueniente sibi mediocritatem assecuta erit: tunc est, quod vere est: atq; suprema illa in seipsam conuersione impartibiliter contrahitur: atq; actionem in idem cum substantia adiungit. Atq; ipsa quidem extrema animæ perfectio, in separatione illa a secundis istis vitis, quæ omnino fiat, collocata est. In complexione autem illa inseparabili cum his, perficitur, atque perfecta secundo loco est. Quæq; ad perficiendam vitam istam, quæ iam appulit sufficiens est, siue agendo, siue contemplando id agat: cum ipsa imperfecta non existat: perficiã potest. Verum haud adhuc iuxta extremas illas mēsuras perfecta est: ita, vt & sui ipsius solius sit. Nam iuxta ea, quæ aliorum perficiendorum vim habent: secundũ quæ est, seipsam producit: & ad summam illam sui ipsius perfectionem ascendit. At iam ad Aristoteleam dictionem accedamus.

QVONIAM autem quemadmodum in omni natura est aliquid. Alterum quidem unicuiq; generi. Idq; illud, quod omnia potestate illa. Alterum uero causa, & efficiendi uim habens: quia faciat omnia: ut ars respectu materiæ passa est. Necessẽ & in anima inesse has diuersitates.

Haud communiori quodam modo nunc natura pro omni substãtia sumpta fuit. Neq; enim in omni substantia ipsum facere, & pati reperitur. Ita, vt in omnibus aliquid sit, quod ex proportionẽ materiæ, atq; efficienti respondeat. Sed ea intelligitur natura: quæ proprie motus, ac quietis principium determinata fuit. In iis nanq;, quæ iuxta eam subsistunt: & in iis, quæ ad hæc accedunt, ipsum facere, atq; pati reperitur. Nam materia, atq; efficiens proprie

prie quidem in iis existunt: quæ ortui obnoxia sunt. Ex proportione vero & in cœlestibus, & in nostra quoque anima: cum ad naturam accedat. De qua etiam naturalis philosophus sermonem habere potest. Quoniam cū in seipsa pura permaneat: ipsa quoque sublimis existat: neque faciat, aut patiatur: neque aliquid habeat, quæ materiæ ex proportione respondeat: neque huiusmodi tunc est, ut à naturali considerari debeat. Sed ab eo, qui ea tractat: quæ post naturalia docentur. Quemadmodum ipse quoque Aristoteles in libris de particulis animalium dixit. & à nobis in proœmio sententia quædam hæc indicant, admota fuit. Quando igitur anima nostra ad naturam vergens, secundas illas vitas in seipsa promittit: & ex seipsa non permanens amplius excelsa, qualis erat: alterum quidem habebit patiendi vim obtinens: & vita illa est, quæ extra progreditur: alterum vero, quod efficiendi facultatem habeat: & vita illa est, quæ producit. Materia quoque illa haud simpliciter materia dicenda. Neque enim corporata est. Sed quemadmodum ipse dixit, generis hoc est, ex proportione dicitur materia. Causa vero ipsi facere, vita illa est, quæ producit. Quippe quæ ad alterum quid: & id quod potestate est, atque fit, sui ipsius actionem extendit. Namque illa quidem, quia omnia fiat: hæc vero quia omnia faciat, affertur. Formasque illas intelligo, quæcunque in anima illa, intelligendi vim habente, quæ extra progreditur, innascuntur. Has quidem enim & ipsa patitur. Facit autem illa, quæ promittit. Belle quoque ipsi efficiendi artem: ipsi vero patienti materiem Aristoteles similiter fecit. Quandoquidem proprie ars, quæ in iis, quæ cum materia sunt, efficiendo versatur: secundum rationem animæ habitus est.

Quæ si a naturali
a naturalicō
siderari debe
at: & quæ non.

Ars quid?

DECIMA OCTAVA PARTICULA.

ET EST huiusmodi quidem intellectus, quia omnia fiat. Ille vero, quia omnia faciat, ut habitus quidam, ut lumen. Modo enim quodam & lumen facit, qui potestate sunt colores, actu colores.

EXPOSITIO.

Quandoquidem ea animæ substantia, quæ secundas vitas producit: haud extra alicubi exponitur: sed in seipsa eas recipit: neque omnino ab iis seiuncta permanet: sed seipsam cum illis complicat: atque illarum quodam pacto fit: ideo recte habitui, atque lumini eam Aristoteles similem fecit. Quemadmodum etiam propter id, quod seiunctum habet, antea arti similem esse dicebat. Nam dum ad secunda ista vergit, tum in seipsa quodam pacto manet: tum à seipsa, ut iam dictum fuit, recedit. Ars quidem igitur, illud quod in ea stabile, firmumque, atque separabile est potius respicit. Lumen vero, atque habitus illud quod inseparabile, & quod cum secundis istis connexum. Nam & lumen ab iis, quæ illuminantur, inseparabile est: & habitus ab iis, quæ habitum habent. Verum quia in impetu illo ad ea, quæ extra vitam facit: & seiuncta quodam modo est: simul quoque cum progredientibus istis vitis colligata: iccirco perbelle simul & tanquam ars: & rursum tanquam habitus, atque lumen facere, traditum fuit. Par autem, atque conueniens est: ut illud sciamus: quod cum habitui ipsam Aristoteles similem effecerit, propter connexum illum cum secundis istis, addidit, ut lumen. & de lumine reliquum sermonem habet, non autem simpliciter de habitu. Quandoquidem habitus qualitas quædam potius est: quæ substantiæ illi, quæ separari possit, nequaquam conuenit. Lumen vero licet ei adsit, quod illuminatur: sed tanquam actus, & huiusmodi actus, qui separetur ab eo, quod nunc recepit. Tametsi quoque substantialis ille animæ intellectus in impetu illo cum progrediente complicitur: attamen aliquando separatur: & ex seipso subsistit. Quemadmodum & ipse quoque Aristoteles confestim infert. Verum hactenus lumini partem illam animæ, quæ efficiendi vim habet, similem faciat, interpretatur. Quia nanque colores actu maneant colores, cum potestate cerni possint: cum illud adsit, quod actu ipsos tractare possit: similitudinem manifestat, illius intellectus respectu: qui actu formas illas perficit, quæ potestate in eo intellectu cognosci poterant, qui passibilis dicitur. Simul quoque illud philosophus demonstrat: quod neque in intellectu isto, qui passibilis dicitur: ita potestate erant, ut omnes subsistant. Sed ita, ut sint quidem, sed non cognoscantur: quemadmodum & colores illi, qui absque lumine reperiuntur.

Simpli de Anima.

T

DECIMANONA PARTICVLA.

ET IS intellectus separabilis, & immixtus, & impassibilis, sua ex substantia existens actus. Semper enim dignius faciens patiente: & principium materia.

EXPOSITIO.

Separabile illud, in intellectu hoc, qui nunc ppositus est, quo de eo cōtēplemur: haud id quod semp separatum sit, interpretādum est. Nā inferet philosophus de eo. Separatus aut est solum id, qd vere est, quia aliqui separatur. Verū ita, vt aliqui quidē aut separatus sit ab ea oī vita, quæ extra tendit: aut paratus ad separationē sit. Vtroq; nanq; modo & separabilis, & impassibilis, & immixtus, & sua ex substantia actus est. Et ita, vt iā ad pura illa festinet quodam pacto, aut propē ea stet. At separabilis quidē dicitur non solum ipsius corporis respectu: neq; propter illas tm̄ vitas, quæ corporum formas referunt: sed & propter eas, quæ rationis cōpotes, & propter eas, quæ in actione collocatæ sunt: & propter illas, quæ cū appulsi cōtēplari valeant: nam ab his recessit. Impassibilis vero dicitur, tanq̄ is, qui haud ab alio, neq; ex diuersitate aliqua, neq; ex participatione: sed ipse a seipso, aut fm̄ actum perficitur, aut iam perfectus est. Licet enim & a præstantiori illo intellectu id huic largiatur: attamen haud ita, vt is diuulsus sit: nam cum eo iam cohæsit, atq; in idē cum illo redactus est, iuxta supremam sui ipsius substantiam. Ita, vt & præstantissime cum perficienti iungatur: atq; dum ipsum pficiens sit, sufficiens vel ad seipsum pficiendum existat. Separabilis quidē igitur erit fm̄ substantiam ab iis, quorū non eget, quo ad ipsum esse, aut ad ipsum agere pertinet. Tamen si adhuc cum illis, quodā pacto cōmiscetur: tanq̄ imperu quodā illa cōstituens. Immixtus aut est, qui neq; vlla ratione cum his implicatur: aut qui apertus, atq; natus est, & properat ad id. Sua vero ex substantia actio est, propter impartibile illā in seipsum conuersionem: quæ nunq̄ actionē a substantia dimisit. Ita, vt & substantia sit actio: & actio sit substantia. Nanq; si progrediens ille intellectus, cum seipsum intelligat, idē cum ipso intelligibili est: hoc est, cum seipso: & sua ex substantia actio est. Quia substantia erat intelligibilis: ipsum vero intelligere actio. Quanto magis, qui totus in seipso pmanet: quiq; nunq̄ neq; a seipso, neq; a superioribus recedit, huiusmodi erit. Vnde & id quoq; quod efficiēdi vim habet, est. Quod propter coniunctionem cum præstantissimis eidatum est. Cum ille p diuersitatē progrediatur: & tanq̄ ab alio perficiatur: & propter hanc quoq; causam patiat. Et principium quoq; est: tanq̄ causa, quæ illud quod potestate est, perficiēdi vim habeat. Quod materia existit. Vnde & dignior quoq; causa existit, tanq̄ præstantior: & propter id præstantiorē quoq; coniunctionem sortitur. At quanā ratione a vero intellectu differat, aliqui rogare possent. Si præter alia & sua ex substantia actus is animatus intellectus sit. Nunquid quemadmodum passibilis ille intellectus, qui adhuc imperfectus, iuxta illam impassibilitatem, atq; potestatem cōparabatur quidem cum eo, quod sentiēdi vim haberet: quatenus vero differebat, postea determinabatur? Ita & in isto supremo animæ intellectu, cum comparatur cum superiori illo, dicit philosophus de eo, quæ dicta fuere: quæcunq; in quā primo diuini illi intellectui conueniunt. Propter cohærentiamq; quam substantialis is animæ intellectus cum eo habet, de hoc secundo loco ea dicit. Discrimen vero quod inter hos existat, postea affert. Verum adhuc aduersus hæc dubitemus. Aduersus vnum quidem, quanā ratione diuersus erit separabilis iste animæ intellectus, qui celebratur? si quidem & ipse quoque progreditur: a progredienti. Propter quam enim causam vnus non est, & qui manet, & qui progreditur? Aduersus alterum vero, quid sane progrediens ille intellectus? nonne & ipse intelligibilis est, quemadmodum intellectus? Siquidem ipsum intelligibile intellectui omnino inest: licet intellectus ipsi intelligibili non inest. Quo itaque pacto ipsum quidem intellectum vocat: intelligibile vero nequaquam philosophus statuit? Quandoquidem & formas ei adesse vult: quæ ea sunt, quæ intelliguntur. Ita, vt intellectus quidem ex seipso sit: intelligibile vero ex accessione. Nunquid ad id quidem dicendum est, ac iam dictū fuit: quemadmodū progrediens ille, cū adhuc quidē imperfectus existat: neq; intellectus actu est, neq; intelligibilis. Sed vtrumq; potestate existit: atq; ad hæc ambo aliunde ex substantiali illo perficitur. Ille vero qui perfectionem adeptus est, & intelligibilis, &

Dubitatio.

Responsum.

Dubōnes.
Prima.

Secunda.

Formas intel
ligi.
Solutio secū
dæ dubōnis.

lis, & intellectus est, iuxta id, quod secundo modo dicitur potestate ita, vt & aliquando agere, & ipsum per seipsum intelligere potis sit. Verum passibilis est, propter perfectionem illam, quam aliunde consequitur. Vna itaq; progreditur cum intellectu, & intelligibile illud, quod eiusdem ordinis cum illo existit, & simul quoq; perficitur. Cæterum philosophus proprietate quadam ipsum intelligibile ante intellectum iudicat. Siquidem illud eam habet vim, vt substantiam indicare valeat, is vero potius actionem quandam, & siquidem illud expectandum ab intellectu: intellectus autem ad illum, tanquam ad finem accedit. Ac siquidem intellectus nomen vel ad id, quod imperfectum sit, spectat: ipsius vero intelligibilis vocabulum nequaquam. Nam id potius manentibus, atq; perficientibus formis tribuitur: atq; iis, quæ in eo intellectu, qui iam progressus sit, perfecta fuerint. Quæ etiã describi Aristoteles asserit. Quæ haud illa sunt, quæ imperfecta, & potestate sunt: sed formæ perfectæ, & quæ actus sunt. Quod autem prius fuit ex iis, quæ a nobis in inquisitione proposita fuere, satis superq; vt arbitror, & antea expressum, atq; compositum fuit. Nam substantia quidem animata manet sublimis in pura illa, erga seipsam, & erga extrema, coniunctione. Aliquando autem discioluens illam coniunctionem, atq; a seipsa recedens, impetu illo ad secunda: manet quidem, quo etiã sit. Haud amplius autem sublimis tanquam ea, quæ secundas a se vitas promat. Ipsa q; harum de præptione manet, quæ erat: atq; adhuc magis inclinatione ad eas. Substantia vero & secunda quoq; vita est. Quandoquidem & postrema quoq; est. Verum ea, & rationis compos, & intelligens potestate. At tamen secunda ab ipsa perducente est: quatenus quod ex causa effectum est, causæ ipsi concedit. Et quatenus ei, quod alicubi manet, quod totum progressum est. Et quatenus quod secundum potestatem, atq; aliunde perficitur, ei assurgit, quod secundum actum, & a seipso existit. Ideo q; id quidem nunquam in extremam perfectionem decidit: sed in perfectionem, quæ remissa sit. Quod vero progreditur, vel vndiq; aliquando sit imperfectum. Recte itaq; a nobis duplex animæ intellectus traditus fuit. Nam alter manens, alter progrediens. Et is aut imperfectus, aut perfectus. Quiq; manet, aut omnino manet, aut aliqua ex parte. Quoniam autem hæc exacte declarata fuerunt, nunc qua ratione discrimen iuxta altitudinem intellectus animæ, qui perficitur: respectu præstantioris illius cuius is particeps est: atq; huiusmodi etiã est, vt nihil eum participet, philosophus tradat: quandoquidem iam affinitatem consideravit, ex eo, quod inseparabile, impassibile, & immixtum, & sua ex substantia est actus, interpretemur.

Responsum
primæ dubi-
tationis.

IDEM autem est secundum actum scientia cum re.

VIGESIMA PARTICULA.

QUAE vero secundum potestatem, tempore prior in uno. Omnino autem neq; tempore. Sed haud aliquando quidem intelligit: aliquando autem non intelligit. Separatus autem est solum id, quod uere est.

EXPOSITIO.

In quibus primam demonstrat differentiam: quod non solum intellectus sit, animata illa sublimitas: sed & ratio. Scientia namq; cognitio rationis particeps est. Appellat autem nunc scientiam, quem vocabat intellectum: qui sua ex substantia actus est. Scientiam q; secundum actum eandem cum eo, quod sciri debeat, esse demonstrat. Quod ipsam rem refert. Verum haud hic quæadmodum in sensu fit: ubi forma ipsa diuersum quid ab eo, quod sensibile existit. Rursumq; præstantissimus Platonis interpres nobis declarat, qua ratione ab eo dictum fuerit, Quod est semper intelligit, quod cum ratione comprehendere queat. Ita, vt simul intellectio, atq; scientia supremæ illius aiatæ cognitionis sit. Intellectus autem simpliciter superior ille est. Hæc quidem igitur prima est differentia, propter remissionem rationis respectu intellectus: & propter remissionem cognitionis respectu eius, quod cognosci debeat. Ac quæadmodum quod gigni potest cum sit, superatur ab eo, quod absq; vlla generatione est: quod propter complexum cum vi, ac potestate ipsius non esse fitura: & quod aliquando quidem intelligit: aliquando autem non intelligit: vel cum intelligat, eam habet potestatem, vt aliquando non intelligere valeat. Neq; huiusmodi habet intellectionem, qualem ipsum intelligens: neq; coniunctionem illam adipsam: vt in vno cum ipso intelligibili redigatur. Nam exactioris cognitionis coniunctio quoq; maior est. Erit qui

dem igitur sua ex substantia actus, & animatus ille intellectus separatus: sed haud eodem modo, quo qui semper separabilis. Nondū enim separatus noster ille intellectus est. Quod propter inseparabilem illam cognitionem cum secunda fit. Neq; actionem cum substantia perfecte iungit. & quatenus aptus est. Verū adhuc imperfectius quod potestate dixit. Quādoquidem & aptus est, vt perficiatur. Priorem autem esse tempore eam quæ secundum potestatem in vno: in iis quidem quæ gignuntur verissimum est. Nam generatio quælibet ab imperfecto ad perfectum progreditur. Ideoq; quod imperfectū est, tempore prius est. Quod illud est, quod potestate existit: in eo, quod vnum idem sit. Quoniam in proxima causa necesse est, vt quod actu existat ante id, quod ab ea in eo potestate fiat. Recte itaq; illud in vno adiectum fuit. In iis vero, quæ perpetua quidem sunt: quæ aliquando quidem intelligunt: & rursus aliquando non intelligunt: neq; in ipso vno prius quod potestate tempore. Cur namq; id potius, q̄ quod actu: cum sibiipsis semper mutuo succedat. Ideoq; ipse quoq; Aristoteles in anima non censet tempore priorem esse potestatem ipsam. Sed illud vere ineffabile quod aliquando quidem ipsa intelligat: aliquando autem non intelligat. Nam si in composito homine potestas antea est: intellectus autem is animata est substantia, quæ separabilis existit: quemadmodum confestim inferri: vbi & simul tertiam differentiam animati intellectus illius præstantioris respectu tradit: iam & cognitio eadem cum eo, quod cognosci debet, existet. Separatus enim, inquit, qui semper separabilis. Semper autem separabilis omnium cōcessione ille, cuius anima particeps non est. Omnoq; & ille cuius ipsa particeps est. Neq; enim is animæ existit: sed anima ipsius. Ille namq; in seipso firme manens, sui ipsius animā attingit. Hæc autē nostra anima est: quæ impetu, atq; inclinatione secundas affert vitas: quæq; cum illis colligata est. Neq; iuxta eam tantum quæ permanet: sed & iuxta illam sui vitam quæ recedit, atq; progreditur, vi uit. Rursumq; separatur. Cum propè illud tantum stetit, quod in seipso firmum, atq; permanens. & id solum est, vt ipse dixit, quod vere est: non aut aliud quid. Cuiusmodi intelligēs illud erat, quod in appulsu collocatum erat: quod in vita separabili positum erat. Vel separata itaq; quatenus & inseparabiliter aliquādo apta est ad viuendum: haud tunc quod separabile sit, habebit: quale quod semper separabile. Quatenus ergo separabili, & sine materia existenti cōuenit illud seipsum intelligere. Sui ipsius aut intellectio sua ex substantia actus est. Quatenus vero separabile illud animati intellectus concedit, atq; assurgit separabili illi, quod in præstantiori reperitur: ea ratione & coniunctio illa relinquatur ab actione, ipsius substantiæ respectu.

ET id solum immortale, & sempiternū. Non reminiscimur aut, quoniā id quidē impassibile. Passibilis uero intellectus corruptibilis, & sine hoc nihil intelligit.

Scire æquum est: quod cum omni ratione philosophus nitatur, atq; ei adhæreat: substantialem animæ intellectum immortalem, & perpetuū enūtiat. Quotum hac ratione simul huius cum Platone conuenientiam admiremur: tum tractationē etiam eorū, quæ particularia sunt. Nam quæcunq; ille potius vniuersalia comprehendens, atq; perspicuus tradidit: tamen ita, vt illi antiquorum præstantiæ conueniens erat: hæc eadem nunc quoq; Aristoteles docet. Neq; enim quia in solo continuo, atq; partibili actu, motus vocabulo vitur: nō fert, vt id animæ adiungatur: quippe cum partibilis anima non sit. Nam cum tu motus vocabulum illud, quod per se mobile indicat, in id, quod per se viuens, & per se perfectū, & per se faciens, atq; patiens: omnis inde oratio duci videtur. Vel apud Platonem enim illud per se mobile, quandam animæ duplicitem significat. Nam eius quod ipsius animæ permanēs, formale, atq; efficiēs est, illud per se est. Quo cum de supremis etiā illis loquitur formis, vt consueuit. Ad illud aut mobile spectat: quod passibile, & progrediens, & quod p̄fictur, atq; terminatur. Hinc itaq; & Aristoteles commotus, quod in anima efficiēdi vim habet: quod Plato per se dixit: is separabile, atq; impassibile, & immixtum esse demonstrat. Nam tanquā principium statuit: & naturam quandam causam afferētē, quæ omni materia, atq; eo omni quod fit, nobilior sit. Materia namq; apud hunc pro eo omni quod fit, accepta fuit. Prætereaque illud huiusmodi est, vt sua ex substantia actus sit. Quod propter contractionem in impartibilem formam, ei datum est. Vnde cum id philosophus acceperit, tanq̄ quod sine

In perpetuis
neq; in eo, qd
vnu prius tē
pore esse, qd
potestate.

Materia pro
eo of qd fit.

materia

materia sit: quia omne quod cū materia existit, partibile est: & cum ipsum in seipsum agere voluerit: demonstrat, omne id, quod sine materia sit, seipsum intelligere. Cumq; simul intelligēs, atq; intelligibile demonstrarit, & simplex ita, vt haud particulariter intelligat, atq; intelligatur: sed totum ambo constituent: quod immortale, atq; perpetuum sit, pronuntiauit. Quod nāq; separabile, atq; simplex est: quodq; sui ipsius est: & seipsum viuum reddit, atq; perficit: ita, vt in impetu illo ad ea, quæ extra, secundas effundat vitas, atq; substantias: non solum mortem, atq; interitum subire non valet: sed præcipue eam habere vim demonstratur: vt vitam, atq; substantiam præster: & propter hanc causam immortale quoq; dicitur, ita, vt sit, totus syllogismus, dum paucis eum compono, talis. Patet, quæadmodum de nostra anima rogatum fuit: quod in nostra anima, non solum ipsum reperitur patiens: sed & ipsum efficiens, principium, & causa eorum, quæ fiunt. Præterea ipsum efficiens in anima seipsum intelligere potest: actionemq; cum substantia in vnum impartibiliter reducit, Quod autem incipit, quodq; in causa est eorum quæ fiunt: quodq; sua ex substantia actio est, separabile, atq; simplex est. Quod vero separabile, atq; simplex sui ipsius est, & non in altero. Quod vero huiusmodi contrarium recipere non valet, vt vitæ, atq; substantiæ priuationem. Neq; enim in seipso oppositum vnquam aliquod recipiet: neq; in altero, quod sui ipsius solum est. Ipsum itaq; efficiens, quod in anima reperitur: huiusmodi erit, vt mortem, atq; interitum recipere non valeat. Idcircoq; immortale, atq; perpetuum ex necessitate est. Quod haud eam ob causam ei præcipue conceditur, quia recipere nō valeat. Sed quia, vt iam dictum fuit, in impetu illo ad ea, quæ extra, substantias, atq; vitas secundas profundit. Quæ sanè omnia, vt dicebamus, ita ab Aristotele tradita, atq; tractata fuere, vt vndique cum demonstratione illa Platonis de anima, quæ ex eo, quod per se mobilis sit, sumitur, conueniant. Quod nāq; de anima loquatur, non autem de intellectu illo, cuius ipsa particeps est: multoq; minus de eo, quem ipsa non participat: sed de anima nostra, & iam a nobis in memoriam adductum fuit: prætereaq; ex pluribus sibi aliquis discere posset. Quoniam pacto, quod potestate, aut illud aliquando intelligere, aut illud aliquando separari, iis quædrabit, quæ vltra particularem istam animam existūt. At neq; quod sine materia, quodq; simul id, quod intelligit, & quod intelligitur, aut quod separabile, vlla ratione omnino nostris illis vitis conueniet, quæ corporum formam referunt. Multoq; minus aliorum animalium, aut plantarum animis. Id quidem igitur perspicue, atq; necessario, vt mihi persuasum deo, collectum fuit, quicquid efficiens in anima est, illud immortale, atq; perpetuum esse. Perbelle enim illud perpetuum admouit: quemadmodum & Plato, quod sine interitu in Phædone. Ne in eam incidamus opinionem, quæ fuit Boethi: qui animam, tanquam animatam quandam rationem immortalem esse voluit: verum ita, vt mortem accedentem nō expectaret: sed illa accedente recederet, atque inde viuens periret. Ob quam autem causam id solum perpetuum? Nunquid quoniam manifeste inferit, passibilem intellectum corruptibilem esse? At dubitare aliquis posset, quoniam pacto cum & ille intellectus sit, corruptitur? siquidem & ille sine materia est. Intellectus nanque omnis sine materia positus, atque constitutus fuit. & propter id, omnis quoque intellectus est intelligibilis. Non autem forma, quæ sine materia est: quia intelligibilis sit, & intellectus quoque est. Nunquid autem passibilis ille intellectus materialis erat, & potestate, & id ipsum passibilis, & imperfectus est intellectus: totumq; id existit, donec passibilis sit? Propter hancq; causam corruptibilis, quatenus passibilis est. Sine materia autem sit, & actu intellectus, atq; intelligibilis, in coniunctione illa, cum ipso efficienti. Perfecte vero sine materia, atque perfectus existit intellectus, cum ad ipsum efficientem recurrit. Ita, vt passibilis intellectus interitus sit, haud quia in id, quod non est, abeat: sed quia cum eo, quod præstantiori ratione est, coniungitur. Nam animata illa substantia, quæ separata est in seipsam, illam quoque vitam, quæ progressa est, reuocat. Quæ tamen haud adhuc progreditur: sed in ipso manere, tanquam in causa existit. Passibilis itaque intellectus, quatenus passibilis, corruptibilis est. Quemadmodum autem opponit, aduersus illud, quod ipsius animæ perpetuum demonstratum fuit: quoniam pacto nō reminiscimur, quæ ante ortū nobis acciderint: si perpetuo is præexistebat? Vnde etiam rursus patet eum de anima sermonē habere: non autem de præstantiori

Boethi de animæ immortalitate infra. Interrogatio Responsum. Dubitatio.

Responsum.

Passibilis intellectus interitus.

illo intellectu. Cuiusmodi nanq; in dubitationem veniret, propter quid nos non recordamur: cum perpetua illa nobis præstantiora sint. Dubitationisq; præterea solutio, animæ quadrat. Quoniam progrediens ille intellectus impassibilis, & ob hanc quoq; causam immortalis est. Passibilis vero ille corruptibilis, quatenus passibilis: quemadmodum etiam a nobis dictum fuit, & quatenus in id, quod firmum, atq; permanens adducitur. Sine eo vero, qui passibilis est, quatenus passibilis, & qui progreditur ad eas vsq; vitas, quæ corporū formam referunt, nihil intellectus intelligit. Nihil inquam eorum, quæ memoria comprehendere possunt. De quibus nobis sermo propositus est. Quæ ut alibi ipsemet Aristoteles nos docet, huiusmodi sunt, ut imaginatione concipiuntur. Ideoq; in intellectu eorum, quæ memoria comprehendere possunt: ea ratione omnino egerimus: quæ ad imaginationem vsq; progrediatur. Et sine hac ne impassibilis quidem intellectus eorum aliquid intelligeret, quæ memoria percipi possunt. Neq; enim simpliciter illam particulam, nihil interpretari debemus. Ita, ut nihil impassibilis ille intellectus sine passibili intelligere dicamus. Quo nanque pacto adhuc separabilis? quo pacto immixtus? quoq; pacto sua ex substantia erit actio? Quoniam & anima, quæ corpus id viuum efficit, separabiliter aliquando viuit, atq; intelligit. Quod nanq; Deus, inquit ille, semper est, in duodecimo eorum, quæ post naturalia dicuntur: id nos aliquando obtinemur: ex potestate scilicet nostra. Deus autem semper separabilis est: & nos itaq; sumus, licet aliquando. Nos inquam, qui adhuc naturalem istam vitam viuimus. Cum anima absq; vlllo respectu erga corpus, atq; erga secundas istas vitas tamen breui tempore: sese habuerit.

VIGESIMA PRIMA PARTICULA.

INDIVISIBILIVM quidem igitur intellectio in his, circa quæ nõ est falsum. In quibus autem falsum, & uerum, compositio quædam iam intellectio. Quippe quæ unum sunt: ut Empedocles dixit. Profecto multorum quidem capita sine ceteris uicibus germinarunt. Postea composita fuisse amicitia. Sic & hæc separata componuntur. ut quod incommensurabile, & diameter.

EXPOSITIO.

Quando de aliis animatis facultatibus docendo uerba Aristoteles faciebat: de naturalibus inquam, atq; iis, quæ sentiendi vim haberent: quæ iis subiecta essent, tradebat: & ante substantias actiones ipsas considerabat. Nam ex iis, quæ nobis manifestiora essent, ad immanifestiora progrediebatur. In tractatione autem ista de anima intelligente, intellectum, quifnam, & qualis sit, ante intelligibilia contemplatur. Quia ea ignotiora sunt. Atq; deinde intelligibilia ipsa considerat. Quo ex his ambobus actionem ipsius intellectus intelligibilium respectu adipiscamur: & intellectus præterea perfectionem, quæ ex ipsis intelligibilibus prouenit, consequamur. Quemadmodum itaq; in passibili intellectu, cum substantiam antea tradidisset: ea adduxit, quæ ab eo cognosci debeant: quæ duorum generum sunt: tum quæ forma affecta sunt: tum formæ, quæ illa determinant: & eius præterea diuersam circa illa actionem exposuit: ita cum substantiam, & perfectionem, & æternitatem efficientis intellectus antea consideraret: quænam ei intelligibilia sint: & quænam ipsius intellectus actio circa ea sit: ex his nunc nos docet. At quia intellectum simul, atq; rationem causam afferentem, & simpliciter scientiam gignentem, ipsum intellectum efficietam statuit, & duorum generum intelligibilia ei conuenienter concedit, ex quibus altera quidem sunt indiuisibiles, atq; impartibiles formæ: quæ quatenus intellectui, conceduntur. Altera vero quæ conuoluta, & quæ non sine aliqua compositione, ac diuisione, coniunctionem participant: tanquam ea, quæ sciri queant: quandoquidem & cum causa iuncta sunt. Atq; ipsam quidem actionem impartibilem, ac ueram tantum esse inquit: nunquam autem falsam. Illam autem quæ in quampiam partitionem deferatur: quæ quidem partitio cum compositione, ac diuisione sit: circa quam uerum, atq; falsum constitutum est: haud huiusmodi esse uult, ut scientiam pariat. Nam hæc semper uera est. Vbi autem compositio, ac diuisio ea quoq; existit actio, quæ a causis abest: quæ opinandi vim habet, atq; exterior est: neque ad rerum

profunditatem peruenit. Meta igitur eorum quæ proposita sunt, hæc est. Admodum autem paucis, atque adeo brevissime confestim Aristoteles incipiens, & quæ ipsa intelligibilia sunt, & cuiusmodi intellectio: quoniam illa quidem ipsæ existunt formæ: hæc autem vera solum indicauit, inquit. Indiuisibilem intellectionem circa ea esse: circa quæ non est falsum. Multis autem modis ipsum indiuisibile dicitur: ut & ipse quoque explanaturus est. Namque & longitudo actu est indiuisibilis: licet potestate sit diuisibilis: & ut punctum, atque finis interualli. Quod tamen punctum ignobilius ipso interuallo est: atque ita ab eo decidit: ut haud ipsum dici queat: sed extremum tantum eius sit. Nunc autem forma indiuisibilis dicta fuit. Quæ, ut in primo naturalis auditionis expositum fuit: & adhuc amplius in diuina philosophia: de naturali quidem in septimo, & octauo: de ea vero, quæ naturalem excedit, in duodecimo, substantia prima est, & secundum seipsam, & perfectio, & actus, & terminus impartibilis. Qui quidem terminus eas omnes rationes, quæ circa ipsum conuoluuntur: atque eas omnes proprietates iuxta quas partibilia subsistunt, ita, ut vnam formam referant, antea complexus est. Simplexque quidem est: sed haud propè simpliciter illam in angustum redactam permanens: sed propè eam, quæ illam obtinet vim, ut omnes proprias atque priuatas rationes, quæ circa eum diuisæ sunt, perferat. Naturalisque naturales tollantur matulque animatas. Terninus autem ille, qui secundum seipsum existit: quique sui ipsius est: atque id vere est, quod ipsum sita, ut eos quoque terminos, qui dicti sunt, constituere valeat: vnam in formam redigendo, vel hos quoque antea sumpsit. Terminus sane animæ maxime primus: cuius humanæ omnes animæ communiter compotus sunt, intellectus est, & qui vniuscuiusque proprius. Quoniam autem præstantiori quadam ratione quam naturalia, quamque ipsa natura, animata substantia connexa fuit cum proprio termino, atque forma: propter cuius impartibilitatem, & cum aliis omnibus formis impartibiliter iuncta est: & ipsa omnibus formis secundario referta est: quæ tamen non permanent, quales erant veræ formæ: sed quæ commixtæ sunt cum præstantissima substantialium rationum conuolutione. Ideoque & ab intellectione post rationem comprehendere possunt, & quemadmodum inquit Aristoteles, huiusmodi sunt, ut intelligi, atque sciri valeant. Ex quibus anima & cum præcedentibus illis formis coniungitur. Contemplatur enim & illas, ubi per eas, quæ in ipsa existunt, perfectionem consecuta fuerit: sed proxime coniunctas. Atque huiusmodi intelligibilia illa sunt: quæ substantiali animæ intellectui parata sunt: proxima scilicet, atque præstantiora. Substantialis autem eius actio huiusmodi: cuiusmodi & ipse qui talis erat. Erat autem intellectus cum præstantissima ratione commixtus. Vnde & eius actio eodem modo sese habebit. Intellectioque talis erit: qualis & præstantia illa, quæ rationis compos est, existit. Et quatenus quidem intellectio impartibilis, atque eadem sua ex substantia est: & indiuisibilem, hoc est formarum existit. Solumque, ac secundum seipsam vera est: veritatemque obtinet, quæ aduersus falsum obiicitur. Nam in complexione alterius cum altero: atque in particularibus iis, quæ cognoscantur: falsitas omnis collocata est. Ita, ut aliqua quidem ex parte, quod illud cognoscit, tangat: aliqua vero ex parte minime. Quoniam nequaquam, quod nulla ratione tangit, de eo etiam metitur: de quo neque omnino quicquam opinatur, neque aliquid dicit. Neque quod totum illud apprehendit. Nam id verum dicere necesse est. In iis itaque, quæ aliqua ex parte attingunt, falsitas, & quæ huic opponitur veritas, constituta est. Impartibilis autem illa indiuisibilem intellectionem quæ illud ex aliqua parte, propterea quod impartibilis, non habet: aut quasi totum tangit: aut nullo pacto. Quare ex Plotini sententia huiusmodi est, ut in nullum errorem incidere valeat: & ut Aristoteles sentit: semper vera existit: nunquamque falsa. Quatenus quidem igitur intellectionem huiusmodi est. Quatenus autem præstantia illa rationis compos, atque scientia, non cum appulsu, sed substantialis, hæc quoque eadem cum ipsa re est. Ita, ut & scientia, & substantialis sit cognitio: sed secundario. Licetque quod idem sapiat, obtineat: at non sine diuersitate, atque interuallo quopiam. Quemadmodum & indicat nostra illa rationis particeps cognitio, quæ cum appulsu sit: quæ in diuisione, atque collectione semper posita est. Quod ei euenit, tum quia haud propè terminum vnum simplicem permanet: sed conuoluitur. Tum quia, quæ conuenienter, atque eodem seruato ordine ei, quo cognoscantur, offeruntur: rationes, non autem for-

Indiuisibile
multiplex.
Primo.
Secundo.

Tertio.

Formæ do-
tes.

mæ sunt. Atq; ad eam formam ipsam non sine aliquo interuallo cum rationis his animatis, atq; substantialibus in idem redactæ sunt. Ipsa quidem igitur cognitio rationis particeps vel sui ipsius respectu non sine diuisione est: & quæ cognosci etiam debent, eodem modo se mutuo habent. Quæ vero ambo comprehendit, quod inquam cognoscendi vim habet, & quod cognosci debet, sibi mutuo consequens, atq; similis est. Et semper vera existit cognitio, atq; huiusmodi, vt scientiam gignere valeat. Sed haud simpliciter tãquam rationis compos existit. Immo potius tanquam ea, quæ ex causis scientiam gignere possit: & quæ omnino cum rebus totis iuncta, ac cõnexa sit. Falsum ita q; & verum quod ei aduersum est, haud in his suam sedem habent: sed in quibus compositio, apparet. Quæ in cognitione rationem participante, atq; progrediente, collocata est. At quia philosophus noster dixit, intellectuum compositionem: ne intelligibiles ipsas formas intelligamus: sed particulares proprietates, quæ post formam, rationem participant, infert. Quemadmodum Empedocles dixit. Profecto multorum quidem capita sine ceruicibus germinarunt: postea composita sunt, amicitia. Ita, & hæc separata cõponuntur. vt quod incõmensurable, & diameter, aut quod cõmensurable, & diameter, Hæc quidẽ enim tãq; forma tetragoni: quæ simul oẽ indiuisibiliter cõplexa est, & latera, & diametrum, & quod incõmensurable eorum: & illud æquales angulos, æqualia q; latera habere. Vnumquodq; autem horum singillatim particularium est rationum proprietas. Ex quibus ea constituitur compositio, quæ rationis particeps est.

VIGESIMASECVNDA PARTICVLA.

SIN autem eorum quæ fiunt, aut futura sunt, tempus præterea intelligit, atq; cõponit. Falsitas namq; in compositione semper. Namq; si ipsum album non album, ipsum non album composuit. Contingit autem & diuisionem dicere omnia. Ergo est non solum falsum, aut verum, quod albus Cleon est: sed & quod erat, aut erit.

EXPOSITIO.

In iis namq; quæ perpetua sunt, cõplexio solum eius quod dicitur, atq; subiicitur adest: in iis vero quæ in ortu, atq; interitu sunt collocata, vel tempore opus est. Quippe cū hæc semper, sed aliquando sint, ac non sint. Et oportet nos legentes, Sin autem eorũ quæ fiunt, faciat scilicet aliquis compositionem: & vbi iam punctum interposuerimus, sic inferre: tempus præterea intelligit, atq; componit. Ita, vt præter id, quod dicitur, atq; subiicitur, tempus etiam intelligat, atq; componat. Propter quæ etiam rursus nobis in memoriam reuocat: quod in compositione omnino falsitas posita est. Quandoquidem quod album est, haud album esse, opinari possumus. & quod non sine diuisione compositio est. Ideo q; & diuisionem in iis collocanda, in quibus compositio existit.

QVOD vero unum facit, id intellectus, unumquodq;.

Ratio namq; animæ simplices intellectiones connectit: quam sanè intellectus nomine appellat, vt iam demonstratum fuit. Nisi & illud demonstratur: quod pluribus in tractatione illa, quæ post naturalia sequitur, Aristoteles demonstrauit: quemadmodum causa, quæ a forma stat: ac formalis dicitur: vt ipsius esse: ita & eius, quod est, vnum esse, iis, quæ forma affecta sunt, causa est. Quod in naturalibus quidem verum est. In animis vero, intellectus forma est: cuius particeps est, & qui propè ipsam animæ substantiam, quatenus intellectus permanet. Nam quatenus ratio, & ipse in vnum redigitur. Aristotelis autem verba ita componenda sunt. Quod vnamquamq; complexarum intellectionum vnum facit, id, ipse est intellectus.

VIGESIMATERTIA PARTICVLA.

IPSVM vero indiuisibile, quoniam dupliciter, aut potestate, aut actu.

EXPOSITIO.

Dictum & a nobis iandudum fuit, quod multis modis ipsum indiuisibile dicitur. Aliud quidem, tanquam forma, quæ nulla ratione diuisibilis est, neq; potestate, neq; actu. Aliud vero, quemadmodum longitudo, & omne continuum, quod actu tantum est indiuisibile: potestate

Indiuisibile
multiplex.
Primo.
Secundo.

potestate vero quadam ratione diuisibile. Aut quia re vera aptum sit, vt diuidatur: quemadmodum quæ in generatione collocata sunt. Aut quia sola cogitatioe diuidi queat: quemadmodum coelestia. Quæ diuidi possunt, propter id, quod partibile à corporibus conlectura sunt. Aliud autem, vt punctum, & ipsum nunc: quæcunq; tanquam extrema indiuisibilia esse dicimus. Namq; linea tanquam extremum superficiæ, iuxta latitudinem indiuisibilis est. Et superficies tanquam extremum corporis, iuxta profunditatem indiuisibilis. Quod igitur ita indiuisibile, vt ipsum extremum, est quidem & ipsum omnino indiuisibile, non solum actu, sed etiam potestate. Verum opposito modo, atq; formæ, rerumq; termini sint. Formæ namq; perfectiones sunt: & omne illud coniuncte comprehendere. Puncta vero, & omnino ipsa extrema, tanquam ea, quæ ab interuallis deciderint: & quæ ex hoc, quia extrema sint, vel ab iis superentur: quorum sunt extrema: in priuatione eorum, quæ finiuntur, existunt. Neq; enim nunc huiusmodi Aristoteles puncta recipit: qualia Pythagoræ posuere: tanquam ea, quæ interuallorum principia formas referentia sint: atq; causæ, quæ determinandi vim habeant. Sed fines, vt dictum fuit, atque extrema noster philosophus esse vult. Ideoq; haud absurde illi puncta substantias esse statuebant. Nam ea in idem cum formis illis: quæ partibilium determinandorum vim habent, adducebant. Aristotelesq; pbelle in priuationibus puncta statuit. Ita, vt sermo, qui de indiuisibilibus in medium adducitur, dum paucis exponitur, huiusmodi sit. Duobus modis ipsum indiuisibile dicitur, aut potestate, aut actu. Quod quidem igitur potestate est: actu omnino etiã esse potest. Quod autem actu, haud omnino etiam potestate. Actu quidem enim, vt ipse inquit, longitudines tantum indiuisibiles sunt, atq; omne id, quod continuum. Potestate autem, & ob hanc quoq; causam omnino indiuisibilia, formæ, & termini: & quæ tanquam extrema: quæ quatenus extrema, indiuisibilia. Ex his vero aliæ quidem sunt formæ, tanquam perfectiones, & præstantiores iis, quæ perficiuntur: & quæ omne illud coniuncte complectuntur. Atq; hæ primæ, & ex se substantiæ sunt. Puncta vero sunt fines, ac tanquam extrema eorū, quæ finiuntur: quæ ipsum indiuisibile obtinent: quia ab ipso diuisibili decidunt, atq; illud assequi non possunt. Simplexq; illud habent: non quia comprehendant, quemadmodum formæ: sed quia ab interuallis decidunt, atq; ea amittunt. Cognitio itaq; indiuisibileum, tanquam formarum, ac terminorum, nostro nunc philosopho, quo de ea contempletur, proposita est. Intellectus enim quatenus intellectus, & substantialis quoq; animæ intellectus horum comprehendendorum, suum seruando ordinem, vim habebat. Horumq; intellectio, vt ipse tradidit: vera ubiq; est: neq; vlla vnquam ratione falsum recipit. At quo & alia, quæ indiuisibilia dicuntur ab iis, quæ tanquam formæ, indiuisibilia sunt: distinguat & illorū quoq; intellectiones, respectu eorum, quæ formarum sunt: necessario quot modis indiuisibilia dicantur, affert: & quanam sint propriæ, ac conuenientes eorum intellectiones, docet. Nam intellectiones eorum, quæ secundo indiuisibilia dicuntur, nequaquam puræ existunt. Neq; enim permanent in eo, quod pure indiuisibile. Sed quippe quæ cognoscant, quæ actu quidem indiuisibilia, potestate autē diuisibilia: aut quæ ex priuatione indiuisibilia. & hæ labuntur ab illis summis, atq; puris intellectionibus: atq; in diuisionem quandam, saltem potestate existentem, decurrunt. Ac in id, vt haud ex se, sed per accidens, fines cognoscant. Nam quia fines cognoscimus, & quæ inde decident, nota, atq; perspecta habemus. Quæ admodum recto cognoscitur obliquum: & bono malum: & omnino formis eorum priuationes, quorum sunt formæ. Siquid enim haud eundem ordinem seruando, sed præstantiori quapiã ratione res cognoscant: huic nihil est impedimento: quin haud vt res illæ sunt: sed vt intelligens ipsum existens: ita etiam intelligat. Nam neq; simul cum iis, quæ intelliguntur, in diuisionem venit: neq; vna cum illis infertur: sed causam afferendo, atque in seipso manens intelligit. Nunc autem, vt dictum fuit, de iis a nobis sermo habetur: quæ eundem ordinem seruando cognoscunt. Quoniamq; hæc antea iam a nobis posita, atq; explicata fuere, Aristotelis verba prosequamur.

IP SVM vero indiuisibile, quoniam dupliciter, aut potestate, aut actu.

Primam diuisionē philosophus facit: quod omne quod indiuisibile, aut potestate, aut

actu. Huiusmodi q; hæc est diuisio, vt nihil ei desit. Quod nanq; potestate indiuisibile est: vel alia quacūq; ratione indiuisibile existit. Quod aut actu, haud ex necessitate & penitus.

NIHIL prohibet intelligere ipsum indiuisibile, cum intelligat lōgitudinem. Indiuisibilis nanq; actu, & in tempore indiuisibili. Eodemq; modo & tempus diuisibile, atq; indiuisibile cum longitudine.

Ipsū nanq; indiuisibile reperitur in iis, quæ potestate diuisibilia sunt: quod actu reddit illa indiuisibilia. Id q; sanè indiuisibile cū inseparabile ab eo sit, qđ cū dimensionibus est, eam sanè habet vim, vt comprehendat: non tanquam causa, vt forma: sed tanquam summum, atq; supremum eius, quod forma affectum sit. Quemadmodum & bona valetudo perfectio est viuētis corporis. Sed haud itaquam causa, quæ vt finis in forma collocata sit. Nihil nanq; quod partibile sit, aut subsistere valet ita, vt impartibile quippiam in se non contineat: aut secundum naturā sese habere sine perfectione, quæ in iis subsideat. Intellectusq; profecto ille, qui ordine seruato cognoscit, quod actu quidem indiuisibile, potestate autē diuisibile: cognoscet id ipsum profecto, quemadmodum est: quatenus inquam actu indiuisibile. Potis nanq; is idem intellectus est, illud intelligere, vel vbi iam diuisum fuerit. Verum cum tanquam vnum totum illud intelligat: & haud adhuc diuisum: tunc tanquam indiuisibile intelligit. Recte itaq; illud Aristoteles dixit, Nihil prohibet. Quandoquidem & quatenus indiuisibile: & quatenus iam diuisum potest cognoscere. Quando igitur tanquā indiuisibile intellexerit: tunc & in tempore indiuisibili. Et confestim quod demissum sit in cognitione ista, quæ horum ordinem seruat, Aristoteles indicauit. Neq; enim in illo nunc impartibili, quod omni tempore præstantius existit: id agit. Si nunc appellare fas est: quod omni tempore præstantius. Sed in tempore quidem: sed quod indiuisibile secundum actū existit. Patet autem, quod intellectus ille, qui ordinem seruando hæc intelligit: haud simpliciter est intellectus: sed vna cum conuolutione illa rationis compote: quæ primo interuallum adducit, implicitus est: atq; simul agit. Illud nanq; in tempore agere, ei conuenit vitæ, quæ rationis particeps est. Intellectusq; attamen est: quatenus quod indiuisibile est à distantia, atq; interuallo isto rationem participatē seiungit. Quousq; enim ipsum continuū, tanquam indiuisibile intellexerimus, ne ipsum quidem tempus diuidimus. Vtrum enim diuiserimus, siue longitudinem in dimidiam, siue tempus, consequens est, vt & alterum quoq; simul diuidatur. Nanq; si dimidium longitudinis antea, deinde alteram partem postea cognouerimus: profecto & tempus quoq; vna cum priori, atq; posteriori illo diuidatur. Rursumq; tempus, cum iuxta id, quod prius, atq; posterius diuiditur: aliam etiā partem habet, quæ iuxta id, quod prius, aliamq; quæ iuxta id, quod posterius cognoscitur. Ita, vt & actu quoq; diuidatur. Quare & ipsius quoq; lōgitudinis alia erit pars, quæ prius, aliaq; quæ posterius cognoscitur. Recte itaq; philosophus infert, Eodem nanq; modo tempus diuisibile, atq; indiuisibile cum longitudine. Nam quemadmodum sese habuerit longitudo, & omne continuum: ita & tempus quoq;. Manifeste q; id ex his confirmatur.

HAUD igitur licet dicere, in dimidio aliquid intelligit utroq;. Neq; enim est, nisi diuisum fuerit. At nunquid potestate? Separatim autem utrunq; intelligens, diuidit & tempus simul. Tunc autem quasi longitudines. Si n autem itaquam ex ambobus, & in tempore eo, quod ex ambobus.

In quocunq; quidem enim, vt indiuisibile cognoscit: neq; tempus ipsum diuidet. Cum non queat dicere, quid quidem in priori dimidio quidque diuersum in altero cognoscat. Quo actu ipsa intellectione diuidat tempus: tanquam aliud quidem prius, aliud autē posterius cognoscens. Qui nanq; cum continuitate id absq; vlla varietate cōtemplatur: haud actu tempus diuidit: sed potestate solum tempus in quo intelligit, indiuisibile esse nouit. Quoniam tempus quoq; ipsum diuideret: si vtranq; ex particulis longitudinis, in particulis huius temporis, alteram quibem prius, alteram autem posterius cōtemplaretur. Quoniam si longitudinem vel mente diuideret: & alteram quidem eius partem prius, alteram autem

autem posterius consideraretur una & tempus omnino diuideret iuxta illud prius, atque posterius. Atque nunc nequaquam tanquam indiuisibile totum cognoscatur. Ideoque perpulsus Aristoteles dixit. Quasi longitudines. Omnino enim quod unum est, multa facit: quia mente diuisit, & propter hanc causam, quasi dixit. Quoniam haud nostram mentem, atque intellectionem diuidentem illud omnino sequitur: quod & ipsae iam res diuisae sint. Licet igitur non adhuc sit multitudo: sed tanquam multitudo intelligatur. Nam si non tanquam multa: sed tanquam unum, quod ex utroque conflatum est, intellexerimus, & in indiuisibili tempore omnino ipsa videbimus: ac secundum actum indiuisibili, inquam. Atque recte sane noster philosophus facit: qui hac ratione quod in ipsis diuisibilibus indiuisibile reperitur, ab eo distinguit, quod formale existit. Non solum quia illud in tempore cognoscatur: sed & quia diuidi potest: praetereaque quia ex partibus expleatur. Ideoque quod ex ambobus dixit: tanquam is, qui duas partes statuat. Indiuisibile namque illud, quod formale dicitur, omnino impartibile est: partemque nullas habet.

VIGESIMA QUARTA PARTICULA.

QVOD autem haud secundum quantitatem indiuisibile, sed forma, intelligit in indiuisibili tempore, & in indiuisibili animae.

EXPOSITIO.

Antequam perfecte compleat Aristoteles sermonem illum, quem de intellectione indiuisibilium in ipsis diuisibilibus habet: nobis in memoriam reuocat discrimen huius, eius intellectionis respectu, quae formis ascribitur. Quo & causam ostendat: propter quam omnino intellectio de his nunc sumpta fuit. Quoniam, propter diluciditatem, atque distinctionem formalium intellectionum factum fuit. Haec namque, neque in tempore existunt: neque diuiduntur ullo pacto, aut actu, aut potestate. Sed quemadmodum ipsae formae sunt impartibiles: quaeque ne tempore quidem extenduntur: neque vlla ex interuallo separantur: ita & cognitiones illae quae ordine seruato cum his conueniunt: impartibiles omnino erunt. Quod eis probe conuenit: cum neque vlla ratione distantiam asciscant: neque conuoluantur: neque omnino in tempore fiant. Tametsi enim in tempore Aristoteles dixerit: at illud, in indiuisibili admouit. Quo illud quod supra omne tempus est, significet. Omne namque tempus diuisibile est. Vt igitur lapidei alicuius adiectio in eo, quod lapidea nauis existat: nauim esse destruit: ita & additio ipsius indiuisibilis si temporis admoueatur: ex eo extrahit, quod tempus sit. Secundum quantum igitur indiuisibile est: quod quantum quidem est: sed haud diuisum. Ita, ut actu quidem indiuisibile sit: sed potestate nequaquam. Quod autem haud huiusmodi: sed forma indiuisibile, hoc est, tanquam forma est indiuisibile, intelligit, inquit, in indiuisibili tempore. Id autem est, aut in ipso nunc: aut quod verius enunciare possumus, praestantiori modo, quam secundum tempus: & in indiuisibili animae. Perbelleque Aristoteles nouit, quae a Platone dicta sunt: quemadmodum ex ambobus anima constituta est: ex impartibili inquam substantia, atque ex ea, quae circa corpora diuisa est. Quicquid igitur in diuisibile, atque impartibile formis egregie quadrat. Atque rectam seriem custodiendo ipsis cohaerescit: quia ex eo quod ipsarum indiuisibile cum indiuisibilibus conueniunt. Rursumque dilucidum est: quod haud de eo nunc Aristoteles intellectu agit: qui praestantior, quam prope animam existens: neque de eo, cuius ipsa particeps est: multoque minus de eo sermonem habet: quem ipsa non participat: sed de intellectu illo animae substantiali, atque permanente. Namque nunc perspicue, indiuisibili animae, dixit: tanquam is, qui nouerat, & quod eius quodam pacto diuiditur. At cum haec de intellectione formarum in medio philosophus collocarit: discrimenque nobis tradiderit cum intellectione eorum, quae alia quapiam ratione indiuisibilia dicuntur: rursum excipit sermonem de illis, haec scribens.

Indiuisibile
fm quantū.

SECVNDVM accidens autem, & haud quatenus illa diuisibilia, quo intelligit, & in quo tempore. Sed quatenus indiuisibilia. Inest enim & in his aliquid indiuisibile.

Repetit, ut iam dictum fuit, sermonem, qui ad indiuisibilia, quae in diuisibilibus colloca-

ta sunt, spectat: quo intelligatur. At quia in medio distinxit, atque segregauit intellectionem illam de formis: atque eam in indiuisibili animæ fieri dixit: & in indiuisibili tempore: nunc hæc quæ ad indiuisibilia in diuisibilibus collocata spectant neque simpliciter animæ diuisibili fieri, inque neque simpliciter in tpe indiuisibili. Sed indiuisibili eo, quod secundum actum, non autem potestate sit. Quicquid enim animæ diuisibile, aliquando quidem & secundum actum in contemplatione diuiditur: aliquando vero potestate solum diuisibile est: actu autem nequaquam. Quando enim singillatim animal, atque rursus rationis compos, deinde mortale consideret: actu hominis contemplationem diuidit. Quando vero simul omne id contrahat: actus eius qui cognoscendi vim habet, indiuisibilis est: nequaquam autem potestate. Aptus namque est, ut diuidatur: sed solum actu. Atque cum diuisibile sit animæ illud, quod horum cognoscendorum vim habet: & cum natura in tempore, quod diuisibile sit, cognoscat: haud tamen tanquam diuisibile: neque tanquam in tempore diuisibili cognoscit: cum id quod cognoscitur, tanquam indiuisibile percipiat: quod natura & ipsum quoque diuisibile est. Ideoque, secundum accidens philosophus dixit. Neque enim tanquam diuisibile, quod diuisibile est: sed tanquam indiuisibile cognoscit. Neque tanquam in tempore diuisibili, tamen si diuisibile sit: sed tanquam indiuisibili. Neque tanquam diuisibili animæ cognoscit: sed & hoc tanquam indiuisibili. Neque enim respectu eius, quod diuisibile sumptum fuit illud, secundum accidens esse, quod in ipsis indiuisibile. Neque enim quatenus diuisibilia sunt: ea ratione etiam indiuisibilia existunt. Et propter hanc causam tanquam diuisibilia, secundum accidens habebunt, quod indiuisibile sit. Neque illud secundum accidens, quicquam nunc indicat, quod deterius sit: sed quod iuxta aliam rationem, atque præstantiorem. Secundum accidens itaque, quæ diuisibilia sunt, cognoscit. Illa namque particula, illa, eam habet vim, ut quæ diuisibilia sunt, apud Aristotelem significet. Quemadmodum & ipse infert, inquit: & haud quatenus illa diuisibilia: cum quod eorum indiuisibile est, considero. Illud autem secundum accidens censet non solum de iis quæ cognoscuntur, quæ diuisibilia sunt, interpretandum esse: sed & de ipso intelligente, & de tempore: quia, quo intelligit, atque in quo: inquit. Nam id ipsum sane admouit: quo intelligit, & in quo tempore. Quod eam ob causam fecit, ut dicebamus, quo indicaret, quod agit eo ipsius animæ, quod diuisibile est: quod intelligit, quæ huiusmodi sunt: haud tamen quatenus diuisibile est. Quod itaque in iis indiuisibile est secundum se, quatenus indiuisibile cognoscit. Quæ vero diuisibilia sunt secundum accidens. Quoniam ex alia ratione obtinebat, quod indiuisibile: & haud quatenus diuisibilia. Indicat autem secundum se, quod indiuisibile cognosci, quia addidit illud: sed quatenus indiuisibilia. At cum dixerit, sed quatenus indiuisibilia, confirmat ex iis, quæ sequuntur: quod est aliquid in ipsis diuisibilibus indiuisibile. Est enim & in his aliquid indiuisibile.

SED forsan haud separabile, quod facit unum tempus, & longitudinem. Et id eodem modo in omni est continuo, & tempore, & longitudine.

Quod quidem in continuis aliquid sit indiuisibile, confirmauit ex eo, quod omne continuum unum aliquid sit. Ipsum namque unum indiuisibile est. Et quod particeps est, ita elaboratur: ut haud ipsum unum sit: sed coniunctum, nam partibile existit. Quod philosophus demonstrans, aliquid dixit. Illud autem, forsan non separabile protulit: quoniam haud ipsius subiecti formam: sed ipsum subiectum, tanquam in unum redactum contemplatur. Illud namque omnino inseparabile est: quia ipsius subiecti aliquid est. Nam forma aliquid quod separabile sit, obtinet. Quemadmodum & ipse quoque in naturali auditione vult: ubi naturales formas separabiles inquit. Quoniam substantiæ sunt: & subiectum perficiunt: nequaquam autem ab eo perficiuntur. Hancque ob causam, ut opinor, & illam particulam, forsan, admouit. Id innuere volens: quod si id quidem indiuisibile sumas, quod a forma stet: ac formale dicatur: id quodam pacto separabile existet: sin autem quod subiectum respicit, inseparabile.

VIGESIMA QUINTA PARTICULA.

PVNCTVM autem, & omnis diuisio, & quod ita indiuisibile, indicatur, ut priuatio, & eadem ratio in aliis. Exempli gratia, quoniam pacto malum cognoscit: aut nigrum.

nigrum. Contrario enim quodam modo cognoscit.

EXPOSITIO.

Post intellectionem de iis, quæ actu solum indivisibilia sunt: confestim & eam philosophus tradit, quæ ad ea spectat, quæ omnino quidem indivisibilia sunt: sed indivisibile illud obtinent, quia ab iis, quæ divisibilia sunt, decidunt. Superficies enim, & linea, & punctum, & ipsum nunc, propriam quandam habent formam. Ob idque haud omnino in priuatione collocari queunt. Sed quatenus indivisibilia id obtinent, quod priuatum sit. Quæ admodum enim superficies, quo ad longitudinem, atque latitudinem spectat, id quod forma affectum sit, consecuta est: quo vero ad profunditatem, quod cum priuatione existit: ita & aliæ omnes diuisiones: quatenus à divisibili deseruntur: cuius extrema sunt: ea ratione in priuatione existunt. Rursum itaque, qui ordinem custodiendo extrema intelligit: ea quoque cognoscer, tanquam ea quæ proprie subiectis priuata sint. Quod propter cõtemplationem illam, quæ ordinem seruat, ex formæ priuatione accidit. Nam qui formam intelligit: & quod ea priuatum fuerit intellectione assequetur. Quippe cum id, quod aptum est, ut ei priuatio adsit: illius formæ particeps sit, eius inquam, quæ gigni valeat. Quoniam perpetuo bono nullum adest malum. Neque alii vlli ex perpetuis formis priuatio inest vlla. Quodam itaque modo priuationes, tanquam priuationes cognoscimus. Exempli gratia, tenebras, quia lucem non intueamur. Et malum, quia bonum in eo non videamus. At ex boni intellectione, notione uel, & luminis, tum malum, tum tenebras cognoscimus. Quæ admodum & ex regulæ rectitudine obliquum. Nam nigrum, atque album ita nunc Aristoteles accepit: ut altere pro lumine, alterum pro tenebris posuisse videatur. Nam & ipsum nigrum forma est. Quantum vero ad dictionem ipsam spectat, adnotandum est: quod haud simpliciter punctum per priuationem intelligi vult. Neque enim diuisionem subire credit: sed tanquam id statuit: quod à dimensione, atque interuallo, cuius finis est, deseratur: ex quo & priuationem quoque passum est. Punctum enim, inquit, & quod ita indivisibile, ut ipsum nunc, & omnis diuisio, ea ratione est diuisio: quatenus à propria dimensione deseritur: indicaturque, tanquam, quæ omnino existit diuisio, ut ipsum malum. Licet enim malum omnino tanquam malum significationi ipsius boni aduersetur: attamen quatenus malum in absentia boni suum habet esse. Quemadmodum id, quod non est: in quantum nouit natura, id, quod non est: sed haud id, quod nullo pacto est. Nam id quod non est, quatenus non est, in absentia eius, quod est, collocatum est. Licet alicui quod sit, nitatur: atque in hoc subsistat.

OPVS AVTEM est, potestate esse ipsum cognoscens: & unum esse in ipso.

Dictum id videtur mihi rursum manifeste demonstrare, quod secunda hæc est diuisio: num istarum intellectio: & longo interuallo deseritur à contemplatione substantiarum. Ea namque prope actum pure permanet: hæc autem cum eo, quod potestate est, connexa est. Namque hæc eius formæ existit: cum qua & priuatio subsistit. Quæ formam tanquam priuatiue agentem cognoscimus. Id autem est, quæ intelligimus formam illam, quæ ab iis, quæ forma affecta sunt, abesse potest. Quod in intellectione illa, quæ iuncta cum eo est, quod potestate existit, fit. Neque enim perfecto, neque puro existit actu: sed imperfecto. Neque ad id solum se appellit, quod actu tantum sit: sed & ad id, quod possit, quodque priuatione affectum reperiatur. Idque cum cognitione illa, quæ ordinem cum eo seruat. Rursumque id significandum philosophus putauit. Ne aliquis præstantiorem illam, quam res sint, cognitionem proponens, atque in medium adducens: & quæ seiuncta est: & quæ haud ordinem seruando, sed præstantiori quadam ratione, ipsas cognoscit, dubitaret. Ea namque huiusmodi, cuiusmodi ipsum cognoscens est. Neque ita, ut ea quæ cognoscuntur, consequatur: attamen præstantiori modo ipsa nouit, quam illa sint. Opus itaque est, inquit Aristoteles, potestate esse, ipsum intelligens, hæc. Id autem est, imperfectius esse, quam quod forma intelligit, atque cum eo, quod potestate sit, connexum esse debet. In ipsoque intelligente, quod potestate inesse debet. Id autem addidit: quo non solum potestate ipsum intelligens esse, cognoscamus: qualem cum intellectum docebat, qui extra progrediretur: atque adhuc imperfectus

existeret. Neq; enim ita potestate ipsum intelligens nūc dictum fuit: vt neq; intelligens sit. Sed tanq̄ intelligens esse ducamus, & secundum actum intelligens. Licet iunctum sit, cum eo, qđ potestate: id aut̄ est, cum eo, qđ imperfectum, & cum propria, atq; sua priuatione. Quemadmodum enim ipsum intueri imbecilliter, nequaquam est omnino non intueri: sed intueri vna cum sui ipsius priuatione: ita & ipsum intelligere, cum implicatum sit cum ipso non intelligere quodam pacto. Id autem euenit, cum quispiam formam, atq; eius priuationem simul ordinem seruando cognoscat. Non solum enim intelligit: sed etiam non intelligit. Namq; priuatio, nunquam ex se ipsa intelligitur. Quandoquidem neq; ex se vnaquam est. Propter hancq; causam, huiusmodi intellectio imperfecta quodam pacto est: & vna cum propria, atq; conuenienti potestate, seu cum priuatione colligata.

SIN AVTEM alicui non est contrarium ex causis, ipsum seipsum cognoscit, & actu est, & separabile.

Quemadmodum paulo ante, cum eam philosophus cognitionem traderet, quæ ad indiuisibilia illa spectat, quæ in diuisibilibus collocata sunt: cōfestim distinxit intellectionem eorū, quæ pure impartibilia existunt: tanquam eam, quæ animæ indiuisibili fiat: ac supra omne tempus existat. Quandoquidem præcipua eius contemplatio erat de intellectione formæ: & ex declaratione huius ea omnia accipiebat, quæ alia quacunq; ratione indiuisibilia existunt. Quippe cum ex hac comparatione, manifestius puram formæ intellectionem consequuturi simus. Eodem itaq; modo & nunc cum diuisionum intellectionem tradiderit: distinguit rursum formæ intellectionem, quasi respectu illius actus, qui cum potestate sit: & qui eundem quasi seruet ordinem cum priuantibus naturis, atq; ortui obnoxiiis. Quæ quidem formæ intellectio propter hanc causam aliquid etiam habeat, quod oppositum sit illi quod potestate existit: quod ibi reperitur. Ita, vt separabilis, atque purus ista formæ intellectio actus sit: & qui abiq; villo opposito elucescat. Licet ita sui ipsius existat: vt aliud quoq; respiciat. Quæ quidem omnia diuinius, atq; præstantius illi insunt intellectui, cuius nihil reperitur particeps. Ideoq; & secundo loco ei insunt, cuius anima particeps est. Insunt præterea, & primæ illi animæ substantiæ: tamen si remisse: quod propter completum cum reuolutione fit. De quo nunc etiam Aristoteles verba facit: quemadmodum pluribus ex præcedenti sermone declaratum a nobis est. Ita, vt simul intellectus, atq; scientia sit: quod ipsemet philosophus iam determinauit. Qui nāq; præstantior animata ipsa substantiā existit, intellectus quidem est: anima vero nequaquam. Vnde de animata substantia, atq; intellectu illo, qui prope illam stat, nunc Aristotelem verba facere, fatendum est. De hocq; etiam determinatur, qđ sine opposito sit. Nam immortalis etiam est. Qđ nāq; immortalis sit, manifeste dictum fuit: quando dicebatur, Et est id solum animæ immortale. In ijs nāq; quæ ortui obnoxia sunt, contrarietas, atq; priuatio adest. Et quod in causa sit. Ipse nāq; efficiens erat. Quemadmodum patiens ille est, intellectus: qui extra progreditur. Nāq; animæ ipsius, vel antea, quoddam efficiens, quoddamq; patiens philosophus esse dicebat. Atq; ipsum quidem efficiens, principium, & causam statuebat. Ipsum vero patiens materiam iudicabat. Substantia itaq; est, & ipsa suprema animæ substantia. At sua ex substantiā erat actus. Licet secundo loco, vt dictum fuit: substantialis animæ intellectus huiusmodi sit. Ideoq; nunc ipsum seipsum cognoscere Aristoteles concludit. Ipse nanque & formas secundo loco cognoscit: quod propter innatam illam permanentiam cum intellectu illo, qui supra animam existit, euenit. Neq; enim cum diuersitate, quemadmodum natura, & corpora: sed innatè illum attingit. Est præterea & actus, tanquam is, qui nullo modo cum potestate connexus. Sine materiaq; insuper existit: vbi seiunctus fuerit a secundis istis vitis, quæ prominent, appellant, atq; extrinsecus vergunt. Vnde cum Aristoteles ipse, actum huiusmodi esse dixerit intellectum, addidit & separabilis. Tūc enim actus, atq; innixtus, & ea omnia vera sunt, quæ de eo nunc determinata fuere: cum separatus fuerit. Neq; enim separabile illud ita interpretandum est: vt id quod semper separatum sit, intelligamus, Sed tanquam aliquando, Separatus nāq; inquit, est, quod vere est.

VIGESIMASEXTA PARTICVLA.

EST AVTEM dictio, quidem, aliquid de aliquo, quemadmodum affirmatio: Et uera, aut falsa omnis. Intellectus autem non omnis. Sed qui ipsius quid est, iuxta ipsum quid erat esse, uerus: & non aliquid de aliquo.

EXPOSITIO.

Quia dixit, atq; determinauit philosophus noster de summa, atq; maxime excelsa animata substantia, & de eo intellectu, qui prope ipsam reperitur, quæcunq; primo de intellectu illo, qui supra animam existit, decernimus: uult rursum, ut & antea diximus, discrimen demonstrare, ac manifeste nobis tradere, discrimen inquam substantialis illius nostri intellectus, respectu illius superioris. Qd præstat additione diuisionis rationem participatis. Hancq; ob causam pæpe eadem utitur dictiones substantiæq; atq; actionem substantialis nostri intellectus tradidit. Quoua cum affinitate, quam cum præstatoribus illis retinet: & discrimen quoq; uideamus: & undiq; in animæ medietatem mentis aciem dirigamus. Quoniam autem tum non sine magna difficultate medietates cõprehenduntur: tum uocabulog interdum priorum inopia, obscuriores remanent: ex ambobus extremis, partim inquam, ex iis, quæ ipsas antededunt: partim ex iis, quæ ipsas subsequuntur, ab antiquioribus illis hominibus illustrari, atq; explanari solent. Hacq; ratione à Platone ex partibili, atq; impartibili animæ substantiam constare dictum fuit. Licet haud ex cõparatione, ut ille dixit, sed ex admixtione. Cõmiscetur enim, inquit, ex ambobus. Quod ob id dixit, quod enunciarer, animatam substantiam totam per seipsam totam ptransire: & in eam quoq; substantiam inclinare, quæ circa corpora diuisa sit. Neq; ita unquam ea interpretanda sunt, ut altera ex parte ipsam impartibilem: ex altera uero in id, quod partibile sit, uergere, existimemus. Nam tota per seipsam totam utrũq; illud obtinet: neutrumq; pure assecuta est. Atq; adeo neq; eorũ utrũlibet pmixtum est: sed simplex quodam, atq; pprium, ipsum esse animæ est: qd medium inter impartibilem substantiam, atq; eam, quæ circa corpora diuisa sit, existit: & afinitatem cũ utroq; extremog; pp medietatem istam seruat, retinetq;. Vt flauus, ex epli gratia color, simplex re uera existens: non autem ex albi, & nigri pmixtione: qui extremi sunt colores, a natura constitutus: sed pprius, atq; simplex, ut iam dictũ fuit, existens: antea ex ambobus extremis constare dicitur. Qd propter omnium medioꝝ cũ extremis, affinitatem eis datur. Cæterog; qn, ut dictum fuit, neq; ppriis omnino nominibus extrema appellata fuere: neq; huiusmodi sunt, ut nostris intellectioibus facile pcepti, atq; apprehendi queant: comprobandi præstantissimi illi philosophi sunt: qui ex extremis media ipsa uenari conati sunt. Hacq; sanè ratione & Aristoteles, ex intellectu, & scientia, quæ actio rationis cõpon non sine habitu, atq; appulso existit: animæ substantiam, atq; substantialem eius actionem inuenire nititur. Quippe cũ intellectus simul, atq; scientia sit. Nam quæ tota per se ipsam totam abicit, neq; intellectus est: qualis superior ille animæ intellectus: neq; scientia, qualis cognitio, quæ scdm habitum, & appulsum ex causis existit. Quæadmodum enim & ipse quoq; manifeste indicat: scientia est anima, aut animata cognitio: quæ unã cum re eadem est. Nã ex eo, qd idem cũ re existit, intelligentem animæ uim, atq; ipsius cognitionis quoq; manifestabit. Ex ipsa uero scientia: qd rõnis formam refert indicabit: & qd cõuolutum est: quodq; in ipsam substantiæ diuersitatem subingredif. Propter hãc q; causam mihi ita particulam hanc philosophus uidef exorsus, ut dixerit: Dictionem substantialem animæ cognitionem. Et addiderit illud, aliquid de aliquo: haud quæadmodũ ab interpretibus dictũ fuit, ab Alexandro, inquam, atq; Plutarcho Nestorii filio: qui dictione pro negatione acceptã uolueret: aut p disposita quadam oratione. Horũ nã q; utrũq; compositio est. Vbiq; aut Aristoteles & ante hũc Plato, de simplicibus intellectioibus, atq; dictionibus, dictionis uocabulo utunt: Vel hoc itaq; loco simplicem intellectioem Aristoteles indicat. Ex additione autem illa, cum aliquid de aliquo, dixit: iunctionem, atq; complexum substantialis animatæ actionis, cum eo, quod conuolutum est, manifestauit. Huiusmodi nanq; est, ut simplex, atque intelligens sit. Dimittit autem simplicitatem illam ex complexu cum ratione. Nam haud tũm quidem intelligens est: tũm uero rationis compos: sed tota per seipsam totam

simplici. de Anima.

V ii

Qua ratione media cõstet: ac nõ cõstet ex extremis: & utrũq; participant, aut potius expertia sint. ut Cicero dixit.

Scientia qd

Scientia qd
est actio
rationis
cõpositio
est

vt runcq; obtinet, atq; adeo neutrum pure habet, Sed media quædam simplex forma inter ambo illa existit. Ideoq; ex vtriusq; illis conflata est: quippeq; vtriusq; ppter medietatem particeps reperitur. Hancq; ob causam intulit, quemadmodum affirmatio, Quoniam dictio simplex id totum erat: aliquid de aliquo. Quo ex extremis medium indicet, Affirmatio vero quæ ex se oratio quædam est: in ipso aliquid de aliquo suum habere esse. Quemadmodum igitur, si quis diceret, flauum disgregare visum: vt & album facit: quandoquidem proprie album disgregat. Flauum vero ppter affinitatem, quam cum albo obtinet, significatio nem quandam præ se fert, quæ ipsum disgregare posse indicat. Nam ex se haud eam habet vim, vt disgregare queat. Ita sane, & substantialis quidem animæ actio; haud est aliqd de aliquo. Dicitio nãq; dicta fuit. Propter affinitatem autem, atq; inclinationem, quam erga rationem habet, huiusmodi qd indicat, vt altere de altero dicatur. Atq; id significat illud, quædam modum affirmatio. Ipsa nãq; ex se, vt dictum fuit, in iunctione alterius cum altero constituta est. Recteq; sese res habet, qd nullquam in his negationem assumpserit: sed ipsam affirmationem solum. Qñquidem, vt inquit Parmenides, in iis, quæ intelligibilia sunt, nullibi qd non est, contemplari debemus. Hac eadem itaq; ratione, & suprema animæ substantia, & actio illa, quæ ppe substantiam pmanet: cum seipsa referta sit: ei qd non est, sedem non concedit. Tamen enim Plato in Sophista, vel in intelligibilibus celebret, qd non est. atamen haud id intelligit, qd cum euersione, quodq; omnino cum negatione existit. Sed potius illud, qd cum actu, atq; proprietate, vel ipsa substantia præstantiore. Cuiusmodi illud est, qd supra substantiam est. Aut qd cum diuersitate: at haud partibili: sed quæ formam referat. Proprietas autem quædam præcipua, & ipsa diuersitas est, quæ ei, qd idem sit, opponitur. Cum qua conuenit, & pprietas eius, qd non est. Licet haud eadem cum diuersitate sit. Quemadmodum iis quoq; videtur, qui exactius dialogum illum nomine Sophistam, interpretantur. Aut & eam quoq; accipit actionem, quæ causam afferendo eam obtinet facultatem, vt quæ aliqua ex parte ab eo, qd est, absunt, constituat. Nam vbiq; locorum non affectio, sed pprietas, & actio, & pfectio, qd non est, in intelligibilibus à Platone esse, effertur: atq; celebratur. Illud autem, qd non est, qd ad excidium eius, qd est, defertur: ex eorum numero exceptum est, quæ vere sunt. Quibuscum etiam illa animæ præstantia, atq; excellentia insite iuncta est. Quæ secundo loco & ipsa sui ipsius plena redditur. Nam vbi in seipsam conuersa fuerit: atq; seiuncta ab iis appulsibus, quæ extra tendunt extiterit: & coniuncta pure cum superioribus illis erit: tunc id vere assequetur. Quamuis igitur affinitatem aliquam cum ratione conuoluta habeat: in id qd affirmandi vim habet, potius tedit, quam in id, qd habet vim negandi. Illud autem, vera, aut falsa omnis, de affirmatione dictum fuit: non autem de dictione. Infert enim Aristoteles. Intellectus aut non omnis: & loco dictionis intellectum accepit: non omnis inquam verus, aut falsus. Ille nanq; qui extra pgregitur: & qui potestate, atq; passibilis intellectus ab eo dictus fuit: aliquñ quidem verus, aliquñ autem falsus. Substantialis aut ille, nunquam verus, aut falsus: sed verus tm. Is nanq; ille est, qui eam habet vim, vt ipsum qd est, iuxta ipsum qd erat esse, comprehendere valeat. Id autem est: qui reze substantiam percipit. Id nanq; indicat, qd dicimus: eum illam vim obtinere, vt ipsum qd est, iuxta ipsum qd erat esse, cõtemplet. Qd ipsam formam significat. Ita, vt ratio sermo ue omnis huiusmodi sit. Intellectus, qui substantiæ percipiendæ vim habet fm formas, falsum recipere non valet. Perspicuum autem est, qd ipsum quidem quid est, substantiam apud Aristotelem indicare consuevit. Ipsum autem quid erat esse, formam. Quædoquidem differetiam Aristoteles ponit, inter materiales ipsius rei formas, atq; inter ipsius rei esse. Nam altere quidem eius quod cum materia sit, substantiam significat: ipsum vero esse formam indicat. In iis vero, quæ sine materia sunt, in idem hæc ambo deueniunt. Iam dudum autem à nobis causa exposita fuit, propter quam intellectus ille, qui impartibilium substantiarum, & materia carentium, atq; vt vno verbo exponam, formarum ordine seruato cognoscendæ vim habet, semper cum cognoscat, verus sit. Neq; enim illud habet, vt re aliqua qdem ex parte tangat: aliqua aut ex parte nō tangat: ita, vt aut mentiat, aut vere dicat, iuxta veritatē illā, quæ falsitati opposita est. Nãq; falsitas, & veritas, quæ ei opposita est, in cõplexione, atq; diuisione collocata est. Cõplexio aut & diuisio in rebus quadam rōne partibilibus.

Negationē in intelligibilibus, locū affectui non debere.

Respōdet taci tæ obiectiōni

Ipsam qd est, qd apud Aristotelem significet. Quid erat esse quid?

tribilibus, atq; compositis constituta est. Formæ vero simplices, atq; impartibiles sunt. Atq; omnino falsitas in eo posita est, qd' est; aliqua quidem ex parte rem tangere: ita, vt aliquid de ea dicat: aliqua autem ex parte non. Quo & id ipsum mentiat. Qd' autem impartibile est, non concedit tactum illum ex aliqua parte: quia impartibile est. Sed totum: si totum de iis quæ impartibilia sunt, dicere par, atq; conueniens est: cognoscitur, aut nullo pacto. Atq; id illud erat, quod, vt iam meminimus, Plotinus dicebat. Quod intellectus aut tetigit, aut non tetigit. Quare sine peccato existit. Cum itaq; Aristoteles dixerit de affirmatione, quod, & aliquid de aliquo: & aut vera, aut falsa: opponit intellectum, tãquam eum, qui neutrum habeat: neq; verum, & falsum, sed verum solum: neq; aliquid de aliquo. Atq; ex his oppositis eius rursus medietatem indicat. Nam cum antea philosophus dixerit, dictionem esse aliquid de aliquo, quemadmodum affirmationem: ne confestim complexum intelligeremus in ipsa dictione: demonstrabat & ex ipso dictionis vocabulo, qd' simplex manifestat. Præterea vero manifestius remouet ab intellectu negans illud aliquid de aliquo intelligere. Quia, vt dictum fuit, ex oppositis media significat.

Falsitas, vbi
posita

SED quemadmodum intueri quod proprium verum. Si autem homo, ipsum alium, aut non, non verum semper. Ita sese habent, quæcunq; sine materia.

Perspicua Aristoteles similitudine vitur, propter inspectionem intelligibilium, quæ simplicia sunt: priorum scilicet visilium visione: neque alio quopiam vitur sensu. Nam licet omnes priorum sensilium sensus veri sint: atq; simplicium cognitiones existant: tamen visus ppter affinitatem quam cum lumine habet: & quia ea, quæ longissime absunt, comprehendere valet: & propter collectam illam cognitionem: & quia in primis, quatenus sensus assequi possunt: qd' impassibile sit, atq; agendi vim habeat, obtinet: maxime aptus visus fuit, quo cum intellectu cõpararetur. Ipse itaq; verus est. Nisi enim interuallum, aut aliqua alia affectio impedimento fuerit, semper priorum sensilium sensus verus est. Exempli gratia, quod album, aut flauum sit, quod apparet. Vtrum vero Cleonis filius, qui albus est, existat: cum haud amplius id simplex sit, neq; proprium visus sensile: haud etiam omnino verè est. Hoc itaq; modo sese habent, & quæ sine materia Aristoteles inquit, quem admodum propria, sensilia, quæ simplicia sunt. Nam ex simplicitate sola similia efficiuntur. Quandoquidem illa substantiæ sunt perfectæ. Immo vero perfectiones, & actiones puræ, & termini omnino impartibiles. Simpliciaq; existunt, haud eodem pacto, quo propria sensilia. Propria nanque sensilia simplicia sunt, quia in angustias redacta. Illa vero cum simplicitate quadam reperiuntur: quæ omnium comprehendendæ vim habet. At iuxta id tñ qd' simplex intelligatur: quæadmodum qd' ab vno originem habet, atq; ad vnum refertur: hacq; ratione propinquitatem quandam retineat, comparatio hæc facta fuit.

VIGESIMASEPTIMA PARTICVLA.

IDEM autem est, quæ secundum actum scientia cum re. Quæ vero secundum potestatem, tempore prior in uno. Omnino autem neq; tempore, sunt ex eo quod actu est, omnia quæ fiunt.

EXPOSITIO.

Iisdem ferè verbis & antea sententia hæc ab Aristotele pronunciata, atq; literarum monumentis commendata fuit: quæ nunc quoq; tametsi haud frustra, effertur. Quandoquidem tunc substantiam, atq; esse substantialis animæ intellectus: qui tñ remissus ab eo, qui supra animam sit, indicabat: & est, qñ scientia de eo dicitur. Nam qd' simul sciendi vim habet, atq; intelligens est, cedit ei, qd' solum intelligens existit. Verè qm iisdem vocabulis, & actionem, & substantiam significamus: tunc quidem vocabula illa interpretanda, statuebamus, vt de intellectu, atq; scientia, tãquam iis, quæ substantias indicare possent, intelligeremus: nunc autem tanquam de iis, quæ actiones significent, accipimus. Quo & nunc intelligentem animæ actionem, quæ conuenienter cum substantia remissa sit a superiori illa intelligente actione, ex cognitione illa, quæ simul scientiæ patiendæ vim habeat intelligentes, inde & substantiam quoque subingredientem confirmemus. Verum qualis nam ea est

Introgatio

Simpli. de Anima,

V iii

Responsum. scientia, quæ in his de substantiali animata actione dicitur? Non quæ secundum habitum in nobis sit. Neq; quæ ex appulsu recedit à substantia, quæ ipsam dimittit: & quæ ex diuersitate cuiusdam, atq; cum quodam recessu ipsam tollit, sed quæ, quia eadem, cum ea quoq; iuncta est. Censet enim Aristoteles ipsam eandem cum re esse: hoc est, cum substantia illa, quæ simul cognoscit, atq; cognoscitur. Quo rursus medietatem demonstrat: ex eo, quod cum eadem sit, quod intelligibile est, obtineat. intellectus namq; ille proprie est, qui sua ex substantia actus est. Ex eo autem quod omnino scientiam dicit: quod in reuolutionem rationum vergit, intelligit. Declaratum autem à nobis pluribus superius fuit: quæ ratione, qd' secundum potestatem tempore prius in vno, atq; eodem est. At & nunc quoq; paucis in memoriam reducat. Quoniam in iis, quæ ortui obnoxia sunt, aliquando sunt, id verum est. In quibus ab imperfecto ad perfectum progressus fit. Ex quorum numero & anima quodam pacto est: quæ propter coniunctionem illam, quam cum corpore hoc habet, tanquam ex eo, quod potestate contemplando ad agendum ad formas, accedit. Nam in iis, quæ omnino ortui obnoxia sunt, nunquam quod actu prius tempore, quam quod potestate in vno, atq; eodem. Quandoquidem licet pater actu existat ante potestatem filii, qui fieri debet: attamen haud in vno hæc posita sunt. De anima vero haud ita intelligendum Aristoteles censet: sed & in vno, ante id quod potestate, quod actu esse vult. Tametsi enim non in communi hac vita, quæ cum corpore est: quod actu existit tempore prius illa potestate sit, quæ in anima est: attamen in anima ipsa, quæ vna est, prius erit. Cū & ante corpus existat: & separabiliter aliquando vixerit: & in seipsam intelligendo conuersa sit. Tempore autem quod potestate prius esse, Aristoteles dixit: quia omnium concessu, alia prioris significata huc non accedunt, vt natura, cultu, atq; existimatione, seu dignitate. Antea quidem igitur satis superq; fuit, dicere, quod non est simpliciter tempore prius quod potestate in anima. Sed aliquando quidem intelligit: aliquando autem non intelligit, vt ibi dixit. Nunc autem & necessitatis quoq; vim rationi admouet: vbi etiam rursus cum Platone in his conuenit. Nam id quodam in loco ille dicit, quod nunquam ad eam figuram anima perueniet: vt ea quæ sunt, non contempletur. Quem Aristoteles noster sequens, ex eo, quod actu sit, ea omnia quæ fiunt, fieri censet. Ita, vt in iis, quæ quacunq; ratione ortui subiecta sunt: qd' actu existit tempore imperfectam potestatem præcedat. Ita, vt & ex seipso fiat. At diuersum quid in anima est, quod in vna, atq; eadem re, quod actu est, prius sit. Ob id enim, simpliciter quidem in aliis dictum fuit, quod potestate est, eo prius esse quod actu sit in vno. In anima autem negatur. Cōtrarium q; potius dicitur, quod actu est, prius esse & in ipsa vna anima. Quod ei datur, quo seipsam perficere possit, cum in id, quod imperfectum existat, delata fuerit, iam prius agens: & quia rationes obtineat: neq; opera multa egeat: vt in seipsam conuersa, atq; in sui ipsius altitudinem recurrens, vel rursus eodem modo agat. Opus namq; est, & aptam ad huiusmodi actionem esse: & quia persæpe iam egerit, aliquid habere quod facile deueniat ad id, vt & rursus agat: & vt assuescat ad modum hunc, qui cum conuersione fit. Quia persæpe, atq; adeo infinities conuersa est, cum immortalis existat.

VIGESIMA OCTAVA PARTICVLA.

VIDETVR autem ipsum quidem sensibile, ex eo, quod potestate sentiendi vim habeat, actu efficiens. Neq; enim patitur, neq; alteratur. Ideo q; alia species hæc motus. Motus namq; imperfecti actus erat. Qui autem simpliciter actus, diuersus, qui perfecti.

EXPOSITIO.

Cum sermonem de eo omni, vt opinor, intellectu, qui contemplandi vim habet, Aristoteles iam confecerit, Nam exordium quidem sumpsit ab eo, qui imperfectus est, qui q; potestate solum adhuc existit: ad eum q; sibi scholas fecit, qui extra etiam progreditur: sed perfectus ex habitu, atq; appulsu est: per hunc q; ad substantialem illum intellectum peruenit: quem omnibus etiam modis perscrutatus est, Nam eius substantiam atq; actiones, & quod vim causæ habens obtinet, & quod separabile, atq; perpetuum considerans, & eius

affinitatem, atq; insinuationem ad ea, quæ superiora sunt, ex inclinatione ista, quæ ad ea, quæ inferiora, atq; secunda dicuntur, vergit, explicans: nihil' q; , vt vno verbo rem complectar, earum contemplationum, quæ ad ipsum pertinent, prætermittens, ad eum inde intellectum accedit, qui in actione positus est: quem cogitationis etiam nomine appellat: & imaginatione vti vult: & circa bonum, atq; malum vertari: quemadmodum & circa falsum, & vere, quod huic aduersum est. Neq; enim, quemadmodum supremus, atq; excelsissimus ille cõtemplandi vim habens, ad veritatem solam spectat. Vel progrediens nanq; ille, cum adhuc imperfectior sit: & ipse tanquam contemplandi vim habens, in vero, & falso collocatus erat. Nondum autem bonum, aut malum illud assequi traditum fuit: quod in iis: quæ ad actiones spectant, reperitur. Omnis quidem enim cõtemplatio non tantum eius existit, quod vere sit: sed & ipsum quoq; bonum omnino respicit. Tametsi bonum ipsum haud tanquam aliud aliquid præter veritatem psequitur: Nam veritatem potius ipsam, tanquam præstantissimum finem: cum & boni quoq; compos sit, statuit. Illud' q; quod nos Aristoteles in tractatione illa, quæ post naturalia sequitur, docuit, afferre in medium possumus. Nam mathematicas scientias ibi docuit causa illa contineri, quæ finis dicitur. Quod ex ipsius cognitionis veritate, certa' q; notitia illis datum fuit. Intellectus nanque is, qui in actione consistit, haud in eo, quod est bonum cognoscens, suum posuit finem: sed in ipso facere, aut iuste agendo, aut temperanter viuendo, aut fortiter res tractando. De huiusmodi itaq; intellectu, cum verba facturus Aristoteles sit: rursum ex sensu, tâquam nobis notiore, nos in eius contemplationem adducit. Quemadmodum etiam fecit, cum de eo intellectu, qui contemplandi vim habet, loqui volebat. Nam ibi sic quodam modo incepit. Si est ipsum intelligere, quæadmodum ipsum sentire, aut pati quoddam esset ab intelligibili, aut aliquid huiusmodi alterum. Nunc' q; sensu ipso tâquam imagine vtitur: haud quia simpliciter cognoscendi vim habeat: sed quia suaue, atq; molestum quicquid offertur, cõprehendere valeat. Quo similitudinem hanc accomodat cum intellectu illo, qui in actione positus est: qui non solum cognoscendi vim habet: sed & quod bonum, aut malum sit, inquirere valeat. Vbi etiam qua ratione illud dictum antea fuerit, quod id quod sentiendi vim habet, ab ipso sensibili patitur, exponit. Quoniam haud simpliciter iuxta imperfectum illum motum, qui ab eo in naturali auditione definitus fuit: qui eius, qd' potestate est, actus sit. Nam imperfectum illud est, qd' potestate est. Neq; enim iuxta eum motum mouetur quod sentiendi vim habet, ab ipso sensibili. Sed siquidem mouetur, sensorium tantum ita mouetur. Ipsa vero vita, quæ sentiendi facultatem obtinet, quæ perfecta iam existit, sensibile illud, qd' sibi occurrit, iudicat: propè perfectum actum permanens. Intus nãq; iudicium ipsum adest: nihil' q; præterea aliunde accipit. Indiget autem sensibili, tanquam præsentem, atq; sensorium mouente. Neq; enim sensus, quemadmodum imaginatio, & ad id excitatur, qd' abest: sed in id solum citatur, quod præsens est, cum ad actionem prodit. Hac' q; ratione dicitur, cum antea potestate esset, actu ab ipso sensibili fieri. Atq; ita, vt neq; quicquam ab eo patitur. Neq; enim mouetur, inquit, ex motu illo imperfecto. Verum quia antea non agebat: postea quoniam sensibile ipsum adest: actionem iam collectam promittit: eam' q; impartibilem, atq; omnem simul. Ideo' q; haud quemadmodum motus, & sensus quoq; in diuisione, & continuitate collocatus est: sed perfectæ iam potius rei existit: & , vt ipse inquit, quæ absoluta sit. In ipsis autem philosophi verbis, recte illud, videtur, seu apparet, adiectum fuit. Neq; enim re vera sensibile in id, quod sentiendi vim habet, facit: sed videtur tantum: quia in sensorium agit. Ideo' q; & ipse Aristoteles, causam reddens, ob quam, illud videtur, protulit: cõiunctione illa, enim, quæ ad causas reddendas accommodata est, vtitur. Neq; enim patitur, neq; alteratur, inquit. Sed videtur quidem ipsum sensibile ex eo, quod potestate sit, illud actu efficere quod sentiendi vim habeat: haud tamen vere. Pateretur nanq; ab eo, quod sentiendi vim habet. Quod autem patitur, iuxta imperfectam quandam mutationem mouetur. Qd' vero sentiendi vim obtinet, dum agit, nequaquam mouetur: sed propè actionem simpliciter permanet. Motus enim, totum id, hoc est, actus imperfectus existit. Actus autem ille, qui simpliciter absq; vlla imperfectione dicitur: impartibilis est actio. Huiusmodi vero id iudicium existit, quod sentiendi vim habet, vt & antea dictum fuit. Motus autem nomen &

in hoc quoque, omnino conuenire videtur: tamen si, inquit philosophus noster, alia hæc sit motus species: quia aliquando ab ipso non agere, ad ipsum agere, in sensu mutatio fit. Dicimus namque, ut de hoc motum: haud tamen eum, qui pertranseundi vim habeat: sed collectum illum motum. Iuxta quem & indiuiduam, atque particularium formarum præsentia, atque absentia perficitur traditum fuit. At affert præterea Aristoteles causam, propter quam actionem hanc, quæ sentiendi vim habeat, nequaquam in villo motu collocandam censet: de qua & nos quoque iam mentionem fecimus. Motus namque, inquit, imperfecti actus est: eius enim, quod potestate sit. Quæ vero simpliciter est actio: id autem est: quæ ita actio est, ut vel sine illo imperfecto solum actio sit: diuersa ab imperfecto illo actu existit. Ac qua ratione diuersa sit, declarauit, cum addiderit philosophus, dictionem illam, perfecti. Quandoquidem haud imperfectæ, sed perfectæ rei existit. Hæc itaque iccirco dicta sunt, quo exponantur, quæ antea dicta fuere. Quoniam pati quodam modo ipsum sentire existit: pati inquam, ita, ut ei quod sentiendi vim habeat, secundum rei veritatem quadret, atque conueniat. Nequaquam vero ita, ut re uera patiat. Nam perfectam quidem agit actionem: & aliquando, id est, quando sensibile ipsum adfuerit. Ideoque & a sensibili pati videtur. Quod autem deinceps sequitur, sensus similitudinem cum intellectu illo, qui in actione positus est, exponit.

IPSUM quidem igitur sentire, simile ipsi dicere solum, & intelligere.

Quod sane diximus, & ipse quoque Aristoteles innuit: qui quod sentiendi vim habeat, ex ipsa sola cognitione simile effici inquit. Hæc quoque ipsa similitudo erat: quæ eius actionis respectu tantum sumebatur: quæ rationis particeps sit, & intelligens, atque cognoscendi vim habens. Illud quidem enim, affirmare, atque negare eius est contemplationis, quæ rationis compositum sit. Intelligere intelligibilis proprium.

QUANDO autem suaue, aut molestum, ut affirmans, aut negans, persequitur, aut fugit.

VIGESIMANONA PARTICULA.

ET EST ipsum lætari, agere, & dolere eum sentiendi vim habente mediocritate, erga bonum, aut malum, quatenus talia. Et fuga sane, & appetitio id, quæ secundum actum.

EXPOSITIO.

Ea nunc Aristoteles in medium adducit, ex quibus indicaturus est: quando quod sentiendi vim habeat, tanquam similitudo eius intellectus, qui in actione versetur, accipiatur. Nam quando haud simpliciter sensibile ipsum diiudicatur: sed & tanquam suaue, aut molestum, iudicium namque illud, quod sentiendi vim habeat: quod vtriusque ratione in ipso sensibili collocatum sit: siue quod suaue, siue quod molestum est, persequatur, ut affirmationem dixit. Quem admodum etiam negationem voluit, vtriusque libet eorum recusationem. Nam num in complexu quodam pacto, & huiusmodi quoque ipsius sensibilis iudicium constitutum est: & tanquam eius, quod cognosci debet, & tanquam proprium? Propter hanc quoque causam, ut affirmatio, dictum fuit. Illaque particula, ut, adiecta fuit: quoniam proprie, affirmatio, & negatio in conuolutione illa collocatæ sunt, quæ rationis compos existat. Quando igitur, tanquam suaue, aut molestum iudicat ipsum sensibile, tunc insequitur, aut fugit. Quoniam sensus, quod suaue quidem est, tanquam bonum insequitur. Quod vero molestum, atque in suaue, tanquam malum, fugit. Ad eam autem diiudicationem, quæ rationis particeps est, quod bonum sit ab ipso suaui distinguere persæpe, pertinet. Quodque malum ab eo, quod molestum. At insecutio, quasi dilectionem, atque inquisitionem præ se fert. Fuga vero auersionem, atque recessum. Sensus quoque cum lætitia, atque uoluptate afficitur, propriam actionem, tanquam bonum quid nanciscitur. Cum uero dolet, tanquam malum renuit. Hæc quoque illa indicant uerba, cum philosophus inquit. Et est ipsum lætari, aut dolere, agere sentiendi vim habente mediocritate: erga bonum, aut malum, quatenus huiusmodi. Vbi mediocritas illa vim sentiendi habens, accepta fuit, tanquam ea, quæ utriusque recipiendi vim habeat: suaui inquam, atque molesti. Aut, ut ornatius dicam, ipsius lætitia, & dolore affici. Nam ea prædita est uis, ut utriusque iudicandi facultatem obtineat. Quia enim sensorium corporato omnino uisus instrumento: ideo illas quoque

Las quoq; cognoscit affectiones, quæ eius seruandi, aut corrumpendi vim habent. Et tanquam congruas, aut incongruas, has quidem amat: illas autem effugit. Illa autem particula, quatenus talia adiecta fuit ei, cum dixit, bona, aut mala: quoniam nunquam sensus, bonum tanquam bonum, aut malum, tanquam malum iudicat: aut alteræ quidem insequitur: alteræ autem effugit. Sed quod suaue, tanquam bonum, & quod molestum, tanquam malum, insequitur, atq; fugit. Quæ itaq; similia sunt bono, & malo, suaue, inquam, & molestum, illa particula talia, quæ adiecta fuit, indicat. Primo quidem igitur sentire oportet: & actu fieri quod sentiendi vim habeat. Secundo autem loco, lætitia, aut mœrore affectum esse. Iudicium namq; affectionem illam, quæ cum voluptate, aut dolore fit, antecedit. Quoniam sentire quidem absq; voluptate, & dolore quilibet pôt. Lætitia vero, aut dolore absq; cognitione affici non potest. Hancq; ob causam prior natura hæc affectionum cognitio est. Tertio aut loco appetere, aut effugere positum est. Id aut est; insequi qd' oblectabile sit, aut omnibus viribus vitare qd' molestia afficiat. Id qd' nomen illud fugæ significat, quæ admodum & appetitio insecutionem præ se fert. Nam cupiditas est: atq; ad id, qd' suaue sit cōmouetur, atq; concitatur. Hæc itaq; actio est. Quia haud simpliciter in ipso pati, quæ admodum ipsum lætitia affici, collocata est; sed & in ipso insequi. Insecutio vero non affectio, sed actio est. Fuga itaq;, & appetitio, tanq̄ actio. Nequaquam vero, quæ admodum ipsum, voluptate, & mœrore affici. Hæc quidem enim tanq̄ affectiones, qd' quidem se insequendum, aut effugiendum offert. Insecutio vero eius, quod suaue habeatur, est. Et fuga, ab eo, qd' molestum, fit. Tanquam actioq;, ea quidem appetitio, illa vero fuga existit.

ET HAVD diuersum, quod appetendi, atq; effugiendi vim habet, neq; inter se neq; ab eo, quod sentire ualeat, sed ipsum esse aliud.

Quando quidem cum eo, quod sentiendi vim habeat, appetitionem, atq; euitationem cōiunxit, anteaquam traderet, qua ratione intellectū illum, qui in actione positus est, similem faceret, innuit: quemadmodum subiecto quidem, quod appetēdi, & quod vitandi vim habet vnum, atq; idem existunt. Amboq; hæc cum eo, qd' sentiendi vim obtineat, cōueniunt. Vbi namq; iudicium illud, quod sentiendi facultatem obtineat, collocatum sit: id autem in anima ea, quæ sentire ualeat, positum est: ibi & appetitio, atq; euitatio adsunt. Neq; in alio quidem ipsum iudicium, in alio aut ipsum appetere, aut effugere, existunt: sed in eodem. Ratione vero, atq; vniuscuiusq; eorū proprietate: id nāq; illud esse, indicat, multitudo, atq; varietas apparet. Namq; ipsum euitare aliud præter ipsum insequi existit: & hoc vtrumq; præter ipsum iudicare. Licet omnino ea quoq; non sine iudicio fiant. Certa vero, atq; sufficiens diuersitatis nota est, quod & sensus, absq; appetitione, atq; euitatione interdum fit. Interdumq; cum appetitione sola, sine euitatione; interdumq; e contrario. Postq; hæc cōtemplationes illas, quæ ad eum intellectum spectāt, qui in actione collocatus est, Aristoteles tradit. Similitudoq; iam antea ab eo, accepta fuit,

TRIGESIMA PARTICVLA.

DISCVRENDI vim habenti animæ, uisa, tanquam sensa insunt. Quando uero bonum, aut malum, asseruerit, aut negauerit, fugit, aut insequitur. Ideo namq; intelligit sine uiso anima.

EXPOSITIO.

Discurrendi vim habere eam animam Aristoteles intelligit, quæ pagit, & circa partibilia conuoluitur: quæ non solum agendo, sed contemplado quoq; id efficit. Quæq; haud amplius formæ ipsarum collecte comprehendendæ vim habet: sed circa rationes eas, quæ circa ipsas diuisæ sunt, conuoluitur, atq; percurrit: quia partibiliter propria, & iuxta vnum quodq; tractatur: rursusq; in vnum aliquod cōmune, & ea quoq; colligit, quæ proprie cognita fuerint. Exempli gratia, ipsum animal, deinde, qd' rationis compos, & postea ipsum mortale. Et hæc quoq; tria simul cognoscit. Huiusmodi itaq; actioni cognoscendi vim habenti, quæ imaginatione percipi possunt, quæ uisa à nostro philosopho dicuntur: hæc autem sunt, imagines illæ, quæ in uita illa innascuntur, quæ imaginatione uicuntur subiuduntur. Vita.

Sensu

tur: quemadmodum sensibilia sensui: sensa nā q; pro sensilibus ab eo accepta fuere: cum tamen non sint quæ imaginatione concipiuntur, quæ vere ea sunt, quæ intelligentia acquiruntur. Manifeste namq; postea philosophus demonstrabit, quemadmodum visa hæc, nequaquam cogitationis ipsius intellectiones sunt: licet non sine visis hæc existant, ob quam autem causam non sine, inuestigandū est. Quandoquidem huiusmodi animæ actio, quæ partibiles rationes ambit, & circum eas conuoluitur, haud talis erat, qualis, quæ ipsarū formarum existit. Sed per ipsam partitionem, iuxta extensionem actionum ad ea, quæ extra fit. Cui ex necessitate, quæ extra reperiuntur, adsunt. Quibus p̄sæpe quidem cogitatio vsa est. Cum & ipsorū sensilium, & imaginum earum, quæ in ipsa imaginatione reperiuntur: aut propter solam cognitionem: aut & quo expleat appetitionem illarū rerum, præterea indigeat. Interdum vero ipsa quidem non vitur. Consequitur autem necessario extensionem illam eius, ad ea, quæ extrinsecus sunt, vt dictum fuit, actio quoq; eius, qd̄ extra est, quæ si mul mouetur. Ideoq; illud Aristoteles inquit, q; nunq̄ anima sine imaginatione intelligit: non aut, qd̄ vsa non sit, asserit. Patetq; quæadmodum ea nunc intelligit anima, quæ discurrendi vim habet. De qua etiam antea dictum fuit. Ac quia dixit, qd̄ tanq̄ sensa, insunt visa, animæ isti, quæ p̄currendi vim habet: demonstrauit qd̄ postea dicturus est, qd̄ haud sunt intellectiones. Sed tanq̄ sc̄d̄ aria quædam substrata sunt: vt & ipsa sensibilia sensui. Hoc iuxta similitudinem illam lenius, quæ antea sumpta fuit, fit. Namq; ibi præcedebat, qd̄ iudicandi vim haberet, ante ipsum lætitia, aut moerore affici. Hicq; cogitationis iudicium, tanq̄ eius, qd̄ simpliciter cognosci debet, præcedet: anteaquam id, vt bonum, aut malum percipiatur. Quam quidem p̄ceptionem, haud amplius, tanquam: sed simpliciter affirmationem, & negationem vocat. Qm̄ cogitatio coniungens ipsum bonum, aut malum, cum eo, qd̄ cognosci debet, affirmationem molitur. Vtrūquelibet ab eo seiungens, negationem facit. Eodēq; præterea modo in sensu, in tertio illo ordine, actio ea sequitur, quæ insequendi, aut euitandi vim habet. Insequens, inquam, bonum: effugiens autem malum. Vitæ namq; illi, quæ sentiendi vim habet, ipsum suaue, atq; molestum, insequendum, atq; euitandum sese offert. Alterum quidem tanquam bonum: alterum vero tanquam exitiale. Ei vero vitæ, quæ rationis compos, bonum præcipue, tanq̄ finis occurrit. Malum vero effugiendum. Tametsi suaue quippiam ipsum malum habeat: aut molestum qd̄ bonum existit. Quod aut nequaquam de ea cognitione nunc Aristoteles verba faciat, quæ contemplandi vim habet: quippe quæ nunquam sine imaginatione sit, quemadmodum peripatetici quidam interpretantur: indicant & ea quæ antea dicta fuere. In quibus summam, atq; supremam illam ex illis cognitionibus, quæ contemplandi vim haberent, separari dicebat: atq; id solum esse, qd̄ vere sit: eandēq; cum re existere: neq; cum diuersitate quadam cum ea iungi. Suaq; ex substantia actionem esse: & impassibilem, atq; immixtam permanere. Indicant præterea & ea, quæ nunc dicuntur. Nam alteq; quidem ea dicta fuit anima, quæ discurrendi vim habet: non aut intellectus, aut contemplatio. Alteq; vero ipsa est eius cōuersio circa bonum, & malū: quæ opposita sunt: quæq; in ortu, atq; generatione, & in extrema partitione subsistunt. Nam intellectus ille, qui contemplandi vim habet: qui haud ex habitu perfectus: aut quemadmodum ipse sua ex substantia est: vna tm̄ forma habet ipsum bonum, qd̄ opponitur vitio: quemadmodum & vix illud obtinet, quod aduersatur falso. Non solum enim ex substantiali illo intellectus: sed & ex eo, qui secundum habitum scientiam acquirendo, perfectus est, falsum ipsum eiectum fuit. Eodēq; modo & malum. In intellectu aut illo, qui in actione versatur, ex necessitate vel malum aliquñ reperitur: bonūq; qd̄ huic aduersum est. Quod p̄pter conuersionem illam circa generationem, ac circa ea, quæ partibilia sunt, accidit. Nam actiones in his collocatæ sunt. Licet enim appetitionem illam, quæ in nobis est, temperans existens, aut in iustam actionem excitans, perficiat: tamen circa particularem rem agit. Non autem quemadmodum, qui contemplandi vim obtinet, circa id, quod semper eodem modo sese habeat.

TRIGESIMAPRIMA PARTICVLA.

QUEMADMODVM autem aer pupillam talem reddidit: ipsa uero alterum:
& auditus

& auditus eodem modo. Extremum autem unum, & una medietas. Ipsum uero esse ei plura.

EXPOSITIO,

Meta eorum, quæ proposita sunt, eadem quoque est. Ex sensu, inquam, tanquam nobis notiore, nos ad unam quandam animæ intellectionem excitare: quæ cōmuni quadam ratione, quæ quocūq; pacto intelligibilia sunt, diiudicat. Quæadmodum enim quilibet ex quinque sensibus propria sensilia, quæ plura, & diuersa sunt, cognoscit: & mutuam quoque eorum similitudinem, atque diuersitatem, una, atque eadem facultate, licet iuxta diuersas rationes, diiudicat, atque determinat. Visus quidem album, & nigrum, mediosque horum colores. Gustus autem dulce, & amare, mediosque horum sapores. Et unusquisque eodem modo propria sensilia percipit. Ita, & qui cōmunis dicitur sensus, omnia, quæ simpliciter sensilia, mutuamque eorum similitudinem, ac diuersitatem, in eo quod cognoscendi vim habeat, impartibili existente, atque indiuisibili tempore cognoscit. Quoniam simile est, atque si id, ego quidem, illud autem tu sentires, ut in tertii libri principio dictum fuit. Hincque sane Aristoteles censet, ad unam quampiam animæ intellectionem nos adducendos esse. Quæ & ipsa eam habet vim, ut ea omnia, quæ in actione posita sunt, colligat, atque cognoscat. Neque contraria solum, ut bonum, atque malum: quod in rebus ad uerem, aut gulam pertinentibus positum sit. Sed & id quoque, quod ad possidendum spectat: & id quod in rebus horridis, atque fidentiae plenis, reperitur. Aliaque præterea omnia eodem modo percipit. Namque ipsum intelligens dicit, atque adeo dicit: quemadmodum ego temperanter uiuo, & iuste, & fortiter, & liberaliter. Discrimenque eorum, de quibus loquitur, nouit: mutuamque eorum cognationem: quippe cum in impartibili, atque indiuisibili eorum intellectionem pagat. At erit & præterea quoddam adhuc cōius intelligens in anima: quod simul in intellectiones eas, quæ actioni subiectæ sunt, & eas, quæ contēplationi, contrahit. Quod diuersitatem, atque affinitatem mutuam, eorum quæ in actione, & quæ in contēplatione posita, uidebit. Quod rursum unum existit, atque idem impartibile, & eam habet vim, ut multitudinem, & impartibiliter cōplectat. Unumque quidem est, iuxta ipsam intelligente vitam. Ratione autem multiplex, quæ iuxta diuersas rationes, ad diuersa, quæ cognosci debeant, sese adiicit. Ad huiusmodi itaque intellectiones, ad eam, inquam, quæ una est communis, quæ eorum omnium, quæ in actione posita sunt, comprehendendorum vim habet: & ad eam, quæ maiorem adhuc comprehendendi vim, quam hæc habet: quæ ad ea omnia spectat, quæ a nobis simpliciter, intelliguntur: nos Aristoteles adducit. Cōmuni quoque sensu, tanquam similitudine quadam utitur. Hæc quoque istorum uerborum meta, atque propositum existit. Verum dum orditur noster philosophus, ita scribit. Quemadmodum autem aer pupillam talem reddidit: ipsa autem alteræ. Et uideri posset ita incepisse, tanquam is, qui reddere debeat illi particulæ, quæadmodum, aliam particulam, sic. Et ita exempli gratia dicat. Et id quod in actione positum, aut id intelligibile intellectionem. Haud tamen reddidit. Neque tanquam is, qui redditurus esse, dixit illud, quemadmodum autem. Sed tanquam ad id, quod iam notum sit, retulit. Quandoquidem enim iam intellectui illi, qui in actione versatur, sensum similem fecit, quippe qui eius, quod suaue, aut molestum sit, habeat vim comprehendendi: uel illa, qua bonum, & malum diiudicare ualet: Et modum subscribens addidit nunc, qua ratione sensus, quod suaue, atque molestum mutuo comparat. Hoc enim pacto, & cogitatio illa, quæ in actione versatur, diuersa, atque opposita in actione posita uidebit. Particulam itaque illam, quæadmodum, haud tanquam aliquid redditurus, Aristoteles protulit. Sed potius ad ea, quæ iam dicta fuerant, retulit. Habet autem similitudinem sensus, cum cogitatione illa, quæ in actione posita, & ex alia adiectione, quam philosophus ipse subiungit. Neque enim absque ullo medio, extrema, & maxime particularia sensilia, aut in actione posita, ad id, quod cōmuniter omnium comprehendendorum vim habet, referuntur: sed per propria, atque proxima quibuslibet instrumenta, & per vires eas, quæ cognoscendi vim habent. Ita enim aer, qui illuminatus est in pupillam aperte agit. Hæc autem vim eam, quæ intuenti facultatem habet, in actionem euocat. Ea quoque cōmunem sensum cōmouet. Sonusque in eum spiritum agit, qui audiendi vim habet. Spiritusque is eam mouet vim, quæ audire ualet: quæ rursum cōmunem sensum excitat. Eodemque modo & alii quinque

sensus ad eum, qui omnium communis est, referuntur iuxta coniunctionem vnam, quæ omneis complectitur. Qui tamen haud ita sese habet, vt ex omnibus collectus sit: sed & ante illam multitudinem existit: & cum omnibus simul agit: & cū vno quoque speciatim, atque cōmuniter. Eademque ratione & quæ in actione posita, quemadmodum ipsa intelligibilia, ad intellectum illum referuntur: qui omnium communis existens, eorum cognoscendæ vim habet. Nam ipsa quidem sensilia, eo modo, quo in iis, quæ de imaginatione tradita fuerunt, ab Aristotele dictum fuit: imaginationem cōmouent: quæ vero imaginatione concepta sunt, aduocant proprium, atque cōuenientem intellectum in actione versantem, qui in quibuscunque dispositus est, ad cogitationem, quæ de ipsis faciendæ est. Exempli gratia, visum illud, quod ad cibaria spectat, rationem ad iudicium puocat, si oportet, & quando, & quantopere, & qua ratione nutriri: eam, inquam, rationem, quæ eam habet vim, vt hæc proxime diiudicet. Quæ quidem ratio, & eum quoque excitat intellectum, qui cōmuniter eorum omnium, quæ in actione posita sunt, iudicandæ vim habet. Ad quem, quemadmodum ratio illa, quæ ad cibaria pertinet: ita, & rationes aliorum omnium appetendorum, aut effugiendæ, reducuntur. Ita, vt vnum sit, quod horum omnium similitudinem, atque diuersitatem diiudicet: & alia quidem prohibeat: aliis autem modum vna tantum ratione imponat. Idque ante multas rationes existit: haud tamen ex illis collectum est. Verum coniunctione quadam præstantiore impartibiliter horum multitudinem præoccupauit. In suis autem verbis, talem, inquit Aristoteles, fecit aer pupillam: quando scilicet diiudicabatur, vt vno verbo explicem, viuacem affectionem in ea excitabat. Dictum namque abundantiùs à nobis fuit in sermonibus illis, quos de sensibus habuimus: quod haud ita sensorium nostrum patitur: vt quæ sine anima sunt, ita, exempli gratia, vt ab iis, quæ extrinsecus solum posita sunt, cale fiat: sed non sine aliquo, licet tenui iudicio, & non sine propria actione patitur. Ideoque haud passio simpliciter hæc erat: sed totum id, hoc est, viuax passio, ipsa vero altere. Quandoquidem passio illa, quæ sentiendi vim habet, lacessit, vt iam diximus, vitam illam sentiendi vim habentem, quæ illi proxime inest, quemadmodum pupilla vim illam videre valentem: & auditus eam, quæ potest audire. Patetque quod haud ad hæc vsque progrediendo consistunt. Ita namque vnum esset extremum. Sed cum & hæc vitæ quæ sentiendi vim habent, ad cōmunem illum sentium accurrerint. Tunc enim vnum extremum ipsum existit. Vnum quidem, quia & cōmunis sensus vnus est: qui & omnium quoque propria iudicat. De omnibusque iis enunciat, tanquam ea omnia cognoscens. Extremum autem dicitur, haud tanquam remissum: sed tanquam præstantius quidem: sed quod iis, quæ deorsum ascendunt, extremum adest. Id autem quod vere vnum extremum, Aristoteles dixit: & vna quoque medietas dicitur. Vna quidem, quia & illud quoque vnum est. Medietas autem, quia tanquam centrum multorum ab eo progredientium: & quia eam habet vim, vt complectatur, quæ ad ipsum vergunt. Simulque illam possidet facultatem, vt recipere, atque diiudicare valeat. Medietas itaque, quandoquidem & centrum medium est. Ac quoniam medium extremorum omnium particeps esse videtur. Quæadmodum itaque Aristoteles determinare consuevit, unum quidem, & vna subiecto. Quoniam vna & ipsa impartibilis anima existit: quæ cuncta cognoscit. Nam ratione, & ipso esse, ut ipse dicere solitus est, multiplex existit: cum iuxta diuersas rationes, diuersas cognoscatur sensilium proprietates. Nequaquam autem, ut dictum fuit, infert, & quod ita sese habeant, quæ ad intellectum illum spectant, qui in actione versatur. Quia, particula illa, quæadmodum nunc Aristoteles utitur, aut aliquid præterea ei redditurus sit: sed potius ita, ut ad aliquid, quod antea dictum fuit, retulerit.

QVONAM AVTEM diiudicat, qua differt dulce, & calidum, dictum quidem fuit, & antea: dicendum autem & nunc. Est enim unum aliquid. Ita autem, & ut terminus.

Cum dixerit unum esse extremum, quod omnium sensilium iudicandæ vim habet: quod etiam ratione multiplex existit: id ipsum tractat. Vbi per expositionem demonstrat id uere esse, quod dictum fuit. Iamque & antea hæc eadem in sermone, quem de sensu cōmuni habuit,

habuit, prædixit: quæ nunc quoq; breuiter nobis in memoriam reuocatur propter breuitatem obscuriorem suam philofophus orationem reddidit. Quoniam itaq; inquit, diiudicat id, quod communiter sentiendi vim habet discriminem eorum, quæ cognoscuntur. Quoniam haud vna atq; eadem ratione: tamen si ipsum vnum existat. Sed diuersis vtitur rationibus, iuxta diuersas proprietates conuenienter cognoscit. Est enim, & ipse Aristoteles, inquit, vnum quoddam & ipsum iudicans, quemadmodum & terminus. Terminumq; appellat, quod & antea dixit, commune punctum diuersarum linearum, quæ simul in vnum incidunt. Naniq; illud vnum, atq; impartibile idem existens, diuersas habet, diuersas erga lineas respectus.

TRIGESIMASECVNDA PARTICVLA.

ET HAEC unum, propter proportionem, atq; numerum, quem habent erga vtrumq; quemadmodum illa inter se.

EXPOSITIO.

Hæc intelligit dulce, & calidum: ex quibus simpliciter sensilia omnia demonstrantur. Hæc itaq; vnum, aut pportione, aut numero, quem habeant erga vtrumq; quatenus illa inter se. Nam qd' cognoscendi vim habet, eo determinatur, qd' cognosci debet: vt p'sæpe ab Aristotele determinatum fuit. Si itaq; vnum, atq; idem numero sit, qd' dulcis, & calidi cognoscendi vim obrinet: quatenus cognoscendi vim obrinet: & illa quoq; vnū, atq; idem numero inter se existet. Sinaut ex pportione quapiam, non numero, illud vnum, ei, qd' cognoscendi vim habeat, contesserimus: & in iis, quæ cognosci debeant, eodem modo ex pportione sui ipsorū respectu, & respectu eius, qd' cognoscendi vim habeat, videbimus. Amboq; quadam ratione vera sunt. Qm̄ & numero, & pportione vnum illud adest, tum in eo, qd' cognoscendi vim obtinet sui ipsius, atq; eorū, quæ cognosci debent, respectu: tum in aliis, sui ipsorum, atq; eius, quod cognoscendi vim habeat, respectu. Nam quod cognoscendi vim habet, numero vnum est: quandoquidem & subiecto quoq; vnum existit. Pportioneq; nō autem numero vnum est: propter actionem illam iuxta diuersas rationes similem. Quemadmodum enim ipsum calidum calidi ratione cognoscit: ita & ipsum nigrum, nigri ratione. Atq; ita cum his ambobus quadrat: tanquam idem ipsis numero sit. Quandoquidem, vt dictum fuit, ex eo, qd' cognosci debeat, determinatur. Ac si ambo simul cognoscit, ita vt vnum ipsum sit: idem vtriq; numero erit. Ex pportione autem rursus, propter similem cum illis iuxta diuersas rationes coagmentationem. Quemadmodum enim iuxta calidi rationem, calidi forma afficitur: ita & ex dulcis ratione dulcis formam assequitur. Ipsaq; præterea, quæ cognosci debeant, tum inter se, tum cum eo, qd' cognoscendi vim habeat, vnum fiunt: aut secundum numerum, aut secundum pportionem. Numero quidem, quia ambo ita ei, qd' cognoscendi vim habeat, cū vnum, atq; idem numero sit, in sunt, vt id determinare valeant. Secundum pportionem autem, quia iuxta diuersas rationes id efficiant. Licet eodem modo: quia nihil alteq; magis, aut minus. Sed vt calidum ipsum agit, & dulce, iuxta propriam vtriusq; eorū rationem. Illud autem, erga vtrumq; in ipsa philofophi dictione positum fuit: nō autem erga vnum quodq; dictum: quia duo erant, quæ sumpta fuere, ipsum inquam dulce, & ipsum calidum.

QVID enim differt id dubitare, quoniam pacto quæ eiusdem generis sunt, iudicat: aut contraria, ut album, & nigrum. Sit sane, ut ipsum. a. album, ad ipsum. b. nigrum. ipsum. g. ad ipsum. d. ut illa inter se. Quare & conuersim. Si sane ipsa. g. d. uni essent inhaerentia: ita sese habebunt, quemadmodum & ipsa. a. b. idem quidem, & unum. Ipsum autem esse, haud idem: & illud eodem modo. Eadēq; ratio, si ipsum quidem. a. dulce sit: ipsum vero. b. album.

Cum dulci, atq; albo, tanquam exemplis vsus Aristoteles fuerit: quæ eiusdem quidem generis sunt, tanquam sensilia, & longius quoq; inter se cognationem habent: aut contra

ria dixit: quia quæ contraria sunt, sub vnum, atq; eundem sensum veniunt. Illa q; ad diuersos referuntur. Quod tamen nihil differre Aristoteles inuit. Namq; si & quæ longius absunt, cuiusmodi sunt, quæ eiusdem generis existunt, vnum quodam pacto, numero, atq; proportionem fiunt: & contraria, & quæ eodem sensu iudicantur, vnum illud numero, aut proportionem habebunt, quemadmodum illa. Nihil itaq; differet dubitatio, quæ de iis, quæ eiusdem generis sunt, & de contrariis, commouetur. Propter quæ, tanquam de contrariis adhuc per elementa verba philosophus facit. Nam in albo, ipsum quidem, a. sumpsit: in nigro autem ipsum, b. aliaq; præterea quædam contraria subiecit: vt dulce, exempli gratia, & amarum. Neq; enim ipse manifeste cuiusmodi ista essent contraria, determinauit. Quo autem ad elementa spectat, ipsum, g. & ipsum, d. addit. Quemadmodum igitur ipsum, a. sese habebit ad ipsum, b. ita & ipsum, g. & ad ipsum, d. Contrarietas enim in his ambobus adest. Sitaq; ipsa, a. b. vna inter se fiunt, cum simul cognoscatur: & ipsa, g. d. eodem modo vnum reddentur, aut numero, aut pportione. Numero quidem, quia vno, atq; eodem cognoscuntur. Proportionem autem, quia iuxta diuersas rationes, nihil magis, aut minus alteræ. In ipsa vero pportione, & qd commutato ordine fit, locum habebit: at erit, quemadmodum ipsum, a. ad ipsum, g. ita & ipsum, b. ad ipsum, d. Id autem sumptum præterea fuit: quo nō solum in contrariis, sed & in iis, quæ eiusdem generis sunt: qd vnum fit, intelligamus. Cum, vt dictum fuit, vnum illud sit, quod simul contraria cognoscit. Tunc enim & ipsum album, & ipsum dulce vnum fit: & nigrum, atq; amarum. Quæ quidem haud contraria sunt, sed tamen & ipsa eiusdem generis, iuxta quoddam genus, qd longius abest, quam color. Qui ergo id concesserit, vt quacunq; ratione inter se unum fiant, ipsa, a. b. a. ut, g. d. & alteræ dabit prætereaq; qd conuersim, atq; ordinem uariando fit. Omninoq; multitudinem cum aliqua conjunctione uidebit. Nam eorū quæ in unum rediguntur rationes diuersæ sunt: in quibus ipsis rationibus eorū esse positum est. Eademq; ratio, si ipsum, a. dulce sit: ipsum uero, b. album. Qd ordinem commutando demonstrauit: quippe cum haud adhuc contraria, sed quæ eiusdem generis longius existentia, assumpta fuerint. Id autem, quod per elementa expositum fuit, & exemplis manifestius adhuc Aristoteles facit. Ipsum namq; dulce, atq; album inter se comparat. Non autem amplius ipsa, a. b. tanquam cum contrariis. Sed albo, atq; dulci hæc adiungit,

IPSAS QUIDEM igitur formas, qd intelligēdi uim habet, in spectris intelligit.

TRIGESIMATERTIA PARTICULA.

ET QUEMADMODUM in illis determinatum est ei, quod insequendum, & uitandum, & extra sensum, cum in uisus sit, mouetur.

EXPOSITIO.

Perpicue post sermonem de sensu, ad intellectū illud philosophus transit, qui in actione uersatur, tanquam ab imagine ad exemplum. Censetq; ipsum, qd insequendum, atq; uitandum est, aliquando & in ipsis sensilibus præsentibus determinare. Vt uidens faces, quæ mouentur, & qd hostes tumultuentur perspicies: quod per ipsum sensibile cognoscit, deliberet, ut ipse dixit, quid agere opus sit. Vt plurimum autem contingit, qd cum in uisus, atq; spectris sensilium simulachra, intellectus ille, qui in actione uersatur, uideatur rationetur, atq; deliberet. Nam tametsi interdum sensilia adsint, anima illa, quæ discurrendi uim habet, dum in seipsam conuertitur, ratiocinationes illas, circa ea, quæ agēda sunt, excitat. Atq; in conuersione illa in seipsam, ex necessitate nō in ipsa sensilia: sed in imagines illas, quæ ex illis procedunt, inspicit. Hisq; uirtutibus ita ut syllogismi partes in minori ex ppositionibus fiant. Ideoq; ex necessitate, imaginatione uirtutibus. Vel hinc itaq; perspicuum esse potest, qd haud de intellectu illo, qui cōtemplandi uim habeat, Aristoteles locutus est, cum dixit: nūquam sine imaginatione ipsum intelligere: sed de eo, qui in actione uersatur. Quemadmodum & ex aliis, quæ antehac dicta fuerūt, nouimus: & ex his quæ nūc dicta sunt, manifestum est. Præterea uero magis cum sensibilia ipsa pcul abfuerint, in ipsis uisus, ea perspicientur, de quibus actiones sūt. Nam particularia sunt, atq; individua, & sensilia quodam pacto. Hæc ob causam, aut

sam, aut sensu, aut imaginatione, ordine seruato, cognoscunt. At cum vel hæc sanè philosophus tradiderit: formas, inquit, quod intelligendi vim habet in ipsis visis intelligere. Formasq; vocat, sensilium figuras. Iam enim præpedit, & rursum dicitur est, qd' haud ipsa sensilia, sed eorū formæ in sensu, atq; imaginatione nascunt. In eo quidem, tanq̄ sensilia. In hoc autem, tanq̄ visa. Recte itaq; & nūc formas dixit: siue sensilium interpreteris, siue eorū, quæ actione tractant. Nāq; & ea, quæ in actione posita, sensilia quodam modo sunt. Nam tum meipsum, aut alicuius alterius morem ornare volo: & ipse mos, quia in particulari homine existit, sensilis fit. Atq; adeo magis, quia inde sensu cognoscit, cuiusmodi sit, ex motu, atq; actione illa, aut recte, aut non recte constituta. Ipsum aut intelligendi vim habens, id aut est in actione positum, id nāq; illud est, qd' insequitur, aut effugit. Dicitur aut fuit, qua ratione in visis formas eorū, quæ actione tractada excipiens, intelligit in ipsas spectans. Haud quia imaginatione concipiant, ipsæ intellectiones: sed quia aliæ & in ipso intelligente, tractent: quæ ex inspectione in ipsa visa excitant. Manifeste enim & ipse dicitur est, qd' neq; hæ intellectiones visa sunt: sed non sine visis. Intuentur aut in ipsa visa, cum a sensilibus recesserint: quæ aut adhuc præsentia nō sint: aut & præsentia sint, ppter inclinationem illam in seipsam. Qd' enim & in ipsa sensilia aliquñ intuent, indicat philosophus scribens. Et quæ admodum in illis determinatum est ei, qd' insequendum, & qd' effugiendum. In illis, intelligens, sensilibus. Quæ admodum ipse manifeste interpretat: cum distinguat, atq; seungat ab his, quæ extra sensum. Quæ ea sunt, quæ imaginatione concipiunt. Quñ enim in visis, inquit, sit, mouetur. Id autem est, excitatur ad ratiocinationem, atq; deliberationem circa ea. Manifestius autem explicat illud, aliquñ quidem ipsum in sensilia intueri, aliquñ autem in ea, quæ imaginatione concipiuntur, ex his, quæ sequuntur.

VT SENTIENS faces, quod ignis communi cognoscit, cernens quod mouetur: quoniam hostis. Aliquando autem in iis visis, quæ in anima, aut intellectionibus. **Quemadmodum** cernens, ratiocinatur, & deliberat futura respectu præsentium.

Quñ enim confestim cernit faces, & cōmuni vitur sensu: patet, qd' in ipsum sensile intuetur. Opinor aut eum nunc cōmunem accepisse sensum, loco eius, qui cōmunium sensiliū existit. Quorū quidem & visus ex seipso est. In primis aut cōmunis ille videt, tanq̄ is, qui cōmunium picipiendorū vim habeat: cum & singillatim cum vnoquoq; simul agat. Cōmune aut sensile motus est: quæ admodum & color ignis, atq; lumen, pprium visus sensile existit. Et cognoscit, qui intelligit, componēs, altere qdem ab ipso sensibili, altere vero à ratione, quæ circa hæc versat, referens ad illud: faces præsentiarū hostium, indicium esse. Faces nāq; quæ mouent, sensiles sunt. Illud vero, cuius hoc indicium, ex ratione sumptum fuit: quæ solitum eius vsum spectat. Hacq; rōne legendum est, ita vt mutemus parump dictionem. Vt sentiens faces, qd' ignis, cōmuni cernens, qd' mouet. Hocq; in loco punctum faciēs, illud inferre debemus: cognoscit qd' hostis. Cognoscitq; non solum ex ipso sentire, sed & ex ratione. Interdum quidem igit in ipsum sensile inspicit: interdum aut in visa, aut in intellectiones, quæ in anima sunt, inquit. Et aut ipsa visa, intellectiones vocat: quia & imaginatio nem intellectionem dixit: vt supius demonstrauius. Aut diuidendum est: & ipsa quidem visa in imaginatione statuēda. Intellectiones aut eas actiones putare debemus, quæ in ipso intelligēte sunt. Quæ etiam determinantur formis intelligibilibus eorū, quæ actione tractantur. Omnis namq; cognitio rōnis particeps, licet eius, qd' extrinsecus existat, sit: atñ dum in seipsam cōuertitur: & sui ipsius intelligētiam iudicat, fit. Ideoq; fidem opinioni omni conseruētē esse, dictum fuit. Recte itaq; in ipsa visa, aut in intellectiones dictum fuit eum intueri, qui ratiocinetur, aut deliberet de iis, quæ actione tractantur. Qui haud diuisus est, aliquñ erga has, aliquñ erga illas: sed simul ad vtraq; aciem dirigit: licet magis his, q̄ illis animam aduertat. Ratiocinatione aut, & cōsilio colligit futura, respectu eorū, quæ præsentia sunt. Nā præsentia ex sensu accipit: futura vero ex cognitione illa, quam de pñtib; assequutus est. Quæ qdem cognitio rōnis cōpos existit. Ob idq; particulas illas, visa, atq; intellectiones, nequaquā ita interpretari cōuenit: vt tanq̄ idem significantes, ibi ponantur: sed illa quidem imaginibus:

has autem huius intellectus actionibus ascribere oportet.

TRIGESIMA QVARTA PARTICVLA.

ET CVM dicat, quemadmodum ibi, quod suaue, aut molestum, tunc fugit, aut Prosequitur: & omnino in actione.

EXPOSITIO.

Neq; enim intellectus is, qui in actione versat, præcipue qd' suaue, aut molestum, sibi finem statuit: quæadmodum sensus, & vita illa, quæ sine rōne est. Sed ipsum bonum, tanq̄ insequendum: malū q; tanq̄ euitandum. Ideo cum voluerit philosophus ex iis, quæ vel sensui notissima sunt, determinare, quæ intellectui illi, qui in actione versat, expetenda, aut euitanda sint, ab ipso suaui, atq; molesto ordit: vt ibiq; dixit, in sensuq; intellexit. Qñ itaq; ita iudicat rem, non solum tanq̄ eam, quæ cognosci debeat: sed quatenus hmōi: cuiusmodi erat, qd' in ipsis sensibilibus suaue, aut molestum: hmōi q; quod in ipso bonum, aut malum. Tūc, hoc est, in tali iudicio, aut fugit malum, aut insequit bonum: & vniuersaliter aliquid agit. Id nanq; indicat illud, omnino in actione. Agit autem, aut boni adaptionem insequens, aut malum eiciens.

ET QVOD sine actione, & uerum, & falsum: in eodem genere est cum bono & malo. Sed ipso simpliciter differt, & quopiam.

Qd' quidem, tanq̄ insequendum, atq; effugiendum, qd' in actione positum, non solum in intellectu, sed & in uisō, aut & in sensu considerat: q̄a in ratiocinationibus illis, quæ in actione versant: quæq; de bono, atq; malo agūt: illa quæ minor dicit ppositio, particularis omnino est: demonstratum fuit. Statuit aut nunc Aristoteles, qd' & qñ intellectus ille, qui in actione versat, in seipso cōtemplationem illam cōmouet, quæ de iis, quæ actione tractant, fit: licet haud tanq̄ insequendum, aut effugiendum, at tanq̄ id qd' cognosci debeat: & vniuersaliter contemplet: qualem, exempli gratia, eam ciuitatem esse oporteat, quæ præclare instituta sit: & cuiusmodi legibus uti debeat: aut omnino in quibus actiones collocatae sint, ac circa quæ ex iis, quæ sunt: atq; haud in iis versatur, quæ semp eodem modo sese habent: sed in iis, quæ mutant, atq; contingūt. Tuncq; sine actione existit: hoc est, absq; eo, qd' aliquid agit. Nam cum cōsideret, atq; inuestiget, quæ actione tractantur: & cuiusmodi quæ in iis ueritas, ac falsitas, tanq̄ is qui agendi vim habeat, & tunc agit: haud tñ tanq̄ tunc aliquid agēs. Sed ita, vt si agere oporteat: ea tunc uersus sit ueritate, quæ ei vniuersaliter apparuerit. In eodem itaq; genere, inquit, est, cum bono, & malo. Hæc aut in eo repiuntur intellectu, qui in actione versatur. Quare & uere id, atq; falsum in illo eodem intellectu existit. Qui neq; tunc absq; imaginatione agit. Qñ quidem & vniuersales cōtemplationes ei, hmōi sunt: cuiusmodi communes illæ, quæ in particularibus reperiuntur. Cum, exempli gratia, q̄ omnis ciuitas præclaris legibus sit instituta, dicat: aut q̄, omnis uir ornatus, aut aliquid hmōi. Neq; enim intelligibilia, tanq̄ intelligibilia aliqs contemplans, quæ in sensibilibus vniuersaliter inueniunt, sumet: neq; uero, atq; falso, quæ ex pportione bono, atq; malo respōdeant, uersus est: sed uere ita dicit, vt falso sese opponat: & bonum illud uidebit, qd' aduersus malū stat. Intellectus nanq; ille, qui in actione versat, circa ea quæ opposita sunt, uertit: quia & circa ea, quæ contingunt, atq; mutant, existit. Qm̄ itaq; quis vniuersaliter de iis, quæ actione tractantur, sermonem habeat: haud tñ omnino a particularibus recedit: q̄a in his vniuersalia collocata sunt: ideo neq; ab imaginatione omnino discedet. Ea nanq; eam habet vim, vt particularibus inhæreat: cum quibus & ipsa quoq; vniuersalia existūt. Sine actione aut, uere, atq; falsum existere, dictum fuit: qm̄ qui non agit vniuersaliter, vt dixi, de iis, quæ actione tractant, ratiocinat, iuxta scientiam illam, quæ agendi vim habet. Differt aut solum intellectus illa vniuersalis de iis, quæ in actione posita, ab ea, quæ in agendo posita est: qm̄ & particularia comprehendere necesse est, eo q̄ simpliciter & quopiam. Altera quidem enim simpliciter existit: quippe cum ex duobus vniuersalibus existat. Altera uero quædam, quippe cū ex particulari, atq; vniuersali particularem conclusionem concludat. At cū hactenus sermonem illum Aristoteles confecerit, qui de illo habet intellectu, qui in actione

actione versatur: rursusq; ad supremum illum contemplandi vim habentem accedere volens, per eos, qui medii existunt, sibi ascensum parat. Proxime autem ab isto, qui in actione versatur progressus est: qui mathematicarum rerum contemplandarum negotium sumpsit. Quæ et cum materia sunt. Tæsi est haud in ea materia, quæ ortui subiecta sit: quæq; aliâ aliâ ratione se habeat: attamen in materia sunt. Nam in dimensione, atq; partitione quadam subsistunt. Hancq; ob causam, & ipsæ huiusmodi sunt, vt imagine concipiuntur: intellectusq; qui ipsas contemplatur, terminum, atq; ordinem ipsis imposuit: & quod opportunum esset admouit: & qd' superuacaneum est, amouit: & ipsas tanquam eas, quæ imaginatione concipiuntur, considerauit. Nam intellectus ille, qui in actione versatur, & quæ imaginatione concipiuntur, ex relatione ad ea, quæ sensilia sunt, mouit. Hacq; ratione mathematicus ille intellectus eum, qui in actione versatur, superat.

TRIGESIMA QUINTA PARTICVLA.

QVAE VERO in abstractione dicuntur, intelligit, quemadmodum si summum, quatenus quidem summum, non separate. **Quatenus** autem cauum, siquid intelligeret actu, sine carne intelligeret, in qua ipsum cauum: sic mathematica.

TRIGESIMASEXTA PARTICVLA.

NON SEPARATA, tanquam separata intelligit, cum intelligat illa.

EXPOSITIO.

Parumper, si ita videtur, gradum sistentes, quænam ea sint, quæ in abstractione posita: & ppter quam causam ita vocentur: & quænam ea cognoscendi vis sit, quæ cum ipsis in eodem ordine pmaneat, cõsideremus. Verè illud antea nobis sumere debemus: quod ea quidem quæ cognosci queunt pcepit, & vis illa, quæ eudem cum ipsis seruat ordinem: at multo magis, atq; præstantiori quadam ratione, quæ haud in eodem pmanet ordine: sed ppe id, qd' superat, proficiscitur. Quæ tamen potest, & vnâ cum ea, quæ eiusdem ordinis est, in tertium agere: & ex seipsa etiam sola. Ita, vt scd' a ista, vel cum causa tollat. Hoc eadem itaq; pacto, & ratio illa nostra, quæ naturalium cognoscendorum vim obtinet, sensibiles affectiones cognoscit. Aliquândo quidem vnâ cum sensu agens, atq; cum eo coniuncta: hocq; modo sese ipsis sensilibus adiungēs. Aliquândo autem sine sensu, naturalium formarum substantias: atq; substantias earum compositarum, quæ secundum ipsas determinata sunt, cognoscēs. Vbi ex substantiis, tanquam ex causis, & affectiones, atq; accidentia, quæ circa eas versantur, cuiusmodi quædam sint, diiudicat. Qua etiam ratione differre naturalem a mathematico in scd' o naturalis auditionis libro dicebatur. Mathematicus enim qppe qui iuxta ipsa accidentia, vt figuras, & magnitudines, & motus, & numeros, & eas rōnes, quæ non sine concentu, atq; harmonia existunt, inuestigando versatur: quo cognoscat, vel sensu ipso indiget. Naturalis autem ex formis, tanq̄ ex causis, atq; ex ipsis compositis substantiis, tanq̄ ex substantiis, tum figuris, tum reliqua, quæ pprie, atq; conuenienter substantiis euenire, contemplatur. Ideoq; philosophia quædam & naturalis quoq; tractatio est: tanquam ea, quæ circa substantiam conuertitur: & tanquam ea, quæ ex causis, quæ inde effecta sint, cognoscat. Mathematica autem peritia nequaquam philosophia dicenda. Atq; adeo, vt Plato inquit, ponti similis est. Principium nãq; ei præbent, vt ipse philosophus asserit, quæ non nouit. Media autem, extrema, ex eis cõficiuntur, quæ etiam non nouit. Ideoq; a causis deseritur: quia substantias non inuestigat. Quæ nãq; proprie causa est, omnino substantia est, aut & ea præstantior. Vbi illud non ignorandum, qd' nunc mathematicam peritiam appello, non eam, quam Pythagorei olim constituerunt: eam inquam, quæ iuxta viuaces rationes, quæ dimensiones, atq; figuras promere valent, siue in naturalibus corporibus, siue in imaginationibus inscantur, suam considerationem facit. Ea nãq; philosophia existit. Sed eam dico, quæ tota circa ea, quæ pmuntur, vt circa figuras, & magnitudines, & motus, cõuoluitur. Quæ ex abstractione vocare Aristoteles conueuit. Nam cõsiderantur quidem in corporibus illis, quæ & in natura subsistunt, Protenduntur autem & ad ipsam imaginationem vsq;. Ex abstra-

Qua ratione differat naturalis a mathematico.

Quæ, & quæ ob causam ex abstractione dicuntur.

ctione autem dicuntur, quippe quæ absque substantiis ipsa ex se considerentur. tamen si
 haud ita omnino subsistant: nã accidentia sine substantiis ex se subsistere non valent. Ac-
 cidentia autem huiusmodi ea omnia sunt, in quibus mathematicorum tractatio versa-
 tur. omnis namq; circulus, inquit, æquales eas omnes habet, quæ à centro prodeunt.
 Et omnes motus, qui circa centrum reperiuntur, iuxta vnum, atque eundem existentem
 polum simul deducantur, siue maiores, siue minores sint. Et omnis pariter par nume-
 rus ad vnitatem vsq; in duas diuiditur parteis. & omnis duplex proportio ex se ipsi, & epi-
 trito componitur. Accidentia vero omnes sunt figuræ, & motus, & singulares numeri, &
 rationes illæ cum respectu, quæ ex abstractione dicuntur. Quoniam non quatenus cum
 substantiis sunt: sed tanquam à substantiis separata per se ipsa cognoscuntur. Nam & cum
 in imaginatione offeruntur, simul cum viuacibus illis rationibus à quibus producuntur,
 existunt. Ita, vt ab eis seiuncta videantur: atque in eis, tanquam finibus suum esse statue-
 rint. Quemadmodum & accidentia illa, quæ in iis reperiuntur, quæ natura subsistunt,
 substantiarum sunt extremitates. Nequaquam, vt nonnulli ex peripateticis sentire videntur,
 dicendum est: qui quæ imaginatione concipiuntur, tanquam ea, quæ sine substan-
 tia omnino existant, ex abstractione vocarunt: quia seiuncta ab illis sint substantiis, quæ
 in sensibilibus apparent. Quod enim & quæ imaginatione concipiuntur, circa viuaceis
 rationes, quæ substantiæ sunt, versentur: quod exactum in eis apparet, indicat, quod su-
 pra sensibilia existit: & additio eius quod desit, quæ ipsis fit: & ablatio eius quod superuaca-
 neum in ipsis reperiatur. Quæ haud extrinsecus innascuntur, & ab eis quæ deteriora
 sint, quod præstantius est, assequuntur. Sed perspicuum est quemadmodum proxime à
 se ipsis viuacis rationes promunt. Quemadmodum & ea eorum indicat actio, quæ iudi-
 candi vim habet: cum iudicium illud nunquam affectio sit: sed actio pura, & quæ intus
 non autem extra commouetur. Dictum itaque à nobis, atque declaratum est, quæ ea sint,
 quæ ex abstractione dicuntur. Quod inquam mathematica ipsa sunt. Haud tamen, quæ
 causæ, neque quæ tanquam substantiæ: sed accidentia, quæ porriguntur, atque exten-
 duntur. Huiusq; vocabuli causa est, quoniam haud tanquam cum substantia, sed sine
 ea considerantur, ab iis, qui ex vulgi consuetudine mathematici vocari consueuere. Hic
 autem sensibilibus, atque his, quæ cogitatione concipiuntur, quæ accidentia sunt, sen-
 sus, atque imaginatio illæ cognitiones existunt, quæ ordine iunctæ sunt. Hæ namq; ex il-
 lis sunt, quæ accidentium, non autem substantiarum iudicandarum potestatem habent.
 Ratio etenim & intellectus ea sunt, quæ substantiam comprehendere valeant. Haud enim
 compos substantiæ percipiendæ, inquit Plato, sensus est. Prætereaq; perspicuum est, quod
 circa qualitates, & quantitates & passiones, sensus omnes versantur. Quare & imagines
 illæ, quæ à sensibilibus in imaginatione innascuntur, substantiæ non sunt. Quæ autem hu-
 iusmodi, non solum, vt dictum fuit, iis cognitionibus perspiciuntur, quæ eundem cum iis
 ordinem seruant: sed & à nostro quoque intellectu. Qui aliquando quidem cum sensu,
 atque imaginatione connexus est: & circa hæc tantum agit, absque vlla tunc substantia-
 rum ipsarum cognitione. Quem sane mathematicum intellectum aliquis dicere possit: ea
 nempe ratione, qua à vulgo illi mathematici dicuntur. Aliquando autem haud in ipsa in-
 tuetur: sed in ipsorum causas, quæ substantiæ sunt, cum formales, tum compositæ: & ex
 his tanquam ex causis accidentia excipit: quæ de causis effecta sunt. Præstantiorq; in intel-
 lectus est, cum substantiarum comprehendendarum vim habeat. De quo etiam iam du-
 dum Aristoteles locutus est: cum intellectiones nobis tradiderit: intellectus illius, qui pro-
 gressus quidem est: vtrum perfectionem adeptus fuit. Quas quidem intellectiones dupli-
 ces fecit. Nam alias iuxta infractam quandam rectam posuit: quas etiam formarum co-
 gnoscendarum vim habere voluit. Alias autem iuxta incisam lineam, quas composita per-
 cipere credidit. Verum haud de hoc intellectu nunc sermonem habet. Nam de eo loquitur
 qui vna cum sensu, atq; imaginatione connexus est. Ideoq; haud sine imaginatione vel is
 intelligit, cum ita intelligat, quemadmodum & ille, qui in actione versatur. Quando enim
 ex substantiis, & accidentia, tanquam ex causis excipit: tunc iuxta perfectiorem intellectio-
 nem profecto contemplatur. Neq; amplius, quæ in abstractione collocata sunt. Quoniam
 cum,

Ex abstractio-
ne quæ

Cã cur ex ab-
stractione di-
cantur.

cum, quæ in abstractione sunt collocata intelligat, non quatenus ea sunt: sed à substantia seiungens intelligit. Quemadmodum cum simum cernens, haud iuxta utrunq; percipit iuxta cavitatem inquam, & carnem eam, quæ subiecta est: sed ex cavitae sola perspexit. Qui itaq; simum, quatenus simum intelligit: non separatam intelligit cavitatem. Qui vero secundum ipsam cavitatem id agit: tanquam separatam eam, quæ leparata non sit, intelligit. At cum dixerit Aristoteles simum, quatenus simum, non leparate: cum inferre debuerit, ac quatenus cauum: quoniã simitas cavitae in nalo est: loco caui deflexu, curuum ue, quod huic contrarium est, attulit. Quoniã qui curuum perspicit, in ipsa simi inspectione, pater, quod haud per se intelligit. Neq; enim pote est, in eodem, & cauum ipsum, & deflexum, seu curuum existere. Ex positione autem pronũciauit illud, siquid intelligit actu. Quoniã pote est quispiam & quod curuum sit, cum alia carne nouisse. vt in iis, quæ nasum habent aduncum, & ipsi quoq; per se. si quis igitur intelligit, quod curuum sit, per se ipsum: neq; potestate, sed actu: quod separatum non est: neq; aptum est, vt separate subsistat: tanquam separatum cognosceret. Illud autem in qua ipsum cauum: ad id, quod simum sit, reuertens philosophus, dixit: neq; in eo transitu permanet, qui ad id, quod curuum esset, factus est. Eodem itaq; modo & ipsa mathematica. Dictum autem fuit cuiusmodi vocet mathematica. Nam quæ nequaquam possunt absq; ipsis substantiis subsistere: quæ quidem substantiæ præbent sedem, atq; retinent, & excipiunt ipsa: tanquam separata mathematicus considerat. Duplex autem hoc in loco reperitur scriptio, tum ita, non leparata, tanquam separata: tum non leparate, tanquam leparate. Indicat autem ex hac scriptio- ne, ipsum intelligens, quod secundum naturam sese habeat, substantias præcipue assequi: neq; leparate sola accidentia in huiusmodi contemplatione leparate tractare. Ita, vt intelligens ipsum in secunda hac cõtèplatione à seipso recedat: ab actionibusq; illis, quæ ei secundum naturam in primis conueniant. Vel antea vero iam ab ipso Aristotele dictũ fuit, quod vt res à materia separabiles sunt: ita & ea quæ ad ipsum intelligens attinent. Quando ergo, quæ separabilia sunt à substantiis, hoc est, ipsa accidentia, tanquam separabilia intellectus intelligat: iuxta inseparabiles sui ipsius actiones, atq; cum extremis connexas, agit quæ quidem procul absunt ab iis, quæ substantiæ cognoscendæ vim habent.

OMNINO autem intellectus est, qui secundum actum res intelligit.

Vult & nunc, quod per sæpe antea dixit, & rursus dicturus est, in memoriam nobis reuocare. Quod omnis inquam intellectus cum agat, idem cum iis, quæ intelliguntur est: & id est, quod vere quæ intelliguntur, existunt. Opus autem est, quo manifestam dictionem hanc reddamus, ordinem parum per transponendo mutare: atq; ita legere. Omnino autem intellectus est res, qui secundum actum intelligit.

NVNQVI D autem contingit separatorum aliquid intelligere: cum sit ipse nõ separatus à magnitudine, an non, inuestigandum postea.

Cum extremas ipsius intellectus noster philosophus actiones, ex complexu illo cum sensu, atq; inuaginatione inspexerit: quæ accidentium solum, atq; eorum per se existentium cõtprehendorum vim habent: quasi cauens, ac suspicans, ne à corporibus inseparabilem & ipsam intelligētis substantiã, ex huiusmodi actionibus arbitremur, nos gradũ sistere cogit atq; hortatur ad considerandũ, nunquid impossibile sit, cũ intellectus ipse inseparabilis existat, eã vim obtinere, vt separabiles formas percipiat. Antea nãq; dictũ fuit, quemadmodũ & is, qui extra progreditur: & ex habitu illo emisso perfectionẽ à substantiali intellectu adeptus est: tũ se ipsum, tũ separabiles formas cognoscere valet. Neq; n. nisi separabilis esset cũ iis, quæ separabilia sunt, q̄draret: neq; i ipsa sepabilia agẽdo cõuerteret. Vt n. qui valetudinem intelligit: propẽ valetudinis formã permanet: ita & qui quod separabile percipiet, propẽ id, quod separabile fulcietur. Nequaquam etenim pote est, vt quod inseparabile, id separabile fiat. philosophus autem noster inuestigationẽ hanc distulit, vel eã forsã ob eã, quia vel postea id demonstraturus est. Tametsi haud p̄spicue, atq; aperte id cõstet. Forsã aut ita inquisitionẽ istã iis q̄ legũt, proponit: vt ipsi debeãt ex eis, q̄ ab ipso p̄ sæpe dicta sunt, explanare, qđ proposũ est. Nãq; illud iã dcũ fuit: qđ verũ intellectus aliquod

corpus contineat, atque coagmentet, vel fingere difficile est. Et quod sensus instrumento vitur corpore semper: intellectus autem nequaquam. Et quod seipsum intelligere potest. Conuersio vero illa in seipsum corpori omni toti, per seipsum totum impossibilis existit. Cæteræ Alexâder vel eum intellectum, qui inseparabilis sit: eam habere vim, inquit, ut quæ separabilia existunt, cognoscere valeat. Nam ab iis, quæ inseparabilia sunt, ad separabilia ab eo relatio fit. At relatio ista, nequaquam eadem cû intellectione est. Relatio enim tanquam percussio, atq; excitatio quædam est. Intellectio vero finis existit. Exordium quidem igitur hinc, atq; ex iis, quæ inseparabilia sunt, anima capiti: ppter impetum illum, qui omnino ad ea, quæ extra sunt, tendit. Nam haud amplius potest erga seipsam, aut erga ea, quæ præstantiora sunt, agere, ppter multum impetum, ad ea quæ extra. At vbi ad ea, tanquam ad imagines sese adiecerit, in prima illa, quæ quasi exemplaria sunt, seipsam reuocat. Neq; enim, quemadmodum qd' inseparabile est, separabiles actiones habere non potest: ita & quod separabile, nihil inseparabiliter promit. Nam quâdo cum secundis, atq; inseparabilibus istis vitis implicitum est: tunc inseparabiles actiones educit. Quemadmodum vniuersalis ppositio, quæ vna cum particulari colligatur: particularem ppositionem perfici. Particulari vero neque vnquam secundum seipsum, neque vna cum vniuersali, vniuersale quidpiam concluderetur.

TRIGESIMA SEPTIMA PARTICVLA.

NVNC autem, quæ de anima dicta sunt, summatim colligentes, dicamus rursum.

EXPOSITIO.

Illud summatim colligentes, haud ad illud dicamus, adiungendum est. ita, vt dicat, qd' summatim, atq; breuiter dicendum sit. Neq; enim infert, quæ de anima dicta sunt, neque summatim colligit. Exempli gratia, quæ de naturali vita dicta sunt: aut de sensu, aut de imaginatione. Neq; de intellectu illo, qui in actione versatur. Sed quæ dicta fuerunt, omnia, inquit, summatim colligentes: hoc est, absoluentes, atq; perficientes. Atq; hic interpungentes illud inferre debemus. Dicamus rursum, quæ etiam dicit.

QVOD ANIMA, ea quæ sunt, quodam pacto est omnia. Aut enim sensibilia sunt, quæ sunt, aut intelligibilia. Est autem scientia quidem, quæ sciri possunt quodam pacto. Sensus autem ipsa sensilia.

TRIGESIMA OCTAVA PARTICVLA.

QVO AVTEM PACTO hoc, oporteat inuestigare. Sectatur igitur scientia, & sensus in ipsas res. Qui quidem potestate in ea, quæ potestate. Qui vero actu, in ea, quæ actu. Ipsi autem animæ, quod sentiendi, quodque sciendi vim habet, potestate hæc est. Alterum quidem quod sciri valet. Alterum vero quod sensibile.

EXPOSITIO.

Illam nobis ex his in memoriam Aristoteles reuocat, quæ iam dicta fuere: propter quod & dicamus rursum, dixit. Quoniam cognitio secundum potestatem, ea, quæ cognosci debent, quodam modo existit. Id nanque indicat apud hunc, illud, quodam pacto. Quando quidem, vt dicturus est, non sensilia ipsa sensus est: sed ipse sensilium formæ. In sensu quidem igitur, qui sensilium formas agit, inhærent: non autem extra posita sunt. Nam intus ex substantia educuntur, in actione ipsa, quando iam agit. Ipsa namque actio, quæ cognoscendi vim habet, intus tota excitatur. Quare & formæ illæ, ex quibus determinatur, inde veniunt. Verum deceptionem quampiam illud inducere potest: quia cum respectu erga ea, quæ extrinsecus collocata, tum actio ipsa, tum ea quæ cognoscuntur, sese adiiciunt. At quemadmodum actio haud extrinsecus existit: ita

neq;

neq; formæ illæ, iuxta quas cognoscit. In ipsa uero sciëntia, ea quæ sciri possunt, reperiuntur. Quæ intelligibilia etiam appellat. Quoniam cognitionem eam, quæ sciëntiam pariat: quæ admodum & actionem oëm, quæ rōnis particeps existat, intellectionem Aristoteles uocat. Et qm̄ supremus ille animæ substantialis intellectus, quodam pacto, sciëntia erat, ppter inclinationem illam in ipsam rōnem. Illud aut̄ non ignorare par, atq; cōueniens est, q̄ in ipso quidem sensu manifeste formas illas philosophus distinxit, quæ in eo innascunt̄, ab illis sensilibus, quæ extra posita sunt. Neq; enim ipsa, inquit, sensus existunt: sed eorū formæ. Haud tñ in sciëntia id quoq; agit. Sed quæ sciunt̄, ipsam esse uult. Id aut̄ fit: quoniam sciëntia, & eorū quæ remissa sint, iudicandorū vim habet. Quæ admodum cum naturalia cōtempletur, aut mathematica. Et ea quoq; cognoscere ualet, quæ eūdem cum ipsa ordinem seruāt. At & ad ea etiam quæ præstantiora sunt, tendit. Patetq; quæ admodum neq; præstantiora, neq; remissa illa, est. Sed ea, quæ, ordine seruato, ab ea cognosci ualeant. Quæ remissæ quidem talia sunt, qualia prima ipsa. Præstantiori aut̄ modo, qualia, quæ post ea. Iuxta eā nāq; quæ in ipsa repiuntur, & ad prima illa tendit: & secūdorū quoq; cōtemplandorū vim habet. Quare sciëntia ea existit, quæ sciri ualet. Sed alia quidem ita, ut cum iis exactissime eadem sit. Alia uero scđō loco. Aliaq; præstantiori modo. Ideoq; cū dixerit philosophus, sciëntiam quodam pacto ea esse, quæ sciri debeāt: sensumq; ipsa sensilia: modū inuestigandum censuit. Quo sensum quidem haud ipsa sensilia, sed eorū formas, esse, cognoscimus: sciëntiam aut̄ ea ipsa, quæ sciri debeāt. Ita q; eadem sit, ut aut exacte, ut iam dictū fuit, aut parce, & remisse. At cum distinxerit iuxta id qđ potestate, & qđ actu, sciëntiam, atq; sensum: & quæ ab his cognosci queunt. Ita, ut quæ cognosci ualent, aliquñ quidem potestate, aliquñ aut̄ actu sint. Ac cum d:terminarit noster Aristoteles, qñ potestate sciëntia, & sensus existant. Quoniam nō sciens, q̄ ipsius animæ uim cognoscendi habens existit, neq; sentiens: sed sciendi, atq; sentiendi tunc uim habere dicimus: nunc quo pacto sensus ipsa sensilia sit: sciëntiaq; ea, quæ sciri debeant, declarat, ita scribens.

NECESSE AUTEM, aut ipsa, aut formas esse. Ipsa quidem enim sane nequam. Neq; enim lapis in anima: sed forma.

Sensus quidem ex omnium cōfessione, non ipsa, sed eorū formæ est. Nam omne sensibile paritibile existit. Impartibilisq; substātia nulla rōne sensilis. Ideoq; diuersum in his, ipsumq; & esse ei. Ut & hæc manifeste a philosopho determinata fuere. In iis aut̄, quæ sciri ualent, aut intelligibilia sunt: siquidem substātia composita ea fuerit, quæ sciri debeat: ipsa in sciëntia non existet: sed eius forma. Cognitio nāq; omnis ex formis determinata fuit: non aut̄ ex iis, quæ forma affecta sint. Sinaut̄ ipsæ formæ sint, quæ sciri debeāt: siue naturales sint, siue substātiæ, quæ sine materia existant: quæ admodum anima ipsa, iuxta ea, quæ ipsius animæ præstantiora sunt: haud diuersum ipsum, & esse ei, & sciëntia, quæ iuxta esse, ipsæ rege fit. Quæ admodum tum sensus, tū omnis hmōi cognitio est. Qñ quidem rebus his idem & esse eorū erit. Non solūq; sciëntia cum formis, sed & cū rebus ipsis eadem existit. Ideoq; & in sensu manifeste distinctū fuit. Quoniam iuxta formas, quæ extra sunt, sensus cognoscit: non aut̄ & quæ in ipso repiuntur. At haud ita in sciëntia res sese habet. Aliquñ quidem enim rege formas obinebit: qđ in cognitione eorū quæ forma affecta sunt, fit. Aliquñ aut̄ res ipsas, p se quef: qđ in cōtemplatione eorū, quæ impartibilia sunt, fit. In quibus idem est ipsumq; & esse ei. Sciëntia nāq; licet eorū, quæ extra collocata sunt, sit, iuxta formas, quæ in ipsa existūt: at & ea quoq; inspicit, quæ in ipsa repiunt̄. Verè cum id hæcenus nouerimus ad ea, quæ se quunt̄, accedamus. Quoniam sciëntia, cum duplex sit: Altera qdem eius intellectus, qui progressus est, quiq; pfectionem adeptus est: Altera uero substāialis ipsius, atq; pficiētis. Hæc qdem ita cum formis colligat̄, ut in unam formam cum iis redigat̄. Illa uero non sine aliqua diuersitate id nāciscitur. Et utraq; potestate aliquñ fit. Verè ita, ut quæ pficiendi uim habet, ita fiat, ut haud unquam conuertatur, qđ progreditur, sed quasi ligatum, atq; firmum ex Platonis sententiā sit: Altera uero hmōi est, ut conuertat̄ qđ progreditur: & ut ipsa omnino præstantiori quoquam, quo perficiatur, indigeat.

Sciëntia duplex.
Prima.
Secunda.

QVARE ANIMA quemadmodum manus est. Namque manus instrumentum est, instrumentorum. Et intellectus est forma formarum. Et sensus, forma sensilium.

Animæ rationis compotis dignoscendi facultatem obtinentem vim, mediam ex his demonstrare vult, inter primas illas formas, quæ cognoscuntur, atque extremas quæ quidem cognoscuntur: haud tamen ea sunt formæ neque secundum substantiam, sed iuxta quædam accidentia cognoscuntur. Ad medietatemque illam declarandam manu, tanquam similitudine quadam utitur: quæ instrumentum sit. Neque tamen quatenus instrumentum manuum animæ similem facit. Neque enim vel intellectus, vel sensus, tanquam instrumenta, cognoscendi vim habent. Sed quatenus medium, est instrumentum. Ita, ut ratio sit: quod in instrumentis manus est: quæ media est inter ea, quæ ipsa utuntur, atque inter ea, quibus ipsa utitur: id in iis, quæ cognoscendi vim habent, anima existit: quæ tanquam media cognoscit, prima, atque extrema illa, quæ sese cognoscenda præbent. Artificis quidem igitur manus, quæ ab anima movetur, quæque illius instrumentum existit: & ipsa illius instrumentum est: & alio inde utitur instrumento, securi, exempli gratia, ad secandum. Hancque ob causam recte dictum fuit, instrumentum instrumentorum, quæ ipsa utuntur: eorumque quæ quasi ipsi deseruiunt. Anima vero haud tanquam instrumentum, ut dictum fuit, sed tanquam ea, quæ cognoscendi vim habeat: media est inter præstantissima illa, quæ cognosci debeant: qualia intelligibilia sunt: ad quæ sua quoque contemplatione tendit: & inter extrema ista, cuiusmodi ipsa sunt sensilia. Quæ etiam iuxta extremam sui ipsius cognitionem precipit: id autem est, iuxta sensum. Horumque ratione, quæ ex utraque parte sese animæ cognoscendi offerunt: medietas cognitionis animæ sumpta fuit: Formas namque illas, quæ in ipsa conspiciuntur, haud adhuc medias esse ponit. Nisi perfecto & hic media dicatur, quatenus quod cognoscendi vim habet, id quod cognosci debet, subit. Quæadmodum finem ingrediur, quod ad finem tendit. Hancque ratione de anima interpretari possumus. Haud quæ solum, quod eius cognoscendi vim obtinens existit, inter extrema illa quæ cognosci debent, medium sit: sed & quod eius cognoscendum se offert, huiusmodi sit. Ideoque haud simpliciter eius cognitio: sed ipsa anima media dicta fuit inter formas, & forma formarum, & forma sensilium. Quæ quidem omnia eam habebant vim, ut quod cognosci posset, indicarent. Namque forma, & formæ, & sensilia eam habent vim, ut quæ cognosci valeret, significent. Quæadmodum intellectus, & sensus, eorumque quæ cognoscendi vim habent, ostendendorum vim retinent. Cæterum si & ex ipsius quoque Aristotelis sententia, anima ratione quadam ea omnia existit, quæ sunt: quonam pacto differeret a positione Empedoclis: quæ ex elementis ipsam, & ex iis, quæ sunt, constituit: quo simili simile cognoscat. Quam tamen in primo libro admodum philosophus noster reprehendebat. Nunquid autem, ut in illis quoque dicebamus, succensebat noster Aristoteles rationi illi, atque eam ægre ferebat, quæ videbatur ponere ipsa prima, aut extrema in anima: Nequaquam autem rationem illam criminatus est, quæ huiusmodi animæ medietatem determinavit: ut cum omnibus quædam affinitatem obtineat: haud tamen, quemadmodum illa existat. Sed ex propria quadam permanentia, proprietatibus illis rationem participantibus, una simul, atque multiplex esse debet: cum iuxta seipsam totam simul, atque ex propria convenientia, cum unoquoque cognoscendo conveniat. Instat autem Plutarchus, qua ratione, cum superius animam formarum recipiendarum vim habere Aristoteles dixerit: neque omnem huiusmodi esse enunciarit: sed eam tamen, quæ intelligendi vim habeat: nunc & sensum quoque, inquit, sensilium formas esse, aut potestate, aut actu. Atque respondendo inquit, quod intelligendi vim habere in illis inquit, omnem simul animam, quæ rationis particeps sit: intelligentemque, atque sentiendi vim obtinentem, eo nomine appellavit. Quo conveniat cum iis, quæ hic dicuntur. Quod scilicet non solum secundum intellectum: sed & secundum sensum formas recipit. Nos autem & ibi quoque innuebamus, quod ipso formarum vocabulo magis proprie in substantiis philosophus utebatur. Accidentium namque formarum, aut formarum vocandarum non sunt: ut in sexto eius tractationis ait, quæ post naturalia sequitur: aut alio modo, & demisso, sunt formarum. Foranque haud simpliciter formarum: sed totum id, hoc est, accidentes formarum appellandæ sunt. Quæadmodum nunc quoque sensilium formas dixit, eas, quæ in ipso sensu reperiuntur: hoc est, ipsa accidentia. Huiusmodi namque ipsa sensilia, quatenus sensilia sunt. Quæ vero sciri queunt, simpliciter formas nominat, tanquam substantias.

Dubitatio.

Responsum.

Dubitatio Plurarchi.

Responsum Plurarchi.

Responsum Simplicii.

TRIGESIMANONA PARTICULA.

QUONIAM autem neque res ulla est, præter magnitudines, ut uidentur sensilia, separata, in formis sensibilibus ipsa intelligibilia sunt.

EXPOSITIO.

Quod nos iuxta unumquodque indicabamus, quando ipse philosophus dicebat, intellectum in iis, quæ imaginatione concipiuntur, formas contemplari: quod scilicet, haud omnem intellectum simpliciter volebat: sed aut eum, qui in actione versaretur: aut eum, qui cum sensu, atque imaginatione connexus esset: quo quæcunque sensilia sunt, quæque imaginatione concipiuntur, perciperet: ita nunc Aristoteles communi ratione hæc determinat. Hæcque meta est, eorum quæ proposita sunt. Docere scilicet, in quibusnam intellectus imaginatione utitur, adiutrice. Nam sine hac non cognoscit in cognitione ipsorum sensilium, aut eorum, quæ imaginatione concipiuntur. Siue tanquam ea, quæ in actione posita, siue tanquam ea, quæ cognosci debeant, solum existant. Nam cum particularia sint, ex necessitate adiutricibus illis utuntur cognitionibus, quæ in eodem cum ipsis collocantur ordine. Neque enim quemadmodum nonnulli ex peripateticis fecerunt, omnem intellectum, non sine uiso agere, Aristotelem dicere opinari debemus. Quid enim sane etiam, inquit, in sensibilibus uideri, nihil esse separatum à magnitudine, hoc est, à dimensione. Huiusmodi namque esse dicit, ipsa sensilia: quæ haud seiuncta ab interuallo. Hæc sane igitur, quæ in accidentium naturam incidunt: quæque una cum interuallo inseparabiliter subsistunt: cum quantum sit & ipsum accidens, in formis sensibilibus ipsa intelligibilia sunt. Formasque sensiles totum id Aristoteles uocat formas inquam sensilium, quæ in ipso sensu, atque imaginatione sunt. Intelligibiles autem sunt, ipsius intellectus intellectiones: nihilque aliud dicit, nisi quod & antea quoque dixit. Quod inquam intellectus formas in ipsis sensibilibus, atque in iis, quæ imaginatione concipiuntur, intelligit. Non autem simpliciter omnia. Neque enim & ea, quæ sine materia sunt. Sed quemadmodum nunc manifeste addit,

QVAEQVE in abstractione dicuntur, & quæcunque ex sensibilibus, habitus, & affectiones. Et ob id, neque non sentiens quidpiam, quicquam disceret, aut intelligeret. Cumque contempletur, necesse simul cum uisu contemplari, uisa namque, tanquam sensa sunt, præterquam sine materia.

Ex his, quæ quidem in abstractione posita eam habent vim, ut mathematica indicent. Habitus uero iuxta primam, ac quartam qualitatis speciem considerant. Valerudinæque, figuræ, & formas præ se ferunt. Affectiones autem passibiles qualitates ante oculos ponere concueuerunt. Intellectus namque, qui hæc intelligit, ut iam dictum fuit, sensu, atque imaginatione utitur adiutoribus. Hæc quidem igitur sine sensu, haud potis est anima nostra: quæ semel tota extra defluxit: neque amplius ualet, tanquam ex causa, ea excipere: sed necesse per sensum ipsa percipere. Quemadmodum cum desit sensus aliquis: neque enim omnino sine sensu quempiam Aristoteles nobis subiicit: nam neque cognoscere is potis est. At quod sine sensu aliqua ex parte existit: neque aliquid eorum cognoscere ualet, quorum sensus est. Et in cognitione eorum secundum actum, licet haud ipsa sensilia: attamen imagines illas, quæ ab iis imaginationi conceduntur, possidet. Idque indicat illud, uisa, ex necessitate ipsum contemplari. In ipsis autem philosophi uerbis, quæ obscurius quodam modo ita sese habet, cum dicebat, Quoniam autem sic res nulla est præter magnitudines, ut uidentur, sensilia, separata. Trāspōnere debemus postremam hanc particulam, separata. Quo manifestius, quod dicitur, existat. Quoniam autem sic, res nulla est præter magnitudines separata. Hisque uerba illa addere debemus: ut uidentur ipsa sensilia. Illudque sciendum est, quod sensilia haud sumpta fuerunt, tanquam exempla eius, quod à magnitudinibus separatum sit: sed potius contrarij, hoc est, eius, quod inseparabilis. Oportetque, post dictionem illam, separata, parumper, ubi quemadmodum nos fecimus, de loco mota fuerit, interspiranteis inferre illud, ut uidentur ipsa sensilia. Ita, ut haud ad illud, separata, sed ad id, quod antea dictum fuit, nihil esse præter ma-

Sensilia proprie

gnitudines, referat. Ipsa namque sensilia, omnino, ut dictum fuit, in interuallo, collocata sunt. Illa vero particula, videntur, adiecta fuit, ut & Alexander nouit: quemadmodum ipse quidem exponit, propter mobiles caeli formas, quae separabiles sunt. At, ut ego opinor, non solum propter illas: sed & propter naturaleis formas eorum, quae ortui obnoxia sunt. Namque illas separabiles esse inquit, in secundo naturalis auditionis: quatenus non egent, quo sint, interuallo, aut omnino accidentibus. Econtrarioque, suo ipsae esse, & iis, quae circa eas versantur, & quae circa compositas substantias, quamcumque permanentiam largiuntur. Appellamus autem sensilia proprie quidem, & tanquam sensilia, quae sub sensum cadunt. Quae vere ipsa accidentia existebant. Persaepe vero & substantias, quae a forma stant, ac formaleis dicuntur, sensiles ex accidentibus nominamus. Quemadmodum & Galenum significare volentes ex medico indicamus. Et ex eo, quod simus, aut caluus Socrates manifestat. Propter haec itaque illa particula, videtur, hic locum consecuta est. Namque si sensilia, tanquam sensilia accipiuntur, nihil reuera praeter magnitudines, aut interualla sensibile existet. Sinautem vel cum naturalibus substantiis sensilis vocabulum commune reddatur, non vere illud se habebit. Sed videtur solum nullum sensibile esse separatum a magnitudine. Quia ergo in positione illa, quae nullum sensibile separatum a magnitudine in sensilibus formis reperiri inquit: hoc est, in iis, quae in sensu sensilium rege acceptae fuerunt: intellectus cognoscens intellectiones, quae de his habentur, fulcit: vel ex imaginibus illis, quae ex his formis in imaginatione innaesuntur: & quae ex particula illa, videtur, antea philosophus demonstrauit manifestius nunc declarat, determinans quanam secundum rei veritatem sensilia sunt: quae praeter magnitudines non reperiuntur. Quae etiam intelligibilia in sensilibus illis formis, & in iis, quae imaginatione concipiuntur, apparent. Quae namque in abstractione dicuntur, & quaecumque sensilium affectiones, atque habitus, & horum cognitio, in intellectu, a principio sine sensu, nunquam existerent. Neque omnino eorum intellectio in intellectu reperiretur: nisi huiusmodi vteretur formis. Nam omnino a principio formis illis, quae in sensu reperiuntur, indiget. Ab his enim, vel imagines illae ortum habent, quae in imaginatione sibi sedem collocant. In intellectibus autem illis, quae postea de his sequuntur: vel iis, quae imaginatione concipiuntur, ei satis, superque est. Hac enim ratione visum a sensibili diuersum existit: quod sensibile in partibilem naturalem substantiam spectat: quam nunc materiam Aristoteles vocat. Licet haud eam intelligat, quae postrema iis, quae ortui obnoxia sunt, subiecta est. Quandoquidem & caelestia cum sensilia sint, in materia esse possent: ut nunc dicitur. Visum vero quod accidens est, omnino quidem ex se substantiae alicui nititur. Vere haud naturalis: sed viuaci. Hancque ob causam neque in materia esse dicitur. Tametsi enim inseparabilis a corporibus imaginatio sit: quatenus vita, & substantia corporibus praestantior, ab iis inseparabilis est. Quemadmodum & forma, quae in materia collocatur, a materia. Ideoque haud ab iis inseparabilis est, quia innitatur: sed potius quia innixu careat, & complectatur. Hisque haec philosophus addit.

EST AVTEM imaginatio diuersum a dictione, & negatione. Complexus namque est intellectioinum, quod verum, aut falsum.

Cum imaginationem formam absque materia philosophus esse dixerit: & nostram quoque animam rationis compotem, materia carere addiderit: confestim discrimen imaginationis cum ratione intulit. Quo & quod eius a corporibus inseparabile ostendatur. Ratio quidem enim in complexu posita est, aut affirmandi vim obtinente: cuius loco, hunc, dictio sumpta fuit: aut negare valente. Ideoque & ad falsum, verumue spectat. Imaginatio autem in simplicibus illis in angustum redactis permanet. Quippe quae corporum formas referat: neque simplicia illa complecti queat. Ita, ut & tanquam vnum quoddam, quod ex pluribus constitutum fuit, cognoscat. Nam partibiliter tantum eorum vnumquodque nouit. Ideoque veritatis, atque falsitatis, quae non sine complexu existunt, expertus est. Licet vel ipsa, vel sensus, aliquando quidem veri, aliquando autem falsi sint. Quod ex conuenienti, vel inconuenienti eorum, quae simplicia sunt, cum ipsis rebus coagmentatione, atque discrepantia fit. Quo itaque ratio ab imaginatione distinguitur, particula haec admota fuit. At cum dicere noster Aristoteles debuerit,

debuert, complexus enim intellectiōnū est, affirmatio, atq; negatio ipsūm verum, aut falsum. prulit: & qđ sequitur p̄ eo, qđ p̄cedit, posuit. Nā cōplexu vege, aut falsum cōsequēs est.

PRIMAE uero intellectiōes, qua ratione differēt ab eo, qđ haud uisa sunt. Nunquid neq; alia, uisa: sed non sine uilis.

Vel ex his non omnem intellectiōnem, imaginationem simul agēē habere Aristoteles docet. Prætereaq; illud nos admonet, quod ne intellectio quidem illa, quæ ipsa imaginatione utitur, eadem cum imaginatione existit. Sed tanquam præstantior ea utitur, quæ remissa est. Interrogat enim propter quam, causam, nōne & primæ intellectiōes, uisa sunt? Primasq; intellectiōes appellat eas, quæ substantiarum cognoscendarum vim obtinent, formasq; illas in primis cognoscere ualent, quæ sine materia sunt. Respondetq; quemadmodum neq; quæ antedicta fuere: quæ ipse alia dixit: eaq; sunt, quæ in sensibilibus formis, atq; iis, quæ imaginatione concipiuntur, extenduntur: uisa sunt: sed & illa uisis, tanquam iis, quæ subest nata sint, utuntur. Neq; ita interpretari debemus, ut primæ illæ intellectiōnes sint, quemadmodum hæc, ut Alexander uult. Sed quod hæc quidem, licet haud ipsa uisa sint: attamen iis utuntur: quia, haud omnino intellectiōes fiunt, quæ sensilia sunt, aut imaginatione finguntur, sine actione ipsius intellectus circa hæc extrema. Nam vna cum cognitiōibus, quæ eundem cum ipsis ordinem seruant, quæ partibilia, atque sensilia sunt, cognoscunt. Primæ quidem illæ intellectiōes ne omnino quidem utuntur: neq; ad prima illa, quæ extrinsecus collocata sunt, uerunt. In separataq; illa uita elucescunt. At illud, quicumq; ingenio uales, considera, qua ratione per intellectum illum qui in actione, & per eum, qui in contemplatione uersatur, illum ex abstractione, & eum, qui sensilium, tanquam sensilium demonstrauit Aristoteles: & eum, qui substantias naturalis, & harum formas, & eas, quæ in anima reperiuntur, contemplantur. Qualis qui scientiæ gignēdæ vim habet, erat. Ad eumq; ascendit, qui supremus, atq; substantialis ipsius animæ existit. In hoc etenim primæ illæ intellectiōes inueniebantur. Rursumq; quod eius separabile sit, suo testimonio comprobauit: quia nulla ratione uergat, aut in sensum, aut in imaginationem. At hoc in loco ei sermōni finem philosophus noster imponens, qui de omni eo, quod vim cognoscendi habēs in anima existit. Habitus fuit: ad eam eius vim accedit: quæ corporum mouendorum facultatem obtinet. Quemadmodum ipse determinat in iis, quæ sequuntur. Nam cum iam perfecit sermōnem illum, qui ad eam animæ partem spectat, quæ iudicandi potestatem obtinet: & partem illam quæ mouere ualet, tractandum sumet.

Diuinū Arist.
pgressum a
gnosce.

QUADRAGESIMA PARTICVLA.

QVONIAM autem anima iuxta duas determinata fuit potestates, quæ animalium. Eoq; quod iudicandi uim habet, quod cogitationis opus est, & sensus. & ad huc quia moueat motu secundum locum. De sensu quidem, & intellectu: determinata sunt, tot. De ipso uero mouente, quidnam est anima, considerandum.

EXPOSITIO.

Alia qđē manifesta sunt. Insistere autē & nūc oportet, qm̄ quā cogitationē dixit, & intellectū quōq; nūc appellat. Ita, ut intellectus nomē, quē admodū & antea demonstrauimus, ad eā oēm uita ptineat, q̄ rōnis particeps sit. Ideoq; forsā & ad imaginationē accedit. At non ad eā, q̄ in iis animalibus reperit, q̄ sine rōne sunt: sed ad eā, q̄ in hominibus extat. Tōūq; id, hoc est imaginationē rōnis cōpotē dicere dēmus. Quā ē, Theophrastus in suis naturalibus libris dubitat, uerū rōnis cōpotē, an expertē facere debeamus. Inuestigat autē Aristot. deinceps, ubinā locorum ea aīæ uis sit, quæ corpora in loco mouere ualeat. Vtrū in tota anima collocata sit: aut aliqua eius particula determinate. Quod si particulam in anima nominat, cū tñ antea id renuerit, quia ea partibilis non sit: sed vires, seu potestates habeat: quas alii particulas dicunt, haud admiratione dignum. Illud nanq; Aristoteles non ignorauit, quod in rebus iis, q̄ sine materia sunt haud sine substantia uis est. Ideoq; quē admodū multas aīa

Intellectus no-
mine, quę si-
gnificantur.

Cur particu-
læ uocabulo
uel in anima
Aristo. utat.

vires, ac potestates habet: ita & multas quoque substantias retinet. Quæ in illam substantiarum multitudine nequaquam habet diuisam, ac separatam. Nam ea huic aduersabitur. Sed iuxta coniunctionem maior in substantiis existit coniunctio, quàm in viribus, ac facultatibus. Quoniam quidem & substantia facultate præstantior existit. Ideoque manifestius animæ philosophus multitudinem facultatum concedit. Demonstratur autem, quod & multiplex quo ad substantias pertinet, est, iuxta coniunctionem illam, ut dictum fuit: ex eo, quod & particulas dixit.

VERVM una aliqua particula eius separabilis existens aut magnitudine, aut ratione, aut tota anima. & si sit particula aliqua, uerum propria quæpiam præter eas quæ dici consueuerunt, & eas, quæ dictæ sunt, aut illarum una quæpiam.

Cum dixerit particulam, addidit, quod separabilis sit, aut magnitudine, aut ratione: quippe cum alii videantur, mutuo distractas ponere animæ particulas, ipse autem quod separatum earum mutuo sit, ratione tantum homini esse considerans, rationem illam mutua diuersitate cum proprietate significare accepit: magnitudinem uero distractam substantiam. Quod quidem & ita apertè est diuidi magnitudo, ut & mutuo inter se distrahantur particulae, quæ hactenus continuæ fuerunt. Namque in eo, quod continuæ sint, alia alibi collocat pars, prima, aut media, aut extrema: quod localis partitio est: cum nulla substantia corpore carens, in loco sit. Quapropter illius particulae totæ per totas aditum nactæ sunt. Neque propter hanc causam omnino: ut & in iis quæ præcesserunt, significauimus: unam Aristoteles ponit, & separatam totam naturam animam: ut & vegetantem, & sentientem, & omnino eam, quæ rationis experta appellatur, circumuertentem. Neque enim penitus separari posset. Sed quæ admodum in uita hac, quæ omnium rerum fabricatrix est, & ostreo huic adiungitur corpori, sic multo ante, & uitis iis, quæ corporis formam habent: quoniam haud adhuc uiuit separabiliter. Nunc igitur tota una iudicatur apud Aristoteli esse, sed non semper. Inuestigat itaque, siue una quæpiam est eius particula, quæ mouendæ corporum præteritatem habet, siue ipsa tota, tanquam iuxta omnem sui ipsius præteritatem, mouendi vim habet. Ac si non tota, sed & una quæpiam eius particula, uel una quæpiam ex iis, quæ dictæ sunt, ut quæ appetendi vim habet, aut alio concipiendi, aut sentiendi, aut rationandi, aut alia quæpiam: præter eas, quæ dictæ sunt, quæ & circumferri consueuerunt. Videtur namque Plato in tres partes animam diuidens, in rationem, indignationem, & appetitionem, solum diuidere, & solum tradere, præter eam, quæ rationandi vim obtinet: & quæ cum cognitione ratione carente appetendi vim habet. Eodemque præterea modo, & quæ in duas, in eam quæ rationem habet, & in eam, quæ ratione caret, ipsam diuidit. & hæc ea sunt, quæ dici consueuerunt. In iis autem quæ præcesserunt, & ea quoque dicta sunt, propter quæ omnes duobus iis in primis insigniuntur animam: & uiuificantem, & uiuente corpora. Quoniam, ut Platonice loquar, non solum est ex se uiuens, sed & aliis omnibus, quæ uiuunt, motus, atque principium est motus. hæc quidem habens præteritatem, tanquam corporum causa: quæ non solum tanquam ex forma uiuat: sed & cum efficiente, atque fine, quæ admodum ipse in principio huius tractationis determinauit. Illam uero iudicandi vim secundum se ipsam adipiscitur.

QUADRAGESIMA PRIMA PARTICULA.

HABET autem dubitationem, quoniam pacto oportet particulas animæ dicere, & quot. Modo enim quodam infinita appareret. & modo solum quas quidam dicunt, determinantes, rationantem, atque irascentem, & appetentem. Alii uero eam, quæ rationem habeat, & eam quæ ratione careat. Iuxta differentias enim per quas has se iungunt, & alia appareret particula maiorem distantiam habentes his: de quibus & nunc dictum fuit. Quæque nutriendi uim habet: quæ & plantis inest, & omnibus animalibus, & quæ sentiendi, quæ neque tanquam ratione carentem, neque tanquam rationem habentem aliquis facile poneret. Præterea quæ imaginatione concipere potest: quæ ipso quidem esse, ab omnibus est diuersa.

QUADRAGESIMA SECUNDA PARTICULA.

CVINAM autem harum eadem, aut diuersa, habet multam dubitationem: si aliquis posuerit separatas particulas animæ. Insuper autem quæ appetendi uim habet, quæ & rationem, & præteritatem diuersa uideatur esse ab omnibus, & absurdum sane hæc distrahere. In ipsa rationante enim uoluntas est: & in ea quæ ratione caret, cupiditas, & indignatio. Sin autem tres animæ, in una quoque erit appetitio.

Quadragesima tertia

Magnitudo quomodo diuidatur. Nulla substantia sine corpore in loco.

QV ADRAGESIMATERTIA PARTICVLA.

AC SANE & de qua nunc sermo est: quæ mouēs secundum locum animal est. Ipsum. n. iuxta accretionē atq; decretionē motū q̄ oībus insunt: q̄ oībus inest uideret mouere quæ gignēdi, atq; nutriēdi uim hēt. De respiratiōe aut, & expiratiōe, & somno, & uigiliis, posterius inuestigādum. Habēt. n. & hæc multam dubitationem.

EXPOSITIO.

Qui particulas dicit, multas pfecto dicit substātijs. Partes. n. substātijs & ipsæ sūt substātijs quæadmodū in p̄dicamētis determinauit. Hæc q; sanē multitudo, q; unius alicui⁹ existit totius p̄spiciū est. Particulæ nā q; sunt q; mutuo diuisæ nō sint. sed & toti⁹ sint. Aliæ q; dē ita sunt, ut q; cōtinui q; ita, atq; ita positæ sunt, & diuisæ sc̄dm locū. Aliæ uero, eo mō q; cōuenit iis, q; sine corpe sunt: cū una quæq; i oībus sit, & nullibi loco coerceat. Quæadmodū & in ipsis naturalib⁹ formis, calidū exēpli gr̄a ignis a leui distiguimus, nō sc̄dm locū ea distiguimus, sed iuxta pprietatē. Verū q; n. ibi ē, ubi & reliquū. Manifeste sanē Aristo. eadē hæc, quæ aīæ particulæ dñr, diuersitatē, cōprobat: ubi q; ipso eē, atq; rōe, eas mutuo differre enūtiās. Haud tñ statuēs sepatas eas iter sese cōsiderare, neq; distractas: partitionē ab ipsis auertit, eā, q; corpibus, atq; oīno cōtinuis cōuenit: cū sc̄dm locū sit, ut diximus. Neq; quā igit aduersus multitudinē particulæ aīæ simplr pugnat, fatef. n. rōne eē multas: sed aduersus id qd distractū, atq; sc̄dm locū sepatū. Mouet at oīno nūc de hac re sermonē: eā eius particulā iuenire uolēs, q; corporū mouēdoz: uita h̄retantea sanē, & eā ipsam distiguēs, qd & i p̄mio tractat. Quonā p̄cō i aīa particulā itelligere oportet: qm̄ nō corporeæ, sed ita, ut iis q; sine corpe sūt, cōueniat. Illa itaq; particula quonā p̄cō, eā hēt vim, ut ei modū significet ei⁹ qd corporis formā hēt, aut sine corpe sit. Illud at, quot, patet qdē, q; multitudinē manifestat: sed nō id, qd oīno diuisum ē, ut equus forte fortuna, & lignū. sed qd cū qdā cōiūctiōe, uel ipartibili, quæadmodū i p̄cto p̄cipiū, & finis cōiūctū ē ipartibiliter: uel ptibili, ut i linea particulæ cū cōtinuitate iūgunt. Neq; frustra, illud, quot, addidit. Sed demonstrās, quæadmodū cōtinui simplr iuxta loci iterualitū dñr particulæ, sine diuersitate ea, q; sc̄dm rōne est. Quæadmodū, sese hnt res itæ lineæ particulæ. Aliqñ uero nō solū hoc p̄cō sed & rōne quoq; differūt, ut neru⁹, & caro, & qm̄, q; tāq; cōtinui particulæ, ifinitæ sunt p̄tate. In ifinitū. n. oē cōtinuū diuisibili ē. Quæ uero rōne differūt, licet cōtinui sint particulæ, licet q; a nobis cōprehēdi nō possint, atñ haud naturæ ipsi talis existūt. Multitudinē. n. i tertio naturalis auditōis dictū fuit, ubi totū, atq; p̄fectū, & nō ifinitū iis q; sunt cōcedēs, dem̄fauit, i ipso fieri tātū, qd ifinitū eēt collocari, & nō i ipso eē. Recte itaq; & de aīa illud dictū fuit, mō. n. quodā ifinitæ. Qm̄ licet nō adhuc distinctæ sint, seu tāq; cōtinui sint eius particulæ: siue tāq; eius, q; sine corpe sit, oīno qd erūt finitæ. Qñ qdē nō tāq; cōtinui simplr, sed ceu rōne differētes dñr. A nobis at forsan cōphēdi nō pñt, qd sc̄dm plurimos modos diuidunt, sepabili exēpli gr̄a, atq; isepabili, rōnali, atq; irrōnali, cognoscēte, atq; mouēte, cōtēplāte, & appetēte, & sc̄dm rōne appetēte, aut absq; rōne. & pficiēti, atq; eo, qd pficiē. p̄tētea sentiēte, atq; nō sentiēte, plurimis q; & aliis quoq; differētis. Hoc itaq; mō appet, qd a nobis cōprehēdi nō pñt: donec ita nos hēamus, qmadmodū nunc hēamus, deficiendo. s. aut ita ut oēs pcuramus. Neq; n. sufficit, neq; q; i duas ptes diuisio fit: q; oēs aīæ particulas declaret, q; i rōnem, atq; id qd rōne careat, fit. neq; q; i tres ptes apud Plato. in libris de republica, in rōnem, & indignationē, atq; appetitionē. Qm̄ neq; illæ p̄posuit totū aīæ diuisionem facere: sed ea, quoq; ad uitā in actiōe positā idigebat, tria in quā sola accepit. Quemadmodum & Aristo. in moralibus iuxta electionem determinans, electionem q; in ratione, atq; appetitione collocans: nō tamen in ea quæ secundum rōnem existit: sed in ea quæ sine ratione. Aduersus rationem. n. ab eo appetitio opponitur, & ille itaq; in rationem, atq; appetitionem diuidere uidetur: nō totam tamen animam, sed eam quæ in actione posita, atq; moralem, idq; uel Plato etiam fecit præterq; quod appetitiōem rōne carentem, in indignationem diuisit, atq; desiderium. Idq; necessarium erat moribus ad instōnem p̄nentiibus, qd in diuersitate ipsa desiderii, aduersus rōnem, indignationem semper nationi adesse oportet. Hæc qdem igit pro Platone ita dicta sint. Manifestum at, est, q; magis a rōne vegetans pars differt secundum substantiam, quam quæ irrationalis appellatur eius particula,

Hæc. n. secundum plura cum rōne cōis est, & tanq̄ cognoscens, sentiensq̄, aut & imaginatio cōcipiēs, & tāq̄ appetens. Appetit. n. qdā, & rōnis volūtas est. & tāq̄ mouēs corpa scdm locū. Illud at ab oībus his absuit. Quæ at sentiens est: nō tāq̄ & ipsa magis recedat a rōne, q̄ iracūdiæ formā hñs, & desiderās, memoria digna iudicata fuit, sed tanq̄ diuersa simplr ipsa appetēs sit, cognitiōis nāq̄ nomē sensus est. Indignatio vero, atq̄ desiderii appetitiōnū: q̄ p̄pe q̄ ex ipsa cupiditate nomen duxerint. licet oīno & simul quoq̄ trahat cognoscēs, q̄nq̄dē neq̄ quā possibile est sine cognitiōe appetere. Qd̄. n. sentiente nō tāq̄ magis recedētē acceperit, sed cōtra tāq̄ p̄stātorē ea, q̄ sine rōne appetit, & q̄ magis vicina sit, rōni, idicauit dubitās, vtq̄ tāq̄ rōnis participē ipsam collocare dēamus, aut tāq̄ rōnis exptē. Nāq̄ oē qd̄ cognoscēdi vim hēt, vt generatim loquar, p̄stātius eo appetente existit, qd̄ sibi pximū est. Cum illud semp cognitiōe indigeat, quo appetat. Id at nihil illo, quo cognoscat: & ipm̄ qdem dirigere v̄f scdm naturā appetitiōem. Qn̄qdem & qd̄ recte appetit, cognoscere antea oportet ipsam rectitudinem. Qd̄ at appetendi vim hēt, cū cogat cognitiōem, cū ipm̄ p̄cedens sit, atq̄ icitās ad ea q̄ nō oportet, cognitiōem machinā aliq̄ ad hōz adeptiōem excogitare. Licet qdē igit̄ & gn̄atim dicere q̄madmodū dcm̄ fuit, oē qd̄ cognoscendi vim hēt, appetente sibi pxio p̄stātius esse. Qm̄ & altere qdem ad finem tēdit, altere vero ad infinitū, vt i Philebo demonstratū fuit. Māifestius at id appet. & i n̄fo sensu, & i appetitiōe humana rōne carente. Rōnis qdem .n. particeps v̄terq̄ q̄ in hōie est, & sensus, & appetitus. Atq̄ is cum rōnis p̄iceps sit ad modum cōuertit̄, & magis q̄ in iis q̄ rōne careāt, cum p̄terea sumat, qd̄ rōnis sagax, atq̄ ingeniosum, atq̄ inde in supremā deferaf malitiā. Sensus at cōtra p̄pter rōnis formam in id qd̄ p̄stātius extendit: ita vt & seipsum quoq̄ sentiat, atq̄ rōnis cōuersionem in seipsam imitet̄. Videbat. n. nobis & antea haud cōe id cuiuscūq̄ sensus esse, sentire, s. qd̄ sentiat: sed eius solius, qui rōnis particeps sit. In primis qdem ipsius cōis, sed iam & vniuscuiusq̄ singillatim. Qd̄ itaq̄ rōnis expers est in primis appetitiōi rōne carenti Aristoteles concedens, q̄ p̄pter intensam extensionem ad ea, q̄ extra, ne cohibere qdem, aut gubernare seipsum pōt, tanq̄ p̄stantiorem hm̄ōi rōnis carentia hm̄ōi sensum videns, medium inter appetitum rōne carentem, atq̄ rōnem ipsam collocat. atq̄ vtriusq̄ quadam rōne participem esse vult. Ipsiū quidem rōnis qm̄ finis formam retinet, & p̄pter collectionem illā in id, qd̄ impartibile, atq̄ cōuersionem, quodā pacto in seipsum. Ipsiū autem appetitiōis p̄pter ipsam corpoream substantiā, & quia eoz, quæ extra collocata sunt, existit. Atqui de eo qd̄ imaginatione concipiendi vim habet, id solum & nunc in memoriā reduxit, q̄ ipso esse, ab oībus est aliis particulis diuersum, subiecto vero, si quis separatas scdm locum interpretaret̄ aīæ particulas, dubitationem multam afferre dixit, siue oporteat & ipsum ab oībus aliis separare, siue & tanq̄ idem vni ex aliis ponere. ad alias accedit aīæ potestates. Sed q̄ quidem ipso esse ab omnibus differat, ex iis, quæ superius de eo tractata sunt, habemus. Propter quam autem causam de eo singillatim protulit, quemadmodum magnā, iis qui particulas secundum locū separant, præbebit dubitationem. Siquidem idem sit vni ex aliis subiecto scilicet. Quod. n. ipso esse differat, & nunc quoq̄ dictum fuit. Siue ab oībus & ipsum sit diuersum, tanq̄ p̄pria quæpiam particula magnitudinis, aut quoniā magnam qdem cognitiōem cum sentiente p̄sefert. Qn̄quidem iuxta formas semp partibiles, atq̄ sensibilibus similes agit. & qn̄quidem & imaginatio corporea est cognitiō, p̄pter hancq̄ cām idem esse posset subiecto cum sentiente, qd̄ cogitatione cōcipiendi vim habet. quemadmodū & ei magis visum est. Quoniam aut non amplius præsentibus indigebat oīno sensibilibus, post primum motum, ad cognoscentem eorum actionem, sed & multum habet id, qd̄ in n̄ra potestate, cum ipsam p̄mere velimus, ea rōne, cognitiōem magnam cū potestate rōne vtente manifestat. Habet aut, & qd̄ medium opiniōis, atq̄ sensus iuxta qd̄ & Plato in cōplexiōe hōz amboz imaginationem ponebat, tanq̄ p̄pter medietatem vtrunq̄ participaret. Iure itaq̄ dubiū sit, iis q̄ haud confestim oēs inter sese mutuo p̄mere aīæ particulas volunt, sed scdm locum distare faciunt, vtq̄ id a sensu, atq̄ opinione distat, an cū vtroq̄ eoz subiecto idem est. Quod. n. appetendi vim habet, perspicue a rōne diuersum est, vt & eius actiō indicat, & vis quæ actiones assignat. quapropter & adiecta fuit rationi potestas. Neq̄. n. cū cognoscente idē est, cū idicādi vim nō habeat ipm̄ appetens, neq̄ cū nutriēte. id. n. nullo p̄cō, cognoscenti vim

di vim habet, quod autem appetens existit, omnino cum cognitione est. Et omnium confessione id haud separatū est subiecto, neq; a rōne, neq; ab eo quod animo cōcipiendi vim habeat. Nāq; in ipsa rōne, est quaedā appetitio voluntas, & in ipso cogitatione concipiente, irascēs, atq; desiderās. Neq; n. possibile est sine cognitione, vt dictū fuit, appetere. quā propter cū cognitioe aliqua oīno inest. Absurdū itaq; esse belle enūtiat, distrahere qd' appetēdi vim hēt, ab aliis. Perspicue. n. cū iis quæ cognoscēdi vim hñt, subsistūt indignatio, & desiderū, & cōfestim sunt appetitioes, & illa aīæ particula quæ mouēdi vim retinet, iis q; ita separant aīæ particulas, dubitationē p̄bet. Quēadmodū. n. qd' appetēdi vim hēt, in rōne atq; imaginatioe apparebat sic & qd' mouēdi vim hēt, cū appetēs nō sine cognitioe sit, vt dicit, rōnis particeps erit, aut cogitatione cōcipiēs, verunq; cum cognitioe sibi cōiuncta. Quare absurdū est, illud separare, vt in magnitudinibus. Haud tñ qd' mouēs aīal sit, dubitat, sed qd' mouēs ipsū aīal scdm locū. Qñquidē aut nō simpliciter naturalis motus q̄lis q; ignis existit, cām nūc inuestigamus, sed eius q; cū affectioe, q; in ipfis aīalibus est, qd' scdm locū mouēdi vim hēat inuestigās, & scdm alios quoq; motus vim mouēdi hñe cōfestim intulit. Quō & recta sit, q; eius qd' scdm locū mouēdi vim hēat, additio. Est. n. & aliqd' aliud, nō solū quale qd' naturaliter mouet, sed & qd' extra vitā aliā quādā, quæ vegetās dī, quæ nutriēdi, & augēdi, atq; generādi vim hēt. Motus aut & hi viuaces sunt, ipm. s. nutrire, & augere, & generare. quoq; cā efficiēs, vegetās ipsa aīa, vt dictū fuit, existit. Qñquidē & sola, & oīa hāc habētia hmōi cōsequuntur motus. In libris aut de memoria, atq; somno, & in libello de respiratioe, & expiratioe, propriā determinat p̄tētem, cā, quæ hōie motuū, q; & quidā sunt, est effectrix, cū viuaces & ipsi sint, haud tñ vegetātū proprii. Neq; n. dormiūt plantæ, neq; sentiunt, neq; p̄fecto respirāt, aut expirāt. neq; simpliciter tanquā aīalis vitæ in sunt, nisi p̄fecto somnus, & vigiliæ. Vidētur. n. mortalia oīa, vt alibi quoq; philosophus vult, licet & nō oīa visa fuerint, aliquñ dormiētia, at a rōne cognosci, tanq; somnum aliquñ participantia, propter indigentia mortalis vitæ, quæ quiete aliquñ indiget, & quæ nō valet, absq; villo interuallo sensu vti, ipsa quidē respiratio, & expiratio cū haud oībus in sit, sed iis solis q; pulmonē hñt, ppria esset alicuius alterius vitæ particularioris. p̄ter cōem animalū oīum aīam. Quare recte dictū fuit, & illud, & hęc multā hñt dubitationē. Neq; n. facile est assignare, q; nam vita hōie motuū cā sit, neq; n. quæ scdm locum. qm̄ neq; scdm locū mouent, quæ sentiūt, aut dormiētia, aut respirātia, aut expirātia. qm̄ neq; tota locū mutāt. qd' ppriū erat motus scdm locū. neq; vegetās, illa nāq; neq; oīno cū appetitioe est. Respiratio at: & expiratio, & somnus, & vigiliæ, habent quidem aliquid & necessarium, hñt tamen & id quod cum appetitione. Cohibemus itaq; interdum, atq; prorogamus iuxta appetitionem quæ in nobis existit.

QUADRAGESIMA QVARTA PARTICVLA.

SED DE motū secundum locum, quid mouens animal progredienti motu, inuestigandum. Quod quidem igitur haud nutriens vis, dilucidum. Sempet. n. causa alicuius motus ipse. Et aut cum imaginatione, aut appetitione est. Nihil. n. nō appetens, aut fugiens mouetur. sed nunquid vis præterea si plantæ mouendi vim haberent etiam haberent aliquam particulam instrumentariam ad motum hunc.

EXPOSITIO.

Multa nobis diluciditas atq; abūdātia in inuestigatioibus adest, ex oppositoe cōparatioe. q̄ ē nūc philosophus vti, quānā ipsæ vitæ nequaquā scdm locū mouētes sint antea exponēs: quo ex cōparatioe cū his, facilius mouētē ipsam scdm locū inueniamus. Quā sanē p̄grediētē dixit, q̄ppe cū haud simpliciter sit localis, sed viuaciter locales. Ipsum nāq; p̄grediētē cū appetitioe ē. Atq; hætenq; neq; quā vegetās vita moueat scdm locū demonstrat, p̄grediētē motū volēs oīno alicui rei cā fieri, nō tāq; accretio, aut nutritio haud alicui cā fiat (ad aliq; n. finē oīs motū scdm naturā fieri) sed aut totū id cōiungendū, quēadmodū cā alicui ambulatio fit, & aut cū imaginatioe, aut appetitioe. Ne speciatim illud alicui cā dicamus de ambulatioe, sed totū id cā alicui cū imaginatioe, aut appetitioe, aut si id violentum videtur, p̄pter cōiunctionem illā, & quæ interiecta fuit in eo, & aut cum imaginatione videt. n. hmōi cōiunctio occasionem præbere alterius argumentationis, ipsum illud, cā alicuius,

Pagination

Incorrect

nunc sic interpretandum, tanquam cognoscendo destinctum sit ab ipso, cuius gratia. Ita ut quod progreditur, finem antea cogitatione conceptum, vel intelligens, tanquam causa alicuius motū ad eū assumat. Quod ita sane cā alicuius omnino iis non inerit, quæ vegetando mouentur, & erit nobis aliud argumentum illud, & aut cum imaginatione, aut appetitione est. Oppositio autem videtur mihi non simpliciter cognitionis, atq; appetitionis esse, quoniam imaginatio vocabulum cognoscendi vim habes, est. Omnino. n. & appetens, & cognoscens ipsum mouēs est. Verum ipsius appetitionis diuisio mihi esse videtur, cum aut cogitatione concepta sit, quod illud indicat cum imaginatione, aut rationis particeps, quemadmodum in iis quæ cum cogitatione, atq; ratione mouentur, cum & illa ex voluntate, atq; rationis particeps moueantur cognitione, & non adhuc imaginationem sequantur. Manifeste. n. & ipse intulit, nihil moueri non appetens. Quare & quod cum imaginatione mouetur, appetens mouetur. Igitur & vermes, & erucæ mouentur cum adhuc non habeant, quod appetendum præsens. Sed quo consequantur illud. Sic autem hoc ita sese habet, & antea quoq; cogitatione concipiunt illud, quo appetant. Neq; n. sentiunt cū præsens non sit. Verum propter indeterminatam eorum imaginationem, ubiq; & Aristoteles, & hic quoq; Plutarchus qui philosophi nomine dignus est, non censeat imaginationem his animalibus concedendam: cum imaginationis vocabulum non solum de determinata ferat, sed & de ea quæ doceri potest. Quapropter neq; apem imaginationē habere Aristoteles dicit, cum tamen determinatam habeat. Nihil. n. inquit, non appetens, aut fugiens mouetur. Appetitionem nunc tanquam eius solius, quod insequendum sit, vocans. Quando & auersio eius quod fugiendum est, appetitio quædam est, ipsum illud scilicet fugere cupiēs. Illud autem, sed nunquid vi, adiectum fuit, quandoquidem nonnulla ex animalibus cum præter suam voluntatem trahantur, nequaquam iuxta affectionem propriam mouentur. Illud autem idem demonstrare valet, q; scilicet vegetans vera causam ipsius motus secundum locum non habeat, quia plantæ progrediendi instrumenta non habeant. Conuenientia namq; potestatibus semper conceduntur instrumenta. Quare si vegetans vita, mouēdi secundum locum potestatem haberet, & instrumenta quoq; huic potestati conuenientia haberet. Quoniam itaq; nō habet, quia neq; secundum totum, neq; secundum particulas apta est moueri, dilucidum erit, quemadmodum neq; propria eorum vita mouentem huiusmodi habebit facultatem. Neq; n. deficeret in toto genere natura, ita ut præter naturam eis instrumenta desint. Sin autem aliquis causam inuestigaret, propter quam plantæ non egent, ut secundum locum moueantur, quandoquidem inquit Aristoteles, q; telluri radicibus innixæ habent præsentem semper nutritionem. Quid itaq; in iis quæ perfectius viuunt, nōne magis natura id studuit, q; absq; vlla molestia, atq; motu educarentur? Quoniam, dicam, perfectiorem habent vitam, & quæ haud iuxta ipsum nutrirī solū determinata est, sed & iuxta alias sentientes, & cogitatione concipientes, atq; rationis particeps vitas, & ipsum sane id, ad alia, atq; alia ferentes, & quasi plura agentes. Huiusmodi autem ipsum radices non egisse conuenit. Neq; n. plura agerent, neq; ad multa ferrentur. Illudq; consideres velim, quoniam pacto hæc naturalis vitæ, tanquam eius quæ secundum locum non moueatur comparatio, occasiones nobis præbet, ad inuentionem eius quæ ita moueatur. Si. n. ipsa vegetans propter hanc causam non mouet, quia finem nō præcognoscat, neq; appetentem habeat vitam, dilucidum est, quemadmodum mouenti omnino adesse has oportet potestates.

QVADRAGESIMAQVINTA PARTICVLA.

EODEM autem modo neq; sentiendi vim habens. Multa. n. sunt animalium quæ sensum non habent. Stabilia autem sunt, & immobilia propter finem. Si itaq; neq; quicquam natura facit frustra, neq; deficit a necessariis præterquam in oblationibus, & imperfectis. Talia uero animalium perfecta, & non diminuta sunt. Indiciū autem quoniam generandi vim habent, & uigorem, atq; diminutionem. Quare haberent etiam instrumentarias progressionis partes.

Expositio.

EXPOSITIO.

Neq; quod sentiendi vim habeat quemadmodum neq; vegetandi in causa eius motus qui cum appetitione fit, esse vult. Quatenus. n. id solum quod præsens est, cognoscere valet, non autem illud quod præterit, aut quod futurum est. Quod autem imaginatione concipiens est, cum manifestius sentiendi ad sit, quo memoria prioris ad inuestigationem feratur, iuxta id mouetur. Sin autem idem est, & subiecto quod sentiendi vim habet, cum eo, quod cogitatione concipit, cum id secundum naturam hebes fiat, necesse & illud quoque hebes fieri. Perspicua autem in animalibus existit imaginationis remissio. Quo. n. eam nunc dimittamus, quæ in iis animalibus est, quæ rationem habent, at quæ in iis, quæ ratione carent, alia quidem huiusmodi est, vt & assuescere, & discere possint. vt quæ canum, & equorum, & vrsorum. alia vero quæ ab illa quidem superatur, sed memoriam determinatam habet. vt apes ad consuetos flores, atq; propria feruntur aluearia. Alia autem indeterminatam habet memoriam eius quod appeti debet, vt quæ vermium quæ in nullum locum determinatum mouentur. Alia vero ne memoriam quidem prioris habet, sed ceu in id tantummodo quod appetendum, extenditur. qualis quæ in ostreis. Licet. n. non præsente nutritione ipsæ hauerint, tanquã desiderantes ipsam, erit & in his tenuis, atq; hebes quædam imaginatio, tanquam nutritionis. Lignulo itaq; iniecto manent, quippe cum propter nutritionem hætenus hauerint. Cæterum & quod sentiendi vim habet, hebes factum est in ipsis, perspicue quidem cum à tribus præstantioribus, deseratur sensibus. Sin autem vna cum imaginatione, & sensus hebetatur, iuxta id quod gustandi, atq; tangendi vim habet, illud hætenus omnium confessione concessum est, qd haud quatenus sententia animalia progrediuntur. profecto. n. sic & ipsæ quoq; ostreae progredi possent. Absurdum namq; est, ea tantum accusari, quippe cum eis non adsint progrediendi instrumenta, tanquam eis quidem vis insit, quæ mouere possit, sed haud moueat propter instrumentorum carentiam. Præter naturam. n. & aliquando, & quibusdam adest potestatibus priorum instrumentorum defectus. Nihil itaq; totis formis, quæ perpetuæ sunt, atq; secundum naturam subsistunt præter naturam euenit, siquidem ei, quod secundum naturam quod præter naturam contrarium est. In quibus itaq; nõ perfectum quod secundum naturam id accidit. In ipsis autem totis, & perfectis omnino & perfectum adest. Quapropter neq; superuacaneum quid in ipsis totis fit, neq; deest aliquid eorum, quæ necessaria sunt, præterquam, inquit, in diminutis, atq; imperfectis, tanquam in his natura deficiat, ad ea quæ necessaria sunt, omnino tradeda. In ipsis itaq; diminutis, inquit, haud admiratione dignum est. Diminuitur. n. nõ totæ formæ, sed aliquando, & quædam ex atomis, quæ sub formis sunt. In quibus nõ est, quod secundum naturam perfectum, sed quodam pacto, & quod præter naturam ipsis adest. Quapropter & corruptibilia hæc sunt potestate, cum à principio nõ sint, quod vere sunt. Quæ vero imperfecta, vt licet ex iis quæ alibi ab eo dicitur, cõiectura assequi, & in totas formas sese extendere videtur, quæcũq; nõ omnes habet sensus. quemadmodum talpa, & purpura licet progrediendi vim habeat. Quoniam igitur pacto i totis formis, quod præter naturam est? Quod. n. deficiens præter naturam est. Nũquid quod imperfectum, quemadmodum iam dictum fuit, aliud quidem dicitur, tanquam respectu formæ quemadmodum cæcum dicimus imperfectũ, in ipsam intuẽtes humanam formam, quæ oculis vtitur? aliud vero tanquam respectu proximi generis, quãdo & formam imperfectam dicimus, quæ i aliquo deficit, eorum quæ proximum ipsum genus aptum est habere. Hoc enim pacto talpã dicimus imperfectam, in illud intuẽtes animalium genus, quod progrediendi vim habet, in quo apta est, & cernedi vis inesse. Cum hac itaq; talpa careat, imperfecta tanquam respectu generis dicitur. sed nõ respectu formæ, quæ apta quidem est, vt habeat, sed nõ habet. Quod namq; progrediendi vim habet, insitum erat, sed hæc nõ erat propria talpæ forma. Quoniam quatenus ad propriam speciem spectat, perfecta omnis est talpa, quæ oculis solis priuata sit. Hoc itaq; pacto & ostreas quoq; perfectas Aristoteles demonstrat. Huiusmodi. n. inquit ex animalibus perfecta sunt. & id nobis significauit, ex vigore, & diminutione, atq; generandi facultate, qui quidem motus sunt à vegetante ipsa vita cõcessi. quos cum habeant & huiusmodi animalia, haud quia secundum naturam habeant, deficerẽ. Quod

Dubitatio
Rãsum

enim secundum naturam, atq; præter naturam præsertim in vegetantem ipsam veram in-
tuentes, iudicamus. Quod, n. animalia quoq; quædam sint, indicat & ostrea cum sensum
quendam habeat. Multo itaq; magis perfecta erit, & talis species, tanquam ea, quæ pro-
grediendi vim habeat, atq; pluribus utatur sensibus. Verum si respectu totius generis, qd
progrediendi vim habet, comparatur, imperfecta dicitur. Vigorem itaq; & interitum, vel
omnium confessione habent & ostrea. Ipsa autem generandi vis non apparet, nisi profes-
cto, quemadmodum & in plantis, quædam haud quia fructus ferant, sed seiunctis ramis
foetum habent. Ita & huiusmodi animalia humiditate quædam dimissa à seipsis, propter si-
milium generationem, perfectam perficiunt recipientem terrâ. Nisi profecto & prolem qui-
dem ferre dicas, sed haud omnino similem. Quemadmodum musca dicitur vermium ge-
nerandorum vim habere, sed non muscarum. Concludit itaq; recto, quemadmodum ha-
berent, & instrumentarias partes progressionis, ad eam dictionis partem, cõclusionem hæc
referens, quæ inquit, Si igitur natura, neq; facit frustra quicquam, neq; deficit in necessa-
riis. Nam cum in medio meminerit, qd perfecta secundum naturâ & talia sunt, & cum bre-
ui interiecto spatio reddiderit, coniunctione illa, quare, vsus est.

QVADRAGESIMASEXTA PARTICVLA.

A T Q V I neq; quod ratiocinandi vim habet, neq; qui appellatur intellectus est
qui mouet. Ipse quidem, n. cõtemplans nihil intelligit agendum, neq; dicit de fugiẽ
do, & prosequendo quicquam. semper autem motus, aut fugientis aliquid, aut inse-
quentis est. Sed neq; cum contempletur aliquid tale iam iubet fugere, aut persequi,
ut per se percipit aliquid timendum, aut suaue, nõ iubet autem timere, cor autem
mouetur. Sin autem suaue aliqua alia particula.

QVADRAGESIMASEPTIMA PARTICVLA.

PRAETEREA & mandante intellectu, & dicente cogitatione fugere aliquid,
aut persequi non mouetur. Sed secundum desiderium agit, quemadmodum intem-
perantes. Atq; omnino uidemus qd habens medicinam non medetur, quippe cum
alius aliquis dominus sit, ut secundum scientiam agat, & non scientia.

QVADRAGESIMOCTAVA PARTICVLA.

A T Q V I neq; appetitio huius domina est motus. Temperantes, n. appetentes, &
desiderantes, non agunt, quorũ habent appetitionem, sed consequuntur intellectũ.

EXPOSITIO.

Ea animæ quoq; particula quæ intelligendi vim habet, nequaquam mouere dicitur.
non quemadmodum ipsa vegetans, sed tanquam ipsa sola haud ipsius moueri domina
sit, neq; n. sufficit ipsum itelligere, neq; ipsius intellectus cognitio, atq; voluntas, nisi & cor-
porea simul quæq; appetitio moueat. At neq; ea sola in iis quæ rationem habet, sufficit, nisi
& ratio concedat. Ne itaq; aliquis dubitet, quonam pacto hic non mouere, quod intelligen-
di vim habeat, dictum fuerit, cum postea & ipsum non sine appetitione mouere voluerit.
Hic quidem, n. tanquam id, quod haud omnem habeat principatũ, ita dicitur non mo-
uere, ibi vero eum mouens qdem existens, verum cum alio. Quapropter hæc cum illis con-
ueniunt. Ipse quidem igitur cõtemplans, neq; omnino mouet tanquam cõtemplans, sed
circa verum, atq; falsum is versatur, non autem circa ea, quæ in actione posita sunt, in qui-
bus quod insequendum, atq; fugiendum est, adest ad quæ, & ex quib; motus proficiscitur,
qui secundum naturam. Qui autem ea quæ in actione posita sunt, considerat, & propter
hanc causam quod fugiendum, atq; insequendum cõtemplatur, vult quidem interdum,
aut mouere, aut quiescere facere ipsum animal, neutrius autem est solus princeps. Sed &
cum

cum quiescere iubeat intellectus, mouetur exempli gratia cor, in formidolosis, & gignendi vim habentes partes, in venerarum voluptatum intellectionibus. Ac contra cum moueri hortetur, & fugere, non mouetur animal, neq; fugit. quemadmodum sese habet in intemperantibus, ubi cum pugnet intellectus, atq; desiderium, superat desiderium. Tales namq; intemperantes sunt. Quare neq; omnino dominus est motus ipsius animalis. Quoniam & qui artes habent, & volunt iuxta rationem vti arte, ab aliqua perturbatione aliquando cohibentur, ita vt neq; ipsi iuxta rationem sint solum actionis domini. Illud aut, tanquam alius aliquis sit dominus, non tanquam de eo, qui appetendi vim habeat dictum fuit, sed tanquã de vitroq; quemadmodum & ipse infert. Neq; n. appetitio sola domina est, quemadmodum temperantes manifestant, cum differat & hic appetitio ab intellectu, superet autem intellectus, quia temperantes intellectum, non autem desiderium sequuntur, aut omnino appetitionem ratione carentem.

APPARENT autem duo hæc mouentia, aut appetitus, aut intellectus, si aliquis imaginationem ponat tanquam intellectionem quandam. Multa. n. præter scientiam consequuntur imaginatiõis. & in aliis animalibus haud intellectio, neq; ratiocinatio est, sed imaginatio. Ambo itaque hæc vim mouendi habent secundum locum, intellectus & appetitus.

QVADRAGESIMANONA PARTICVLA.

INTELLECTVS autem qui causa alicuius ratiocinatur, & in actione uersatur. Differt autem a contemplante fine: & appetitus causa alicuius omnis. Cuius. n. appetitus illud principium in actione uersantis intellectus. Quod autem extremũ, principium actionis.

EXPOSITIO.

Appetitum quidem nunc appellat, eum qui ratione dicitur carere. Intellectum autem ambigue, aut ipsam solam rationis participem cognitionem, aut & eam omnem, quæ a se ipsa exciatur, & non solum cum instrumenta ab iis, quæ extra percutiantur, quemadmodum sese habet in sensu. Ita vt secundum hanc rationem, & imaginatio quoq; rationis particeps intellectio quaedam sit. Forfan. n. quæ in animalibus ratione carentibus existit, indiget omnino percussione alicuius instrumenti, ad propriam actionem. In ipso autem intellectu, qui secundum rationem agit, comprehensa fuit & voluntas. Ipsa. n. imaginatio nunc tanquam cognoscens tantum actio accepta fuit. & non tanquam ea, quæ & cum appetitionibus ratione carentibus conueniat. Quapropter & tanquam cum intellectione nunc in eodem ordine collocata, & ipsa tanquam distincta aduersus appetitiones accepta fuit. In pugnis itaq; illis quæ mutuo fiunt inter intelligens, atq; appetens, aut intellectus mouet, vt in temperantibus; aut appetitus vt in intemperantibus. In iis aut qui aut omnino rationem sequuntur, vt in studiosis euenit, aut perturbationibus se totos tradunt, vt unq; mouendi vim habet. Namq; in intemperantibus ratio sequens perturbationem, simul quoq; agit, & in modestis appetitus sua sponte cedit rationi. Hæc sane & Aristoteles excogitans ex suppositione dixit, si aliquis imaginationem ponat, tanquam intellectionem, propter id quod ambiguum. Quatenus quidem. n. corporea est vita, nequaquam intellectio dicitur. Quatenus autem & a se ipsa aliquando exciatur, eo pacto cū ratione cõmunis existens, & ipsa quoq; intellectio dicitur. Cum itaque dixerit, aut appetitionem esse eam quæ moueat, aut intellectum, quandoquidem multis mouentur motibus animalia secundum imaginationem, quæ quidem ratione caret, & iuxta eam solam, quæ vero rationem habent, cum aut non agat in ipsis ratio, aut non vincat perturbationes, quemadmodum responsum fuit, propter quam causam, aut intellectum dixit, aut appetitionem. Vera namq; ratio est, licet imaginationem, tanquam intellectum ponat. Quoniam tria esse oportebit ipsa mouentia, intellectum, imaginationem, appetitionem, cum & voluntas in intellectu, vt dictum fuit, cõpre-

hendatur, oportet autem nos interpungentes in dictione post particulam illam, imaginationes, ita inferre, & in animalibus ratione carentibus haud intellectio, neque ratiocinatio est, sed imaginatio: ambo, n. hæc vim mouendi habent secundum locum intellectus, & appetens, aut singillatim, vt dictum fuit in temperantibus, & intemperantibus, aut communiter, vt in immodestis, & studiosis. Præterquam quod & quando singillatim alterum ponitur, quod intelligendi vim habet, haud sine voluntate mouet. Appetitus autem quidam, & voluntas quoque est: sed haud qui ratione careat, neque quod sine ratione appetit, absque imaginatione existet, quæ non solum cognoscat, sed & quasi comprobet, atque superet appetitum. Verum quando etiam vtrunque moueat, quod appetendi vim habet intellectus sequens mouet, proprium scilicet, atque conueniens in studiosis, quod autem rationis expertus, in immodestis. Quapropter dicit, quammaxime adiudicans, quod appetendi vim habet, illud esse in primis, quod mouere posset. Licet, n. aut eum intellectu, aut cum imaginatione, at præcedens tamen mouet. Namque in iis quæ in actione posita, quod insequitur, aut fugit, mouet. Id autem quod appetendi vim habet, est. Quapropter cum & ipsum moueatur ab appetibili mouet. Quod autem appetibile est, eam habet vim vt ipsum appetens mouere possit, non tanquam intellectum, aut imaginationem, sed tanquam appetens. Intellectus autem in actione versans mouet, is namque est, qui insequitur, aut fugit, quique differt ab ipso cõtemplante, sine. Huius quidem, n. finis verum, illius vero bonum, quod in actione positum, & huic quidem in ipsa cõtemplatione finis adest, illi autem post motum. Idque ei indicat illud propter aliquid ratiocinari. Neque enim in ipso ratiocinari finis positus est, quemadmodum in ipso contemplari. Sed moueri oportet post ratiocinationem, & in ipso motu assequi finem. Et non solum in actione versans ipse intellectus causa alicuius agit cum diuersus præter ratiocinationem finis sit, sed & omnis appetitus. Nam is qui ratione caret, diuersum habet ipsum appetibile ab ipso appetere. Cuius enim inquit, appetitus oportetque aspirare illud, cuius, quo illud indicet, quod appetibile. Id, inquit, principium est in actione positi intellectus. quandoquidem & appetens quoddam in actione versans ipse est intellectus, ab appetibili autem ipsum appetens mouetur. Licet enim intus excitetur, at tanquam ad appetibile tamen progreditur. Atque hac ratione dicitur ab appetibili moueri. Quod autem extremum huius principium est actionis, huius tanquam in actione versantis intellectus. Extremum illud intelligens in quod agens ratiocinatio desinet, exempli gratia si appetens aliquis vmbra culum in hyeme, cogitur, & ratiocinetur, quod ei appetibile erat, quoniam pacto debeat in opus exire, & ratiocinans in uenerit firmantium indigere, atque sustentium, & propter hanc causam lapidibus, atque lateribus, quo sustineant, opus esse. Inuenit autem & lapides, & lateres supra fundamenta firmatos, ita vt omnis ei ratiocinatio in fundamenta desinat, quæ actionis principium existit. Oportet enim fundamenta ante omnia subiacere, atque inde lapides, & lateres, ac præterea protectionem vltimam vbi posueris id habere, quod erat appetibile, ipsum scilicet vmbra culum.

QVARE iure duo hæc apparent mouentia appetitus, & cogitatio in actione versans. Quod enim appetendi vim habet, mouet, & propter id cogitatio mouet, quoniam principium eius est, quod appetendi vim habet.

QVINQVAGESIMA PARTICVLA.

ET IMAGINATIO præterea cum moueat, non mouet absque appetitione.

EXPOSITIO.

Quod enim appetendi vim habet mouet, & propter hæc causam cogitatio mouet, quoniam principium huius est, quod appetendi vim habet. & imaginatio præterea cum moueat, non mouet absque appetitione. Ex quibus illud præiudicat, quemadmodum motus potius ipsum appetens causa est, quod assentiens appetitioni ipsum mouet. Ita vt in mouendo appetitus semper id præcedat, quod cognoscendi potestatem habet. Siue intelligens sit, siue imaginatione concipientis, illud quod cognoscere valet,

VNUM sane quoddam ipsum mouens, quod appetendi vim habet. Si enim duo intellectus, & appetitus mouerent, iuxta aliquam communem formam mouerent. Nunc autem ipse quidem intellectus, non videtur mouens, absque appetitu. Voluntas, non appetitus. Quando uero iuxta ratiocinationem moueatur, & secundum uoluntatem mouetur. Appetitus autem mouet praeter ratiocinationem. Desiderium enim a appetitus quidam est.

QUINQVAGESIMAPRIMA PARTICVLA.

INTELLECTVS quidem igitur omnis rectus est. Appetitio uero, & imaginatio, & recta, & non recta. Quapropter semper quidem mouet, quod appetibile. Sed id est, aut bonum, aut apparens bonum. Non omne autem, sed bonum quod in actione positum. In actione uero positum bonum est, quod contingit, & alio modo sese habere.

QUINQVAGESIMASECVNDA PARTICVLA.

QVOD quidem igitur huiusmodi uis mouet animae, quae appellatur, appetitio manifestum. Diuidentibus autem partes animae, si iuxta potestates diuidant, & separent, multae adsunt, nutriens, sentiens, intelligens, uolens, praetereaque appetens. Haec uero admodum differunt inter se, aut desiderans, & irascens.

EXPOSITIO.

Duplex, non scriptio est. Propositum quidem igitur est, in unum mouens motum scilicet ipsum localem animalium, cum appetitione factum, tanquam in causam reducetur, & id quidnam sit declarare, & in duo adducere, quemadmodum haecenus dicebat, in ipsum cognoscens, atque appetens, sed & ambo in unum contrahere. Nam cum unus sit, qui cum appetitione animalium motus, una quoque causa assignanda est. Quare & cum duo quaedam, unius, atque eiusdem in causa esse dicamus, iuxta unum aliquod commune existimandum est, nos duo illa causas dicere, si debemus unius, atque eiusdem rei causam reddere. Quod & Aristoteles quoque iudicat. Si duo, inquit, sint, quae mouendi vim habeant intellectus, atque appetitus, iuxta communem aliquam formam mouerent. Tanquam oporteat unius unum aliquod omnino causam sustinere. Nam si iuxta aliud quidem id, iuxta aliud uero alterum aliquid in causa esset, unius, atque eiusdem rei, Tanquam unius, & totum, neutrum erit. Oportet itaque causam aliquam esse, quae duo illa complectatur quae tanquam tota, & unius quoque erit effectus causa. Id sane unum inuestigans, haud in aliud aliquod progreditur, praeter id quod appetendi, atque cognoscendi vim habet. Sed ipsum appetens affert, tanquam id, quod praecipue mouere possit ipsum cognoscens, quod non praecipue, sed ceu adiutor cum appetente mouet. Et nulla alia ratione nisi cum appetitione & cognitio adest quo & id quod cognoscendi vim habet, iuxta appetitionem moueat. Appetitus autem licet omnino cum cognitione, sed non iuxta cognitionem, sed secundum seipsum insequitur, aut uitat, & propter hanc causam mouet. Quando itaque & appetitus secundum seipsum mouet, & cognitio iuxta appetitum. Neque, non alia ratioe mouet, neque prosequitur, aut fugit, nisi cum appetitu sit. Recte philosophus, quod appetens est, tanquam praecipue mouendi vim habens determinat. Namque quando duo in causa esse dicebamus. Quapropter & Aristoteles haud mouere inquit, intellectus, sine appetitione, quando quidem & uoluntas, proprius est ipsius intellectus, appetitus. Non mouet autem intellectus, sine uoluntate qualis ipse contemplans est. Appetitus autem quando cum imaginatione sit, qualis quae sine ratione esse dicitur, mouet sine ratione. Id itaque demonstrat illud, quod praecipue mouendi potestatem habeat ipsum appetens, quia cognitio sciuncta ab appetente non moueat: appetitus autem praesens, siue in eo, quod cum ratione cognosceret, siue in imaginatione moueat: cum iuxta ipsam appetentem proprietatem ad id quod insequendum tendat, aut quod fugiendum uitet. Haec autem ubi determinauit, deinceps illud diiudicat qualis secundum intellectum

fit cognitio, atq; appetitio. qualisq; secundum imaginationem ipsa vtraq; secundum seipsam. Quoniam ea quidem recta temper est, cum scilicet secundum seipsam sit, deterioribusq; vitis, vtrq; cognitionibus iuncta non fit. Illa vero & recta, & non recta, ipsa scilicet imaginatione concipiens propter id quod indeterminatum. Siquidem igitur in principio orationis, ipsum appetens scriberetur, recte illustrata esset hæc dictio, quoniam pacto & id, tanquam vnum mouens. Sin autem ipsum appetibile scriptum sit, quod secundum actum appetens accipiendum esset, hoc est, id, quod simul est, & appetibile, & appetens. Quemadmodum, n. quod secundum actum scibile, idem cum eo quod sciendi vim habet, & cōtra: ita quod secundum actum appetens, ambo vnum, atq; idem subiecto est. Oportet, n. cognitum esse ipsi appetenti, quod appetibile, quo fiat secundum actum appetibile, & appetens. Recte itaq; conclusit semper dicens mouere quod appetibile, siue appetibile sit, & in principio scriptum, siue appetens. Quoniam quod secundum actum appetens, idem est cum appetibili. Quod autem appetibile, aut vere, aut apparens est bonum, licet non sit. Nihil, n. aut malorum, aut mediorum appetendum est, sed solum id, quod bonum, & siquid bonum ipsum subingreditur, tanquam bonum & ipsum appetibile sit. Quemadmodum vbiq; & apud Platonem conceditur, & ab Aristotele in ethicis traditum fuit, qui bonum omnia appetere inquit. Bonum itaq; illud quod secundum veritatem bonum, & contemplans quoq; appetit. Practicus autem philosophus, & vno verbo dicam, ipse appetens, illud appetit bonum, quod in actione positum. Communius namq; nunc illud appellauit, quod in actione positum, non autem id, quod homines soli persequi, aut vitare debeant: sed & id quod animalia, quæ sine ratione sint. Quod etiam determinat, tanquam contingat alia etiam ratione sese habere, cum generabile sit, & non eodem semper modo exeat. Ipsum namq; cōtemplantis bonum necessarium est, quod etiam optimum. Concludens autem eam quæstionem, quæ ipsi proposita fuit, quænam sit ea animæ particula, quæ præcipue mouendi vim habeat, animalia motu, secundum locum iterum nobis in memoriam reducit, multas quidem esse animæ particulas, quæ non secundum locum, sed secundum potestates diuiduntur, ita vt ratione diuersæ sint. Quapropter & multas simul existere possibile est, quæ cum eadem sint subiecto, iuxta plures adiectiones possunt plures intelligi, quemadmodum ipse meminit. Est, n. nutriens, sentiens, intelligens, volens, præterea appetens. Ipsa namq; nutriens omnium confessione ab intelligente, & volente, & ipsa præterea appetente plurimum distat, aut inter sese, ipsa desiderans, neq; irascens, & a ratione. Communicant, n. hæc & inter sese, & cum ratione iuxta appetitionem. Intelligentem autem nunc ipsam contemplantem dixit, quo in actione uersantem intellectum ipso volente significet. Ipsum autem appetens differt ab ipso volente, tanquam communius, quia & aliquid etiam rationis expers est. Demonstrat itaq; ex his, quemadmodum si oportet particulas potestate distantes exponere, eas quæ plurimum distent potius exponere oportet, quàm eas, quæ prope adsint. Dictum autem fuit, quemadmodum propositum fuit in ratione gubernandæ ciuitatis particulas illas exponere, quæ ad institutionem spectabant, & propter hanc causam, tres solas Plato tradidit, quemadmodum & Aristoteles in ethicis rationem, atq; appetitionem.

QVINQVAGESIMATERTIA PARTICVLA.

QUONIAM autem appetitiones fiunt contrariæ inter se. Id autem contingit, cum ratio, & desiderium contraria sint. Fit præterea in iis, quæ temporis sensum habent. Ipse quidem, n. intellectus, propter id quod futurum, retrahere iubet. Desiderium uero propter id quod iam. Apparet, n. quod iam suauis, & simpliciter suauis, & uerum simpliciter, quia non cernit futurum.

EXPOSITIO.

Cum iam mentionem fecerit de temperantibus, atq; intemperantibus: manifeste nunc determinat, quemadmodum ambo hi in controuersia duorum quorundam appetendi vim habentium collocati sunt, cum aliud quidem rationis particeps sit, aliud autem rationis expers.

Quibus

Quibus ambobus commune est, quod simpliciter appetendi vim habet: non tanquam genus, quod in proximas formas diuidatur: sed potius ceu ea, quæ ab vno sese habent. Præstantius nanque illud est, quod cum ratione appetit, quam id quod sine ratione, ita ut & cognatio quædam inter ea sit, & diuersitas quoque. Antequam vero aliquid reddat ad illam coniunctionem, quoniam, in medio nobis in mentem reducit, in quibus aperta sit controuersia esse, quoniam in hominibus, in quibus implicita est rationalis vita, cum ea quæ ratione caret, & persæpe ab ea differt, atque ei aduersatur. In hominibus enim cum ratio temporis cognoscendi vim habeat, & de eo quod futurum est, aliquid sentiat, quemadmodum & de eo, quod præteritum. Ipsum autem desiderium, quemadmodum & omnis rationis experta vita, cum tempus cognoscere non valeat, non distinguit temporis mensuras, sed licet percutiatur a præterito, at non tanquam præteritum ipsum cognoscit, sed solum tanquam ab eo pariens, illius affectionis memoria. Nanque nunc præsens ipsum percipit, non tanquam huic ipsi insistens, quoniam adest, sed tanquam illud sentiens, quod agit. Quapropter ipse quidem intellectus, & ratio non in id solum, quod præsens est: sed in id quoque quod futurum appetitionem extendit. Desiderium vero quod præsens est, semper sibi finem statuit, quod etiam sentit, & ipsa quidem ratio non id solum, quod suaue, sed & quod bonum percipit. Diuidicat enim quod suaue, quippe cum haud omne bonum sit. Desiderium autem in id solum inuertur, quod suaue, tanquam id omnino bonum sit, & in id quod præsens adest, non autem in id quod futurum est, quia temporis nullam nactum est cognitionem. Quandoquidem igitur, quod præsens est, suaue sit, quod autem futurum, aut vtile, aut & magis suaue, desiderium quidem quod præsens est prosequitur. At ratio quæ secundum naturam sese habeat quod futurum, si maxime bonum sit. Desiderium enim tanquam non diuidicans futurum a præsentem, præsens suaue, tanquam simpliciter, & suaue, & bonum existens, recipit. Tanquam enim idem sit, quod suaue est, id & tanquam bonum insequitur. Hæc itaque cum in medio dixerit, quod reliquum est refert, ad coniunctionem illam, quoniam, quæ in principio collocata fuit, sic.

QVINQVAGESIMAQVARTA PARTICVLA.

SPECIE QUIDEM esset unum ipsum mouens appetens, quatenus appetens. primum autem omnium ipsum appetibile. Id nanque mouet, & non mouetur, quia intelligatur, aut imaginatione concipiatur. Numero autem plura ipsa mouentia.

EXPOSITIO.

Specie vnum esse dicitur ipsum appetens, non exacte, sed quemadmodum dictum fuit, quemadmodum sese habent, quæ ab vno, & ad vnum. Antea vero quam rursus redderet ad illud, specie quidem vnum esset, plura vero numero, quoniam duo ipsa appetentia, & quæ aliquando inter sese pugnant, quodque rationis particeps, & quod absque ratione appetit, in medio illud attulit, quemadmodum ante appetens ipsum appetibile est. Quoniam & ipsum appetens propter appetibile mouet. Præcipue igitur ipsum appetibile adest, at non quod adhuc potestate sit, verum quod actu existat. quia enim intellectum fuit, aut imaginatione conceptum. Quando & idem est cum appetente, iuxta subiectum. Quandoquidem & quod ratione differt, ipsum appetens præcedit. Ipsum namque appetens, tanquam finem ipsum appetibile consequitur.

QVONIAM autem sunt tria, unum quidem ipsum mouens, alterum autem quod mouet, & præterea tertium quod mouetur. Ipsum autem mouens duplex, alterum quidem immobile, alterum autem mouens & quod mouetur.

Vult quidem ex his, quæcunque ea sunt, quæ spectant ad motum animalium secundum locum, colligere, atque tradere. Hæcque meta est eius quod dicitur. Sed anteaquam ea quæ ipse traduntur, habeantur, oportet in dictione ipsa versari, quemadmodum & interpretes faciunt. Nam cum inceperit ex coniunctione illa, quoniam, tanquam aliquid redditurus, atamen nihil reddidisse videtur. Sed subintelligendum est, dum interpungimus, post illud, est autem alterum quidem immobile, alterum autem quod mouetur. Quatuor nanque essent, quæ spectarent ad huiusmodi motum, propter quæ iure enumerata fuerunt, quæ nam sint ista quatuor. appetibile, appetens, id quo mouetur, & quod mouetur. Tria nanque enumerauit, mouens, id quo mouetur, & quod mouetur. Cum vero ipsum mouens duplex esse attulerit, alterum quidem immobile, alterum autem quod mouetur, & mouetur quatuor quod reliquum fuit, ipsa omnia enumerantur. Immobile quidem igitur est, quod tanquam appetibile mouetur. Quia enim imaginatione conceptum sit: aut intellectum, quemadmodum dixit, hoc est, actu appetibile factum, quando & idem subiecto fit, cum appetente mouetur, & præcipue mouetur ipsum appetens, quatenus ratione differt ab eo. Quandoquidem tanquam ad finem ad ipsum appetibile, appetens mouetur. Manet autem ipse finis immobilis, & ipse in id quod cupit, non fertur. Hoc quidem pacto ipsum appetibile mouetur, tanquam immobile. Ipsum vero appetens, quod etiam proximius mouetur ea, quæ mouentur, ab appetibili excitatum, & in eius ordinem commotum, & quod propter hanc causam moueri dicitur, iuxta ipsam appetibilis insequutionem mouetur animal, innatum ei, atque subiectum instrumentum. Quapropter haud vi vlla, sed sua natura illius impetu commouetur. Mouetur autem utens altero quodam, quod medium est inter ipsum mouens, ipsum appetens inquam, & id quod mouetur, quod est ipsum animal. Id autem quod medium, videtur quidem Aristoteles in libro de motu animalium ipsum spiritum intelligere, qui viuax in nobis est, qui medius existit inter cor ipsum mouens, atque solidiores animalis particulas, quæ mouentur. Dicit autem in illo, & aliud quoque quoddam medium esse in superiores, atque inferiores animalis particulas, & dexteras, atque sinistras, quod in superficie potius collocat, quæ iungit oppositas particulas. Cum autem sursum, aut deorsum, aut dextrorsum, aut sinistrorsum ipsum flectatur, dum aliqua quidem ratione mouetur, alia vero quiescit. In ipsa namque flexione contingit, alteram quidem oppositarum particularum moueri, alteram autem quiescere. Quandoquidem quod mouetur, omnino alicui stanti dum nititur, ita moueri vult. Contingit itaque mediam oppositorum superficiem, seu finem quidem stantis quiescere, vna autem cum eo quod mouetur, moueri, tanquam huius principium. Cæterum hæc quidem, siue spiritum aliquis dicat, siue huiusmodi superficiem, corporea omnino esse fatetur, in quæ & Aristotelis interpretes oberrarunt. Opinor autem & hac ratione diiudicandum esse sermonem. Nam quod omnis anima actus corporis organici sit ab eo traditum fuit, & quod utatur tanquam instrumento ipso viuente corpore. Quod autem vitur non est simpliciter forma instrumenti, tanquam instrumenti, exceptum namque semper est quod vitur, ab eo, quo vitur. Quoniam itaque ipsum animal instrumentum substratum fuit animæ videnti, anima quæ ipso vitur, non erit tota, ut ita dicam, instrumenti forma. sed tanquam utens id a quo, & efficiens causa. Ipsum namque mouens sub efficienti est. Sed ipsa quidem vegetans, tanquam postrema, obscure manifestat ipsum vteris, manifestius autem quæ ostrearum, aut similiarum. quoniam licet non vniuersaliter, at iuxta suas particulas secundum locum mouent. Quæ vero progredientium manifestior, cum alia sit, præter id quod mouetur. Ipsum namque mouens, & efficiens, diuersum est, præter id quod mouetur, & patitur. & præsertim cum aliquid eius quod mouetur non sit, secundum Aristotelem. Ne idem & mouens sit, & quod moueatur. Erat autem quod mouetur ipsum animal. Ipsum vero mouens anima, cum non sit formalis vita viuentis corporis. Huiusmodi namque vita, & tanquam animalis formandi vim habet, & tanquam instrumenti, quod id erat, quod mouetur. Ipsa quidem anima iuxta mouens, sed non iuxta formam eius quod mouetur, tanquam /

tanquam eius quod mouetur est, & declarata fuit, tanquam mouens eius quod mouetur, & efficiens eius quod efficitur. Et propter excellentia, & medietate quoque indigebant, quæ ambo inter se iungat. Medietasque ista haud corpus, ut opinor, esse debet, rursus enim quod mouetur erit, & non id quo mouet, sed corporeum quidem aliquod: non, autem corpus. Qualis ea vita est, quæ instrumentum, tanquam instrumentum format, quæ secundum seipsam quidem non mouetur, cum incorporea sit, principium autem est, eius quod mouetur, tanquam uiuentis, cum formalis causa sit, quemadmodum bona valetudo recte valetis, quia tota inseparabiliter ingressa est corpus, cum corporea dicatur. Quod autem mouetur ipsum animal est quoniam non tanquam corpus ab anima, sed tanquam animal mouetur. Medietas vero & quiescere, & moueri, quodam pacto dicitur. Cum iuxta seipsam quidem immobilis sit, quia vita est, secundum accidens autem moueatur, propter inseparabilem complexionem, quam cum animali habet.

EST AVTEM quod quidem immobile, quod in actione positum bonum.

Non tanquam secundum seipsum immobile. In mutatione namque posita sunt, quæ aguntur & alio modo sese habere contingunt. Sed quia moueant appetitum non moueantur, quo moueant. Nam quia manent bona, aut videantur, mouent.

QVOD autem mouet, & mouetur, ipsum appetens. Mouetur enim appetens, quatenus appetit, & appetitus motus quidam est, aut actio. Quod autem mouetur est animal.

Non quod secundum locum mouetur, sed quod quidem secundum locum mouet, mouetur autem tanquam ab appetibili: cum in id, quod est actu appetere excitetur. Pulchrius enim sic Plutarchus exponit, ipsam appetentem actionem motum ab Aristotele nunc Platonicè dictam fuisse inquitens. Ac forsan quia in motum omnino definit, & totum id, localis est motus, sed non possibile. vel Alexander moueri dicens, appetitum secundum accidens, quia in corpore est, ita intelligit, ut vna moueatur cum subiecto secundum accidens, quemadmodum dictum fuit. Neque enim qui in uiuente corpore totus insitus est mouet, sed qui habet aliquid & separabile, & seiunctum, & prope ipsum mouens manet, atque ipse medietatis indiget. Qui vero id quod mouetur, tanquam id quod mouetur format, eius causa formalis est, quæ medio caret. Aristoteles autem seipsum interpretatur, qua ratione ipsum appetens id esse dixerit, quod moueatur. Quatenus enim appetit, indicans appetitionem secundum ipsum. Namque moueri nunc inquit, non animal, sed ipsum appetens, tanquam appetens. Atque adhuc manifestiorem orationem reddens, appetitum censet, motum quendam esse, tanquam actionem in motum desinentem in ipso animali. Quo, particula illa aut, in eo, aut actio, non coniunctio disiunctiua sit, sed tanquam aduerbium, pro eo, quod est, secundum quod intelligamus. Sin autem & tanquam coniunctio dicta fuerit, indicitur illud, appetitum licere, vel actionem vocare, tanquam impartibilem, & perfectam actionem. vel motum, tanquam is qui ab appetente excitetur, & tanquam in motum animalis desinat. Mouetur autem animal, iuxta motum proprie determinatum, qui actus est ipsius mobilis, non tamen naturalis, sed progrediens, & qui ab anima fit, atque animalibus conuenit.

QVO autem mouet instrumento appetitus, iam id corporeum est. Quapropter in communibus corporis, & animæ actionibus, considerandum de eo.

Non corpus intelligit, quod corporeum, illud namque moueretur omnino, sed corporis formam habentem, atque extremam vitam. Quapropter & differt contemplationem de ea, tanquam tunc dicturus, quando communia considerabit animæ, & corporis munera. Comune autem est, non ipsum mouere, neque a corpore mouetur, quod animam habet, at neque a comixta vita. Namque ipsa terminus erat, tanquam eius quod viuaciter mouet, ipsum autem mouens iuxta

mouentem stat, iure igitur in libro de motu animalium loquetur, de eo, quo mouet.

QVINQVAGESIMAQVINTA PARTICVLA.

NUNC autem, ut summarim dicam, ipsum mouens instrumentarie, ubi principium, & finis idem, ut gigglysmus. ibi. n. curuum, & cauum. Id quidem, finis, illud autem principium. Quapropter alterum quidem quiescit, alterum autem mouetur. Ratione quidem cum diueria sint, magnitudine autem inseparabilia.

EXPOSITIO.

Est quidem, ut dictum fuit, & corporeum aliquod ibi instrumentarie mouens. nunc autem instrumenti, tanquam instrumenti formandi vim habentem vitam esse vult, eam quæ instrumentarie moueat, quam dicit manere, atque moueri. Sin autem hanc & in libro de motu animalium aut manifeste dicit, aut & demonstrat, inde accipiendum est. Videtur autem & ibi omnino de ea loqui. Nunc enim summarim, inquit, hoc est breuiter, quæ ibi latius dicta fuere, dicenda. atque sane intelligit ipsum instrumentarie mouens, quod scilicet post appetitum quidem est, qui non instrumentarie, sed primo, atque ipse mouet, quia licet ab appetibili excitetur, atamen ex seipso in appetibile fertur. Omne autem instrumentarium, post ipsum primo mouens, ante id quod mouetur est, siquidem non solum illud existat, quod moueatur, verum & mouens quoque. Tale namque ipsum instrumentarie mouens, quod mouetur quidem a primo mouente, mouet autem id quod tantum mouetur. Sit quidem igitur, ut dictum fuit, & corporeum aliquod tale, ut cor, ut spiritus viuax, qui media est inter oppositas particulas superficies. sit præterea & vita, quæ inseparabiliter animal format, quæ ipsum fingit, tanquam id, quod moueatur. quæ & ipsa animal mouere dicitur, quoniam secundum ipsam mouetur, sed haud tanquam ab ipsa. Mouere autem dicitur ab ipso primo mouente, quod mouetur inseparabiliter & tanquam eius quod mouetur sit forma, & potius tanquam secundum accidens moueatur, quam secundum seipsam. Quod enim secundum seipsum mouetur corpus omnino, & magis proprio huiusmodi vitam intelligere debemus instrumentariam, quam quodcumque corpus. Ipsum quidem enim corpus impossibile est, iuxta eandem particulam per totum principium esse, & finem. Manifeste enim id adduxit Aristoteles idem principium, & finem esse volens, quod illud est, quo mouet. Ipsa quidem vita, quæ insita est tota per seipsum totam, quæ ipsum animal mouet, tanquam id quod mouendi vim habet, iuxta quod, sed non a quo. & quæ mouetur secundum accidens, tanquam formalis causa eius quod mouetur. & gigglysmus præterea acceptus fuit ab eo tanquam similitudo, eius quod totum per totum quodam pacto mouetur, atque quiescit. neque enim tanquam corpus, sed tanquam superficies. Est autem gigglysmus, quemadmodum Plutarchus vult, duorum annulorum complexio, ita ut alter in alterum iniectus sit. Quando curuum alterius, alterius cauum tangit. & quemadmodum Alexander demonstrat, quando circa vnam fibulam stantem, annulus adiunctus ei, intus, atque extra, cum porta quæ conuertitur, agit. fibula tamen immobili manente, ipse annulus, contrariis in conuersione illa portæ, intus, atque extra, mouetur motibus. Verum gigglysmum, quacunque ratione res sese habeat, ita accipere oportet, ut interpretes volunt, aut alterius quidem annuli curuum, alterius autem cauum, aut alterius quidem annuli cauum, ipsius vero fibulæ curuum. Atque hic quidem manens sit curuum fibulæ, cauum autem annuli moueatur. In duobus vero annulis, moueatur quidem curuum eius, qui complexus ab altero est, immobileque maneat complectentis cauum. Cæterum nequaquam hæc mihi cum ipsa dictione conuenire videntur, quæ inseparabilia a magnitudine statuit ipsum quiescens, atque id, quod mouetur, Cum sola ratione diueria sint, Solitusque Aristoteles sit inseparabiles magnitudine appellare, non continui particulas, quia in continuitate aliæ alibi collocatæ sunt, neque adhuc magis, quæ se tangunt, quæ hæc neque secundum continuitatem inter se coniunctæ sunt, sed eas, quæ totæ per totum subiecto inter sese coniunctæ sunt. Quapropter & Alexander huic

Gigglysmus quid?

huic instans, haud quæ deinde adducuntur tanquam de ginglymo intelligit, quod est, inseparabilia esse magnitudine principium, & finem: & ipsum qui quiescens, atq; id quod mouetur. Sed tanquam de nobis ea dicta sint. Cum inter oppositas partes, intelligo autem eas quæ sursum, atq; deorsum, aut quæ dextrorsum, vel sinistrorsum flectuntur, & altera maneat ex oppositis; altera autem moueatur, media superficies, tanquam finis quidem eius quod mouetur sit, & ipsa, tanquam principium autem eorum quæ quiescunt manens tota per se ipsam totam. Neque enim habet profunditatem, & quiescens, & dum mouetur. Verum, ut opinor, oportebat, & in ipso ginglymo similitudinem accipere, ne frustra acceptus fuisset. Quoniam igitur pacto in corpore accipiemus, quod profunditatem habeat, & alibi quidem ipsum curuum alibi vero cauum. Nunquid, ut diximus, non iuxta id quod corporeum eius est, similitudinem capere oportet? sed iuxta corporis superficiem, sine caua, siue curua appelletur. Namq; & curua omnino, & caua eadem tota per totam, & caua eodem modo omnino curua. Siue igitur intimum anulum intelligas, qui mouetur iuxta curuum sui ipsius, iuxta quod tangit quod ipsum complectitur, id quod mouetur erit, anulus scilicet qui complectitur corpus nanq; erit, quod mouetur. Superficies autem eius, quæ simul curua, atq; caua est, quæ iuxta ipsum complectens; quatenus quidem proxima ei, quod mouetur, est autem ipsum cauum, mouetur, tanquam finis potius, illud tangens, quod mouetur. Quatenus autem quiescenti atque complectenti annulo vicina est, iuxta curuum quiescit. Quæ quidem finis, quidem est eius quod mouetur, & iuxta curuum, sed longius, quam iuxta cauum. Ipsum autem curuum, & ipsum cauum, subiecto quidem inseparabilia sunt, quod magnitudine Aristoteles dixit. Totum enim per totum quod sit cauum, id & curuum est. Siue igitur in linea, siue in superficie, siue in corpore id aliquis contempletur, forsitan totum videbitur, & moueri quodam pacto & quiescere, neutrum autem secundum se facit. Ipsum nanq; secundum se, & moueri, & quiescere, corporibus, ut dictum fuit, conuenit, sed secundum accidens, & secundum respectum, qui in id quod mouetur, aut in id quod quiescit, vergit. Et hæc ratione, & superficiem inter oppositas partes interiectæ similis erit similitudo, & illi uitæ quæ instrumenti formandi vim habet: ut nos posuimus. Quam & si quis iuxta id æquius interpretaretur, quando quidem ut ipsum mouens substantia est, ipsa appetens vita, & id quod mouetur, ipsum nanq; animal oportet, & id medium, quo mouet ipsum mouens, substantiam esse. Substantia vero vita ipsa est, & non superficies, & tanquam media præstantior quidem animali, subingrediens autem appetentem vitam.

OMNIA enim impulsione, & tractione mouentur. Quare oportet quemadmodum in circulo manere aliquid, & inde incipere motum.

QUINQVAGESIMASEXTA PARTICVLA.

OMNINO quidem igitur ut dictum fuit quatenus appetens ipsum animal, ea ratione ipsius mouendi uim habet. Appetens autem non sine imaginatione. Imaginatio uero omnis aut ratione colligens, aut sentiens. Hanc quidem igitur, & alia animalia participant.

EXPOSITIO.

Qua quidem ratione motus qui extra fiunt ad impulsione, atque tractionem adducuntur, ab eo in naturali auditione didicimus, quo uero pacto, & qui secundum naturam existunt, scire dignum est. Dixit enim omnia. Quare & quæ secundum naturam quoque mouentur. Ac uidetur quidem ipsum impellens, atque trahens dicere causam motus, aut extendens, aut colligens, quod mouetur. Impellens quidem cum extendat, trahens autem cum colligat. Hæc q; non solum efficiens causa est, tanq; ea a qua, sed & formalis tanquam ea secundum quam. Quod autem trahitur, & impellitur, ipsum quod mouetur

existit, aut dum extenditur, aut dum contrahitur, quemadmodum illud sese animal habet, quod calefit, aut frigeat. Nam dum veretur calefit, cum diffundatur, atque extendatur sanguis. Dum vero timet, contrahitur, atque colligitur, unde & pallor in superficie accidit. At & in naturalibus, atque non viuacibus moribus, ut in latione ignis ad superiora, leuitas vis illa est, secundum quam mouetur, ipse autem ignis qui mouetur, qui quidem trahitur secundum naturam, & non violenter, cum non sine sua integritate colligatur, atque ad eam properet. Iuxta ipsum vero progressum qui dimensionem habet impellatur, haud violenter, neque in hoc, sed sua sponte, autamen extendatur. Ei autem quod propositum est, concinandum, quia dum impulsione, atque tractione mouetur, aliud quidem quiescit ab eo, quo mouet mouens, aliud autem mouetur, quo ipsum quidem quiescens impellat, aut trahat, quod vero mouetur, impellatur, aut trahatur, quemadmodum in annulo, qui ab alio complectitur, ipsum quidem curuum est impellens, aut trahens secundum quandam proportionem. Ipsum vero cauum quod impellitur, aut trahitur. Quatenus quidem recedit a cauitate complectentis annuli impellitur, quatenus autem in idem circulariter fertur, id quod trahitur, existit. Quoniam si non annulus qui ab alio complectitur, moueretur, sed ipse complectens, circa eum qui intus manet, iuxta cauum superficiei quæ intus est, habebit ipsum manens. iuxta autem curuum id, quod mouetur. Secundum curuitatem, non magis habebit, quod profunditati sui ipsius vicinum sit. Iuxta cauitatem autem, quod longius quidam abest a propria profunditate, proximius autem est manentis annuli, quam fibulæ, quemadmodum Alexander giglymum interpretatus est. Vita vero iuxta quam mouetur, quod mouetur, ipsum quidem stabile habebit, iuxta tactum, quem erga ipsum mouens seruat, hoc est, erga appetitum, quod autem mouetur, erga ipsum animal. Id namque erat, quod proprie mouetur. Quoniam itaque ipsum impellens, atque trahens iuxta ipsum manens, quod autem impellitur, & trahitur iuxta id quod mouetur, in omni motu erit, illud quidem manens, id autem quod mouetur. Quemadmodum in circulo ipsum quidem centrum manet, impellens quidem circulum, quatenus recedere faceret eum a seipso, remouet. Trahens vero, quatenus circa ipsum mouet, ipse totus circulus, qui sic impellitur, & trahitur. Propter quæ conclusionem quæstionis, quæ ei proposita fuit, adduxit mouentem quidem causam proximam, ipsum appetibile esse volens. Ipsum vero appetens, omnino non sine imaginatione esse enuntians. Siue rationis particeps illa imaginatio sit, qualis quæ in hominibus existit, cum rationis formam habeat secundum substantiam, neque, non alio pacto cum ratione conueniret, aut rationis expertus existat, qualis quæ in hostiis. Ipse quidem, non contemplans intellectus haud omnino indiget imaginatione, nisi cum sensibilia, aut quæ ex abstractione consideret. Ipse autem appetens, & in actione versans semper circa particularia sese habet, atque cum vniuersali, & particularem quoque coniungens propositionem, semper imaginatione indiget adiutrice, ad particularium cognitionem. Mouet autem animal, & imaginatio, & intellectus, non iuxta cognoscentem vim, sed appetentem, ut dictum fuit. Quatenus, non appetens mouet, licet cum imaginatione sit rationis particeps, aut vita ratione carente. Quapropter dixit, omnino appetens ipsum mouens esse.

CONSIDERANDVM autem & de imperfectis, quod ipsum mouens est, quibus tactus solum inest sensus. Verum contingit imaginationem inesse his, aut non, & cupiditatem. Videtur, non dolor, & uoluptas inesse. Sin autem hæc, & cupiditatem necesse. Imaginatio autem quonam pacto sit, nunquid quemadmodum & mouetur, indefinitorum, & hæc insunt quidem, indefinitorum autem insunt?

Quæ quidem imperfecta vocaret, ipse exposuit, quibus tactus solus sensus inest. Omnino quidem, non quibus tactus, his & gustus. Quo ex suauis, atque molesto, quæ in humoribus posita, quod nutriendi, ac non nutriendi proprietatem habeat, diiudicet. & ad id quidem accedat, alterum autem aueriat. Quoniam ex tactu, quod totum corpus seruare potest, adest, quodque corrumpere. Ambobus namque sensibus animalibus opus est, iis namque, quæ terre stre multum habent in tota corporis natura, ne sensu quidem quolibet opus est, quippe cum

cum neq; quocunq; modo moueri apta sint, & propter hanc causam neq; persequi quod eligendum, neq; vitare quod fugiendum. Verū quia extrema tñ vita vegetans ipsis adest, delabūtur iā, & pximū aliqd iā ciunt in naturales motus. Sensus vero in iis, quacūq; rōne mouent itus est. Quāquidē, & q; imperfecta dñr aialia, moueri vñr, nō se dñm se ipsa tota, sed secundum partes. Et absq; eo, q; ipsis adsit quod suaue, aut molestum secundum humores, aperiant ostream testam, quæ circum carnem iniecta est, inquirūtq; id, quod ad nutritionem aptum. Sin autem festuca quæpiam, aut durum aliquod alterans iniiciatur, clauduntur, tanquam vitantia, quod molestum existit, & quod suaue recipiunt, tanquam ad id accedentia, quod nutrit. Dilucidum itaq; est, quemadmodum nō sensus ipsa mouet, ad aperendum, & claudendum, solum nanq; eorum, quæ adsunt, sensus est, & eorum quæ absunt ratio, atq; imaginatio. At neq; ratio in illis est. Nanq; ipsorum vniuersalium ratio est. Imaginatio vero in atomis sensibilibus posita, licet adhuc recedant hæc, memoria tamen adest similiū, quæ antea facta fuerē. Cōcedenda itaq; ipsis ex necessitate imaginatio. Quod sane & Aristoteles quoq; rationibus colligit, quia dolor, atq; voluptas huiusmodi animalibus insit. Id autem perspicuum ex eo est, q; accedant ad ea, quæ nutriunt, & fugiant autē aliena. Quibus autem voluptas, & dolor adest, hos omnino cupiditas sequitur. quod & ex se quidem perspicuum est. Appetitus nanq; est, qui in id quod suaue, aut molestum extensus est. aut & in bonum, atq; malum. quemadmodum in iis, quæ rationem habent. Quæ propter & conuertitur in mortalibus animalibus. Siq; aliquis concedat cupiditatē esse, omnino erit voluptas, & dolor in his, siue contra voluptas fit, & dolor, omnino & cupiditas ad erit. Præterea & manifestior ratio fit, cum etiā non adhuc præsentē ipso suaui, in id quacūq; ratione moueri videntur. Dilucidum nāq; est, q; secundum appetitum, non autem secundum sensum simpliciter mouentur. Sensus n. solum præsentium est, appetitus autē & absentium. Quibus autem appetitus inest, siue cupiditas, his & imaginatio, quoq; adest. Quo ex memoria ipsius suaui, vt dictum fuit, erga illud moueatur. Sed imaginatio in huiusmodi animalibus id plurimum habet, quod indeterminatum. Indeterminata nāq; est, & quæ vermium, & erucarum, & eorum quæ indeterminate illuc mouentur. Sed in latitudine potius, & haud anguste habent, quod indeterminatum. Neq; n. ibi solum inuestigāt, quod suaue, vbi hætenus immobiles manebant, sed & sic, atq; sic dum ad aliud, atq; aliud feruntur, ipsum suaue, vt vno verbo dicam, determinate nascūtur, ac persæpe ipsum insequuntur. Indeterminate autem agunt, quia ita forte fortuna euenit, vt ipsum inuestigēt, & non quemadmodum apes quæ ad consuetū pabulum, atq; propria deferuntur aluearia. Ipsa quidem imperfecta animalia, & ipsa quidem determinate quod suaue adipiscuntur, quia vero haud in pluribus suaue id inuestigant, tanquam sic, atq; sic ipsum adeptura, sed in eo solo, in quo & manent, angustumq; habent terminum, & magis indefinitum, q̄ illa, quia haud multis in locis ipsum terminum ponant. sed vno solo in loco, vt dictum fuit. Hac autem ratione, & motus quoq; eis indefinitus inesse dicitur, propter id, quod angustum atq; secundum partem, & non tanquam ipsis totis locum ex loco mutantibus, & tanquam non sic, & sic, neq; tanquam à seipsis excitentur, ad perceptionem illam suaui, quæ domi fit. sed ad solam qualem eius receptionem quando illud extra cadat.

QVINQVAGESIMASEPTIMA PARTICVLA.

IPSA quidem igitur sentiendi uim habēs imaginatio, quemadmodum dictum fuit, & in aliis animalibus inest. quæ autem deliberandi potestatem obtinet, in iis quæ ratiocinantur.

EXPOSITIO.

Cum dixerit & in imperfectis animalibus imaginationem inesse, licet indefinitam, atq; multo videlicet magis cum concesserit ipsum adesse, & perfectionibus, quæ secundum locum mouentur, cumq; sæpenumero dixerit, & rationem quæ in nobis est, imaginatione vt, tanquam & in hominibus, non aut in solis bestiis imaginatio insit, distinguit admodum philosophice discrimen humanæ imaginationis, atq; eius: quæ animalium ratione carent

tium. Cum ea quidem cum ratione, atque opinione conueniat, & consilium aliquod assequatur, & aliquando dirigatur a rationali uoluntate, aliquando autem & resistat aduersus eam, ut & interdum superet in intemperantibus, tantam habet cognationem, cum eo quod rationis formam secundum naturam habet. Altera uero, haud apta sit, cum ratione, aut deliberatione coniungi. Licet in quibusdam, quæcunq; demonstrant aliquid quod rationis formam habeat, in ipsis, ipsum consuetum reddi ab iis, quæ rationem habent, & concinnari quodam pacto, non ex se, sed extra accedit. Quia natura haud collectim aggreditur, quæ admodum distant, sed per ea, quæ proxima sunt. Canes, n. & simiæ, & uersi, & equi, licet rationem propriam non habeant, at humanæ accommodantur rationi, quodam scilicet rhythmo, at neq; ita, neq; quantum ipsæ nostræ imaginationes. Haud tamen id faciunt formicæ, & apes, aut quæ humi serpunt, aut quæ natant, neq; adhuc magis, quæ indeterminatam, habent imaginationem. Id itaq; propositum est dictionis, distinguere humanam imaginationem: quam nunc consultantem appellat, ab ea, quæ in animalibus ratione carentibus reperitur. Quod autem particulare eius quod dicitur inuestigandum, deliberantem in iis, quæ ratiocinantur, appellat, tanquam omni imaginationi quod ambiguum est, quodam pacto assignans, & quod circa ea, quæ contingunt, uersetur. Neq; n. est circa perpetua, atq; ea quæ semper eodem modo sese habent, & quorum necessarius est finis, quæcunq; deliberatio. Sed in iis quæ aguntur, & particularia, atq; huiusmodi sunt qualia ea sunt, quæ alia quando quidem possunt in finem exire, aliquando autem non, & qualia quæ non semper ipsum quod eligitur inferat. Quapropter uidetur neq; imaginationem, quemadmodum, neq; sensum celestibus cedere, quippe quæ secundum solum intellectum agant. Quoniam pacto illis deliberatio qualiscunq; adesset, quæ eodem semper mouentur modo, & in fine semper sunt. Sin autem aliquis alia ratione eis sensum concederet, alia ratione philosopharetur de sensu, & non de eo, iuxta quem nos, & mortalia omnia animalia sentimus, cum percussione ab iis quæ extra præterea egeamus, & instrumēto ipso utamur sensorio. Sed cognitionem quæ tota ab ipsis sensibilibus excitatur ei concedit, quæ neq; percussioe, neq; instrumentis indiget, quæq; neq; iuxta passionem, sed tota iuxta actionem præstantiorem consistit, & non a corpore ad intellectum uenit, sed ab intellectu in corpus progreditur, & quia sensibilibus rerum est, sensum appellat. Si aliquis itaq; hoc pacto, & imaginationem in ipsis ponat, eodem modo assignabit sensui. Ambiguitatem autem deliberationis, & ipse demonstrans, illud addidit.

VERVM enim aget hoc, aut hoc, ratiocinationis iam est opus, & necesse semper est, uno mensurare, qd. n. maius prosequit. **Quare pot. unū ex pluribus uis facere.**

In iis, n. quæ dubia sunt, & non necessario habet unum, atq; eundem terminum, & unum finem, ipsum, uerum hoc, aut hoc inest, & simul quod rationis particeps est ipsius deliberantis uitæ declarat. Animalia namq; quæ ratione carent in id solum progrediuntur, quod sua uie apparet, propter angustias in unum aliquod sua uie intuentia. Ac non quemadmodum ratio facit, quæ propter latorem, atque ad multa progredientem contemplationem, atq; appetitionem aliquando quidem in id quod bonum, aliquando autem in id quod sua uie tendunt. Quare rationis quidem particeps est, sed, circa ea quæ contingunt, & eorū, quæ ratiocinandi vim, habent imaginatio. Sentientem autem uocat imaginationem, eam quæ a solo excitatur sensu. Oportet, n. quemadmodum in sermonibus de eo, ab ipso determinatum fuit, omnino antea sensisse, atq; inde imagines ex sensibilibus innatas esse in imaginatione, iuxta quas, quod reliquum est, illa mouetur. Ea, n. quæ deliberandi vim habet cum ab iis moueatur, omnino quidem & ipsa a sensu in principio excitatur, sed non a solo sensu, propter id quod secundum substantiam cum ratione cognationem habet, percipit quodam pacto & eius deliberationem, & ita erga eam agit, ut aliquando quidem consequatur, aliquando autem ad alterum uergat, eius quod a ratione iudicatur, & aut uincat, quemadmodum in intemperantibus, aut uincatur, ut in temperantibus, & aliquid deliberans affuit, non solum quia in contingentibus, & iis quæ in actione posita, & quæ interdum alia ratione sese habent, uerum quoniam & in unum intueri oportet, id quod deliberet, & ad id, tanquam

tanquam in illud, quod maxime eligendum referre. quam vnam dixit mensuram. Nam quando aut quod vtile eligi oportet, aut quod suaue, deliberat in illud intuens, quod maxime eligendum. Verum & vbi determinauit vtile esse, quod maxime eligendum, verum id vilius, aut id deliberat, rursusq; vni, atq; eidem vili innixus deliberationes facit. Eodemq; modo & qui ipsum suaue finem ponit. Quare potest vnum ex pluribus visis facere, qui sane deliberat, non anguste, quemadmodum dictum fuit, in id solum intuetur, sed in plura, & ea particularia, atq; generabilia, & quæ aliquando sunt, & quæ contingit alia, atq; alia ratione sese habere, & quæ mutuo comparantur. Ac propter hanc causam, quod ex pluribus talibus in vnum ratiocinatione contrahitur, quemadmodum alicubi Plato dixit, & imaginatione omnino adiutrice vtitur. Cuius munus quæ ita cognoscibilia proxime occupare.

ET CAUSA hæc, q; opinionem haud uideatur habere. quoniam eam, quæ ex ratiocinatione non habet. Ipsa uero illam.

Si aliquis quidem opinionem simpliciter eam cognitionem vocet, quæ iuxta id quod exterius existit, atq; apparet, hanc in primis animalibus ratione carentibus ascribere oportet, & Iamblichus sane in ea vita quæ ratione caret, & opinionem quoq; collocat. Sin autem eam intelligat quæ ex ratione, atq; ratiocinatione, & eam quæ ex multis particularibus in vnum vniuersale adducit, nequaquam animalibus ratione carentibus hanc concederet. In causa autem esse inquit, q; non omnis imaginatio de qua ratio existit, quam & appetitus quoq; sequitur, opinionem videatur habere, quoniam eam, quæ ex ratiocinatione non habet. Quandoquidem cognitionem illam, quæ iuxta id, quod videtur existit, omnis appetitus habet. Neq; enim possibile est sine cognitione aliquid appetere, & absq; cognitione saltem ea, quæ iuxta id quod videtur. Circa ea enim quæ in actione posita, existimatio versatur, quemadmodum circa ea, quæ in contemplatione collocata, exacta cognitio. Hæc autem eam, hoc est, opinio ex ratiocinatione, sequentem habet imaginationem tanquam eam, quæ circa ea, quæ aguntur fit, & circa ea, quæ contingit alio modo sese habere, hmoi opinio.

Existimatio.
Exacta cognitio, vbi posita.

QVAPROPTER ipsam deliberantem potestatem non habet appetitus. Vincit. n. interdum, & mouet uoluntatem aliquando autem illa hunc.

Appetitum nunc proprie vocat eum, qui ratione caret, & facit syllogismum in secundum figuram. Appetitus qui in animalibus ratione carentibus non habet ratiocinandi vim, ipsum deliberans habet ratiocinandi vim, talis itaq; appetitus non habet deliberandi vim. Adeo autem appetitum eum, qui in aliis existit nostra appetens imaginatio superat, ut interdum rationi æqualis reddatur, quemadmodum dictum fuit. & uoluntati ipsius rationis, ita ut in iis quæ in actione posita resistant, & pugnet, interdum autem & eam quoq; superat. interdum vero etiam vincatur. Quando igitur ab appetitu eo qui ratione caret principium fit, mouet quidem rursus ipse, mouetur autem tunc rationalis uoluntas, & aliquando uoluntas tota illam sequitur, ut in immodestis, aliquando vero resistit quidem, non autem superat ut in intemperantibus.

QVEMADMODVM pila appetitus appetitum, cum incontinentia sit. Natura autem semper quæ sursum principalior, & mouet. Ita ut tribus latioribus iam moueat.

Similitudinem affert eius quod dictum fuit, vnam pilam eorum, qui mutuo inter sese proiiciunt, cum moueat quidem ipse proiciens, moueatur autem qui recipit, & rursus quæ proiicit moueat. Ita. n. & in intemperantibus, & deterior præstantiorem mouet appetitum, & præstantior deteriorem tanquam resistentem, & vincit quemadmodum in iis qui pila ludunt, qui uehementius percutit. In intemperantibus vero deterior appetitus, quemadmodum in temperantibus, qui præstantior. Ac videtur quidem incontinentiam nunc appellare omnem illam contentionem. Licet non id, quod deterius, sed quod præstantius vincat. Quatenus omnino haud vnus imperium est, sed aliquando quidem alterius, aliquando vero reliqui. Interpretes uero pilæ similitudinem de cœlestibus intelligunt, quippe cum ea

Pagination

Incorrect

non errat, & proprium motum largiatur, iis, quæ errant. Quo vnâqueq; sphaerarum errantium proprio moueatur motu, & ipsa non errans suo ipsius, & tertius qui ab ipsa non errante datur vincat secundum. Quandoquidem natura, hoc est, secundum naturam voluntas, præstantior, & principalior, quæ & à seipsa tota excitari potest, & tanquam bonum ipsum terminum statuit, secundum naturamq; secundam ipsa moueret, aut quoniam seditiones agit aduersus præstantiorem, mouet quodam pacto & ipsa illam. quemadmodum in iis qui pilam inuicem proiiciunt, dictum fuit. Si itaq; neq; demulceatur, neq; cogatur, sed contra superare debeat voluntas, tertius erit motus, à voluntate, qui eam habet vim, vt reprimat eum qui ratione caret, cum prima sit tanquam imperans iussio secundum naturam existens. Imperat, n. natura, vt dictum fuit, voluntas imaginatione concipienti appetitui. Ipsaq; adhuc imperite sese habens, e contrario illam non adhuc secundum naturam in id quod proprie eligi debeat, trahere nititur. Ipsaq; voluntas cum tracta non sit, cohibet non sine quadam instantia illius motum.

QUINQVAGESIMOCTAVA PARTICVLA.

IPSUM autem sciendi vim habens non mouetur, sed manet.

EXPOSITIO.

Ex iis quidem quæ deinceps sequuntur videtur summam concludere, quæ ante dicta fuerunt omnia, cum superius inceperit ab extremitate substantiæ nostrarum animarum. Namq; omnis ei vel à principio directus fuit sermo erga omnem mortalium animalium vitam. Sciendi namq; vim habens nunc intelligit, non quod potestate, sed quod perfectum existit, atq; actu sciens est, quemadmodum contextum, quod iam contextum est, & auratum, quod iam auratum est. Quoniam quod adhuc potestate existit, tanquam & adhuc imperfectum, & mouet, & mouetur. Mouens quidem ipsum animal est, tanquam per ipsum, & sensus, atq; imaginationes ad formarum spectaculum excipiendi sint. Mouetur autem tanquam id quod perficiatur à substantialibus animæ, intelligibilibus formis. At & quæ iam perfectum fuit, tanquam id quod possit & seipsum intelligere, iuxta habitumq; atque adeptionem perfectum sit, & id omnium confessione mouetur, à lumine quod perficit colores sine lumine in ipso existentes, cum actu cognosci possint. & quemadmodum ab arte, quæ arte fiunt, & tanquam actionem ab ipsa substantia seiungens, ac & mouet non ipsum animal proxime, & tanquam in actione versantis intellectus causa est. Oportet, n. eam, quæ maior dicitur propositio antea consideratam fuisse, atq; inde ipsam particularem adiunctam facere in actione versantem intellectum. Ipsam autem maiorem secundum seipsam, qui secundum habitum sciens est, contemplatur, quemadmodum & particularem secundum se ipsam ipsa deliberans imago, in animalibus rationem habentibus, vtraq; autem secundum cõplexionem, intellectus, qui practicus appellatur. Quapropter & ipse deinceps inuestigat, vera magis manet animal, maior, aut minor propositio. Si enim quacunque ratione, & maior mouebit, & scientiam pariens ratio, at & qui secundum habitum, & qui progreditur. Ipse quidem separatus, & qui id tantum est, quod vere est, & qui iuxta substantialem consistit actione secundo loco, post intellectum & animatam quoq; substantiam superantem, quapropter & intellectus simul, & scientiam quoq; pariens dicitur. cū illud scientiam parere ipsum secundum esse, indicet. Talis autem neq; mouet, neq; mouetur, sed manet. Solum, n. id est inquit, quod vere est, cum non adhuc vlli secundæ coniungatur vitæ. sed & actionem in substantiam colligat, propter ipsam coniunctionem cum superante intellectu, quæ tamen haud ex diuersitate fit. Neq; n. quemadmodum ipsa natura, ita & corpora quoq; tangunt formas, sed iuxta cognitionem, atq; coniunctionem potius insitam, cum pauca diuersitas fiat. Vnde & secundo loco eadē de summitate animæ dicuntur, quæcunq; & de intellectu ab eo seiuncto, dum eam secundo loco positam demonstramus, ex additione ea quæ intellectui fit, quæ est scientiam parere, quod quasi medium indicat inter eum qui manet, atq; eum, qui progreditur, & intelligibilem formam, atq; eam quæ ab ipsa cognitione reuoluitur, cum ipsa quidem substantia, & permanens ex manente, atque progrediente,

progrediente significetur, scientia vero ex intelligibili, forma, atq; ea, quæ à cognitione re-
 uoluitur. Ipsa quidem, n. cognitio actio quædam est. Permanſio autem, & progressio ſub-
 ſtantiales ſubſiſtentia, quæ indiuiſibilem ſimul, atq; diuiſibilem, aut mediam apud Plato-
 nem indicant exiſtentiam, quemadmodum intellectus, & ſcientia apud Ariſtotelem indi-
 cant, circumlationes illas apud eum, quæ circa eiufdem, atq; alterius circulum. Cæterum
 anteaquam ea quæ ſequuntur agglutinemus, parumper manentes dubitabimus aduer-
 ſus nos ipſos duas dubitationes, quarum altera ex rebus ipſis ſumitur, altera vero ex opti-
 mionibus eorum, qui vſq; ad finem philoſophati ſunt. Ex quibus altera quidem ex rebus
 inueſtigat, qua ratione nōne & ſummitas animæ mouetur, a ſeiuncto ab ea intellectu, ab
 eo qui omnino ab anima ſeiunctus eſt, tãquam ab efficiente, ab eoq; qui ipſam participat,
 tanquam à definiente. Quapropter tanquam ea quæ moueatur, & tanquam per ſe mobi-
 lis à Platone tradita fuit. Quo itaq; pacto nos neq; moueri, neq; mouere animæ extrema-
 tem, ſed manere dicimus ſeparatam, & id tantum exiſtentem, quod vere eſt, cum tamen &
 tunc intellectui appenſa ſit, atq; ab intellectu perficiatur. Nunquid, quemadmodum dictũ
 fuit, non erat cum diſceſſu illa eleuatio, ſed ſolum cũ coniunctione, atq; ſine medio. Quã-
 do naturales formas, nō corpus coniuncte, ſed naturales rationes formæ attingunt, & per
 eas medias ipſum partibile a deſt. Rationes, n. poſt ſeiſas formas vbiq; proximæ ſunt. Ra-
 tio autem, & animata ſubſtantia & quæ præſtantior quàm ſecundum naturales, quapro-
 pter & propriæ formæ proximius, atq; coniunctius coniungitur. Partibilium autem pro-
 prius eſt motus, cum actus ſit ſecundum Ariſtotelem, qui in hoc motus vocabulo vtitur,
 & non quemadmodum. Aliquando facit Plato, & in actu impartibilium, vt in extremitate
 intelligibili. Nanq; intellectum ille circa eadem, & iuxta eadem, & eodem modo moueri di-
 cit, & præſtantiſſimam eius actionem motum appellat. Nouit autem & naturales omnes
 motus, à quibus excipit animatum. Ariſtoles autem ex ſui ipſius conſuetudine immobi-
 lem vocans animatam ſubſtantiam, atq; actionem, quia ſolis iis quæ partibilia ſunt motũ
 cōcedit, iure immobilem & nunc quoq; dicit. Neq; mouere iudicat dum pure in ſeiſa ma-
 neat. Mouere, n. tunc vult, cum quodam pacto progrediatur. Nunquid autē & quod apud
 Platonem per ſe mobile huiusmodi eſt? Non tanquam id quod mouetur ſimpliciter, ſed
 tanquam medium quod ex extremorum compoſitione indicatur, eius inquam, quod ip-
 ſum eſt, atque ipſius mobilis. Quo itaq; pacto perficit animam intellectus, non ex reſeſſu,
 ſed ex coniunctione carente medio. Quapropter ex permanſione potius, & non quia mo-
 ueat, verum quia in ſeiſo ſedeat, & perficiens non ſeparate, ſed quia ſeparet quidē ab iis,
 q̄ extra, cōuertat autem, & cōiungat in primis erga ſeiſam, atq; erga ſeiſum. Hæc quidē
 igitur inqueſita ſint, atq; diſſoluta, ex dubitatione, atq; contēplatione, quæ ad rē ipſam ſpe-
 ctat. Inueſtigetur autē & illud, quonã pacto cũ diuino conueniemus Iáblichō, qui & intelle-
 ctũ poteſtate, & eũ qui actu de præſtantiori anima intelligit, aut de eo, quod animæ defini-
 dæ vim habet, aut de eo cuius haud particeps exiſtit. Cum nos arbitremur de ipſa animata
 ſubſtantia ambe tradita fuiſſe, vt & ex ipſis Ariſtotelis verbis multis in locis explicauimus.
 At neq; quæ contraria Iáblichō ſint loqui audebimus. Conciliabimus autē ſecundũ noſtrã
 poteſtatē, tantũ nos inferiores fatentes, quanto qui haſtenus iudicati ſunt præſtare ſapientia-
 tiſſimis hominibus. Ex quibus alii quidē ex iis quæ dicuntur à cauſis ad cauſarũ contēpla-
 tionē veniunt, alii vero contra, tanquã ex ſpecula, ex cauſis, ea quæ inde efficiuntur, ſpecu-
 lantur. Eadē, n. quodã pacto eſt ratio. Quandoquidē & quodã ratione eadē ſunt ipſæ cau-
 ſæ, atq; ea, quæ ex cauſis ducuntur. Quoniã ſecundũ cauſarũ proprietatē, atq; actionem,
 quæ ex cauſis efficiuntur, ſuũ habent eſſe, & qualis cauſa apparuerit iuxta formã, atq; ſim-
 plicitatē, tali & id quod ex cauſa ducitur eſt, ſecundo in loco, & ex participatione. Atq; con-
 tra iis euenit, qui ea quæ ex cauſis ducuntur antea conſiderant, qualia, n. hæc ſecundo lo-
 co, & in participatione, talis quoq; cauſa ſimpliciter, exiſtit, & abſque vlliũs participatione.
 Quecũq; itaq; de cauſa conſiderantur iuxta eius proprietatē, tot & de iis, quæ ex cauſis du-
 ctæ ſunt. Diuinus igitur ille vir ex ſumma ſui ipſius contēplatione, in cauſa prio hanc conſi-
 derans, dat nobis & in anima quoq; hanc intelligere, nobis autē granũ eſt, qui in aia primo

Dubitatio
prima.

Solutio

Dubitatio
ſcda.

Reponſum

ipsam sumus consideraturi, ita ad causam ascendere. Quo quod aliquando quidem pure manet, aliquando autem recedit à pura illa permansione, ad iamq; quod prominet fluentium animarum progreditur, atq; his implicitum est, considerantes in ipsa anima nostra, tanq̄ in ea, quæ iuxta id perficiatur, iudicemus & intellectum ipsam determinantem talem esse, tanq̄ eum qui hmōi rei determinandæ vim habeat, & rursus, quod aliqñ in actū eius purum abit, ex eo m̄ quod potestate, & intellectus q̄ hmōi substantiæ determinandæ vim habet, eius quæ aliquando quidem potestate, aliquando autē actu puro fit, potestate & ipse perficiatur, non tanq̄ patiens quod potestate est, sed tanq̄ definiens, atq; constituens ipsam patientem substantiā. & quod potestate aliquando, & quod in actum aliqñ abit. Hæc itaq; à nobis dicta sint & in secūda dubitatione, at quæ Aristotelis inde sequuntur, adiugamus.

QVONIAM autem alia quidem ipsius uniuersalis existimatio, & ratio. alia uero ipsius particularis. Illa quidē. n. dicit, q̄ oportet talem, quod huiusmodi facere. Hæc autem, q̄ hoc tale. & ego talis. Iam ipsa mouet opinio, non quæ uniuersalis aut ambo, sed alia quidem quiescens potius, alia autem non.

Cum ea quæ de contemplante animæ intellectu dicuntur hætenus concluderit, quem admodum solum qui summus manet, & neq; mouet, neq; mouetur, ex iis quæ sequuntur de ipso progredienti demonstrat, qua ratione mouetur. Licet iam perfectus sit, ac propter hanc causam scientiam pariens. Cum præterea demonstrat qua ratione mouetur, quæ uniuersalem eius contemplationem dicit, & non impartibilem. Quo perpetuam quidem, atq; necessariā eius contemplationem seruet, quæ est quæ uniuersalis ab eo dicitur, propositio. Quæ formas percepit nō substantiales, atq; causales, sed eas quæ eā progrediuntur, & quæ rationibus ex causis ductis atq; particularibus in anima existentibus conueniunt. Talia nanq; sunt quæ uniuersaliter dicuntur, quæq; de particularibus dicuntur. & quæ vnā cum eis inseparabiliter ipsum esse habent. Quod autem & mouet manifestius demonstrans, quia uniuersalem hanc propositionem pratico tradit, quæ & ipsa vnā cum particulari animal mouet, atq; inde ad ipsum in actione versantem intellectum ascendens, concludit & quæ de eo tradita sunt, tanquam & uniuersalis contemplans sit, & quietius, atque magis abstracte moueat, particularis autem à deliberante imaginatione magis cognoscat, & proxime, atq; magis moueat ipsum animal, cum circa ea quæ in actiōe posita versetur, & quæ aliis alia ratione sese habere cōtingit, quippe quæ particularia sint, & particulari indigeat motu quo perficiantur. Cū practicus intellectus qui in nobis est, ambas propositiones simul consideret, atq; coniungat, alteram quidem ab ipso contemplante accipiens, alteram uero vnā cum imaginatione rationis formam habente, considerans. & cum moueat animal ad ea, quæ aliquando sunt, aut vidētur eligenda, abstracte quidem, ut dictum fuit, atq; potius cum quiete maiori. Proximus autē & non sine multa mutatione interdum alteret ipsam minorem. Qualis autem ipsa uniuersalis, & maior sit, & qualis minor, atq; particularis, meminit. Vtranque quidem rationis participem enuntians, quia existimationem atq; rationem dicit. Nanq; & quæ particularis rationis particeps est, quippe cum & imaginatio nostra deliberandi vim habeat, & tanquam ab intellectu nunc cognoscatur. Distinguens autem eas inter sese, quia eam quidē tale censeat facere. Cum tale consueuerit, quem admodum & in prædicamentis, ei quod uniuersale aptum est fieri, concedere. Exēpli gratia, quod bonum colendum sit. Neq; id, aut id, sed simpliciter omne bonum. Altera uero ipsum particulare determinet, q̄ bonum, hoc est, exempli gratia, q̄ Socrates bonus. Qd̄ quidem subiectum in hac id appellans, tanq̄ socratem forte fortuna particularem, ipsum uero tale, quod dicitur, tanquam absq; vlla determinatione semper quod dicitur, in sit. & propter hanc causam haud id sit, sed tale potius. Duarum autem particularium propositionū exēpla posuit, alterius quidem, tanq̄ eius quæ de tertia persona sermonem habeat. vbi id igitur tale esse dicit, tanq̄ si de Socrate verba faceret, alterius autē, tanq̄ de prima, qñ, & ego talis, in fert, iam ipsa mouet opinio, hanc particularem intelligens. Ac quo manifestius mouenti

totam hactenus assignaret causam motus animalis, qui secundum locum fit, & non vniuersali. Deinde tanquam corrigens exactius inquit, quemadmodum ambæ quidem mouent, sed altera quidem potius quiescens, quoniam cum non moueatur mouet. Manet enim eadem semper, cum nunquam muteatur, neque interdum aliter sese habeat. Scientiam namque patiens erat, Propter quam igitur causam potius, & non simpliciter quiescit? Quoniam coniuncta cum particulari, & cum ea quæ mutatur, iuxta ipsam complexionem simul mutatur. Perpetua quidem enim est, quatenus ipsum bonum honore dignum esse enuntiat. Quatenus autem cum ea, quæ aliquando quidem Socratem, aliquando autem Pythagoram, aut Platonem dicit esse bonum, coniungitur, & concludit, & concludit interdum alium esse honore dignum. Conclusio namque non ex sola particulari fit, sed & ex vniuersali quoque, ea ratione quodam pacto, & ipsa quoque mouetur, & propter id, illud, potius, in ea, quæ secundum seipsam quiescit, adiunctum fuit, quod eam habet vim vt indicet, & ipsam quodam pacto secundum complexionem moueri. Conclufit itaque & quæ de pratico dicuntur intellectu, tanquam eo, qui & ea imaginatione vtatur, quæ in ipsis animalibus rationem habentibus, inuenitur, & coniungat ipsum particulare cum vniuersali, atque animo contempletur, & eam habeat vim, vt animalia secundum locum mouere possit, iuxta ambas propositiones, propinquius autem, & manifestius iuxta minorem. sed vt exactius loquar iuxta ambas. & quodam quidem pacto, iuxta vtranq;. Quod autem & quod simpliciter moues, ipsum appetens sit, superius quidem ex pluribus demonstrauit, nunc autem & in sermone de pratico intellectu meminit, quia particularem imaginationem maximam mouendi vim habere dicit, non adhuc proprie, & de eo concludit. sed tanq; is qui de omni locutus sit, & sensu, & contemplatione, & appetitur, ex imaginatione. n. & quæ ad sensum quoq; spectant, demonstrauit. eamq; rursum pro ipso accepit. quoniam ex sensis formæ quæ cogitatione concipiuntur, fiunt, & ex sensu imaginatio excitatur, quoniam illa ex sensibilibus fit. Acceditq; deinceps ad sermones de ipso instrumeto, namq; vel a principio iis succensebat, qui quale & ipsum viuax instrumentum sit, non determinat, sed solum ipsius vitæ formam, contempletur. neq; quale illud sit, quod recipiendi vim habeat, determinat. & ad id, vt distinguat, quænam quidem sunt extremæ vitæ, quæ in iis, quæ quacumq; ratione viuunt, quæq; quæ proxime semper ingrediuntur. Quotq; omnino tanquam instrumentis, ad ipsum agere, indigent corporibus. Eas. n. quæ nunq; indigent, tanquam perspicue abstractas dimittit, & ad id accedit vt concludat, quemadmodum quæ perfectiora quidem sunt ex mortalibus animalibus, omnes eas habent, quæ subingrediuntur. Haud tamen & contra, & quænam imperfectiora sint ex viuentibus, quæq; vt dictum fuit, quæ proxime semper ascendunt. Propositum itaq; eius est de instrumento loqui, immo vero concludendo summam colligere, quæ latius ab eo dicta fuere. Quonia ipsum quidem instrumentum eorum quæ vegetando, atq; non sentiendo viuunt magis simplex est, cum multa abundet terra, propter idq; haud facile patitur, & ipsum id non facile pati, haud in elementorum medietate collocatum, sed in potentia terræ perficitur, & a sensibilibus quæ eo incidunt, difficilius adhuc fit, atq; ibi a sensu relinquitur. Quod. n. sentiendi vim habet quacumq; ratione in medietate potius elementorum collocatum est, & non in abundantia terræ. quemadmodum indicat, quod tangendi facultatem habet, cum extremum sit sensorium. Quo & diuersas quoque qualitates, quæ in ipsis sunt, cognoscere possit, caliditatem verbi causa, quæ in igne, frigiditatem, quæ in aqua, humiditatem quæ in aere, & siccitatem, quæ in terra. Quoniam quod iuxta vnum superans perficitur, non habebit medietatem similem erga contrarium. Determinat igitur, primo quidem quale vegetans instrumentum sit. Deinde quale, quod tangendi solum, atque gustandi vim habet, vt quod eorum animalium existit, quæ quo ad totum immobilia sunt, secundum locum. & tertio loco, quale eorum, quæ progrediuntur, atque perfectiora sunt. Cum iuxta id, quod tangendi vim hæt, nullum ex immobilibus iuxta seipsa tota differat. sed quatenus progrediuntur, atq; eorum quæ pcul sentire debet, & nō adhuc sine medio, q; incidunt tangat, sed per media iuxta præstantiora elemēta, talia perficiantur sensoria. Opus autē ei erat pp hęc collectionē, illud nobis

Interrog. 6.
Reponsum

Pagination

Incorrect

in memoriam reuocare, quemadmodum omne, quod quacunq; ratione uiuit genitam vitam, vegetante aia eget. Quod autem sentiendi vim habeat quacunq; ratione, tangendi, atq; gustandi sensu, Quod uero progredi debet, & perfectioribus quoq; sensibus. Unde initium sumes, & ea quoq; additurus es, quae de proprio uniuscuiusq; instrumento, dicenda sunt,

QUINQUAGESIMANONA PARTICULA.

NUTRIENTEM quidem igitur animam necesse est omne habere, quod uiuat, & animam habet ab ortu ad interitum usq;. Oportet. n. quod factum est accretionem habere, atq; uigorem, & interitum. Haec autem sine nutritione habere, impossibile est. Necesse itaq; inesse nutrientem potestatem, in omnibus iis quae producuntur, & intereunt,

EXPOSITO.

Mortalibus sane, quae quacunq; ratione uiuunt nutritione opus est. Neque enim potest, quae non nutriunt seruare vitae formam. Quoniam non sine materia vitae receptio ipsis adest. Ut illud indicat, quod aliquando quaedam uiuunt, aliquando autem non, & ipsum esse aliquid in eis non innate, sed aduentitiae uitam recipiat, quod & anteaquam receperit, & post objectionem priuatur ipsa, quod autem aduentitiae accipit materia est. Quae admodum quod insite recipit ipsum aia. Cuius nihil remanet post abiectionem uitae, ceu uiuentis. Neque ante receptionem quicquam erat, quod tanquam uiuens praexistere, Et haec iam a nobis multis in locis commemorata sunt, & in iis quoq; quae in hac tractatione scripta fuerunt. Propter materiam autem, quae aduentitiae uitam recipit, & quae propter hanc causam, & ad priuationem eius accedit, neque fluit, & quantum in fluxu illo, quae celerrime ipsam abiicit, cum aequalis existat natura nutrienti ui, tanquam sane nutritio influxus sit, aliquando quae defluxum potius uincat, ut in accretione, aliquando autem aequalis existat, ut in vigore, aliquando uero uincatur, ut in decrectione & in hac itaq; nutritione quoque opus est. quoniam & multus sit defluxus. Quo cuiusque influxui tempore aliquo resistat, propter maiorem defluxum. Iure itaq; ab ortu usq; ad interitum, quae ita uiuunt nutritione indigent. Necesse namque est ipsa, aut augeri, aut in vigore esse, aut interire. In unoquoque autem huius nutritione indigent, quae ita uiuunt. Neque enim, in iis, quae aia carent omnino nutriens inesse uis, Exemplum. n. gratia si aliquis concedat, & metalla quoque augeri, & in illis adhuc magis obscuram, quam in plantis concedat uergetatem uitam inesse, neque in iis, quae perpetuo uiuunt, quippe cum neque cum materia sint, neque ex accessione uitam recipiat, sed iuxta id solum quod ipsis innato insitum est, ipsam uiuunt, & propter hanc causam auxilio nullo indigent, quod inferatur, quo uiuant,

SEXAGESIMA PARTICULA.

SENSVM autem non necessarium in omnibus uiuentibus. Neque enim quocunq; corpus simplex, tactum contingit habere. neque sine eo potest esse ullum esse animal.

EXPOSITIO.

Videri posset illud adsumere, quod inuestigat. Propter quam. n. causam? nonne & omnia quae uiuunt, ad diuinitatem eius quod proprium, quodque alienum, tangendi, atq; gustandi non habent sensum, ita ut omnia, quae uiuunt sentiunt? Quoniam quidem & alioque omnium, quae sentiendo uiuunt, corpus id tale existens, ut in medietate sit atq; tactum habeat, simplex appellamus. quia, ut iam dictum fuit, ex potentia unius elementi, hoc est telluris, tangendi constitutionem habet, cum non omnino. s. simplex sit, siquidem cum unius potentia, atq; exuperantia, copositumque est & ex aliis quoque, ut & ipse ubique uult, & eius actio indicat. Quid itaque ueretur in medietate quodam pacto, & haec quoque esse, quia omnino contrariae sint, licet haud aequalia existant, habeantque aliquem sensum, sed tenuiore, quam iuxta ea, quae alia ratione uiuunt, & ut dixit Plato, tanquam dormientem, sensum? Verum forsitan Aristoteles. haud censet ipsi sensum assignare, idque, quoniam non tanquam uigilantem habent, sed ut ille dixit, tanquam dormientem. Id autem fit, quoniam non facile patiuntur, & terrestre multum habent plantae. ut ipse dicit, facile namque pati oportet, quod sentiendi vim habeat. Namque in quibuscunq; natura in ipsum esse solum intuebatur, iis. Ut cum difficultate paterentur, coequesit, cum haud indigeret sensu, quoniam a seipsis illud habent, ut non facile patiantur. In quibus autem non ipsum esse, sed ipsum potius bene esse conseruat, iis ipsum facillime

pati dat, iuxta totam corporis consistentiam, quo & maximam sentiendi vim habeat. Quapropter in primis humanum corpus, ut id omnino dicam, facile pati potest, cum & temperamento aliis præstet animalibus, & tenuitate cutis iuxta magnitudinis proportionem, quo sensum secundum totum corpus exactionem habeat, cum in sensibus particularibus multa ab ea superentur animalia. Recte itaque, haud necessarium esse, dictum fuit, omnibus viuētibz sensum adesse, quoniam plantæ neque tactum habent, neque huic alium præcedere oportet. Non necesse autem sensum omnibus inesse, quoniam extrema extremum habent, & finem, qui omnino quidem bonum est, qualis sit finis, sed alius quidem præstantior, alius vero remissior, & proprius iis omnibus, quæ perficiuntur, quemadmodum & extremis extremum. Quod autem sentiens bonum haud est extremum, sed excitatum iuxta actionem iudicatem manere apparet. Quapropter requirit, quod adhuc remissum, quo & extrema sint bona. Tale autem potius id, quia est secundum ipsum solum ipsum esse concurrens bonum. Nonnulla autem forsitan, & ex his cum remissa sint, quodam pacto sunt bona, quemadmodum ipsum inanimatum, quemadmodum quod potestate, quemadmodum quod materiale, quemadmodum quod priuans. At non de his nunc sermo est. Sine tactu vero, cui omnino & gustus quoque conexus est, impossibile animal esse. Quoniam cum facile animal pati debeat, ut dictum fuit, quo & sentiat, iuxta seipsum totum sentiens esse oportet. Quoniam corruptum, quatenus sensu caret, & secundum quidem secundum quod, eius quod in mollescit, proprium, atque alienum est, distinctionem habebit. Cum hac quidem ratione gustandi vim habeat, iuxta eam vero, quæ secundum totum, tangendi. His itaque omnino opus est, et quæ quæcumque ratione sentiendi vim habet. Verum quid quod inferitur est.

NEQUE præterea quæcumque non recipientia formas, sine materia. Ipsum uero animal necessarium sensum habere, si nihil frustra facit natura.

Quænam, n. uult significare, quæ formas sine materia recipere possunt, quo ex affirmatione, & quæ non recipiunt sine materia cognoscamus, & propter quam causam dicta fuit negatio illa, quæ in principio proposita fuit, illud quam neque, haud, n. simpliciter adiecta fuit, sed significationem quædam videtur habere, immo uero hoc pacto totum id, quod dictum fuit, declarandum est. Si sanè videtur dicere nunc, & formas anima carentes, si aliqua sit in ipso uniuerso forma anima carens, sed non solum atoma quæcumque sint cadauera, & est de sentientibus ei sermo, videturque neque simpliciter quæ animata sint nunc accipere, sed & quæ sentiendi vim habeant, aut præstantius adhuc cognoscantia sint. Quæ sanè huiusmodi formas sine materia recipere possunt perpetua sunt animalia, quæ quæ ex accessione recipit nullo modo habent. Quibus neque Plato, neque Aristoteles sensum quælibet cōcedunt. Quoniam quidem, ut dictum fuit, possibile appellat sensum, non totum, quod intus iuxta propria actione, & constituitur, atque iudicatur sensibilia. Talia itaque sunt, quæ formas sine materia recipere possunt, & dictum fuit, quæ formas, quoniam eas quæ, quæ cognoscendi vim habent, sed præstantius, & non sentiendi iuxta antiquos istos philosophos. Manifesta itaque, & quæ formas ipsas cognoscetes haud sine materia recipere ualent. Ea, n. sunt, quæ haud perpetua ex animalibus. Quæ sanè huiusmodi, omnino & sensu quoque, propea quæ ante dicta fuerunt, tanquam insensibilia indigent, proque ipso tangant. Illa itaque pericula, neque, iugēda erunt, ubi acceperim, quæ antea dictum fuit, illud inquam, sine hoc, hoc est, sine sensu, nullum potest esse animal, atque huic quæ dicitur adiungentes, & illud neque quæ postremo loco adductum fuit, ita quæ reliquum est dictionis inferemus, quæcumque non recipiunt formas sine materia. Quo duplex assignet causa eius, quæ est, mortalia animalia tangendi sensum habent. Altera quæ quæ non sine hoc reliquum sunt, altera uero, quoniam quidem cum animalia sint, & ad uentem cognoscetes formas recipere possunt, id namque illud est, quæ haud sine materia sentiētia sint, necesseque & sentiētia quoque cum passione est. Si nihil frustra facit natura. Hoc est, nisi proprium bonum animalibus, tanquam animalibus assignabit. Ipsum namque bonum uniuersumque seruandi vim habet, quemadmodum & in politica Plato, ut quæ dicitur itaque haud affectum fuerit id, quæ ei salutis causa est, secundum naturam, frustra erit. Sed nihil frustra a natura facit, quæ & animalibus omnibus, quæ iuxta convenientes ipsis mensuras traditur, seruandi vim habet. Seruandorum autem mortalium animalium vim habet ipsum sentire potens cum causa sit, ut ea uidentur, quæ aliena, & ea recipiantur quæ propria,

CAUSA alicuius. n. omnia infunt, quæ natura, aut accidentia erunt ex iis quæ cæ alicuius. Si itaq; oē corpus progrediens nō hñs sensū corrūperet & ad finē nō accederet. q̄ est natura opus. Quo. n. p̄cō nutrit. Stabilibus. n. inest id, unde nata sunt.

Hæc & in naturali auditione manifestius determinata sunt, quemadmodum quæ secundum naturam fiunt, alia quidem tanquam ipsi sunt fines, celi formæ virtus, & sanitas, & omne quod huiusmodi, & hæc quidem tanquam ea, cuius causa. Alia vero haud tanquam fines, sed celi ea, quæ ad hos ferant, vt exercitationes, & propria materia & instrumenta. Alia vero tanquam accidentia consequentia, aut ea quæ iam assecuta sint finem, aut ea, quæ adhuc feruntur ad finem, vt sudor, & saliuæ. & pili, vt inquit, qui in alis sunt, quæ & bene sese habentia, quoq; cōsequuntur animalia, & quemadmodum labores, & erumna, eos consequuntur, qui adhuc feruntur ad bonam valetudinem ex exercitationibus. Aristoteles autem in duas partes diuidere videtur ea omnia, quæ natura fiunt, in ea quæ causa alicuius, & in ipsa accidentia. Cum iis quæ causa alicuius, & ea quoq; omnino simul inferens, quæ cuius gratia dicuntur. Neq; enim pote est, causa alicuius aut esse, aut fieri, cum nō sit, & ipsum cuius gratia. Quibus omnibus recte adiungit philosophus, tanquam conclusionem propositionum antedictarum, progredientia animalia & magis requirere sensum, quàm ea quæ firma, atq; imperfecta sint, quia & iuxta multa, atq; interdum diuer si loci occurrant corporibus, quæ ipsorum seruandorum, ac corrumpendorum vim habent, & propter hanc causam, tanquam perfectiora, & perfectiorem sensum participant, qnam is sit, qui tangendi vim habet, & propter hanc causam, quiq; magis agat, & præterea, quia & alios ex necessitate, qui longius ab ipso absint sensibili percipientes sensus participet. Quo & antequam tangat, quæ corrumpendi, atq; seruandi vim habent, sentiens, alia quidē fugiat, alia autem insequatur. Sine sensu vero, non seruarentur in primis, quæ progrediendi vim habent. Qui erat ipsis finis, atq; bonum, quæq; salutis, vt dictum fuit, causa, quæq; in primis secundum naturam est, quandoquidem & præstantissima causa ipsa finalis existit. cuius causa, & ipsa efficiens facit, & formalis determinat, & materialis causa substrata est proprie rebus. & cum tractauerit pulchre quæ dicta sunt, infert, quemadmodum ipsis stabilibus ex animalibus, & ipsis præterea animalibus quæcunq; stabilia sunt, ipsum nutriti natura dedit, & in ipso manent. Perspicue quidem plantis, iam vero & stabilibus animalibus, quæ ibi a principio nascuntur, atq; subsistunt, vnde & nutriti quoq; p̄nt.

SEXAGESIMAPRIMA PARTICVLA.

NEQVAQVAM autem pote est corpus habere quidem animā, & intellectum iudicāte. Sensum aut nō habere. cū stabile nō sit: ortui at obnoxii. At neq; igenitū. propter quam. n. causam non habebit. Aut. n. anima, melius est, aut corpore. nunc aut neutrum. Ea quidem. n. haud magis intelliget. Id aut nihil erit magis pp̄ illud.

SEXAGESIMASECVNDA PARTICVLA.

NVLLVM itaq; habet animam corpus non stabile, sine sensu.

EXPOSITIO.

Id patet, q̄ nō de oibus progredientibus dictū fuit, sed de perfectissimis aialibus, q̄ inter ipsa sunt. In qbus & iudicans quoq; est intellectus. Dubi aut aut oino fuit, & adiunctū fuit iis q̄ dicta erāt, aduersus ipsos dubitātes p̄pter quā eām p̄stantiorē habeāt cognitionē eam, quæ scdm̄ intellectū, neq; sufficiat ea ad salutē licet p̄grediētia sint, sed & sensū quoq; indigeant. & vnā qdē, q̄ iā p̄sæpe dca fuit cā, nūc dimittit. Quia. s. necessariū est aialibus, cognatā, iis q̄ cognoscuntur inesse cognitionē. cognatus at adeo ipsis ē sensus, vt neq; aliter ab intellectu illo, q̄ in ipsis ē, q̄ p̄ sensum ipsa cognoscant. Sed id qdē vt dicebā, tāq; id, qd̄ p̄sæpe dictū fuerit Aristō. dimisit. Immo vero neq; oino dimisit, sed cū addiderit & aliā cām, & hanc quoq; demonstravit. Impossibile eē dicēs ipsa genita, & p̄grediētia ex aialib; intellectu qdem habere

habere, insensibilia autem existere, & huius rursus causam addens. Neque enim animæ id esse, ad ipsum intelligere melius, neque corpori inde erit salus, nisi & sensum quoque præterea sumat. Namque anima rationis particeps non alia ratione ad ipsum intelligere, quam tota ad corpus accedens, excitatur, nisi per sensum primum, & in actionibus ipso vitur adiutore, atque imaginatione, quæ in ipso est. Corpusque non solum ex intellectu, sed ex sensu quoque seruat, qui id ei exitiale esse demonstrat, id autem seruandi vim habere, aut id quidem molestum, illud autem suaue, & bene. vnde & quæ antea dicta fuit, reddita est causa, quæ sensum concedit sentientibus animalibus, tanquam cognitam cognitionem ipsis sensibilibus. Quapropter vniuersaliter, quod reliquum est, cõcludit. quod nullum habet animam, corpus non firmum sine sensu, vbi illud non firmum additum fuit propter plantas, quæ habent quidem animam, sed sine sensu, aut & propter astra, vt Alexander vult, quæ animata quidem sunt, sed stabilia, quia tanquam radicibus propriis sphaeris infixæ, ita vt haud secundum semoueantur, vt eius sermo est. Ac ita videtur Alexander interpretari propter id quod proxime prædictum fuit, quod est, nequaquam pote est corpus habere animam, & intellectum iudicantem, sensum autem non habere, cum haud stabile sit, ortui autem obnoxium, quod enim non stabile, & intellectum habet iudicantem, ortui vero obnoxium ad differenciam sumptum fuit eius, quod habet, & animam, & intellectum iudicantem, stabileque ingentum id. In ipsis namque generabilibus nihil est stabile eiusmodi. In quibusdam autem exemplaribus adiunctum fuit, & illud. Atqui neque ingentum, quod Plutarchus quidem exponit, tanquam Aristoteles nunc & ipsis quoque cœlestibus sensum tribuat. Neque enim ipsa ingenta, quia secundum se ipsa locum ex loco non mutant, & propter hanc causam stabilia sint, expertia erunt sensus. Videtur autem Aristoteles nullibi sensum in cœlestibus concedere. Sed deinde & ipsum id quoque respicit. Quapropter rectius, vt opinor, Alexander interpretatur, illud, atqui neque ingentum, censens interpretando referre ad illud sensum habere. Vt ne ad id quod proxime dictum fuit, inferatur, ad id, inquam, nequaquam pote est corpus habere animam, sensum autem non habere, sed ad id quod à principio dictum fuit, quod est, sensum autem non necessarium in omnibus viuentibus. neque enim quorumcumque corpus simplex contingit tactum habere. atqui nec quod ingentum, necessarium sensum habere. Illud autem iudicans, intellectui adiunctum fuit, tanquam id, quod contemplanis indicaret. propter contrariam diuisionem ipsius in actione versantis, ac quomanius manifestiorem reddam ipsum sermonem. Quoniam ipsum quidem in actione versans omnino sensu indiget, ipsum autem cotemplanis haud omnino videtur. Attamen à principio & ipsum quoque eger, & deinceps omnino in contemplatione de ipsis sensibilibus.

ATQVI si sensum habeat, necesse est corpus esse, aut simplex, aut mixtū. Haud pote autem est, simplex tactum. n. non habebit. Est autem necessitas, hunc habere.

SEXAGESIMATERTIA, PARTICVLA.

ID AVTEM ex his dilucidum. quoniam. n. ipsum animal corpus animatū est: corpus autem omne tangibile: tangibileque quod sensibile tactu: necesse & animalis corpus tangendi vim habere: si debet seruari ipsum animal. Alii namque sensus, ex aliis sentiunt, ut olfactus, visus, auditus. Tangens uero nisi habuerit sensum, non poterit, alia quidem fugere, alia autem accipere. Sin autem hoc impossibile seruari ipsum animal.

EXPOSITIO.

Quod quidem plures sint generabilium vitæ, & aliæ quidem remissæ, atque extremæ, aliæ vero parumper ascendentes, quæ in iudicantem desinunt intellectū, & quæ vna cum præstantioribus & ipsæ remissæ, atque extremæ existunt, haud tamen contra cum deterioribus ipsæ præstantiores omnino, & nuper quoque ex iis quæ ante dicta fuerunt, conclusit

Quale autem vnicuique proprium instrumentum, instrumentoque conueniēter vnaqueque
 vitur vita iam quidem apparet, cum & id ipsum demonstrarit. Manifestius autem nunc
 sermone suo percurrit, diiudicans corpus vegetans ab eo, quod sentiēdi simpliciter habeat
 vim. & id ab eo, quod non simpliciter, totumque id a procedenti sensibili. & cum assignari
 huiusque instrumenti diuersam substantiam, non amplius aut tanquam instrumenti ima-
 ginatione concipiētis, atque tanquam rationalis infert, diuersam quandam naturam esse sciens,
 quemadmodum corpus proprie, ut & in superioribus dixit. Licet rationis particeps sit, sen-
 sus est proxime instrumentum, atque proprie. Namque & imaginatio sensus quidam est, & ap-
 petitio, quæcunque & in aliis quoque est animalibus. & rationis voluntas, licet aliquādo vta-
 tur corpore, quia & sensum & imaginationem tanquam adiutores assumit, viturque corpo-
 re, tanquam instrumento. Quoniam, ut dictum fuit, si ipse intellectus aliquod corpus con-
 tinet, vel fingere difficile est. Propter idque rursum assignans causam, ob quam exactiora sen-
 sibilia percipientes, non possumus eorum, quæ imbecilliora sunt, contestim rectum iudi-
 cium facere, sed quanto magis intelligibilia prius percipiamus, tanto magis & tenuiora cō-
 festim cognoscimus. Quoniam, inquit, ipse quidem sensus instrumento indiget corpore,
 quod propter vehementiorem maiorum sensibilibus passionem, tenuiorem non patitur,
 donec a vehementiori detineatur. Intellectus vero, quo intelligibilia cognoscat, non vitur
 instrumento corpore. Iure itaque & nunc non tractat, quale quod tanquam intellectus, aut
 rationis instrumentum. Sed quale eius, quod tanquam sentiens sit. Licet duplex sit ipsum
 sentiens, alterum quidem secundum se, & sine ratione, alterum vero quod rationis formā
 habet, tanquam id quod cum ratione cōnexum sit. Tanquam vero prædixerit satis super-
 de vegetante corpore, quod simplex quodam pacto, propter telluris abundantiam, determinat
 quale, ut simpliciter dicam ipsum sentiens, ex diuisione sermonem sumens. Aut. n. simplex
 erit, inquit, aut mixtum, propter perfectionem diuisionis illud simplex accipiens, quo tan-
 quam ex principio verba faciat. Quoniam iam dictum fuit, quod simplex esse impossibile est.
 Quapropter & ipsum id contestim attulit, nequaquam possibile esse, dicens, esse simplex.
 Quod. n. simplex tactum non habet, ipsum vero sentiens omne ex necessitate habet tactū,
 ita ut in secundam rursum cōcludatur figura. Nullum simplex esse sentiens, cum medius
 terminus sit illud sensum non habere. Vtranque autem propositionum ex aliis nobis in me-
 moriam reuocans, & primo causa, quæ censet, omne sentiens tactum habere, ex pluribus
 confirmat. Illam. n. quod nullum simplex tactum habet, deinde cōfirmabit. Illam vero affirma-
 tiuam, quod omne sentiens volentem tactum habet, ex iis nobis in memoriam reuocat. Ipsum
 animal, inquit, mortale intelligens, corpus animatum est, omne autē corpus tangibile est,
 nequaquam ipsum celeste intelligens nunc, neque. n. vult illud esse tangibile, ut Plato pone-
 re videtur. Quoniam philosophus is, quod iuxta qualitates eas, quæ passibiles dicitur, agēdi vim hēt, tangi-
 bile esse determinat. Omne igitur corpus, quod generabile intelligit, & quod proximū debet in-
 ferre dictis duabus propositionibus, quod est, omne igitur corpus tangibile est, quo ratio
 fit, omne viuens corpus animatum est, omne corpus tangibile est, omne itaque viuens cor-
 pus est tangibile. ipse vero, non id infert, sed omne igitur corpus tangēs est. quod omnino
 illud sequitur, quod est, omne corpus tangibile esse. Neque. n. solum tangibile esse oportet,
 sed & tangi quoque eorum corpus. Quia, n. tangibilia omnia, oportet ex necessitate esse, &
 quod iudicando tangit, & quod non simpliciter ex comparatione tangere dicitur, sed tanquam
 & cognoscens, quale eorum vnumquodque iuxta passibiles qualitates tangēs est. Quo rur-
 sum a principio ratio talis sit, animal animatum est corpus, omne corpus tangibile est, om-
 ne quod ita tangibile, tanquam ipsius tangibilis cognoscēdi vim habens, est quoque tangēs,
 omne itaque animal tangēs erit. Sed cum postremam propositionem reliquerit Aristoteles,
 prioribus illis duabus in ipsis tribus assignauit cōclusionem. Immo vero neque tertiam præ-
 teriit, sed apposuit, statuens tangibile esse, quod tactui sensibile, quo indicet opposito modo
 quod tangibile sentiat, tangens ipsum esse & ita colligat, animal nempe omnino tangens
 est, sed asperitatis aliquid attulit, quia conuersam, & non ipsam præcipue propositionem
 posuit, quæ censet ipsum tangibilis cognoscēdi vim habere, sed eam quæ æqualem habet
 cum ipsa potestatem, quæ tangibile omne a tactu cognosci vult. Cum tangens autem de-
 monstrat

monstrarit ex iis quæ ante dicta fuerunt, ipsum animalis corpus, & alio quoq; modo idem demonstrat, ex eo, si debeat seruari animal, quatenus animal simpliciter. neq; .n. quatenus videndi simpliciter, aut audiendi, aut gustadi vim habet. Quod, .n. huiusmodi & sensuum quoq; eorum indiget, quæ per medium fiunt, quatenus autem animal simpliciter, tactu solum eget, quo & possibiles qualitates percipiat, à quibus omnis secundum substantiã perfitur ortus, & interitus, & salus. Ita ut & hæc ratio sit, cum passibile sit, tanquam genitum, & generabilia semp corpora iudicando tangat, pati necesse est ab ipsis iuxta passibiles qualitates, aut moderate, aut immoderate, quod autem ita patitur, aut seruatur, aut corrumpitur, persequens quidem mediocritatem, fugiens autem quod non moderatum, propter iudicantem naturam. Quod autem in insecutione moderatæ passionis, à vitationeq; immoderatæ seruatur, tangens esse necesse est. Passibilem namq; ut dictum fuit, qualitarum tangendarum vim habet, ipsum cognoscens. Ipsum itaq; animal tangens esse, necesse est, & differt qui nunc dictus fuit syllogismus à priori, cum ex salute animalium argumentetur, illeq; iuxta ipsam tangibilis, tanquam tangibilis percipientem cognitionem id demonstrat. At & tertiam quoq; addit rationem, quemadmodum oportet omnino ipsum animal tangens esse, cum talis existens ex perceptione medio carente animalia iudicare possint. Ipsum animal ex necessitate, quæ absq; medio ei accidit, sentire oportet, & quibus, aut seruatur, aut perit in primis, quodq; quæ ei absq; medio accidunt, cognoscere potest, tangens est, ipsum itaq; animal tangens. Talisq; & tertia quoq; ratio est. Sensus autem per media cognoscentes adiuncti fuerunt, propter manifestam distinctionem, eorum quæ sine medio iudicant, hoc est, tactus atq; gustus. Ex appositione, .n. eorum, qui per medium magis cognoscimus, quinam ii sunt, qui sine medio, propter quos tertiæ rationi secundam cõiungit, non vicinitate solum tactus vtens, sed & adiutore ipso ad ipsum viuere. Quod, .n. tangens, & proximum, & positũ iuxta ipsum tangibile, oportet sensum habere. Nisi, .n. habuerit sensum, neq; poterit, eam quidem fugere, hæc autem accipere. Tertiarum autem hæc conclusio est, id impossibile erit seruari, quæ proxime conclusioni secundæ rōnis accepta fuit.

QVAPROPTER & gustus est, tanquam tactus quidam. nutritionis namq; est, nutritio autem corpus tangibile.

SEXAGESIMAQVARTA PARTICVLA.

SONVS autem & color, & odor, non nutriunt. neq; faciunt, neq; accretionem, neq; decretionem. Quare & gustum necesse tractum esse quendam, quia tangibilis, atq; nutriendi vim habentis sensus est.

EXPOSITIO.

Alia hæc est ratio, quæ idem concludit, q; omnino tangens esse oportet ipsum animal, quæ haud ab eo, qui proprie dicitur tactus, excitata fuit, sed à gustu, & non amplius ab iis, quæ passibiles appellantur qualitates, sed ex constitutione quadã, quæ cum humoribus. Corruptum, .n. animal, & seruant, præcipue quidem passionem sensibilem, iuxta ipsum tactum, calidum, exempli gratia, & frigidum, & quæ his cognata, nõ tanquam animal simpliciter, sed tanquam passibile. Quod autem cum humore, cuius percipiendi gustus vim habet, quatenus animal aut seruat, aut perdit. Nutriti, .n. necesse est ipsum animal, & quia animal est, eam habere vim, ut quod cum humore quoq; iudicet propter receptionem quidem conuenientis, vitiationem autem eius, quod alienum est. Corporeum autem, & tangibile est omne id, quod cum humore, non quatenus cum humore, sed quatenus non sine tangibili est, quod cum humore. Quia igitur & intangibile quoq; est, & quod cum humore non solum tanquam gustabile, sed & tanquam tangibile quoq; incidit, ita ut gustus hac ratione sit tactus. Quoniam itaq; & gustus propter ipsum esse pertinet ad animalia, nõ sine tactu autem gustus est, quæ indigent gustu, habebunt non solum hunc, sed & tactum

omnino. Atque collectum id & nunc quoque fuit ratione, non ab ipso tactu præcipuo simpliciter, sed & a gustu, tanquam & is necessarius ad salutem animalibus sit. Et quâdoquidem non secundum se ipsum gustus tactus est, sed quia non sine tactu sit, id autem quâdoquidem & cum humore, & gustabile omnino in ipso tangibili, gustum, quemadmodum tactum esse enuntiat. Sed non confestim tactum, exacte nunc tractans, & causam inferens, quoniam secundum ipsum gustus non ipsius tangibilis, sed nutritionis est, nutritio autem ipsum corpus tangibile, sed non quatenus tangibile, sed quatenus cum humore. Rursum autem ex comparatione oppositi, notum facit, quod ipsum nutriens omnino in tangibili existit. Quod, non tangibile, sed quod per medium alterius cognoscitur, ut color, & sonus, & quod odorabile, haud nutrire inquit, neque accretionem facere, neque decretionem. Namque & accretio, ut iam antea dictum fuit, & decretio, nutritiones quaedam sunt: altera quidem dum superatur defluxus, altera vero dum superat, quare iuxta conuersionem existunt, quæ cum oppositione dicitur. Si ea quæ non sine medio cognoscuntur, non nutriunt, ipsum nutriens in iis quæ sine medio cognoscuntur, ex necessitate inest. Hac itaque ratione rursum concludit, illud, & gustum tactum quendam esse, ex illa particula, quendam, demonstras idem, quod & ex eo, quemadmodum manifestabat. Quandoquidem ipsius nutriens præcipue gustus est. Contingit autem ipsum nutriens omnino & tangibile quoque esse.

HI QUIDEM igitur necessarii animali, & manifestumque haud pote est sine tactu esse animal.

Tanquam ad ipsum esse spectantes. Alter quidem quia in primis seruandi, atque corrigendi vim habet passibiles qualitates, quas tactus percipere potest, gustus autem quæ nutriunt iudicat quorum etiam semper propter ipsum esse animal indiget, propter cõtinuum particularum deflexum.

ALII uero ipsius bene causa & generi animalium iam, non cuiusque, sed quibusdam, ut progredienti necesse est inesse. Si enim debet seruari, non solum oportet tangens sentire, sed & procul.

SEXAGESIMAQVINTA PARTICVLA.

ID AVTEM esset, si per medium sentiens esset, quia illud quidem a sensibili patitur, atque mouentur, id autem ab eo, quemadmodum & ipsum mouens secundum locum, usque ad ipsum mutari facit, & impellens alterum facit, ita ut impellat, & est per medium motus, & primum quidem mouens, impellit cum non impellatur, extremum autem solum impellitur, non impellens. Medium uero ambo, multa autem media.

EXPOSITIO.

Qui quidem enim dicti sunt, quo ipsum animal quacunque ratione sit: & quia sine eis animal esse non possit: spectant. Illis autem tribus, vel secundum naturam animalia quaedam priuata sunt. Aliaque quæ vel præter naturam priuata fuere, nihilo minus animalia sunt. Quippe cum non quo sint, ipsis hi sensus necessarii existant: sed ipsius bene causa, ad sint. Quo & præstantioribus sensibus agant: haud tanquam iis, qui a sensibus percutiuntur: quia & per alia media ab iis moueantur: sed iis, qui maiorem agendi vim habeant: animalque non simpliciter, sed exactius perficiant. Quod haud id, quod accidit, dixit. Idque Aristoteles ex eo, quod progrediendi vim habet, tanquam præstantius sit, confirmat. Quod namque maiori interuallo ad proprii, atque conuenientis finis adaptionem accedit: quodque inter plura finem suum venatur: suaque sponte ad id commouetur, eo perfectius existit: quod cum in aliquo angustius permaneat: ut plurimum forte fortuna suum finem assequitur. Aut & quod intereundi vim habet. Ita, ut haud pote sit, præcognoscere, quod procul abest, antequam sese admouerit, quod apparet. Quo id quidem seruetur: illud autem attrahat. Hæc itaque ratio est, quæ ex forma, atque bono, quod honore dignius ex illis tribus, horum duorum

duorum respectu, indicat. At quæ deinceps sequitur, & tanquam necessarios illos indicat. Necessarii namq; vel hi quoque sunt: licetq; haud tanquam animali simpliciter: at tanquam animali illi, quod progrediendi vim habeat. Si conservari debeat illa progrediendi vis: quæ sensibus illis quoque eget, qui per aliquod medium percipiendi vim habent. Quoniam quod haud ex appetitione in ea, quæ perniciosa sunt improvide, temereq; delatum collectim incidit, aliquando corrumpitur. Necessarii itaq; & hi quoque sunt. Verum quia vitæ forma quadam præstantiori, & tanquam ii qui vitæ præstantioris servandæ vim obtinent, illud necessarium habent, maiori honore digni sunt. Patetecit autem & qua ratione fiat sensus ille per media: nequaquam ea prætergrediens, quæ proposita sunt. Quod quod ex eis minorem patiendi, atque maiorem agendi vim habet, ostendat. Magis enim sensus illi afficiuntur: magisq; patiuntur, qui sine medio à sensibilibus percutiuntur. Minus autem patiuntur, quibus non sine medio id accidit. Quia haud confestim ab eo, quod primo movet, percutiuntur. Quique minorem patiendi vim habent: magis agere possunt. Affectio namq; passiove quæ multum possit, actionem iudicandi vim obtinentem tenuem, atq; obscuram facit. At cum & hæc ipse quoq; demonstrarit: primum ipsum movens inquit, in tribus illis sensibus, haud in id quod sentiendi vim habet, absq; medio agit. Sed in aliud profecto, hoc est, in ipsum medium. A quo sanè medio, quod sentiendi vim habet ita movetur: ut ipsum haud valde patiat. Quemadmodum illud patitur, qd sine medio à primo ipso agere percutitur. Neq; n. quia in aliud prius agit ipsum primo movens, ideo haud & in id, quod sentiendi vim habet, ab eo motus pertransit. Ita, ut quispiam sibi fingat, nos nequaquam primum illud movens sentire: quippe cum haud perueniat actio quæ movet ab eo, ad nos. Exponit itaq; qua ratione pertransit: atq; id exemplis agit. Multa namq; quæ eam habent vim ut moveant, quæ proxime tangunt: per ea alia movet, quæ haud præterea tangunt. Quemadmodum manus per vestem lapidem impellit: isq; per alium & alium impellit, qui longius abest. Qui namque primo eum impulit, qui in medio collocatus erat, eam obtinet facultatem, ut vel huic deinceps movendi vim largiatur. Interdumq; & hunc alius movet. Vniuersaliter itaq; quod secundum locum movet, mutare censet.

Desunt nonnulla.

Opusq; est, dictioni illi, quemadmodum ipsum movens secundum locum ad illud vsque mutari facit, adiungere, ac cum continuitate legere, & ipsum impellens alterum facit, ut impellat. Ita, ut quod dicitur sit: quemadmodum omne movens secundum locum, cuiusmodi & ipsum impellens, mutari facit, quod proxime mouetur: adeo ut & ipsum aliud aliquid impellat, siue aliquando, siue etiam omnino id fiat. Quando contingit per aliquod medium, quod proxime moueatur, ab eo quod primo moueat, & alterius impulsus fieri. Ita tamen, ut primum movens immobile ex se maneat. Quemadmodum cum anima corpus moueat id autem ab anima quidem moueatur: calamus vero moueat: & ipsum quidem mouere in primo, atq; medio conspiciatur: ipsum vero moueri in medio, atq; tertio. Ita, ut primum solum moueat: tertium solum moueatur: medio vtrunq; datum sit. Sin autem & ipse calamus, qui mouetur, aliud aliquid moueat, plura erunt media, & plura quæ simul moueant, ac moueantur. Ex extremis autem, ipsum quidem primum solum mouet: vltimumq; solum mouetur.

ITA IN alteratione, præterquam quod manentia in eodem loco alterat. ut si in ceram tingeret aliquis eousq; motus esset, quousq; tingeret. Lapis autem nihil: sed aqua procul usq;. Aer vero plurimum mouetur, & facit, & patitur, si maneat: & unus sit. Ideo & de refractione melius, aut visum exeuntem refringi: aeremq; pati à colore, & figura, donec unus sit. In leui autem est unus. Ideoq; rursum & is visum mouet quemadmodum si quæ in cera nota est. succederet ad finem usq;.

Primum alterans alterat, non solum quod proxime ab eo mouetur.

Pagination

Incorrect

Tota fere huiusce particulæ expositio desideratur.

SEXAGESIMASEXTA PARTICULA

QVOD AVTEM haud pote est, simplex esse animalis corpus, manifestum. Di-
co autem, ut igneum, aut aereum. Sine tactu enim, neque unum alium sensum con-
tingit habere. Corpus nanque quod tangendi vim habet, animatum omne, quem-
admodum dictum fuit. Alia uero præter terram, sensoria quidem esse possunt. Om-
nia uero, quia per aliud sentiuntur faciunt sensum: & per ea quæ media sunt. Tactus
autem, quia ipsa tangit, est. Ideoq; & nomen id habet. Licetq; alia sensoria, tactu sen-
tiant: attamen per alia. Is autem uidetur solus per seipsum. Quare ex huiusmodi
quidem elementis, nullum esse posset corpus animalis neq; sane terreum.

EXPOSITIO

Manifeste in ipsa prima huiusce particulæ propositione, quod suum sit propositum
philosophus determinat. Quod eam vim sortiri debet, ut ostendat, nullum esse corpus sim-
plex, quod sensum habeat. Id autem est, quod neque animal sit. Omne nanq; animal sen-
tiendi vim adeptum est. Nam cum tria simplicia corpora sint: diuinum quidem illud ab om-
ni sensu philosophus liberat. Neq; de eo, sibi quicquam hoc in loco dicendum proposuit.
Quandoquidem de ea anima sibi vel à principio verba facienda statuit: quæ immortalibus
animalibus reperitur. De vnoquoq; autem aliorum illorum corporum aliquid ser-
monis habet. Nam non solum quod admodum pure simplex manet, tactum non habebit:
sed neque cum aliis commixtum admodum superabit: quemadmodum in plantis terra.
Qua itaque ratione philosophus demonstrat: Omne sane animal statuit, ut & iam demon-
stratum fuit, omnino tactum habere: in nullumq; simplex tangendi vim possidere. Idq; tan-
quam id quod haud adhuc in his demonstratum fuerit, confirmat: de vnoquoque quæ,
simplicium illorum corporum, quæ infra lunæ globū reperiuntur, verba faciens. Igneūq;
atque aereum, & aqueum corpus hoc in loco concedit, sensorium fieri: verum nequaquam
eis tangendi vim concedere vult. Terram vero vel superantem nequaquam sentiendi vim
adipisci vult. Concedit autem igneum illud, haud quia ei videatur: sed forsan quia a Plato-
ne dictum fuit, ille nanq; visui, igneum illud ascribit. quemadmodum Aristoteles noster
aquam. Quoniam, ut ipse in secundo libro dixit: ignis ex se, quia corrumpendi vim obtinet,
sensorium fieri non potest. Vbique autem fit, dum cum aliis commiscetur. Quod sane & ibi.

Desideratur quædam.

Confestim a tangibili dissolui, cum æquium partium sit. Quod nanque tenuium par-
tium existit, facile patitur. Ideoq; quæcumq; elementa tenuium partium existunt, sensoria
sunt. At non sine medio sensilium cognoscendorum vim habent: sed per aliquod mediū
eorum percipiendorum vim obuenit. Quod eam ob causam fit, ne si affectio immodera-
ta iis, cum facile pati queant, adsit: quod propter partium tenuitatem eis datum est: in ap-
pulsu illo sensilium, qui sine medio siacū omnino aliquid in sensorium agant, destruāt,
atque corrumpant actionem vim sentiendi habentem. Haud igitur sentiendi vim habe-
bunt. Nam quæ sentiendi vim habent: quia ipsa sensilia tangant, id ipsum, quod dicuntur,
hoc est, vim sentiendi habentia sunt. Quia scilicet iudicando, atq; absq; vilo medio iis cun-
cta sint. Vnde nomen quoque sortita sunt. Prima nanque vocabuli positio, in iis collocata
est, quæ prope sita sunt: ut & in naturali auditione determinatum fuit. Quorum extrema
simul sint. Licet neque viuentia, neque sentiientia sint, quæ ita prope collocata. Tactus au-
tem qui tanquam sensus habetur, actio quædam est, quæ iudicandi vim habet. Nomen
autem & is sortitus ex iuxta, positione est: quæ fines ipsorum prope positorum statuit. Co-
gnitio

gnitio nanque illa vim sentiendi habens, quæ per aliud medium fit: cum ad ipsum sensibile sese adiiciat: & ipsa quoque ex illo appulsu, tactus quidam videri posset. Haud tamen proprie, neque simpliciter, Neque enim extrema eius quod sentiendi vim habet, & ipsius sensilia tunc simul sunt.

Desiderantur pauca quædam,

Quandoquidem & in sensu, qui sentiendi vim habeat, quod præcipuum est, collocatur, Non autem in carne, neque in neruis, neque in aliqua particula, quæ proxime quod tangi debet, tangat. Sed in ea, quæ quod tangi debet, per hæc media percipere valet. Quoniam ipsum medium haud extra existit: quemadmodum in præstantioribus illis sensibus. Sed viuax, atque propria pars ipsius viuentis corporis est. Ita, vt licet haud primo, at secundo loco sentiendi vim habeat, & ipsum per quod. Absque illoque medio dicitur conjunctio eius quod sentiendi vim habeat, cum ipso sensibili in hoc. Concludit itaque philosophus, quod ex elementis illis, quæ tenuium sunt partium, licet quædam sensoria sint: haud tamen huiusmodi sensorium fierent, cuiusmodi totius animalis corpus est. Sed cuiusmodi sensorium illud, quod iuxta aliquam particulam existit, vt quod cernendi, aut audiendi facultatem obtinuit. Nam iuxta aliquam particulam existit. Quod autem per totum corpus extenditur, id omnino est, quod tangendi vim habet. Quod uero tangendi vim habet, solidum esse oportet, ut dictum fuit, neque tenues partes habere. At quatenus ad sermonem hunc spectat, terrestre nullum prohibetur, quia tangendi vim habet. Ideoque quod reliquum est, quod neque ipsum terrestre, aut quatenus omnino simplex, aut quatenus valde superant, huiusmodi sit, demonstrat, inquiring.

OMNIVM enim tactus tangibile est, tanquam medietas. & recipiendi vim habet sensorium, non solum quor differentia terræ sunt. Sed & calidi, & frigidi, & actionum tangibile cunctorum. & propter id, ossibus, & capillis, & huiusmodi particulis, non sentimus: quoniam terræ sunt, & plantæ propter id, nullum habent sensum: quoniam terræ sunt. Sine tacta autem nullus potis est alius adesse. Id autem sensorium, non est neque terræ, neque alius ex elementis ullius.

SEXAGESIMASEPTIMA PARTICVLA.

MANIFESTVM itaque, quod necesse est, solo hoc priuata sensum animalia, mori. Neque enim hunc habere pote est, non animal. Neque quod animal sit, alium habere necesse præter hunc. Et propter id, alia quidem sensilia excellentis non corrumpunt ipsum animal, ut color, & sonus, & odor: sed solum sensoria. Nisi sit secundum accidens, ut si simul cum sono impulsio fiat, & percussio. Et ab iis quæ cernuntur, atque odore, alia moueantur: quæ tactu corrumpant. Saporque præterea si simul contingit, ut tangendi vim habeat, ea ratione corrumpit. Tangibile autem excessus, ut calidiorum, & frigidiorum, & durorum, destruit ipsum animal.

SEXAGESIMOCTAVA PARTICVLA.

CVIVSCVNQVE quidem enim sensibilis excessus euertit sensorium. Quare & ipsum tactile tactum. Hoc autem determinatum est ipsum uiuere. Sine enim tactu demonstratum fuit, quod impossibile esse animal. Ideo tangibile superlatio, non solum sensorium corrumpit: sed & ipsum animal. Quoniam necesse solum habere hunc.

Tactus quidem enim, eam huius vitæ actionem indicat, quæ indicandi vim habet. Sensorium autem instrumentum, quod ei subiectum est. Medietas autem & omnis actio vim cognoscendi habens existit: quæ oppositorum percipiendorum vim obtinet. Quæcum vna cum instrumento agit, opus est & ipsum instrumentum erga affectionem illam contrariam, quæ ab oppositis in ipso fit, medio modo sese habere, ita, ut nihil magis ad hanc, quam ad illam uergat. Sed eodem modo utranque respiciat. Quo medietas quidem illa, utrunque oppositorum eodem modo iudicat. instrumentum autem ipsum, cum eodem modo utriusque affectionem recipiat, æque ad utriusque iudicium aduocetur. Quoniam itaq; quæ tactui sese offerunt, non solum sunt terrestria: sed nonnulla quidem terrea, ut quod siccum simul, & frigidum: alia uero aerea, quæ his opposita, ut calidum simul & humidum: & ut humidum ac frigidum aquea: ut uero siccum, & calidum ignea, ideo horum medietas terrea esse non poterit.

Desiderantur pauca quædam.

Rursum itaq; in secunda figura conclusio sequitur.

Tangendi uim habere sensorium. Siquidem quod tangendi uim habet, medium inter calidum, & frigidum, & siccum, & humidum. Terra uero haud media: cum ex aliqua tantum horum parte designetur. Deinde & alterum adiungit huic syllogismum, tanquam consequentem. Qui sensorium id, quod tangendi uim habet, eam habere uim censeat, ut recipiat non solum terrestres qualitates, sed & eas, quæ in aliis alimentis reperiuntur. Corruptiq; præterea in illarum præsentia. Nequaquam igitur, quod eam habet uim ut tactiles omnes qualitates suscipiat, terrestre esse pote est. Quod nanque suscipiendi uim habet, permanere opus est, in illarum omnium præsentia, quarum recipiendarum uim habeat: quo etiam recipiat. At & ex tertio idem Aristoteles colligit, ex perspicuitate, atque ex inductione. Apparet enim manifeste & ex particulis illis quæ in animalibus existunt, quod quæcumq; magis abundantem habent terram, quam aliæ, sensus expertes sunt, ut ossa, quæ tamen animalium particulæ sunt. Ita, ut terrestre elementum, neque solum purum elementum, sed & quod quidem mixtum sit, sed id superet, uegetando quidem agere possit, sentiendo autem nequaquam. Huiusmodi nanque particulæ plantis similes sunt. infert itaque philosophus huius totius sermonis conclusionem. Nam sine tactu nullum animal esse statuit. Ex iisque quæ antea dicta fuere id accipit. Quod uero tactum, nullum unquam ex simplicibus consequi queat, ex iis, quæ nunc demonstrata fuere sumptum fuit. Demonstratum nanque fuit, quod neque ex terra, neq; ex alio quopiam simplicium illud constat instrumentum, quod tangendi uim habet. Sed in medietate collocatum est. Quemadmodum enim haud terrestre: quemadmodum iuxta determinatas quasdam qualitates perficitur, neque oppositorum medium est: eadem ratione, neque igneum, neque aqueum esse ualet. Neq; enim horum ullum in medietate perficitur. Sed in quibusdam determinatis qualitatibus. Ac cum collegerit, nullum esse ex simplicibus ipsum animal: hoc est, ex iis, quæ in ortu, atque interitu collocata sunt: quibus etiam sensu opus est, quo animalia sint.

Pauca quædam desunt.

Quod itaque tactum euerit, euerit ipsum animal. At & qui tanquam hinc solum euerit, tanquam animal euerit. Is nanq; solus est, qui tanquam animal ex necessitate constituere ualet. Alii nanque priores tres sensus, habebant quidem aliquid necessarium & ipsi: sed haud quatenus animalis, sed quatenus eius animalis quod progrediendi uim habeat, constituendi facultatem obtinent, ut iam expositum fuit. Sensus autem qui gustandi potestatem

testatem nactus est, & quatenus animalis perficiendi vim habet; necessitatemq; intulit quia ad nutritionem aptus est. Haud tamen quia qualitatum secundum substantiam constituentium cognoscendarum præcipue vim obtineat. Constituendi nanque vim habent passibiles qualitates. Ad has autem gustatus spectat, non ex se: sed tantum propter eas, quæ lapidæ sunt. Ac quatenus cum tactu existit omnino & eas, quæ passibiles dicuntur, cognoscit: licet haud quatenus gustus: sed quatenus tactus. Solus quidem videtur tactus ex se vbi destructus fuerit, totum animalis instrumentum euerit. Interdum autem & ex aliis sensibus quilibet totum quoque simul evertit: verum haud secundum se. Nam id tunc fit, cum accidit præter euersionem proprii eius sensorii, propter aliam causam & quod tangendi vim habeat, destrui. Exempli gratia si ex strepitu fulminis, cum læsum fuerit instrumentum quod audiendi vim habeat: contingat propter colatum, atque vehementem obstrepentis spiritus in viuens corpus impulsum. & ipsum quoque lædi. Vbi haud propter sonum, detrimentum illud totum sequitur: sed propter vehementem spiritus sonandi, atque obstrependi vim habentis in totum impulsam tantum vim obtinentem. Qui quidem impulsus ipsum tanquam tangendi vim habens, evertit. Hac enim ratione feræ cuiuspiam venenum linguæ adiectum, totum corrumpit. Quod haud tanquam amarum: neque quatenus gustui offertur, omnino præstat. Nam tunc gustatum solum corrumpet. Sed quatenus siccus: & quatenus nullam cum eo, quod tangi debet, seruans proportionem facit. Quæ sanè & Aristoteles perspicue explanat. Nam quodlibet quidem sensorium censet à propriis sensibus excedentibus corrumpi: haud tamen & eam quoque ob causam totum animal euertere vult. Nisi secundum accidens, vt dictum fuit, id contingat. Quia & quod tangendi vim habet secundum substantiam, alia ratione deleatur. Quemadmodum de strepitu dictum fuit: & quemadmodum de sapore, quod gustui sese offert. At in sono quidem cum addiderit, quod secundum substantiam, videns corrumpit auditionem: in visu autem, & odore, indeterminate.

Desunt quædam pauca.

Propter passibilium qualitatum immoderantiam corrumpit totum. Sed haud quemadmodum quod male olet. Ita vero & quod visui sese offert, vt flamma, nequaquam quatenus luminis valde speciem referens, & quæ cum oculo proportionem non habeat, animal corrumpit. Hac enim ratione illud tantum corrumpet, quod cernendi vim obtinet. Sed quatenus calida collectim nonnunquam accedit. Impellit autem quatenus tangibile omne id, quod tangendi vim habet. De sapore autem dictum fuit, quoniam pacto corrumpit: quoniam & ipse secundum accidens. At tangibilem excessus per se, & non propter accidens evertit animal. Quemadmodum enim & in aliis proprium sensorium propter sensibilis excessus perdit: ita & quod tangendi vim habet tangibilis excessus. Verum quando ex illa tangendi facultate animali, quatenus animali ipsum adest esse: simul quatenus tangendi vim habens, & quatenus animal corrumpitur.

ALIOS AVTEM sensus habet animal, quemadmodum dictum fuit, non ipsius esse causa: sed ipsius bene, ut visum. Quoniam in aere, & aqua quadam ratione intuetur. Omnino vero quoniam in pellucido. Gustum vero, propter ipsum suaue, & molestum. Quo sentiat, quod in nutritione, & appetat, & moueatur. Auditumq; quo significet aliquid sibi, Linguamq; quo indicet aliquid alii.

Quod quidem visum, & auditum, & olfactum, non ita ipsum animal habet, vt ad eius esse, quatenus animal existit, spectent: satis, superq; ex iis, quæ antea dicta fuere demonstratum fuit: sed ad ipsum bene esse pertinent. Nam animali, quatenus progrediendi vim

Tactus quidem enim, eam huius vitæ actionem indicat, quæ indicandi vim habet. Sensorium autem instrumentum, quod ei subiectum est. Medietas autem & omnis actio vim cognoscendi habens existit: quæ oppositorum percipiendorum vim obtinet. Quæ cum vna cum instrumento agit, opus est & ipsum instrumentum erga affectionem illam contrariam, quæ ab oppositis in ipso fit, medio modo sese habere. Ita, ut nihil magis ad hanc, quam ad illam uergat. Sed eodem modo utranque respiciat. Quo medietas quidem illa, utrunque oppositorum eodem modo iudicat, instrumentum autem ipsum, cum eodem modo utriusque affectionem recipiat, æque ad utriusque iudicium aduocatur. Quoniam itaq; quæ tactui sese offerunt, non solum sunt terrestria: sed nonnulla quidem terrea, ut quod liccum simul, & frigidum: alia uero aerea, quæ his opposita, ut calidum simul & humidum: & ut humidum ac frigidum aquea: ut uero siccum, & calidum ignea, ideo horum medietas terrea esse non poterit.

Defiderantur pauca quædam.

Rursum itaq; in secunda figura conclusio sequitur.

Tangendi uim habere sensorium. Siquidem quod tangendi uim habet, medium inter calidum, & frigidum, & siccum, & humidum. Terra uero haud media: cum ex aliqua tantum horum parte designetur. Deinde & alterum adiungit huic syllogismum, tanquam consequentem. Qui sensorium id, quod tangendi uim habet, eam habere uim censet, ut recipiat non solum terrestres qualitates, sed & eas, quæ in aliis alimentis reperiuntur. Cerni quoque præterea in illarum præsentia. Nequaquam igitur, quod eam habet uim, & ceteras omnes qualitates suscipiat, terrestre esse potest. Quod nanque suscipiendi uim habet, permanere opus est, in illarum omnium præsentia, quarum recipiendarum uim habeat: quo etiam recipiat. At & ex tertio idem Aristoteles colligit, ex perspicuitate, atque ex inductione. Apparet enim manifeste & ex particulis illis quæ in animalibus existunt, quod quæcunq; magis abundantem habent terram, quam aliæ, sensus expertes sunt, ut ossa, quæ tamen animalium particulæ sunt. Ita, ut terrestre elementum, neque solum purum elementum, sed & quod quidem mixtum sit, sed id superet, uegetando quidem agere possit, sentiendo autem nequaquam. Huiusmodi nanque particulæ plantis similes sunt. infert itaque philosophus huius totius sermonis conclusionem. Nam sine tactu nullum animal esse statuit. Ex iis quoque quæ antea dicta fuere id accipit. Quod uero tactum, nullum unquam ex simplicibus consequi queat, ex iis, quæ nunc demonstrata fuere sumptum fuit. Demonstratum nanque fuit, quod neque ex terra, neq; ex alio quopiam simplicium illud constat instrumentum, quod tangendi uim habet. Sed in medietate collocatum est. Quemadmodum enim haud terrestre: quemadmodum iuxta determinatas quasdam qualitates perficitur, neque oppositorum medium est: eadem ratione, neque igneum, neque aqueum esse ualet. Neq; enim horum ullum in medietate perficitur. Sed in quibusdam determinatis qualitatibus. Ac cum collegerit, nullum esse ex simplicibus ipsum animal: hoc est, ex iis, quæ in ortu, atque interitu collocata sunt: quibus etiam sensu opus est, quo animalia sint.

Pauca quædam defunt.

Quod itaque tactum euerit, euerit ipsum animal. At & qui tanquam huic solum euerit, tanquam animal euerit. Is nanq; solus est, qui tanquam animal ex necessitate constituiere ualet. Alii nanque priores sensus, habebant quidem aliquid necessarium & ipsi: sed haud quatenus animalis, sed quatenus eius animalis quod progrediendi uim habeat, constituendi facultatem obtinent, ut iam expositum fuit. Sensus autem qui gustandi potestatem

testatem nactus est, & quatenus animalis perficiendi vim habet; necessitatemque intulit quia ad nutritionem aptus est. Haud tamen quia qualitatium secundum substantiam constituentium cognoscendarum præcipue vim obtineat. Constituendi namque vim habent passibiles qualitates. Ad has autem gustatus spectat, non ex se; sed tantum propter eas, quæ lapidæ sunt. Ac quatenus cum tactu existit omnino & eas, quæ passibiles dicuntur, cognoscit; licet haud quatenus gustus: sed quatenus tactus. Solus quidem tactus ex se vbi destructus fuerit, totum animalis instrumentum euertit. In interdum autem & ex aliis sensibus quispiam totum quoque simul euertit; verum haud secundum se. Nam id tunc fit, cum accidit præter euersionem proprii eius sensorii, propter aliam causam & quod tangendi vim habeat, destrui. Exempli gratia si ex strepitu fulminis, cum læsum fuerit instrumentum quod audiendi vim habeat; contingat propter colatum, atque vehementem obstrepentis spiritus in viuens corpus impulsum. & ipsum quoque lædi. Vbi haud propter sonum, detrimentum illud totum sequitur; sed propter vehementem spiritus sonandi, atque obstrepenti vim habentis in totum impulsum tantum vim obtinentem. Qui quidem impulsus ipsum tanquam tangendi vim habens, euertit. Hac enim ratione feræ cuiuspiam venenum linguæ adiectum, totum corrumpit. Quod haud tanquam amarum; neque quatenus gustui offertur, omnino præstat. Nam tunc gustatum solum corrumpere. Sed quatenus siccus; & quatenus nullam cum eo, quod tangi debet, seruans proportionem facit. Quæ sanè & Aristoteles perspicue explanat. Nam quodlibet quidem sensorium censet à propriis sensibus excedentibus corrumpi; haud tamen & eam quoque ob causam totum animal euertere vult. Nisi secundum accidens, ut dicitur, fuit, id contingat. Quia & quod tangendi vim habet secundum accidens, alia ratione deletur. Quemadmodum de strepitu dictum fuit; & quemadmodum de gustu, quod gustui sese offert. At in sono quidem cum addiderit, quod secundum accidens corrumpit auditionem; in visu autem, & odore, indeterminate.

Defunt quædam pauca.

Propter passibilium qualitatium immoderantiam corrumpit totum. Sed haud quemadmodum quod male olet. Ita vero & quod visui sese offert, ut flamma, nequaquam quatenus luminis valde speciem referens, & quæ cum oculo proportionem non habeat, animal corrumpit. Hac enim ratione illud tantum corrumpere, quod cernendi vim obtinet. Sed quatenus calida collectum nonnunquam accedit. Impellit autem quatenus tangibile omne id, quod tangendi vim habet. De sapore autem dictum fuit, quoniam pacto corrumpit: quoniam & ipse secundum accidens. At tangibilem excessus per se, & non propter accidens euertit animal. Quemadmodum enim & in aliis proprium sensorium propter sensibilibus excessus perditur: ita & quod tangendi vim habet tangibilis excessus. Verum quando ex illa tangendi facultate animali, quatenus animali ipsum adest esse; simul quatenus tangendi vim habens, & quatenus animal corrumpitur.

ALIOS AVTEM sensus habet animal, quemadmodum dictum fuit, non ipsius esse causa: sed ipsius bene, ut visum. Quoniam in aere, & aqua quadam ratione intuetur. Omnino uero quoniam in pellucido. Gustum uero, propter ipsum suaue, & molestum. Quo sentiat, quod in nutritione, & appetat, & moueatur. Auditumque, quo significet aliquid sibi, Linguamque, quo indicet aliquid alii.

Quod quidem visum, & auditum, & olfactum, non ita ipsum animal habet, ut ad eius esse, quatenus animal existit, spectent: satis, superque ex iis, quæ antea dicta fuere demonstratum fuit; sed ad ipsum bene esse pertinent. Nam animal, quatenus progrediendi vim

habenti viles hi sensus sunt. Quatenus vero progrediendi vim obtinet, perfectius quam animal simpliciter existit. At gustus, & quatenus animali necessarius esse videtur. Nunc autem vna cum iis, qui ad ipsum bene esse attinent, connumeratus fuit: quia vtrunque vere dici potest. Quoniam quo diutius animal permaneat: atque longius perduret: non autem quo simpliciter sit, pertinet. Quoniam autem ipsum esse, verum est, & de iis, quae vnius horae spatio exempli gratia sint, & quacunq; etiam huius particula: & de iis, quae annum aliquod tempus, & diutius etiam vivunt: nutritio autem haud ad id, quod horae alicuius intervallo sit, spectat: sed ad annum illud esse: quatenus, quidem omnino cum ipso esse communis est, ea ratione cum sensu illo, qui tangendi vim habeat, communis existit. Quatenus autem haud simpliciter ad ipsum esse: sed ad id, quod longiori temporis spatio existit, spectat: in quo haud sine nutritione quidpiam degerere valet: ea ratione gustus praestantior, atq; perfectior tantu est. Quonia quod diutius ipsum esse participat perfectius etiam est.

TERTII LIBRI

FINIS.

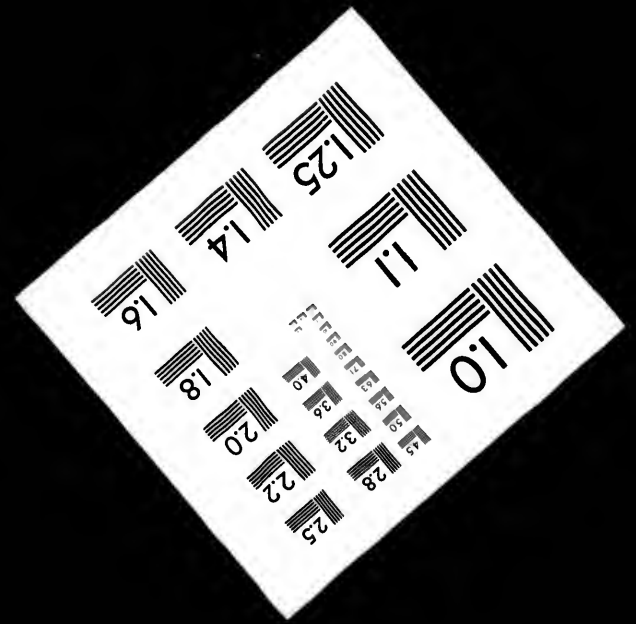
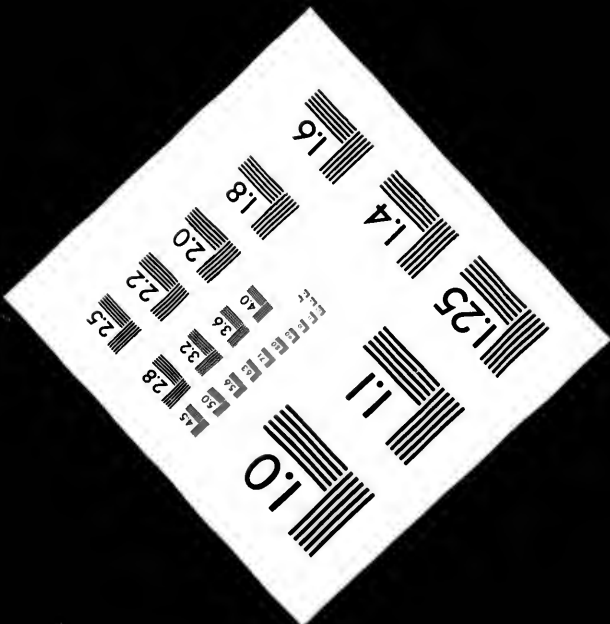
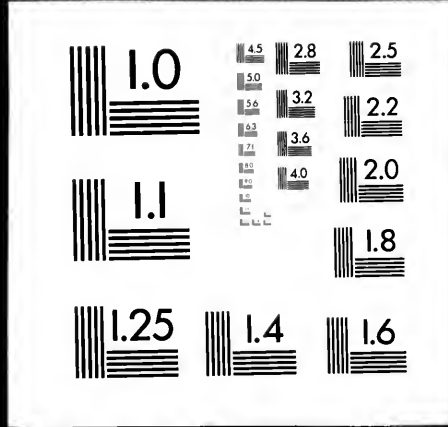
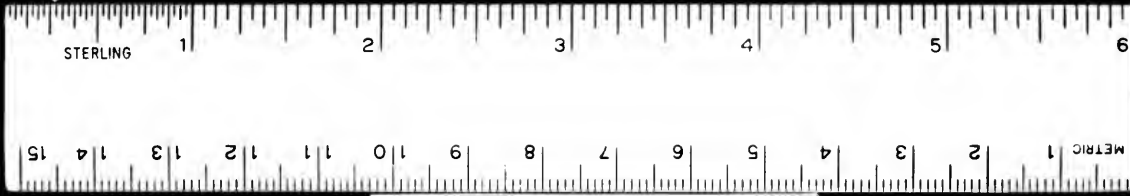
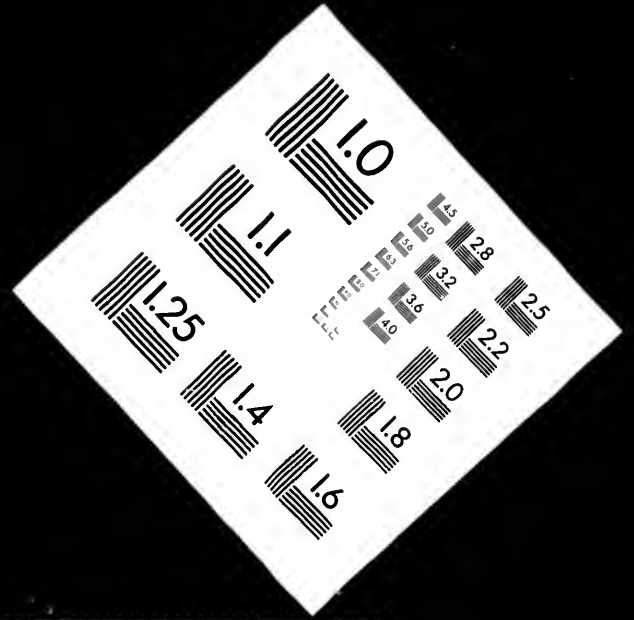
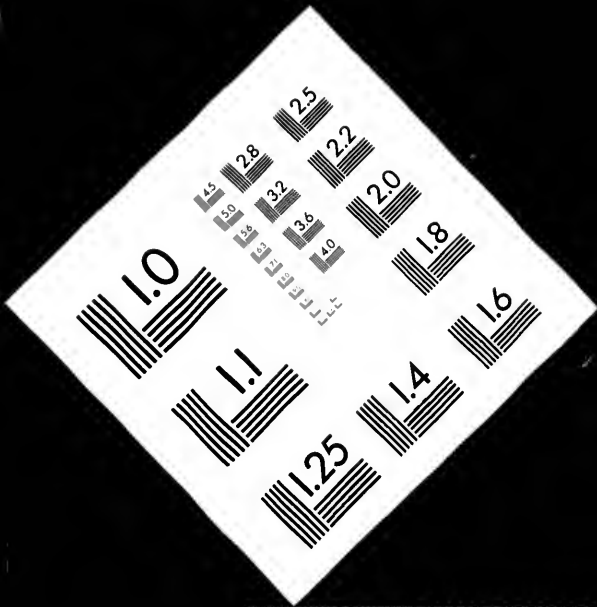
ut

[Faint, mostly illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page. Some words like 'non', 'est', 'et', 'quod' are faintly visible.]

Rare Book
Collection

PA3895

.D4
1543
Folio

Aristoteles.

Simplicii commentarii in libros De anima
Aristotelis. Quos Ioannes Faseolus
Pataunus ex graecis latinos fecit: atque
illustriss. & opt. Tridenti episcopo, ac
principi Christophoro de Madruccio dicavit.
Accesserunt autem et tres eiusdem Faseoli
epistolae. ... Venetiis, Apud Octavianum
Scotum, 1543.

✓
CXLV numb. 1. ~~30 cm.~~ 30.7 cm Hanes s1

Printer's device on t.-p.

LL 8 recl 4-28-73
NcU

(Over)

2

ORIGINAL OWNED BY UNIVERSITY OF NORTH CAROLINA

LIBRARY AT CHAPEL HILL

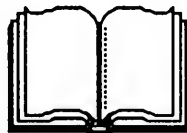
CAMERA OPERATOR GMS

DATE FILMED 22 Mar 1989

CAMERA POSITION 2B

REDUCTION RATIO 12X

NOTICE: THIS MATERIAL MAY BE PROTECTED BY COPYRIGHT LAW (TITLE 17 U.S. CODE)

Microfilmed By
The Photographic Services Section
University of North Carolina Library At Chapel Hill